

แนวคิดหลังอาณานิคมในผลงานศิลปะของ มาเรีย เซเรซา อัลเวส

โดย
นายวิรัช ชื่นจันทร์แดง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต

สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาทฤษฎีศิลป์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

แนวคิดหลังอาณานิคมในผลงานศิลปะของ มาเรีย เทเรซา อัลเวส

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต

สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาทฤษฎีศิลป์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

POSTCOLONIALISM IN THE ARTWORKS OF MARIA THEREZA ALVES

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Master of Fine Arts (Art Theory)

Department of Art Theory

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2020

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ แนวคิดหลังอาณานิคมในผลงานศิลปะของ มาเรีย เทเรซา อัลเวส
โดย วีรชัย ชื่นจันทร์แดง
สาขาวิชา ทฤษฎีศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก อาจารย์ ดร. ประมพร ศิริกุลชยานนท์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต

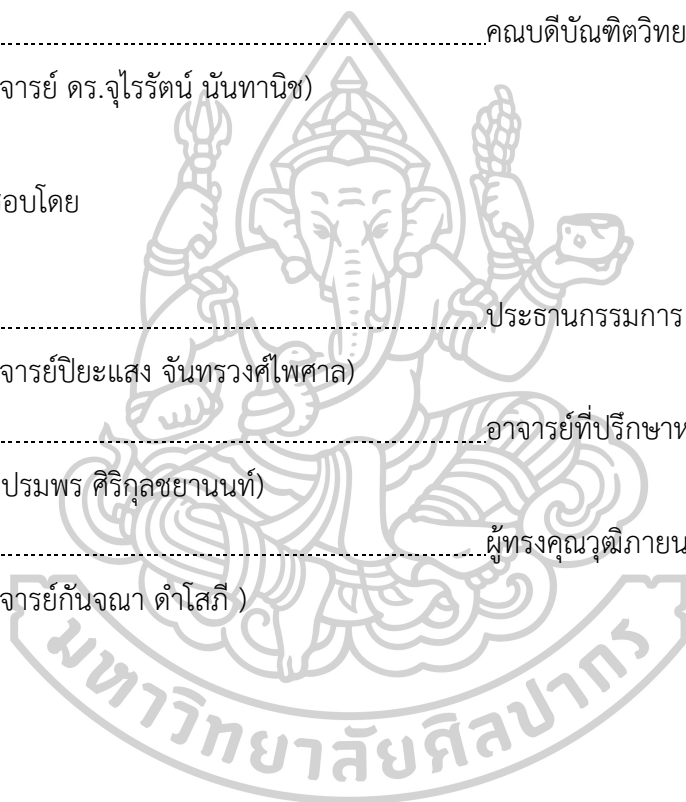
.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จตุรนต์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ปิยะแสง จันทร์วงศ์ไพศาล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(อาจารย์ ดร.ประมพร ศิริกุลชยานนท์)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รองศาสตราจารย์กัญจนา ดำใสภี)

59005203 : ทฤษฎีศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท

คำสำคัญ : หลังอาณานิคม, มาเรีย เเรซา อัลเวส

นาย วีรชัย ชื่นจันทร์แดง: แนวคิดหลังอาณานิคมในผลงานศิลปะของ มาเรีย เเรซา อัลเวส อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : อาจารย์ ดร. ปรมพร ศิริกุลชยานนท์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวทางการสร้างสรรค์ แนวทางการแสดงออกทางความคิด ในผลงานของศิลปิน มาเรีย เเรซา อัลเวส ที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาอาณานิคม หลังอาณานิคมอย่างหลากหลาย ในผลงานชิ้นนี้ ผู้ศึกษาใช้แนวคิดโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม หลังอาณานิคม อันเป็นแนวคิดที่มุ่งพิจารณาปัจจัยเชิงโครงสร้างเป็นสำคัญมาศึกษา ในการศึกษาได้ทำการแบ่งผลงานออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาทำความเข้าใจ ประเด็นดังกล่าวได้แก่ 1. แนวคิดหลังอาณานิคมกับวาทกรรมความรู้ 2. แนวคิดหลังอาณานิคมกับแนวคิดสตรีนิยม 3. แนวคิดหลังอาณานิคมกับกลุ่มคนสถานะรอง 4. แนวคิดหลังอาณานิคมกับภาวะตัวตนหลังยุคอาณานิคม 5. แนวคิดหลังอาณานิคมกับนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาพบว่า ในผลงานที่สะท้อนประเด็นปัญหาต่างๆ ที่มาของปัญหา ล้วนมีความสัมพันธ์กับสาเหตุเชิงโครงสร้าง 1. ด้วยโครงสร้างที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ความรู้ของตะวันตกจึงเป็นความจริงยิ่งกว่า จนนำมาสู่การกระทำกับผู้อื่นและความไม่เท่าเทียม 2. ด้วยโครงสร้างสถานะที่มีความต่าง ก่อให้เกิดเป็นความต่างไม่เท่าเทียม มีเพศชายชาวตะวันตกครองอำนาจศูนย์กลาง 3. โครงสร้างความหมายของตะวันตกกำหนดความหมายของการมีอยู่ การอยู่นอกระบบ ทำให้กลุ่มคนที่มีความแตกต่างตรงข้ามกลายเป็นผู้ไร้ค่าไร้ตัวตน 4. การต้องอยู่ท่ามกลางโครงสร้างที่ตอกย้ำแบ่งแยกความแตกต่าง ในโลกที่ทุกคนต่างเชื่อมโยงเข้าถึงพึ่งพากัน เหล่านี้ล้วนนำมาสู่ปัญหาความขัดแย้งทั้งต่อตนเองและผู้อื่น 5. อาณานิคมทำให้ความสัมพันธ์กับธรรมชาติของตะวันตกกลายเป็นสิ่งสากล นำมาสู่การหาประโยชน์ ฉกฉวยทำลายธรรมชาติ

ด้วยโครงสร้างตะวันตกเป็นศูนย์กลาง อันเป็นสิ่งที่มาพร้อมกับปฏิบัติการอาณานิคม เหล่านี้ได้นำมาสู่ผลกระทบที่ลึกซึ้งรอบด้าน โครงสร้างอันเป็นสาเหตุของปัญหา เป็นสิ่งที่ทุกคนเผชิญร่วมกัน และนี่คือองค์ประกอบสำคัญในผลงานที่สะท้อนปัญหาอาณานิคมของศิลปิน

59005203 : Major (Art Theory)

Keyword : POSTCOLONIALISM, MARIA THEREZA ALVES

MR. WIRACHAI CHUNJANDANG : POSTCOLONIALISM IN THE ARTWORKS OF MARIA THEREZA ALVES THESIS ADVISOR : PARAMAPORN SIRIKULCHAYANONT, Ph.D.

This thesis aims to study and analyze Maria Thereza Alves' works and the expression of her thoughts. Her works show a variety of issues concerning colonialism. The researcher uses the concepts of structuralism, post-structuralism, and post-colonialism to study her works. Those concepts focus on structural factors. In the study, the results are divided into categories to better understand her works. These issues are 1. postcolonialism and knowledge discourse 2. postcolonialism and feminism 3. postcolonialism and subaltern 4. postcolonialism and postcolonial identity and, 5. postcolonialism and environmental ecology.

According to the study, it was found that various issues in her works are related to structural problems: 1. with Eurocentrism, the knowledge of the West is perceived to be truer. It leads to unfair actions and inequality 2. status structure creates inequality. The western male always holds centralized power. 3. semantic structure of the West defines the meaning of existence. Being out of the system or being different from it means one is not existed or valued. 4. to be surrounded by structures that reinforce discrimination in a world everyone is connected and dependent on each other leads to inner and outer conflicts. 5. colonialism justifies the West as the owner of universal nature. It leads to the exploitation of nature.

Eurocentrism has led to colonial domination and profound effects in all aspects. The structure that causes the problem is the thing that affects everyone. It is the key element in artworks showing the artist's point of view towards colonialism.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาจาก อาจารย์ ดร. ปรมพร ศิริกุลชยานนท์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้วิจัย รวมทั้งรองศาสตราจารย์ ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ กัญจมา ดำโสภี กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกในการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาตรวจสอบให้คำปรึกษา ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง ส่งผลให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอบคุณศิลปิน มาเรีย เธเรซา อัลเวส ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณภาพ ที่ผู้วิจัยได้หยิบยกมาศึกษา ขอขอบคุณนักวิชาการทุกท่านที่สร้างผลงานที่เป็นประโยชน์ ที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือศึกษาวิจัย ขอขอบคุณภาควิชาทฤษฎีศิลป์ อาจารย์ทุกท่านที่ได้มอบความรู้และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ขอขอบคุณโอกาสและช่วงเวลาที่ทำให้ได้ทำการศึกษาวิจัย

สุดท้ายคือขอบคุณครอบครัวที่ได้มอบความรักและกำลังใจเสมอมา ให้ความช่วยเหลือ ความเข้าใจ ความห่วงใย นี่คือนี่สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต

วีรชัย ชื่นจันทน์แดง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	9
3. ขอบเขตการศึกษา.....	9
4. วิธีวิจัย.....	10
5. ขั้นตอนการวิจัย.....	10
6. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	10
7. นิยามศัพท์เฉพาะ.....	11
บทที่ 2 ทบทวนทฤษฎีและวรรณกรรม.....	12
แฟร์ดีนองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure).....	13
ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural linguistics).....	13
โรลองด์ บาร์ต (Roland Barthes)	17
มายาคติ (Mythologies).....	18
สัญศาสตร์วรรณกรรม (Literary semiotics).....	22
ทฤษฎีว่าด้วยตัวบท (Theory of the Text)	24
มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)	26

โบราณคดีวิทยาของความรู้ (Archeology of Knowledge)	27
ประวัติศาสตร์แบบวงศ์วิทยา (Genealogy)	31
ฌาคส์ ลากอง (Jacques Lacan)	39
ทฤษฎีจิตวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง	39
ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida)	44
ปรัชญาของความหลากหลายและการรื้อสร้าง	44
เอดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said)	46
บูรพาคตินิยม (Orientalism)	46
การสกรุปย่อบูรพาคตินิยม ของ จอห์น แมคคลอด	53
โฮมิ บาบา (Homi K. Bhabha)	56
ความหลากหลายของภาวะคู่ตรงข้ามในอาณานิคม	56
รื้อสร้าง วิพากษ์ความเป็นชาติ	61
บทที่ 3 ประวัติและผลงานของศิลปิน มาเรีย เเธเรซา อัลเวส	65
ภาพรวมผลงานของศิลปิน	71
บทที่ 4 ศิลปะหลังอาณานิคมของศิลปิน มาเรีย เเธเรซา อัลเวส	78
1. แนวคิดหลังอาณานิคมกับวาทกรรมความรู้	78
“Nowhere” (ค.ศ. 1993)	81
“This is not an Apricot” (ค.ศ. 2009)	116
2. แนวคิดหลังอาณานิคมกับแนวคิดสตรีนิยม (Feminism)	136
“Beyond the Painting” (ค.ศ. 2011)	138
“Iracema (de Questembert)” (ค.ศ. 2009)	170
3. แนวคิดหลังอาณานิคมกับกลุ่มคนสถานะรอง (subaltern)	187
“A Possible Reversal of Missed Opportunities” (ค.ศ. 2016)	188
“Diothio Dhep” (ค.ศ. 2004)	208

4. แนวคิดหลังอาณานิคมกับภาวะตัวตนหลังยุคอาณานิคม	216
“Seed of Change” (ค.ศ. 1999-ปัจจุบัน)	217
“Oculesics” (ค.ศ. 2008).....	234
5. แนวคิดหลังอาณานิคมกับนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม	244
“When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me. (ค.ศ. 2014)	245
“The Return of a Lake” (ค.ศ. 2012)	257
บทที่ 5 สรุป.....	273
รายการอ้างอิง	280
ภาคผนวก.....	293
ประวัติการแสดงผลงานของ มาเรีย เฮอร์เซา อัลเวส	294
ประวัติผู้เขียน	311

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ศิลปิน มาเรีย เธเรซา อัลเวส (Maria Thereza Alves)	65
ภาพที่ 2 มาเรีย เธเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Nowhere”, 1993.....	81
ภาพที่ 3 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993.....	85
ภาพที่ 4 ผลงาน “Nowhere” เมื่อครั้งจัดแสดงที่หอศิลปมหาวิทยาลัยโตรอนโต แคนาดา ปี ค.ศ. 2018.....	86
ภาพที่ 5 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993.....	88
ภาพที่ 6 วิหารพาเธนอน (Parthenon, 447-438 ปีก่อนคริสตกาล) กรุงเอเธนส์ ประเทศกรีซ	90
ภาพที่ 7 ภาพภายในของวิหารแพนธีออน (Pantheon) กรุงโรม ประเทศ อิตาลี	93
ภาพที่ 8 ตำรา Ten Books on Architecture เขียนโดย มาร์คัส วิทรูเวียส ปอลลิโอ (Marcus Vitruvius Pollio)	94
ภาพที่ 9 ภาพผลงาน “Nowhere” เมื่อครั้งจัดแสดงที่ Mercer Union, a centre for contemporary art โตรอนโต แคนาดา ปี ค.ศ. 1994	95
ภาพที่ 10 โบสถ์ออกุสติเนียน เมือง Tlayacapan รัฐ Morelos ประเทศเม็กซิโก	98
ภาพที่ 11 ผังของวิหารที่แสดงถึงการใช้ร่างกายมนุษย์และพระเจ้าเป็นศูนย์กลาง ของ ฟรานเชสโก ดิ จอร์โจ (Francesco di Giorgio)	99
ภาพที่ 12 ภายในของโบสถ์ออกุสติเนียน เมือง Tlayacapan รัฐ Morelos ประเทศเม็กซิโก.....	100
ภาพที่ 13 ภาพผลงาน “Nowhere” เมื่อครั้งจัดแสดงที่ Mercer Union, a centre for contemporary art โตรอนโต แคนาดา ปี ค.ศ. 1994	103
ภาพที่ 14 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993	104
ภาพที่ 15 ผลงานการออกแบบยูโทเปียของ ชาร์ล ฟูรีเยร์ (Charles Fourier, ค.ศ. 1772 - 1837)	105
ภาพที่ 16 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993	106
ภาพที่ 17 บ้าน Citrohan ค.ศ. 1922 ผลงานการออกแบบของ เลอ คอร์บูซิเยร์.....	108

ภาพที่ 18 ระบบโมดูลเลอร์ (Modulor) ที่ใช้ในการออกแบบของ เลอ คอร์บูซีเยร์.....	109
ภาพที่ 19 แบบจำลองของเมืองที่ออกแบบโดย เลอ คอร์บูซีเยร์.....	110
ภาพที่ 20 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993	111
ภาพที่ 21 เมืองบราซิล เมืองหลวงของประเทศบราซิล ออกแบบผังเมืองโดย ออสการ์ นิเมเยอร์	112
ภาพที่ 22 Niterói Contemporary Art Museum ค.ศ. 1996 อาคารขนาดใหญ่ที่แสดงถึงการ เอาชนะ อยู่เหนือธรรมชาติ ออกแบบโดย ออสการ์ นิเมเยอร์.....	113
ภาพที่ 23 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993	114
ภาพที่ 24 มาเรีย เทเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “This is not an Apricot”, 2009	116
ภาพที่ 25 รายละเอียดผลงานชุด “This is not an Apricot”, 2009	117
ภาพที่ 26 ภาพประกอบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติของน้อยหน้า โดย William Jackson Hooker, ค.ศ. 1831.....	130
ภาพที่ 27 รายละเอียดผลงานชุด “This is not an Apricot”, 2009.....	131
ภาพที่ 28 รายละเอียดผลงานชุด “This is not an Apricot”, 2009.....	134
ภาพที่ 29 มาเรีย เทเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Beyond the Painting”, 2011	138
ภาพที่ 30 ภาพ “The Triumph of David”, 1630 โดย นิโคลาส ปูแซง (1594-1665) เทียบกับ ภาพในวิดีโอของอัลเวส.....	143
ภาพที่ 31 ภาพ “Portrait of Marie-Louis O’Murphy (Nude on a Sofa)”, 1752 โดย ฟร็องซัวส์ บูแซร์ (1703-1770) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส.....	144
ภาพที่ 32 ภาพ “The Toilette”, 1716-1717 โดย อองตวน วาโต (1684-1721) เทียบกับภาพใน วิดีโอของอัลเวส.....	144
ภาพที่ 33 ภาพ “Young Woman Playing with a Dog”, 1765-1772 โดย ซอง ฟราโกนาร์ต (1732-1806) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส	145
ภาพที่ 34 ภาพ “Le Déjeuner sur l'herbe”, 1862-1863 โดย เฮตุอาร์ต มาเนต์ (1832-1883) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส.....	146

ภาพที่ 35 ภาพ “Spirit of the Dead Watching”, 1892 โดย ปอล โกแกง (1848-1903) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส.....	148
ภาพที่ 36 ภาพ “La Grande Odalisque”, 1814 โดย ชอง ออกุสต์ โดมินิค แองส์ (1780-1867) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส.....	149
ภาพที่ 37 ภาพ “Harem After the Bath”, 1894 โดย ปอล บูซาร์ (1853-1937) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส.....	150
ภาพที่ 38 ภาพอาสาสมัครที่เข้าร่วมในผลงานวิดีโอของ มาเรีย เเรชา อัลเวส	168
ภาพที่ 39 มาเรีย เเรชา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Iracema (de Questembert)”, 2009.....	171
ภาพที่ 40 มาเรีย เเรชา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “A Possible Reversal of Missed Opportunities”, 2016	188
ภาพที่ 41 ภาพโปสเตอร์ชุด “Interdisciplinary Systems of Knowledge”	189
ภาพที่ 42 ภาพโปสเตอร์ชุด “Decolonizing Brazil”	190
ภาพที่ 43 ภาพโปสเตอร์ชุด “Survivance”	190
ภาพที่ 44 ภาพขณะผลงานถูกนำไปจัดแสดงยังพื้นที่ต่างๆ	191
ภาพที่ 45 ภาพเพิงพักของชาวพื้นเมืองบริเวณริมถนน นอกั้วฟาร์มปศุสัตว์ที่ถูกนายทุนยึดครอง. 199	
ภาพที่ 46 ภาพกิจกรรมการสัมมนาที่ถูกจัดขึ้นตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ในสถานที่ที่ทางมหาวิทยาลัยอนุญาตให้กลุ่มใช้ในการจัดกิจกรรม	201
ภาพที่ 47 มาเรีย เเรชา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Diothio Dhep”, 2004.....	208
ภาพที่ 48 มาเรีย เเรชา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Seeds of Change: A Floating Ballast Seed Garden, Bristol, United Kingdom”, 2012-2016.....	217
ภาพที่ 49 พื้นที่การสำรวจ รายละเอียดในผลงาน “Seeds of Change: Marseille”, 2009	218
ภาพที่ 50 ภาพการจัดแสดงผลงาน ที่ประกอบไปด้วยหลักฐานการสำรวจ บันทึกของการวิจัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ใน “Seeds of Change: Liverpool”, 2004	220
ภาพที่ 51 ภาพผลงาน “Seeds of Change” เมื่อครั้งถูกจัดแสดงที่ STUK Arts Center เมือง Leuven ประเทศเบลเยียม ในปี ค.ศ. 2019.....	221

ภาพที่ 52 ภาพผลงาน “Seeds of Change” เมื่อครั้งถูกจัดแสดงที่ STUK Arts Center เมือง Leuven ประเทศเบลเยียม ในปี ค.ศ. 2019.....	222
ภาพที่ 53 ผลงาน “Seeds of Change: Reposaari”, 2001.....	224
ภาพที่ 54 ผลงาน “Seeds of Change: Bristol”, 2007-2012.....	226
ภาพที่ 55 ผลงาน “Seeds of Change: Rotterdam, Netherlands”, 2009.....	228
ภาพที่ 56 ผลงาน “Seeds of Change: Liverpool”, 2004.....	229
ภาพที่ 57 ภาพรายละเอียดในผลงาน “Seeds of Change: Marseille”, 2009.....	231
ภาพที่ 58 ภาพรายละเอียดในผลงาน “Seeds of Change: Liverpool”, 2004.....	233
ภาพที่ 59 มาเรีย เเรชา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Oculesics”, 2008.....	236
ภาพที่ 60 มาเรีย เเรชา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me, 2014	245
ภาพที่ 61 มาเรีย เเรชา อัลเวส, “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me, 2014.....	249
ภาพที่ 62 มาเรีย เเรชา อัลเวส, “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me, 2014.....	253
ภาพที่ 63 มาเรีย เเรชา อัลเวส, “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me, 2014.....	256
ภาพที่ 64 มาเรีย เเรชา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “The Return of a Lake”, 2012	257
ภาพที่ 65 มาเรีย เเรชา อัลเวส, “The Return of a Lake”, 2012	259
ภาพที่ 66 มาเรีย เเรชา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”	261
ภาพที่ 67 ภาพเมืองที่สร้างขึ้นบนพื้นที่ที่เคยเป็นทะเลสาบ Tláhuac-Xico มาก่อน.....	262
ภาพที่ 68 มาเรีย เเรชา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”	264
ภาพที่ 69 มาเรีย เเรชา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”	266
ภาพที่ 70 มาเรีย เเรชา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”	267
ภาพที่ 71 มาเรีย เเรชา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”	268

ภาพที่ 72 มาเรีย เชเรซา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”	269
ภาพที่ 73 ภาพทะเลสาบ Tláhuac-Xico ที่ถูกน้ำท่วมเต็มเช่นเดิม	271
ภาพที่ 74 มาเรีย เชเรซา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake” ภาพชาว พื้นเมืองที่ได้กลับมาอยู่ริมทะเลสาบ Tláhuac-Xico ที่ได้หวนมาอีกครั้ง	272

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบัน การกล่าวถึงคำว่า “อาณานิคม” อาจไม่ได้เป็นที่สนใจต่อคนทั่วไปนัก เนื่องจากปัจจุบัน โลกได้หลุดพ้นจากยุคที่มีการครอบครองดินแดนอาณานิคมโดยตรง โดยการใช้กำลัง อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การเมือง ที่เหนือกว่าไปแล้ว ตามความเข้าใจที่เป็นสากล คำว่า อาณานิคม (Colony, Colonial) หรือ ลัทธิอาณานิคม (Colonialism) หมายถึงเหตุการณ์และช่วงเวลาหนึ่งในประวัติศาสตร์ ที่ชาติตะวันตก (Europe) แผ่ขยายอำนาจเข้าครอบครองดินแดนส่วนต่างๆ ของโลก โดยมักเน้นช่วงเวลานับเริ่มจากการล่าอาณานิคมทางทะเลในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ชาติที่มีบทบาทในช่วงเริ่มต้นนี้ได้แก่ สเปนและโปรตุเกส เมื่อถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ฝรั่งเศส ฮอลแลนด์ และอังกฤษ ก็ได้กลายเป็นชาติที่มีบทบาทสูงสุดในการล่าและครองดินแดนอาณานิคม¹ เหตุผลในการแผ่ขยายเข้ายึดครองดินแดนอาณานิคม อาจถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ที่หมายถึงการที่จักรวรรดิ (Empire) ที่มีอำนาจอิทธิพลหนึ่งๆ พยายามที่จะขยายอิทธิพลและอำนาจของตนเองสู่กลุ่มอื่นๆ โดยในการยึดครองมีนัยของการอยู่เหนือกว่าทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม² การแผ่ขยายอาณานิคมถือเป็นกิจการที่ชาติต่างๆ ในยุโรป ต่างแข่งขันกันเพื่อการแสดงอำนาจ และการแสวงหาประโยชน์จากดินแดนต่างๆ โดยหากนับรวมกลุ่มประเทศยุโรปใหม่ (สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย) แล้ว ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยุโรปได้ครอบครองพื้นที่เกิน 80% ทั่วโลก (มีเพียง 2 ชาติในยุโรปที่ไม่มีอาณานิคมคือไอร์แลนด์และโปแลนด์)³ จนมาถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยเหตุผลทางการเมืองภายในยุโรปเอง บวกกับกระแสการต่อต้านเจ้าอาณานิคมของประเทศที่ถูกยึดครอง และผลสืบเนื่องทางลบต่างๆ จากการ

¹ สตีเฟน โฮวี, *อะไรหรือคือจักรวรรดิ*, แปลจาก Empire: A very short introduction, แปลโดย นฤมล ธีรวัฒน์ และบัญชา สุวรรณานนท์, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2555), 116-118.

² เรื่องเดียวกัน, 56-57.

³ เรื่องเดียวกัน, 116.

ครองอาณานิคม ก็ได้นำมาสู่การปลดปล่อยดินแดนอาณานิคมในที่สุด ซึ่งถือว่าการสิ้นสุดของยุคอาณานิคม

ยุคของการถือครองดินแดนอาณานิคมโดยชาติตะวันตกที่ได้สิ้นสุดลง หมายความว่าต่อจากนี้จะไม่มีการที่ชาติตะวันตก ใช้อำนาจครอบงำ กระทบต่อส่วนที่เหลือ ทุกดินแดนจะได้รับการปลดปล่อย มีความเป็นอิสระในตัวเอง มีความเสมอภาคเท่าเทียม โดยความหมายของคำอาจทำให้เข้าใจไปได้เช่นนั้น แต่จากความเป็นไปที่แท้จริงกลับมีลักษณะที่ตรงกันข้าม แม้การครอบครองดินแดนทางกายภาพจะหมดไป แต่การใช้อำนาจ การแผ่ขยายอิทธิพล การแสวงหาผลประโยชน์โดยชาติตะวันตกที่กระทบต่อส่วนที่เหลือไม่เคยจะหมดไป หน้าที่ยังส่งผลที่รุนแรง ซับซ้อน เกิดผลกระทบที่แผ่กว้างครอบคลุมอย่างลึกซึ้ง ลักษณะเช่นนี้จึงเท่ากับว่าลัทธิอาณานิคม ลัทธิจักรวรรดินิยมโดยชาติตะวันตกยังไม่เคยหมดไป เพราะความหมายของลัทธิอาณานิคม ลัทธิจักรวรรดินิยม หมายถึงการที่ชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง กระทบ มีเจตนา มีทัศนคติที่จะควบคุมครอบงำ มีอำนาจและอิทธิพลเหนือส่วนอื่นๆ ด้วยความเป็นไปเช่นนี้ หลังการสิ้นสุดของยุคอาณานิคม ก็ได้นำมาสู่ปรากฏการณ์ของลัทธิจักรวรรดินิยมใหม่ (Neo-imperialism) ลัทธิอาณานิคมใหม่ (Neo-colonialism) ที่ดำเนินต่อเนื่องเรื่อยมาจนปัจจุบัน

จักรวรรดินิยมใหม่ อาณานิคมใหม่ เป็นคำศัพท์ที่มีกใช้อธิบายปรากฏการณ์เชิงรูปธรรมที่ตะวันตกพยายามแผ่ขยายอำนาจ อิทธิพลทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่ปรากฏในรูปของ จักรวรรดิทางการเมือง เช่น สงครามเย็น บทบาทในการเมืองระดับโลกผ่านกลไกสิทธิ ความยุติธรรมโลก, จักรวรรดิทางเศรษฐกิจการค้า ผ่านสถานะตลาดเสรี บริษัทข้ามชาติ กลไกการเงิน การธนาคารโลก, จักรวรรดิทางวัฒนธรรม การกลืนกินทางวัฒนธรรม การแสวงหากำไรผ่านสินค้าทางวัฒนธรรม การสื่อสารแลกเปลี่ยนทางศิลปะ วัฒนธรรม, จักรวรรดิเชิงอุดมการณ์ วิชาความรู้ ผ่านการช่วยเหลือทางการศึกษา การพัฒนา ทั้งจากภาครัฐและองค์กรเอกชน, การจัดการทรัพยากร ที่ปรากฏเป็นนโยบายต่อสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นธรรม จัดตั้งโดยตะวันตก มีผลประโยชน์ของตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ผ่านนโยบายต่างประเทศ ผ่านองค์กรระหว่างประเทศ เป็นต้น⁴ ปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมต่างๆเหล่านี้ ปรากฏชัดถึงความไม่ชอบธรรมในการแสวงหาผลประโยชน์ การใช้อำนาจ การครอบงำ และกดทับส่วนอื่นๆ ส่งผลต่อชีวิต ความเป็นอยู่ สังคมวัฒนธรรมของคนทั่วโลกอย่างเด่นชัดและรุนแรง แต่เหล่านี้ถือเป็นเพียงมิติเดียวของการใช้อำนาจที่ไม่ได้ครอบคลุมถึงภาวะการณ์การครอบงำ

⁴ แมนเฟร็ด สเตเกอร์, โลกภิวัตน์, แปลจาก Globalization: A very short introduction, แปลโดย วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง (กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส, 2553), 74-194.

ของตะวันตกได้ทั้งหมด อำนาจเหนือของตะวันตกที่ได้กระทำต่อส่วนอื่นยังมีอีกแง่มุมที่สำคัญให้พิจารณา

อำนาจและการครอบงำของตะวันตกในอีกมิตินี้ อาจถือได้ว่ามีความเป็นมานับตั้งแต่สมัยอาณานิคม ที่การเข้ายึดครองและแสวงหาผลประโยชน์ของตะวันตกไม่ได้มีเพียงความต้องการในการปกครองดินแดน การแย่งชิงสมบัติ ทรัพยากรเท่านั้นชาติตะวันตกยังมีความต้องการขยายอิทธิพลอำนาจทางอารยธรรม ไม่ว่าจะเป็น ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ความรู้ ความคิด โดยความเชื่อที่ว่าอารยธรรมของตนนั้นมีคุณค่าสูงสุด ปฏิสัมพันธ์ที่มีตะวันตก (ยุโรป) เป็นศูนย์กลางตลอดช่วงระยะเวลาของการขยายอิทธิพลอำนาจและการถือครองอาณานิคมนี้ ได้เกิดผลกระทบอย่างถึงรากถึงโคนต่อระบบความคิด ความเชื่อ ระบบคุณค่าและความหมาย ดินแดนอื่นๆ ได้ตกอยู่ใต้อำนาจของอารยธรรมตะวันตก มองว่าตะวันตกเหนือกว่า เจริญกว่า ความคิดความเชื่อเช่นนี้เกิดขึ้นและดำรงอยู่สืบต่อมาตลอดช่วงอาณานิคม การสิ้นสุดการใช้อำนาจโดยตรงหลังหมดยุคอาณานิคม ความคิดแบบจักรวรรดินิยม ลัทธิอาณานิคมของชาติตะวันตก ได้เปลี่ยนรูปแบบการใช้อำนาจมาสู่มิติของอำนาจในรูปแบบดังกล่าว เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์และสถานะที่เหนือกว่าอำนาจแบบนี้จึงได้รับการเน้นย้ำสร้างเสริมประสิทธิภาพ ปรับใช้ในเชิงปฏิบัติอย่างซับซ้อนหลากหลาย ดังนั้นแม้การใช้กำลังอำนาจโดยตรงจะหมดไปแต่กลับกลายเป็นว่าต้องมาเผชิญกับอำนาจในรูปแบบใหม่ที่มีประสิทธิภาพกว่าแบบเนียนกว่า ลงทุนน้อยแต่กลับสร้างผลประโยชน์ให้กับชาติตะวันตกได้อย่างยั่งยืน และสร้างผลเชิงลบ ผลกระทบที่รุนแรง ครอบคลุมต่อส่วนอื่นๆ จนอาจมองได้ว่าการใช้อำนาจผ่านปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม มีความเป็นไปได้ มีเหตุผลสนับสนุน ก็ด้วยมิติอำนาจในลักษณะดังกล่าวนี้เอง และนี่คืออำนาจและอิทธิพลของตะวันตกในอีกมิติหนึ่ง มิติของความคิด ความเชื่อ ที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่กลับส่งผลกำหนดความเป็นไป ต่อความคิด การตัดสินใจ ผลในเชิงปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

อำนาจตะวันตกที่กระทำกับส่วนอื่นส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางรุนแรง เป็นปัญหาที่มีนัยสำคัญก็ด้วยเหตุผลที่ว่าในปัจจุบัน สภาพความเป็นไปของโลกจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร โทรคมนาคม มิติของเวลาและพื้นที่หดย่อลง เกิดปรากฏการณ์ที่โลกบีบอัดหลอมรวม ผู้คนทั่วโลกสามารถมีปฏิสัมพันธ์กันทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ของเราไม่ได้จำกัดตัวอยู่ในเขตแดนของรัฐชาติเท่านั้น แต่ขยายตัวไปสู่โลกทั้งใบ เกิดเป็นปรากฏการณ์ที่เรียกกันว่าโลกาภิวัตน์ (Globalization)⁵ นั่นเอง สภาพของโลกาภิวัตน์ที่ทำให้คนและพื้นที่มาเผชิญหน้ากันอย่างทั่วถึง เมื่อเกิดการเอารัดเอาเปรียบ การใช้อำนาจครอบงำ การ

⁵ เรื่องเดียวกัน, 32-41.

กระทำหรือความต้องการใดๆ ย่อมส่งกระทบไปได้อย่างทั่วถึงทั่วโลก เมื่อเป็นเช่นนี้ผลกระทบจากจักรวรรดินิยม ลัทธิอาณานิคม ที่ตะวันตกมีเจตนา มีทัศนคติที่จะควบคุมครอบงำ มีอำนาจและอิทธิพลเหนือส่วนอื่นๆ จึงส่งผลกระทบไปได้ทั้งถึงรุนแรง ด้วยมีสภาพการณ์โลกาภิวัตน์เป็นตัวเร่งนั่นเอง

ด้วยความเป็นไปได้ที่กล่าวมานี้จึงทำให้ประเด็นอำนาจของตะวันตกเป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่ทุกคนบนโลกต้องตระหนัก สำหรับประเทศไทย ด้วยคำพูดที่ว่า “เราไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก” จึงมักทำให้ไม่เกิดการตระหนักถึง ไม่ให้ความสำคัญกับประเด็น อาณานิคมหรืออำนาจที่ตะวันตกกระทำกับส่วนอื่น แต่หากพิจารณาให้ดีก็จะเห็นว่า จริงหรือที่ประเทศไทยผู้ไม่เคยตกเป็นอาณานิคมของใคร จะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ จากอำนาจของตะวันตกและลัทธิอาณานิคม จากประวัติศาสตร์ ไทยเผชิญกับอิทธิพลตะวันตกมาตั้งแต่ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์โดยมีชาติ เช่น โปรตุเกสและฮอลันดา ที่มาแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้า ช่วงเวลาที่สำคัญคือเมื่อมหาอำนาจอาณานิคมใหม่อย่างอังกฤษและฝรั่งเศส ได้มายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อแสวงหาและยึดครองดินแดนอาณานิคม เพื่อหลีกเลี่ยงจากการถูกยึดครองทำให้เราต้องปรับตัวให้ทันกับอารยธรรมตะวันตกด้วยการเปลี่ยนประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดการเร่งสร้างรัฐในรูปแบบชาติ (Nation-state) ปรับประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก เกิดระบบบริหารราชการ กฎหมาย การคมนาคม ระบบการแพทย์ การศึกษา วัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิต การแต่งกาย อาคารบ้านเรือน ดนตรี ศิลปะ วรรณกรรม ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นผลจากลัทธิอาณานิคมทั้งสิ้น⁶

จากเวลานั้นจวบจนปัจจุบัน ตะวันตกกลายเป็นแบบอย่างในการพัฒนา ตะวันตกคือคุณค่า คือความเจริญวิไลซ์ คือความทันสมัย เป็นเหตุเป็นผล เป็นสากล การเดินตามแบบตะวันตกคือหนทางไปสู่ความรุ่งเรืองสมบูรณ์พร้อม แบบแผนอารยธรรมตะวันตกนั้นสูงส่ง และ “เราคือผู้ต่ำต้อยด้อยกว่า คือผู้เดินตาม คือความล้าหลังไม่พัฒนา คือความลุ่มหลงมกมาย” ฯลฯ ตะวันตกที่เป็นความเหนือกว่าเช่นนี้ คือสิ่งที่เป็กลาง คือธรรมชาติ คือความเป็นจริง ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นกับทุกคนอย่างถ้วนทั่วไม่ว่าจะเป็นใคร อยู่ในแวดวงใด สถานะใด คนรวย คนจน คนมีการศึกษา ไร้การศึกษา คนเมือง คนชนบท เหล่านี้ล้วนแสดงถึงอำนาจและความไม่เท่าเทียมที่ตะวันตกมีความเหนือกว่า เราอาจตรวจสอบถึงผลของอำนาจดังกล่าวนี้กับตัวเองว่าได้ถูกกระทำด้วยอำนาจเหล่านี้หรือไม่ ได้รู้สึกรู้สึกว่าความเป็นไปเหล่านี้คือธรรมชาติ คือความจริงใช่หรือไม่ ผลของความคิดความเชื่อเหล่านี้ ทำให้เกิดการรับเอารูปแบบความรู้ ความคิด ความเชื่อ รับเอาคุณค่า ค่านิยม ตรรกะเหตุผล

⁶ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์** (กรุงเทพฯ: อาน, 2552), 208.

รับเอารูปแบบวัฒนธรรม การประพุดิปฏิบัติ อุดมการณ์ สิ่งต่างๆ ที่มาจากตะวันตกที่เป็นทั้ง วัฒนธรรมและนามธรรม กลายเป็นคุณค่าที่ต้องรับมา ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว ปรากฏการณ์เช่นนี้ได้ เกิดขึ้น คงเป็นคำตอบที่ยืนยันถึงปฏิบัติการทางอำนาจของตะวันตก ที่ได้แผ่กว้างครอบคลุมครอบงำ รอบด้าน แผงฝังตัวอยู่ในจิตสำนึกและจิตใต้สำนึกอย่างมีประสิทธิภาพ อำนาจที่ปรากฏตัวอย่างเป็น ธรรมชาติในรูปของความเป็นแบบแผนสากล ดูเป็นกลาง เป็นธรรมชาติ แต่กลับประกอบไปด้วย ความไม่เท่าเทียม แผงไว้ด้วยผลประโยชน์ การครอบงำ อำนาจ และสถานะที่ตะวันตกมีเหนือส่วนที่ เหลืออย่างรอบด้าน

ปรากฏการณ์ของการครอบงำและอำนาจที่เหนือกว่าของตะวันตกเกิดขึ้นอย่าง ครอบคลุมรุนแรงทั่วโลก จะเห็นได้ว่าแม้กับประเทศไทยเองที่ไม่เคยตกเป็นอาณานิคม เป็นเมืองขึ้น ยังได้รับผลถึงเพียงนี้ ในประเทศอื่นๆ ที่เคยตกเป็นอาณานิคม ผลกระทบเหล่านี้จะมีความรุนแรงและ ซับซ้อนกว่านี้มาก เกิดเป็นปัญหาครอบด้านต่อชีวิตความเป็นอยู่ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ภาษา วัฒนธรรม ทรัพยากร หลายประเทศต้องเผชิญกับความขัดแย้ง สงครามกลางเมืองอันยืดเยื้อ ระบบ เศรษฐกิจพังทลายจากภาวะที่ต้องพึ่งพิง วิธีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป ผู้คนเผชิญความยากลำบากใน ชีวิตจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีนิยม ต้องโยกย้ายถิ่นฐาน สูญเสียผืนดินที่อยู่อาศัยทำกิน ถูก แหยงชิงทรัพยากร ภาษาวัฒนธรรมดั้งเดิมสูญสลาย ชนเผ่าพื้นเมืองสูญพันธุ์ไป ระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม เสื่อมโทรมถูกทำลาย ปัญหาที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวเนื่องโยงใยซับซ้อน ส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ ใน ระดับที่ซับซ้อนกว่านั้นเรายังต้องเผชิญกับภาวะตัวตนที่ขัดแย้งในระบอบวัฒนธรรม คุณค่า และ ความหมาย จากสถานะของโลกาภิวัตน์ ปัจจุบันที่เราอยู่ในระเบียบโลกอันไม่เท่าเทียมโดยมีตะวันตก เป็นศูนย์กลาง มีอำนาจเหนือมีอิทธิพลครอบงำนี้ จะเห็นได้ว่าได้ก่อให้เกิดสภาวะปัญหาที่มีความ ซับซ้อนอย่างมาก การจะอธิบายถึงสาเหตุของอำนาจของตะวันตกด้วยคำอธิบายที่ว่า เป็นเพราะ ตะวันตกมีแสนยานุภาพทางการทหาร พลังทางเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางเทคนิคและวิทยาการที่ เหนือกว่า หรือการต่อต้านด้วยความคิดความเข้าใจในความเป็นอาณานิคมแบบเดิมๆ คงไม่ได้ช่วยให้ เราเข้าใจปัญหา หาทางออกทางแก้ได้แต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ จึงมีการพัฒนาความคิดที่จะมาใช้จัดการ กับภาวะดังกล่าว เกิดเป็นสกุลความคิดแบบหลังอาณานิคม (Postcolonialism) ขึ้นมา

สกุลความคิดหลังอาณานิคม (Postcolonialism) ถือกำเนิดขึ้นในราวทศวรรษที่ 1970 เป็นสกุลความคิดที่ได้รับอิทธิพลและมีพัฒนาการสืบเนื่องจากสกุลความคิดแบบโครงสร้างนิยม (Structuralism) หลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) กลุ่มทฤษฎีวิพากษ์ที่มีที่มาจากทฤษฎี ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural linguistics) เหล่านี้ ได้นำเสนอเครื่องมือที่เป็นมุมมองวิธีคิด อันซับซ้อน ในการวิเคราะห์ความหมายและการประกอบสร้างความหมายในรูปแบบต่างๆ กระบวนการเหล่านี้สามารถนำมาวิเคราะห์การสื่อความหมายทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม อำนาจ

อันเป็นที่มาของการประกอบสร้างและการนิยามตัวตน⁷ โดยสิ่งที่เป็นเป้าหมายในการวิเคราะห์ตรวจสอบคือสิ่งประดิษฐ์เชิงสถาบันอุดมการณ์ทั้งหลาย เช่น สถาบันชาติ ศาสนา การเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ตัวตน ครอบครัว เพศ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ฯลฯ ประดิษฐ์กรรมเชิงสถาบันทั้งหลายเหล่านี้ที่มีลักษณะปิดกั้น กดขี่ โดยเฉพาะสิ่งที่ถูกสถาปนาว่าเป็นความรู้ ความจริง ความเป็นสากล ความเป็นแก่นสารสารัตถะ ความหลากหลายของการนำไปใช้ ก่อให้เกิดเป็นความรู้ทฤษฎีที่มุ่งประเด็นไปยังขอบเขตต่างๆ เกิดเป็นตัวบททฤษฎีของนักคิดต่างๆ ที่มีความสำคัญ เช่น ความคิดเรื่องวาทกรรมอำนาจของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ทฤษฎีสัญศาสตร์ ความเข้าใจเรื่องตัวบท (Text) ของโรลองด์ บาร์ต (Roland Barthes) ทฤษฎีหรือสร้าง ความหลากหลายของ ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida) ทฤษฎี จิตวิเคราะห์เชิงโครงสร้างของ ฌาคส์ ลากอง (Jacques Lacan) ผลงานของนักคิดที่มีความสำคัญเหล่านี้ถูกนำไปใช้ไปคิดต่อพัฒนาต่อในแนวทางต่างๆ จนเกิดเป็นแนวคิด สกุลความคิดที่สำคัญ เช่น แนวคิดคตินิยมหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) สกุลความคิดสตรีนิยม (Feminism) รวมไปถึงจนถึงสกุลความคิดหลังอาณานิคม (Postcolonialism) นี้ด้วยเช่นกัน

หากพิจารณาโดยรวมถึงแนวทฤษฎีวิพากษ์เหล่านี้เราจะพบลักษณะของความเป็นการเมือง คือประกอบไปด้วยการวิพากษ์ทำความเข้าใจกับสภาพความไม่เสมอภาคเท่าเทียม ความไม่ชอบธรรมต่างๆ ปฏิเสธความเป็นศูนย์กลาง ชนชั้นและการครอบงำ เพราะแนวคิดเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีสังคมนิยมแบบมาร์กซิสม์ (Marxism) ที่มีแนวคิดในการปฏิเสธการกดทับ เอารัดเอาเปรียบ การขูดรีดทางชนชั้น มีจุดมุ่งหมายสู่การปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสู่ความเสมอภาคเท่าเทียม แนวคิดที่ได้รับอิทธิพลเหล่านี้จึงมีลักษณะทางการเมืองให้คุณค่ากับการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อความเสมอภาคเท่าเทียม สกุลความคิดหลังอาณานิคมเองก็เช่นกันที่มีจุดยืนอยู่ข้างผู้ที่ถูกกดทับ มุ่งวิพากษ์ทำความเข้าใจกับสภาวะที่ไม่เท่าเทียมว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร มันทำงานอย่างไร ส่งผลกระทบไปสู่ขอบเขตแ่งมุมไหน โดยมีเครื่องมือทางความคิดจากสกุลโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม เป็นตัวช่วยให้เกิดการทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ ซึ่งความคิดต่อต้านอาณานิคมในอดีตไม่สามารถทำได้ ความคิดหลังอาณานิคมช่วยให้เรามองเห็น ตระหนักถึงแ่งมุมใหม่ ประเด็นใหม่ เห็นความเป็นไปที่มีความซับซ้อน เกิดความเข้าใจใหม่ๆ ในเงื่อนไขและผลกระทบจากลัทธิอาณานิคมตะวันตก ทั้งเงื่อนไขความเป็นไปในอดีต จนถึงภาวะความเป็นไปอันซับซ้อนในปัจจุบัน

ประเด็นศึกษาสำคัญที่แนวคิดหลังอาณานิคมสนใจศึกษา เช่น เรื่องวาทกรรมอาณานิคม เชื้อชาติเผ่าพันธุ์ตะวันตกและความเป็นอื่น เรื่องวาทกรรมความรู้ อำนาจ วาทกรรมการพัฒนา เรื่อง

⁷ เรื่องเดียวกัน, 213.

ภาพแทนและการประกอบสร้าง เรื่องการกดขี่ครอบงำจากเจ้าอาณานิคมทุกรูปแบบ โดยเฉพาะทาง วัฒนธรรม การหยุดชะงักหรือสูญหายไปของวัฒนธรรมพื้นถิ่น เรื่องอาณานิคมและเพศสภาพ เรื่อง กลุ่มคนชายขอบและกลุ่มคนสถานะรอง (Marginal people, subaltern) เรื่องภาวะตัวตนหลังยุค อาณานิคมที่ต้องอยู่ท่ามกลางจิตสำนึกสองลักษณะ ตัวตนแบบลูกผสม(Hybridity) เรื่องระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อม เราจะเห็นได้ว่าประเด็นเหล่านี้เป็นประเด็นร่วมสมัยที่มีความสำคัญ เป็นปัญหาที่ ได้รับการถกเถียงพูดคุยในวงกว้าง พบเห็นการเคลื่อนไหวทางการเมือง การแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้บ่อยครั้ง ทั้งจากสื่อ จากสถานศึกษา เนื้อหาในภาพยนตร์ วรรณกรรม ศิลปะ ฯลฯ อีกทั้งหากพิจารณาให้ดีประเด็นปัญหาสังคมต่างๆ ยังมีความสืบเนื่องจากปรากฏการณ์อาณานิคมอย่างมีนัยสำคัญอีกด้วย

ศิลปะในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในสังคม ผลงานศิลปะมีส่วนสะท้อน มีส่วนร่วมกับประเด็น ปัญหาทางสังคม การเมือง วัฒนธรรมมาโดยตลอด บ่อยครั้งที่ผลงานศิลปะได้มีบทบาทในการกระตุ้น ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม ประเด็นอาณานิคมเองก็เช่นกันที่ผลงานศิลปะได้เข้าไปมีส่วนร่วม มี บทบาท มีศิลปินจำนวนมากที่สร้างผลงานสะท้อนปัญหาดังกล่าว ส่วนใหญ่มักเป็นศิลปินจากประเทศ โลกที่สามหรือซีกโลกใต้ ประเทศที่ได้รับผลกระทบจากระบบอาณานิคมโดยตรง เป็นคนจากโลกที่ สามที่ไม่มีสิทธิมีเสียง ที่หากพูดในฐานะเป็นบุคคลมนุษย์คนหนึ่ง ปัญหาที่พูดคงไม่มีใครสนใจรับฟัง ต้องอาศัยความศักดิ์สิทธิ์ อำนาจสถาบันของชาวตะวันตกเอง เช่น ในสถาบันศิลปะ งานศิลปะ วรรณกรรม ดนตรี ภาพยนตร์ ที่พอจะทำให้เกิดโอกาสได้พูด โอกาสในการแสดงออกถึงปัญหา ดังกล่าว ในเทศกาลศิลปะสำคัญต่างๆ ก็จะมีผลงานของศิลปินที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประเด็นอาณานิคมอยู่เสมอ ศิลปินจากหลากหลายภูมิภาคไม่ว่าจะเป็น แอฟริกา เอเชีย ออสเตรเลีย ลาตินอเมริกา รวมถึงศิลปินพลัดถิ่นในดินแดนยุโรปและอเมริกา สามารถแสดงออกในประเด็นดังกล่าวได้อย่าง หลากหลาย ลึกซึ้งและเปิดเผย นั่นก็เพราะศิลปินเหล่านี้ต่างรู้ซึ่งถึงผลกระทบของอาณานิคมที่เกิดขึ้น เป็นอย่างดี ประสบการณ์เหล่านี้ก็มักเป็นสิ่งที่ได้พบเจอด้วยตนเอง หนึ่งในศิลปินที่เป็นตัวอย่างของ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่สะท้อนปัญหาอาณานิคม สะท้อนแนวคิดหลังอาณานิคมได้เป็นอย่างดี มีความต่อเนื่องในการสร้างสรรค์ผลงานในแนวทางนี้อย่างยาวนาน จับประเด็นเหล่านี้ได้อย่าง หลากหลายน่าสนใจ ก็คือ ศิลปินหญิงชาวบราซิลที่ชื่อ มาเรีย เธเรซา อัลเวส (Maria Thereza Alves)

มาเรีย เฮอร์ธา อัลเวส เป็นศิลปินที่ทำศิลปะในแนวคอนเซ็ปชวลอาร์ต (Conceptual art)⁸ เกิดใน ค.ศ. 1961 ที่ประเทศบราซิล อัลเวสเป็นศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานกว่า 3 ทศวรรษ มีผลงานที่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง สร้างสรรค์ผลงานและจัดแสดงงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ผลงานถูกจัดแสดงมาแล้วทั่วโลก ทั้งในยุโรป อเมริกา ลาติน-อเมริกา แอฟริกา เอเชีย ออสเตรเลีย โดยเคยได้จัดแสดงผลงานในเทศกาลสำคัญต่างๆ รวมถึงได้รับรางวัลระดับนานาชาติหลายครั้ง การเป็นผู้ที่เกิดในประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมของตะวันตกอย่างยาวนานทำให้เธอรู้ซึ้งถึงผลกระทบได้เป็นอย่างดี ประเทศบราซิลซึ่งเป็นประเทศที่มีทรัพยากรหลากหลายอุดมสมบูรณ์ เป็นเขตอบอุ่นที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของโลก เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีความหลากหลายที่สุดของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์และสิ่งมีชีวิต มีชนพื้นเมืองหลากหลายเผ่าพันธุ์ที่มีอารยธรรมเป็นของตนเอง การมาถึงของอาณานิคมตะวันตกในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 นำมาซึ่งความแปรเปลี่ยนอย่างไม่มีวันหวนคืน จากดินแดนห่างไกลที่มีธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์กลายเป็นดินแดนที่มีประชากรหนาแน่นที่สุด มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่ที่สุด และมีความเจริญทางวัตถุที่สุดในพื้นที่⁹ สิ่งทีกล่าวมาน่าจะเป็นเรื่องดีแต่ในอีกด้านหนึ่งคือ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศน์สภาพแวดล้อมถูกทำลาย ถูกใช้ไปจนใกล้วิกฤติ ความร่ำรวยมั่งคั่งตกอยู่ในมือนักการเมืองนักธุรกิจผิวขาวกลุ่มเล็กๆ ความต่างของโอกาสและรายได้ทำให้คนส่วนใหญ่เป็นอยู่อย่างแร้นแค้นไม่มีแม้ปัจจัยสี่ ความแตกต่างของผู้คนและชนชั้นที่ระบบอาณานิคมสร้างขึ้น จากการผ่านระยะเวลาและการผสมผสานอันยาวนาน เกิดระบบชนชั้นที่รุนแรงชัดเจนโดยมีคนขาวคือผู้อยู่สูงสุด พวกเลือดผสมจากคนขาว คนพื้นเมือง คนดำที่ยังแบ่งได้อีกหลายระดับขาวมากขาวน้อย สืบเชื้อสายตระกูลใด ที่ต่ำสุดคือคนพื้นเมืองที่มีสภาพถูกกระทำเหมือนไม่ใช่คน ก่อให้เกิดปัญหาสังคมอันซับซ้อน ปัญหาที่เกิดจากอาณานิคมทั้งหลายเหล่านี้

⁸ **คอนเซ็ปชวลอาร์ต (Conceptual Art)** หรือที่มีผู้แปลเป็นไทยว่า “ศิลปะเชิงแนวคิด” แม้จะมีความเป็นมาสืบเนื่องก่อนหน้า แต่ศิลปะแบบคอนเซ็ปชวลอาร์ตมักถูกนับนิยามจากแนวทางการเปลี่ยนแปลงในทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา ที่การสร้างสรรค์หันมาใช้กระบวนการทางความคิด ใช้แนวคิดเป็นหลัก แทนการใช้วัตถุรูปทรง ใช้การสัมผัสสัมผัสฐานทางสายตา (Formalism) เป็นตัวนำเสนอ คอนเซ็ปชวลอาร์ตในจุดเริ่มต้น มีนัยยะของการกบฏต่อต้าน ต่อต้านความเป็นสถาบัน ต่อต้านศูนย์กลาง ต่อต้านการแสวงหาผลประโยชน์ แต่ต่อมาก็นับเป็นแนวทางหลักอันหนึ่งของวงการศิลปะ เนื่องจากคำนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ในผลงานจึงเลือกใช้คำทับศัพท์ในจุดที่เห็นสมควรเพื่อให้เกิดความชัดเจน มากกว่าการแปลแล้วก่อให้เกิดความสับสน

⁹ สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ, **ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล**, เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก https://ditp.go.th/contents_attach/81555/81555.pdf

เป็นแรงบันดาลใจให้ศิลปิน โดยตั้งแต่เริ่มต้น เธอก็ได้ใช้ผลงานศิลปะสะท้อนปัญหาดังกล่าว ผลงานแนวคอนเซ็ปชวลอาร์ตของศิลปินมีความโดดเด่นในหลายประการเช่น

-ความหลากหลายในการหยิบจับ สรรวจประเด็นทั้งทางสังคมในแง่มุมต่างๆ ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ภาษา วัฒนธรรม ประเด็นอันเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์อาณานิคม เป็นทั้งการสำรวจลงไปในประวัติศาสตร์ สรรวจเงื่อนไขและความเป็นไปที่นำมาสู่สภาพปัญหา

-ในด้านสื่อที่ใช้ ศิลปินมีการใช้สื่อและการแสดงออกที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น ภาพถ่าย ภาพเขียน ประติมากรรม วิดีโอ เสียง บทความ เอกสาร การจัดพิมพ์หนังสือ การจัดวางวัตถุ พิธีกรรม ตลอดไปจนถึงการจัดกิจกรรมให้เกิดการมีส่วนร่วมกับชุมชน

-ท่าทีในการแสดงออก นอกจากสื่อที่หลากหลายท่าทีในการแสดงออกก็เช่นกันที่มีทั้ง ชิงชังจริง ที่เล่นที่จริง ตูตลกขบขัน เสียดสีประชดประชัน หลายชิ้นเป็นการแสดงออกทางการเมืองอย่างชัดเจน ซึ่งท่าทีในการแสดงไม่ได้เป็นไปอย่างไม่มีจุดหมาย แต่เป็นการใช้มันในการสื่อสารถึงโครงสร้างเนื้อหาของผลงานแต่ละชิ้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จึงถือเป็นความน่าสนใจและน่าจะเป็นประโยชน์ ที่จะได้ทำการสำรวจ วิเคราะห์ ศึกษาผลงานของศิลปิน มาเรีย เฮอร์ธา อัลเวส โดยใช้แนวความคิดแบบโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม และหลังอาณานิคมในการศึกษา เพราะนอกจากจะรับรู้เข้าใจถึงแง่มุมท่าทีความคิดในการแสดงออกของศิลปินแล้ว เราน่าจะรับรู้ประเด็นปัญหาและความเป็นไปอันซับซ้อนของสภาวะปรากฏการณ์อาณานิคมอีกด้วย

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาถึงแนวทางการสร้างสรรค์ แนวทางการแสดงออกทางความคิด ของศิลปิน มาเรีย เฮอร์ธา อัลเวส ที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นอาณานิคม หลังอาณานิคมอย่างหลากหลาย มุ่งวิเคราะห์ผลงานด้วยแนวคิดแบบโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม และหลังอาณานิคม

3. ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะทำการศึกษาผลงานของศิลปิน มาเรีย เฮอร์ธา อัลเวส ในช่วงเวลาตั้งแต่ ค.ศ.1991 ถึง ค.ศ. 2016 การศึกษาจะใช้แนวคิดแบบ โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม และหลังอาณานิคม มาทำการศึกษา โดยทำการแบ่งผลงานออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นต่างๆ ที่มีความสำคัญในปรากฏการณ์หลังอาณานิคม ในแต่ละหมวดหมู่จะเลือกหยิบยกผลงานมาศึกษาวิเคราะห์ 5 หมวดหมู่ดังกล่าวคือ

1. แนวคิดหลังอาณานิคมกับวาทกรรมความรู้
2. แนวคิดหลังอาณานิคมกับแนวคิดสตรีนิยม (Feminism)
3. แนวคิดหลังอาณานิคมกับกลุ่มคนสถานะรอง (Subaltern)
4. แนวคิดหลังอาณานิคมกับภาวะตัวตนหลังยุคอาณานิคม
5. แนวคิดหลังอาณานิคมกับนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม

4. วิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งวิเคราะห์ผลงาน เอกสารที่เกี่ยวข้อง และการให้สัมภาษณ์ของศิลปินในสื่อต่างๆ เพื่อความเข้าใจต่อแนวทางการคิดในการสร้างสรรค์ ใช้ตัวบททฤษฎีแบบโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม หลังอาณานิคมมาวิเคราะห์อธิบาย โดยนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนา

5. ขั้นตอนการวิจัย

- 1 ทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดหลังอาณานิคม
- 2 ศึกษารวบรวมผลงานของศิลปินมาวิเคราะห์จัดหมวดหมู่
- 3 รวบรวมเอกสาร คำให้สัมภาษณ์ บทวิจารณ์
- 4 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล
- 5 สรุปและเสนอผลงานวิจัย

6. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 1 ทฤษฎีโครงสร้างนิยม
- 2 ทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม
- 3 ทฤษฎีหลังอาณานิคม

7. นิยามศัพท์เฉพาะ

หลังอาณานิคม (Postcolonial) หมายถึงแนวคิดทฤษฎีที่มีต่อปรากฏการณ์อาณานิคม โดยได้รับอิทธิพลอย่างสำคัญจากแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม มีนักคิดคนสำคัญเช่น เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward W. Said), โฮมี บาบ่า (Homi K. Bhabha), กายาตรี จักรวรรตี สปิวัค (Gayatri Chakravorty Spivak) เป็นต้น ในอีกความหมายหนึ่งหมายถึงยุคสมัย ช่วงเวลานับหลังจากช่วงสิ้นสุดยุคอาณานิคมคือประมาณครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน

วาทกรรม (Discourse) เป็นคำที่มีหลายความหมายเช่น ในทางภาษาศาสตร์ (Discourse- ปรีเฉพ) หมายถึง หน่วยของภาษาที่ใหญ่กว่าประโยคแต่เล็กกว่าย่อหน้า เป็นหน่วยที่สื่อความหมายของกลุ่มประโยคหนึ่ง อีกหนึ่งความหมายเช่น ในแวดวงการศึกษาการใช้ภาษา วาทกรรมคือรูปแบบการสื่อสารที่ประกอบไปด้วยจุดมุ่งหมายที่มากกว่าความหมายตรงของภาษา¹⁰ ส่วนความหมายที่ใช้ในงานชิ้นนี้จะมีความหมายทางสังคมศาสตร์ เป็นคำว่า วาทกรรม (Discourse) ในความหมายของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ที่หมายถึงหน่วยของข้อความ (Statement) ที่ประกอบกันขึ้นเพื่อสื่อความหมายไปในทิศทางทางหนึ่ง มีส่วนขององค์ประกอบสำคัญเชิงโครงสร้างที่มาร่วมกำหนดความหมาย เช่น อุดมการณ์ สถาบัน ระเบียบกฎเกณฑ์

ภาพแทน (Representation) หมายถึงสิ่งที่ใช้แสดงแทนการมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ ฯลฯ โดยคำนึงแสดงนัยของกระบวนการประกอบสร้างในตัว เนื่องจากการจะทำให้สิ่งที่มีอยู่ต่างๆ มาปรากฏอีกครั้งต่อหน้าผ่านสื่อ เป็นสิ่งที่จำต้องผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น กระบวนการบันทึกที่เป็นการแยกแยะจดจำ กระบวนการถ่ายทอดนำเสนอผ่านสื่อ เช่น ภาษา ภาพ ฯลฯ ซึ่งประกอบไปด้วยเงื่อนไขข้อจำกัด ภาพแทนจึงมีนัยของการแตกต่างจากความเป็นจริง เป็นหน่วยของการประกอบสร้างเพื่อแสดงแทนความจริง

¹⁰ ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), 1-6.

บทที่ 2 ทบทวนทฤษฎีและวรรณกรรม

สกุลความคิดหลังอาณานิคม (Postcolonialism) ถือกำเนิดขึ้นในราวทศวรรษที่ 1970 เป็นสกุลความคิดที่ได้รับอิทธิพล และมีพัฒนาการสืบเนื่องจากสกุลความคิดแบบโครงสร้างนิยม (Structuralism) หลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) ซึ่งทั้งหมดนี้ ถือเป็นแนวคิดทฤษฎีที่เป็นผลพวงจากการเกิดจุดพลิกผันครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ทางความคิด ที่เรียกว่า “The Linguistic Turn”¹ หรือจุดพลิกผันอันเกิดจากความเข้าใจในภาษา ที่ทำให้เกิดความพลิกผันทางภววิทยา (Ontology) และญาณวิทยา (Epistemology) ที่มีความสำคัญต่อปรัชญาความรู้ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน บุคคลที่มีส่วนสำคัญทำให้เกิดการปฏิวัติพลิกผันทางภูมิปัญญาครั้งนี้คือ นักภาษาศาสตร์ชาวสวิสชื่อ แฟร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) เขาได้ตีแผ่พลิกผันถึงความเข้าใจที่มีต่อธรรมชาติของภาษา ก่อนหน้านั้นเรารู้จักและศึกษาภาษาเพียงในแง่ของการใช้ภาษา (Parole) โซซูร์เสนอความเข้าใจต่อระบบภาษา (Language) ว่ามันเป็นระบบเปรียบเทียบต่างเทียบแย้งในตัวของมันเอง เป็นระบบของการกำหนดในรูปของโครงสร้างอันหนึ่ง ภาษาไม่ได้มีความเชื่อมโยงใดๆ กับความเป็นจริง และตัวมันเองต่างหาก ที่เป็นตัวกำหนดการมีอยู่ของสิ่งที่เรียกว่าความจริง² ความคิดนี้สั่นสะเทือน ลบล้างรูปแบบภูมิปัญญาที่มีมาก่อนหน้าที่ยืนอยู่บนจุดยืนเงื่อนไขที่ว่า ภาษาคือตัวแทนอันเสมอเหมือน เทียบได้กับความเป็นจริง ตัวบทตรรกะทางความคิดอันเป็นสิ่งที่อยู่บนภาษา จึงมีสารัตถะเทียบเคียงอย่างสมบูรณ์ได้กับความจริง เมื่อภาษาเป็นสิ่งสมมุติความจริงของความรู้เหล่านี้ จึงเป็นเพียงความจริงสมมุติที่ถูกกำหนดโดยภาษา ภววิทยาและญาณวิทยาของความคิดเช่นนี้ ถูกนำไปคิดพัฒนาต่อ เชื่อมโยงจนเกิดเป็นแนวคิดปรัชญาที่มีความสำคัญมากมาย ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดสัญศาสตร์ ความเข้าใจเรื่องตัวบทของ โรลองด์ บาร์ต (Roland Barthes) เรื่องอำนาจของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ทฤษฎีรื้อสร้าง ความหลากหลายเลื่อนของ ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์เชิงโครงสร้างของ ฌาคส์ ลากอง (Jacques Lacan) เมื่อความคิดเชิงโครงสร้างถูกนำไปใช้ศึกษาปัญหาอาณานิคม จึงเกิดเป็นความคิดหลังอาณานิคมของ เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward W. Said), โฮมี บาบบา (Homi K. Bhabha) การจะทำ

¹ จันทน์ เจริญศรี, โปสต์โมเดิร์น กับ สังคมวิทยา (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2544), 6.

² นพพร ประชากุล, ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (กรุงเทพฯ: อาน, 2552), 72-78.

ความเข้าใจต่อแนวคิดทฤษฎีหรือปรัชญาเหล่านี้ จึงจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในความคิดเชิงโครงสร้างของโซซูร์ที่เป็นต้นสายธาร จึงจะสามารถเข้าใจแง่มุมความคิดเหล่านี้ได้³ แนวคิดหลังอาณานิคมก็เช่นกัน ที่จำเป็นจะต้องเข้าใจในความคิดเรื่องภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง อีกทั้งแนวคิดโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม ของนักคิดต่างๆ จึงจะสามารถเข้าใจแนวคิดหลังอาณานิคมได้

แฟร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure)

ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural linguistics)

แฟร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure, ค.ศ. 1857-1913) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อแวดวงวิชาการในหลากหลายสาขา ความคิดเรื่องภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural linguistics) ของเขา มีส่วนสำคัญให้เกิดจุดเปลี่ยนทาง ภาววิทยา (Ontology) และญาณวิทยา (Epistemology) อันนำมาสู่แนวทางวิชาการที่พลิกผันของคริสต์ศตวรรษที่ 20 โซซูร์มีพื้นฐานการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ (เคมี-ฟิสิกส์)⁴ ก่อนที่จะหันมาสนใจภาษา ผลงานของเขาที่ได้รับการอ้างอิงถึงจากนักวิชาการหลากหลายสาขาคือหนังสือที่ชื่อ คำบรรยายวิชาภาษาศาสตร์ทั่วไป (Course in General Linguistics, ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1916) เป็นหนังสือที่เขาไม่ได้เขียนขึ้นเอง แต่เกิดจากการรวบรวมคำบรรยายของเขาในชื่อวิชาดังกล่าวเมื่อ ค.ศ. 1907-1911⁵ ก่อนหน้าโซซูร์ วงการการศึกษาภาษาของยุโรปถูกยึดพื้นที่ไว้ด้วยวิชานิรุกติศาสตร์ ซึ่งเป็นการศึกษาประวัติความเชื่อมโยงของภาษาและคำในภาษา อันเป็นวิถีทางที่เกิดจากกรอบคิดแบบวิวัฒนาการ โดยหวังว่าเมื่อสืบค้นไปจะทำให้เราได้ค้นพบความจริงของธรรมชาติมนุษย์ได้ โซซูร์คิดว่าการศึกษาภาษาเช่นนี้ไม่ได้ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจถึงอะไรได้ สิ่งที่เขาสนใจคือธรรมชาติของภาษา การทำงานของภาษา จึงพยายามศึกษาภาษาอย่างเป็นระบบ เป็นวิทยาศาสตร์⁶

³ อีริยูท บัญมี, มิเชล พูโกต์ (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2551), 23-6.

⁴ นพพร ประชากุล, ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 72.

⁵ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัณวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับ การศึกษารัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2545), 10-11.

⁶ นพพร ประชากุล, ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 72.

ในหนังสือคำบรรยายวิชาภาษาศาสตร์ทั่วไป โซซูร์ศึกษาปรากฏการณ์ของภาษาที่มีองค์ประกอบหลากหลายแต่สามารถสรุปความต่างออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ ในแง่มุมมองของการใช้ภาษา หรือวาทะ (Parole) หมายถึงการใช้คำพูดภาษาที่ปัจเจกบุคคล พูดหรือเขียนขึ้นในสถานการณ์ใดๆ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความหลากหลายที่ปรากฏในรูปธรรมของภาษา กับ ภาษา (Language) ที่หมายถึงระบบ รหัสกติกาที่ทำให้การสื่อสารเป็นไปได้ เป็นระบบนามธรรมที่เข้าใจร่วมกันในหมู่คนกลุ่มเดียวกันที่อยู่ร่วมในระบบการสื่อสาร ฉะนั้นโดยสาระเงื่อนไข จึงต้องเป็นการศึกษาในช่วงเวลาเดียวกัน (Synchronic) มากกว่าจะเป็นระบบพัฒนาการข้ามเวลา (Diachronic)⁷

การศึกษาระบบภาษาในข้อเสนอของโซซูร์จะตรงข้ามกับความเข้าใจของคนทั่วไปที่มองว่าภาษา คำในภาษา เป็นคลังของคำอันหลากหลายที่เป็นสิ่งเดียวกับความเป็นจริงอันหลากหลายตามธรรมชาติ เป็นป้ายชื่อซึ่งสื่อความหมายตรงกับสิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง มีที่มาตามระบบของความเป็นจริง แต่จากการวิเคราะห์ โซซูร์พบว่าคำแต่ละคำในภาษา ไม่ได้ถูกกำหนดจากความเป็นจริงภายนอก แต่เกิดจากความสัมพันธ์กับถ้อยคำอื่นๆ ในภาษาเดียวกัน ดังคำพูดของโซซูร์ที่ว่า “ภาษาเป็นระบบซึ่งองค์ประกอบทุกตัวยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น คำสื่อความหมายขององค์ประกอบแต่ละตัวเป็นผลจากการดำรงอยู่ร่วมกับองค์ประกอบตัวอื่นๆ แต่เพียงประการเดียว”⁸ ซึ่งจะได้อธิบายขยายความต่อไป

ในระดับของคำซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของภาษา โซซูร์เสนอโมโนทัศน์ในการทำความเข้าใจภาษาว่าเป็นเรื่องของ “สัญญาณ” (Sign) หลักการของสัญญาณคือ สัญญาณ เป็นการผสมผสานกันของ รูปสัญญาณ (Signifier) กับ ความหมายสัญญาณ (Signified) รูปสัญญาณ คือ สิ่งกระตุ้นที่ทำให้เกิดการรับรู้ความต่าง เช่น เสียง อักษร ท่าทาง วัตถุ พิธีกรรม ฯลฯ ส่วนความหมายสัญญาณ คือ สิ่งที่รูปสัญญาณอ้างอิงถึง เช่น สัญญาณ หมา ประกอบไปด้วยรูปสัญญาณคือ คำพูดออกเสียงว่า หมา หรือ อักษรที่สะกดเป็นคำว่า หมา ความหมายสัญญาณคือ มโนสำนึกถึงสัตว์ 4 เท้าชนิดหนึ่งมีขน มีเขี้ยว ขอบเข่า ไกล่ขีดคน ฯลฯ รูปสัญญาณและความหมายสัญญาณเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันโดยการกำหนดให้เป็นของสังคมวัฒนธรรมหนึ่งๆ เท่านั้น ไม่ได้มีความเกี่ยวเนื่องกันโดยตรงแต่อย่างใด สัตว์สี่เท้าประเภทนี้ไม่ได้มีกายภาพหรือพฤติกรรมใดๆ ที่มากำหนดให้ปรากฏเป็นรูปสัญญาณคำพูดหรืออักษรว่า หมา เลย ในอีกระดับของความไม่เชื่อมโยงกันเช่น คำว่า หมา ในภาษาไทย ภาษาอังกฤษใช้คำว่า

⁷ สุรเดช โชติอุดมพันธ์, **ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), 77

⁸ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 77.

dog หากรูปสัญลักษณ์มีธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับความหมายสัญลักษณ์แล้ว ไม่ว่าจะสังคมใดก็จะใช้รูปสัญลักษณ์เดียวกันสื่อถึงสัตว์ชนิดนี้

รูปสัญลักษณ์จึงเป็นเพียงความต่างอันเป็นที่รับรู้ทั่วกันในสังคมหนึ่งๆ เพื่อใช้สื่ออ้างอิงถึงความหมายบางอย่าง โดยนัยนี้จึงจะต้องมีการกำหนดหน่วยของความหมายสัญลักษณ์ลักษณะใดลักษณะหนึ่งขึ้นมาก่อน เพราะหากความหมายสัญลักษณ์จะสามารถบรรจุอยู่ในรูปสัญลักษณ์หนึ่งๆ ได้ ความหมายสัญลักษณ์นั้นๆ จะต้องถูกกำหนดขอบเขตจนเกิดเป็นความแตกต่างของหน่วยย่อยที่เทียบเคียงกับหน่วยความหมายอื่นๆ ทั้งหมด โชชูร์อธิบายเรื่องนี้ว่าระบบของภาษา ทำงานได้ก็ด้วยอาศัยระบบของความสัมพันธ์ (Relations) และความแตกต่าง (Distinction) โชชูร์เรียกความสัมพันธ์แบบนี้ว่า Diacritics⁹ ภาษาเป็นระบบที่สร้างขึ้นจากความแตกต่าง/ความตรงกันข้ามของหน่วยย่อยต่างๆ ความหมายไม่ได้เกิดจากคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละหน่วยย่อย แต่ความหมายของหน่วยย่อย เป็นผลมาจากความต่างของหน่วยย่อยด้วยกันเอง (Distinction) ขณะเดียวกันความหมายของหน่วยย่อยเหล่านี้ เป็นไปได้ก็ด้วยอยู่ภายใต้หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบใหญ่เท่านั้น (Relations) ในเรื่องนี้ โชชูร์ยกตัวอย่างเปรียบเทียบดังนี้ รถไฟขบวนหนึ่ง สมมติว่าเป็นรถเที่ยว 8.30 น. จากกรุงเทพฯ ไปหัวหิน เอกลักษณ์ของหน่วยความหมายขึ้นอยู่กับระบบการเดินทางรถไฟที่ระบุในตารางเดินรถ ความหมายของมันจึงต่างกับรถไฟเที่ยว 9.00 น. และต่างจากขบวนอื่นๆ การระบุถึงรถไฟไม่ได้แสดงถึงลักษณะเฉพาะ ลักษณะอันเป็นตัวตนทางด้านต่างๆ เช่นทางกายภาพ ทั้งเครื่องยนต์ ผู้ขับวนเส้นทาง คนขับ รถอาจจะออกช้ากว่าเวลาที่กำหนด แต่จะยังคงเป็นรถเที่ยว 8.30 น. เช่นเดิม สิ่งที่มีมออัตลักษณะให้แก่อรถไฟคือสถานะที่อยู่ในระบบการเดินทาง นี่เป็นรถขบวนนี้ ไม่ใช่ขบวนอื่น โชชูร์กล่าวถึงสัญลักษณ์ทางภาษาศาสตร์ว่า “ลักษณะที่แม่นยำที่สุดของสัญลักษณ์เหล่านี้คือ มันไม่ใช่สิ่งอื่น”¹⁰

ด้วยลักษณะเช่นนี้ สัญลักษณ์คือการทำงานของระบบกำหนดเทียบเคียงเปรียบเทียบต่าง สัญลักษณ์ต่างๆ ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติใดๆ ระบบในการเปรียบเทียบก็ไม่ได้มีความเป็นสากล เช่น สีขาวในภาษาไทยจำแนกความต่างเพียง 3-4 ระดับ ในสังคมเอสกีโมคำเรียกสีขาวแบ่งได้ถึงเกิน 20 ระดับ เกณฑ์ในการจำแนกก็ต่างกันไปเช่น สังคมไทยจำแนกประเภทความสัมพันธ์ตามอายุอาวุโส

⁹ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, *ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2556), 26.

¹⁰ โจนาธาน คัลเลอร์, *ทฤษฎีวรรณคดี: ความรู้ฉบับพกพา*, แปลจาก Literary theory: A very short introduction, แปลโดย สุนันทา วรรณสินธ์ (กรุงเทพฯ: บุ๊คสเคป, 2561), 106-107.

เป็น พี่ - น้อง แต่ในสังคมตะวันตกเป็น Brother - Sister ซึ่งใช้เพศเป็นเกณฑ์¹¹ อีกกรณี เช่น ในภาษาอังกฤษมีคำแบ่งแยกสัตว์ทั่วไปกับสัตว์เลี้ยง (Pet) แต่ในภาษาฝรั่งเศสไม่มีคำนี้ทั้งที่คนฝรั่งเศสก็มีสัตว์เลี้ยงมากมาย¹² จะเห็นได้ว่าระบบในการแบ่งแยกมีความเป็นไปได้อย่างหลากหลายไม่แน่นอน อีกทั้งยังอาจมีการหลวมซ้อนไม่ชัดเจนได้อีกด้วย

อีกระดับของภาษาเพื่อการถ่ายทอดความหมาย โชซูร์อธิบายถึงระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นว่า ในภาษานั้นก่อนจะขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสัญญาสองแบบ ได้แก่ความสัมพันธ์ที่มาปรากฏต่อเนื่องกันหรือวากยสัมพันธ์ (Syntagm) และอีกแบบคือความสัมพันธ์แบบปรากฏในตำแหน่งเดียวกันหรือแบบกระบวนทัศน์ (Paradigm)¹³ ประโยคเช่น “ฉันชอบหมา” แต่ละคำสามารถถูกแทนที่ด้วยคำอื่น เช่น ฉันเป็น เขา, เธอ, จอห์น ฯลฯ คำว่า ชอบ อาจถูกแทนที่ด้วย รัก, เกลียด, คิดถึง ฯลฯ คำที่สามารถแทนกันได้จะไม่ปรากฏในการสื่อสารแต่จะอยู่ในระบบเปรียบเทียบเชื่อมโยงอัตโนมัติ เช่น ชอบ คือ ไม่เกลียด ไม่รัก ไม่คิดถึง ฯลฯ นี่คือการสัมพันธ์แบบกระบวนทัศน์ ส่วนวากยสัมพันธ์คือการต้องอาศัยกฎเกณฑ์การวางเรียงกันในลักษณะหนึ่งเพื่อสื่อความสร้างความเข้าใจในแบบหนึ่งๆ เช่น ฉันหมาชอบ เป็นการเรียงที่ไม่สื่อความหมายไม่สร้างความเข้าใจ หรือ ฉันชอบหมา ไม่เท่ากับหมาชอบฉัน ในวากยสัมพันธ์ ทุกคนจึงถูกกำหนดด้วยกฎเกณฑ์บางอย่างที่สังคมหนึ่งๆ สร้างขึ้นมาเพื่อให้การสื่อสารเป็นไปได้โดยไม่อาจละเมิด ความสัมพันธ์ทางสัญญาทั้งสองแบบจะทำงานร่วมกันตลอดเวลา เป็นกฎเกณฑ์และเป็นเครื่องมือให้สามารถใช้ภาษาสื่อสารกันได้

จะเห็นได้ว่าเมื่ออยู่ในโลกของภาษาและการสื่อสารแล้ว กฎเกณฑ์และความเป็นไปทางภาษาอันซับซ้อนเหล่านี้ย่อมจะเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของทุกสิ่ง กระบวนการการคิด ก็คือกระบวนการการสื่อสารกับตัวเอง เป็นการใช้ภาษาสื่อสารกับตัวเอง ผู้คิดจึงอยู่ใต้กฎเกณฑ์ของภาษา การกระทำโดยส่วนใหญ่มีที่มาจากความคิด ฉะนั้นก็ย่อมเป็นสิ่งที่อยู่ใต้กฎเกณฑ์ของภาษาด้วยเช่นกัน และนี่คือความหมายของคำว่าโครงสร้าง โครงสร้างของภาษาที่คอยกำหนดความเป็นไป นี่คือนี่ที่ไม่เคยมีใครสำเหนียกถึง เพราะเมื่อเกิดมาก็ล้วนมีอยู่มาก่อนแล้ว เราเรียนรู้โดยไม่เคยมีโอกาสดังคำถาม ด้วยเพราะความรู้สึกว่านี่คือธรรมชาติ คือความแท้จริง คือสิ่งที่ต้องเป็นโดยไม่ต้องสงสัย เราใช้สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแทนทำความเข้าใจ เรียนรู้ส่งต่อ และนี่คือความเป็นไปของอารยธรรม

¹¹ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 243.

¹² โจนธาณ คัลเลอร์, **ทฤษฎีวรรณคดี: ความรู้ฉบับพกพา**, 109.

¹³ ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, **ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง**, 111.

ฉะนั้น ความคิดเรื่องโครงสร้างของของโซซูร์จึงเป็นสิ่งที่ลุ่มลึกลับระบบระเบียบวิธีคิดเดิมๆ ที่เชื่อในเรื่องความเป็นตัวแทนของภาษา เชื่อในการสังเกตและการใช้เหตุผล ความคิดเรื่องโครงสร้าง บอกเราว่าเราอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของภาษา และภาษากับความจริงไม่ได้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เป็นเพียงสิ่งที่สังคมหนึ่งๆ กำหนดสร้างขึ้นมา ไม่มีความสากล เป็นไปตามยถากรรม วิธีการสังเกตไม่สามารถทำให้เข้าถึงสาระของความเป็นไปได้ เพราะความเป็นไปต่างๆ มีสภาพมากไปกว่าการแทนที่ ด้วยระบบแบ่งแยกของภาษาอันเป็นฐานของการสังเกต “ผลรวมมิใช่เป็นเพียงผลบวกของ ส่วนประกอบ”¹⁴ ปรากฏการณ์ต่างๆ ยังมีธรรมชาติที่เป็นโครงสร้างคอยกำหนด ความคิดและเหตุผล อันเป็นคุณค่าสูงสุดของมนุษย์ในหลากหลายสมัย ไม่ได้เป็นสิ่งสร้างสรรค์ใดๆ จากปัจเจก แต่เป็น สิ่งที่ถูกกำหนดให้เป็นตามโครงสร้างกฎเกณฑ์ที่เป็นไปตามยถากรรม คำพูดของเดการ์ต (René Descartes) ที่ว่า "เพราะฉันคิด ฉันจึงมีอยู่" จึงอาจจะต้องเปลี่ยนเป็น "เพราะฉันคิด ฉันจึงเป็นร่างทรงของภาษา"

ความคิดของโซซูร์มีอิทธิพลและถูกนำไปพัฒนาต่อในสาขาวิชาแนวทางต่างๆ ทั้งทาง ภาษาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ปรัชญา ศิลปะ ฯลฯ ที่โดยรวมเรียกกันว่าแนวทางแบบ โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลอย่างสูงในช่วงครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 20

โรลองด์ บาร์ต (Roland Barthes)

โรลองด์ บาร์ต (Roland Barthes, ค.ศ. 1915 -1980) เป็นนักวิชาการชาวฝรั่งเศส มีพื้นฐานโดยตรงทางด้านวรรณคดีศึกษา ในช่วงเวลาที่เขาศึกษานั้นแนวทางของวงวิชาการด้าน สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ส่วนใหญ่ ตกอยู่ภายใต้วิธีคิดแบบมนุษยนิยม (Humanism) ประจักษ์นิยม (Empiricism) ปฏิฐานนิยม (Positivism) มนุษยนิยมเชื่อในสารัตถะและคุณค่าของมนุษย์ มนุษย์มีเจตจำนงเสรี มีความเป็นองค์ประธานผู้กระทำการต่างๆ ตามเจตนาของตน เปี่ยมด้วยเหตุผล ใฝ่ในประโยชน์สุข ประจักษ์นิยมและปฏิฐานนิยมเชื่อในแก่นแกน สารัตถะอันจริงแท้ว่ามีอยู่ใน ปรากฏการณ์ธรรมชาติ การจะศึกษาเข้าใจทำได้ด้วยการสังเกต เก็บข้อมูลโดยใช้กระบวนการซึ่งตรง วัตถุประสงค์ที่ได้จากองค์ประกอบย่อยๆ ที่ศึกษาจะประกอบไปด้วยความจริงบางอย่าง เมื่อนำมา

¹⁴ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 78.

รวบรวมสังเคราะห์ก็จะสามารถเข้าใจถึงความเป็นจริงได้¹⁵ ความรู้ดังกล่าวที่ดำเนินมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่ต้องมาเผชิญจุดอับเมื่อมันนำพาโลกให้ต้องมาเผชิญกับภัยสงครามใหญ่ทั้งสองครั้ง ความเชื่อในเหตุผลและอารยธรรมอันสูงส่งของชาวตะวันตกถูกตั้งคำถามว่ามันนำไปสู่ความสูงส่งดั่งงาม เสรีภาพ และประโยชน์สุขจริงหรือ คำอธิบายต่อปรากฏการณ์และการกระทำอันเลวร้ายดังกล่าวไม่สามารถอธิบายด้วยกรอบคิดแบบมนุษยนิยม ประจักษ์นิยม ปฏิฐานนิยมได้¹⁶ ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการแสวงหาหนทางในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทั้งหลายด้วยวิธีใหม่ แนวทางที่สำคัญจนถึงเป็นจุดพลิกผันทางภูมิปัญญาตะวันตกก็คือแนวคิดแบบโครงสร้างนิยม

แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural linguistics) ของโซซูร์ที่พัฒนาขึ้นมาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้เสนอมุมมองใหม่ที่ช่วยให้ก้าวพ้นข้อจำกัดของวิธีวิเคราะห์แบบประจักษ์นิยม ปฏิฐานนิยม ความเข้าใจต่อธรรมชาติการทำงานของภาษาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งมีมิติของความเชื่อ ความหมาย คุณค่า¹⁷ มีนักวิชาการหลายคนที่นำความคิดของโซซูร์มาใช้ในแนวทางต่างๆ หนึ่งในนั้นก็คือ โรลองด์ บาร์ต

บาร์ตได้นำความรู้วิชาสัญวิทยา (Semiology) ของโซซูร์อันเป็นศาสตร์ที่ใช้ทำความเข้าใจเรื่องความหมายมาศึกษาพัฒนา โดยมุ่งประเด็นไปที่ทางด้านวรรณกรรม ไม่เพียงเท่านั้นบาร์ตยังได้นำความรู้ดังกล่าวมาวิเคราะห์อธิบายปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอื่นๆ อีกด้วย ผลงานทางวิชาการต่างๆ ของบาร์ตให้แง่มุมทางความคิดที่สามารถประยุกต์ใช้ในขอบเขตต่างๆ ได้ ตลอดไปจนถึงทำความเข้าใจต่อประสบการณ์ในชีวิตประจำวันทั่วไป แนวการศึกษาของบาร์ตในช่วงต้นจะเป็นการมุ่งศึกษาความหมาย กฎเกณฑ์ โครงสร้างของตัวบทต่างๆ ส่วนงานในช่วงหลังจะมีแนวทางเปลี่ยนไปคือ มุมมองต่อความเป็นโครงสร้างจะไร้ซึ่งความเป็นเอกภาพและความมั่นคง เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้เรื่องโครงสร้างในลักษณะที่ไม่ตายตัว ผันแปรไปตามเงื่อนไขความเฉพาะเจาะจงของปรากฏการณ์ต่างๆ

มายาคติ (Mythologies)

มายาคติเป็นหนังสือรวมบทความที่บาร์ตเขียนขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1954 – 1956 ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1957 เนื้อหาของหนังสือเป็นการประยุกต์ใช้ความรู้วิชาสัญวิทยา (Semiology) ของโซซูร์อันเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องความหมายและการสื่อความหมาย มาพิจารณาปรากฏการณ์และวัตถุ

¹⁵ นพพร ประชากุล, โรลองด์ บาร์ตส์ กับสัญศาสตร์วรรณกรรม, ใน **มายาคติ** (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2544), 94.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 92.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 99.

ต่างๆ ทางสังคม เนื้อหาของหนังสือหยิบยกเอาวัตถุดิบในการศึกษาที่ไม่เคยมีนักวิชาการคนใดให้ความสนใจ เป็นการขยายขอบเขตของภาษา-สัญญา ให้เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม ทำให้เห็นมิติของการสื่อความหมายว่ามีความสำคัญอย่างไร ทำงานอย่างไร สัมพันธ์ใกล้ชิดกับเราเพียงไหน ทำให้เห็นว่าอุดมการณ์และวาทกรรมต่างๆ มีบทบาทและกระทำกับทุกคนโดยไม่รู้ตัวได้อย่างไร

แม้ภาษาจะเป็นเครื่องมือหลักในการถ่ายทอดความหมาย แต่นอกจากนั้นเราก็ยังสามารถรับรู้ความหมายได้จากสิ่งอื่น ไม่ว่าจะเป็น วัตถุ ของกินของใช้ การประพฤติปฏิบัติต่างๆ ความหมายหรือความเข้าใจอาจเป็นสิ่งธรรมดาสำหรับทุกคน เพราะนั่นถือเป็นเงื่อนไขจำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่แล้ว เช่น ข้าวมีไว้กิน รถมอเตอร์ไซด์มีไว้ขับ เรียนเพื่อหาความรู้พัฒนาตน ฟังเพลงเพื่อความบันเทิง ฯลฯ แต่นอกจากความหมายความเข้าใจเช่นนี้ในรายละเอียดมันยังประกอบไปด้วยความหมายในระดับที่ต่างออกไป เช่น อาหารแบบไหนจากร้านไหน รถแบบไหนยี่ห้ออะไร เรียนสาขาอะไรสถาบันไหน เพลงแนวไหนไทยหรือเทศ ฯลฯ ความหมายที่เกิดจากรายละเอียดปลีกย่อยทำหน้าที่กำหนดรูปแบบสื่อความหมายนี้ มีความสำคัญเพราะเหล่านี้มักมีลักษณะของการครอบงำ กำหนดรูปแบบความคิด ตัวตน และพฤติกรรมของเรา มักแฝงไว้ด้วยความไม่ชอบธรรมของอำนาจ มีการกดทับกัน แฝงไปด้วยการล่อลวงและผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม และอำนาจอันไม่ชอบธรรมในลักษณะนี้มักเกิดขึ้นเป็นไปโดยเราไม่รู้ตัว ไม่รู้ต้นตอที่มา บางครั้งเรียกปรากฏการณ์เหล่านี้ว่ามายาคติ (Myth) และนี่คือสิ่งที่บาร์ตจะศึกษา โดยใช้ความเข้าใจเรื่องการทำงานของภาษา และวิชาสัญศาสตร์ของโซซูร์มาวิเคราะห์และทำความเข้าใจ

เมื่อมายาคติคือการสื่อความหมาย (Signification) การทำความเข้าใจจึงสามารถใช้แนวทางการทำความเข้าใจภาษาได้ โซซูร์ระบุถึงภาษาว่าเป็นสัญญะ ซึ่งมีองค์ประกอบเป็นรูปสัญญะและความหมายสัญญะ ภาษาทำงานได้ด้วยระบบของการกำหนดขอบเขต สร้างความเปรียบต่างเทียบแย้งในตัวเอง จนเกิดเป็นหน่วยของความหมาย มายาคติเองก็เช่นกัน มันคือหน่วยของความหมาย-ความเข้าใจบางอย่างที่เกิดจากการเปรียบต่างเทียบแย้ง ดำรงอยู่บนการแบ่งแยกจัดประเภท สร้างความต่างกับส่วนอื่นๆ แต่การทำงานของมันไม่ได้ตรงไปตรงมาเช่นในระดับภาษา หรือสัญญะสัญญานทั่วไป แต่อยู่ในระดับความหมายที่ถุดออกไป เป็นความหมายที่มีระบบความหมายตรงเป็นพาหะ สามารถเขียนเป็นแผนผังเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนได้ดังนี้

ระดับภาษา- ความหมายตรง	1.รูปสัญลักษณ์	2.ความหมายสัญลักษณ์	
	3.สัญลักษณ์ ↓ I. รูปสัญลักษณ์		
ระดับมายาคติ- ความหมายแฝง			II. ความหมายสัญลักษณ์
	III. สัญลักษณ์		

แผนผังสัญลักษณ์ของบาร์ต¹⁸

จากแผนผังจะเห็นได้ว่า สัญลักษณ์อันประกอบไปด้วยรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ตามทฤษฎีของโซซูร์จะอยู่ด้านบนโดยมีเลขอารบิกกำกับ บาร์ตเสนอว่าสัญลักษณ์ในระดับแรกหรือ “3.สัญลักษณ์” เป็นสัญลักษณ์ที่สมบูรณ์ในระดับของภาษา หากแต่ในระดับมายาคติ (Myth) นั้น “3.สัญลักษณ์” กลายเป็นเพียงรูปสัญลักษณ์ (I. รูปสัญลักษณ์) ของการสร้างความหมายในอีกระบบหนึ่งอันเป็นความหมายแฝง (แสดงกำกับด้วยเลขโรมัน) ยึดโยงอยู่กับอีกความหมายหนึ่ง (II. ความหมายสัญลักษณ์) จนกลายเป็นสัญลักษณ์สมบูรณ์ในระดับของมายาคติ (III. สัญลักษณ์)

จากการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าการสื่อความหมาย สามารถเป็นได้ในหลายระดับ ระดับเบื้องต้นคือระดับของภาษาและกายภาพ ถูกกำหนดโดยกฎเกณฑ์ทางภาษาและกฎเกณฑ์ทางกายภาพประโยชน์ใช้สอย ในระดับถัดมา ความหมายที่สวามิภักดิ์จะถูกกำหนดโดยเงื่อนไขที่เป็นรหัส (Code)¹⁹ ทางสังคม วัฒนธรรม ที่จะเข้ามาจำแนกแยกแยะ กำหนดหยิบยื่นความหมายให้กับวัตถุปรากฏการณ์ต่างๆ ความหมายที่ประกอบไปด้วยการยืนยัน ชี้แนะ การประเมินค่า โดยเหล่านี้เป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความเชื่อ อุดมการณ์ สถาบันบางอย่างในสังคม เพื่อผลประโยชน์และการยืนยันสถานะของตัวตน ชนชั้น กลุ่มคนบางกลุ่ม โดยบดบังกีดกันความเป็นอื่น

ความเป็นไปดังกล่าวดูเป็นสิ่งไม่ชอบธรรม ไม่พึงปรารถนา แต่เพราะเหตุใดกระบวนการเหล่านี้ถึงดำรงอยู่ ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นเครื่องมือทางอำนาจที่สำคัญและมีประสิทธิภาพ ดังที่กล่าวมาแล้วว่าความหมายในระดับมายาคตินี้ เป็นระดับความหมายที่เข้าไปเกาะเกี่ยวแอบแฝงหน่วยความหมายตรง แต่แตกต่างในระบบการเปรียบเทียบสร้าง ความหมาย การทำงานของมายาคติไม่ใช่การโกหกหลอกลวงหรือปิดบัง ตรงกันข้าม เหล่านี้ล้วนปรากฏต่อหน้าเราตรงๆ แต่เราเอง ที่จับยึดเอาความหมายตรงเป็นหลัก และรับเอาความหมายแฝงหรือมายาคติมาโดยรู้สึกรู้ว่าเป็นคุณสมบัติตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เห็นข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องตีความ กระบวนการในการหยิบยื่นความหมายของมายา

¹⁸ สุรเดช โชติอุดมพันธ์, ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20, 83.

¹⁹ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญญาวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับ การศึกษารัฐศาสตร์, 100-101.

คติจึงซึมลึก แผงเรือนแบบเนียน ปิดป้องการตั้งคำถาม เรารับเอาความหมายเหล่านั้นโดยไม่ทันรู้ตัว ไม่มีสติที่จะใช้ความคิดกลั่นกรอง เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นความจริงแท้²⁰ ทั้งที่คือความจริงแท้ที่เกิดจากการประกอบสร้าง ไม่ต่างจากภาษาที่เกิดจากระบบโครงสร้างการอ้างอิงในตัวเอง ไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรกับความเป็นจริง แต่กลับกลายเป็นความจริงที่กำหนดตัวตน ความคิด และการกระทำ

ในหนังสือมายาคติ บาร์ตใช้ทฤษฎีสัญศาสตร์นี้ ในการอธิบายตีความปรากฏการณ์ทางสังคมแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมของฝรั่งเศสในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดังที่ได้อภิปรายว่ามายาคติสามารถแผ่ฝังตัวเองลงไปได้ในทุกสิ่ง²¹ สิ่งที่เขาหยิบยกมาจึงมีตั้งแต่ มวยปล้ำ ภาพดารา โฆษณา ผงซักฟอก ปกนิตยสาร สมอของไอน์สไตน์ ชาวนักเขียนไปพักร้อน ของเด็กเล่น ไวน์ มนุษย์ต่างดาว ภาพถ่ายผู้สมัครส.ส. ฯลฯ ตัวอย่างของผลงานเช่น

ใน “โลกของมวยปล้ำ” บาร์ตใช้ทฤษฎีสัญศาสตร์ตอบโต้การกดเหยียดของระบุมวยปล้ำ (Bourgeoisie) ต่อมวยปล้ำ ว่าเป็นกีฬาชั้นต่ำของพวกหาเช้ากินค่ำ เป็นเกมส์การต่อสู้อันป่าเถื่อน รุนแรง ไร้รสนิยม บาร์ตใช้สัญศาสตร์มาพิจารณาและสะท้อนว่าการค้นหาเป็นเช่นนั้นไม่ มวยปล้ำไม่ใช่กีฬา แต่เป็นนาฏกรรมสะท้อนสังคมนิยมและศีลธรรมสูงส่ง ใช้กลวิธีแสดงออกโจ่งแจ้ง ชับแน่นอย่างเกินจริงไม่ต่างไปจากโศกนาฏกรรมกรีกโบราณ มวยปล้ำเต็มไปด้วยการจัดวางสัญลักษณ์เพื่อสื่อความทั้งในระดับของเนื้อหา องค์ประกอบ ร่างกายของนักแสดง บทบาท ทั้งหมดต่างถูกจัดวางอย่างเด่นชัดเพื่อชับแน่น ผู้ชมมวยปล้ำคือผู้มุ่งหวังเสพอารมณ์ของสัญลักษณ์ เนื้อหาบีบอัดอยู่ในกระบวนรูปแบบ ซึ่งเหล่านี้คือหลักการของศิลปะคลาสสิกอันยิ่งใหญ่²² ดังนั้นมวยปล้ำจึงไม่ได้เป็นของต่ำดังคำที่ถูกเหยียดหยันของเหล่าระบุมวยปล้ำ

ในปกนิตยสาร Paris-Match ที่ตีพิมพ์ในช่วงเวลาของการการปลดปล่อยอาณานิคมอันเป็นประเด็นในสังคมฝรั่งเศส นิตยสารดังกล่าวใช้ปกเป็นภาพใบหน้าด้านเอียงของเด็กหนุ่มผิวดำในเครื่องแบบทหาร กำลังทำความเคารพและมองตรงไปยังเบื้องบน แม้ในความหมายตรงภาพดูจะไม่ได้บอกข้อความใด แต่ในความหมายแฝงของมายาคติ มันสื่อความอย่างโจ่งแจ้ง เด็กผิวดำในเครื่องแบบเคารพจ้องมองไปยังสิ่งที่เหนือกว่า จะเป็นสิ่งใดได้นอกจากธงชาติฝรั่งเศส สายตามุ่งมั่นจะปกป้องรับ

²⁰ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 271.

²¹ เรื่องเดียวกัน, 272.

²² โรลิ่งด์ บาร์ตส์, **มายาคติ**, แปลจาก Mythologies, แปลโดย วรณพิมล อังคศิริสรพร (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2544), 25-38.

ใช้ แสดงถึงบทบาทหน้าที่ ความยินยอมพร้อมใจของทาสผู้ซื้อสัตว์ การเป็นชาวฝรั่งเศสเมื่อมองภาพดังกล่าว สารที่สะท้อนออกมา ย่อมคือการย้ำเตือนในความเป็นจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ของตน ธรรมชาติอันสูงส่งของเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ตน สะท้อนธรรมชาติที่ควรจะเป็นว่าเหมาะสมกว่าแล้วที่เหล่าผู้ป่าเถื่อนเหล่านี้จะได้มาแบ่งปันความสูงส่งยิ่งใหญ่นี้ ในช่วงเวลาของการตัดสินใจ นิตยสารหัวอนุรักษ์นิยมเล่มนี้ได้ใช้ภาพปกดังกล่าว สื่อและต่อย้ำถึงอุดมการณ์ความคิดของตน

สัญศาสตร์วรรณกรรม (Literary semiotics)

สัญศาสตร์วรรณกรรมหรือศาสตร์ที่ศึกษากระบวนการสื่อความหมายในวรรณกรรม ถือเป็นศาสตร์ที่บาร์ตเป็นผู้บุกเบิกให้เกิดการศึกษาวรรณกรรมในแนวทางใหม่ การพลิกผันดังกล่าวดำเนินไปใน 3 แนวทางดังนี้

1. สิ่งที่วรรณกรรมควรถูกศึกษา จากเดิมวรรณกรรมศึกษาแนวปฏิฐานนิยมมุ่งศึกษาปัจจัยภายนอกตัวงาน (เช่น สภาพสังคม ปัจจัยแวดล้อม ชีวประวัติผู้แต่ง อิทธิพลในการประพันธ์) โดยให้ความสำคัญต่อบทในการศึกษาเป็นรอง สัญศาสตร์วรรณกรรมเสนอว่าเป้าหมายของการศึกษาควรอยู่ที่การทำความเข้าใจตัวบทของงาน จึงนำมาสู่การยกให้ “ตัวบทวรรณกรรม” เป็นศูนย์กลางของการศึกษา โดยมุ่งพิจารณามิติการทำงานของตัวบทดังกล่าว

2. ธรรมชาติของวรรณกรรม วรรณกรรมศึกษาแบบเก่ามองว่างานวรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนความจริง จึงใช้วิธีศึกษาตีความความจริงกับวรรณกรรม มุมมองของสัญศาสตร์วรรณกรรมมองว่างานวรรณกรรมคือการประกอบสร้าง (Construction) ไม่ได้อิงกับความจริงภายนอก แต่มีตรรกะภายในของตัวมันเอง ความเสมือนจริงเกิดจากข้อตกลง (Convention) ที่ทำหน้าที่เป็นรหัสรับรู้โดยนัยของผู้สร้างและผู้เสพ หน้าที่ของสัญศาสตร์วรรณกรรมคือศึกษากระบวนการสื่อความหมายอันประกอบไปด้วยความสัมพันธ์อันซับซ้อนหลากหลาย รวมไปถึงการสื่อสถานะความเป็นวรรณกรรมในตัวมันเอง

3. มุมมองต่อวรรณกรรม อดีต มุมมองแบบมนุษยนิยมมองวรรณกรรมว่าเป็นผลงานสร้างสรรค์อันสูงส่งของปัจเจก แต่สัญศาสตร์วรรณกรรมเสนอว่ามันคือวัตถุที่ผลิตสร้างโดยปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม ในแง่นี้ เงื่อนไขในการพิจารณาจึงละวางมุมมองทางสุนทรียศาสตร์และการประเมินค่าไว้ก่อน โดยมุ่งประเด็นไปที่ปัจจัยทางอุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ ที่มาปะทะ ประสานกันในงานวรรณกรรม ความรู้ในศาสตร์ต่างๆ สามารถนำมาใช้ร่วมในการวิเคราะห์²³

²³ นพพร ประชากุล, ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 97-98.

ในศูนย์องศาแห่งประพันธกรรม (Le Degré zéro del L'écriture, 1953) บาร์ตเสนอ มุมมองวรรณกรรมในฐานะสถาบันสังคมและพิจารณาปรากฏการณ์ของการสื่อความหมายในการเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรม วรรณกรรมไม่ได้เปลี่ยนแปลงเพราะเนื้อหาที่แตกต่างอันเกิดจากการสร้างสรรค์เท่านั้น ตรงกันข้ามสิ่งที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับมันคือเงื่อนไขความเป็นสถาบัน การยืนยันถึงสถานะของตัวมันเองของวรรณกรรมที่มีองค์ประกอบคือ ภาษา ลีลา และประพันธกรรม ภาษาคือสิ่งกำหนดโดยสังคม ลีลาเป็นสมบัติของความเป็นปัจเจก ประพันธกรรมคือสิ่งที่อยู่กึ่งกลางของทั้งสอง มีลักษณะเป็นบทบาทหน้าที่ต่อสังคมที่จะต้องแสดงความเป็นส่วนตัวและสะท้อนสังคม เนื้อหาของบาร์ตเป็นการโต้แย้งคำวิพากษ์ของ ฌอง-ปอล ซาร์ต (Jean-Paul Sartre)²⁴ ต่อวรรณกรรมในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ว่าเป็นมะเร็งของถ้อยคำ ไม่ทำหน้าที่สะท้อนสังคม หมกมุ่นอยู่กับความเป็นเลิศทางวรรณศิลป์ บาร์ตชี้แจงให้เห็นในทิศทางกลับกันว่าเป็นเพราะวรรณกรรมแบบสะท้อนสังคมที่ร่วมเป็นส่วนทำให้ระดมพิศวงอำนาจ แล้วจากนั้นอำนาจก็กลับมาสร้างความลำเค็ญ เหล่าประพันธกรจึงตั้งคำถามกับความเป็นไปได้ดังกล่าว และแสดงลีลาของปัจเจกด้วยการปฏิเสธเนื้อหาการขบคิดถึงสังคม แต่นั่นเป็นการสะท้อนสังคมให้บทวนตั้งคำถามกับบทบาทของตน สะท้อนภาวะของความสิ้นหวังไร้สาระของมนุษย์ ด้วยวิถีของความเจียบังัน นี่จึงตรงข้ามกับการไม่สะท้อนสังคมดังกล่าวของซาร์ต แต่เป็นการสะท้อนโดยการใช้อยู่ที่ป็นศูนย์ในการสื่อความหมาย

สัญลักษณ์ทำงานอย่างไร ในภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างอธิบายไว้ชัดเจนว่าหน่วยความหมายเกิดจากการเทียบแย้งกันเองของสัญลักษณ์ เช่น cats-cat ในคำแรกแสดงความเป็นพหูพจน์ด้วยตัว s ส่วนคำหลังสื่อถึงตัวมันได้โดยไม่ต้องแสดงสิ่งใด อาศัยความว่างเปล่าในการสื่อความหมาย หน่วยหลังถือว่าอยู่ที่ “ศูนย์องศา” นั่นเอง²⁵ ในอีกกรณีของศูนย์องศา บาร์ตหยิบยกกรณีที่ซาร์ตวิจารณ์นวนิยายเรื่อง “คนนอก” (L'Étranger) ของอัลแบร์ต กามูส์ (Albert Camus) ว่าปฏิเสธพันธกิจทางภาษาที่วรรณกรรมมีต่อสังคมโดยจงใจใช้ภาษาเรียบง่าย บาร์ตชี้แจงว่าการกระทำของกามูส์นี้ คือพันธกิจทางวรรณกรรมโดยแท้ แต่กระทำในอีกระดับ สิ่งที่กามูส์ทำการขับเคลื่อนภายใต้โครงสร้างสถาบันวรรณกรรม เป็นการต่อสู้กับรูปแบบเดิมของวรรณกรรมที่สร้างฐานันดรทาง

²⁴ ฌอง-ปอล ซาร์ต (Jean-Paul Sartre, ค.ศ. 1905-1980) เป็นนักเขียน นักปรัชญา นักคิดคนสำคัญชาวฝรั่งเศส เป็นผู้ที่ทำให้ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ได้รับความนิยมในวงกว้าง ถือเป็นผู้ทรงอิทธิพลทางความคิดคนสำคัญต่อสังคมฝรั่งเศสและโลก

²⁵ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์**, 108.

ภาษาและเนื้อหาที่ปนเปื้อน สิ่งที่ “คนนอก” ทำคือการนำลีลาไปสู่ความว่างเปล่า เป็นการนำพาภาษาสู่โลกอุดมคติด้วยสัญญาที่ว่างเปล่า หรือก็คือศูนย์องศาของการประพันธ์ สิ่งที่บาร์ตทำคือแนวทางใหม่ของการศึกษาวรรณกรรมที่มีการนำมิติทางโครงสร้าง มายาคติของวรรณกรรมมาตีความอธิบาย อันถือเป็นแนวทางวิธีคิดที่สำคัญต่องานวรรณกรรมศึกษา รวมไปถึงงานศึกษาทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ในแนวทางต่างๆ

ศูนย์องศาแห่งประพันธ์กรรม ถือเป็นตัวอย่างงานชิ้นแรกของสัญศาสตร์วรรณกรรมที่บาร์ตเริ่มต้น บาร์ตได้นำความรู้ที่มาจากวิเคราะห์ตีความ วิเคราะห์ผลงานมากมาย ทั้งวรรณกรรม บทละคร ละคร ผลงานในแนวทางนี้มุ่งทำความเข้าใจ อธิบายการสื่อความหมาย โครงสร้าง อุดมการณ์ มายาคติ ตลอดไปจนถึงการมุ่งแสวงหากฎเกณฑ์-โครงสร้างของวรรณกรรม ในช่วงหลังเราจะเห็นการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและแนวทางการศึกษาที่อาจสรุปได้ว่าเป็นการเปลี่ยนจุดยืนทางญาณวิทยาจากที่เชื่อในการมีอยู่ของถ้อยแถลง จนนำไปสู่การวิเคราะห์ด้วยสัญวิทยา สัญศาสตร์วรรณกรรมได้ มาสู่การเชื่อในความเฉพาะเจาะจง ความไม่แน่นอน สภาวะความมีอยู่ที่ไม่สามารถกำหนดตัดสินได้

ทฤษฎีว่าด้วยตัวบท (Theory of the Text)

จากการพิจารณางานเขียนในฐานะที่มีผู้สร้าง ผู้สร้างที่ถูกกำหนดโดยโครงสร้าง ภาษา มายาคติ จนนำมาสู่ตัวงานที่เป็นถ้อยแถลง ในช่วงหลังบาร์ตพิจารณาการมีอยู่ที่แท้จริงของงานเขียน และพบว่ามันเกินเลยไปจากนั้น หากเราพิจารณางานเขียนว่ามันทำงานอย่างไร หัวใจหลักของมันคือความหมายแฝง (Connotation) แล้วความหมายแฝงมีมิติในการดำรงอยู่อย่างไร เมื่อเราคิดถึงประเด็นนี้ก็จะพบว่ามันมีมิติที่ประกอบไปด้วยความสัมพันธ์อันซับซ้อน เช่น นอกจากผู้เขียนแล้วตัวบทเกิดขึ้นอย่างแท้จริงเมื่อมันถูกอ่านถูกตีความ มันดำรงอยู่ในฐานะปฏิบัติการทางสังคมที่มีวาทกรรมหลากหลายแวดล้อม ดำรงอยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์อันไม่มีที่สิ้นสุดกับตัวบทอื่นๆ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นไปได้ที่จะมีการตีความการให้ความหมายหนึ่งใด หรือการให้ภาพรวมใดๆ กับภาษา เพราะมันมีมิติที่ซับซ้อนเกินกว่าจะทำ มุมมองเช่นนี้บาร์ตจึงเสนอให้ใช้คำว่า “ตัวบท” (Text) แทนตัวงานหรือวรรณกรรม เพราะให้มิติของการหยุดนิ่งรวมศูนย์ เมื่อตัวบทมีความหมายเป็นเช่นนี้ การจะกล่าวถึงหรืออาจเรียกว่างานวิจารณ์ จึงนำเสนอได้เพียงมิติหนึ่งของความเป็นไปได้ของความหมายที่เปิดกว้าง ไม่สามารถกำหนดตัดสินได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความการตีความจะเป็นอะไรก็ได้ ทั้งหมดย่อมต้องสัมพันธ์กับเงื่อนไขที่ประกอบสร้างเป็นรหัส (Code) ที่สัมพันธ์กับตัวบท เป็นเนื้อเยื่อ (Tissue) ของการสร้างความหมายที่ต่อเนื่องถักทออยู่ในตัวบท บาร์ตนิยามคุณสมบัติตัวบท 5 ประการดังนี้

1. ตัวบทเป็นภาคปฏิบัติของการสื่อสร้างความหมายซึ่งประกอบไปด้วยสองส่วนคือ ระบบสัญญาของการเทียบเคียงเปรียบเทียบต่างอันผันแปร ขึ้นอยู่กับผู้รับรู้ และ ระบบของการปฏิบัติทางสังคมที่ผู้พูดและผู้ฟังเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขซึ่งกันและกันโดยไม่มีใครเป็นประธาน

2. ตัวบทเป็นเรื่องของผลิตภาพ (Productivity) ไม่ใช่ผลิตผลอันเป็นวัตถุเสร็จสิ้นนิ่งเฉย ตัวบทคือการปะทะกันของผู้เขียน สื่อ ผู้อ่าน เป็นกระบวนการที่เงื่อนไขต่างๆ ทำการประกอบสร้าง อยู่ตลอดเวลา

3. ตัวบทคือกระบวนการสื่อสร้างความหมายไม่รู้จบสิ้น (Significance) เมื่อตัวบทเป็นผลิตภาพที่มีเงื่อนไขผันแปร ความหมายจึงไม่จำกัดอยู่ในกระบวนการสื่อความหมายหนึ่งใด (Signification) ตรรกะของมันจึงไม่ใช่ตรรกะของความหมายสัญญาแต่เป็นตรรกะของรูปสัญญา

4. สิ่งที่ตัวบทแสดงออกไม่ใช่ถ้อยแถลง (Statement) แต่คือการแถลง (Enunciation) คือกระบวนการประกอบสร้าง เป็นเรื่องของตำแหน่งแห่งที่ แรงขับ เงื่อนไข เป็นกระบวนการจัดวาง โครงสร้างมากกว่าโครงสร้างตายตัว

5. ตัวบทเป็นการแจกแจงภาษา การประกอบสร้างตัวบทคือการดำรงอยู่บนการกระจัดกระจายของภาษา สิ่งที่ตัวบททำคือการปะติดปะต่อแจกแจงส่วนเลี้ยวต่างๆ จนเป็นตัวบท อาจกล่าวได้ว่าสัมพันธบท (Intertextuality) คือเงื่อนไขการดำรงอยู่ของตัวบท แต่เป็นสัมพันธบทที่ปราศจากการอ้างอิง หน้าที่ที่ไปไม่ได้ เป็นไปโดยอัตโนมัติ²⁶

หลักคิดเกี่ยวกับตัวบทเหล่านี้บาร์ตนำมาใช้ในผลงาน S/Z (ค.ศ. 1970) ที่แสดงให้เห็นว่างานวรรณกรรมไม่ได้ทรงความหมายหรือแก่นสารใดๆ แต่เป็นเหมือนท่าเลให้เงื่อนไขอันหลากหลายมาเกี่ยวพัน ถักทอจนกลายเป็นตัวบท วรรณกรรมสะท้อนโต้ตอบกับตัวมันเอง รวมถึงอำนาจและความไม่มีแก่นสารใดของมนุษย์ โดยมันไม่ได้สะท้อนความเป็นจริงแต่อย่างใด

ผลงานของบาร์ตแม้จะสัมพันธ์โดยตรงกับวรรณกรรมศึกษา แต่ทฤษฎีความคิดมุมมองเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างหลากหลาย นั่นอาจเพราะมิติด้านความหมาย สัมพันธ์กับชีวิตของมนุษย์ในทุกแง่มุม ไม่เว้นยามตื่นหรือยามนอน ความรู้ความเข้าใจในความหมายจึงสัมพันธ์กับศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสามารถประยุกต์ได้อย่างกว้างขวาง

²⁶ ไซริตัน เจริญสินโอฬาร, **สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับ การศึกษารัฐศาสตร์**, 204-233.

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, ค.ศ. 1926-1984) เป็นนักคิด นักปรัชญาคนสำคัญของโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความสำคัญของฟูโกต์คือการเปิดเผยเรื่องอำนาจ เปิดโปงให้เราได้รู้ถึงตัวตนและมิติการทำงานของมัน ว่าอำนาจมีรูปร่างหน้าตาอย่างไร แฝงเร้นแทรกซึม ควบคุม บงการ เราได้อย่างไร ความคิดเรื่องอำนาจของฟูโกต์มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อเรื่องภาษา เราคงได้เห็นกันแล้วว่าภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างเผยให้เห็นธรรมชาติอันซับซ้อนของภาษา สัมพันธ์และมีบทบาทกับเราในมิติที่ไม่เคยคาดคิดมาก่อนอย่างไร ความรู้เรื่องอำนาจของฟูโกต์ก็เช่นกัน จากทฤษฎีความรู้เชิงโครงสร้างนี้ ฟูโกต์นำมาพัฒนาศึกษาเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ สำนวนศาสตร์ สังคมศาสตร์ การเมือง วัฒนธรรม ปรัชญาการณในชีวิตประจำวัน และพบว่ามิติของภาษาและอำนาจ แทรกซึมและกระทำกับเราอยู่ตลอดเวลารอบด้าน ปฏิบัติการทางสังคมต่างๆ ของมนุษย์ล้วนเป็นปฏิบัติการของอำนาจ ด้วยเหตุนี้ ผลงานความคิดของฟูโกต์จึงส่งอิทธิพลต่อการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์โดยตรง เพราะนี่คือประเด็นศึกษาของศาสตร์เหล่านี้ ความคิดของฟูโกต์ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือของผู้ที่ถูกอำนาจกดทับต่างๆ ในสังคม ผู้ที่ถูกนิยามว่าเป็นชายขอบและถูกศูนย์กลางกระทำโดยอำนาจอย่างไม่ชอบธรรม

ดังที่กล่าวก่อนหน้าว่าสัญศาสตร์เผยให้เราเห็นว่าความหมายมีได้หลายระดับ ทั้งความหมายตรง ความหมายแฝง หากนำมาพิจารณาเรื่องอำนาจ ก็จะพบว่าอำนาจไม่ได้มีแค่ในมิติความหมายตรง ที่อำนาจก็จะเป็นของผู้มีอำนาจเช่น บิดา เจ้าผู้ปกครอง รัฐ กฎหมาย นายทุน ฯลฯ แต่ในมิติความหมายแฝง อำนาจที่หมายถึงการกำหนดบงการให้ยอมตาม เราจะพบกับความเป็นไปในลักษณะนี้อย่างหลากหลาย หากพิจารณาว่าอำนาจทำงานอย่างไร อำนาจอยู่ในคุณสมบัติ ในการกระทำของผู้มีอำนาจ หรือแท้จริงอำนาจอยู่ในนิยามของเรา ว่าผู้มีอำนาจมีคุณสมบัติที่ทำให้เราต้องยอมตาม ยอมอยู่ได้กำหนดกดทับบงการ เมื่ออำนาจอยู่ในการกำหนดนิยาม มิติของอำนาจจึงไม่มีอะไรตรงไปตรงมาแต่เป็นเรื่องของความหมาย ความเชื่อ ความรู้ ที่เป็นปัจจัยโดยตรงของอำนาจ และนี่ก็คือนิยามเรื่องอำนาจของฟูโกต์

เมื่ออำนาจมีความหมายเช่นนี้ อำนาจจึงสัมพันธ์โดยตรงกับภาษา เพราะภาษาเป็นศูนย์กลางของความหมาย ภาษาคือระบบสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด ยิ่งกว่านั้นในอีกด้านภาษาคือความหมายเพราะเราคิดผ่านภาษา การทำความเข้าใจอำนาจจึงมีศูนย์กลางที่ภาษาไม่ใช่บุคคลองค์กร สถาบัน ชนชั้น เพราะอำนาจจากปฏิบัติการของตัวแทนเหล่านี้ ต่างก็เป็นไปได้เพราะตัวบททางภาษา ที่ทำหน้าที่กำหนดนิยามว่าใครมีอำนาจ เราควรจะอยู่ใต้อำนาจของใครและอะไร อะไรคือ

ความรู้ แบบแผน คุณค่า ความจริง ที่ทำให้เราต้องเชื่อและปฏิบัติตาม²⁷ ตัวบทเหล่านี้เองที่ ฟูโกต์ เรียกว่า "วาทกรรม" (Discourse) อันหมายถึง คำพูด ข้อความ ถ้อยแถลง หรืออื่นใดที่สามารถสื่อความให้เกิดความรู้ความเข้าใจไปได้ในทิศทางหนึ่ง ที่ส่งผลต่อการนิยาม การให้ความหมาย การกำหนดคุณค่า กำหนดการปฏิบัติ การประกอบสร้างตัวตน ในที่นี้ วาทกรรมก็คือสัญญาณที่สื่อความถึงอำนาจ รูปสัญญาณของวาทกรรมจึงสามารถเป็นไปได้หลากหลาย ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะแต่ตัวบททางภาษา สิ่งใดที่สามารถสื่อให้เกิดความหมายของอำนาจถือเป็นวาทกรรมได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ สิ่งของ สถานที่ รูปแบบพฤติกรรม ฯลฯ²⁸

โบราณคดีวิทยาของความรู้ (Archeology of Knowledge)

โบราณคดีวิทยาของความรู้คือการศึกษาระวัติศาสตร์วาทกรรมของปรากฏการณ์เฉพาะ จุดประสงค์เพื่อเปิดเผยให้เห็นเงื่อนไขความเป็นไปที่เต็มไปด้วยความผันแปรไม่แน่นอน ในช่วงนี้ฟูโกต์เชื่อเช่นเดียวกับพวกโครงสร้างนิยมว่า ปรากฏการณ์หนึ่งๆ ล้วนมีที่มาจากปัจจัยทางภาษา-โครงสร้างที่มากำหนดกำกับความคิดและการกระทำ ทำให้เขาไม่ให้ความสำคัญกับบุคคล บุคคลอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำจากโครงสร้างเท่านั้น อย่างไรก็ตามโครงสร้างในความคิดของ ฟูโกต์ไม่ใช่องค์รวมที่มีเอกภาพไม่เปลี่ยนแปลง แต่เป็นเงื่อนไขที่กระจัดกระจายมาปรากฏร่วมกันในเวลาหนึ่งๆ เท่านั้น²⁹ ดังนั้นประวัติศาสตร์ของฟูโกต์จึงเป็นเรื่องของการอธิบายว่า เหตุใดในช่วงเวลาหนึ่งผู้คนถึงได้พูดได้คิดอะไรบางอย่างที่เป็น โดยเน้นอธิบายถึงปัจจัยภายในทางความคิดมากกว่าปัจจัยภายนอกหรือปัจจัยทางกายภาพ

โบราณคดีวิทยาของความรู้เป็นการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ (Spatial perspective) ฟูโกต์กล่าวว่า "ความรู้ของเราสามารถวิเคราะห์ได้ในเชิงอาณาบริเวณ ขอบข่าย พื้นที่ การขยายพื้นที่ การแทนที่ และการโยกย้าย"³⁰ การสำรวจความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่จึงต้องกระทำในการกำกับของเวลา วาทกรรมความรู้จึงสัมพันธ์กับช่วงเวลาและเงื่อนไขที่เฉพาะเจาะจงของมัน มุมมองเชิงพื้นที่ทำให้เห็น

²⁷ ธีรยุทธ บุญมี, มิเชล ฟูโกต์, 9-10.

²⁸ สามชาย ศรีสันต์, ว่าด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2561), 19-20.

²⁹ แกรี กัตติง, ฟูโกต์ ความรู้ฉบับพกพา, แปลจาก Foucault: A very short introduction, แปลโดย สายพิณ ศุภุทธมงคล (กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส, 2558), 66-68.

³⁰ ธงชัย วินิจจะกุล, "การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแทรก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของฟูโกต์," ใน *อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์*, อนุสรณ์ อุณโณ, จันทน์ เจริญศรี และ สลิสสา ยุกตะนันท์ , บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2558), 141.

ว่าในขอบเขตของปรากฏการณ์ สามารถประกอบไปด้วยแรงกระทำต่างๆ จากหลายทิศทาง เป็นปฏิสัมพันธ์ท่ามกลางตัวแสดงหลากหลายที่มีอิสระในตัวเอง พูโกต์เรียกปริมณฑลนี้ว่า สนามของวาทกรรม (Discursive field)³¹ ซึ่งเป็นเครือข่ายความเป็นไปได้ของความรู้ (Possibility of knowledge) ที่เมื่อเกิดการเรียบเรียงจัดรูปตัวเองเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive practice) ก็จะเกิดเป็นความหมายหรือความรู้ขึ้น หรือในทางกลับกัน ความรู้ความหมายเกิดจากการประสานกันของวาทกรรมในระนาบต่างๆ²⁷

อะไรคือเหตุผลของการจัดรูปตัวเองภายใต้ปฏิบัติการทางวาทกรรมนั้น พูโกต์ไม่มีคำอธิบาย โดยเขาเน้นไปที่ความเป็นเหตุการณ์ (Event) มันเป็นไปด้วยตัวมันเอง เป็นการกระจายเป็นความบังเอิญ การประจวบเหมาะภายในสนามของวาทกรรม สนามของวาทกรรมของสังคมหนึ่ง ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง พูโกต์เรียกว่ากรอบแห่งความรู้ (Episteme) ที่จะเป็นตัวกำหนดว่าในช่วงหนึ่งยุคเวลาหนึ่ง อะไรที่คิดได้พูดได้ เช่นความคิดว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาลสมเหตุผลในเวลาหนึ่งแต่ไร้สาระในปัจจุบัน ความคิดนี้สัมพันธ์กับความคิดเรื่องกระบวนทัศน์ (Paradigm) ของโทมัส คูน (Thomas Kuhn)³² ที่เสนอว่ากระบวนทัศน์คือกฎเกณฑ์ กรอบประเด็น กรอบการมอง กรอบเหตุผลที่ในช่วงเวลาหนึ่ง นักวิชาการจะครองแนวทางนี้ โดยปกติจะไม่มีใครรู้สึกว่าอยู่ในกระบวนทัศน์แบบใดเพราะเป็นสิ่งใกล้ตัวเกินไป จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงและมองย้อนกลับมา กรอบความคิดเองก็มีลักษณะเดียวกันที่จะกำหนดความเป็นไปในช่วงเวลายุคสมัยหนึ่งโดยเราไม่รู้ตัว เช่นในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 วิชาไวยากรณ์ทั่วไป ประวัติศาสตร์ธรรมชาติ เศรษฐศาสตร์ สามวิชามีเนื้อหาขอบเขตต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่กลับยืนอยู่บนวิธีคิดในระดับลึกที่สัมพันธ์กัน ส่งอิทธิพลต่อกัน เช่นวิธีคิดที่ว่าธรรมชาติและสรรพสิ่งมีระบบการแบ่งแยกอันจริงแท้ในตัว เวลาไม่มีผลต่อความจริงแท้ เป็นต้น³³

ประเด็นที่สัมพันธ์กับลักษณะเชิงโครงสร้างอีกอย่างคือจดหมายเหตุ (Archive) ซึ่งเป็นตัวบททางภาษา ถือเป็นทรัพยากรของวาทกรรม เป็นการกองรวมของถ้อยความที่มีโอกาสจะเข้าสู่การไหลเวียนในสนามวาทกรรม แม้ความเป็นไปได้ของภาษาจะไม่มีจำกัด แต่สิ่งที่จะเป็นจดหมายเหตุได้เองก็ต้องมีความสำคัญพอ มีกฎเกณฑ์กำหนดว่าอะไรจะเป็นจดหมายเหตุได้ เงื่อนไขของมันเช่น อะไร

³¹ ธีรยุทธ บุญมี, มิเชล พูโกต์, 48.

³² โทมัส คูน (Thomas Kuhn, ค.ศ. 1922) นักปรัชญา นักประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์ชาวอเมริกัน เจ้าของทฤษฎี paradigm shift หรือการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ เป็นทัศนะการมองประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์ที่ต่างจากแนววิวัฒนาการ คูนเสนอว่าความเปลี่ยนแปลง เกิดจากการพัฒนาภายใต้ความขัดแย้งในกระบวนทัศน์ จนเมื่อถึงจุดหนึ่งจะเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ตัดขาดจากเดิม

³³ ธีรยุทธ บุญมี, มิเชล พูโกต์, 55-58.

สามารถนำมาพูดได้ อะไรที่ควรอนุรักษ์ไว้ อะไรควรจดจำ รื้อฟื้น หยิบฉวยมาใช้³⁴ ลักษณะเช่นนี้เน้นย้ำให้เห็นกระบวนการจัดรูปตัวเองที่เป็นไปด้วยตัวเองของวาทกรรม (Auto-organization of discourses) เพราะตัวมันเองเป็นเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ในการประกอบสร้างตัวเอง นอกจากการจัดรูปตัวเองแล้ว ในด้านการปฏิบัติทางสังคมของวาทกรรมยังเป็นสิ่งที่น่าพิจารณา พูโกต์กล่าวถึงธรรมชาติของวาทกรรมว่ามีอยู่สองด้าน ด้านหนึ่งคือด้านที่คล้ายแรงปรารถนา (Desire) ของวาทกรรมที่จะขยายตัวอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนอีกด้านเป็นการป้องกันซึ่งเป็นการปฏิบัติทางสังคม เป็นกระบวนการที่จะทำให้วาทกรรมรอดพ้นจากการถูกคุกคามจากความต่าง แบ่งเป็น 4 ลักษณะดังนี้³⁵

1. กลไกกีดกันออก (Exclude principle) แบ่งเป็น 3 ด้านย่อยคือ (1) การห้าม เช่น ข้อห้ามเรื่องเพศ การเมือง ฯลฯ (2) การจำแนกและกีดกันออก คือการจำแนกว่าอะไรคือตนเองและผู้อื่น และกีดกันความเป็นอื่น (3) เจตจำนงเพื่อแสวงหาความจริง (The will of truth) คือกระบวนการมุ่งสู่การแยกแยะถูกผิด พูโกต์ให้ความสำคัญกับประเด็นนี้เพราะมีบทบาทอย่างมากต่อประวัติศาสตร์ ส่งผลกระทบผู้คน สังคม ภูมิปัญญาในวงกว้าง เพราะการมุ่งสู่ความจริงก็จะทำให้สิ่งอื่นกลายเป็นความไม่จริงซึ่งส่งผลกระทบตามมา เช่นการเช่นฆ่าพวกนอกรีตศาสนา การรุกรานดินแดนอาณานิคม ฯลฯ ยิ่งกว่านั้น เมื่อกลไกเหล่านี้กลายเป็นสัญลักษณ์มันจะยังมีประสิทธิภาพทวีคูณ

2. กลไกภายในเพื่อควบคุมตัวเองของวาทกรรม แบ่งเป็น 3 ด้านย่อยคือ (1) กลไกอรรถาธิบายและการวิจารณ์ อาจมองกลไกนี้ได้ว่าเป็นการขยายตัวเองจนกลายเป็นวาทกรรมชุดใหม่แต่จริงๆ แล้วมันคือการควบคุมวาทกรรมเพราะเป็นการเน้นย้ำตัวบทเดิม เนื้อหาวาทกรรมจะถูกบ่งชี้ส่วนขยายต่อเติมเองก็จะอยู่ในความหมายของมัน (2) กลไกประพันธกร ไม่ใช่การเน้นขีดชูตัวบุคคลแต่การต้องระบุประพันธกรก็เพื่อให้รู้ว่าหากเกิดการละเมิด ผู้นั้นจะต้องได้รับผลจากการกระทำ (3) กลไกสาขาวิชา คือการกำหนดกรอบแนวทางการล่วงหน้าว่าแนวทางใด รูปแบบไหนจะได้รับการยอมรับว่าเป็นการศึกษาที่สามารถเข้าถึงความจริง

3. กลไกพิธีกรรม (Ritual) เป็นกลไกควบคุมกำหนดแบบแผนการปฏิบัติ กำหนดผู้ทำหน้าที่ ใครสามารถพูดได้ พูดอะไร พูดอย่างไร รวมไปถึงผู้ฟัง ใครเข้าฟังได้ มีรูปแบบอย่างไร

4. กลไกการกลั่นกรองให้บริสุทธิ์ (Rare faction) คือการบ่งชี้ จำแนก จัดลำดับ ให้รางวัล เช่น การจำแนกว่าวรรณกรรมใดเป็นวรรณกรรมหรือไม่เป็น เป็นวิทยาศาสตร์หรือไม่ เป็นผลงานชั้นยอด (Masterpiece) หรือไม่ มีความทรงภูมิหรือไม่

³⁴ เรื่องเดียวกัน, 53-55.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, 79-82.

จากคำอธิบายของฟูโกต์ คงจะพอได้เห็นกันแล้วว่าวาทกรรมที่ถือเป็นเรื่องไขว่สำคัญ กำหนดความเป็นไปในด้านตัวตนความคิดความเชื่อ และในด้านสังคม วัฒนธรรม ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดจากการเสาะหาสะสมเพิ่มพูน มีเหตุมีผลมีสาเหตุรองรับให้ตีความ หรือเป็นวิถีที่มุ่งสู่ปลายทางอัน สมบูรณ์สูงส่งแต่ประการใด แต่มีที่มาจากความบังเอิญ โอกาส ความประจวบเหมาะตามยถากรรม บางประการ ถึงอย่างนั้นก็ดี ตัวมันเองกลับมีกลไกที่มีประสิทธิภาพซับซ้อน ในการแทรกซึม ยึดครอง ปกป้องรักษาตัวมันเอง ภายใต้มันเราแทบไม่รู้ตัวว่าถูกครอบงำ ถูกกระทำ เมื่ออยู่ในกระบวนทัศน์ ของมัน มันคือเหตุผลความรู้ความจริง คือคุณค่าที่เรารับมาอย่างเต็มใจ ยิ่งกว่านั้น ตัวเราเองนั้นแหละ ที่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ส่งต่อ ปกป้องรักษามัน

ตัวอย่างงานที่ใช้วิธีการแบบโบราณคดีวิทยาของความรู้เช่น ในงานเรื่อง *Madness and Civilization* งานชิ้นนี้ฟูโกต์ชี้ให้เห็นที่มาอันไม่คงที่ ไม่อยู่กับร่องกับรอยของแนวคิดเรื่องความบ้าที่ แปรเปลี่ยนผันไปตามยุคต่างๆ เป็นการวิเคราะห์แนวโบราณคดีต่อการกำเนิดและการเปลี่ยนรูปของ วัตถุแห่งการศึกษาและแนวคิดของสิ่งศึกษา ในช่วงยุคกลางและยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ กระบวนทัศน์ ที่ใช้คือกระบวนทัศน์เชิงศีลธรรมและคริสต์ศาสนา มุมมองต่อความบ้าถือเป็นชะตากรรมของมนุษย์ที่ สร้างสรรค์จากพระเจ้า คนบ้าต่างจากคนปกติอาจจะน่ากลัวแต่ก็ถือเป็นความพิเศษ คนบ้าไม่ได้ถูก กั้นแยกออกจากสังคม ความคิดของคนบ้ามีมิติที่เชื่อมโยงกับความเพ้อฝัน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การจัดการกับ คนบ้าไม่ได้อยู่ในขอบเขตทางการแพทย์แต่เป็นการจัดการโดยสังคม³⁶ ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 อัน เป็นช่วงมนุษยนิยมเหตุผลนิยม ความบ้าอันหมายถึงความตรงข้ามกับเหตุผลจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถ ยอมรับได้ เป็นสิ่งที่จะต้องถูกกีดกันออกจากสังคม คนบ้าคือคนที่เลือกปฏิเสธเหตุผลและปรารถนา การเป็นอยู่อย่างสัตว์ ผนวกกับการขึ้นมาใช้อำนาจของกระฎุมพีและชนชั้นกลางที่ การงานการค้าคือ การสร้างประโยชน์สุข สังคมจะต้องปลดปล่อยพวกเขาไม่ทำการงาน นั่นจึงนำมาสู่เหตุการณ์การกักกันขนาน ใหญ่ในปารีสเมื่อ ค.ศ. 1656 ที่คนบ้า ขอทาน อาชญากร ฯลฯ ถูกนำไปขังรวมกัน³⁷ ช่วง คริสต์ศตวรรษที่ 19 มีการเปลี่ยนแปลงอีก เหล่าผู้ถูกคุมขังถูกปล่อยตัวสู่สังคม มุมมองต่อคนบ้าที่ไม่ใช่ คนหมดไป แต่คนบ้าคือคนป่วยที่ต้องได้รับการรักษา คือผู้บกพร่องทางศีลธรรมที่จะต้องรู้สึกผิดกับ ภาวะของตน คนบ้าถูกแยกมากักกันในสถานพยาบาลเฉพาะเพื่อเยียวยา ซึ่งถูกมองว่าเป็น ความก้าวหน้าของความมีมนุษยธรรมและการแพทย์ แต่ฟูโกต์มองตรงกันข้าม สังคมไม่ได้มี มนุษยธรรมขึ้นแต่เกิดจากที่ตัวอำนาจควบคุมเอง ที่พยายามทำตัวเองให้เป็นเหตุเป็นผล การควบคุม แม้ไม่ทารุณแต่กลับควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จหนักหน่วงกว่าเดิม คนบ้าคือปัจเจกผู้ถูกจับตา จะต้อง

³⁶ เรื่องเดียวกัน, 68-69.

³⁷ แกรี่ กัตติง, ฟูโกต์ *ความรู้ฉบับพกพา*, 120-121.

จัดการกับพฤติกรรมตนเอง ต้องจัดการกับทัศนคติเจตจำนงให้กลายเป็นผู้ใฝ่ในคุณธรรม หากทำไม่ได้ เขาจะต้องเป็นผู้รับผลจากความบ้าของเขา ส่วนมุมมองว่าเป็นความเจริญทางการแพทย์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ จากหลักฐานพบว่าการรักษาคนบ้าไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ใดๆ เป็นการเดาสุ่มและเป็นการปฏิบัติควบคุมทางศีลธรรมทั่วไป แพทย์เป็นเหมือนพ่อผู้เข้มงวด ความบ้ากลายเป็นการเจ็บป่วยที่เป็นวิทยาศาสตร์เพราะเมื่อสังคมเล็กให้ค่ากับศีลธรรม สถาบันจึงต้องนำเสนอความเป็นวิทยาศาสตร์สู่ความบ้า ความเป็นสถาบันเชี่ยวชาญจำเพาะทำให้แพทย์อยู่ในฐานะเจ้าแห่งศาสตร์ มีอำนาจเบ็ดเสร็จตัดสินชี้ขาด ทั้งที่แม้ในปัจจุบันเราก็กึ่งกลางแคลงกับจิตเวชและการรักษาความบ้า แม้พรอยด์จะขยายความรู้ทางจิตวิเคราะห์ แต่นั่นยังทำให้จิตแพทย์ยังเป็นผู้วิเศษขึ้นกว่าเดิม จิตวิเคราะห์แห่งกระบวนทัศน์ของความเป็นเหตุเป็นผล ที่ผูกขาดเหนือความไร้เหตุผล ที่สุดท้ายแล้วคนแปลกหน้าของเขาก็ไม่เคยหายไป³⁸

ประวัติศาสตร์แบบวงศ์วิทยา (Genealogy)

จากประวัติศาสตร์แบบโบราณคดีที่นับว่าเป็นแนวทางศึกษาที่ช่วยให้เห็นว่าในแต่ละยุคสมัย สังคมได้ประดิษฐ์สร้างวาทกรรมในฐานะโครงสร้างทางภาษามาบงการความคิดและภาพรวมในประวัติศาสตร์ได้อย่างไร แม้จะสร้างมุมมองและเครื่องมือที่เป็นประโยชน์ แต่ก็มีแง่มุมที่โบราณคดีขาดพร่องอยู่ด้วยเช่นกัน เช่น โบราณคดีไม่ได้ให้คำอธิบายว่าการปะทะประสาน (Mutation, conjuncture) จนเกิดเป็นวาทกรรมใหม่นั้นเป็นไปได้อย่างไร พิจารณาให้คำอธิบายเชิงโครงสร้าง แต่ไม่ให้ความสำคัญกับเงื่อนไขทางกายภาพและสังคม โบราณคดีไม่ให้ความสำคัญในแง่การปฏิบัติและผลกระทบเชิงปฏิบัติของวาทกรรม³⁹ ด้วยเหตุนี้ผลงานในช่วงหลัง พูโกต์จึงได้พัฒนาวิธีการศึกษาขึ้นมาใหม่ โดยใช้ชื่อว่า “วงศ์วิทยา” ขึ้นมา

วงศ์วิทยาคือคำที่พูโกต์หยิบยืมและได้อิทธิพลมาจากนิทเซ (Friedrich Wilhelm Nietzsche)⁴⁰ ในบทความของพูโกต์ที่ชื่อ “Nietzsche, Genealogy, History” พูโกต์กล่าวถึง

³⁸ เรื่องเดียวกัน, 122-125.

³⁹ ธงชัย วินิจจะกุล, “การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของพูโกต์,” ใน *อ่านวิพากษ์ มิเชล พูโกต์*, 152-155.

⁴⁰ **ฟรีดริช วิลเฮล์ม นิทเซ** (Friedrich Wilhelm Nietzsche) นักปรัชญา นัก นิรุกติศาสตร์ชาวเยอรมัน ผลงานของเขามีอิทธิพลต่อปรัชญาตะวันตกและภูมิปัญญายุคใหม่อย่างมาก งานเขียนของเขามีทั้งบทโหมตีเชิงปรัชญา บทกวี และบทวิจารณ์วัฒนธรรมที่แฝงไปด้วยคำคมและคำเสียดสี เป็นเจ้าของวลี "พระเจ้าตายแล้ว" ("Gott ist tot") โดยเขามองว่าสังคมยุคใหม่ไม่ได้ถูก

แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงวิพากษ์ที่เรียกว่าวงศาวทยา และโจมตีแนวคิดประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา โดยกล่าวว่ามันเป็นภาพลวงตาครั้งใหญ่ของมนุษย์ วงศาวทยาเป็นการปฏิเสธประวัติศาสตร์ทั่วไปในแง่ต่างๆ เช่น การแสวงหาจุดกำเนิด (Origin) การมองประวัติศาสตร์เป็นองค์รวม (Totality) มุมมองข้ามพันยาวไกล (Supra-historical perspective) สาระสำคัญของปรากฏการณ์ (Essence) ความต่อเนื่อง (Continuity)⁴¹ ปฏิเสธวิธีคิดที่มีต่อคำอธิบายที่ทำให้เกิดความหมายของอำนาจอันเหนือกว่าของคนบางกลุ่ม ด้วยเหตุนี้การใช้ชื่อวงศาวทยาของนิทเชและฟูโกต์ จึงมีเจตนาเสียดสีและพุ่งเป้าโจมตีไปยังวิธีคิดดังกล่าว วงศาวทยาหรือการสืบค้นแหล่งกำเนิดต้นตระกูล หากเป็นความคิดแบบเดิมก็หมายถึงการอ้างอิงเพื่อยืนยันความสูงส่งของที่มา หยิบยกสร้างภาพของความบริสุทธิ์ตีงามความเป็นสายพันธุ์แท้สืบเนื่องจากต้นตระกูลอันสูงส่ง ไม่ต่างจากที่เราทำกับสัตว์เช่นสุนัขหรือม้า⁴² แต่หากพิจารณาอย่างแท้จริง การสืบสายกำเนิดที่หมายถึงการที่หญิงชายจากต่างแหล่งที่มาให้กำเนิดสืบทอดรุ่นต่อรุ่น ความเชื่อมโยงไม่รู้จบน่าจะให้ภาพของความสสารพัสดสารเพ ตีชั่วสูงต่ำปะปน เป็นที่น่าหลงใหลมากกว่าน่าจดจำ แต่ทั้งหมดถือเป็นต้นกำเนิดอันแท้จริงของการมีอยู่ ในแง่นี้วงศาวทยาของทั้งสองคนก็ทำเช่นนั้นคือสืบค้นเชื่อมโยงที่มาที่ไปอันเป็นส่วนสำคัญสู่การปรากฏเผยตัว (Emergence) จุดประสงค์ก็เพื่อเปิดเผย ต่อด้านเงื่อนไขต่างๆ ที่ทำให้เกิดนิยามของอำนาจและการกดทับที่ดำรงอยู่ในชีวิตและสังคมปัจจุบัน ในแง่นี้ วงศาวทยาก็คือประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน ประวัติศาสตร์วิพากษ์ที่ใช้ประวัติศาสตร์ลบล้างสิ่งที่ประวัติศาสตร์กระทำ

จากโบราณคดีวิทยาของความรู้ที่มุ่งให้ความสนใจในวาทกรรมและกรอบทางญาณวิทยา (Epistemology) อันทำให้เกิดข้อจำกัดต่างๆ ในวงศาวทยาฟูโกต์เปลี่ยนมุมมองโดยมุ่งไปที่ผลในเชิงปฏิบัติของวาทกรรมซึ่งมีเนื้อแท้คือ "อำนาจ" การเปลี่ยนจุดเน้นทำให้ฟูโกต์สามารถขยายมิติในการศึกษา เพราะอำนาจที่กำกับผู้คนมีทั้งส่วนที่เป็นวาทกรรมและส่วนที่เป็นไม่ใช่วาทกรรมซึ่งเป็นปฏิบัติการทางวัตถุสังคมในขอบเขตต่างๆ เมื่ออำนาจเกิดจากการนิยาม สิ่งที่จะสร้างนิยามความหมายของอำนาจได้อาจไม่ได้มีแค่ความรู้ แต่ยังรวมไปถึงรูปแบบแบบแผนในการปฏิบัติที่ฟูโกต์เรียกว่า "วินัย" อันเป็นสิ่งที่เราต้องยอมตาม วาทกรรมและกรอบความรู้ (Episteme) ควบคุมความคิดจนคนหมดสิ้นความเป็นองค์ประธานผู้กระทำการ เหลือแต่ร่างกายไร้วิญญาณ แต่อำนาจ

ขับเคลื่อนโดยหลักธรรมคำสอนอีกแล้ว เป็นวิกฤติของอารยธรรมตะวันตกที่ต้องเผชิญจุดพลิกผันครั้งสำคัญ

⁴¹ ธงชัย วินิจจะกูล, "การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของฟูโกต์," ใน *อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์*, 156.

⁴² ชีรยุทธ บุญมี, *มิเชล ฟูโกต์*, 108-110.

แบบใหม่ทำให้เราไม่เหลือแม้ร่างกาย เพราะเมื่อสังคมสมัยใหม่ผ่าแยกสำรวจคนทุกซอกมุมไม่ว่าจะเป็นความคิดจิตใจ รวมไปถึงร่างกายและการเคลื่อนไหว เมื่อนั้นเราก็ไม่เหลืออะไรที่เป็นของตัวเองอีก เพราะความรู้และวินัยได้ยึดครองไปหมดแล้ว วงศาวิทยาใช้ร่างกายเป็นหน่วยในการวิเคราะห์เพื่อสะท้อนมิติพลังแทรกซึม และศึกษากำพืดของอำนาจดังกล่าว

รูปแบบชีวิตในปัจจุบันที่ถูกกระทำโดยอำนาจของความรู้และวินัย นับได้ว่าเป็นผลผลิตสืบเนื่องสำคัญจากการเกิดยุคสมัยใหม่ (Modernist) สิ่งที่ถูกโกต์ทำจึงเป็นการสืบสาวหาความเป็นมาของยุคสมัยใหม่ ปัจจัยความเป็นมาสำคัญถูกโกต์เน้นย้ำไปที่ความเปลี่ยนแปลงในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 หรือยุคคลาสสิกของประเทศฝรั่งเศส เป็นยุคแห่งความมั่งคั่งจากการค้าพาณิชย์ด้วยทรัพยากรจากดินแดนอาณานิคม ยุคแห่งความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม คริสต์ศตวรรษที่ 17 คือยุคของการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และปรัชญามนุษยนิยม เหตุผลนิยม เมื่อความรู้และเหตุผลก่อตัวเต็มที่จึงนำมาสู่ศตวรรษต่อมาที่ได้ชื่อว่าเป็นยุคภูมิธรรม (Enlightenment) เป็นยุคที่อารยธรรมตะวันตกได้ประดิษฐ์ความรู้ออกมาหลากหลายมากมาย ในทางการเมืองยุคคลาสสิกเป็นช่วงสุดท้ายของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์⁴³ ปัจจัยทั้งหลายต่างเสริมแรงกันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ขึ้นในส่วนของอำนาจและความรู้แม้จะมีความเป็นไปได้ที่ซับซ้อนแต่อาจกล่าวให้เห็นภาพรวมของความเปลี่ยนแปลงดังนี้คือ การเกิดรัฐสมัยใหม่ การเกิดเหตุผลแห่งรัฐ, เกิดศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์, การเกิดแนวคิดประชากร, การเกิดทุนนิยม

การเกิดรัฐสมัยใหม่ (Modern state) รัฐในอดีตสมัยยุคกลางที่ศาสนาคริสต์มีบทบาทสำคัญ รัฐที่ปกครองโดยกษัตริย์หรือพระมีลักษณะเป็นรัฐเชิงกฎหมาย (Juridical state) มีเป้าหมายเพื่อศีลธรรม ความศักดิ์สิทธิ์ และอำนาจทางศาสนา โดยใช้อำนาจผ่านการตรากฎหมาย ต่อมาในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) รัฐมีลักษณะเปลี่ยนไปอย่างชัดเจน เป้าหมายของรัฐมีเพื่ออำนาจของกษัตริย์หรือองค์อธิปัตย์ เพื่อรักษาและขยายดินแดน แม้จะมีกฎหมายแต่ก็อยู่ภายใต้องค์อธิปัตย์ พอถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ก็ได้เกิดความพลิกผันอีกครั้ง จากอดีตรัฐดำรงอยู่เพื่อเป้าหมายอื่นนอกเหนือ เช่น ศาสนา กษัตริย์ผู้ครองอำนาจ ในเวลานี้ได้เกิดรัฐแบบใหม่ที่มีการมีอยู่ของรัฐมีเป้าหมายเหตุผลก็เพื่อการคงอยู่ของตัวเอง (Reason of State) เมื่อรัฐมีองค์ประกอบสำคัญคือประชากร ดังนั้นการดูแลจัดการประชากรก็คือเป้าหมาย คือเหตุผลแห่งรัฐนั่นเอง⁴⁴

⁴³ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 181.

⁴⁴ ธีรยุทธ บุญมี, **มิเชล ฟูก็อต**, 134-136.

เมื่อประชากรคือเหตุผลแห่งรัฐ เป้าหมายก็คือการจัดการดูแลปกครองประชากรให้มีความสุข อยู่ดีกินดี การจะทำเช่นนั้นได้ก็ต้องอาศัยความรู้ซึ่งผลที่ตามมาคือเกิดศาสตร์ต่างๆ ขึ้น ทั้งศาสตร์ในการปกครอง ความมั่นคง ศาสตร์เกี่ยวกับประชากร เศรษฐกิจ ทรัพยากร ฯลฯ เกิดการให้ความสำคัญกับความรู้ โดยเฉพาะความรู้ในทางการเมืองซึ่งความรู้ดังกล่าวย่อมมีศูนย์กลางอยู่ที่การสร้าง ความเข้มแข็งแก่รัฐ แต่รัฐคือประชากร ฉะนั้นศาสตร์แห่งรัฐสมัยใหม่คือศาสตร์ที่ใส่ใจกับทุกคนที่อยู่ภายใต้รัฐ (Governmentality) ไม่ใช่ใส่ใจกับดินแดน ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักร บุคคลในฐานะปัจเจกย่อมไม่ต้องการถูกปกครองมากเกินไป ความสมเหตุสมผลจึงเป็นการปกครองแต่น้อย (Limited government) และให้เกิดรูปของการดูแลปกครองตนเอง (Self government) การปล่อยให้ปัจเจกได้เป็นนายเหนือตนเอง รับผิดชอบพึ่งพาตนเองหรือการมีเสรีภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่เสรีภาพจะสมเหตุสมผลก็ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของการมีเหตุมีผล รัฐจะปกครองปัจเจกในฐานะมวลรวมโดยสร้างนิยามของความสมเหตุสมผล บรรทัดฐาน และในนามของสาธารณประโยชน์ เสรีภาพของปัจเจกจึงเป็นกลไกของรัฐสมัยใหม่ไม่ใช่อุดมการณ์ ปัจเจกหรือบุคคลผู้มีเสรีย่อมต้องถูกดูแลจัดการ และอยู่ในเงื่อนไขในฐานะองค์รวมของประชากรที่รัฐมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ⁴⁵

เมื่อมวลรวมของประชากรคือตัวแปรและเป็นสิ่งที่รัฐต้องเข้ามาบริหารจัดการ จึงนำมาสู่การเกิดศาสตร์เฉพาะที่เรียกว่าศาสตร์แห่งรัฐ (Statistics) หรือวิชาสถิติที่เก็บรวบรวมข้อมูลทุกด้านของประชากร⁴⁶ เมื่อชีวิตประชากรมีหลายด้านไม่ใช่แค่เรื่องทางกายภาพเช่น กินอยู่ เกิดแก่เจ็บตาย เศรษฐกิจ ทรัพยากร แต่ยังมีเรื่องส่วนตัวในแง่มุมต่างๆ เรื่องอุปนิสัย พฤติกรรม รสนิยม ศีลธรรม ฯลฯ เมื่อมีการเก็บสถิติในด้านต่างๆ ก็มีการวิเคราะห์ผลิตความรู้ในด้านต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญเมื่อรัฐต้องดูแลชีวิตคน ศาสตร์ในการจัดการก็ต้องครบรอบด้าน รัฐมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดสถาบันความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะที่แบ่งซอยละเอียดดยิบย่อยเกิดขึ้นมากมาย

การเกิดของทุนนิยมทำให้เป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐ ความคิดเรื่องผลประโยชน์และประสิทธิภาพถือเป็นหัวใจหลัก ประชากรในฐานะกำลังการผลิตจึงถูกดูแลจัดการให้เป็นทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ฉะนั้นทุกสิ่งทุกอย่างจึงต้องถูกควบคุมรอบด้าน คุณภาพในการปฏิบัติงาน ความตรงต่อเวลา สุขภาพอนามัยทั้งกายและใจ ปัญหาครอบครัว ความมีศีลธรรม มีทัศนคติที่ดีต่อชีวิตและการงาน ฯลฯ เหล่านี้ล้วนคือเป้าหมายสู่ประสิทธิภาพในการผลิต แต่รูปแบบการควบคุมไม่ได้เพียงหวังผลที่เป็นเป้าหมายเท่านั้น เป้าหมายไม่ได้รับประกันว่าจะไม่มีอะไรผิดพลาด เพราะการไปถึงเป้าอาจมีหลายวิถีทาง ความหลากหลายย่อมนำไปสู่ความวุ่นวาย

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, 136-139, 154-158.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, 141.

จัดการได้ยาก แรงงานที่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่คาดเดาได้ ปราศจากความไม่ คาดฝัน เมื่อเป็นเช่นนี้การควบคุมจึงต้องลงลึกไปถึงรายละเอียด กำกับรูปแบบวิธีการ ท่วงท่าลีลา กำกับกำหนดองค์ประกอบ ขนาด เวลา สถานที่ เช่นเดียวกับการฝึกทหารใช้ปืน ไม่ใช่แค่ยิงแม่นยำ จับถือได้ทะมัดทะแมง ดูแลรักษาถอดประกอบได้อย่างคล่องแคล่วเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย เท่านั้นยังไม่เพียงพอ เพื่อประสิทธิภาพสูงสุดลดความเสี่ยงทหารทุกคนจึงถูกฝึกให้ทำเหมือนๆ กันในสายละเอียด (Micro-management) ใช้มือไหน นิ้วไหน ท่วงท่าอย่างไร ปริมาณเท่าใด ลำดับก่อนหลังอย่างไร ใช้เวลาเท่าใด รู้สึกอย่างไร ฯลฯ⁴⁷ เหล่านี้ก็ล้วนเกิดขึ้นกับการควบคุมจัดการประชากรแรงงานด้วยเช่นกัน ชีวิตเราถูกฝึกในทุกกระเปียดนิ้วของชีวิตให้เป็นประชากรคุณภาพ แรงงานคุณภาพ ควรตื่นตอนไหน นอนตอนไหนอย่างไร ควรกินอาหารแบบไหนอะไรควรหลีกเลี่ยง ดูแลสุขภาพแบบไหนอย่างไร ใฝ่หาวิชาความรู้ด้านใดมากน้อยแค่ไหน มีคู่มือแบบไหนปฏิบัติครองเรือนอย่างไร นั่งส้วมแบบไหน ขับถ่ายอย่างไร เพศสัมพันธ์บ่อยแค่ไหนแบบไหน ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเต็มไปด้วยรายละเอียดแบบแผน กำกับปลีกย่อยที่เราต้องทำตลอดเวลา โดยไม่รู้ตัวเราถูกอำนาจบางอย่างกำหนดกำกับชีวิตเราในทุก รายละเอียด (Microphysics of power) ทำให้เรากลายเป็นร่างกายอันเชื่อเชื่อ (Docile bodies) อำนาจแบบไหนที่ทำได้ขนาดนี้ มันทำได้ยังไง สิ่งที่คอยมากำกับทุกอย่างก้าวชีวิตเรามันมาจากไหนกัน

ในระดับของวาทกรรมหรือในการวิเคราะห์แบบโบราณคดีฯ สิ่งที่คอยมากำกับเหล่านี้ถ้าพิจารณาดู มันก็คือความรู้นั่นเอง ความรู้ที่ผลิตมาจากองค์กรสถาบันผู้เชี่ยวชาญทั้งหลาย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สถาบันความรู้สมัยใหม่ที่แบ่งซอยย่อยครอบคลุมทุกมิติ ความรู้ที่นำเสนอ “ทางเลือก” ที่เหมาะสม ที่ถูกที่ควร ที่เป็นประโยชน์ ที่เป็นสัจจะความจริง เป็นความดีงาม คุณค่า เมื่อมันมาจากผู้เชี่ยวชาญสถาบันผู้รู้มันย่อมสมเหตุสมผลหรือเป็นจริง นั่นคือสิ่งที่สถาบันเหล่านี้ผลิตก็คือวาทกรรมความรู้นั่นเอง แต่ความรู้เหล่านี้ไม่ได้ทำเพียงสร้างวาทกรรม เมื่อความรู้แพร่กระจาย สิ่งที่มีนสร้างก็คือ “บรรทัดฐาน” เมื่อความรู้บ่งบอกว่าอะไรถูก อะไรควร อะไรดี อะไรจริง สิ่งที่มีนบ่งบอกโดยไม่เอ่ยความก็คือ อะไรไม่ถูก อะไรไม่ควร อะไรไม่ดี อะไรไม่จริง เมื่อเป็นเช่นนี้อำนาจนอกจากครอบงำความคิดในรูปวาทกรรม ยังสร้างการกีดกันหยิบบั่นความเป็นอื่นไปในตัว เราอาจจะหลุดพ้นจากอำนาจของวาทกรรม แต่เมื่อเราต้องอยู่กับสังคม เราก็ไม่อาจหลุดพ้นจากอำนาจของบรรทัดฐานที่ดีตราความเป็นอื่น ไม่อาจหลบความรู้สึกด้านลบที่ผู้อื่นและตนเองมอบให้ตนเอง เราคือปัจเจกผู้ถูกอำนาจในการนิยามของวาทกรรมกระทำ

ในวงศาวิทยา ระดับของการวิเคราะห์ที่ผนวกรวมมิติของการปฏิบัติทางสังคมและเงื่อนไขทางวัตถุต่างๆ ทำให้เห็นว่า ในสังคมสมัยใหม่อำนาจที่กระทำกับเรานั้นมากไปกว่าเรื่อง

⁴⁷ แกรี กัตติง, พูโกต์ ความรู้ฉบับพกพา, 134-135.

ความหมายและการนิยาม อำนาจแบบใหม่ควบคุมกระทำกับเราในระดับร่างกายที่แยกย่อยไปถึงรายละเอียดชิ้นส่วนต่างๆ อำนาจที่ว่านี่ก็คืออำนาจของ “วินัย” วินัยคือเทคโนโลยีทางอำนาจที่สำคัญของสังคมสมัยใหม่ แม้วินัยจะเป็นสิ่งที่ใช้ปฏิบัติกันในองค์กรสถาบันบางอย่างมานานแล้วเช่น ในกองทหาร วัด โรงช่าง⁴⁸ แต่ในสมัยใหม่วินัยคือเครื่องมือที่ปรากฏในทุกเวลาและพื้นที่ หรือที่ฟูโกต์กล่าวว่า “เราทุกคนใช้ชีวิตอยู่ในหมู่เกาะทัณชนคม”⁴⁴ วินัยถูกใช้เป็นเครื่องมือตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 และได้รับการพัฒนาอย่างสูงในคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลังจากนั้นวินัยก็ได้ครอบคลุมไปเกือบทุกปริมาตร⁴⁹ กำเนิดของวินัยคือจุดตัดของปัจจัยประจวบเหมาะต่างๆ ทั้งในเรื่องที่ได้กล่าวมาคือการเกิดรัฐสมัยใหม่ การเกิดเหตุผลของรัฐ ศาสตร์แห่งรัฐ (Statistics) เศรษฐกิจแบบทุนนิยม แนวคิดเกี่ยวกับประชากรและเสรีภาพ การเกิดศาสตร์สมัยใหม่ที่ศึกษามนุษย์ เจื้อนไขและสิ่งร่ายล้อม วาทกรรมที่วนเวียนในสังคมตามขอบเขตปริมาตรต่างๆ บวกกับเหตุบังเอิญเล็กๆ น้อยๆ อีกสารพันไม่ว่าจะเป็นการประดิษฐ์ปืนยาว การเกิดโรคระบาด การจัดสรรพื้นที่ในโรงพยาบาล วิธีการสอนคัดลายมือเด็ก ฯลฯ เมื่อองค์ประกอบบางอย่างหลายอย่าง มาปะทะประสานกันจนเกิดเป็นการกระทำหนึ่งๆ เกิดการทำซ้ำ วิวัฒนาการ ปรับเปลี่ยน ไหลเวียน เมื่อนั้นก็ไม่มีใครสนใจแล้วว่ามันมีที่มาอย่างไร รู้เพียงว่ามันเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ตอบสนองต่อเจตนาที่จะควบคุม ให้ร่างกายของผู้คนเป็นไปตามความต้องการของอำนาจ อุดมการณ์ ความรู้ และวาทกรรม อำนาจของวินัยไม่ได้มาแทนที่อำนาจอื่นที่ดำรงอยู่ก่อน ตรงกันข้าม มันเชื่อมโยงยึดเกาะทำให้อำนาจนั้นมีประสิทธิภาพขึ้นให้ส่งผลลงไปยังจนถึงรายละเอียด หรือคือการสร้างร่างกายอันเชื่อมโยงนั่นเอง

วินัยเริ่มต้นขึ้นเมื่อเราอยู่ในฐานะปัจเจก เมื่อเรามีตัวตน มีชื่อ มีฐานะเป็นบุคคลคนหนึ่ง สังคมสมัยใหม่ทำให้เราเป็นมนุษย์ที่มีชีวิต มีร่างกายอยู่บนเส้นตรงของเวลาที่มีพัฒนาการอย่างเป็นเอกภาพ เป็นปัจเจกจำเพาะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ฟูโกต์กล่าวว่ามันุษย์แบบที่เราเข้าใจกันอยู่นี้เป็นสิ่งที่เพิ่งถูกประดิษฐ์มาไม่นาน⁵⁰ ก่อนนี้ เราอาจเป็นสิ่งสร้างของพระเจ้าเพื่อจะตายและกลับไปรวมเป็นหนึ่งอีกครั้ง แต่ด้วยศาสตร์แห่งรัฐของสังคมสมัยใหม่ เรามีตำแหน่งในตาราง มีชื่อมีประวัติของตัวเอง มีที่ทางเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีนิยามของชีวิตว่าควรจะดำเนินไปอย่างไร มีตัวเลือกพร้อมคู่มือการปฏิบัติอย่างละเอียดทุกก้าวเดินสู่เป้าหมาย มีเวลาจำกัดที่จะต้องใช้ให้คุ้ม มีหน้าที่ร่วมเป็น

⁴⁸ ธีรยุทธ บุญมี, มิเชล ฟูโกต์, 163.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 167.

⁵⁰ นพพร ประชากุล, ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์, 172.

ชิ้นส่วนกลไกในสังคม พูโกต์อธิบายว่า ปัจเจกภาพแห่งวินัยถูกประกอบสร้างด้วยคุณลักษณะ 4 ด้าน ดังนี้คือ

1. เทคนิคการจัดแยกเป็นสัดส่วน เช่น การจัดแยกปิดล้อมพื้นที่ การจัดวางตำแหน่งหรือ การตีตารางจัดแยกกำหนดตำแหน่งแห่งหนเพื่อให้ง่ายต่อการสังเกต จัดการ แยกแยะ ความต่างจะ แบ่งแยกตามคุณสมบัติในระบบ จากความต่างและระยะห่างจากองค์ประกอบตัวอื่นๆ เช่นหน้าที่ ความสามารถ อันดับ สามารถสับเปลี่ยนได้ไม่ยึดติดตัวบุคคล

2. การควบคุมการปฏิบัติ เช่น ตารางเวลา, การกำหนดเวลาหรืออัตราเร็วในการปฏิบัติ, กำหนดท่าทางหรือรายละเอียดร่างกาย, กำหนดการประสานระหว่างร่างกายกับวัตถุ, การใช้เวลา อย่างเต็มศักยภาพเกิดประโยชน์เต็มที่ ด้วยการแบ่งซอยเวลาให้เล็กที่สุด แคนเอาเสี้ยววินาทีนั้นมาใช้ ประโยชน์ให้คุ้ม

3. การจัดระบบระเบียบกระบวนการกำเนิด ด้วยความเป็นปัจเจกทำให้จำเป็นที่จะต้อง เข้าสู่กระบวนการฝึกฝน วินัยของการฝึกฝนมีเป้าหมายเพื่อความสมบูรณ์แบบ กระบวนการของมัน จะมีการแบ่งซอยเป็นขั้นเป็นตอนทั้งด้านตารางสถานะและเวลา เพื่อกำหนดให้เกิดการแข่งขันให้ บรรลุเป้าหมายตามเวลา แข่งขันเพื่ออันดับ ในกระบวนการจะมีขั้นตอนที่ต้องบรรลุตลอดเวลา การ ฝึกจึงไม่มีสิ้นสุด เป็นการซ้ำและทำสิ่งต่างไปเรื่อยๆ

4. การประกอบสร้างพลัง ในสังคมยุคใหม่ ปัจเจกจะเป็นชิ้นส่วนฟันเฟืองที่จำเป็น ร่างกายปัจเจกจะเชื่อมโยงกับร่างกายอื่นๆ ซึ่งมีพื้นที่รับผิดชอบของตน การเป็นส่วนในระบบที่ ขับเคลื่อนทำให้ต้องทำหน้าที่ตลอดเวลา โดยไม่ต้องออกคำสั่ง ทุกส่วนคือการตอบสนองเชื่อมโยง อัตโนมัต⁵¹

ส่วนเครื่องมือแห่งวินัยที่ใช้ในการผลิตร่างกายอันเชื่องเชื่อ ประกอบไปด้วยสามหนทาง ดังนี้คือ

1. อย่างแรกคือกระบวนการการสังเกต (Observation) อย่างที่ทราบกันดีว่าเราสามารถควบคุมพฤติกรรมของใครได้ด้วยการเฝ้ามองจับตามดู วิธีการนี้ที่ใช้มาแต่โบราณเช่นในป้อม ทหารที่ช่วยให้สายตาแห่งอำนาจจับจ้องไปได้ทุกที่จากจุดเดียว หลักของการควบคุมด้วยสายตาบรรลุ

⁵¹ มิเชล พูโกต์, **ร่างกายใต้บัญชา** ปฐมบทแห่งอำนาจสมัยใหม่, แปลจาก The chapter “Les corps dociles” from Surveiller et punir, แปลโดย ทองกร โภคธรรม (กรุงเทพฯ: คปไฟ, 2547), 16-69.

จุดสูงสุดด้วยเทคโนโลยีอำนาจของสังคมยุคใหม่ ฟุโกต์ยกตัวอย่างด้วยสถาปัตยกรรมในอุดมคติของอำนาจแห่งวินัยสมัยใหม่คือ “แพนออปติคอน (Panopticon)” ที่ออกแบบโดย เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham, ค.ศ. 1748-1832) นักปรัชญาการเมืองอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) เบนแธมออกแบบโครงการเพื่อควบคุมนักโทษให้ได้มากที่สุดโดยใช้เจ้าหน้าที่จำนวนน้อยที่สุด มีประสิทธิภาพป้องกันการต่อต้านและควบคุมได้ต่อเนื่องตลอดเวลา วิธีการคือการสร้างห้องขังเดี่ยวแยกนักโทษออกจากกันเรียงเป็นวงกลมรอบหอบัญชาการ ผู้คุมสามารถมองเห็นนักโทษทุกห้องเมื่อใดก็ได้ หลักของการควบคุมไม่ใช่การเฝ้าจับตา แต่คือความเป็นไปได้ของการสังเกต ผู้คุมอาจมองไปบางห้องแต่นักโทษไม่มีทางรู้ว่าผู้คุมจะมองมาเมื่อใด ด้วยเหตุนี้จึงต้องปฏิบัติตัวเหมือนถูกมองตลอดเวลา ผลก็คือ “ผู้ต้องหาอยู่ในภาวะมีสำนึก ในภาวะถูกมองเห็นตลอดเวลา นั่นทำให้อำนาจทำงานโดยอัตโนมัติ”⁵² ในสังคมปัจจุบัน เราถูกกระทำด้วยอำนาจเช่นนี้ตลอดเวลา เราอยู่ในวินัยโดยไม่รู้ตัว ไม่ว่าจะการออกแบบอาคารโปร่งใส ไร้มุมอับ กล้องวงจรปิด ห้องเรียนแบบลาดที่อาจารย์สามารถมองไปยังนักเรียนบางคนได้ตลอดเวลา ฯลฯ อีกทั้งถูกมองด้วยสายตาอันหลากหลาย ครอบครัว โรงเรียน สถาบันการเงิน การแพทย์ กฎหมาย รัฐ ฯลฯ

2. กระบวนการการตัดสินความปกติตามเกณฑ์มาตรฐาน (Normalizing judgment) ต่างจากการตัดสินถูกผิด แต่เป็นการตัดสินตามการประเมิน ปัจเจกแต่ละคนจะถูกนิยามด้วยความสัมพันธ์เชิงแตกต่างกับคนอื่น ๆ เป็นการจัดวางตำแหน่งในลำดับชั้นที่สามารถเปรียบเทียบกับคนอื่นในสังคม เช่น เด็กๆ ไม่เพียงต้องอ่านหนังสือออกแต่จะต้องเป็นหนึ่งในครึ่งบนของกลุ่มเด็กในระดับเดียวกัน ไม่เพียงทำอาหารอร่อยแต่ต้องเป็นร้านมีชื่อผู้คนบอกต่อ ไม่เพียงมีสุขภาพดีแต่ต้องแข็งแรงดูดีกว่าคนอื่นวัยเดียวกัน ฯลฯ ในชีวิตของปัจเจกสมัยใหม่ จะเต็มไปด้วยหลักการ ความรู้ เกณฑ์ และการเปรียบเทียบ ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดเพศใด ประกอบการทำงานอาชีพใด เหล่านี้ล้วนมีโครงสร้างมีเกณฑ์มาตรฐานควบคุมแยกย่อยทั้งสิ้น เกณฑ์อย่างเป็นทางการเช่น ระบบมาตรฐานการศึกษา การแพทย์ เศรษฐกิจการเงิน แรงงาน ฯลฯ อย่างไม่เป็นทางการเช่น รูปร่าง รถที่ขับ งานอดิเรก ไปจนถึงระดับของการมีกิจกรรมทางเพศ⁵³

3. การสอบ (Examination) ฟุโกต์กล่าวว่าการสอบเป็น “การจ้องมองที่ก่อให้เกิดความเป็นปกติตามเกณฑ์มาตรฐาน (Normalizing gaze) ที่สถาปนาการมองเห็นเหนือปัจเจกบุคคลแยกแยะพวกเขาเป็นประเภท และตัดสิน”⁵⁴ การสอบถือเป็นทำเลสำคัญของอำนาจ เพราะมันทั้ง

⁵² แกรี กัตติง, ฟุโกต์ ความรู้ฉบับพกพา, 135-136.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, 138.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, 139.

ยืนยันสถานะที่ครอบงำเป็นศูนย์กลาง ยืนยันความเป็นสถาบันที่สามารถชี้วัดและสร้างความจริงเกี่ยวกับตัวปัจเจก ทำให้ความจริงของผู้เข้าสอบ/ถูกสอบปรากฏ (คนไข้ นักเรียน ผู้สมัครงาน ศาล ฯลฯ) และสามารถเข้าควบคุมพฤติกรรมของคนเหล่านั้นด้วยเกณฑ์ที่ตนเองกำหนดขึ้น การสอบจัดวางตำแหน่งของปัจเจกบุคคลในโครงข่ายอำนาจของความรู้ ทำมันให้กลายเป็นหลักฐาน จดหมายเหตุที่ยืนยันการมีอยู่จริงของสถานะ ประเภท ลำดับ จนกลายเป็นความชอบธรรมที่จะถูกจัดการโดยอำนาจ (เช่น ใบบันทึกผลการเรียน ใบประวัติสุขภาพ บันทึกการทำงาน ประวัติอาชญากรรม การสำรวจสำมะโนประชากร ฯลฯ)

จะเห็นได้ว่าอำนาจของวินัยกระทำกับปัจเจกบุคคลสมัยใหม่อย่างลึกซึ้งกว้างขวางรอบด้านเพียงใด วินัยกระทำกับเราตั้งแต่ก่อนเราเกิดจนตาย แยกย่อยควบคุมทุกเวลาและสถานที่ที่ไม่มีหยุดพัก อำนาจของวินัยไม่มีศูนย์กลาง มันหลากหลายกระจัดกระจาย กระทำกับทุกคนอย่างไม่มียกเว้น แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะอยู่ในสถานะเท่าเทียมกัน ดังที่เราได้เห็นมาตลอดในงานฟูโกต์ว่ามีคนบางจำพวกบางประเภทที่เป็นฝ่ายตกเป็นรอง นั่นคือเหล่าคนชายขอบ (The marginal) ผู้อยู่ในปัทสถานโครงสร้างสังคมเดียวกัน แต่ถูกกีดกันและถูกจัดวางไว้ ชายขอบ ถูกนิยามให้เป็นปฏิปักษ์กับค่านิยมหลัก (เช่นคนรักเพศเดียวกัน คนต่างศาสนา ต่างสีผิว แรงงานอพยพ โสเภณี นักโทษ ฯลฯ) ด้วยเหตุนี้เราจึงได้เห็นแนวทางจุดยืนทางการเมืองของฟูโกต์ ที่ยืนอยู่ข้างผู้เป็นเหยื่อในกระแสรายธรรมที่แบ่งแยกและกระทำกับความเป็นอื่น

ฌาคส์ ลากอง (Jacques Lacan)

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง

ฌาคส์ ลากอง (ค.ศ. 1901-1981) เป็นจิตแพทย์และนักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ชาวฝรั่งเศส เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud, ค.ศ. 1856-1939) มาพัฒนาต่อ โดยลากองได้นำทฤษฎีจิตวิเคราะห์มาตีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของโซซูร์ จนเกิดเป็นทฤษฎีจิตวิเคราะห์เชิงโครงสร้างที่มีความสำคัญในการทำความเข้าใจภาวะตัวตน ปรากฏการณ์ต่างๆ ของมนุษย์และสังคม

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับระบบสัญลักษณ์ เราจะเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่ในผลงานชิ้นแรกของฟรอยด์คือ The Interpretation of Dreams (ค.ศ. 1900) ที่กระบวนการทำงานของจิต สัมพันธ์กับระบบสัญลักษณ์อันเป็นสื่อกลางในการรับรู้และแสดงออกเพียงใด เมื่อจิตสัมพันธ์กับระบบสัญลักษณ์ ดังนั้นการศึกษาตีความจิตวิเคราะห์ด้วยแนวคิดทาง

ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างย่อมมีความเป็นไปได้ และน่าจะทำให้เกิดมุมมองความเข้าใจที่กว้างขวางลึกซึ้งกว่าเดิม ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างให้มุมมองต่อภาษาว่าเป็นระบบของความต่างอันเกิดจากการประกอบสร้าง ลากองอาศัยมุมมองนี้เชื่อมโยงกับจิตวิเคราะห์และพบว่า มนุษย์เราเองก็เกิดจากลักษณะของการประกอบสร้างเช่นกัน เราไม่ได้เกิดมาเพื่อเป็นอย่างที่เราเป็นโดยธรรมชาติ มนุษย์เป็นองค์ประธาน (Subject) ที่ถูกสร้างขึ้นจากกฎเกณฑ์ภายนอกโดยผ่านภาษาที่มีมาก่อนกำเนิด⁵⁵ องค์ประธานของลากองมีความหมายเช่นเดียวกับเอกลักษณ์ ในความหมายของความเป็นตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นจากการแบ่งแยก เอกลักษณ์เป็นเพียงภาพสะท้อนที่องค์ประธานสร้างขึ้นจากภาพลักษณ์ (Image) ที่ผู้อื่นหยิบยื่นให้ การมีตัวตนของบุคคลถูกกำหนดโดยโลกภายนอกที่รับรู้ถึงการดำรงอยู่ของบุคคลผู้นั้น มอจินตนาการ (Imaginary) หรือภาพลวงที่ทำให้เกิดความรู้สึกของการมีตัวตนเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง กระบวนการทั้งหมดดำเนินไปบนการมีภาษาเป็นสื่อกลาง มนุษย์จึงตกอยู่ภายใต้การครอบงำของภาษา ซึ่งสร้างเอกลักษณ์ ภาพลักษณ์ และความเป็นองค์ประธานให้แก่มนุษย์⁵⁶ ภาษาในความหมายของลากองไม่ได้หมายถึงเพียงภาษาพูดเขียน แต่หมายถึงระบบสัญลักษณ์สัญลักษณ์ทุกอย่างที่กำหนดรูปแบบความคิด ความหมาย คุณค่า ทางสังคมวัฒนธรรม

ตามทัศนะของลากอง มนุษย์ถือกำเนิดมาในสภาพที่ยังไม่เป็นปัจเจก ความปรารถนาของมนุษย์กระจายไปทุกทิศทาง ไม่มีการจัดระเบียบและรูปแบบ ไม่มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นศูนย์กลางและไม่มีพรมแดนกันเขตความเป็นตัวตน กระบวนการครอบงำกำเนิดตัวตนของมนุษย์คือกระบวนการแบ่งแยก (Split) โดยการแบ่งแยกที่สำคัญที่สุดคือกระบวนการที่เกิดในวัยเด็ก 2 ครั้งใหญ่ๆ ด้วยกัน การแบ่งแยกครั้งแรกลากองเรียกว่า “ระยะการสะท้อน” (Mirror stage) เกิดขึ้นในช่วงอายุ 8-16 เดือน เมื่อแรกเกิดที่เด็กต้องเผชิญกับข้อจำกัดคือเด็กช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ต้องอยู่ในสภาพพึ่งพาผู้อื่นเป็นเวลานาน แม่ (หรือคนใกล้ชิดเด็กคนแรก) จะเป็นผู้ตอบสนองทั้งหมดและเป็นตัวแทนหนึ่งเดียวต่อความสัมพันธ์กับโลกภายนอก จากแรกเกิดที่เด็กอยู่ในสภาพหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่ง (Wholeness) และความเป็นจริง (The real) ปฏิสัมพันธ์ที่แม่มีต่อเด็ก ความปรารถนาของแม่จะทำให้เด็กถูกแบ่งแยกจากสภาพดังกล่าว เด็กจะรู้ว่าตัวเองคือเป้าของความปรารถนาและรับรู้การมีอยู่ของตนเอง ความปรารถนานี้จะเป็นเงื่อนไขให้เด็กสะท้อน เพื่อฝันจินตนาการ สร้างภาพลักษณ์ (Image) ของตนเองขึ้นมา การสะท้อนก่อให้เกิดอีโก้ขึ้นในตัวเด็ก เป็นการนำเด็กเข้าสู่โลกแห่งจินตนาการ (Imaginary order) ซึ่งย่อมแตกต่างไปจากความเป็นจริง ภาพลักษณ์จอมปลอม

⁵⁵ ยศ สันตสมบัติ, **ฟรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์: จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 114.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, 119-120.

(False images) จะก่อตัวสร้างเป็นเอกลักษณ์ ภาพลักษณ์และเอกลักษณ์จะบดบังสภาพตามธรรมชาติอันแยกแตกกระจัดกระจาย (Fragmented) เด็กจะลุ่มหลงในควมมีตัวตน ยึดติดในภาพของอัตตา ซึ่งจมในความเป็นปัจเจกบุคคลในจินตนาการที่สอดคล้องสมบูรณ์ในตัวเอง การสะท้อนจึงเป็นบ่อเกิดแห่งอัตตาที่หลงตนเอง (Narcissistic self) ถือเป็นความแปลกแยกที่เกิดขึ้นครั้งแรกในชีวิต⁵⁷

การแบ่งแยกครั้งที่สองคือกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อเด็กเริ่มเรียนรู้ภาษา จากกระบวนการขั้นก่อนที่ทำให้เด็กเพื่อฝึนอยู่กับตัวตนอันสมบูรณ์ในโลกจินตนาการ (Imaginary order) การเข้าสู่การแบ่งแยกขั้นต่อมา ตัวตนของเด็กจะถูกกระชากให้ตกอยู่ภายใต้ระบบของภาษาและสัญลักษณ์ (Symbolic order) ซึ่งเป็นระบบทางสังคมวัฒนธรรม เด็กจะถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ฐานะตำแหน่งทางสังคม ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ภาษามอบการแบ่งแยกตัวตนของเด็กให้กลายเป็นหนึ่งหน่วยความหมาย หรือมอบความเป็นปัจเจกบุคคลให้ เป็นบุคคลคนหนึ่งท่ามกลางสังคม เด็กคือ “ฉัน” ที่แยกจาก “เธอ” และคนอื่นๆ เด็กจะมีชื่อแทนตัว มีคำเรียกที่ระบุความหมายในความต่างที่สัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นน้องของพี่ เป็นหลานของอา เป็นลูกของพ่อ-แม่ เป็นชายหรือหญิง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีภาษาเป็นสื่อกลางทำให้เด็กต้องจัดวางตัวเอง (Identify) ยืนยันตัวเองในนิยามของภาษา หมายความว่าเด็กได้สูญเสียตัวเองเพื่อถูกแทนที่ด้วยระเบียบของภาษาหรือระบบสัญลักษณ์⁵⁸

เมื่อเราใช้ภาษา การจัดวางตัวเองของเราจะขึ้นอยู่กับคู่สนทนาหรือบุคคลอื่น (Otherness) ลักษณะเช่นนี้เองที่แบ่งแยกภาพลักษณ์อันสมบูรณ์ที่สะท้อนจากจินตนาการในวัยทารก อีโก้ที่เกิดจากภาพความสัมพันธ์กับแม่ถูกฉีกทำลายด้วยการเข้าสู่ระบบภาษาระบบสัญลักษณ์ จินตภาพในวัยทารกคือความอímเอมที่มีเพียงเด็กและแม่ ระยะเวลาคือการปรากฏของบุรุษที่สามหรือคนอื่น จุดศูนย์กลางของบุคคลอื่นในระบบสัญลักษณ์ก็คือ “พ่อ” ในความขัดแย้งแบบเอติปุสนั่นเอง พ่อคือผู้ทำลายความปรารถนาและภาพจินตนาการของเด็ก ทั้งยังเชื่อมโยงเด็กเข้าสู่วัฒนธรรมซึ่งเต็มไปด้วยการปิดกั้นห้ามปราม พ่อในระบบสัญลักษณ์ คือผู้หน่วงเหนี่ยว กีดขวาง ช่มชู้ (Castration figure) และนำพาเด็กเข้าสู่โลกแห่งการจัดระเบียบทางสังคมวัฒนธรรม นี่เองที่เป็นจุดที่ธรรมชาติจะถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม

สังคมมนุษย์ในทัศนะของลากรอง วางอยู่บนระบบสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับระบบเครือญาติ ซึ่งเป็นระบบทางวัฒนธรรมไม่ได้เป็นไปตามกลไกชีววิทยา ระบบเครือญาติครอบงำให้เกิดการ

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, 121-122.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 122-123.

แบ่งแยกชายหญิงรวมไปถึงกฎข้อห้ามทางความสัมพันธ์ต่างๆ มนุษย์ถูกบีบบังคับให้ยอมรับกฎยอมรับสถานะทางเพศ ยอมรับการสูญเสียความปรารถนา ความขัดแย้งขัดเคืองเหล่านี้จะถูกเก็บไว้ในจิตไร้สำนึก ตัวตนของมนุษย์ถูกภาษากระทำ ครอบงำยึดเยียดให้ยอมรับความต่าง แบ่งแยกตัวเราและจับยึดลงไปในโครงสร้างที่ถูกกำหนดไว้ก่อนล่วงหน้า มนุษย์ตามทฤษฎีของลากอง ถูกสร้างขึ้นจากการแบ่งแยก ตัวตนของปัจเจกไม่มีทางทำความเข้าใจหรือนำเสนอตนเองได้โดยไม่ผ่านภาษา ในภาษานี้เองที่ปัจเจกถูกนำเสนอในรูปของ “ฉัน” ที่แปลกแยก (Alienated “I”) ฉันที่ถูกสร้างขึ้นจากระบบสัญลักษณ์ในความสัมพันธ์กับสังคม จากการแบ่งแยกนี้เองที่มนุษย์เรียนรู้ รับรู้ และบ่งบอกความหมายของอัตตา (Self) ต่อผู้อื่น การดำรงอยู่ในสังคมทำให้ปัจเจกต้องรักษาภาวะแห่งการแบ่งแยกนี้ไว้ ภาวะตัวตนจึงเป็นภาวะของการตอกย้ำความขัดแย้งตลอดเวลา การเข้าสู่โลกแห่งวัฒนธรรมจึงเป็นบ่อเกิดของการเก็บบก จิตไร้สำนึก และความปรารถนาที่ไม่มีวันได้รับอย่างสมบูรณ์ ความคิดของลากองเช่นนี้ ถือเป็นการทำงานลายมโนทัศน์แบบปัจเจกชนนิยม (Individualism) เพราะเมื่อเป็นตามนี้ปัจเจกจะไม่ได้มีภาวะที่ดำรงอยู่ มีแต่เพียงการประกอบสร้างจากสังคมและระบบสัญลักษณ์ โดยผ่านการเรียนรู้ภาษา การกลายมาเป็นตัวตนแบบนี้เองที่ลากองเรียกว่า “กระบวนการทำให้เป็นมนุษย์” (Humanization process) ซึ่งเป็นกระบวนการที่แบ่งแยกมนุษย์ออกจากตนเองและผู้อื่น⁵⁹

จะเห็นได้ว่ากระบวนการที่ทำให้มนุษย์มีฐานะเป็นตัวตนคนหนึ่ง ล้วนเกิดจากเงื่อนไขปัจเจกภายนอก ตัวตนและความปรารถนา เกิดจากการสูญเสียความรักที่มีผู้บ่มเพาะหยิบยื่นให้ (แม่) แต่ไม่มีวันได้รับอย่างสมบูรณ์ ฐานะของความเป็นบุคคลเกิดจากประสบการณ์ที่แบ่งแยกถูกสร้างโดยโลกของสัญลักษณ์ ไม่เว้นแม้เรื่องเพศที่มนุษย์ถูกยึดเยียดความเป็นชายเป็นหญิงอันมีรูปแบบเงื่อนไขเฉพาะ ซึ่งเป็นภาพลวงที่กำหนดโดยระบบสัญลักษณ์ กฎเกณฑ์สังคมที่สัมพันธ์กับระบบเครือญาตินี้ ลากองเรียกมันว่า “กฎเกณฑ์ของพ่อ” (Law of the father) หรือระบบ “ปัตตุลาธิปไตย” (Patriarchal society) ซึ่งทำหน้าที่กำหนดตำแหน่งฐานะของทุกคนในสังคม กฎของพ่อก็เหมือนกฎของภาษาคือเป็นโครงสร้างที่ครอบงำทุกส่วนของสังคม⁶⁰

ลากองให้ความสำคัญกับมโนทัศน์เรื่อง “องคชาติ” (Phallus) ในสังคมปัตตุลาธิปไตยเป็นพิเศษเพราะมันคือสัญลักษณ์แห่งกฎเกณฑ์ของพ่อ เป็นเครื่องแบ่งแยกทางเพศ องคชาติในทางสัญลักษณ์กลายมาเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์เพราะเป็นตัวบ่งชี้หลัก (Prime signifier) แห่งความปรารถนา ในระยะ 2-3 ขวบที่เด็กเรียนรู้ภาษาที่เชื่อมโยงกับระบบทางสังคมและกฎเกณฑ์ของ

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, 123-127.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, 150.

พ่อ กระบวนการนี้ก่อความขัดแย้งแบบเอดิปัสและความวิตกกังวลว่าจะถูกตอน (Castration anxiety) จากความผูกพันกับแม่ การเข้าสู่ระบบภาษาซึ่งกันแยกเด็กจากแม่ ทำให้เด็กรู้สึกถึงองคชาติในทางสัญลักษณ์ว่าเป็นเป้าหมายของแม่ เด็กจะบ่งชี้ (Identify) ตนเองกับองคชาติ แต่เอกลักษณ์ที่เด็กมุ่งหมายนี้จะถูกบีบบังคับให้ชะงักลงโดยอำนาจของพ่อผู้ข่มขู่ (Castration figure) ก่อให้เกิดปมแห่งการถูกตอน (Castration complex) เมื่อองคชาติคือเป้าบ่งชี้ นั่นจึงทำให้ภาพผูกพันถูกบั่นทอน เพราะแม่คือผู้ไม่มีองคชาติ

ปมแห่งการถูกตอนมอบความหมายเชิงสัญลักษณ์แก่เด็ก การมี/ไม่มีองคชาติ คือความหมายตรงข้ามกัน เด็กหญิงรับเอาการยืนยันตนกับองคชาติว่าตนคือ “ผู้ไม่มีองคชาติ” ขณะที่เด็กชายกลายเป็น “ตัวแทนกฎเกณฑ์ของพ่อ” การเรียนรู้ความต่างทางเพศทำให้เด็กก้าวสู่โลกแห่งสัญลักษณ์ซึ่งมีองคชาติเป็นตัวแทนของอำนาจ ก้าวสู่โครงสร้างอำนาจและการควบคุมทางสังคม สังคมอันมีองคชาติเป็นศูนย์กลาง เป็นตัวแทนกฎเกณฑ์ของพ่อ หรือสังคมแบบปิตุลาธิปไตยนี้ ทำให้เราเห็นภาพได้ว่าสถานภาพของผู้หญิงย่อมมีฐานะเป็น “คนนอก” (Outsider) หรือผู้อยูริมขอบ (Marginal) ผู้หญิงอยู่นอกระบบอำนาจเชิงสัญลักษณ์อันมีองคชาติเป็นตัวแทน (Phallic order) เมื่อระบบใช้การยืนยันผ่านองคชาติเท่านั้น จึงเป็นที่มาของคำพูดลางองว่า “ผู้หญิงมิได้ดำรงอยู่” (The women does not exist)⁶¹

เมื่อผู้หญิงคือ “ด้านลบ” ของความเป็นชาย และด้านที่เป็นธรรมชาติได้ถูกบดบังด้วยด้านที่เป็นสัญลักษณ์ ฐานะของความเป็นผู้หญิงจึงเป็นเพียงผู้รับใช้ ผู้รองรับเติมเต็มส่วนที่ขาดให้ผู้ชาย ผู้หญิงถูกมองว่าเป็น “องค์ประธานผู้เป็นฝ่ายถูกกระทำทางเพศ” (Sexed subject) การที่ผู้หญิงเป็นเป้าปรารถนาของผู้ชายเองนั้น โดยสถานะเธอไม่ได้เป็นทั้งหมดของเป้าปรารถนา มันไม่ได้เป็นการสร้างความรักความอบอุ่นครั้งใหม่ เธออยู่ในฐานะผู้มาขัดเขยความรักความสัมพันธ์กับแม่อันอบอุ่นสมบูรณ์ในจินตนาการของเด็ก เป็นภาพที่ตกค้างสืบทอดมาในรูปของการเก็บกดจนเป็นผู้ใหญ่เป็นผู้เติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปในอดีตอันเป็นความปรารถนาที่ไม่มีวันสมหวังในชีวิต ผู้หญิงจึงดำรงอยู่ในฐานะตัวตนทางเพศตามวาทกรรมแบบปิตุลาธิปไตย (Patriarchal discourse) ในระบบสัญลักษณ์แบบปิตุลาธิปไตย ผู้หญิงจึงดำรงอยู่แต่เพียงในระดับของจินตนาการ ลากองเชื่อว่าเราไม่สามารถให้คำนิยามโมนัทส์นเรื่องผู้หญิง (Concept of woman) ในลักษณะที่เป็นสากลได้ ความขัดแย้งแบบเอดิปัสถูกกลืนผู้หญิงสู่โครงสร้างของจิตไร้สำนึกแห่งความเป็นชาย ผู้หญิงจึงมีโครงสร้าง

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, 151-152.

จิตไร้สำนึกแห่งความเป็นชายซึ่งถูกครอบงำโดยกฎเกณฑ์ของพ่อ ยอมสยบให้กฎเกณฑ์ของพ่อในฐานะคนนอก อยู่ในฐานะคนอื่นนอกภาษาของอุดมการณ์ปีศาจิปไตย⁶²

ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida)

ปรัชญาของความหลากหลายและการรื้อสร้าง

ฌาคส์ แดร์ริดา (ค.ศ. 1930-2004) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสผู้ใช้แนวคิดทางปรัชญาภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของโซซูร์เป็นพื้นฐาน และพัฒนาเป็นแนวคิดทางปรัชญาของตนเองที่มุ่งวิพากษ์องค์ความรู้หลากหลายของโลกตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นปรัชญา วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ฯลฯ จากแนวคิดของโซซูร์ที่เสนอแนวทางในการทำความเข้าใจต่อการทำงานของภาษา และความเข้าใจว่าภาษาคือโครงสร้างพื้นฐานสำคัญของการคิด ฉะนั้นความเข้าใจในภาษาย่อมสามารถนำมาใช้ทำความเข้าใจกับผลงานทางความคิดอันเป็นต้นบทสำคัญที่ครอบงำสังคมตะวันตกได้

แม้จะใช้ความคิดแบบโครงสร้างแต่งานของแดร์ริดาถือเป็นการเปลี่ยนผ่านสู่หลังโครงสร้างนิยม เปลี่ยนผ่านจากแนวทางของภาษาศาสตร์สู่ปรัชญา บทความชื่อ “Structure, Sign and Play in the Discourse of Human Sciences” (ค.ศ. 1966) แดร์ริดาชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างนิยมที่พยายามสลายนัยกลางขององค์ประธาน แต่วิธีการของโครงสร้างนิยมกลับยืนอยู่บนนัยกลางของการพยายามสร้างการรวมศูนย์ของโครงสร้าง การที่นักวิชาการกล่าวว่าการค้นพบโครงสร้างต่างๆ ถือเป็นการเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง การมองไม่เห็นจุดยืนของตนเองเท่ากับเป็นการปิดโอกาสที่งานจะมีภาวะปรวิสัย การทำเช่นนี้เท่ากับทำให้ระบบความหมายอันมีพลวัตไหลเลื่อนกลายเป็นระบบปิดไปโดยปริยาย ด้วยเหตุนี้แดร์ริดาจึงเรียกร้องให้นักวิชาการหันมาตั้งคำถามกับ “ภาวะความเป็นโครงสร้างของโครงสร้างมากขึ้น”⁶³

ในการอภิปรายเรื่องศูนย์กลาง แดร์ริดาวิพากษ์พัฒนาการของปรัชญาตะวันตกตั้งกรีกคลาสสิกมาจนถึงปัจจุบันว่าตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปรากฏ (Presence) มาตลอด กล่าวคือปรัชญาพยายามสถาปนาการมีอยู่ของบางสิ่ง ให้กลายเป็นการปรากฏรับรู้ได้ มาเป็นจุดอ้างอิงยึดโยง เช่น พระเจ้า (God) มนุษย์ (Man) ความจริง (Truth) สสารัตถะ (Essence) การดำรงอยู่ (Existence) สสาร (Substance) จิตสำนึก (Consciousness) อัตบุคค (Subject) มโนทัศน์ที่ยึดโยงกับคำ

⁶² เรื่องเดียวกัน, 153.

⁶³ สุรเดช โชติอุดมพันธ์, ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20, 102.

เหล่านี้ล้วนตอกย้ำว่าปรัชญาตะวันตกอยู่ภายใต้อภิปรัชญาของการปรากฏ (Metaphysics of presence) อันมีสภาวะข้ามผ่าน ปลอดภัยอิทธิพลของเวลาและสถานที่ (Transcendental) โดยศูนย์กลางเหล่านี้ล้วนเกิดจากการจินตนาการมันขึ้นมา ก็เพื่อให้สามารถสร้างนิยามความหมายอันเสถียรจับต้องได้กับสิ่งต่างๆ แดร์ริดาเห็นว่า แนวคิดเรื่องสัญญาของโซซูร์เป็นสิ่งที่ทำลายต่ออภิปรัชญาของการปรากฏโดยตรง เพราะแนวคิดเรื่องภาษาของโซซูร์ สัญญาต่างๆ ไม่ได้มีความหมายหรือสาระใดๆ ในตัวมันเลย หากเกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อสัญญาตัวอื่นๆ รอบข้าง ความหมายเกิดจากการเปรียบเทียบโดยไม่มีเนื้อแท้ใดๆ ตรงกันข้ามสาระถูกสร้างจากความต่างดังกล่าวนี้⁶⁴ ดังนั้นการเป็นไปได้ของสัญญาย่อมต้องประกอบไปด้วยเนื้อหาของความต่างอยู่ภายใน นั่นคือในทุกๆ สัญญา การปรากฏประกอบไปด้วยร่องรอย (Trace) ของการไม่ปรากฏ (Absence) ส่วนที่ไม่ปรากฏมีความสำคัญกับการปรากฏ หรือเป็นการปรากฏของการไม่ปรากฏนั่นเอง (Presence but absence) ตัวอย่างเช่น เมื่อพูดถึงความร้อน เราจะเข้าใจไม่ได้หากไม่เข้าใจหรือไม่รู้จักความเย็นหรืออุ่น ความร้อนจึงมีอยู่โดยอิงกับร่องรอยของส่วนเทียบแย้งอันเป็นด้านที่ไม่ปรากฏ ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่าความหมายตรงตัวจึงไม่เคยมี ความหมายไม่ได้นิ่งอยู่กับที่ แต่เลื่อนเคลื่อนออกสู่พื้นที่และเวลาอื่นตลอด และนี่ก็คือมโนทัศน์เรื่อง Differance ซึ่งหมายถึงทั้ง แยกต่าง (Differ) และ ผลัดเลื่อนเคลื่อนออกไป (Defer)⁶⁵

เมื่อการปรากฏและการไม่ปรากฏไม่ได้แยกขาดจากกัน ไม่ได้เป็นด้านตรงข้ามกัน มัน เป็นสองด้านของสิ่งเดียวกัน นี่จึงการทำลายฐานคิดของอภิปรัชญาการปรากฏ การเชื่อในการปรากฏทำให้เชื่อในการมีอยู่ของสิ่งตรงข้ามที่แยกขาดกัน ดำรงอยู่/ขาดหายไป ดี/เลว ชาย/หญิง ข้อเท็จจริง/ความเชื่อ ธรรมชาติ/วัฒนธรรม เป็นศาสตร์/เป็นโหรา ฯลฯ ความต่างที่เป็นคู่ตรงข้ามทั้งหลายมักประกอบไปด้วยการประเมินให้คุณค่าในด้านหนึ่งและมีอคติกับอีกด้านหนึ่ง ซึ่งหากคิดตามทัศนะของโซซูร์และแดร์ริดา การแบ่งแยกไม่เคยดำรงอยู่จริง มันเป็นเพียงการกำหนดให้เป็น สู่การมีอยู่จนนำมาซึ่งการเปรียบเทียบเพื่อสร้างความหมายขึ้นมาเท่านั้น แนวคิดทางปรัชญาของแดร์ริดา เช่นนี้เองที่เขาใช้ในการ “รื้อสร้าง” (Deconstruction) ปรัชญาความรู้ต่างๆ ของตะวันตก ความรู้ที่มุ่งแถลงแสดงภาวะจริงแท้บางอย่าง คุณค่าบางอย่าง กตเหยียดความต่างว่าเป็นความแท้จ เป็นสิ่งไร้ค่า โดยอาศัยอภิปรัชญาของการปรากฏ การรื้อสร้างของเขาคือการเผยให้เห็นธรรมชาติใหม่ รบกวาระบบเดิม ส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้ เปลี่ยนแปลงวิถีคิด เปลี่ยนโลกทัศน์ที่เรามีต่อความรู้ต่างๆ เช่น ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่อ้างถึงความเป็นกลาง เป็นวัตถุวิสัยซึ่งหากพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้ว ความ

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, 104.

⁶⁵ จันทน์ เจริญศรี, โปสต์โมเดิร์น กับ สังคมวิทยา, 80.

เป็นกลาง เป็นวัตถุดิบอันเป็นสิ่งที่เป็นไม่ได้ เหล่านี้ล้วนเป็นเกมส์ทางภาษาที่สถาปนาการเมืองอยู่ของหลักเกณฑ์บางอย่างและอ้างความเป็นจริงของหลักเกณฑ์ของตน

วิธีการอีกลักษณะของการรื้อสร้างคือเรื่องตรรกะของการเติมเต็ม (Logic of supplement) ซึ่งก็คือตรรกะที่ใช้ในการมองและให้ภาพความไม่มั่นคงไร้เสถียรภาพขององค์ความรู้ แดร์ริดาชี้ให้เห็นว่าความรู้ต่างๆ ที่มนุษย์คิดขึ้นมักจะสถาปนาแง่มุมหลักบางอย่างเป็นเนื้อหา โดยเนื้อหานี้จะมีการมองข้ามบอกรับปิดองค์ประกอบบางอย่างออกไป การละเลยบอกรับนี้เองที่จะเป็นส่วนเสริมเป็นเสาค้ำยันให้ตัวองค์ความรู้นี้ดำรงอยู่ได้⁶⁶ ซึ่งหากเรากลับให้มันมาเป็นศูนย์กลาง องค์ความรู้นี้ก็อาจจะพังลงทันที เช่นที่แดร์ริดาวิพากษ์หรือสร้างรุสโซ (Jean-Jacques Rousseau) โดยยกประโยคคำกล่าวของรุสโซเองที่ว่า “การศึกษาคือการเติมเต็มธรรมชาติ” การเติมเต็มหรือ Supplement อันหมายถึง การเพิ่มเข้าไป การเติมให้สมบูรณ์ ภาคผนวกเสริมความ นั้นหมายความว่ารุสโซให้ความหมายว่าธรรมชาติไม่ใช่สิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง ต้องอาศัยการเสริมโดยการศึกษา โดยมนุษย์ เราถึงจะตระหนักในธรรมชาติได้⁶⁷ ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ธรรมชาติก็เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติอีกต่อไป การศึกษาธรรมชาติจึงเป็นการศึกษาวัฒนธรรม มากกว่าจะเป็นธรรมชาติที่แท้จริงตามการกล่าวอ้าง ธรรมชาติเป็นเพียงข้ออ้างของการศึกษาที่ไม่ได้เป็นจุดมุ่งหมายโดยตัวเอง

จากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่าวิธีการรื้อสร้างไม่ใช่การโต้แย้งกับเนื้อหาตัวบท แต่สนใจส่วนรอง ส่วนย่อยที่ชี้ให้เห็นว่าตัวบทนั้นๆ ต่อต้านตัวมันเอง มันไม่ใช่การมองหาข้อบกพร่อง เพราะนั่นหมายความว่าตัวบทมีความถูกต้องดำรงอยู่ การรื้อสร้างถือว่าสิ่งสำคัญไม่ใช่สิ่งที่ถูกเขียนและขอบเขตการตีความก็ไม่ได้จำกัดอยู่แค่นั้น วิธีการรื้อสร้างคือการเผยแพร่เงื่อนไขในตัวบท เผยการจัดลำดับความสำคัญ เผยข้อสันนิษฐานที่ตั้งไว้ล่วงหน้า (Presupposition) รวมถึงโครงสร้างทางปรัชญาที่ซ่อนอยู่ เป้าหมายก็คือการชี้ให้เห็นการเมืองอยู่ของอภิปรัชญาของการปรากฏ⁶⁸

เอดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said)

บูรพาคตินิยม (Orientalism)

เอดเวิร์ด ซาอิด (ค.ศ. 1935-2003) เป็นนักวิชาการด้านวรรณคดีเปรียบเทียบชาวอเมริกันเชื้อสายปาเลสไตน์ ในปี ค.ศ. 1978 ซาอิดได้เขียนหนังสือที่มีความสำคัญออกมาเล่มหนึ่งชื่อ

⁶⁶ อีริยูท บุนยมี, มิเชล พูโกต์, 88.

⁶⁷ จันทน์ เจริญศรี, โปสต์โมเดิร์น กับ สังคมวิทยา, 82.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, 82-83.

“บูรพาคตินิยม” (Orientalism) เป็นหนังสือที่ส่งอิทธิพลอย่างสูงต่อวงวิชาการ และได้จุดประกายให้แนวคิดหลังอาณานิคมเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจศึกษาในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เนื้อหาในหนังสือบูรพาคตินิยมเป็นการศึกษาวิเคราะห์การประกอบสร้างตัวบทความรู้เกี่ยวกับตะวันออก ที่กระทำขึ้นมาโดยชาวตะวันตก รวมไปถึงผลสืบเนื่องตามมาจากองค์ความรู้ดังกล่าว แนวคิดของซาอิดที่ใช้ในหนังสือเล่มนี้ได้รับอิทธิพลจากนักคิดสายโครงสร้าง เช่นแนวคิดอำนาจนำ (Hegemony)⁶⁹ ของนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ชาวอิตาลีเลียนชื่อ แอนโตนิโอ กรัมสซี (Antonio Gramsci, ค.ศ. 1891-1937) และที่สำคัญคือแนวคิดเรื่องวาทกรรม (Discourse) ของ มิเชล ฟูโกต์ ซาอิดใช้แนวคิดเหล่านี้ศึกษาสำรวจเอกสาร งานเขียนและบันทึกต่างๆ ของประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ว่าประเทศเจ้าอาณานิคมเหล่านี้ ได้นำเสนอภาพของตะวันออก ในภาพเหมารวมอันหมายถึงประเทศทางตอนเหนือของทวีปแอฟริกาและตะวันออกกลางไว้อย่างไร ใช้กลวิธีอย่างไรในการนำเสนอภาพแทนเหล่านั้น⁷⁰

ความหมายของบูรพาคตินิยม ซาอิดให้คำจำกัดความไว้ว่าเป็นวิชาความรู้อันหนึ่งเกี่ยวกับตะวันออก ความรู้ที่ให้ภาพทั่วไปมิใช่ความรู้เฉพาะเจาะจง เป็นวิชาความรู้อันแฝงนัยของความเหนือกว่าของเจ้าอาณานิคม เป็นมุมมองรูปแบบที่ให้แนวทางในการศึกษา การเรียนการสอน การค้นคว้าวิจัย ตลอดจนการผลิตสร้างความรู้ ทฤษฎี เกี่ยวกับตะวันออกในสถาบันสาขาวิชาต่างๆ ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เช่น มานุษยวิทยา สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ฯลฯ ภาพรวมโดยทั่วไปของความรู้ดังกล่าวคือการให้ภาพความต่างของตะวันออก (Orient) กับตะวันตก (Occident) ผลที่ตามมาคือวิชาการเหล่านี้กลายเป็นจุดอ้างอิงจนนำมาสู่การผลิตสร้างผลงานตัวบทต่างๆ จำนวนมากที่ตอกย้ำลักษณะดังกล่าว เช่นบทประพันธ์ ศิลปะ ปรัชญา ทฤษฎีทางสังคม เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ ผลงานอันหลากหลายจากที่มาดังกล่าวเมื่อถูกเผยแพร่ แพร่หลายในสังคมก็ได้ก่อให้เกิดการสถาปนาให้ความคิดที่มีต่อตะวันออกในรูปแบบดังกล่าวกลายเป็นความจริงขึ้น บูรพาคตินิยมคือเรื่องของการจัดการกับตะวันออกที่กระทำอย่างเป็นหลักเป็นฐาน จนสามารถสถาปนาขึ้นเป็นสถาบันแห่งการจัดการทุกสิ่งเกี่ยวกับตะวันออก โดยการสร้างคำกล่าวเกี่ยวกับตะวันออก บรรยายลักษณะของตะวันออก สอนเรื่องราว สรุปลง หาคำตอบให้กับข้อโต้แย้งเกี่ยวกับ

⁶⁹ กรัมสซีเสนอแนวคิดว่า ความคิด คุณค่า ความเชื่อและความหมาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันในสังคมหนึ่งว่าเป็นสิ่งปกติที่ไม่ต้องตั้งคำถามนั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่มีการจัดตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ของชนชั้นที่ครองอำนาจในสังคมนั้นๆ

⁷⁰ Edward Said, *Orientalism* (England: Penguin Classics, 2019), 20.

ตะวันออก ปกครองตะวันออก กล่าวสั้นๆ คือ บูรพาคตินิยม เป็นวิถีแบบตะวันตกในการครอบงำปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และมีอำนาจสิทธิขาดเหนือตะวันออกนั่นเอง⁷¹

วิชาบูรพาคตินิยมอาจถือได้ว่าเริ่มต้นมาจากเรื่องเล่าตำนานต่างๆ บันทึกของพ่อค้านักเดินทาง มิชชันนารี ทหารหรือเจ้าหน้าที่รัฐ ที่ได้ทำหน้าที่ให้ความหมายและมุมมองความเข้าใจที่มีต่อตะวันออก จวบจนถึงช่วงเวลาของยุคอาณานิคมที่ผลประโยชน์ของตะวันตกเกิดขึ้นได้จากการขยายตัวไปต่างแดน ช่วงเวลานี้เองที่ได้เกิดความต้องการและความจำเป็นที่ตะวันตกจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับส่วนอื่นๆ เป็นเครื่องมือเพื่อผลประโยชน์ นอกจากเพื่อผลประโยชน์ช่วงเวลาเดียวกันนี้ยังถือเป็นยุคแห่งภูมิปัญญาที่ตะวันตกภาคภูมิใจกับปัญญาความรู้ของตน หนึ่งในความรู้สำคัญคือความรู้เกี่ยวกับตะวันออกที่เป็นดินแดนข้างเคียง ดินแดนอันเป็นต้นกำเนิดอารยธรรมที่มีความสัมพันธ์กับยุโรปลึกซึ้งยาวนาน มีภาษามีวัฒนธรรมเก่าแก่ มีหลากหลายชาติเผ่าพันธุ์ มีทรัพยากรหลากหลายมากมาย ด้วยสังคมที่ไผ่ในปัญหานี้ย่อมเป็นแหล่งสำคัญให้ได้ผลิตสร้างองค์ความรู้ เห็นถึงความหลากหลาย ความสูงส่งของวัฒนธรรมอันแตกต่าง ได้เรียนรู้เข้าใจถึงวิถีชีวิตของผู้คนต่างเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ แต่จากประวัติศาสตร์และความเป็นจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ปัญญาความรู้อันสูงส่งของชาวตะวันตกที่มุ่งแสวงหาความจริง เป็นวัตถุนิยมปราศจากอคติ ความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลอันจะนำไปสู่สิ่งที่ดี กลับผลิตสร้างความรู้ต่อตะวันออกอย่างไม่เป็นธรรม เต็มไปด้วยอคติ การกดเหยียด แฝงไว้ด้วยผลประโยชน์และความเหนือกว่าของชาติอาณานิคม การแสวงหาความรู้ของตะวันตกต่อตะวันออกที่กินเวลากว่า 2 ศตวรรษกลับไม่ได้ทำให้ตะวันตกเข้าถึงความเป็นจริงของตะวันออก มุมมองและความหมายของตะวันออกก็ยังย่ำอยู่กับจุดเริ่มต้นที่บูรพาคติถือกำเนิด ด้วยบทความรู้และผลผลิตสืบเนื่องเหล่านี้ยังทำหน้าที่หล่อหลอมสังคมให้ติดอยู่กับภาพแทนความหมายดังกล่าว ปราบกฎการณ์เช่นนี้เองที่ชาติได้ให้คำอธิบายไว้โดยอาศัยแนวคิดแบบโครงสร้างและวาทกรรมวิเคราะห์

ศาสตร์ของโซซูร์อธิบายว่าสัญลักษณ์ต่างๆ ไม่ได้มีความหมายในตัวเอง แต่ความหมายสัญลักษณ์เกิดจากความต่างเมื่อเทียบกับสัญลักษณ์ตัวอื่นๆ การที่ธรรมชาติของความหมายอธิบายได้จากความต่างนี้เอง ที่ทำให้การพยายามสร้างความหมายให้กับบางสิ่ง ทำได้ด้วยการนำมาเปรียบกับสิ่งที่ต่างกันที่สุด หรือกำหนดความหมายที่ตรงกันข้ามอย่างที่สุดให้กับสิ่งเปรียบเทียบจนเกิดเป็นระบบคู่ตรงข้าม (Binary opposition) การกำหนดความหมายให้สิ่งเปรียบหรือการสร้างความเป็นอื่น

⁷¹ Ibid., 2-3.

(Other) จึงเป็นการพยายามสร้างความหมายให้ตนเอง⁷² ด้วยเหตุนี้เองตะวันออกที่เป็นความต่างกับ ตะวันตกจึงมีความหมายคงเดิม ความหมายที่ไม่ได้สนใจจะชี้เฉพาะไปถึงความเป็นจริง ความหมายที่เป็นความต่างเพื่อการประกอบสร้างความหมายตัวตนของตัวเอง ที่ย่อมเป็นความต่างที่ตนเองเป็นฝ่ายเหนือกว่า เป็นผู้รับผลประโยชน์ ความรู้เกี่ยวกับตะวันออกจึงมีทิศทางความหมายที่ตายตัวเหมารวม เพราะมันมีหน้าที่ตายตัว ความเป็นอื่นของตะวันออกจึงจำกัดอยู่ในภาพแทนที่เป็นแบบฉบับ เป็นภาพเหมารวม (Stereotype) ที่ตรงกันข้ามกับตะวันตก เช่น ตะวันตกคือความศิวิไลซ์/ตะวันออก ความป่าเถื่อน ปัญญาเหตุผล/ไร้เหตุผล งามาย ความมีศีลธรรม/ความต่ำช้า พัฒนา/ล้าหลัง ผู้กระทำ/ผู้ถูกระทำ ความเป็นชาย/ความเป็นหญิง ฯลฯ

ความรู้ในฐานะวาทกรรมมีอำนาจในการกำหนดนิยามความหมายและความจริง รวมไปถึงกำหนดแนวทางในการคิดและการปฏิบัติของสังคม ในโบราณคดีวิทยาของความรู้ พูโกต์อธิบายให้เห็นถึงอำนาจของวาทกรรมความรู้ว่ามั่นคงทำงานอย่างไร มีกลไกอย่างไรในการทำให้ตัวมันเองสามารถสถาปนาให้กลายเป็นกฎเกณฑ์ เป็นธรรมชาติ เป็นความถูกต้องและความจริง สถาปนาว่าอะไรคือแบบแผน สิ่งที่พึงปฏิบัติและอะไรคือความเป็นอื่น ความรู้เรื่องตะวันออกของเจ้าอาณานิคมชาวตะวันตกเองก็เช่นกัน ซาอิดใช้แนวคิดวาทกรรมของพูโกต์ในการอธิบายว่าเพราะเหตุใดวาทกรรมอาณานิคมจึงมีอยู่และสามารถสถาปนาตนเองให้เข้มแข็งมั่นคงได้ ซาอิดใช้วิธีวิเคราะห์ 2 รูปแบบคือ Strategic location และ Strategic formation ‘Strategic location’ หมายถึง การวิเคราะห์หาจุดยืนของผู้ผลิตสร้างตัวบท ตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ คือตัวแทนการปะทะประสานของอำนาจวาทกรรมหลากหลายรูปแบบที่ไหลเวียนอยู่ในสังคม การวิเคราะห์จุดยืนจึงสามารถทำให้เข้าใจได้ว่าด้วยวาทกรรมแบบใดบ้างที่ร่วมกันประกอบสร้างและสถาปนาบรรพาคตินิยม จุดยืนต่างๆ เช่น เป็นนักวิชาการ เป็นนักเขียนชื่อดัง เป็นสถาบันตัวแทนทางวัฒนธรรม เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ ฯลฯ ‘Strategic formation’ หมายถึง การวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ที่ตัวบทอ้างอิงกับตัวบทหลักอื่นๆ การประกอบสร้างตัวบทความรู้หนึ่งๆ ให้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นความรู้ เป็นความจริง มีความน่าเชื่อถือ อาจไม่ได้จำเป็นต้องมีที่มาจากความเป็นจริง การสร้างตัวบทให้มีคุณสมบัติดังกล่าวทำได้โดยการอ้างอิงอยู่กับตัวบทหลักที่เป็นตัวแทนของอำนาจวาทกรรมในช่วงเวลานั้น (Referential power) กลไกของวาทกรรมจึงมีความสำคัญในการประกอบสร้างความจริงขึ้นมา การวิเคราะห์กลไกความสัมพันธ์ของ

⁷² ดนยา ทรัพย์ยิ่ง, “บทละครได้กลับ: การวิพากษ์วรรณกรรมเอกของยุโรป”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), 43.

ตัวบทจึงช่วยเปิดเผยให้เห็นถึงวาทกรรมและความไม่ชอบธรรมในการประกอบสร้างความรู้เกี่ยวกับ ตะวันออก⁷³

เมื่อการประกอบสร้างความหมายเกิดจากความต่าง และเมื่อความต่างเหล่านี้กลายเป็น วาทกรรมและความรู้ และเมื่อตัวบทความรู้แพร่กระจายไหลเวียน บุรพาคตินิยมก็สถาปนาตัวเองเป็น อำนาจอันมั่นคงและครอบคลุม บุรพาคตินิยมเกี่ยวเนื่องกับปฏิบัติการที่มีความสัมพันธ์กันคือ ลัทธิ อาณานิคม การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับตะวันออก ความกระหายใคร่รู้และจินตนาการในตะวันออก เมื่อตะวันตกคือผู้เหนือกว่า ซิวไลซ์ มีปัญญาเหตุผล เข้มแข็ง เจริญก้าวหน้า มีวุฒิภาวะ และ ตะวันออกคือ ความป่าเถื่อนล้าหลัง งมงายไร้เหตุผล อ่อนแอ ไร้วุฒิภาวะเหมือนเด็ก จึงเป็นเหตุผล สมควรที่ตะวันตกจะเข้าไปปกครอง เผยแผ่อารยะธรรม นำความรู้ความเจริญไปพัฒนา อบรมสั่งสอน ให้มีปัญญาขยันขันแข็ง ด้วยความรู้ความสามารถที่เจริญก้าวหน้ากว่าทรัพยากรที่ตะวันออกมีจึง สมควรให้ตะวันตกเข้าไปจัดการตั้งตวงนำมาใช้ประโยชน์ให้เต็มที่เพื่อประโยชน์สุขของมนุษยชาติ ตะวันตกคือความสูงส่งของภูมิปัญญาความรู้ การคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล มีระบบปรัชญาการศึกษาที่ เจริญก้าวหน้า ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งชอบธรรมที่ตะวันตกจะเป็นฝ่ายที่ทำการศึกษา ส่องสำรวจ ทำความ เข้าใจและสร้างองค์ความรู้ ตะวันออกเป็นสิ่งที่จะต้องถูกศึกษา ตะวันออกไม่เข้าใจตัวเองต้องรอให้ ตะวันตกเข้ามาแผ้วถางสำรวจตรวจสอบและถูกทำให้เป็นความรู้ เมื่อตะวันตกและตะวันออกคือ ความต่างตรงข้ามกัน การคิดถึงตะวันออกจึงเป็นการสร้างภาพฝันที่ต่างจากชีวิตจริงของโลกตะวันตก ตะวันออกต้องต่างจากตะวันตกคือเงื่อนไขในการประกอบสร้างตัวบทเช่นบันทึกการเดินทาง เรื่องราว เล่าขานต่างๆ ตะวันออกคือสิ่งขัดเขยความชาติ ความถวิลหา จินตนาการที่ปลดปล่อยจากชีวิตจริง อันจำเจของตะวันตก ตะวันออกจึงกลายเป็นแฟนตาซีของตะวันตก เป็นที่ๆ จินตนาการตะวันตกได้ ครอบงำความเป็นจริง พร้อมๆ กับด้านลบอันเป็นความต่าง ตะวันออกก็เป็นความลึกลับน่าดึงดูด กระตุ้นเร้าอารมณ์ จินตนาการ เป็นความเรียกร้องท้าทายให้เข้าไปพิชิต ภาพจินตนาการเช่น ดินแดน ตะวันตกแม้จะป่าเถื่อนอันตรายแต่ก็เป็นธรรมชาติจริงแท้และบรรยากาศน่าหลงใหลจดจำ คน ตะวันออกเป็นพวกไร้เหตุผลแต่ก็มีเสน่ห์เย้ายวนซ้ำของโนสัมผัสกามารมณ์ วัฒนธรรมตะวันออก ล้าหลังไม่พัฒนาแต่ก็แปลกประหลาดน่าดึงดูด มีความประณีตละเอียดอ่อน เป็นพวกนิยมเผด็จการ แต่ก็สามารถฝึกให้เชื่อเชื่อได้ ฯลฯ จะเห็นได้ว่าความเกี่ยวเนื่องของ ลัทธิอาณานิคม องค์ความรู้

⁷³ จินดา ศิริรัตนสมบูรณ์, “เยอรมันมองหญิงไทย: ภาพแทนหญิงไทยในงานเขียนเยอรมัน ร่วมสมัย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษร ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), 57-58.

จินตนาการ ต่างสัมพันธ์ทำหน้าที่ส่งเสริมกันและกัน องค์ประกอบแต่ละตัวมีอยู่และสัมพันธ์กับ องค์ประกอบตัวอื่นๆ และทั้งหมดนี้ก็คือแรงผลักดันในการประกอบสร้างบูรพาคตินิยม

บูรพาคตินิยมในฐานะเป็นวิชาความรู้ที่ลงลึกปักฐาน ชาอิตบ่งชี้ว่านับแต่จักรพรรดินโปเลียนรุกรานอียิปต์ในปี ค.ศ. 1798 หนึ่งในกลยุทธ์สำคัญคือการใช้นักตะวันออกศึกษา ทำการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม ไปจนถึงการแปลคัมภีร์อัลกุรอาน ความรู้ที่ได้เหล่านี้มีส่วนสำคัญในการใช้วางแผนดำเนินการจนทำให้กองทัพฝรั่งเศสประสบชัยชนะ⁷⁴ นักตะวันออกศึกษาและวิชาเกี่ยวกับตะวันออกกลายเป็นสิ่งสำคัญ ความหมายเกี่ยวกับตะวันออก เปลี่ยนไปคือกลายเป็นสิ่งที่ศึกษาได้ เข้าใจได้ และยึดครองได้⁷⁵ เมื่อความรู้ถูกสถาปนา บูรพาคตินิยม หรือความรู้เรื่องตะวันออกที่ประกอบสร้างโดยตะวันตกก็ได้กลายเป็นสถาบัน สถาบันที่มีอำนาจที่จะ กำหนดว่าอะไรคือความรู้ ความรู้วิชาบูรพาคตินิยมในฐานะวาทกรรมจึงมีอำนาจกำหนดว่าอะไรถูก อะไรจริง เป็นคุณค่า เป็นธรรมชาติ กลไกสถาบันทำหน้าที่กำหนดว่าใครมีสิทธิสร้างความรู้ความจริง ความรู้จะถูกสร้างได้อย่างไร ใครมีสิทธิพูดมีสิทธิคิด ความจริงเกี่ยวกับตะวันออกจึงไม่ได้มีความสัมพันธ์ใดๆ กับตะวันออกที่เป็นจริง แต่เป็นสถาบันวิชาบูรพาคตินิยมที่เป็นผู้กำหนดประกอบ สร้างความจริง

ชาอิตยกรณี่เรื่องอำนาจวาทกรรมความเป็นสถาบันวิชาการที่สามารถประกอบสร้าง ความจริงได้แม้จะไร้ความสมเหตุสมผลในหลายแง่มุม ยกตัวอย่างเช่น เรื่องความน่าสงสัยว่าบูรพาคติ นิยมมีความน่าเชื่อถืออยู่หรือไม่เมื่อบูรพาคตินิยมหรือความรู้ในตะวันออก สำหรับชาวตะวันตกก็คือ พวกที่มีความเป็นอื่นอันไม่ได้ชี้เฉพาะ ความเป็นบูรพาคตินิยมจึงหมายถึงทั้งหมดตั้งแต่ตอนเหนือของ แอฟริกาจนถึงอินเดียจรดกัมพูชา⁷⁶ ซึ่งเหล่านี้ประกอบไปด้วยหลากหลายกลุ่มเชื้อชาติศาสนา วัฒนธรรม แต่ด้วยความเป็นสถาบันวิชาการจึงทำให้การเหมารวมดังกล่าวเป็นไปได้ ด้วยทศความรู้ ต่างๆ ในวิชาบูรพาคติที่ไหลเวียนได้รับการยอมรับ ส่วนใหญ่ถูกแปลมาจากภาษาเปอร์เซียเนื่องจาก ดินแดนนี้สัมพันธ์กับตะวันตกมายาวนาน การสื่อสารของทั้งสองจึงเป็นไปได้ง่ายกว่า วัฒนธรรมอื่น ภาษาอื่น เช่นภาษาสันสกฤต ตะวันตกต้องรับผ่านภาษาเปอร์เซียมาอีกทีโดยตะวันตกไม่ได้เข้าถึง

⁷⁴ ชญานันต์ ปัญญาเพชร, “ศิลปะร่วมสมัยไทยภายใต้แนวคิดหลังอาณานิคมในทศวรรษที่ 1990” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรมฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557), 22-23.

⁷⁵ Edward Said, *Orientalism*, 202-203.

⁷⁶ นพพร ประชากุล, *ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 214.

โดยตรง การแปลต่อเป็นทอดๆ แน่นนอนว่าความถูกต้องเที่ยงตรงย่อมไม่มีทางเป็นไปได้ เพราะภาษาของแต่ละสังคมก็ล้วนมีเงื่อนไขของตน แต่ด้วยอำนาจาจารกรรมมันก็ถือเป็นความถูกต้องขึ้นมาได้ และได้นำไปใช้ต่อกันไป หรือแม้แต่ตัวบทความที่ที่เกิดจากตะวันตกเป็นผู้เข้าไปสังเกตการณ์โดยตรง ก็ยังนำเสนอสงสัยว่าจะบันทึกความจริงเกี่ยวกับตะวันออกได้หรือไม่ เพราะการรับรู้คงไม่สามารถตัดโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมและสถานะของผู้ศึกษาไปได้ เช่นมุมมองต่อชีวิตความเป็นอยู่ของวัตศึกษา ก็ยังต้องเปรียบเทียบกับของตัวเอง อะไรสวย อะไรดี อะไรสมควรศึกษาก็ต้องใช้มาตรฐานของตน ฯลฯ อย่างไรก็ตามเมื่อมันอยู่ในนามของสถาบันมันก็คือความถูกต้องเป็นจริง

ในเรื่องวาทกรรมของความเป็นผู้เชี่ยวชาญเช่นกรณีของ ซิลเวสเตอร์ เดอ ซาซี (Sylvestre de Sacy, ค.ศ. 1801-1892) ชาวฝรั่งเศสผู้ซึ่งถือเป็นบิดาแห่งวงการตะวันออกศึกษา เป็นผู้เชี่ยวชาญภาษา วัฒนธรรมอาหรับและเป็นอาจารย์สอน ดำรงตำแหน่งสำคัญสูงสุดทางวิชาการด้านตะวันออก เป็นผู้แปลเขียนกฎหมายที่นำไปใช้ในอาณานิคมแอลจีเรีย แปลและเขียนบทความเกี่ยวกับอาหรับ และตะวันออกจำนวนมาก ผลงานงานสำคัญของเขาคือสารานุกรมหนังสือรวบรวมความรู้หลากหลายของอาหรับ ทั้งประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เทคโนโลยี บทกวีอาหรับ หนังสือของเขาถูกให้ความสำคัญทั้งโดยตัวเองและวงวิชาการจนถึงกับว่าใครที่ต้องการศึกษาด้านนี้ไม่จำเป็นที่จะต้องไปศึกษาจากของจริงอีกแล้ว⁷⁷ ไม่ต้องสนใจตัวบทของจริงจากโลกตะวันออกเพราะหนังสือของเขาเป็นยิ่งกว่า มันทั้งผ่านการรวบรวมเรียบเรียงตีความใหม่ให้เข้ากับพื้นฐานความคิดและวิชาการเรียบร้อยแล้ว การอ้างอิงกับผลงานของเขาถือเป็นเครื่องแสดงถึงความถูกต้องและความจริง มันจึงเป็นแหล่งอ้างอิงสำคัญของความเป็นตัวบทเกี่ยวกับตะวันออกที่สร้างความจริงได้มากกว่าของจริงจริงๆ

อีกกรณีของวาทกรรมวิชาการที่ประกอบสร้างความจริงเช่นในภาษาศาสตร์ของนักนิรุกติศาสตร์ นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เออร์เนสต์ เรอนอง (Ernest renan, ค.ศ. 1823-1892) เรอนองพยายามศึกษาภาษาของตะวันออกในองค์รวมทั้งหมด เขาได้เอาวิธีการศึกษาของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ในการศึกษาภาษา โดยการสังเกต เก็บรวบรวมข้อมูล แยกแยะสร้างระเบียบจัดการจัดสร้างทฤษฎี และสรุปออกมาเป็นวิวัฒนาการสายต่างๆ ของภาษา เป็นภาษาที่แยกเป็นตระกูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ ด้วยระเบียบวิธีศึกษา ความเป็นวิชาการเป็นวิทยาศาสตร์ ห้องทดลองของเรอนองก็ได้ประกอบสร้างระบบของความจริงขึ้นมา⁷⁸ ระเบียบวิธีที่จริงจนสามารถรองรับความจริงยิ่งกว่าความเป็นจริงได้

⁷⁷ ชญาวัฒน์ ปัญญาเพชร, “ศิลปะร่วมสมัยไทยภายใต้แนวคิดหลังอาณานิคมในทศวรรษที่ 1990,” 23-24.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, 24-25.

เมื่อความจริงต่างๆ ที่ถูกประกอบสร้างโดยวาทกรรมความรู้กลายเป็นความจริง อำนาจของบูรพาคตินิยมก็ได้แพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ การประกอบสร้างตะวันออกในวรรณกรรม ในงานศึกษาแขนงต่างๆ ในงานศิลปะ ก็จะต้องอ้างอิงกับวิชาบูรพาคตินิยมนี้ ซึ่งก็เป็นการรับเอาวาทกรรมมาประกอบสร้างเป็นวาทกรรมต่อเนื่องที่วิถุนออกไป ตัวบทวาทกรรมทั้งหลายที่วนเวียนอยู่ก็ทำให้มันกลายเป็นความจริงอันเป็นสากล เป็นธรรมชาติ เป็นความหมายที่ไม่มีใครคิดตั้งคำถาม เมื่ออำนาจอาณานิคมขยายตัวไปทุกหย่อมหญ้าบนโลก ตัวบทความรู้ วรรณกรรม ศิลปะ วัฒนธรรมของตะวันตกก็ได้แพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ บูรพาคตินิยมอันหมายถึงความเป็นอื่นที่ไม่ใช่แค่ตะวันออก ก็ได้หยิบยื่นความหมายที่ตะวันตกเหนือกว่าไปยังถ้วนทั่ว ชาอิตินิยมบูรพาคตินิยมว่ามีสองระดับความหมายคือ บูรพาคตินิยมแบบเปิดเผย (Manifest Orientalism) ก็คือบรรดาคำพูด ตัวบท ภาพแทน ภาพเหมารวมต่างๆ ที่มีเนื้อหาปรากฏให้เห็นประจักษ์ได้ กับอีกหนึ่งก็คือว่ามี ความสำคัญยิ่งกว่าคือ บูรพาคตินิยมแบบแฝงเร้น (Latent Orientalism) คือระดับความหมายที่แฝงฝังลงไปจิตใจ ทั้งจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก เป็นระดับที่กำหนดความหมาย การกระทำ ตัวตนอันมีผลต่อชีวิตอย่างลึกซึ้ง ทั้งสองระดับไม่ว่าระดับใดก็ถือได้ว่าบูรพาคตินิยมคืออำนาจและความรุนแรงที่ครอบงำทุกชีวิตในปัจจุบัน

การสรุปย่อบูรพาคตินิยม ของ จอห์น แมคคลอด

ในหนังสือ *Beginning Postcolonialism* จอห์น แมคคลอด (John McLeod) ได้สรุปแจกแจงสิ่งที่บูรพาคตินิยมผลิตสร้างออกเป็นสองลักษณะซึ่งง่ายต่อการเข้าใจคือ การให้รูปร่างสัญญาณ (Shape) และภาพเหมารวม (Stereotype)⁷⁹ มีรายละเอียดดังนี้คือ

การให้รูปร่างสัญญาณ (Shape)

1. บูรพาคตินิยมทำให้เกิดทวิลักษณ์ ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าตะวันตกประกอบสร้างตะวันออกให้เป็นความต่างโดยมีตนเองเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นสิ่งที่บูรพาคตินิยมทำคือการทำให้ตะวันตกและตะวันออกเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกันโดยมีตะวันตกสูงส่งกว่าและได้รับผลประโยชน์ในทุกด้านอย่างไม่มีเงื่อนไข วาทกรรมของมันสร้างความจริงโดยไม่ต้องพิสูจน์หรืออาศัยความจริงเชิงประจักษ์ใดๆ

2. บูรพาคตินิยมเป็นแฟนซีตะวันตก มุมมองของตะวันตกต่อตะวันออกในฐานะความเป็นอื่นไม่ได้ยืนอยู่บนฐานที่ยึดมั่นต่อความเป็นจริง ตะวันออกเป็นพื้นที่รองรับจินตนาการ ความ

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, 27-32.

ปรารถนาและเป้าประสงค์ต่างๆ ของตะวันตก ความหมายและภาพแทนที่ประดิษฐ์สร้างจากความฝัน
เพื่อจินตนาการเหล่านี้ได้กลายเป็นความจริงผ่านการประกอบสร้างบูรพาคตินิยม

3. บูรพาคตินิยมเป็นสถาบันหนึ่ง ตะวันตกประกอบสร้างภาพแทนของตะวันออกหรือ
ความเป็นอื่นอย่างเป็นหลักเป็นฐาน มีระบบแบบแผนเป็นวิชาการ เป็นสถาบันที่สถาปนามั่นคงใน
ฐานะผู้เชี่ยวชาญ วาทกรรมของความรู้และวิชาการที่เป็นสถาบันเช่นนี้เองที่ได้ผลิตด้วยทความรู้
หลากหลายยับยั้งในด้านต่างๆ เกี่ยวกับตะวันออก ที่มาของความรู้แม้จะประกอบไปด้วยความไม่
ชอบมาพากล ความผิดฝาผิดตัว ความคิดฝันจินตนาการ เจตนาและความต้องการอันไม่บริสุทธิ์
แสวงหาผลประโยชน์ แต่มันคือสิ่งที่ทุกคนต้องยอมรับเพราะมันเป็นผลผลิตของสถาบัน มีที่มาจาก
สถาบัน อ้างอิงสถาบัน สถาบันบูรพาคตินิยมจึงเป็นผู้ประกอบสร้างและยืนยันความจริงได้มากกว่า
ความเป็นจริง

4. บูรพาคตินิยมมีความเป็นวรรณกรรม ข้อเท็จจริงและความหมายต่างๆ ของบูรพาคติ
นิยมในนามของวิชาความรู้ถูกประกอบสร้างจากลักษณะของการเป็นเรื่องเล่า เมื่อมันสถานะของ
สถาบันที่สาขาวิชาการต่างๆ จะต้องอ้างอิงยืนยัน เหล่าตัวบททั้งหลายเหล่านั้นก็ต้องรับเอา
เรื่องเล่า ข้อเท็จจริง ความหมายเหล่านั้นไปด้วย ฉะนั้นในตัวบทที่ถูกผลิตสร้างจากสาขาแนวทางต่าง
เช่น นิรุกติศาสตร์ การเขียนพจนานุกรม ทฤษฎีการเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ นิยายและบท
กวี ฯลฯ ที่อ้างอิงกับบูรพาคตินิยม ก็จะได้รับเอาและเป็นหนึ่งในการเล่าเรื่อง เป็นหนึ่งความเป็น
วรรณกรรมบูรพาคตินิยมในแง่มุมต่างกันไป วรรณกรรมต่างๆ เหล่านี้ก็ได้ทำหน้าที่ส่งเสริมกิจการ
อาณานิคม การออกไปเผชิญความท้าทายแสวงหาผลประโยชน์ในต่างแดน ความเหนือกว่าของ
ตะวันตก ความชอบธรรมของอาณานิคม ฯลฯ

5. บูรพาคตินิยมสร้างความปลอดภัย ภาพแทนต่างๆ ของบูรพาคตินิยมมีบทบาทหน้าที่
ในการสร้างความชอบธรรมให้กับกิจการอาณานิคมของตะวันตก ส่งเสริมภาพอันสูงส่งของตะวันตก
และสร้างความสมเหตุสมผลของการเกิดอาณานิคม วาทกรรมของความชอบธรรมนี้กระทำกับทั้งสอง
ฝ่ายคือทั้งตะวันตกและส่วนอื่นที่ตกเป็นรอง อาณานิคมกลายเป็นกฎระเบียบ เป็นสิ่งที่ควรจะเป็น

6. บูรพาคตินิยมมีทั้งแบบแฝงเร้น (Latent Orientalism) และแบบเปิดเผย (Manifest
Orientalism) ซาอิดใช้หลักการของพรอยด์แบ่งแยกระดับของบูรพาคตินิยมเพื่อเน้นถึงผลของมันทั้ง
ในด้านที่เป็นรูปธรรมและในการเป็นสัญลักษณ์และจินตนาการ บูรพาคตินิยมแบบแฝงเร้น หมายถึง
ภาพแทนความหมายในระดับสัญลักษณ์ที่มีในจิตสำนึกและจิตไร้สำนึก กำหนด ความหมาย ความฝัน
จินตนาการเกี่ยวกับตะวันออก เป็นทัศนคติที่คงที่ มีการรักษาให้คงเดิมและปรากฏซ้ำ เช่น
ตะวันออกล้ำหลัง แปลกประหลาด ต่ำต้อย หยุดนิ่ง ความเป็นเพศหญิง ส่วนบูรพาคตินิยมแบบ

เปิดเผย หมายถึง การแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมจำนวนมากที่บุรพาคตินิยมได้ผลิตออกมา แตกต่างกันไปตามบริบทเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ สถาบัน สังคม ปัจเจก และประเภทตัวบท บุรพาคตินิยมแบบเปิดเผยจะมีเรื่องราวรายละเอียดแตกต่างหลากหลายด้วยความจำเพาะของปัจจัยต่างๆ แต่ภายใต้ความต่างนั้นประกอบไปด้วยข้อสันนิษฐานบางอย่างที่คงตัว นักเขียนต่างก็เขียนบทความเรื่องราวต่างๆ บนหน้าหนังสือที่ต่างกันไป แต่สมมติฐานหลักๆ ในงานเขียนเหล่านั้นเกี่ยวกับตะวันออก ล้วนเหมือนกัน บุรพาคตินิยมแบบแฝงเร้นเหมือนพิมพ์เขียว บุรพาคตินิยมแบบเปิดเผยคือผลผลิตที่มาจากพื้นฐานเดียวกัน เมื่อประพันธ์หรือจิตรกรสร้างภาพเกี่ยวกับตะวันออก แม้จะสร้างผลงานออกมาด้วยรูปแบบรูปทรงที่แตกต่างกันไป แต่เหล่านั้นก็ล้วนมีสมมติฐานอย่างเดียวกัน สมมติฐานที่ว่าตะวันออกคือความเป็นอื่น และอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า

ภาพเหมารวม (Stereotype)

1. ตะวันออกหยุดนิ่งไร้กาลเวลา ช่วงเวลาแห่งภูมิปัญญาและความรู้ ตะวันตกให้ความสำคัญกับความคิดเรื่องความก้าวหน้าพัฒนา ตะวันออกในฐานะพื้นที่ของความเป็นอื่นจึงกลายเป็นสิ่งตรงข้าม ในขณะที่ตะวันตกเกิดความเปลี่ยนแปลงมากมายในช่วงเวลาดังกล่าว ตะวันออกกลับถูกสวมทับไปด้วยภาพแทนของความเป็นบรรพกาล หยุดนิ่ง ล้าหลัง การเดินทางไป ตะวันออกไม่ใช่แค่การเคลื่อนย้ายทางพื้นที่ แต่การไปยังตะวันออกยังเป็นการเคลื่อนสู่ห้วงเวลาในอดีตที่จะคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง เป็นความบริสุทธิ์ที่ยังไม่แปดเปื้อนจากการพัฒนาและไม่มีวันพัฒนา

2. ตะวันออกเป็นของแปลก บุรพาคตินิยมสร้างภาพตะวันออกเป็นความแปลกพิสดาร เป็นสิ่งที่ต่างไปจากความปกติ มีหัตถกรรม พิถีพิถัน น่าขบขัน เป็นความน่าประหลาดใจที่ชวนให้สงสัยใคร่รู้ ความอยากรู้ของตะวันตกไม่ได้เป็นการพยายามทำความเข้าใจ ไม่ได้เป็นการเคารพในความต่าง แต่เป็นไปเพื่อความบันเทิงเร้าใจเร้าอารมณ์ ตะวันออกคือวัตถุจัดแสดงเพื่อความบันเทิง ให้เห็นถึงชะตากรรมที่ถูกกลั่นแกล้ง ความขาด ความไม่สมบูรณ์ ไม่ได้มีสถานะมนุษย์ที่เท่าเทียม

3. บุรพาคตินิยมทำให้เกิดความเชื่อเรื่องเผ่าพันธุ์ ตะวันออกคือเผ่าพันธุ์อันไม่พึงปรารถนาของตะวันตกจึงทำให้เกิดการสร้างภาพแทนอันไม่พึงปรารถนาในรูปแบบต่าง โดยการเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง เทียบวัดกับลักษณะประสบการณ์บางอย่าง ชาวตะวันออกเผ่าพันธุ์ต่างๆ ก็ได้มีคุณสมบัติเฉพาะไปโดยไม่รู้ตัว คนอาหรับชอบความรุนแรง คนอินเดียขี้เกียจ คนจีนเป็นพวกเข้าใจยาก ฯลฯ นักเดินเรือในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการไปพบชาวแอฟริกาผิวดำ และเชื่อมโยงสีผิวเข้ากับ ความเชื่อทางศาสนา สีดำคือความสกปรกมีมลทิน คือความผิดบาปชั่วช้า นอกจากนั้นยังสร้างภาพให้ อีกว่าความผิดบาปเกิดการมีจิตใจอ่อนแอจึงถูกล่อลวงให้หลงใหลในบาป จิตใจอ่อนแอและร่างกายที่

แข็งแรงแรงตั้งสัตว์ป่าจึงเหมาะกับการนำไปใช้เป็นแรงงานทำงานหนัก การจับพวกคนบาปชั่วช้าเหล่านี้ไปเป็นทาสจึงไม่ใช่ความเลวร้ายใดๆ

4. บุรพาคตินิยมสร้างความเป็นเพศ ในสังคมแบบปิตุลาธิปไตยรวมถึงสังคมตะวันตก เพศชายคือศูนย์กลางของสังคมและวัฒนธรรม การสร้างความเป็นอื่นให้กับความต่างของตะวันตกจึงเป็นการให้ภาพที่ถือเป็นการอ่อนด้อยด้อยต่ำกว่านั้นก็คือความเป็นหญิง ตะวันออกถูกเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับลักษณะของความเป็นเพศหญิงซึ่งให้ความหมายเชิงสถานะที่เป็นเปี้ยล่างต่ำกว่า ชายชาวตะวันออกรวมมีกิริยาล้ายผู้หญิงไม่เป็นชายเต็มตัวตามมาตรฐานตะวันตก ชอบแต่งตัวประดับประดาหรูหรา ถูกมองเป็นตัวตลกแบบผู้หญิง ส่วนหญิงชาวตะวันออกรวมคือความลึกลับเย้ายวน จิตกรรมภาพหญิงชาวตะวันออกรวมในช่วงอาณานิคมมักแสดงออกนัยถึงดูตลกทางเพศ กิริยาไม่สำรวม นุ่งน้อยห่มน้อย ไม่แสดงเนื้อหาเกินกว่าเรื่องทางกาย ลักษณะชาวตะวันออกรวมทั้งชายและหญิงเช่นนี้หากตัดสินประเมินด้วยมาตรฐานตะวันตก ก็ต้องนับว่าเป็นผู้ที่บกพร่องต่ำทรามน่าดูถูก นอกจากชาวตะวันออกรวม ผืนดินธรรมชาติ วัฒนธรรมของตะวันออกรวมก็ยังมียะเยาะของความเป็นหญิงดังกล่าวคือ อ่อนแอต้องการการปกป้อง ลึกลับซับซ้อนชวนให้ค้นหา อันตรายมีฤทธิ์เดชแต่ดึงดูดให้พิชิต ประณีตนุ่มนวลชวนสัมผัส มีความเป็นวัตถุรองรับกระทำสนองค้นหา อยู่ใต้อำนาจของความเป็นชายคือตะวันตก การประกอบสร้างความหมายดังกล่าวก็จะสนับสนุนกับภาวะอาณานิคมที่ตะวันตกกระทำกับความเป็นอื่น แทนตนเป็นชายซึ่งคือผู้มีสถานะเหนือกว่า มองตนว่าเป็นผู้มีอารยะวัฒนธรรม เข้มแข็ง มีวุฒิภาวะ มีเหตุผลสามารถปกป้องคุ้มครอง มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการกระทำการ

5. ตะวันออกเป็นที่เลื่อมทราวม ภาพเหมารวมของตะวันออกรวมให้ความหมายในแง่ลบในลักษณะต่างๆ อ่อนแอ ขี้ลาด ขี้เกียจ เชื้อถือเอาแน่นอนไม่ได้ เพื่อเจ้า ชอบใช้ความรุนแรง ราคะไร้แก่นสาร ไม่พัฒนา ไร้ความเป็นเหตุเป็นผล ไร้อารยธรรม ภาพของตะวันออกรวมดังกล่าวสนับสนุนสร้างภาพชอบธรรมให้ตะวันตกเข้าไปยึดครอง ปรับปรุง พัฒนา ไปปกครองมอบอารยธรรมที่ดั่งงามเจริญก้าวหน้าให้ บุรพาคตินิยมจึงสร้างภาพชอบธรรมให้กับลัทธิอาณานิคมอย่างแท้จริง

โฮมิ บาบา (Homi K. Bhabha)

ความหลากหลายของภาวะคู่ตรงข้ามในอาณานิคม

โฮมิ บาบา นักวิชาการชาวอินเดีย เกิดในปี ค.ศ. 1949 ที่นครมุมไบ ศึกษาที่เมืองบอมเบย์และมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด บาบาเป็นนักวิชาการในแนวหลังอาณานิคมที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งของแนวคิดและนักคิดสำคัญที่ให้อิทธิพลกับبابาได้แก่แนวคิดหลังโครงสร้างนิยมของ พูโกต์ แดร์ริดา

และลากอง ผลงานความคิดแบบหลังอาณานิคมของบาบาอาจถือได้ว่าเป็นการคลี่คลายความคิดของ ซาอิด บาบาเห็นตรงกับซาอิดว่าศูนย์กลางของประเด็นปัญหาอาณานิคมคือเรื่องภาพแทนและภาพ เหมารวมที่สร้างจากวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม (Binary opposition) เห็นด้วยกับประเด็นเรื่องวาทกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจความรู้ การประกอบสร้างและการสถาปนาให้ความรู้เกี่ยวกับตะวันออก กลายเป็นความจริง เป็นสิ่งที่สังคมยอมรับเชื่อถือซึ่งเหล่านี้นำไปสู่ความชอบธรรมในการครอบครอง อาณานิคม ส่วนความต่างสำคัญของซาอิดกับบาบาอยู่ในแนวทางทางปรัชญาในการมองปัญหา จาก ผลงานของบาบาเราจะเห็นลักษณะวิธีคิดแบบรื้อสร้างและความหลากหลายของแดร์ริดาได้ชัดเจน ด้วยมุมมองเช่นนี้ บาบามองลักษณะของปรากฏการณ์การครอบงำของตะวันตกต่อส่วนอื่นๆ ว่ามัน ไม่ได้มีลักษณะตายตัวชัดเจน ตะวันออกและตะวันตกอันเป็นความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามมีแง่มุม พื้นฐานที่ย้อนแย้ง ไม่ได้มีความลงตัวสอดคล้องสมบูรณ์แต่อย่างใด การครอบงำของตะวันตกเองโดย กระบวนการของมันก็มีความหมายที่ลึกลับในตัวเอง ไม่ได้เป็นฝ่ายครองอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ภาพแทนแบบคู่ตรงข้ามของตะวันตกกับตะวันออกก็ประกอบสร้างด้วยพื้นฐานที่บ่อนทำลายตัวมัน เอง⁸⁰

วาทกรรมอาณานิคมคือเครื่องมือทางอำนาจที่ผลิตสร้างความรู้ขึ้น โดยความรู้ดังกล่าว เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดนิยามของอำนาจและการปกครอง นั่นคือเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้มีอำนาจ หรือผู้ปกครอง และความรู้ของผู้ที่อยู่ใต้อำนาจอยู่ในฐานะใต้การปกครอง เป้าหมายของความรู้ดังกล่าวคือทำให้เกิดความเข้าใจว่าโดยธรรมชาติและความเป็นจริงแล้ว มีคนจำพวกหนึ่งมีความ เหมาะสมชอบธรรมในการเข้าครอบครอง ปกครอง ออกคำสั่งเพื่อพัฒนา คนอีกพวกหนึ่งคือความต่ำ ต้อยด้อยกว่าโดยธรรมชาติและกำเนิดของเผ่าพันธุ์ หากอยากพัฒนาตนให้หลุดพ้นสภาพดังกล่าวต้อง ยอมรับทำตาม ปรับตัวเลียนแบบให้เข้ากับวัฒนธรรมตะวันตกอันซีวิไลซ์ ในความเห็นของซาอิด วาทกรรมอาณานิคมนี้ประสบความสำเร็จได้เพราะตะวันตกสามารถตรึงตะวันออกให้อยู่ในขั้วตรงข้าม กับตะวันตก สามารถประกอบสร้างภาพแทน ภาพเหมารวมและความหมายเกี่ยวกับตะวันออกขึ้นมา โดยภาพแทนที่เกิดจากการประกอบสร้างของตะวันตกนี้มีลักษณะที่นิ่ง คงที่ ตายตัวไม่มีการ เปลี่ยนแปลง หรือก็คือตะวันตกสามารถครอบครองตะวันออกได้โดยเบ็ดเสร็จเนื่องจากสามารถ ควบคุมความหมายของตะวันออกให้ดำรงอยู่อย่างที่ตะวันตกต้องการได้อย่างมั่นคงถาวร บาบาเองก็ เห็นด้วยกับซาอิดว่าการตรึง (Fixity) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเป็นอื่น⁸¹ แต่ สิ่งที่บาบามองเห็นนอกเหนือไปจากนั้นคือความย้อนแย้งที่มีอยู่ในตัวของมัน กล่าวคือแม้สถานะที่ถูก

⁸⁰ David Huddart, **Homi K. Bhabha** (New York: Routledge, 2006), 1-8.

⁸¹ *Ibid.*, 40-41.

ตรึงให้อยู่กับที่จะมีนัยที่แสดงให้เห็นความคงรูปและความมีระเบียบตายตัวไม่เปลี่ยนแปลง แต่ในด้านกลับกันมันก็แฝงไว้ด้วยความไร้ระเบียบและสภาวะแห่งความเสื่อมถอยด้วยเช่นกัน⁸² นั่นเพราะหากพิจารณาว่าสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นที่จะต้องถูกตรึงให้อยู่กับที่ หมายความว่าสิ่งนั้นไม่ได้มีธรรมชาติที่แน่นอนอยู่ในสภาพดังกล่าว แต่มีลักษณะไม่คงที่ สิ้นไหล จำเป็นที่จะต้องคอยพยายามจับให้มัน ตรึงมันไว้ให้อยู่กับที่เสมอ ผู้ที่พยายามตรึงบางสิ่งที่มีธรรมชาติเลื่อนไหลให้อยู่กับที่นี้ ก็คือผู้ที่ถูกบังคับให้ต้องคอยทำหน้าที่อยู่ตลอดเวลา คอยตอกย้ำทำซ้ำ โดยรับเอาความกังวลใจจากการพยายามกระทำการฝืนธรรมชาติโดยไม่รู้ตัว ความย้อนแย้งในตรรกะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าปฏิบัติการอาณานิคมก็ไม่ได้ราบรื่นมีความหมายเดียวอย่างที่เคยเห็นภาพกันมา

ความเป็นไปดังกล่าวนำมาสู่ลักษณะที่เรียกว่า Ambivalence ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการวิเคราะห์แง่มุมของวาทกรรมอาณานิคม ความหมายเชิงจิตวิเคราะห์ของ Ambivalence คือเป็นความรู้สึกย้อนแย้งที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยด้านหนึ่งเป็นความรู้สึกเชิงบวก ชื่นชอบหลงใหล แต่ในขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกรังเกียจเหยียดหยามหรือหวาดกลัวต่อสิ่งนั้นด้วย เป็นความรู้สึกที่แปรปรวนแปรเปลี่ยนได้ตลอดเวลา บาบาสโนทฤษฎีวาทกรรมอาณานิคมของเขาว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าอาณานิคมและข้าอาณานิคมนั้น ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ที่เรียบง่ายเด็ดขาดชัดเจนว่ามีฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจและอีกฝ่ายเป็นผู้ถูกกระทำโดยสิ้นเชิง Ambivalence เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในทุกๆ ลักษณะความสัมพันธ์ ความรู้สึกย้อนแย้งแบบนี้เองที่สั่นคลอนและบ่อนเซาะโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเจ้าอาณานิคมและข้าอาณานิคมอยู่ตลอดเวลา

ประเด็น Ambivalence สัมพันธ์กับประเด็นสำคัญของวาทกรรมอาณานิคมคือเรื่องภาพเหมารวม (Stereotype) เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงอาณานิคมเป็นการประกอบสร้าง ไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปโดยธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องสร้างความสมเหตุสมผลมาสนับสนุนค้ำจุนให้ความสัมพันธ์ดังกล่าวดำรงอยู่สืบไป ความสมเหตุสมผลดังกล่าวคือการยกให้วัฒนธรรมตนเองสูงส่งสมบูรณ์พร้อม ส่วนอีกฝ่ายต้องเป็นความเลวทรามต่ำต้อยเป็นรอง (Inferiority) พร้อมกันนั้นยังต้องมีลักษณะความหมายที่คงที่ตายตัวเพื่อให้สามารถสร้างอำนาจอันมั่นคงได้จากการสถาปนาองค์ความรู้ การศึกษาเกี่ยวกับอาณานิคมมักมองว่ากระบวนการดังกล่าวคือฐานอำนาจที่มั่นคง แต่ในมุมมองของบาบาสัญญะอันเกิดจากการประกอบสร้างจนมีลักษณะเกินจริงดังกล่าว พร้อมทั้งจะเลื่อนหลุดลอยออกจากกันเสมอ ความรู้สึกเช่นนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกกังวล กระวนกระวาย ให้เจ้าอาณานิคมอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากไม่มั่นใจในภาพแทนเหมารวมที่ตนเองสร้างขึ้น ความรู้สึกเช่นนี้เรียกว่า Anxiety หรืออาการวิตกกังวล

⁸² Homi K. Bhabha, *The location of culture* (New York: Routledge, 2004),

การประกอบสร้างภาพเหมารวมอันมีที่มาจากตรรกะของการเปรียบเทียบแบบคู่แย้ง อันแฝงไว้ด้วยความรู้สึกแบบ Ambivalence หรือความรู้สึกทั้งรักทั้งชัง บ่อยครั้งทำให้ภาพของตะวันออกมีความเป็นไปที่ย้อนแย้งซึ่งหากใช้มุมมองแบบจิตวิเคราะห์ ก็จะสามารถให้ภาพในอีกมุมมองหนึ่งได้ว่า กฎเกณฑ์ในการประกอบสร้างภาพเหมารวม หรือกฎเกณฑ์ในการแบ่งแยกภาพแทนความแตกต่างระหว่างตนเอง (Self) หรือตะวันตก กับความเป็นอื่น (Other) หรือตะวันออก แท้จริงแล้วเป็นผลจากกลไกทางจิตวิทยา ความแตกต่างที่ตะวันตกสร้างให้กับตะวันออกกลับกลายเป็นความแตกต่างที่ตั้งอยู่บนตรรกะของความเหมือนโดยตะวันตกไม่รู้ตัว ตะวันตกสร้างกรอบขึ้นมากรอบหนึ่งเพื่อที่จะสามารถบรรจุตะวันออกทั้งหมดลงไป โดยอ้างว่าตะวันออกทั้งหมดเหมือนกัน และทั้งหมดนั้นแตกต่างจากตะวันตก สิ่งที่ตะวันตกไม่รู้ตัวหรือปฏิเสธที่จะยอมรับคือส่วนหนึ่งของตะวันออกที่ตนเองประกอบสร้างนั้น อาจเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นเก็บกดปิดกั้นอยู่ในตัวของตะวันตกเอง ตะวันออกเปรียบได้กับเหรียญอีกด้านหนึ่งของตะวันตก ความปรารถนาใดๆ ของตะวันตกที่เกิดจากความขาด (Lack) ซึ่งแอบแฝงอยู่ในห้วงลึก และไม่อาจเติมเต็มหรือทำให้กลายเป็นจริงได้เนื่องจากขัดต่อกฎเกณฑ์ กรอบบรรทัดฐานของสังคม ขัดต่ออารยธรรมอันสูงส่งดั่งงามหรือสิ่งอื่นใด เหล่านี้จะถูกโอนย้ายมาลงที่ตะวันออกในลักษณะที่เรียกว่า Fetishism อย่างหนึ่ง กล่าวอีกอย่างคือความรู้ที่ตะวันตกสร้างขึ้นเกี่ยวกับตะวันออก เป็นทั้งความรู้ที่เป็นศาสตร์และเป็นจินตนาการเพื่อฝัน (Fantasy) ที่ตะวันตกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความปรารถนาแอบแฝงที่ตนมีนั่นเอง⁸³

จะเห็นได้ว่าความพยายามของตะวันตกที่จะครอบครองและครอบงำตะวันออก เป็นสิ่งที่ไม่ได้เรียบง่ายเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เนื่องด้วยกระบวนการต่างๆ ล้วนมีความขัดแย้งอยู่ในตัวเอง อีกหนึ่งในความย้อนแย้งของภาพเหมารวมที่สร้างเหตุผลความชอบธรรมคือเมื่อตะวันตกคือความเจริญวิไลซ์ ตะวันออกคือความต่ำต้อยด้อยปัญญาล้าหลัง ตะวันตกจึงมีเหตุผลให้เข้ายึดครองเพื่อพัฒนาเปลี่ยนดินแดนอาณานิคมของตนหรือเปลี่ยนความเป็นอื่นให้เป็นดังตะวันตก (Westernize) การกระทำเช่นนี้หมายความว่าสิ่งเป็นอื่นแปลกแยก ก็จะถูกดึงเข้ามาใกล้ตะวันตกขึ้นเรื่อยๆ ช่องว่างที่มีอยู่ระหว่างกันก็จะแคบลงจนถึงจุดที่ต้องเกิดการยอมรับว่า ที่จริงแล้วตะวันตกกับตะวันออกก็ไม่ได้ต่างกัน ไม่ได้เป็นสิ่งตรงข้ามกันอย่างที่คิด หรืออย่างภาพตายตัวที่มีสืบทอดกันมา ความไม่ต่างต่างนี้เป็นสิ่งที่ตะวันตกหวาดกลัวที่จะยอมรับเพราะมันจะก่อให้เกิดความลึกลับต่อเหตุผลของอาณานิคม การที่ตะวันตกพยายามเปลี่ยนหรือพัฒนาตะวันออก ขณะเดียวกันก็วิตกกังวลว่าตะวันออกจะเหมือน

⁸³ David Huddart, Homi K. Bhabha, 38-48.

ตะวันตกโดยสมบูรณ์เช่นนี้ นอกจากจะสะท้อนความขัดแย้งในตัวเอง ยังเป็นจุดอ่อนที่ทำให้อำนาจในการครอบครองของตะวันตกสั่นคลอนและเปิดโอกาสให้เกิดการต่อรองหรือตอบโต้จากตะวันออก⁸⁴

ความย้อนแย้งของวาทกรรมอาณานิคมดังกล่าว สอดคล้องกับประเด็นแนวคิดอันหนึ่งของบาคคือเรื่อง Mimicry ซึ่งเป็นสิ่งที่บาคให้ความสำคัญว่าเป็นปัจจัยบ่อนเซาะอำนาจของตะวันตก คำว่า To mimic มีความหมายว่าการเลียนแบบ เลียนล้อ หรือเปลี่ยนตนเองให้กลมกลืนไปกับสิ่งแวดล้อมเพื่ออำพรางตัว เมื่อตะวันตกครอบครองอาณานิคมเพื่อเปลี่ยนแปลงพัฒนา จนเมื่อความเป็นอื่นอันแตกต่างกำลังจะกลายเป็นความเหมือน ความปรารถนาของตะวันตกก็จะกลายเป็นอารมณ์สองทาง ทั้งเหนือกว่าทั้งหมั่นไส้ ทั้งกตัญญูหรือ Ambivalence ความย้อนแย้งเช่นนี้เองที่จะทำให้ตะวันออกสามารถใช้การกดทับมาเป็นเครื่องมือต่อรองกับเจ้าอาณานิคมเสียเอง วาทกรรมอาณานิคมทำให้ตะวันออกจำต้องรับเอาวัฒนธรรม การศึกษา วิถีชีวิตแบบตะวันตกมาเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิต ต้องลดทอนตัวตนดั้งเดิมของตนเพื่อเลียนแบบให้ใกล้เคียงที่สุด แม้ว่าในที่สุดจะไม่มีทางเหมือนกันโดยสมบูรณ์ก็ตาม ด้านหนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการยอมจำนนของตะวันออก แต่หากพิจารณาให้ดีก็สามารถมองได้ว่าเป็นวิธีการที่ตะวันออกต่อรองอำนาจกับตะวันตกรูปแบบหนึ่ง แนวคิดเรื่อง Mimicry สิ่งที่ตะวันออกกระทำไม่ใช่การยอมรับลอกเลียนทุกอย่างจากตะวันตกอย่างผู้ยอมจำนน แต่เป็นการลอกเลียนที่มีการต่อรอง เช่น ขยายภาพตะวันตกให้เกินจริง เป็นการบิดเบือนภาพตะวันตกอันเป็นต้นแบบให้มีความหมายใหม่ เป็นการกลับหัวกลับหางสลับที่ทาง ความต่างที่พยายามให้เหมือนจึงทำหน้าที่อีกอย่าง ทำให้การลอกเลียนนั้นแฝงไว้ด้วยการล้อเลียนยั่วเข้าไปในตัว เพราะการเลียนแบบกับการเสียดสีเยาะเย้ย (Mimicry and mockery) มีเส้นแบ่งที่บางเบา Mimicry จึงเป็นเหมือนการคุกคามวาทกรรมอาณานิคมไปโดยปริยาย⁸⁵

นอกจากลักษณะของการเยาะเย้ยแล้ว การเลียนแบบยังก่อให้เกิดอาการทางจิตวิทยาอย่างหนึ่งที่เรียกว่า Uncanny อันเป็นภาวะของความวิตกกังวลอย่างลึกซึ้งที่เชื่อมโยงสู่จิตไร้สำนึก ภาวะ Uncanny เกิดจากการรับรู้หรือมีประสบการณ์บางอย่างต่อสิ่งที่ดูคุ้นเคย แต่ความคุ้นเคยก็แสดงถึงความต่างบางอย่าง ความต่างนี้กระตุ้นให้เกิดการสั่นคลอนของจิตสำนึกด้วยการปรากฏเชื่อมโยงสู่การเก็บกดบางอย่างจากจิตใต้สำนึก เช่น เรื่องความตาย เรื่องปมเอดิปัส เรื่องข้อห้ามทางสังคม (Taboo) จนอาจกล่าวได้ว่าผลกระทบจากภาวะ Uncanny รุนแรงกว่าการเห็นสิ่งประหลาดน่าเกลียดน่ากลัว ประสบการณ์ Uncanny เช่น เมื่อเราเห็นหุ่นยนต์ที่มีลักษณะคล้ายคนมากๆ มันจะทำให้

⁸⁴ จินดา ศรีรัตนสมบูรณ์, “เยอรมันมองหญิงไทย: ภาพแทนหญิงไทยในงานเขียนเยอรมันร่วมสมัย,” 72.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, 72-73.

ให้เรากลัว เนื่องจากหุ่นยนต์ดังกล่าวมันคล้ายเราแต่มันก็ต่างจากเรา มันกระตุ้นให้เราเชื่อมโยงภาวะของชีวิตและการไร้ชีวิตหรือความตาย อันเป็นสิ่งที่เก็บกดไม่พึงปรารถนาให้มาเผชิญหน้ากันจนเกิดความไม่มั่นคงบางอย่างในจิตสำนึก Mimicry เองก็เช่นเดียวกัน เมื่อถึงจุดที่ตะวันออกทำให้ตะวันตก รู้สึกถึงความเหมือนแต่มีรูปแบบคุณสมบัติอันแตกต่าง ความต่างของตะวันออกก็คือสิ่งเชื่อมโยงกับความปรารถนาที่แฝงฝังเก็บกดของตะวันตก ที่ได้ยกย้ายจากตนเองมาประกอบสร้างตะวันออกนั่นเอง ความปรารถนาอันไม่สามารถเติมเต็ม เป็นสิ่งต้องห้ามหรือ Taboo ที่ตะวันตกผลักไสออกไป กลับถูกปลุกเร้าโดยตะวันออกที่มีความเหมือนแต่ก็ไม่เหมือน ภาวะ Uncanny จึงย้อนมาทำให้เกิดอาการวิตกกังวล สั่นคลอนจิตสำนึกของตะวันตก⁸⁶

ในส่วนที่เกี่ยวกับวาทกรรมอาณานิคมแล้ว จะเห็นได้ว่าبابามีความเห็นต่างจากชาอิดชัดเจน บาบาสานอวิธีการใหม่ๆ มุมมองใหม่ที่มีต่อปรากฏการณ์อาณานิคม ว่าไม่ได้มีความแน่ชัดตายตัวหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันเสมอ ภายใต้ปรากฏการณ์ของการกดทับ ยังมีมิติแง่มุมทางจิตวิทยาที่ให้ภาพแตกต่างออกไป ตะวันตกและตะวันออกภายใต้ภาพแทนและภาพเหมารวมที่ตรงข้ามกัน แต่ภายใต้ภาพดังกล่าวกลับปรากฏความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนย้อนแย้ง ความคิดเหล่านี้สามารถนำมาสู่การสั่นคลอนสลายตัวได้ ซึ่งการสลายตัวต่างอันถือเป็นภาพแทนที่ตายตัวของปรากฏการณ์อาณานิคมน่าจะช่วยให้เราทำความเข้าใจกับสถานะทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน ที่มุมมองแบบแบ่งแยกชัดเจนไม่สามารถให้คำตอบกับความเป็นไปได้

รื้อสร้าง วิพากษ์ความเป็นชาติ

ความเป็นไปของโลกยุคหลังอาณานิคมอันประกอบไปด้วยผลกระทบจากการยึดครองครอบงำของอารยธรรมตะวันตก การต่อต้านเจ้าอาณานิคมโดยแนวคิดชาตินิยม การโยกย้ายถิ่นฐาน การหดย่อของพื้นที่และเวลาโดยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เงื่อนไขต่างๆเหล่านี้ก่อให้เกิดความเป็นไปทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อนหลากหลาย การตั้งอยู่ท่ามกลางเหตุผล เรื่องเล่า กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ขัดแย้งกันบ่อยครั้งที่ทำให้ไม่สามารถนิยามได้ว่าตัวตน วัฒนธรรมของตนมีอัตลักษณ์เช่นไร รู้สึกถึงสถานะตัวตนที่ขัดแย้งเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน แต่ท่ามกลางสถานะดังกล่าว กลับต้องถูกนิยามด้วยภาพแทนและภาพเหมารวมอันตายตัวในรูปแบบต่างๆ ทั้งภาพเหมารวมอันเกิดจากวาทกรรมอาณานิคม ภาพเหมารวมจากแนวคิดชาตินิยม องค์กรสถาบันต่างๆ รวมถึงสังคมที่อาศัยอยู่ ล้วนขับเคลื่อนด้วยการกำหนดขอบเขตความหมายที่ตายตัวบางอย่าง สถานะเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งกับความเป็นไป ก่อให้เกิดความแปลกแยกเก็บกด เกิดการกดทับ กีดกัน อำนาจ และความไม่เท่าเทียม ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ย่อมเป็นการยากที่จะทำความเข้าใจด้วยแนวคิดที่ยังติดอยู่กับระบบภาพแทน ระบบคู่ขัดแย้ง

⁸⁶ David Huddart, Homi K. Bhabha, 77-79.

ด้วยเหตุนี้بابาจึงนำเสนอโมโนทัศน์ต่อวัฒนธรรมและภาวะตัวตนร่วมสมัยแบบใหม่คือ โมโนทัศน์แบบลูกผสม (Hybridity) อันประกอบไปด้วยโมโนทัศน์ย่อยต่างๆ ดังนี้

โมโนทัศน์เรื่อง ขอบ (Border) ขอบหรือเส้นแบ่งอันเกิดจากการกำหนดขอบเขตภาวะตายตัวบางอย่าง ขอบเขตที่กำหนดอัตลักษณ์ทำให้เกิดความหมายของคนที่อยู่ภายในขณะเดียวกันก็กำหนดความต่างหรือสิ่งอื่นที่เป็นภายนอก ขอบโดยการรับรู้ทั่วไปมักสร้างให้เกิดการปรากฏของภายในและภายนอก โดยตัวมันเองเป็นการปรากฏที่ไม่ปรากฏ ทั้งๆ ที่ตัวมันมีสถานะของการดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ เราเองที่เลือกที่จะให้ความหมายกับการมีอยู่เฉพาะของภายในและภายนอกโดยไม่ให้ความหมายกับขอบ ทั้งที่มันมีอยู่ ปรากฏ ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ตรงนั้น โมโนทัศน์เรื่องขอบคือการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักถึงภาวะของการมีอยู่และภาวะการรับรู้ของเรา ตระหนักถึงการให้ความหมายและการหลงลืม สถานะของความหมายของขอบไม่ได้มีเพียงภายในและภายนอก เราสามารถสร้างพื้นที่ความหมายของส่วนเสริมนี้เข้ามาได้ สร้างที่อยู่ที่เป็นไปได้ของสิ่งที่อยู่ระหว่าง (In-between) อันถือเป็นการก้าวข้ามภาวะของการแบ่งแยก นี้ไม่ใช่ความต่างเพราะมันคือส่วนหนึ่งและส่วนหนึ่งก็เป็นส่วนเดียวกับความต่าง เป็นสถานะของการเปลี่ยนผ่านอันถือเป็นสิ่งพิเศษ สถานะที่สร้างบริบทในการมองย้อนกลับมาให้เราสามารถตรวจสอบความเป็นไปของภายใน ว่าสิ่งใดบ้างที่เรากำหนดให้มันเป็นเราและแบ่งแยกกีดกันความเป็นอื่น โมโนทัศน์เรื่องขอบเป็นการปะทะประสานให้เกิดความเป็นไปได้ของการก้าวข้ามพรมแดนทางนามธรรมหรือทางจินตนาการที่มากกว่าการข้ามพรมแดนทางกายภาพ บาบาสันนิษฐานวิธีคิดที่ช่วยให้เราก้าวข้ามเรื่องเล่า จุดกำเนิด ความคิดเรื่องตัวตนที่เราถูกปลูกฝังมาสู่ความเป็นไปได้ใหม่ๆ ความเป็นไปได้ใหม่เหล่านี้จะกลายเป็นสัญลักษณ์ใหม่ทางอัตลักษณ์ที่ช่วยให้ผู้คนก้าวข้ามการถูกกักขังอยู่ในภาพเหมารวม (Stereotype) ต่างๆ ที่มีอยู่ ที่สร้างขึ้น และพุ่งเป้ามาที่เรา⁸⁷

โมโนทัศน์เรื่อง พื้นที่ที่สาม (Third space) โมโนทัศน์นี้ถือเป็นการก้าวข้ามสลายคู่แย้งแบบหนึ่ง บาบาสอนอพื้นที่ทางวัฒนธรรมแบบใหม่ที่หลีกเลี่ยงจากความเป็นวัฒนธรรมบริสุทธิ์หรือภาพแทนแบบสารัตถนิยม ความเป็นลูกผสมเกิดบนพื้นที่ที่สาม เป็นอะไรที่ใหม่ไม่ได้เป็นอย่างดีโดยอย่างไร มีความเกี่ยวข้องเชิงสัญลักษณ์ทางจิตวิทยาในการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ให้ความกำกวม ไม่ใช่การเป็นตัวแทนกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ แต่เป็นความคลุมเครือที่ช่วยให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์เกิดการปลดปล่อยจากการถูกตรึง (Fixity) พื้นที่สามหรือพื้นที่แบบลูกผสมเป็นการก้าวข้ามคู่ขัดแย้ง ต่างจากวิธีการแบบวิภาษวิธีของเฮเกลคือ ไม่ใช่เกิดจากจุดสองจุดที่ขัดแย้งกันแล้วทำให้เกิดเป็นจุดที่สาม

⁸⁷ ชญาน์วัต ปัญญาเพชร, “ศิลปะร่วมสมัยไทยภายใต้แนวคิดหลังอาณานิคมในทศวรรษที่ 1990,” 37.

พื้นที่ที่สามคือพื้นที่อื่นที่เกิดขึ้น พื้นที่ที่สามจึงเป็นพื้นที่ที่ทำให้เกิดความเป็นไปได้ใหม่ๆ ที่ถูกใช้เพื่อการต่อรองและการปฏิเสธ หลีกหนีจากนิยามตายตัวของอัตลักษณ์ตัวตนแบบคู่แย้ง ที่เกิดจากความคิดแบบอาณานิคม ทำให้เกิดพื้นที่ของการประสานมากกว่าการแบ่งแยก⁸⁸

มโนทัศน์เรื่องความเป็นชาติ ความคิดเรื่องชาติของ เบน แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) เสนอว่าความเป็นชาติที่เรารับรู้กันอยู่ในปัจจุบัน อยู่ในรูปที่เรียกว่า ชุมชนจินตกรรม (Imagine community) หมายถึงความเป็นชาติกำเนิดขึ้นมาจากรื่องเล่าและจินตนาการ เรื่องเล่าทำหน้าที่ให้คำอธิบายที่มาที่ไป แหล่งกำเนิด ลักษณะเฉพาะ กำหนดหมุดหมายบางอย่างที่ยึดโยงคนในชาติให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ธรรมชาติของเรื่องเล่าดังกล่าวมักจะอยู่ไกลพ้นจากการคิดคำนึง สืบสาวต้นตอ มันจึงให้ภาพของความเป็นรากเหง้าที่สืบทอดมาจากอดีตและจะดำเนินไปในอนาคตไม่สิ้นสุด เรื่องเล่าจะกำหนดจินตนาการของคนในชาติให้เป็นหนึ่ง รวมไปถึงการตอกย้ำเรื่องเล่าในแง่มุมต่างๆ เช่น พิธีกรรม วรรณกรรม วันสำคัญของชาติ ธงชาติ เพลงชาติ ฯลฯ อันเป็นการใช้ระบบสัญลักษณ์ทางนามธรรมครอบงำ สำนักของคนในชาติถูกกระตุ้นให้อยู่ในมิติของเวลาและสถานที่เดียวกันพร้อมๆ กัน ทุกคนจึงเชื่อมโยงกันในแนวระนาบเป็นพวกพ้องเดียวกัน ผลจากการที่ชาติเป็นชุมชนจินตกรรมอันมีที่มาจากเรื่องเล่าเดียวกัน ทิศทางเดียวกันก็คือ ทำให้เกิดศูนย์กลาง-ความเป็นอื่น เกิดความเป็นพวกพ้องและความต่างจนอาจถือเป็นศัตรู ในแง่นี้ความเป็นชาติก็ไม่ได้ต่างจากวาทกรรมอาณานิคมที่ได้ทำการกำหนดความหมายภาพแทน ตรึงผู้คนให้ติดอยู่กับลักษณะตายตัวและถูกกระทำด้วยอำนาจของวาทกรรมในเรื่องดังกล่าว⁸⁹

ความคิดเรื่องชาติของแอนเดอร์สันให้อิทธิพลต่อบาบา บาบานั่นย้ำประเด็นการเชื่อมต่อของชาติและเรื่องเล่าและขยายความว่า ชาติในฐานะโครงการทางการเมืองและวัฒนธรรมอาศัยกลวิธีของเรื่องเล่าและอำนาจเชิงสัญลักษณ์ จัดสรรความสัมพันธ์ทางสังคมและความมั่นคง ในการเขียนเรื่องชาติ สิ่งที่ถูกสถาปนาขึ้นมาคือเส้นแบ่งกัน ชาติวัดได้จากภาวะความเป็นระหว่าง (Liminality) ของภาวะสมัยใหม่ทางวัฒนธรรม จากภาวะดังกล่าวหมายความว่าเรื่องเล่าหรือวาทกรรมของนักชาตินิยมย่อมเป็นไปได้ด้วยตัวมันเอง เพราะการดำรงรักษาภาวะความเป็นระหว่างอยู่ท่ามกลางปัจจัยที่ไม่นิ่งตายตัว⁹⁰

บาบาอธิบายการรื้อสร้างวาทกรรมชาตินิยมโดยอธิบายว่าเรื่องเล่าของวาทกรรมชาตินิยมอันมีเป้าหมายในการสร้างชุมชนจากความต่างให้กลายเป็นหนึ่ง วาทกรรมดังกล่าวมี

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, 38.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, 41-47.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, 47-48.

องค์ประกอบสองลักษณะในตัวมันเองคือ กรอบเชิงพรรณนาสั่งสอน (Pedagogical) และกรอบเชิงการปฏิบัติแสดงออก (Performative) ซึ่งกรอบเหล่านี้ดำรงอยู่ในเงื่อนไขของกาลเวลา วาทกรรมที่เป็นกรอบเชิงพรรณนาสั่งสอนคือบรรดาเรื่องเล่าเกี่ยวกับจุดกำเนิดและประวัติศาสตร์อันตายตัวที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น เป็นตัวยืนยันถึงอำนาจที่เป็นความถูกต้องชอบธรรมเพื่อรวมศูนย์คนในสังคมให้เป็นหนึ่ง (Many to one) ประชาชนจึงกลายเป็นวัตถุทางประวัติศาสตร์ของวาทกรรมเชิงพรรณนาสั่งสอน ในลักษณะของการเป็นผลสืบเนื่องเที่ยงแท้ตายตัวจากเรื่องเล่าดังกล่าว กรอบในอีกลักษณะคือ กรอบเชิงการปฏิบัติแสดงออก นอกจากเรื่องเล่า ความเป็นชาติยังต้องนิยามผ่านการปฏิบัติตัวของคนในชาติด้วย เพราะการกระทำของคนในชาติ การปฏิบัติแสดงออกอย่างพร้อมเพรียงกัน (Simultaneously) ย่อมหมายถึงความเป็นชาติไปในตัว นักชาตินิยมจึงต้องผลิตวาทกรรมชาตินิยมเชิงการปฏิบัติแสดงออก เพื่อมาควบคุมการปฏิบัติแสดงออกเหล่านี้ให้เกิดเป็นบรรทัดฐานอันคงที่ การผลิตวาทกรรมลักษณะนี้ต้องกระทำอย่างต่อเนื่องให้ฝังแน่นจดจำ เป้าหมายคือสร้างปัจเจก (Subject) ที่เป็นตัวแทนของภาพแทนเชิงสัญลักษณ์ของชาตินิยม

จะเห็นได้ว่าวาทกรรมชาตินิยมเป็นการเล่าเรื่องสองชั้น (Double narrative movement) ด้านหนึ่งเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวตายตัวไม่เปลี่ยนแปลงจากอดีตจวบจนอนาคตที่ไม่สิ้นสุด แต่อีกด้านพร้อมกันเป็นการควบคุมแนวทางการปฏิบัติ ซึ่งทั้งสองด้านมีนัยยะที่ขัดกัน เพราะหากเรามีอดีตที่มั่นคงเที่ยงแท้เป็นหนึ่งก็เท่ากับว่า ไม่ว่าจะปัจจุบันเราจะแสดงหรือปฏิบัติอย่างไรมันย่อมไม่ส่งผลใดๆ กับธาตุแท้และไม่จำเป็นต้องมีการควบคุม ในทางกลับกันเมื่อต้องควบคุมก็แสดงว่าเราไม่ได้มีธรรมชาติที่เป็นหนึ่งเดียวกัน แต่เป็นความหลากหลายจึงต้องควบคุมให้เป็นหนึ่งเดียวกัน อีกทั้งเมื่อต้องมีการพยายามตรึงบางสิ่ง แสดงว่าสิ่งนั้นมันไม่ได้อยู่นิ่ง การพยายามรวมคนมาไว้จุดเดียวกันแสดงว่าคนเหล่านั้นล้วนกระจายอยู่ที่ต่างๆ เมื่อมีการกำหนดศูนย์กลาง วาทกรรมอาณานิคมจึงเป็นการสร้างภาวะความเป็นอื่นหรือเป็นชายขอบขึ้นมา และเมื่อเกิดภาวะศูนย์กลางและชายขอบก็กลายเป็นว่าวาทกรรมอาณานิคมทำให้สามัญสำนึกเรื่องพวกพ้องเดียวกันของคนในชาติต้องแตกแยก กระจัดกระจาย ด้วยเหตุนี้ วาทกรรมชาตินิยมจึงไม่มีวันจะไปถึงเป้าหมายของตนเองก็ด้วยข้อจำกัดอันเป็นเงื่อนไขที่ขัดแย้งในตัวเอง หน้าที่ยังเป็นการกระทำที่ให้ผลตรงข้ามคือเป็นการสร้างความเป็นอื่นไม่มีสิ้นสุดนั่นเอง วาทกรรมชาตินิยมจึงเป็นสิ่งที่บอบบาง แปรกแยก มากกว่าจะเป็นความดีงามหรือเป็นสัญลักษณ์ของความประสานสามัคคี⁹¹

⁹¹ David Huddart, Homi K. Bhabha, 101-120.

บทที่ 3
ประวัติและผลงานของศิลปิน มาเรีย เธเรซา อัลเวส

ภาพที่ 1 ศิลปิน มาเรีย เธเรซา อัลเวส (Maria Thereza Alves)

ที่มา: Manifesta 12, **Maria Thereza Alves**, Accessed April, 2019, Available from <http://m12.manifesta.org/maria-thereza-alvez/>

มาเรีย เธเรซา อัลเวส (Maria Thereza Alves) ศิลปินหญิงชาวบราซิล กำเนิดในปี ค.ศ. 1961 ที่เมือง Sao Luiz do Paraitinga เมืองที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของรัฐเซาเปาโล¹ (Sao Paulo) ติดชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกใต้ (South atlantic Ocean) เซาเปาโลเป็นเมืองที่มีความสำคัญเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและมีประชากรหนาแน่นที่สุดในบราซิล บราซิลเป็นประเทศที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 5 ของโลกและมีประชากรมากที่สุดในทวีปอเมริกาใต้ (210 ล้านคนในปี ค.ศ. 2018) มีป่าฝนขนาดใหญ่ที่สุดในโลกและมีทรัพยากรหลากหลายอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งสำคัญ

¹ Manifesta 12, **Maria Thereza Alves**, Accessed April, 2019, Available from <http://m12.manifesta.org/maria-thereza-alvez/>

ของทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทั้งพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์นานาชนิด มีชนพื้นเมืองหลากหลาย ภาษาเผ่าพันธุ์ดำรงอยู่มากมาย

ประเทศบราซิลมีภาษาหลักและภาษาทางการคือภาษาโปรตุเกส บราซิลเป็นเมืองขึ้นของโปรตุเกสตั้งแต่ปี ค.ศ. 1500 และได้ประกาศเอกราชจากจักรวรรดิโปรตุเกส ตั้งเป็นราชอาณาจักรบราซิลในปี ค.ศ. 1822 ต่อมาในปี ค.ศ. 1889 จึงได้จัดตั้งเป็นประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล² บราซิลเป็นเมืองขึ้นที่มีความสำคัญอย่างมากต่อโปรตุเกสโดยตั้งแต่ได้เริ่มยึดครอง โปรตุเกสจัดให้มีการโยกย้ายผู้คนมาอาศัยที่นี้จำนวนมาก เพื่อดำเนินกิจการและที่สำคัญคือเพื่อความมั่นคงของอาณานิคม บราซิลเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญและเป็นแหล่งเพาะปลูกที่มีความอุดมสมบูรณ์ กิจการต่างๆ ของเจ้าอาณานิคมเช่น การเกษตร อ้อย กาแฟ ไม้ เหลืองแร่ อัญมณี ทองคำ โลหะ ส่วนแรงงานที่นำมาใช้ในงานหนักเหล่านี้ ก็ได้จากการกวาดต้อนคนพื้นเมืองมาเป็นทาส ช่วงต้นของยุคอาณานิคม สองมหาอำนาจคือ สเปนและโปรตุเกสแบ่งกันครองโลกคนละครึ่งจากสนธิสัญญาตอร์เดซิยัส³ (ค.ศ. 1494) โปรตุเกสได้สิทธิครองตั้งแต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไล่มาแอฟริกาจนถึงบราซิล⁴ ฝั่งดินก่อนโลกอันมีทรัพยากรมากมาย หนึ่งในทรัพยากรสำคัญที่สร้างรายได้งามที่สุดคือทาส โปรตุเกสเป็นชาติ

² สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ, **ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล**, เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก https://ditp.go.th/contents_attach/81555/81555.pdf

³ **สนธิสัญญาตอร์เดซิยัส** ตอร์เดซิยัส (Tordesillas) คือชื่อเมืองที่ใช้เป็นสถานที่ในการทำสนธิสัญญาระหว่างโปรตุเกสกับราชบัลลังก์กัสติยา (หรือสเปนในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นสองมหาอำนาจในขณะนั้น เพื่อป้องกันการแย่งชิงจนเกิดศึกสงคราม ศาสนจักรตัดสินแบ่งโลกส่วนที่ไม่ใช่คริสเตียนเป็น 2 ส่วนในปี ค.ศ. 1494 เส้นแบ่งทางตะวันออกเริ่มตั้งแต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เส้นตะวันตกพาดผ่านประเทศบราซิลอันเป็นส่วนของทวีปอเมริกาที่ยื่นออกมา จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมบราซิลจึงเป็นชาติเดียวของทวีปอเมริกาเหนือ-ใต้ หรือซีกโลกใหม่ที่ตกเป็นของโปรตุเกส ในขณะที่ดินแดนที่เหลือทั้งหมดตกเป็นของสเปน ต่อมาการปฏิรูปศาสนาและการขึ้นมามีอำนาจของชาติอื่นๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ฮอลันดา ทำให้ชาติที่ไม่ได้มีส่วนแบ่งและเป็นโปรเตสแตนต์ไม่สนใจในสนธิสัญญาดังกล่าว แต่อย่างไรก็ดีโปรตุเกสก็ยังรักษาบราซิลไว้ได้ ส่วนดินแดนแถบอเมริกากลางสเปนก็ยึดครองไว้ได้ ส่วนสหรัฐอเมริกาและแคนาดาถูกมหาอำนาจใหม่ยึดครองไป

⁴ Frances Gardiner Davenport, **European Treaties Bearing on the History of the United States and Its Dependencies to 1648** (Washington, DC: Carnegie Institute of Washington, 1917), 85, 171.

แรกที่จัดหาและค้าทาสในทวีปซีกโลกใหม่ทั้งชาวพื้นเมืองและคนผิวดำที่แข็งแรงสูงงานหนักมากกว่าผลของอาณานิคม การย้ายถิ่นฐานและการค้าทาสข้ามมหาสมุทรทำให้บราซิลรวมถึงชาติต่างๆ ในทวีปอเมริกา กลายเป็นชาติที่มีหลากหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ผสมปนเป

อัลเวสเป็นเช่นเดียวกับชาวบราซิลส่วนใหญ่คือเป็นพวกเลือดผสมซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่มีสถานะรอง บราซิลเป็นสังคมที่มีการแบ่งชนชั้น กดเหยียดกีดกันทางเชื้อชาติเผ่าพันธุ์รุนแรงซับซ้อนแห่งหนึ่ง กลุ่มคนที่มีสถานะสูงอยู่ในชนชั้นผู้มีอำนาจและโอกาสในสังคมก็คือพวกชาวยุโรป-บราซิลผิวขาว เป็นผู้ครองอำนาจและผลประโยชน์ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่ดินทำกิน โอกาสในการทำธุรกิจและกิจการ รวมไปถึงโอกาสความก้าวหน้าในสายงานอาชีพ ส่วนพวกลูกผสม คนดำ คนพื้นเมือง ซึ่งมีจำนวนเกินครึ่งเป็นชนชั้นล่างของสังคมที่ยังมีระดับและการแบ่งแยกอีกที ตระกูลของอัลเวสเป็นลูกผสมของชาวพื้นเมืองเผ่า Kaingang/Guarani⁵ ที่ส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม ในปี ค.ศ. 1964 - 1985 บราซิลถูกยึดครองโดยอำนาจเผด็จการทหาร มารดาของเธอพาเธอลี้ภัยความรุนแรงไปทำงานในเมืองใหญ่ที่นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ในดินแดนแห่งเสรีภาพแม้จะมีความรุนแรงน้อยกว่าแต่เธอและแม่ที่ทำงานเป็นแม่บ้านทำความสะอาด ก็ต้องเผชิญกับชนชั้นและการเหยียดเชื้อชาติอยู่ดี เธอเล่าถึงประสบการณ์การถูกกลั่นแกล้งรังเกียจด้วยเหตุจากการเป็นคนพื้นเมืองผิวสี แต่นี่ก็อาจเป็นข้อดีเพราะทำให้ตั้งแต่วัยเด็ก เธอมีกหมกตัวอยู่ในห้องสมุดแทนการไปเล่นสนุกเหมือนเด็กทั่วไป ความรู้จากหนังสือทำให้เธอรู้จักที่ใช้วิธีการก่อตั้งรวมกลุ่มเด็กผิวสีที่จะคอยร่วมช่วยกันเมื่อมีใครถูกกลั่นแกล้งและมันก็ได้ผลอย่างดี นี่อาจเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เธอเห็นพลังและความจำเป็นของการจัดตั้งรวมกลุ่มเพื่อต่อการกับการถูกกระทำ⁶ อัลเวสเติบโตและได้รับการศึกษาในเมืองที่ถือเป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่งของโลกนี้ จนเธอจบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางด้านศิลปะที่สถาบัน Cooper Union Manhattan⁵

ประวัติของอัลเวสแสดงให้เห็นชัดเจนถึงความสนใจที่เธอมีต่อประเด็นทางการเมือง ประเด็นปัญหาต่างๆ อันเป็นผลสืบเนื่องโดยตรงจากลัทธิอาณานิคม เช่น ปัญหาผู้ถูกกดทับ ปัญหาความไม่เท่าเทียม ประเด็นเรื่องการพัฒนา ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ในปี ค.ศ. 1979 ก่อนที่เธอสำเร็จ

⁵ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, *The long road to Xico* (Berlin: Sternberg, 2015), 31-32.

⁶ Richard William Hill, *The Freedom to Develop What Is Necessary: Maria Thereza Alves Interviewed by Richard William Hill*, Accessed March, 2020, Available from <https://bombmagazine.org/articles/the-freedom-to-develop-what-is-necessary-maria-thereza-alves-interviewed/>

การศึกษา ในนามของสมาชิกรัฐสภาชาวอินเดียนพื้นเมืองนานาชาติ เธอได้เป็นผู้นำเสนอบทความของตนเองในที่ประชุมองค์การสหประชาชาติครั้งที่ 35 ในเรื่องสิทธิมนุษยชน หลังจากนั้นไม่นาน บทกวีของเธอที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประสบการณ์ของชนพื้นเมืองยังได้รับรางวัลใหญ่ 2 รางวัลคือรางวัลจากสถาบัน Academy of American Poets และ Bucknell Scholarship for Younger Poets⁷ ขณะศึกษาอยู่ เธอได้จัดนิทรรศการทางวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนชาวเอล ซาบาดอร์ (El Salvador) ที่ได้รับผลกระทบจากสงครามการเมืองที่มี CIA เป็นผู้หนุนหลัง ในปี ค.ศ. 1980 – 1981 อัลเวสยังได้จัดตั้งศูนย์ประสานงานข้อมูลข่าวสารบราซิลประจำนิวยอร์ก ที่ทำหน้าที่รับข้อมูลและรายงานข้อมูลทางด้านสิทธิมนุษยชน ข้อมูลความรุนแรงที่เกิดในบราซิลให้โลกรับรู้ เธอทำงานพิเศษเป็นนักข่าวเขียนบทความจำนวนหนึ่งตีพิมพ์ในวารสารและหนังสือพิมพ์ เข้าร่วมโครงการฝึกกำลังของชาวคาริเบียนและลาตินอเมริกา (CLASP) เป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในการถ่ายทำสารคดีความรุนแรงของสงครามการเมืองในเอล ซาบาดอร์ ที่ทำให้เธอได้เห็นความโหดร้าย การทรมาน การเข่นฆ่ากันอย่างโหดเหี้ยม บุคคลใกล้ชิดที่มีอิทธิพลทางความคิดของเธอในเวลานี้มี 3 คนสำคัญคือ Jimmy Durham ศิลปิน นักวิชาการ และนักเคลื่อนไหวเพื่อชนพื้นเมืองที่ต่อมาได้กลายเป็นคูชีวิตของเธอจนปัจจุบัน Tupa-Y นักเคลื่อนไหวที่สืบทอดเผ่าเดียวกับเธอ การทวงคืนที่ดินของบรรพบุรุษ ทำให้เขาถูกลอบสังหารในปี ค.ศ. 1983 เช่นเดียวกับอีกคนคือ Angelo Kreta นักเคลื่อนไหวชาวอินเดียนพื้นเมืองที่ถูกลอบสังหารในปี ค.ศ. 1980⁸

ปี ค.ศ. 1985 หลังเผด็จการทหารลงจากอำนาจ บราซิลจะมีการเลือกตั้งเป็นครั้งแรก อัลเวสให้ความสำคัญกับเรื่องนี้และได้เดินทางกลับมายังบราซิล ที่เซาเปาโล เธอร่วมเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งพรรคการเมืองชื่อ Green Party พรรคมีนโยบายทั้งทางด้านความเท่าเทียมสิทธิมนุษยชน รวมไปถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากร ประสบการณ์ที่บราซิลทำให้เธอผิดหวังเพราะประเทศที่พึ่งผ่านพ้นระบอบเผด็จการทำให้สังคมไร้ความตื่นตัว ประเทศยังถูกรอบงำด้วยกลุ่มอำนาจและอภิสิทธิ์ชนทางการเมือง ความเป็นไปได้ของการเคลื่อนไหวทางการเมืองและศิลปะแทบจะไม่มีที่นี้⁹

⁷ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, *The long road to Xico*, 31-32.

⁸ Ibid.

⁹ Maria Thereza Alves, *A Question of Aesthetics and Colonization*, Accessed April, 2019, Available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-question-of-aesthetics-and-colonization?c=>

อัลเวสย้ายไปอาศัยที่เม็กซิโกในปี ค.ศ. 1986 เพราะที่นี้ผู้คนตื่นตัวทางการเมือง คนพื้นเมืองรวมกลุ่ม และให้ความสำคัญกับปัญหา ศิลปะที่เม็กซิโกเองก็ถือว่าเป็นสิ่งที่มีบทบาท มีความก้าวหน้า

อัลเวสยังคงทำงานการเมืองและทำงานศิลปะควบคู่กันไป แม้การเคลื่อนไหวทางการเมืองจะมุ่งมันชัดเจนตรงไปตรงมา แต่ในศิลปะเธอดูตระหนักถึงความเป็นศิลปะอย่างเต็มที่ แม้ศิลปะจะเป็นเครื่องมือในการแสดงออกทางการเมือง แต่การเมืองก็ไม่ได้มาบดบังจนเกิดการมองข้ามความเป็นศิลปะแต่อย่างใด งานศิลปะของเธอล้วนมีมิติการสื่อความหมายที่ซับซ้อนมีชั้นเชิง แนวทางศิลปะของเธอเป็นไปในแนวทางที่ต่อต้านข้อจำกัดและความเป็นสถาบัน เป็นงานที่แสดงออกทางความคิด ใช้สื่อหลากหลาย เลย์พันความเป็นรูปทรง หรือที่เรียกกันว่างานแบบ คอนเซ็ปชวล อาร์ต ความสนใจทางการเมืองทำให้เรื่องข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญ บ่อยครั้งที่เธอเข้าไปทำงานกับชาวพื้นเมือง นำเสนอข้อมูล ให้พวกเขาได้เป็นส่วนหนึ่งในผลงาน นอกจากประเด็นการเมืองอันหลากหลาย ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ประเด็นที่สัมพันธ์กับรายละเอียดเรื่องราวส่วนตัวก็ปรากฏควบคู่มาโดยตลอดในงานของเธอ ท่าทีในการแสดงออกของผลงานเองก็มีความหลากหลาย บางชิ้นเป็นการแสดงออกทางการเมืองชัดเจน เช่นในปี ค.ศ. 1992 ในวาระครบรอบ 500 ปีที่สเปนรุกรานโลกใหม่ นับเป็นประวัติศาสตร์อันขมขื่น แต่ที่สเปนกลับจัดเป็นงานฉลองสำคัญของชาติ เธอและเพื่อนศิลปินชาวพื้นเมืองได้สร้างผลงานชื่อว่า ‘Virginia/Veracruz’ ศิลปะจัดวางและศิลปะสื่อแสดง (Installation art and performance art) ขึ้นกลางกรุงมาดริดจนต้องถูกจับกุมทั้งที่ได้รับอนุญาตจากสภาเมืองแล้ว¹⁰ นอกจากทำที่ดังกล่าว ผลงานหลายชิ้นกลับมีการแสดงออกอย่างมองโลกในแง่ดี สดใส บางชิ้นใช้ขนบของความเป็นวิทยาศาสตร์ วิชาการที่นำเสนอข้อมูลสืบค้นเป็นระเบียบแบบแผน บางชิ้นเป็นการเหน็บแนมอันน่าตลกขบขัน ความหลากหลายอาจนับเป็นหนึ่งในคุณสมบัติเด่นของเธอ แต่ในความหลากหลายดังกล่าวล้วนมีจุดร่วมบางอย่างที่สำคัญ

ที่เม็กซิโกเธอทั้งเคลื่อนไหวทางการเมืองกับกลุ่มองค์กรพื้นเมืองหลากหลาย รวมถึงร่วมและจัดตั้งกลุ่มทางศิลปะหลายกลุ่ม สร้างงานศิลปะหลายชิ้นจัดแสดงยังส่วนต่างๆ ของโลก ในปี ค.ศ. 1994 ความรุนแรงในเม็กซิโกจากการปราบปรามกองกำลังซาปาติस्ता (Zapatista) อันเป็นกองกำลังชาวพื้นเมืองทำให้เธอมีโอกาสถูกเหมารวม ด้วยเหตุนี้ในปีดังกล่าวเธอจึงได้ย้ายมาอาศัยที่ยุโรป ตั้งแต่นั้น¹¹ ช่วงเวลาดังกล่าวยังเป็นจุดเปลี่ยนให้เธอลดบทบาททางการเมืองลง โดยเธอมองว่า มันมีความเป็นไปได้ไม่น้อยมากที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงจากการเคลื่อนไหวดังกล่าว แม้จะย้ายมา

¹⁰ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, **The long road to Xico**, 35-36.

¹¹ *Ibid.*, 34.

ยุโรปแต่เธอยังคงมีส่วนร่วมในองค์กรคนพื้นถิ่นต่าง มีส่วนร่วมในการคิดการสื่อสารเรื่องราวเหล่านี้ในวิธีและรูปแบบที่ต่างออกไป มุมมองต่อปัญหา ก็จะเปลี่ยนไปเพราะการเมืองแบบก่อนหน้า ดูจะเป็นเพียงพื้นผิวของปรากฏการณ์ที่จะเกิดซ้ำซากเรื่อยไป การสะท้อนภายใต้พื้นผิวด้วยงานศิลปะอาจสร้างผลกระทบ สร้างความเปลี่ยนแปลงอะไรๆ ได้ดีกว่า

การย้ายมาอยู่ยุโรปทำให้อัลเวสได้สำรวจมุมมองต่างๆ กว้างขวางกว่าเดิม ได้มีประสบการณ์ร่วมกับชาวยุโรปที่เป็นชาติเจ้าอาณานิคมและเป็นศูนย์กลางของโลกในปัจจุบัน ได้อาศัยอยู่ท่ามกลางดินแดนและประวัติศาสตร์ ท่ามกลางสภาวะทางวัตถุ สังคม วัฒนธรรม ประสบการณ์เหล่านี้ล้วนนำมาสู่การผสมผสานเชื่อมโยงกับมุมมอง เรื่องราว และประสบการณ์ที่ผ่านมา ความเหมือน ความต่าง ความเท่าเทียมและความไม่เท่ากัน ธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ที่ถูกกระทำจากอารยธรรม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม ความแปลกแยกในตัวตนที่ดำรงอยู่ท่ามกลางเงื่อนไขดังกล่าว แม้จะมีรูปแบบที่ต่างกันแต่ก็ล้วนถูกกระทำด้วยเงื่อนไขของความเป็นไป ความซับซ้อนของปัญหาและความเข้าใจที่มีต่อประสบการณ์เหล่านี้ ล้วนให้แง่มุมความคิดที่สำคัญต่อเธอ งานชิ้นแรกในยุโรปชื่อว่า Objective Channel Selection (ค.ศ. 1995) ศิลปินสำรวจเก็บข้อมูลเมือง Ghent ประเทศเบลเยียม ซึ่งเป็นเมืองแรกที่เธอได้มาอาศัย เธอศึกษาภูมิทัศน์ของเมืองที่มีถนนบางสายคดเคี้ยว แปลกผิดตา เมื่อสำรวจในแผนที่โบราณพบว่ามันคือการถมแม่น้ำในอดีต ความเจริญจากอุตสาหกรรมที่สัมพันธ์กับอาณานิคมสร้างความเปลี่ยนแปลงแม้ในชาติเจ้าอาณานิคม เธอสำรวจต่อไปถึงผลกระทบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับน้ำ ภาพและบรรยากาศของท้องน้ำที่ขาดหายไปจากชีวิต เก็บข้อมูลสอบถามความเห็นของคนท้องถิ่นและมีส่วนร่วมไปกับคนท้องถิ่นในปฏิบัติการ ผู้คนส่วนใหญ่ไม่เคยรู้มาก่อนในสิ่งที่เธอสังเกตและสืบค้นนี้ หลายคนสนใจและได้ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงเป็นไปในประวัติศาสตร์ทำให้ชีวิตเขาต้องขาดสิ่งใดไป วิธีการที่ใช้ในงานของเธอถือเป็นความแปลกใหม่ที่ผู้คนและวงการศิลปะให้ความสนใจ เธอเองก็ได้ตระหนักถึงความต่างของผู้คนชาวยุโรปผิวขาว เพราะวิธีการเดียวกันนี้หากนำไปใช้กับบางที่ เช่นในอเมริกา หรือบราซิลบ้านเกิดเธอ ผลลัพธ์จะต่างออกไป งานเธอจะกลายเป็นการบ่อนทำลาย เธอจะถูกเหยียดหยันว่าเธอเป็นใครถึงมาทำตัวเป็นผู้สำรวจบ่งชี้ความจริง เป็นแค่คนพื้นเมือง คนนอก ไม่ได้เป็นนักวิทยาศาสตร์หรือนักวิชาการที่เป็นตัวแทนสถาบันของชาติ¹²

การมาเป็นศิลปินที่ยุโรปทำให้เธอสามารถมีอิสระในการคิดสร้างสรรค์ผลงาน มีโอกาสได้สร้างงานและจัดแสดงอย่างต่อเนื่อง ผลงานของเธอถูกจัดแสดงในเทศกาลศิลปะสำคัญ รวมถึง

¹² Richard William Hill, *The Freedom to Develop What Is Necessary: Maria Thereza Alves Interviewed by Richard William Hill.*

ถูกจัดแสดงยังภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก มีโอกาสมีส่วนร่วมในทางศิลปะกับองค์กรต่างๆ ปัจจุบัน แม้เธอจะอาศัยอยู่ที่ยุโรปเป็นหลัก (เยอรมันและอิตาลี) แต่ไม่ได้ทำให้เธอห่างจากการมีส่วนร่วมในการปกป้องเรียกร้องความเป็นธรรมให้คนพื้นเมืองแต่อย่างใด เธอยังคงมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันกับองค์กรต่างๆ ไปจนถึงการจัดตั้งโครงการดำเนินการต่างๆ ด้วยตนเองเสมอ แม้แนวทางจะแตกต่างจากเดิมดังที่ได้กล่าวมา แต่ความเป็นการเมืองอันหมายถึงการต่อกรต่อรองกับอำนาจไม่เคยจางหาย ตรงกันข้ามความเป็นการเมืองดังกล่าวกลับมีนัยยะอันหลากหลายและสะท้อนลงไปยังศูนย์กลางแหล่งที่มาเก่าเดิม อัลเวสใช้สถานะของศิลปะหยิบจับเรื่องราวหลายแง่มุมเพื่อกระตุ้นสะท้อนความสัมพันธ์เชื่อมโยงของปรากฏการณ์อาณานิคม ทั้งในแง่ของการสืบค้นที่มาที่ไป ในแง่การกระตุ้นเตือน การแสดงออกถึงภาวะตัวตนที่ถูกกระทำโดยวาทกรรมอาณานิคม เปิดเผยถึงผลกระทบของปรากฏการณ์ที่มีก้อยู่เลยพ้นจากการให้ความสำคัญหรือการรับรู้มาก่อน เผยถึงความสัมพันธ์ของอาณานิคมว่ามันส่งผลสืบเนื่องใกล้ชิดกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันเราเพียงใด ด้วยอำนาจของอาณานิคมที่แผ่ซ่านซึมลึกส่งผลกระทบต่ออย่างหลากหลายรอบด้าน ผลงานสร้างสรรค์ของอัลเวสก็หยิบจับประเด็นหลากหลายรอบด้าน ปรากฏออกมาเป็นผลงานที่มีความหลากหลายเช่นกัน¹³

ภาพรวมผลงานของศิลปิน

ในผลงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้หยิบยกผลงานอันหลากหลายของศิลปินมาวิเคราะห์อธิบายโดยใช้วิธีจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ แต่ละหมวดหมู่ที่จัดแบ่ง ก็เพื่อแสดงให้เห็นผลกระทบในด้านต่างๆ จากลัทธิอาณานิคมอย่างเด่นชัด ให้เห็นภาพว่าด้วยการมีอยู่ของลัทธิอาณานิคม นำมาสู่ผลกระทบอันซับซ้อนในด้านต่างๆ อย่างไร ประโยชน์อีกอย่างคือการเป็นตัวกำหนดแนวทางในการศึกษา การหยิบใช้ทฤษฎี การลำดับการอธิบาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นเอกภาพในประเด็น ประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยหยิบยกมาใช้ในการจัดหมวดหมู่ผลงานเหล่านี้ เป็นประเด็นที่ผู้วิจัยได้ทำการจัดแบ่งเชื่อมโยงขึ้นมาด้วยตัวเอง โดยอาศัยเนื้อหาและแนวทางการแสดงออกของผลงานเป็นสำคัญ ที่มาของประเด็นต่างๆ ที่ได้หยิบยกมาเป็นหัวข้อ ด้วยว่าผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นหัวข้อต่างๆ เหล่านี้ เป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อความเข้าใจในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ เป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คน อีกทั้งประเด็นเหล่านี้ก็จะยังเป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจ ผู้ที่สนใจศึกษาในแนวทางหลังอาณานิคม ก็ได้มีการหยิบยกหัวข้อประเด็นต่างๆ เหล่านี้มาเป็นหัวข้อในการศึกษาอธิบาย ทั้งนี้การแยกประเด็นดังที่กล่าวมา ก็ไม่ได้หมายความว่าประเด็นเหล่านี้แยกขาดตายตัว ดังที่กล่าวว่าการแบ่งแยกนี้เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ระดับพื้นผิว ภายใต้พื้นผิวก็จะมีเชื่อมโยงถึงกัน

¹³ ผู้ที่สนใจในผลงานของศิลปิน มาเรีย เฮอร์ซา อัลเวส สามารถเข้าชมผลงานได้ที่

ผลงานของศิลปินที่ถูกจัดในหมวดหมู่ต่างๆ ก็จะมีการสะท้อนแง่มุมที่เชื่อมโยงหลากหลาย โดยสามารถจัดแบ่งได้ตามหมวดหมู่ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดหลังอาณานิคมกับวาทกรรมความรู้

ความรู้ให้นิยามการมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม เมื่อนิยามของความรู้คือเงื่อนไขในการดำรงอยู่ ความรู้จึงเป็นอำนาจกำหนดความคิด การกระทำ และตัวตนของผู้คน ลัทธิอาณานิคมทำให้อัทธิพลและความรู้ของตะวันตกแผ่คลุมไปทั่วโลก ความรู้ตะวันตกกลายเป็นนิยามของความจริงสากล แต่ความสากลดังกล่าวล้วนประกอบสร้างโดยมีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ตะวันตกคืออำนาจในการผูกขาดความจริง ความรู้ของตะวันตกให้นิยามอำนาจและสถานะที่เหนือกว่าสูงส่งกว่าแก่ตนเอง กดเหยียดกีดกันความเป็นอื่น สร้างให้ผู้อื่นกลายเป็นความเป็นอื่น ซึ่งเหล่านี้ย่อมนำมาสู่การเป็นอยู่ที่แตกต่างไม่เท่าเทียม การรับเอา-การมีอยู่ของความรู้ตะวันตกจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรตรวจสอบพิจารณา ด้วยความสำคัญของปัญหาจึงทำให้ความรู้กลายเป็นประเด็นสำคัญ ตัวอย่างผลงานของศิลปินที่นับว่ามีความเกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ได้แก่

- “Nowhere” (ค.ศ. 1993) ศิลปะจัดวางที่นำเสนอประเด็นเรื่องนามธรรมของความรู้ของตะวันตก ที่นำมาสู่การกระทำการปฏิบัติสู่ความเป็นจริง ด้วยนามธรรมก็ทำให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่ส่งผลอย่างรอบด้าน

- “This is not an Apricot” (ค.ศ. 2009) ผลงานจิตรกรรมแบบจัดวางที่นำเสนอประเด็นวาทกรรมอำนาจความรู้ตะวันตก ที่ได้ดูดกลืนความจริงสู่ความรู้ของสถาบันความรู้ตะวันตกจนทำให้อำนาจของตะวันตกมีอยู่โดยความรู้ต่างๆ เหล่านี้

- “Fair Trade Head” (ค.ศ. 2007) งานศิลปะเชิงแนวคิดในรูปโปสเตอร์ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การเรียกร้องที่มีอยู่จริง สถาบันชาติพันธุ์วิทยาฝรั่งเศส อ้างถึงการครอบครองศีรษะที่มีรอยสักดงามของชาวเมารีว่าเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่ตนมีความสมเหตุสมผลจะครอบครองเพื่อการศึกษาได้ มากกว่าจะส่งร่างกายของบรรพบุรุษคืนให้ลูกหลาน เพื่อให้ลูกหลานได้กระทำพิธีตามความเชื่อให้

- “Minus One Dimension: Zinneke Reflections” (ค.ศ. 1995) ผลงานที่สัมพันธ์กับประเด็นสิ่งแวดล้อม แม่น้ำที่เคยมีอยู่แต่ถูกถมไปด้วยความเจริญของเมืองและการขนส่งทางบก ศิลปินถ่ายทอดรูปทรงของแม่น้ำที่เป็นอดีตไปแล้วเหล่านี้ออกมาเป็นแผ่นภาพ ซึ่งมีรูปทรงคล้ายแผนที่ ด้วยความรู้ที่นำมาสู่การประกอบสร้างภาพแทนของสิ่งต่างๆ สิ่งต่างๆ ก็จะถูกจำลองลดทอนมิติของมันลง ภาพแทนถูกใช้แทนความเป็นจริง จนความจริงถูกกระทำในรูปแบบต่างๆ

2. แนวคิดหลังอาณานิคมกับแนวคิดสตรีนิยม (Feminism)

ความแตกต่างทางเพศอันถือเป็นความแตกต่างที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ต่างจากความต่างสีผิวเผ่าพันธุ์อันเป็นสิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติเช่นกัน ด้วยความต่างที่มี นำมาสู่การประกอบสร้างความต่าง โครงสร้างในการประกอบสร้างที่มีศูนย์กลาง ก็จะนำมาสู่ความหมายของการมีอยู่ที่มีศูนย์กลางเป็นผู้ครอบครองทุกสิ่ง ศูนย์กลางที่เป็นความเหนือกว่า เป็นอำนาจ เป็นผู้กระทำ ผู้มีบทบาท เป็นคุณค่า เป็นคุณสมบัติที่เหนือกว่า เข้มแข็ง ฉลาด มีเหตุผล เป็นความถูกต้อง ความงดงาม ฯลฯ โครงสร้างเช่นนี้ก็นำมาสู่ความไม่เท่าเทียม นำมาสู่การประกอบสร้างสิ่งต่างๆ อย่างไม่เท่าเทียม วาทกรรมของความไม่เท่าเทียมแตกต่าง ด้วยเหตุผลว่าเป็นธรรมชาติ ทั้งที่ความต่างเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม ด้วยความหมายทางวัฒนธรรมที่มาสวมทับความแตกต่างตามธรรมชาติ เหล่านี้ย่อมนำมาสู่สภาพที่เป็นปัญหาของการเก็บกดปิดกั้น การถูกกระทำ เอาเปรียบ การยอมตามอย่างไม่มีวันจบสิ้น ตัวอย่างผลงานของศิลปินที่นับว่ามีความเกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ได้แก่

- “Beyond the Painting” (ค.ศ. 2011) ผลงานเปิดรับอาสาสมัครเพศหญิงชาวตะวันตกมาใช้ร่างกายของตน ทำการจำลองแบบภาพเปลือยที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ การบันทึกความรู้สึกและปฏิกิริยาของอาสาสมัคร ก็จะสะท้อนให้เห็นโครงสร้างความคิดที่มีอยู่ในเพศหญิงเหล่านี้

- “Iracema (de Questembert)” (ค.ศ. 2009) ภาพยนตร์สั้นที่นำเสนอภาวะของศูนย์กลาง ด้วยลัทธิอาณานิคมก็ได้ทำให้ศูนย์กลางตะวันตกกลายเป็นศูนย์กลางของชีวิตอื่นๆ ศูนย์กลางเหล่านี้ก็จะเป็นอำนาจกำหนดควบคุมทุกอย่างของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ ตัวตน ความปรารถนา ความสุข

- “Urban Rituals” (ค.ศ. 1987-ปัจจุบัน) ผลงานที่เป็นการบันทึกภาพที่พบเจอในชีวิตประจำวัน ภาพนกที่ต้องเสียชีวิตลงในเมือง ตัวตนที่ต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ถูกประกอบสร้างให้เป็นที่ขัดแย้ง บีบคั้น ทนทุกข์ ไม่เป็นธรรมชาติ จนนำมาสู่สภาพอันน่าอนาถ เหล่านี้ก็ไม่ต่างจากเพศหญิงที่ต้องอยู่ในสังคมที่มีโครงสร้างแบบปิตุลาธิปไตย

3. แนวคิดหลังอาณานิคมกับกลุ่มคนสถานะรอง (Subaltern)

กรอบของมาตรฐานสากล สร้างกรอบให้การมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ตะวันตกพร้อมลัทธิอาณานิคมสร้างมาตรฐานของทุกสิ่งให้เกิดความเป็นสากลขึ้นบนโลก ทั้งที่โลกมีความต่างหลากหลายมากมาย แต่ละสิ่ง แต่ละคน ก็มีที่มามีความเป็นไปที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของตนเอง เมื่อเงื่อนไขเหล่านี้เป็นความต่าง เป็นสิ่งที่อยู่นอกกรอบ อยู่ในกรอบที่มาตรฐานประเมินแล้วว่าเป็นความตรงข้ามอย่าง

ไม่มีวันจะรวมนับได้ ด้วยมาตรฐาน ก็จะทำให้เหล่านี้อยู่ในสภาพของการเป็นสิ่งละเมิด เป็นสิ่งที่จะต้องไม่มีอยู่ เป็นการมีอยู่ที่จะต้องถูกประณาม เมื่อสิ่งที่อยู่ในกรอบเหล่านี้คือชีวิต เป็นชีวิตที่อยู่นอกกรอบของมาตรฐาน ชีวิตที่จะต้องถูกกระทำด้วยนิยามเช่นนี้จะต้องเผชิญกับสิ่งใด ด้วยการใช้ในนิยามเช่นนี้ใครๆ ก็ไม่สนใจ ไม่มีใครสามารถรับฟังว่าเขาเป็นความต่างที่ไม่ได้ต่างจากเรา เขาเป็นได้เพียงความต่างที่ถูกประณาม ประณามแล้วว่าไม่มีความหมาย ไม่สมควรมีอยู่ ในมาตรฐานสังคมก็จะมีผู้ที่ถูกกำหนดเช่นนี้อยู่ ที่ทำให้ต้องทนอยู่ด้วยความทุกข์ทน สำหรับมาตรฐานของอาณานิคมตะวันตก คนพื้นเมืองก็จะจัดอยู่ในกลุ่มนี้ ตัวอย่างผลงานของศิลปินที่นับว่ามีความเกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ได้แก่

- “A Possible Reversal of Missed Opportunities” (ค.ศ. 2016) ผลงานศิลปะเชิงแนวคิดที่เปรียบเทียบให้เห็นการปรากฏมีอยู่ของมนุษย์ที่มีความแตกต่าง ด้วยการเป็นชาวพื้นเมืองเขาก็จะมีความหมายเป็นสิ่งที่ตัวตนที่ไม่มีใครเห็นใครรับฟัง แต่เมื่อเหล่านี้อปรากฏในฐานะสถาบันความรู้ตะวันตก พวกเขาก็กลายเป็นสิ่งที่มีตัวตนขึ้นมาได้ทันที ทั้งที่ตัวตนที่มีอยู่ ล้วนเป็นสิ่งคงเดิม

- “Diothio Dhep” (ค.ศ. 2004) ผลงานวิดีโอที่ถ่ายทอดประสบการณ์ของศิลปินได้เป็นศิลปินแลกเปลี่ยนที่ประเทศเซเนกัล การเป็นตัวแทนจากตะวันตกของเธอก็ทำให้เธอได้เห็นปรากฏการณ์แปลกๆ ที่เกิดขึ้น เป็นความแปลกที่เกิดจากระบบคุณค่าความหมายการนิยามที่มีที่มาจากตะวันตก ที่ทำให้เกิดความแปลก

- “Dicionário Krenak-Português / Português-Krenak” (ค.ศ. 2010) ผลงานศิลปะเชิงแนวคิดที่เป็นการสร้างดิกชันนารี แปลภาษาพื้นเมืองในบราซิลเป็นภาษาโปรตุเกส โปรตุเกสบุกรุกยึดครองบราซิลมาเกินห้าร้อยปี แต่ไม่เคยมีดิกชันนารี ไม่มีการแปล ไม่มีการสื่อสารกับชาวพื้นเมืองมาก่อน การค้นพบว่าเคยมีนักมานุษยวิทยาเยอรมันได้ทำดิกชันนารีเยอรมันกับภาษาพื้นเมืองไว้ ก็ทำให้สะดุดใจถึงความเป็นมา อันเป็นที่มาส่งผลไปสู่การสูญหายของชนเผ่าดังกล่าว

4. แนวคิดหลังอาณานิคมกับภาวะตัวตนหลังยุคอาณานิคม

สิ่งที่ภาวะอาณานิคมได้ฝากไว้สู่การดำรงอยู่ในปัจจุบันก็คือความต่าง โครงสร้างของตะวันตกที่กลายเป็นโครงสร้างสากล มอบความต่างที่ตะวันตกเป็นศูนย์กลางที่ต่างจากผู้อื่น สิ้นสุดยุคอาณานิคมสู่ยุคแห่งการสร้างชาติ กรอบคิดชาตินิยมก็ได้ประกอบสร้างความต่าง มอบสารัตถะ เน้นย้ำความต่าง ความต่างทั้งหลายที่มีผู้ประกอบสร้าง ล้วนเป็นการแฝงนัยของการประณาม เจตนคติ นัยของอำนาจ และการแบ่งแยก การดำรงอยู่ท่ามกลางตัวบทความหมายของการแบ่งแยกก็ติดกัน แต่ใน

การเป็นอยู่ของปัจจุบัน เราล้วนดำรงอยู่ในภาวะของการผสมผสานหลากหลาย ท่ามกลางสภาวะ เช่นนี้ ด้วบทภาษาต่างๆ ก็ดูจะสร้างปัญหาให้การดำรงมากกว่าจะเป็นผลดี การหันมาพิจารณาด้วบทความหมายแห่งการแบ่งแยกแตกต่างกิดกันจึงอาจจะเป็นผลดี ที่ช่วยให้เราอยู่ท่ามกลางความต่าง โดยไม่เกิดความขัดแย้งและความแตกต่าง ผลงานของศิลปินที่สะท้อนปัญหาเหล่านี้ได้แก่

- “Seed of Change” (ค.ศ. 1999-ปัจจุบัน) ผลงานศิลปะเชิงแนวคิดที่เป็นการสำรวจประวัติศาสตร์ของเมล็ดพันธุ์ การเดินเรือด้วกิจกรรมต่างๆ ของตะวันตก ก็ได้ทำให้พืชพรรณต่างๆ ติดมาเจริญเติบโต เหล่านี้ก็ไม่ต่างจากมนุษย์ที่ต้องได้ย้ายถิ่นฐาน เปลี่ยนแปลงที่อยู่ เงื่อนไขสถานกาลเติบโตในสิ่งทีต่าง ชีวิตก็เพียงมีชีวิต แม้จะมีประวัติศาสตร์ มีโครงสร้างมากำหนดให้เป็นเช่นไร เหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการมีชีวิตเติบโต

- “Oculosics” (ค.ศ. 2008) ผลงานวิดีโอเชิงแนวคิด ที่เป็นการเล่นล้อกับการประกอบสร้างด้วบทภาพแทนต่างๆ ด้วบทภาพแทนที่นำเสนอความต่างตามธรรมชาติ แต่ธรรมชาติของมันก็ได้สะท้อนให้เห็นความไร้สาระของมัน ที่ด้วมันก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่มียู่จริง หลุดพ้นจากการมีจริงได้ในปัจจุบัน

- “What is the Color of a German Rose?” (ค.ศ. 2005) ผลงานวิดีโอที่ชี้แจงการมียู่ของความหลากหลายที่มีอยู่ในสังคมโดยมักไม่มีใครรู้ตัวใส่ใจ ศิลปินนำผลไม้ที่มีขายหาทานได้ในเยอรมันมาเป็นตัวอย่าง ว่ามันล้วนมีที่มาจากที่ต่างๆ บนโลก ไม่ต่างจากเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ตัวตน ผู้คน ที่ต่างล้วนรับมาผสมปนเปกับอะไรอื่นๆ

- “Changing of the Guard” (ค.ศ. 1999) ผลงานศิลปะแสดงสดที่ศิลปินได้สับเปลี่ยนยามรักษาความปลอดภัยพิพิธภัณฑ์ศิลปะของสถาบันจาก 2 ชาติ คือเนเธอร์แลนด์และสาธารณรัฐเช็ก ให้สลับกันทำหน้าที่ เมื่อผู้เฝ้ามองที่เปลี่ยนไป ก็ทำให้อะไรๆ เปลี่ยน ผู้เฝ้ามองเองก็ได้เปลี่ยนมุมมองจากการมองการทำหน้าที่ของตน บทบาททางวัฒนธรรมก็จะเป็นเครื่องกำหนดที่ซับซ้อน ก่อให้เกิดภาวะของความไม่แน่นอนมั่นคงของตัวตน

5. แนวคิดหลังอาณานิคมกับนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม

สภาพของธรรมชาติสภาวะแวดล้อมของเราในปัจจุบัน ทุกคนคงทราบกันดีว่าเราดำรงอยู่ในวิกฤติเลวร้ายเพียงใด โลกเสียสมดุล เราใช้ทรัพยากร ทำลายธรรมชาติ จนเกินกว่าที่มันจะรักษาเยียวยาด้วมันเองได้ แต่เนี่คือสิ่งทีไม่มีใครสนใจ เพราะเหล่านี้ล้วนนำมาสู่มาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น เรามีสิ่งต่างๆ ให้อุปโภคบริโภคอย่างเกินพอ ไม่ต้องอยู่ในสภาพของความอดอยากขาดแคลนขัดสน เราอยู่ในโลกที่พัฒนาแล้ว โลกที่มุ่งสู่ความก้าวหน้ามีมาตรฐาน มาตรฐานของชีวิตมนุษย์ที่

เป็นอยู่สุขสบายเหลือกินเหลือใช้ มาตรฐานของการนำทรัพยากรมาใช้อย่างเต็มที่เพื่อประโยชน์สุขของคน ไม่ว่าที่ใดบนโลกก็จะอยู่บนมาตรฐานเช่นนี้ ไม่ว่าที่ใดบนโลกก็จะผลาญทรัพยากรอย่างเต็มที่ เช่นนี้ เราอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน มาตรฐานสากลอันเป็นมาตรฐานของตะวันตก ด้วยลัทธิอาณานิคมก็ทำให้เหล่านี้กลายเป็นมาตรฐาน เรามุ่งไปในทางเดียวกัน แข่งขันกัน บนหนทางของการพัฒนา หนทางแห่งการทำลายธรรมชาติ ตัวอย่างผลงานของศิลปินที่นับว่ามีความเกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ได้แก่

- “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me. (ค.ศ. 2014) ผลงานประติมากรรมรูปเม็ดขนุน อันเป็นผลไม้หลากหลายประโยชน์จากเอเชียที่ได้ข้ามโลกไปแพร่หลายที่บราซิล ประโยชน์ของมันก็จะสัมพันธ์กับปรากฏการณ์อาณานิคมอย่างลึกซึ้ง อาณานิคมก็จะส่งผลลึกซึ้งถึงรากถึงโคนกับธรรมชาตินิเวศวิทยาอันอุดมสมบูรณ์ของบราซิล

- “The Return of a Lake” (ค.ศ. 2012) ผลงานศิลปะจัดวางที่นำเสนอปรากฏการณ์การหายไปของทะเลสาบในประเทศเม็กซิโกเป็นเวลาร้อยกว่าปี จนสุดท้ายทะเลสาบก็กลับมาเมื่อไม่นานที่ผ่านมา การกระทำของอาณานิคมตะวันตกก็จะทำให้เกิดอะไรได้เหลือเชื่อ เพราะการเชื่อในพลังของตัวเอง แต่สุดท้ายก็คงไม่อาจฟันพลังแห่งความจริงทางธรรมชาติที่จะมาเอาคืนมนุษย์

- “Unrejected Wild Flora” (ค.ศ. 2013-2014) ผลงานจิตรกรรมภาพพิมพ์และการแสดง ผลงานชุดนี้ศิลปินถ่ายทอดความงามของเหล่าไม้พุ่ม, ต้นไม้ขนาดเล็ก ต้นไม้ที่ถูกถอนทิ้งด้วย เพราะมันไม่มีประโยชน์ ไม่สวยงาม แต่อะไรคือประโยชน์และความงาม มนุษย์เราเอาตนเองเป็นศูนย์กลางแล้วตัดสินการมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ตามเกณฑ์ของตนเอง ไม่ต่างจากการกระทำกับธรรมชาติและ ความต่างในรูปแบบต่าง

- “Rio Doce: Sweet No More” (ค.ศ. 2017) ผลงานที่แสดงเหตุการณ์โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ทำน้ำเสียหลุดออกมาเจือปนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคนพื้นเมือง ผลงานใช้สื่อต่างมิติ วัสดุและความนูนของประติมากรรม สีของงานจิตรกรรมมาผสมผสานในชั้นเดียว การมีอยู่ของมิติต่างๆ ที่ถูกแทนที่บดบัง ไม่ต่างจากการบดบังของภาพแทนความรู้ นำมาสู่ความผิดพลาดที่ทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ

ทั้งนี้ผลงานของศิลปินยังมีอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ที่แสดงทั้งรูปแบบและเนื้อหาเรื่องราวอันหลากหลาย การทำความเข้าใจผลงานต่างๆ ดังกล่าวมาก็จะทำให้เข้าใจวิถีคิด แนวคิดของศิลปิน

นำไปสู่ความเข้าใจในผลงานชิ้นอื่นๆ อาจารย์รวมถึงการเข้าใจในผลงานของศิลปินอื่นๆ ที่ทำงานโดยมี
ประเด็นสัมพันธ์กัน

บทที่ 4

ศิลปะหลังอาณานิคมของศิลปิน มาเรีย เฮเรซา อัลเวส

ด้วยการเป็นผู้มีเลือดผสม เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาอาณานิคมต่างๆ ด้วยความเป็นผู้สนใจศึกษาในปัญหาอาณานิคม ด้วยการมีประสบการณ์ร่วมกับผู้ถูกกระทำโดยอาณานิคม ร่วมเคลื่อนไหวกลุ่มต่อต้านอาณานิคม ประสบการณ์ร่วมกับเจ้าอาณานิคมในโลกศิลปะและโลกตะวันตก การมองเห็นความซับซ้อนของปัญหาที่มาจากลัทธิอาณานิคม ก็ทำให้ผลงานของศิลปินที่สะท้อนประสบการณ์ สะท้อนปัญหาอาณานิคม ปรากฏออกมาเป็นผลงานที่มีความซับซ้อน หลากหลาย จากการสังเขปผลงานของศิลปินในบทที่ผ่านมา ในส่วนของการศึกษาวิเคราะห์ จะทำศึกษาวิเคราะห์ผลงานโดยแยกเป็น 5 หมวดหมู่ ซึ่งมีเนื้อหาที่สัมพันธ์กับประเด็นหลังอาณานิคมในแง่มุมแตกต่างกัน โดยเลือกหยิบยกผลงานที่เห็นว่ามี ความชัดเจนในประเด็นมาวิเคราะห์อธิบายแนวคิดหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ผลงานคือแนวคิดแบบโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม และหลังอาณานิคม ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับประเด็นต่างๆ ตามหมวดหมู่ ดังนี้

1. แนวคิดหลังอาณานิคมกับวาทกรรมความรู้

ความเข้าใจที่มีต่อภาษาจากแนวคิดแบบโครงสร้างทำให้เรารู้ว่า ความรู้ไม่ใช่สิ่งเดียวกับความจริงไม่ เพราะความรู้ โดยเฉพาะความรู้ของโลกตะวันตกล้วนมีศูนย์กลางอยู่ที่ภาษา แต่ภาษาคือกระบวนการประกอบสร้างที่สร้างได้เฉพาะการมีอยู่ภายในตัวมันเอง โดยตัวมันเอง ไม่ได้เป็นสิ่งแทนอันเสมอเหมือนเท่าเทียมกับความเป็นจริง สัมพันธ์ของความจริงของความรู้ที่มีต่อความเป็นจริง เป็นเพียงการเทียบเคียงทางตรรกะและความสอดคล้องภายในของภาษา¹ แม้ว่าตัวมันเองจะไม่ใช่สิ่งเดียวกับความจริง แต่ภาษาและความรู้ ก็ได้ถูกให้ค่าความหมายและสถานะของการเป็นตัวแทนความจริง เมื่อความรู้หมายถึงความเป็นจริงก็ทำให้ความรู้สามารถชี้นำความคิด การกระทำ การนิยามปรากฏการณ์ของโลกภายนอก โลกภายใน รวมถึงการนิยามตนเอง เมื่อความรู้สามารถควบคุมสั่งการ บังคับ กำหนดความเป็นไปต่างๆ นานา ได้ ความรู้ย่อมเป็นอำนาจ อีกทั้งยังเป็นอำนาจอันมีประสิทธิภาพเพราะเราคือผู้ออกคำสั่งควบคุมให้กับตัวเราเอง

¹ ธีรยุทธ บุญมี, มิเชล ฟูโกต์ (กรุงเทพฯ: วิชาฯ, 2551), 8-10, 13.

อำนาจของตัวบทภาษา โดยเฉพาะความรู้ ที่นำมาสู่อำนาจชี้้นำในการกำหนดนิยาม คือ สิ่งที่ฟูโกต์เรียกว่าวาทกรรม ในการศึกษาวาทกรรม ฟูโกต์สำรวจลงไปในประวัติศาสตร์ขององค์ความรู้ในด้านต่างๆ และพบว่า ความรู้ต่างๆ ไม่ได้เป็นการแสวงหาค้นพบโลกแห่งความเป็นจริงที่มีอยู่ ที่สามารถเข้าถึงได้แต่อย่างใด แต่ความรู้เกิดจากการรอบกําหนดเงื่อนไขต่างๆ กรอบความคิดของยุคสมัย อุดมการณ์ สถาบัน สถานะ วินัยของวิชา อันเป็นเงื่อนไขเชิงอำนาจ บวกกับความประจวบเหมาะ ความบังเอิญ ความผิดพลาด และเหตุผลอีกนานัปการ แต่เมื่อเหล่านั้นถูกสถาปนาให้เป็นความรู้ มันก็กลายเป็นวาทกรรมอำนาจที่สถาปนาอย่างมั่นคง ความรู้ที่สถาปนาที่กลายเป็นวาทกรรมวาทกรรมความรู้ความจริงก็จะควบคุมการกำหนดนิยามของผู้คน กำหนดการมีอยู่ เพราะการมีอยู่ก็ล้วนเกิดจากการกำหนดนิยาม²

มุมมองที่มีต่อตัวบทภาษา ความรู้ อำนาจ เช่นนี้คือสิ่งที่ให้อิทธิพลกับ เอ็ดเวิร์ด ซาอิด ซาอิดใช้ความรู้เหล่านี้เป็นเครื่องมือในการศึกษาปรากฏการณ์อาณานิคม การที่ตะวันตกออกสำรวจ บุกรุก ยึดครองดินแดนต่างๆ ทั่วโลก ตักตวงผลประโยชน์ ดำรงสถานะเหนือกว่า เหล่านี้ล้วนมีที่มา และศูนย์กลางอยู่ที่ภาษาและความรู้ ในบรรพาคตินิยม ซาอิดสำรวจไปในประวัติศาสตร์และพบว่า การประกอบสร้างความรู้เกี่ยวกับตะวันออก ไม่ได้มีที่มาจากความเป็นจริงหรือมีความชอบธรรมใดๆ ที่จะสามารถอ้างถึงความเป็นจริงได้ แต่ด้วยความเป็นสถาบันความรู้ อำนาจของวาทกรรมต่างๆ ที่มาประกอบกันเข้า ก็ได้เกื้อหนุนให้ศาสตร์เกี่ยวกับตะวันออกหรือบรรพาคตินิยมอันเป็นความรู้เกี่ยวกับตะวันออกที่ตะวันตกประกอบสร้างมานี้ สถาปนากลายเป็นความจริงได้ยิ่งกว่าความเป็นจริงจริงๆ³

วิชาความรู้เกี่ยวกับตะวันออกเหล่านี้โดยหลักแล้วประกอบสร้างขึ้นจากการที่ตะวันตกเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง ด้วยหลักการเดียวกับภาษาที่ความหมายเกิดขึ้นได้จากการเปรียบเทียบ การยกตนเองเป็นศูนย์กลาง ก็ทำได้โดยการให้ความหมายกับความต่างด้วยความเป็นอื่นอย่างตรงกันข้าม (Binary opposition) ด้วยเหตุนี้ภาพแทนและความหมายของตะวันออกจึงเป็นความตรงข้ามกับสิ่งที่ตะวันตกให้ภาพและความหมายตนเองเช่น ตะวันตกคือความเจริญศิวิไลซ์ ตะวันออกคือความป่าเถื่อนล้าหลัง ความมีเหตุผล วุฒิมภาวะ / อารมณ์ งามาย, ความเป็นชาย / ความเป็นหญิง, การพัฒนา ก้าวหน้า / ความคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง, การเป็นผู้กระทำ / การถูกกระทำ ฯลฯ นอกจากการประกอบสร้างในเชิงความหมายแล้ว ภาพแทนของตะวันออกยังมีบทบาทอีกอย่างคือการรองรับการยกย้าย

² ธงชัย วินิจจะกูล, “การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของฟูโกต์,” ใน *อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์*, อนุสรณ์ อุณโณ, จันทน์ เจริญศรี และ สลิสสา ยุคตะนนท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2558), 136-139.

³ Edward Said, *Orientalism* (England: Penguin Classics, 2019), 2-3.

ถ่ายเทความปรารถนาที่ถูกเก็บกดปิดกั้นจากภาวะสังคมอารยะของตะวันตก ตะวันออกจึงกลายเป็น
 แพนตาซีของตะวันตก ความปรารถนาที่ไม่ได้รับการตอบสนองจึงเป็นภาพของตะวันออกเช่น เสน่ห์
 อันลึกลับน่าค้นหา ความซ้ำของทางเพศ ความอิสระเสรี ความอบอุ่นนุ่มนวล ฯลฯ วาทกรรมความรู้
 บुरพาคตินิยมสร้างภาพแทน (Representation) และภาพเหมารวม (stereotype) เกี่ยวกับ
 ตะวันออกไว้อย่างรอบด้านซึ่งล้วนมีตะวันตกเป็นศูนย์กลางเหนือกว่า ตะวันออกถูกเบียดขับให้
 กลายเป็นความเป็นอื่นและเป็นรองตะวันตก⁴

ภาพแทนและความรู้เหล่านี้ได้สร้างความชอบธรรมให้กับปฏิบัติการอาณานิคม สร้าง
 ความจริงอันสมเหตุสมผลเพราะเมื่อตะวันตกคือความเหนือกว่า ชีวีไลซ์กว่า มีคุณค่ากว่า ก็เป็น
 ธรรมชาติที่เหมาะสมแล้วว่าที่ตะวันตกจะเข้ามาปกครอง แสวงหาผลประโยชน์ ถ่ายทอดความรู้
 ถ่ายทอดอารยธรรม สร้างองค์ความรู้ รวมถึงเบียดขับชนชาติอันป่าเถื่อน ล้าหลัง หรือกระทั่งกำจัด
 ให้หมดไป การเข้าครอบครองปกครอง ให้การศึกษา ถ่ายทอดความรู้ และการมีปฏิสัมพันธ์ของเจ้า
 และข้าอาณานิคม ส่งผลให้วาทกรรมอาณานิคมเหล่านี้แพร่กระจายออกไปและฝังแน่นซึมลึก ความ
 เหนือกว่าของตะวันตกกลายเป็นความจริงสากล ส่วนอื่นคือความต่ำต้อย

แม้เราจะอยู่ในช่วงยุคที่เรียกว่าหลังอาณานิคม แต่ผลกระทบจากอาณานิคมและ
 ความหมายของภาพแทนที่ถูกประกอบสร้างเหล่านี้ก็ไม่เคยจางหาย ตะวันตกคือแบบอย่างให้ส่วน
 อื่นๆ เดินตามรูปแบบแนวทางของตะวันตก ความรู้ สังคม เศรษฐกิจ การปกครอง นอกจากทางด้าน
 สังคมทางด้านวัฒนธรรมและตัวตนก็มีความสำคัญ ภาพแทนและความรู้ของตะวันตกทำให้เราเทิดทูน
 ตะวันตก นิยามตนเองว่าเป็นความด้อยต่ำ ด้อยค่า ไม่มีสิทธิมีเสียง เป็นเพียงผู้ถูกกระทำและยอมตาม
 ความเป็นไปเช่นนี้สร้างความได้เปรียบให้ตะวันตกได้อย่างรอบด้าน ตะวันตกกลายเป็นศูนย์กลาง
 เหล่านี้ล้วนสัมพันธ์กับวาทกรรมความรู้ทั้งสิ้น โดยสามารถวิเคราะห์ผลงานศิลปะของ มาเรีย เฮอร์ธา
 อัลเวส ที่สัมพันธ์กับประเด็นวาทกรรมความรู้และประเด็นอาณานิคม ได้ดังนี้

⁴ ดนยา ทรัพย์ยิ่ง, “บทละครโต้กลับ: การวิพากษ์วรรณกรรมเอกของยุโรป”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), 43-77.

“Nowhere” (ค.ศ. 1993)

ภาพที่ 2 มาเรีย เทเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Nowhere”, 1993

ศิลปะจัดวาง, ขนาดแปรผัน

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Nowhere**, accessed April, 2018, available from
<http://www.mariatherezaalves.org/works/nowhere?c=22>

Nowhere คือชื่อผลงานศิลปะแบบจัดวาง (Installation art) ที่สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1993 จัดแสดงเป็นครั้งแรกที่ Central Space Gallery กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ในห้องจัดแสดงขนาดใหญ่ ศิลปินจัดวางวัสดุเป็น ภาพถ่ายขาวดำหลายขนาด แผ่นไม้แปรรูปขนาดยาว โดยใช้สีและปากกามาร์คเกอร์ขีดเขียนทับลงไปบนรูปภาพและผนัง ในห้องจัดแสดงที่เป็น 3 มิติ ศิลปินเลือกใช้เฉพาะพื้นที่ส่วนของผนังที่เป็น 2 มิติเท่านั้นเป็นพื้นที่ในการติดตั้งจัดวางผลงาน การจัดวางวัสดุในผลงานประกอบไปด้วยภาพถ่ายขาวดำอัดขยายในขนาดต่างๆ ที่มีขนาดตั้งแต่ขนาดเล็กเท่าแผ่นโปสการ์ด ไล่เรียงไปจนถึงขนาดใหญ่เท่าภาพโปสเตอร์ ภาพที่ถูกจัดแสดงนี้เป็นภาพที่ศิลปินเป็นผู้ถ่ายเองเมื่อครั้งเธอมีโอกาสดำเนินทางสำรวจท้องที่แถวที่แม่น้ำอเมซอน (Amazon) ด้วยการเดินทางทางเรือในช่วงปี ค.ศ. 1980⁵ ภาพเหล่านี้ถูกจัดวางกระจายไปตามผนังอย่างไม่เป็นระเบียบใน

⁵ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, **The long road to Xico** (Berlin: Sternberg, 2015), 49.

ตำแหน่งต่างๆ บนภาพศิลปินใช้สีและปากกามาร์คเกอร์สีดำวาดรูปทับลงไป ทั้งบนภาพถ่ายรวมถึง บางส่วนของผนัง รูปที่ศิลปินวาดลงไปนี้เป็นแผนผังและภาพร่างของงานสถาปัตยกรรมตะวันตกจาก หลายยุคสมัย เริ่มตั้งแต่ผังของสถาปัตยกรรมทางศาสนา โบสถ์ของคณะออกุสติเนียน (Augustinians) แห่งเมือง Tlayacapan อันเป็นสถาปัตยกรรมสมัยเรอเนซองส์ (Renaissance) โบสถ์แห่งนี้ เป็นโบสถ์ขนาดใหญ่แห่งแรกของศาสนาคริสต์ที่สร้างขึ้นบนฝั่งทวีปอเมริกา ถัดมาเป็น แผนผังสถาปัตยกรรมของสถาปนิกและนักทฤษฎีสังคม ชาร์ล ฟูริเยร์ (Charles Fourier) รวมไปถึง แผนผังและภาพร่างของสถาปนิกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 อย่าง เลอ คอร์บูซิเยร์ (Le Corbusier) และ ออสการ์ นีเมเยอร์ (Oscar Niemeyer)⁶ ถัดจากภาพวาดและภาพถ่าย ศิลปินใช้ไม้แปรรูปแผ่นยาว ปิดทับไปบนผนังเป็นเส้นขนาดใหญ่ เส้นเหล่านี้ถูกจัดวางต่อกันเป็นโครงสร้างแบ่งสัดส่วนพื้นที่ ลักษณะคล้ายเส้นสายในงานออกแบบสถาปัตยกรรมหรืองานแผนที่ผังเมือง โดยไม่ได้มีแนวแกนที่ได้ ฉากกับผนังอาคาร ด้วยเหตุนี้เส้นของแผ่นไม้ที่มองเห็นชัดเจนก็จะมีลักษณะที่รบกวนสายตาดูเป็น รบกวน เป็นการกระทำต่อพื้นที่ จากการจัดวางของศิลปิน สิ่งที่ปรากฏเด่นชัดที่สุดก็คือการทับซ้อน องค์กรประกอบต่างๆ มีการจัดวางซ้อนทับกันบนระนาบ 2 มิติที่มีผนังเป็นตัวรองรับ

ชื่อของผลงาน Nowhere ศิลปินได้รับแรงบันดาลใจมาจากคำว่า “ยูโทเปีย” (Utopia) ซึ่งเป็นคำในภาษากรีก แปลว่า ที่ที่ไม่มีอยู่หรือ “Nowhere” ศิลปินกล่าวถึงที่มาของงานชิ้นนี้ว่าเกิด จากการที่เธอได้อ่านวรรณกรรมของ โทมัส มอร์ (Thomas More, ค.ศ. 1478-1535) ที่มีชื่อว่า ยูโทเปีย (Utopia) แล้วเกิดสะดุดใจเมื่ออ่านพบข้อความตอนหนึ่งว่า “ยูโทเปียจะถูกทำให้มีขึ้นที่ อเมริกา ที่นั่นมีพวกพื้นเมืองที่ไม่รู้จักการพัฒนาและใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีอยู่มากมาย ในการนี้คน พื้นเมืองจะได้รับอนุญาตให้สามารถอาศัยอยู่ด้วยได้ โดยจะต้องทำตามกฎที่พวกเขาตั้งขึ้น หากไม่ เป็นเช่นนั้นก็ให้ฆ่าซะให้เกลี้ยง” ความสะดุดใจกับข้อความดังกล่าวทำให้ศิลปินหยิบยกมโนทัศน์ เกี่ยวกับยูโทเปียมาสร้างเป็นผลงาน⁷

ยูโทเปียเป็นชื่อของงานวรรณกรรมที่ประพันธ์ขึ้นในปี ค.ศ. 1516 เป็นวรรณกรรมภาษา ลาตินของนักเขียนชาวอังกฤษ ชื่อโทมัส มอร์ ผลงานชิ้นนี้ถือเป็นผลงานอมตะชิ้นหนึ่งสำหรับ ชาวตะวันตก เนื่องจากได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนคตินิยมที่สำคัญที่สุด มโน ทัศน์จากวรรณกรรมชิ้นนี้ เป็นสิ่งที่ได้รับการอ้างอิงหยิบยกกล่าวถึงมาโดยตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน คำว่ายูโทเปียเป็นคำที่คุ้นหูในแวดวงการศึกษา แวดวงความรู้ การเมือง และแวดวงความคิดสาขา ต่างๆ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ก็ล้วนแต่ถือเป็นกลุ่มคนที่เป็นคุณค่าของสังคม เพราะเป็นผู้ใช้สติปัญญา

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

ความรู้ ใช้ศักยภาพที่มีของมนุษย์ ช่วยนำพามนุษย์ไปสู่ความเจริญก้าวหน้า สาเหตุที่วรรณกรรมชิ้นนี้มีความสำคัญเพราะมันได้นำเสนอมนทัศน์ที่มีความสำคัญที่เรียกว่ายูโทเปียนี้ ยูโทเปียอันเป็นชื่อเรื่องมาจากชื่อดินแดนในจินตนาการที่มอร์ริ่งสรรคขึ้นมาในผลงาน ดินแดนยูโทเปียเป็นดินแดนที่ต่างไปจากจากโลกนี้ เป็นดินแดนที่มีเงื่อนไขของการปฏิเสธสิ่งที่ดำรงอยู่ ยูโทเปียจึงเป็นการให้ภาพของการกระทำ ภาพที่ให้ภาพว่าเรามีสิทธิ์ที่จะเปลี่ยนแปลงโลกที่ดำรงอยู่ เปลี่ยนให้เป็นอย่างที่ปัญญาความรู้ของเราจะนำพา สู่โลกที่ดีกว่า โลกที่คู่ควรสมเหตุผลผลกว่าของเดิมที่ดำรงอยู่ ความคิดเช่นนี้ก็ถือเป็นค่านิยมที่มาพร้อมกับความรู้แบบตะวันตก⁸

เนื้อหาในตัวของวรรณกรรมของมอร์ริ่งนี้แสดงถึงการวิพากษ์สังคมที่เป็นอยู่ และการเสนอภาพของสังคมโลกอุดมคติ การวิพากษ์ก็จะแสดงให้เห็นมายาคติอันสูงส่งของผู้วิพากษ์ เพราะการวิพากษ์แสดงถึงการมีความรู้ในเรื่องดังกล่าว รวมไปถึงสถานะที่เหนือหรือไม่ได้ด้อยไปกว่าสิ่งและเรื่องราวที่ตนวิพากษ์ และในการนำเสนอภาพสังคมโลกอุดมคติ มอร์ริ่งบรรยายประกอบสร้างโลกตั้งแต่ในรายละเอียดขยับขยับ ไปจนถึงภาพรวมของสังคม เลยไปถึงกายภาพของแผ่นดินหรือผืนโลกของโลกดังกล่าว ตัวบทเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าเอกภาพแห่งโลกอันเคยเป็นสิ่งสร้างโดยพระเจ้า เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์กระทำกันได้ การเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่ามนุษย์สามารถเป็นศูนย์กลางที่สามารถวิพากษ์โลกที่ดำรงอยู่ เป็นศูนย์กลางที่สามารถสร้างสรรค์เปลี่ยนแปลงสร้างโลกใหม่ให้ดีกว่าโลกที่เป็นสิ่งสร้างโดยพระเจ้า⁹ ตัวบทของมอร์ หรือยูโทเปียของมอร์ จึงเป็นมายาภาพของมนุษย์ เป็นการฉายภาพศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถบรรลุเทียบเท่าอำนาจเหนือมนุษย์ ศักยภาพที่แม้จะเป็นความฝันแต่เป็นความฝันที่สร้างคุณค่าให้แก่ตนเอง เพราะมันให้ภาพว่า ด้วยความคิด เหตุผล ปัญญา ตัวตน จิตใจอันสูงส่ง เราเองก็มีศักยภาพพอที่จะประกอบสร้างโลกให้ดีกว่า เป็นไปตั้งใจต้องการ เมื่อเรื่องให้ภาพฝันและจุดหมาย ยูโทเปียจึงกลายเป็นอุดมการณ์ของมนุษย์มากกว่าจะเป็นแค่ความฝันและจินตนาการ

ยูโทเปีย “Utopia” เป็นคำในภาษากรีกที่สะกดแบบลาตินอันมีความหมายว่า “ที่ที่ไม่มีอยู่” เป็นคำที่ออกเสียงเหมือนคำในภาษาอังกฤษคือ “Eutopia” ที่หมายถึง “ดินแดนที่ดีน่าชื่นชมอุดมสมบูรณ์”¹⁰ เพียงที่มาของชื่อเรื่อง “ยูโทเปีย” ของมอร์เราก็ได้เห็นแล้วว่า การประกอบสร้าง

⁸ สมบัติ จันทรวงศ์, “โทมัส มอร์ กับยูโทเปีย,” ใน *ยูโทเปีย*, แปลโดย สมบัติ จันทรวงศ์ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526), 2.

⁹ เรื่องเดียวกัน, 11-19.

¹⁰ Guy Brett, *Nowhere*, accessed April, 2018, available from <http://www.mercerunion.org/exhibitions/nowhere/>

สัมพันธ์กับความรู้เพียงใด ความรู้ในภาษากรีก ลาติน อังกฤษ ความรู้ในชั้นเชิงการประพันธ์ที่เชื่อมโยงและพลิกแพลง ความรู้ทำให้ที่ที่ไม่มีอยู่ กลายเป็นที่มีจริงในความปรารถนา ตัวบทของมอร์ซันชื่อว่าเป็นตัวบทที่แสดงออกและสัมพันธ์กับความรู้อันหลากหลาย ในภาคตัวบทของการวิจารณ์ มอร์ซันหยิบยกทั้งเรื่องของ กษัตริย์ รัฐบาล การศึกษา ศาสนา กฎหมาย ฯลฯ มาวิพากษ์อย่างผู้รู้ ในตัวบทส่วนที่เป็นเรื่องแต่งของมอร์ซันเต็มไปด้วยการเชื่อมโยงอ้างอิงกับตัวบทอันหลากหลาย ทั้งภาษา ประวัติศาสตร์ ความรู้ในอารยธรรมคลาสสิกกรีก-โรมัน ศาสนา การปกครอง กฎหมาย วรรณกรรมต่างๆ ฯลฯ จึงอาจกล่าวได้ว่าตัวบทยูโทเปียคือตัวบทที่อัดแน่นไปด้วยความรู้อย่างแท้จริง¹¹

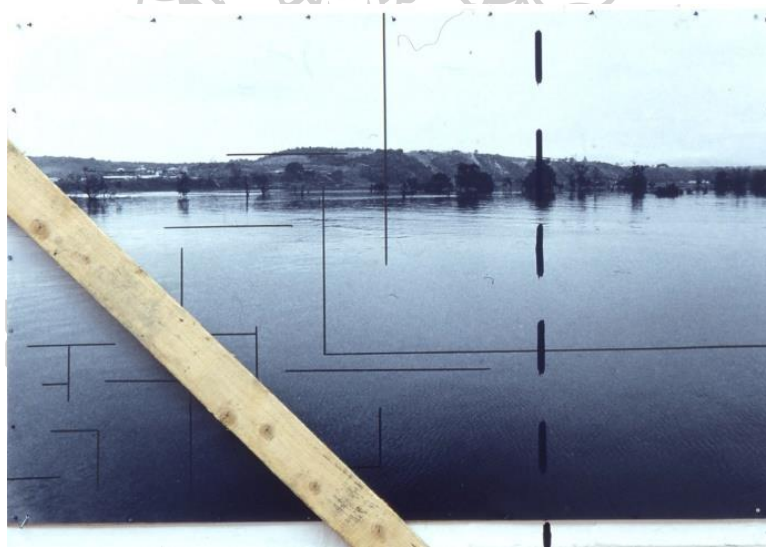
ความเป็นผู้สนใจใฝ่รู้รอบด้าน ความเชี่ยวชาญหลากหลายแขนง เป็นผู้เก่งกาจสามารถก็ดูจะสอดคล้องกับอุดมคติแบบมนุษยนิยม ที่นักประวัติศาสตร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จากอบ บูร์กฮาร์ด (Jacob Burckhardt) เรียกผู้คนในยุคนั้นว่า “Universal man” หรือ “Renaissance man” การรื้อฟื้นความรู้และอารยธรรมคลาสสิกอันเป็นอารยธรรมโบราณอันยิ่งใหญ่ ที่ประกอบไปด้วยความรู้หลากหลายมากมายทั้งศิลปะ ปรัชญา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ภูมิปัญญา ความรู้อันยิ่งใหญ่ของคนโบราณ ก่อให้เกิดการตระหนักในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ที่สามารถจะเรียนรู้และสร้างความรู้อันสูงส่ง ความรู้ดังกล่าวก่อให้เกิดการตระหนักรู้ การให้คุณค่าในความรู้ว่าเกิดเป็นมนุษย์ก็ต้องเรียนรู้และใฝ่รู้ ความรู้เกี่ยวกับความรู้โบราณจึงอยู่ในฐานะของวาทกรรมให้ผู้คนใฝ่รู้ มอร์ซันเองก็เป็นผลผลิตของวาทกรรมดังกล่าว ไม่ต่างจากบุคคลในประวัติศาสตร์มากมาย ตัวอย่างในวงการศิลปะเช่น ไมเคิลแองเจโล (Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni, ค.ศ. 1475-1564) , เลโอนาร์โด ดา วินชี (Leonardo da Vinci, ค.ศ. 1452-1519) ซึ่งต่างเป็นผู้รอบรู้เก่งกาจ สนใจใฝ่รู้และมีความสามารถอย่างรอบด้าน หรือก็คือบุรุษเรอเนซองส์นั่นเอง¹²

มายาคติของความรู้ทำให้สิ่งคมกลายเป็นสิ่งคมที่ใฝ่รู้ บุชาความรู้ ยูโทเปียในฐานะตัวบทแห่งความรู้ย่อมกลายเป็นคุณค่าแห่งความรู้ ทั้งที่การประกอบสร้างตัวบทเป็นเรื่องจริงบวกกับการเพื่อฝันจินตนาการ แต่จินตนาการก็พร้อมจะเป็นความรู้หากผู้จินตนาการอยู่ในฐานะผู้รู้ นอกจากตัวบทที่สัมพันธ์กับความรู้อย่างลึกซึ้งดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ตัวบทยังประกอบไปด้วยมายาคติและ วาทกรรมอีกหลายประการ เช่น การประพันธ์ด้วยภาษาลาตินอันถือเป็นภาษาของผู้มีการศึกษา การเชื่อมโยงกับ

¹¹ สมบัติ จันทรวงศ์, โทมัส มอร์ กับยูโทเปีย, ใน ยูโทเปีย, 11-28.

¹² เจอร์ลิติน เอ. จอห์นสัน, ศิลปะเรอเนซองส์: ความรู้ฉบับพกพา, แปลจาก Renaissance art: A very short introduction, แปลโดย จณัญญา เตรียมูร์กี (กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส์, 2557), 23-25.

กรีกที่เป็นรากฐานอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ มอร์ที่เป็นผู้ประพันธ์เป็นทั้งที่ปรึกษาภคินี เป็นนักการเมืองตำแหน่งสูง มีตำแหน่งเป็นท่านเซอร์ (Sir) เป็นนักกฎหมาย นักการทูต ดำรงตำแหน่งปกครองทางศาสนา มีสัมพันธ์อันดีกับคริสตจักร ชีวิตของมอร์ยังให้ภาพของผู้เชื่อมั่นในอุดมการณ์ ความรู้เพราะนอกจากการกล้าวิพากษ์ภคินี มอร์ยังกล้าขัดแย้งกับภคินีและเลือกความตายแทนการทรยศต่อความยึดมั่นภักดีในศาสนจักรโรมันคาทอลิก เหตุดังกล่าวทำให้มอร์ถูกประหาร ความตายอย่างทรชนก็เป็นที่โจษขาน รวมถึงการได้รับแต่งตั้งเป็นเซนต์ (Saint) โดยศาสนจักรหลังจากเสียชีวิต¹³ ที่กล่าวมาทั้งหมดปฏิเสธไม่ได้ว่าเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความหมาย การปะทะประสานของมายาคติและวาทกรรม ก็ได้ทำให้ตัวบวรธรรมมีสถานะเป็นความรู้เป็นคุณค่า เป็นตัวบทที่ให้ความสมเหตุสมผลในการยึดถือปฏิบัติ ยูโทเปียในฐานะแบบอย่างทางอุดมการณ์ก็ได้กลายเป็นวาทกรรมให้มนุษย์ผู้อยู่ในวาทกรรมมนุษย์นิยม ผู้พร้อมจะเป็นบุรุษเรอเนซองส์ผู้ภาคภูมิใจในภูมิปัญญาความรู้ พร้อมจะเอาตนเองเป็นศูนย์กลางปฏิเสธโลกที่ดำรงอยู่ และพร้อมที่จะสร้าง จะเปลี่ยนแปลงโลกให้เป็นอย่างที่ต้องการด้วยความมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวไม่ต่างจากชีวิตของ โทมัส มอร์

ภาพที่ 3 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Nowhere**, accessed April, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/nowhere?c=22>

ในผลงานของศิลปิน เราจะเห็นการจัดวางผลงานในลักษณะที่แสดงถึงการทับซ้อนขององค์ประกอบต่างๆ การทับซ้อนอันถือเป็นการบดบัง กดทับ เป็นการกระทำต่อสิ่งที่อยู่ด้านล่าง เป็นการทำลายสภาพที่มีอยู่เดิมและสร้างสภาพใหม่ขึ้นมา การทับซ้อนไม่จำเป็นเสมอไปที่จะต้องเป็น

¹³ สมบัติ จันทรวงศ์, โทมัส มอร์ กับยูโทเปีย, ใน ยูโทเปีย, 1-9.

ความรุนแรงหากมันเป็นไปอย่างประสานกลมกลืน แต่ในผลงานของศิลปิน เราจะเห็นสภาพของการทับซ้อนที่มีความรุนแรง ภาพถ่ายขาวดำที่ติดอยู่บนผนังอันเป็นภาพของทิวทัศน์ธรรมชาติ ถูกขีดวาดทับด้วยรูปทรงเรขาคณิต ที่เป็นชิ้นส่วนต่างๆ ของภาพแปลน และภาพร่างของสถาปัตยกรรม ถัดออกมา ก็ยังมีแผ่นไม้ขนาดยาวที่ประกอบจัดเรียงเป็นโครงสร้าง ปรากฏทับซ้อนอยู่ด้านบน การปรากฏของส่วนที่ถูกวาด ถูกปิดทับลงไป ไม่ได้สัมพันธ์หรือมีความค้ำถึงส่วนที่อยู่ด้านล่างแต่อย่างใด มันล้วนเป็นการปรากฏมีอยู่อย่างเป็นเอกเทศในตัวเอง สิ่งที่อยู่ด้านล่างเป็นเพียงที่ว่างที่รองรับการมีอยู่ของรูปทรงดังกล่าว ส่วนที่ถูกวาดและปิดทับซึ่งเป็นชิ้นส่วนของแบบแปลนทางสถาปัตยกรรม ก็ดูมีลักษณะที่เป็นนามธรรม ขัดแย้งกับภาพถ่ายทิวทัศน์ที่เป็นธรรมชาติรูปธรรม ภาพร่างและแผนผังที่ถูกขีดเขียนด้วยปากกามาร์คเกอร์อย่างหยาบๆ ก็แสดงให้เห็นถึงเจตนาว่านี่ไม่ได้ต้องการสร้างสรรค์รูปทรงให้สวยงาม ไม่ต้องการจะประดิษฐ์ประดับตกแต่งใดๆ แต่เป็นเพียงการทำเครื่องหมาย เป็นการกำหนดตำแหน่ง เป็นการกำหนดภาพความคิดหรือการคิดคำนวณบางอย่างที่จะกระทำกับพื้นที่ โครงสร้างไม้ที่ปรากฏทับลงมาก็ให้ความรู้สึกถึงกระบวนการก่อสร้าง การก่อตัวของอะไรบางอย่างที่จะมากดทับบดบังผนังเหล่านี้ สิ่งที่เรารับรู้จากองค์ประกอบต่างๆ จึงเห็นเป็นการกระทำการกดทับทดแทนของสิ่งใหม่ต่อสิ่งที่มี สิ่งใหม่ที่มาใหม่มาที่หลังมีพลังและกระทำกับของเดิมที่มีโดยไม่สนใจใยดี การทับซ้อนดังกล่าวจึงเป็นการกระทำกับสิ่งที่มีมาก่อน โดยมีตนเองเป็นศูนย์กลาง กดทับ บดบัง อยู่เหนือ แสดงตัวหาบับครอบครองให้สิ่งที่อยู่ด้านล่างเป็นไปตามยถากรรม ลักษณะเช่นนี้ก็ดูจะสอดคล้องกับความหมายของยูโทเปียที่เป็นการปฏิเสธของเดิม กดทับ และแสดงตนเหนือกว่า มีตนเองเป็นศูนย์กลางโดยสร้างและกำหนดสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ

ภาพที่ 4 ผลงาน “Nowhere” เมื่อครั้งจัดแสดงที่หอศิลป์มหาวิทยาลัยโตรอนโต แคนาดา ปี ค.ศ. 2018

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Nowhere**, accessed April, 2019, available from

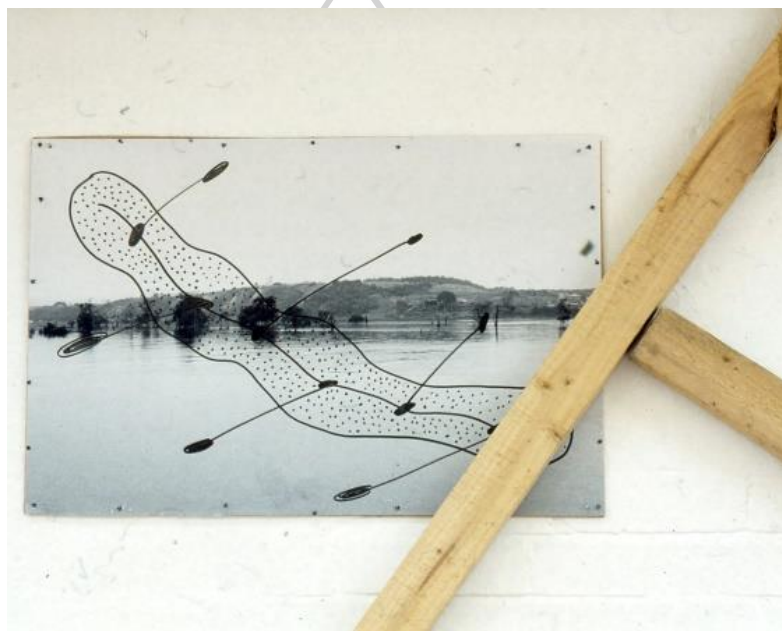
<http://www.mariatherezaalves.org/works/nowhere?c=22>

จะเห็นได้ว่าศิลปินจงใจจัดวางวัตถุและองค์ประกอบในลักษณะที่เป็น 2 มิติและใช้เพียงเฉพาะระนาบผนัง 2 มิติรอบห้องโดยไม่มีการจัดวางวัตถุรูปทรง 3 มิติใดๆ ทั้งๆ ที่พื้นที่ของห้องเป็นที่ว่าง 3 มิติขนาดใหญ่ แต่ที่ว่าง 3 มิติของห้อง ก็ปรากฏมีได้จากผนัง 2 มิติที่เป็นส่วนกำหนดและนิยามความเป็น 3 มิติของพื้นที่ภายใน ความเป็น 3 มิติจึงมีอยู่ได้ก็ด้วยการกำหนดของระนาบ 2 มิติ ความเป็น 2 มิติก็สื่อถึงความเป็นพื้นที่ทางนามธรรมของมนุษย์ เป็นที่ๆ ใช้การสัมผัสทางสายตาอันเป็นสิ่งที่ต้องการระยะห่างหรือแยกขาดกัน วัตถุที่สัมผัสรับรู้กับผู้รับรู้จะเชื่อมต่อกันโดยตรงไม่ได้ ภาพก็เป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนเพราะภาพและสายตาเป็นสิ่งที่ เป็น 2 มิติ แต่ภาพกลับปรากฏเป็นความหมาย 3 มิติได้ที่ภายใน ที่ต้องผ่านการอาศัยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ ประสบการณ์ ความรู้ ความคิด เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน แม้คำพูดจะเป็นต้นกำเนิดของภาษาเขียน แต่คำพูดดำรงอยู่เฉพาะในปัจจุบันของการพูดที่จะต้องมีผู้พูดและผู้ฟังอยู่ต่อหน้า การจะทำให้ประสบการณ์ ความรู้ ความคิดที่กำลังจะเป็นอดีตคงอยู่ก็ต้องการภาษาเขียน การเขียน ภาพตัวอักษรซึ่งดำรงอยู่ในความเป็น 2 มิติ จึงเป็นการบันทึกอดีต อดีตที่จะกลับมาเป็นปัจจุบันได้ก็ด้วยการคิดจินตนาการถึง ไม่ใช่สิ่งที่จับต้องได้จริง สิ่งที่อยู่บนพื้นที่ 2 มิติจึงเป็นนามธรรม การขีดเขียนคิดคำนวณ การจดจาร เป็นพื้นที่ของภาษา ภาษาเชื่อมโยงกับความจริงผ่านตรรกะหรือ Logic คำนี้เป็นคำในภาษากรีกโบราณแปลว่า “การพูดคุณถกเถียง” เป็นคำที่มีรากที่มาเดียวกับ Logos คือ “คำพูด” หรือ “ภาษา” ตรรกะคำพูดหรือภาษาสำหรับกรีกโบราณไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกับความเป็นจริง ภาษาสามารถที่จะเป็นได้ทั้งถูกและผิดที่ต้องรอการพิสูจน์พูดจากถกเถียง ภาษาที่ต้องรอการพิสูจน์ถกเถียงเทียบเคียงทางตรรกะกับความจริง ถือเป็นกระบวนการนามธรรมที่กระทำกับความจริง ภาษาจึงมีศูนย์กลางอยู่ที่ระบบนามธรรมมากกว่าที่จะเป็นความเป็นจริง เมื่อภาษาเป็นศูนย์กลางของการดำรงอยู่ของมนุษย์ โดยเฉพาะมนุษย์ในโลกอารยะ ก็ได้ทำให้ระบบนามธรรมเป็นศูนย์กลางของการดำรงอยู่¹⁴

เมื่อภาษาและความรู้คือศูนย์กลาง เราคือภาษาเพราะเราคิดผ่านภาษา และเราก็คือความรู้เพราะความรู้คือสิ่งที่เราใช้กำหนดนิยาม นิยามโลกและปรากฏการณ์ภายนอก นิยามโลกภายในและปรากฏการณ์ภายใน นิยามตนเอง ภาษาและความรู้คือระบบนามธรรมที่อาศัยอยู่ในระนาบ 2 มิติ โลก 2 มิตินี้จึงเป็นทั้งหมดของโลกที่แท้จริง ในงานของศิลปิน บนระนาบผนัง 2 มิติจึงเป็นพื้นที่ทั้งหมดในการแสดงออก จากภาพถ่ายของตนเองที่ตนเองเป็นคนถ่าย ความทรงจำในภาพก็ถือเป็นนามธรรมส่วนตัว เชื่อมโยงกับภาษาด้วยส่วนตัว เป็นอดีตที่มีเพียงตนเองที่สามารถเชื่อมโยง

¹⁴ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, **ม(า)นุษย์โรมานติค** (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2556), 233-241.

กับภาพถ่ายภาพแทนนี้ ภาพของแม่น้ำอเมซอนเหล่านี้มันจะมีค่ามีความหมายอย่างไร จึงขึ้นอยู่กับประสบการณ์และระบบนามธรรมของแต่ละคน ระบบนามธรรมก็เป็นเรื่องของภาษาตัวบทและความรู้ของแต่ละคน ความต่างจึงเป็นเรื่องนามธรรมของภาษาตัวบทและความรู้ ศิลปินที่เป็นคนพื้นเมืองชาวบราซิล มีที่นี่เป็นบ้านเกิด แม้จะเติบโตและได้รับการศึกษาจากโลกตะวันตก แต่ก็คงจะมีระบบนามธรรมต่อภาพของอเมซอนที่ต่างออกไป เมื่อตะวันตกพร้อมลัทธิอาณานิคม ที่ได้นำพาตะวันตกข้ามฝั่งมหาสมุทรมายังที่แห่งนี้ มาเห็นภาพเหล่านี้ เห็นด้วยสายตาของเจ้าอาณานิคม ภาพของสถานที่ที่ห่างไกลจากบ้านของตน ภาพของที่นี่ไม่ใช่บ้านของตน เหล่าเจ้าอาณานิคมก็คงจะให้ความหมายของภาพของสถานที่แห่งนี้ต่างออกไป

ภาพที่ 5 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Nowhere**, accessed April, 2018, available from

<http://www.mariatherezaalves.org/works/nowhere?c=22>

การค้นพบโลกใหม่ของชาวยุโรปที่เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนเริ่มคริสต์ศตวรรษที่ 15 เกิดขึ้นได้จากความรู้ ความรู้ในการต่อเรือ ความรู้ในการสร้างเครื่องมือเครื่องมือในการเดินเรือ ความรู้ในธรรมชาติคลื่นลม ท้องฟ้า ดวงดาว ความรู้ทางคณิตศาสตร์ เรขาคณิต การคำนวณ การทำแผนที่ และความรู้อะไรต่างๆ อีกมากมาย แม้ความรู้จะไม่ได้ช่วยให้อะไรเป็นไปดั่งตั้งใจ เพราะการค้นพบอเมริกาของโคลัมบัส (Christopher Columbus, ค.ศ. 1451-1506) ก็ไม่ได้เป็นความตั้งใจ แต่เหล่านี้ก็ได้ให้ความภาคภูมิใจและสนับสนุนความคิดแบบมนุษยนิยมของชาวตะวันตก ที่ช่างเปี่ยมล้นไปด้วยความเก่งกล้าสามารถ เปี่ยมไปด้วยวิชาความรู้ที่ทำให้สามารถเอาชนะสิ่งที่ดูจะเป็นไปไม่ได้แต่ก็เป็นไป

แล้ว นั่นคือการค้นพบโลกใหม่อันห่างไกล¹⁵ เป็นความภาคภูมิใจในความรู้แม้ความรู้หลายอย่างของ ตนเอง ก็ล้วนรับมาจากอารยธรรมอื่น ความรู้แบบมนุษยนิยมก็ให้ความรู้ที่ว่าตนคือผู้รู้ ผู้มีอารยธรรม สูงส่งไปด้วยปัญญาความรู้ การสานต่ออารยธรรมคลาสสิกก็ต้องสานต่อความยิ่งใหญ่ให้ยิ่งกว่า อาณาจักรในอดีต ไม่ว่าจะเป็กรีกหรือโรมัน ความรู้ทางเทววิทยา (Theology) ก็ยังบอกให้รู้อีกว่า มนุษย์คือสิ่งสร้างอันประเสริฐของพระเจ้า พระเจ้าได้ประทานสติปัญญา ความเข้มแข็งกล้าหาญ และศักยภาพอันเปี่ยมล้นให้แก่มนุษย์ผู้ศรัทธา พระเจ้าผู้เป็ผู้สร้างโลกและสร้างทุกสิ่ง อาณาจักร ของพระองค์ไม่มีที่สิ้นสุด อาณาจักรของผู้ศรัทธาก็ต้องเป็เช่นเดียวกัน เมื่อความรู้เหล่านี้มารวมกัน ก็คงไม่ยากที่ความรู้จะประดิษฐ์สร้างคนอย่างโรมัส มอร์ บุรุษเรอเนซองส์ผู้เปี่ยมล้นด้วยพลังแห่ง ความรู้ ผู้ที่ความรู้สนับสนุนให้ตนยึดตนเองเป็ศูนย์กลางใช้ความรู้ของตนสร้างโลก สร้างตัวบทของ การเปลี่ยนแปลงโลกให้เป็ไปดังที่พลังแห่งความรู้ของตนทำให้ตนต้องการ ตนเองจึงเป็ศูนย์กลาง ของโลก หรือที่ถูกคือความรู้ของตนคือศูนย์กลางของโลก คือผู้ที่จะได้สร้างยูโทเปียให้มีจริงขึ้นมา

จะเห็นได้ว่านามธรรมของความรู้ ไม่ได้อยู่แค่ในฐานะนามธรรม เพราะนามธรรมเป็ตัว ขับเคลื่อนการกระทำที่เป็รูปธรรม ความรู้ที่เป็นามธรรมก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ประวัติศาสตร์ขับเคลื่อนด้วยอะไรหลายๆ อย่าง แต่อย่างหนึ่งที่สำคัญที่สุดก็คือความรู้ ความรู้ นำพา ประวัติศาสตร์ให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางต่างๆ เปลี่ยนทั้งประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ระบบการผลิต ชีวิตความเป็นอยู่ เปลี่ยนผู้คน บ้านเมือง ครอบครัว ฯลฯ นี้ คือความเปลี่ยนแปลงหลักที่เราให้ความสนใจ ทั้งที่มีอีกสิ่งทีเปลี่ยนอย่างรุนแรง แต่มักไม่มีใครสนใจ หรือให้ความสำคัญ นั่นก็คือสิ่งอื่นๆ ที่นอกจากคน สภาพแวดล้อม ต้นไม้ สัตว์ ระบบนิเวศน์ ธรรมชาติ ฯลฯ ทีเหล่านี้ก็เปลี่ยนแปลงจากผลของความรู้ เป็สิ่งที่ทุกคนรับรู้แต่ว่ามันก็ไม่น่าสนใจ ที ไม่น่าสนใจก็เพราะความรู้บอกว่ามันไม่น่าสนใจ นี้ก็แสดงให้เห็นถึงความรู้แบบมนุษยนิยมที่ ทำให้มี แต่มนุษย์ทีเป็ศูนย์กลาง ซึ่งก็เกิดจากสิ่งทีเป็นามธรรม

สิ่งสร้างอันเกิดจากความรู้ทีเป็นามธรรม ทีนำมาสู่การปรากฏอย่างเป็รูปธรรมที ชัดเจนทีสุดอย่างหนึ่งก็คือสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมทีเกิดจากสังคมอารยะทั้งหลายล้วน ก่อกำเนิดจากระบบนามธรรม อารยธรรมตะวันตกทีภาคภูมิใจในความอารยะของตนก็รับเอานามธรรม จากอารยธรรมอื่นมาก่อนจะมาทำให้กลายเป็นของตน นามธรรมของสถาปัตยกรรมก็ได้สร้าง ความ เป็นามธรรมในฐานะของความรู้ เช่น ความรู้ทางเทววิทยาทีได้ให้ความรู้เพื่อประกอบสร้างความจริง บางอย่าง ความจริงทีประกอบสร้างก็มักจะเป็นอำนาจทีเป็รูปธรรมของใครบางคน เช่น ศาสนา

¹⁵ ดนยา ทรัพย์ยิ่ง, “บทละครโต้กลับ: การวิพากษ์วรรณกรรมเอกของยุโรป”, 21-22.

กษัตริย์ ผู้ปกครอง รัฐ หรือสังคม กลุ่มคนบางกลุ่ม สถาปัตยกรรม ความรู้ อำนาจ จึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน¹⁶

สถาปัตยกรรมตะวันตกเป็นสิ่งที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของตะวันตก สืบเนื่องจากการเรียนรู้อารยธรรมตะวันตกที่ขาดไม่ได้ที่จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม เช่นวิชาประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม นั่นก็เพราะสถาปัตยกรรมนับเป็นสิ่งสร้างของมนุษย์ที่มีขนาดใหญ่ ความใหญ่ก็จะแสดงถึงอำนาจ ถึงการเอาชนะอยู่เหนือธรรมชาติ ถึงความเจริญของอารยธรรมความรู้ที่ยิ่งใหญ่ จึงจะสามารถสร้างสิ่งที่ยิ่งใหญ่เช่นนี้ได้ ความยิ่งใหญ่ที่รับรู้เมื่อกลายเป็นความรู้ทำให้เกิดภาวะของการเป็นศูนย์กลางและสถานะที่อยู่เหนือกว่าอื่นๆ สถาปัตยกรรมจึงเป็นเครื่องมือในการแสดงออกที่สำคัญสู่อำนาจ ความยิ่งใหญ่และอำนาจอันเป็นสิ่งนามธรรม

ภาพที่ 6 วิหารพาร์เธนอน (Parthenon, 447-438 ปีก่อนคริสตกาล) กรุงเอเธนส์ ประเทศกรีซ
วิหารพาร์เธนอนถูกสร้างโดยใช้ทฤษฎีสัดส่วนทองคำ (Golden Section) ในการกำหนดสัดส่วน

ที่มา: Gareth Macdonald, *Syrzia win may land pharma with more Greek debts, analyst*, accessed June, 2018, available from <https://www.outsourcing-pharma.com/Article/2015/01/26/Syrzia-win-may-land-pharma-with-more-Greek-debts-analyst>

รากฐานของอารยธรรมตะวันตกที่สำคัญ มักนับเริ่มต้นจากอารยธรรมกรีกที่ได้สร้างสิ่งที่ยิ่งใหญ่ไว้มากมาย ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่งที่เป็นวัตถุรูปธรรมทั้งหลายเช่นสถาปัตยกรรม ศิลปะ จิตรกรรม ประติมากรรม และสิ่งอันเป็นรูปธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ สิ่งที่เป็นนามธรรมเช่นภาษา วรรณกรรม ตำนานเทพปกรณัม ระบบตัวเลข เรขาคณิต การคำนวณ ระบบปรัชญา ศาสตร์ทั้งหลายเหล่านี้ก็นับเป็นตรรกะของการพยายามเข้าถึงความจริง

¹⁶ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, *ว่าด้วยเอกเทวนิยม* (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2562), 62-69.

ความจริงก็เป็นทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม คน ธรรมชาติ พลังงาน ฤดูกาล จักรวาล ชาติ อะตอม ฯลฯ สิ่งซึ่งชาวกรีกศึกษาเหล่านี้ก็จะถือเป็นวิทยาศาสตร์ และกรีกก็เป็นความภาคภูมิใจของตะวันตกที่ถือว่าเป็นผู้เริ่มต้นศาสตร์อันเป็นคุณค่าของความรู้ที่เป็นวัตถุวิสัย ที่ตะวันตกเชื่อว่าเป็นความจริงบริสุทธิ์และเป็นความจริงสูงสุด เป็นคุณค่าสูงสุดจนกลายเป็นกรอบที่กำหนดความคิดที่ทุกความรู้ก็ต้องอิงกับความเป็นวิทยาศาสตร์ แต่ทว่าวิทยาความรู้ของกรีกที่ศึกษาธรรมชาติที่เป็นรูปธรรมเหล่านี้ ก็ไม่ได้อยู่ในฐานะที่เป็นรูปธรรม เพราะความรู้อยู่ในฐานะของ Logos และ Logic ที่เป็นภาษาและการพูดคุย พูดคุยในฐานะการแลกเปลี่ยนเพื่อเทียบเคียงสู่ความถูกต้องสมเหตุสมผล เหตุผลและความถูกต้องของความรู้จึงเป็นการเทียบเคียงทางตรรกะอันมีสถานะเป็นนามธรรม¹⁷ วิทยาศาสตร์จึงเป็นนามธรรมมากกว่าเป็นที่จะเป็นวัตถุวิสัย หรือเป็นความจริงเชิงรูปธรรม

แต่อย่างไรก็ตามความรู้ที่มีความเป็นนามธรรมทั้งปรัชญา เทววิทยา ธรรมชาติ จักรวาล วิทยา ตัวเลข การคำนวณ เรขาคณิต ระบบสัดส่วนตัวเลขที่เป็นนามธรรม ที่ใช้เทียบเคียงกับรูปทรงที่เป็นรูปธรรม ก็สามารถสถาปนาให้กลายเป็นความจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม เป็นความงาม ความสมบูรณ์ เป็นอุดมคติอันเป็นนามธรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ที่เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรม ก็อาศัยระบบสัดส่วนที่เป็นนามธรรมเหล่านี้ ประกอบสร้างเป็นความยิ่งใหญ่ได้อย่างเป็นรูปธรรม ความรู้ประกอบสร้างความยิ่งใหญ่งดงามให้กับสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมได้ ความรู้ก็ประกอบสร้างความยิ่งใหญ่งดงามให้เผ่าพันธุ์อารยธรรมกรีกได้เช่นกัน ผลงานของนักคิดนักปรัชญาอย่างกลุ่มนักปรัชญาธรรมชาติเช่น ธาเลส (Thales) พิธาโกรัส (Pythagorus) ยูคลิด (Euclid) พวกโซฟิสต์ (Sophist) เช่น โซคราติส (Socrates) เพลโต (Plato) อาริสโตเติล (Aristotle) ฯลฯ ความรู้จากผู้รู้ก็ได้สร้างความงดงามทางปัญญา สร้างความยิ่งใหญ่อารยะให้ชาวกรีกกลายเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ผลงานของนักคิดเหล่านี้ก็จะเป็นการพยายามเข้าถึงความจริง¹⁸ ความจริงที่จริงแท้ย่อมจะต้องมีเพียงหนึ่ง ความจริงที่เป็นหนึ่งก็คือความจริงสากล กรีกสถาปนาการมีอยู่ของสิ่งสากลในฐานะสิ่งที่เข้าถึงได้โดยมนุษย์ กฎสากลของธรรมชาติ ของจักรวาลที่ความรู้ของกรีกเข้าถึง ก็ทำให้อารยธรรมกรีกคือสิ่งสากล ความรู้ที่เป็นสากลก็ได้เป็นเหตุผลให้กรีกุรุกรานพวกไม่เป็นสากล พวกอาหรับเปอร์เซียตะวันออกก็คือพวกคนเถื่อน

¹⁷ ดลวัฒน์ บัวประดิษฐ์, “ความจริงในฐานะส่วนหนึ่งของโครงการภววิทยาพื้นฐานของไฮเดกเกอร์,” ใน *ว่าด้วยความจริง*, คงกฤษ ไตรยางค์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: อิลลูมินชันส์, 2562), 199-210.

¹⁸ สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, *สุนทรียศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตก: จากคลาสสิกถึงตีคอนสตรัคชัน*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), 22-27.

สำหรับชาวกรีก ความจริงสากลก็คือเหตุผลที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชใช้ในการแผ่ขยายรุกรานดินแดนต่างๆ ความรู้ที่เป็นสากลนำมาสู่อุดมคติของความเป็นสากล¹⁹

อาณาจักรที่สืบทอดความสากลต่อจากกรีกก็คืออาณาจักรโรมัน โรมันสร้างความยิ่งใหญ่สากลอย่างเป็นรูปธรรมในด้านต่างๆ จักรวรรดิโรมันช่วงรุ่งเรืองก็ได้ครอบครองดินแดนตั้งแต่อังกฤษไปจนถึงตะวันออกกลางและแอฟริกาตอนบน โรมันเป็นผู้สถาปนาการหลักการปกครองสากลแบบสาธารณรัฐ สร้างรัฐที่มีการถ่วงดุลอำนาจแบบไตรภาคี (Tripartite) เป็นรัฐรวมศูนย์ที่มีศูนย์กลางอำนาจเข้มแข็ง มีการตรากฎหมายที่ทันสมัยเป็นสากลบังคับใช้อย่างทั่วถึง มีระบบการพาณิชย์ติดต่อค้าขายเป็นเครือข่าย มีระบบจัดเก็บภาษีที่มีประสิทธิภาพทำให้รัฐมั่งคั่ง เข้มแข็ง²⁰ ความรู้ทำให้โรมันกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจ การเป็นศูนย์กลางอำนาจก็ทำให้โรมันเป็นศูนย์กลางรวบรวมความรู้ อำนาจและความรู้จึงสัมพันธ์กับความยิ่งใหญ่ของโรมัน ตัวอย่างของการเป็นศูนย์กลางความรู้ก็เช่นความรู้ทางสถาปัตยกรรม โรมันรับเอาระบบเสาและคานาจากกรีก รับเอาโครงสร้างทรงโค้งจากอีทรัสกัน (Etruscan) จากนั้นก็ได้มีการพัฒนาระบบโครงสร้างการรับน้ำหนักแบบใหม่ๆ ขึ้นมา เช่น โวลท์ (Vault) และ โดม (Dome) โรมันเป็นชาติแรกที่นำคอนกรีตมาใช้ในการก่อสร้าง เทคโนโลยีใหม่ๆ ในทางสถาปัตยกรรมก็ช่วยให้ความเป็นไปได้ในการก่อสร้างมีมากขึ้น เทคนิคแบบใหม่ช่วยให้สามารถก่อสร้างอาคารที่เน้นที่ว่างภายใน สามารถออกแบบอาคารให้มีความซับซ้อน สนองต่อวัตถุประสงค์การใช้งานในรูปแบบต่างๆ ในขนาดต่างๆ สร้างช่องเปิดที่สัมพันธ์กับภายใน ออกแบบจัดการงานระบบต่างๆ ความรู้ที่รวบรวมมาก็ทำให้สถาปัตยกรรมโรมันเป็นได้ยิ่งกว่า ยิ่งใหญ่กว่า ที่ว่างภายในขนาดใหญ่ที่ยิ่งใหญ่ก็เกิดขึ้นได้ในสมัยโรมัน ต่างจากสถาปัตยกรรมกรีกที่มีลักษณะที่ประกอบสร้างรูปทรงภายนอก เป็นวัตถุที่แสดงออกทางรูปทรงคล้ายสถาปัตยกรรมอียิปต์ มากกว่าการสร้างอาคารที่มีที่ว่างภายใน²¹

¹⁹ สตีเฟน โหวี, *อะไรหรือคือจักรวรรดิ*, แปลจาก Empire: A very short introduction, แปลโดย นฤมล ธีรวัฒน์ และบัญชา สุวรรณานนท์, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2555), 67-68.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 77.

²¹ สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, *สุนทรียศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตก: จากคลาสสิกถึงตีคอนสตรัคชัน*, 31-32.

ภาพที่ 7 ภาพภายในของวิหารแพนธ็อน (Pantheon) กรุงโรม ประเทศ อิตาลี

ที่มา: ถ่ายด้วยตนเอง

การเป็นศูนย์กลางอำนาจและความรู้ก็นำมาสู่การเป็นศูนย์กลางของตนเอง โรมันก็จะมีจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ที่ขึ้นชื่อในความเก่งกล้าสามารถ และความเด็ดขาดที่ยึดเหนี่ยวพระองค์ การยกตนเองเป็นศูนย์กลางโดยพลังอำนาจและความรู้ยังพบเห็นได้ในสถาปัตยกรรม ด้วยอำนาจของความรู้และเทคโนโลยีก็ทำให้สถาปนิกโรมันมีอำนาจครอบครองกฎเกณฑ์สากล ความยิ่งใหญ่ของสถาปนิกที่อ้างถึงการเข้าถึงกฎเกณฑ์สากลก็พบเห็นได้ในตำราทางสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่สุดที่มีหลักฐาน “Ten Books on Architecture” ที่เขียนโดย สถาปนิกวิศวกรเอกชาวโรมัน มาร์คัส วิทรูเวียส ปอลลิโอ (Marcus Vitruvius Pollio) หนังสือที่เป็นตำราทางสถาปัตยกรรม 10 เล่มดังกล่าวไม่ได้มีเพียงเนื้อหาที่เป็นกฎเกี่ยวกับตัวงานสถาปัตยกรรม แต่เนื้อหาขยายครอบคลุมไปถึงสังคม ศาสนา กฎหมาย ความเป็นอยู่ พฤติกรรมของผู้คน สภาพเศรษฐกิจ โดยวิทรูเวียสชี้แจงถึงหน้าที่ของสถาปนิกว่ามีบทบาทครอบคลุมตั้งแต่การวางผังเมือง การจัดการอาคารทั้งสาธารณะและส่วนบุคคล การจัดการทางสาธารณสุข ออกแบบจัดการส่งน้ำสู่เมือง (Aqueduct) การออกแบบป้อมปราการ เครื่องจักรสำหรับการสงคราม การประดับตกแต่งลวดลาย สัตว์ส่วนห้องหับ ช่องเปิด ความรู้เรื่องระบบเสียงของโรงละครมหรสพ ดาราศาสตร์ ความสัมพันธ์ทางระบบคณิตศาสตร์ ระบบของจักรวาล ฯลฯ จะเห็นได้ว่าสถาปัตยกรรมสำหรับวิทรูเวียสก็คือการออกแบบจัดวางโลก เป็นโลกที่อยู่ภายใต้กฎสากลของจักรวาล ด้วยความรู้ถึงกฎสากลของจักรวาลก็ได้ทำให้ทุกอย่างอยู่ภายใต้นามธรรมของ

ความรู้ ความรู้ที่เป็นเอกภาวะก็ได้ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างคนสัตว์สิ่งของจักรวาลกลายเป็นอะไรที่เหมือนกัน กันเข้าใจได้เหมือนกัน อยู่ภายใต้กฎการคำนวณระบบโมดูลเหมือนกัน ด้วยความคิดเช่นนี้ทุกคนก็จะเหมือนกัน กันคือเป็นมนุษย์วิทรูเวียน (Vitruvian man) ที่อยู่ภายใต้ระบบนามธรรมของตัวเลขเรขาคณิต เอกภาวะคือทุกอย่าง ทุกอย่างจึงอยู่ใต้เอกภาวะ ภาววิทยาของความสากลเช่นนี้ก็เป็นภาววิทยาของยุคสมัย อำนาจของยุคสมัยจึงเป็นสิ่งสากล²²

ภาพที่ 8 ตำรา Ten Books on Architecture เขียนโดย มาร์คัส วิทรูเวียส ปอลลิโอ (Marcus Vitruvius Pollio)

ที่มา Google Arts & Culture, [Vitruvius](https://artsandculture.google.com/entity/m0813l), accessed April, 2019, available from <https://artsandculture.google.com/entity/m0813l>

ภาววิทยาของสิ่งสากลที่ทำให้อำนาจของโรมันเป็นอำนาจสากลที่กระทำกับความเป็นอื่น การกระทำของผู้ครองอำนาจต่อความเป็นอื่นที่เป็นไปอย่างกดขี่ รุนแรงกว้างขวางอย่างเป็นสากล จนทำให้ความเป็นสากลของโรมันคือความไม่ชอบธรรม เมื่อโรมันมีความสากลที่ไม่ชอบธรรมความสากลดังกล่าวจึงไม่เป็นที่ยอมรับอีกต่อไป ผลสุดท้ายจึงนำมาสู่การต่อต้านและความขัดแย้งที่นำมาสู่จุดที่โรมันสิ้นอำนาจ เมื่อนั้นถนนทุกสายก็ไม่ได้มุ่งตรงสู่กรุงโรมแต่เป็นการเปลี่ยนทิศทางหนีห่างจากโรม

การอ้างความเป็นสากลของโรมันทำให้เกิดชนชั้น ความขัดแย้ง การเอารัดเอาเปรียบ การใช้อำนาจรุนแรง ที่ทำให้ผู้คนเสื่อมศรัทธาจนทำให้ศาสนาคริสต์ที่เป็นศาสนาของคนจนหมู่มากขึ้นมาเป็นความจริงแท้สากลอันใหม่ ความจริงแท้ของศาสนาแบบเอกเทวนิยมที่ได้สร้างความจริงทางเทววิทยาที่ถือเป็นศาสตร์เป็นความรู้ ที่ความรู้ก็ได้กลายเป็นอำนาจครอบครองโลกตะวันตก ความจริงแท้ที่มีเพียงหนึ่งมีอำนาจเพียงพอที่จะทำให้ตะวันตกกลายเป็นหนึ่ง กลายเป็นโลกแห่งศรัทธา

²² เรื่องเดียวกัน, 32-35.

(The Age of Faith) ยาวนานเป็นเวลานับพันปี คือตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 5 – 15 ที่เรียกกันว่าเป็นยุคกลาง (Middle Age) หรือยุคมืด (Dark Age) และก็เช่นกันที่ความเป็นสากลของอะไรบางอย่างย่อมประกอบไปด้วยความเป็นสากลของความเสื่อมถอย การรื้อฟื้นอารยธรรมคลาสสิกอย่างรอบด้านก็ได้ทำให้มนุษย์เริ่มตระหนักในความจริงสากลอีกอัน คือการตระหนักถึงการมีอยู่ของตนและศักยภาพของความเป็นมนุษย์ดังที่ได้กล่าวในช่วงต้น แต่ความจริงอันใหม่ก็ไม่ได้เบียดขับความจริงอันเก่าแต่อย่างใด ทั้งความจริงอันเก่าและอันใหม่ ต่างมีที่ทางของตนในยุคของการเกิดใหม่ฟื้นฟูนี้ มนุษย์ได้เป็นสิ่งสร้างอันประเสริฐที่มีสิทธิคิด มีสิทธิทำการใดๆ ได้ภายใต้อำนาจของพระเจ้า เมื่อมีศรัทธา เมื่ออยู่ใต้พันธสัญญาของพระเจ้าเป็นเจ้า ก็ย่อมเป็นความชอบธรรมที่มนุษย์จะทำการใดๆ

ภาพที่ 9 ภาพผลงาน “Nowhere” เมื่อครั้งจัดแสดงที่ Mercer Union, a centre for contemporary art โตรอนโต แคนาดา ปี ค.ศ. 1994

ที่มา: Guy Brett, **Nowhere**, accessed April, 2018, available from <http://www.mercerunion.org/exhibitions/nowhere/>

พระเจ้าคือผู้สร้างโลก อาณาจักรของพระองค์ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อมีการค้นพบโลกใหม่ ภายใต้กรอบความรู้ทางเทววิทยา ก็ทำให้โลกของพระเจ้าของชาวตะวันตกขยายขอบเขตออกไป พระเจ้าแบบเอกเทวนิยมที่เป็นความจริงสากลสูงสุด ที่เมื่อเป็นสากลก็ย่อมไม่มีขอบเขต ความจริงของพระเจ้าที่เป็นหนึ่งก็จะต้องมีแค่หนึ่งซึ่งครอบคลุมทุกอย่าง²³ ความรู้ทางเทววิทยาและความรู้แบบมนุษยนิยมก็ทำให้มนุษย์ชาวตะวันตกมีภาระพันธกิจที่จะต้องกระทำ ทั้งพันธกิจภายใต้

²³ สตีเฟน โหวี, **อะไรหรือคือจักรวรรดิ**, 29.

พันธสัญญาที่มนุษย์ผู้มีศรัทธาก็จะต้องขยายศรัทธาและอาณาจักรของพระองค์ อันเป็นเนื้อหาที่ระบุไว้ชัดเจนในพระคัมภีร์ทั้งพันธสัญญาเก่าและใหม่²⁴ และพันธกิจในฐานะมนุษย์ที่จะต้องแสวงหาทรัพยากรเพื่อนำมาสู่กิจการดำรงอยู่ของมนุษย์

ด้วยเหตุนี้เราจึงได้เห็นการเกิดขึ้นของสนธิสัญญาตอร์เดซิลัส (Tordesillas) ในปี ค.ศ. 1494 อันเป็นการที่ศาสนจักรที่เป็นผู้อ้างสิทธิ์การเป็นผู้ดูแลโลกใบนี้แทนพระเจ้า ได้แบ่งโลกใบนี้ให้กับมหาอำนาจทางการเมืองหรือทางโลกในเวลานั้น คือสเปนและโปรตุเกสผู้เป็นศาสนิกผู้ภักดี ศาสนจักรยกให้ทั้งสองอำนาจ มีสิทธิในการครองโลกคนละครึ่ง²⁵ แม้รู้ดีว่าดินแดนต่างๆ ก็ล้วนมีผู้อาศัยครอบครองอยู่แล้วทั้งสิ้น หลักการและศีลธรรมของศาสนาคริสต์ที่ว่า ความรักต่อกันถือเป็นพื้นฐานอันสำคัญ แต่ความรักแบบเอกเทวนิยมของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ก็ย่อมไม่อนุญาตให้มีความเป็นอื่น ความเป็นอื่นเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ความเป็นอื่นอยู่ในฐานะของสิ่งที่ไม่อยู่หรือต้องกำจัดให้หมดไป

การค้นพบโลกใหม่ภายใต้บริบทของมนุษย์นิยมและศรัทธาในศาสนา ก่อให้เกิดสิ่งทีตามมาทันทีคือความต้องการพิชิตโลกใหม่ เพราะด้วยกรอบคิดแบบมนุษย์นิยมและคริสต์ศาสนาก็ทำให้โลกใหม่เป็นที่ที่ตอบสนองต่อเป้าหมายของวาทกรรมได้เป็นอย่างดี ความจริงของวาทกรรมที่ว่า เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ก็ย่อมต้องแสดงศักยภาพของความเป็นมนุษย์ โลกใหม่ห่างไกลเต็มไปด้วยอันตราย เป็นความต่างสุดจะคาดเดา ต้องเผชิญกับความยากลำบาก ก็ย่อมกลายเป็นความท้าทายต่อความอดทน ความรู้ความสามารถ ความแกร่งกล้าเด็ดเดี่ยว กรอบมนุษย์นิยมที่รื้อฟื้นกรีก-โรมัน การสืบทอดอารยธรรมก็ต้องสืบทอดความยิ่งใหญ่ การสร้างอาณาจักรหรือจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ก็เป็นเป้าหมายที่ต้องพิชิต และภายใต้ศรัทธาต่อศาสนา นี่ย่อมเป็นโอกาสที่จะได้เผยแผ่ ได้พิสูจน์ศรัทธา ความเชื่อมั่นต่อพระเจ้า ได้ปกป้องศาสนาเมื่อเผชิญกับการท้าทายและการดูหมิ่น เหนืออื่นใด นี่ยังเป็นโอกาสในการสร้างความสำเร็จชื่อเสียงเงินทอง มนุษย์นิยมคือการให้นิยามการมีอยู่ของปัจเจก และปัจเจกก็ย่อมต้องการเกียรติยศชื่อเสียงเงินทองเป็นธรรมดา ด้วยเหตุนี้กิจของการออกเรือจึงรวมอยู่ในสำนวน “God, gold, and glory”

การแต่งกองเรือจัดกองทัพเป็นกิจที่ดำเนินไปอย่างคึกคักด้วยเหตุผลดังกล่าวมา คำกล่าวของโรมัส มอร์ ในนิยายเรื่องยูโทเปียที่ว่า “หากคนพื้นเมืองไม่ยอมตามก็ให้ฆ่าเสีย” ไม่ได้เป็นแค่นิยาย เพราะในความเป็นจริง กองทัพสเปนที่มีเทคโนโลยีล้ำหน้าก็ได้เข่นฆ่าผู้คนไปจำนวนมาก มีเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เป็นที่กล่าวขานมากมายเช่นที่เอร์นัน กอร์เตส (Hernán Cortés) พิชิตจักรวรรดิแอซเท็ก นายพลฟรานซิสโก ปิซาร์โร (Francisco Pizarro) พิชิตอาณาจักรอินคา ฯลฯ

²⁴ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, ว่าด้วยเอกเทวนิยม, 63-66.

²⁵ กล่าวถึงแล้วในบทที่ 3, หน้า 66.

และที่ไม่ได้กล่าวขานก็มียิ่งกว่า ตามประวัติ เหตุการณ์เหล่านี้มักมีความเป็นไปได้ตรงข้ามกับประวัติศาสตร์ที่บันทึกถึงการสู้รบอันมีเกียรติของนักรบ แต่เป็นการใช้เกราะและดาบเหล็ก ปืนยาว ปืนใหญ่ การจัดทัพวางแผนอย่างเชี่ยวชาญ สู้กับไม้พลองและเนื้อเปลือยเปล่าของคนพื้นเมือง กองทหารหลักร้อยสามารถฆ่าคนได้เป็นหมื่นๆ เป็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เผาทำลายเมือง ปล้น ฆ่า ช่มชืด หลอกหลวง ใช้เล่ห์กลและอุบายสกปรก²⁶ สิ่งเหล่านี้แน่นอนว่าไม่ว่าวัฒนธรรมใดก็ต้องมองเป็นสิ่งชั่วช้า

แต่การกระทำใดก็ล้วนไม่ได้มีความหมายในตัวเอง ไม่ต่างจากความจริงที่ไม่ได้มีความหมายในตัวเอง แต่เกิดจากการอ้างอิง การทำงานของภาษา เมื่อการกระทำเหล่านี้ถูกอ้างอิงกับตัวบทของตำนานผู้พิชิตโบราณ นักรบผู้กล้า การสร้างอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ การต่อสู้กับสิ่งชั่วร้าย ปีศาจ ซาดาน การสู้เพื่อศาสนา ขยายอาณาจักรแห่งศรัทธาของพระเจ้า การทำเพื่อชาติ เพื่อกษัตริย์ เพื่อเชิดชูเกียรติอันสูงส่ง เป็นการใช้ทักษะ ความกล้าหาญ สติปัญญาและความสามารถจนนำมาซึ่งชัยชนะ ความหมายของการกระทำ รวมถึงความหมายที่ถูกจดจำในประวัติศาสตร์ก็ย่อมจะเป็นไปตามการอ้างอิงให้นิยาม ผลจากตัวบทความรู้และวาทกรรมก็ได้สร้างความหมายตามการเชื่อมโยงอ้างอิง คนพื้นเมืองควรรู้สึกยินดี เพราะอย่างไรก็ตามที่ เหล่านี้ล้วนเป็นการนำความจริง นำอารยธรรม ความรู้ ความเจริญก้าวหน้า ความจริงแท้ นำแสงสว่างมาสู่ความมืดมน นำพระเจ้ามาโปรดสู่ความต่ำช้าป่าเถื่อน ไร้อารยะ ไม่เจริญ มงาย นับถือผีสังนางไม้ ไร้ระเบียบวินัย โง่งม ไม่รู้จักการนำทรัพยากรหรือที่ดินมาใช้ให้เป็นประโยชน์²⁷

จากกรอบคิด กรอบความรู้ มายาคติและวาทกรรม ภาพที่ตนเองมีต่อดินแดนที่ค้นพบก็ได้ทำให้ค้นพบว่า ตนมีสิทธิ์อันชอบธรรมและสมควรถูกต้องแล้วที่จะยึดครองดินแดนแห่งนี้ เป็นความจริงที่ว่าดินแดนอันกว้างไกลเต็มไปด้วยทรัพยากร สมควรที่จะถูกครอบครองโดยผู้มีอารยะสูงส่ง มีศีลธรรม มีศาสนา สมควรที่จะถูกจัดการโดยผู้มีความรู้ความสามารถเพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้สมควรได้รับประโยชน์ การค้นพบโลกใหม่และกรอบวาทกรรม ก็ได้ทำให้เกิดวรรณกรรมเช่น ยูโทเปีย และเมื่อยูโทเปียมีฐานะเป็นความรู้ เป็นตัวบทแม่แบบ เป็นวาทกรรม มันก็ได้นำไปสู่การใช้ปฏิบัติ กรอบคิดแบบยูโทเปียขึ้นฝั่งอเมริกาครั้งแรกบนดินแดนเม็กซิโก ที่เมือง Tlayacapan การสร้างยูโทเปียอันหมายถึงการสร้างโลกสร้างดินแดนให้ทุกอย่างเป็นไปตามการจัดวางของความคิด

²⁶ จาเร็ด ไดมอนด์, **ปืน เชื้อโรค และเหล็กกล้า กับชะตากรรมของสังคมมนุษย์**, แปลจาก *Guns, germs and steel: The fate of human societies*, แปลโดย อรวรรณ คูหาเจริญ นาวายุทธ (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2547), 80-88.

²⁷ สตีเฟน โหวี, **อะไรหรือคือจักรวรรดิ**, 153-158.

จินตนาการถูกใช้ที่นี่ สิ่งที่มีอยู่เคยทำในรูปวรรณกรรมได้เคลื่อนสู่ความเป็นจริง สูดินแดนไพศาลของคนอื่น ที่มีแต่ความเป็นอื่น ที่ต่างจากภาพความคิดจินตนาการ แนวคิดของยูโทเปียเมื่อมีความเป็นอื่น สิ่งที่ต้องทำก็คือขจัดความเป็นอื่นให้หมดไปไม่ว่าจะด้วยวิธีใด²⁸

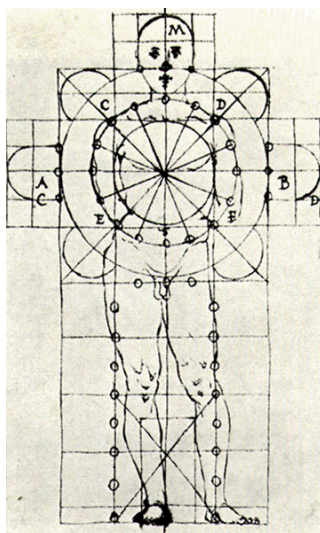
ภาพที่ 10 โบสถ์ออกัสติเนียน เมือง Tlayacapan รัฐ Morelos ประเทศเม็กซิโก

ที่มา: Morelos, ayer y hoy, **Convento de San Juan Bautista, Tlayacapan**, accessed August, 2018, available from <http://morelosayeryhoy.blogspot.com/2013/12/convento-de-san-juan-bautista-tlayacapan.html>

เมื่อเป็นยูโทเปีย ย่อมจะไม่ได้หมายถึงเพียงมาบังคับชู่เช่ญุกดชีเท่านั้น แต่ยูโทเปียคือทุกๆ สิ่งอย่างก็จะต้องเป็นไปตามฝันที่มีผู้คิดผู้ฝันเป็นศูนย์กลาง—ทุกสิ่งในที่นี้ก็ไม่ได้หมายถึงสำนักพฤติกรรมภายนอก แต่ยังต้องรวมไปถึงสำนักที่อยู่ภายในด้วย ยูโทเปียของคริสเตียน ทุกคนก็จะต้องมีศรัทธาในศาสนา เคารพเชื่อฟังพระเจ้า อยู่ในระเบียบของพระเจ้า ฉะนั้นด้วยสำนักของยูโทเปียทันทีที่โครงการเริ่มต้น สิ่งที่สเปนทำคือการสร้างโบสถ์ ยูโทเปียคือการปฏิเสธของเดมดั่งนั้นโบสถ์และศูนย์กลางที่จะก่อตั้งก็จะต้องเป็นการทำลายของเดิม โบสถ์ของคณะออกัสติเนียน (Augustinians) อันเป็นโบสถ์แห่งแรก เลือกที่จะก่อตั้งทับเมืองที่เป็นศูนย์กลางแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ก็คือเมือง Tlayacapan การก่อตั้งทับของเดิมก็จะเป็นการสร้างการตัดขาดจากของเดิมโดย ทำลายชื่อ ทำลายศูนย์กลางความทรงจำเดิมๆ เมื่อไม่มีสิ่งเดิมๆให้ร่วมย้อนรำลึกจดจำ ก็พร้อมสู่การหลงลืม เพื่อสำหรับการมีศูนย์กลางอันใหม่²⁹

²⁸ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, **The long road to Xico**, 49.

²⁹ Ibid.

ภาพที่ 11 ผังของวิหารที่แสดงถึงการใช่วางกายมนุษย์และพระเจ้าเป็นศูนย์กลาง ของ ฟรานเชสโก ดิ จอร์โจ (Francesco di Giorgio)

ที่มา J. Óscar Carrasco, *Francesco di Giorgio Tratado de arquitectura*, accessed April, 2019, available from <http://www.chromart.org/arqueologias-imaginarias/francesco-di-giorgio-tratado-de-arquitectura/>

แผนผังสถาปัตยกรรมของโบสถ์คณะออกัสติเนียนเมือง Tlayacapan อันเป็นสิ่งที่ศิลปินนำมาใช้ในผลงาน ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนกระบวนการความคิดนามธรรม สะท้อนความคิดแบบยูโทเปีย จนนำมาสู่การปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม โบสถ์ในยุคฟื้นฟูที่สะท้อนโลกที่มีพระเจ้าและมนุษย์ (ผู้ชาย คริสเตียน ผิวขาว) เป็นศูนย์กลาง สถาปัตยกรรมที่เกิดจากความคิดจินตนาการดังกล่าวก็จะสะท้อนกรอบกำหนดดังกล่าว³⁰ สิ่งที่เกิดเป็นรูปธรรมก็ไม่ได้มีแค่การเกิดอาคารที่มีไว้ใช้งานใช้ประกอบพิธีกรรม การมีอยู่ของอาคารทางศาสนาก็หมายถึงการมีอยู่ของศาสนา เมื่อดินแดนป่าเถื่อนมีอาคารศาสนาพระเจ้าก็มาถึง การครองอาณาเขตของ พระเจ้าก็ไม่ได้เพียงได้หลังคาอาคาร แต่อาคารทำให้พระเจ้าครอบครองทั้งแผ่นดิน อาคารขนาดใหญ่ก่อสร้างประดับประดาอย่างงดงามก็แสดงถึงความยิ่งใหญ่ ภายภาพของอาคารก็แสดงถึงความสูงส่ง ยิ่งใหญ่ งดงามมีอารยะ ไม่เพียงภายนอก ภายในของโบสถ์วิหารก็จะเต็มไปด้วยชั้นเชิงการจัดวาง ที่วางภายในที่ต่างสร้างวินัยให้ผู้อยู่ภายในต้องถูกดุคดลื่นสู่ส่วนองค์ผู้เป็นประธาน ภาพการตรึงกางเขนที่เป็นศูนย์กลาง สอดรับกับโครงสร้างและส่วนประดับ เสาและเพดานสูงพุ่งสู่ฟากฟ้าก็ได้เชื่อมโยงกางเขนเบื้องหน้าเข้ากับสรวงสวรรค์บนฟากฟ้า แล้วความศักดิ์สิทธิ์ก็สร้างได้จากความรู้

³⁰ สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, *สุนทรียศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตก: จากคลาสสิกถึงตีคอนสตรัคชัน*, 43-44.

ภาพที่ 12 ภายในของโบสถ์อออกุสติเนียน เมือง Tlayacapan รัฐ Morelos ประเทศเม็กซิโก
ที่มา: Terina Blouin, *The 5 Best Things to Do in Tlayacapan, Mexico*, accessed April, 2019,
available from <https://www.thingsstodopost.org/the-5-best-things-to-do-in-tlayacapan-mexico-119482>

โบสถ์วิหารก็จะมีความสัมพันธ์กับผู้คนกับเมือง กำหนดความหมายของผู้คนและเมือง เมืองก็จะสัมพันธ์กับการเป็นศูนย์กลางทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรม การปกครอง ความ เป็นศูนย์กลางของเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญกับอาณาบริเวณโดยรอบอย่างรอบด้าน ความสำคัญของโบสถ์ ที่อยู่ในเมืองที่กำหนดความหมายของเมืองจึงเป็นมากไปกว่าเพียงอาคารหนึ่งหลัง วิถีของ สถาปัตยกรรม ศาสนา กับเมือง กับการเมือง ที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน ในโลกตะวันตกก็มีความชัดเจน ตัวอย่างเช่นอียิปต์ที่สถาปัตยกรรม ศาสนา และการเมือง เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ศาสนาและอำนาจจึงดำเนินร่วมกันมานานแล้ว

เมื่อศาสนาสถาปนาตัวเอง ดินแดนแห่งนี้ก็เป็นดินแดนแห่งพระเจ้า พร้อมให้ชาวคริสต์ ผิขาวได้มาครอบครอง คนพื้นเมืองหากจะอยู่ในโลกของพระเจ้าก็ต้องเข้ารีตเชื่อฟัง การอยู่ร่วมใน โลกของพระเจ้าแบบเอกเทวนิยมก็จะต้องทิ้งสิ่งเดิมๆ ไป เพราะมันคือของนอกรีต วิถีชีวิตนอกรีต ประเพณีวัฒนธรรมนอกรีต บรรพบุรุษนอกรีต ชีวิต สีมัว เผ่าพันธุ์ ฯลฯ นอกรีต การทิ้งและการ เปลี่ยนก็จะทำได้บางอย่างโดยไม่ว่าจะทำเต็มที่เพียงใด ความเป็นอื่นก็ยังคงดำรงความเป็นอื่น เมื่อ เป็นอื่นก็ต้องอยู่ใต้อำนาจของศูนย์กลาง ศาสนาของคนผิขาว พระเจ้าที่ให้กำเนิดคนผิขาวก็ต้อง มีผิขาว พระเจ้าผิขาว ผิขาวคือพระเจ้า

ความคิดมนุษย์นิยมที่ทำให้มนุษย์ยกตัวเองเป็นศูนย์กลาง เมื่อมนุษย์มีมาก ศูนย์กลางก็มี มาก ยูโทเปียก็มีมาก ยูโทเปียที่แตกต่างก็ได้นำมาสู่การแบ่งแยก ความขัดแย้ง รวมไปถึงการปฏิรูป

ศาสนา (Protestant Reformation) ความขัดแย้งที่อีกซีกโลกก็ได้ส่งผลข้ามโลกคือเมื่อเกิดสงคราม ก็ย่อมเกิดความต้องการงบประมาณในการทำสงคราม เมื่อเกิดความตึงเครียดก็ต้องสั่งสมกำลังความ มั่งคั่ง เพราะความมั่งคั่งย่อมหมายถึงความเข้มแข็ง ช่วงเวลาแห่งการตักตวงก็ได้เริ่มขึ้นโดยมี ทรัพยากรจากดินแดนอาณานิคมสร้างความมั่งคั่งให้กับรัฐพาณิชย์นิยม³¹ ทรัพยากรมากมายก็ย่อม ต้องอาศัยกำลังแรงงานมากมายในการกอบโกย กิจการเช่นการเกษตรเหมืองแร่ การก่อสร้าง ที่เฟื่อง พูก็ต้องอาศัยแรงงาน แรงงานชั้นดีก็คือคนผิวดำจากอีกซีกโลกก็ได้ถูกกวาดต้อนจับกุมนำมาขายเยี่ยง สัตว์หรือสิ่งของเป็นสินค้าแรงงานทาส ที่มาก็ด้วยเหตุของความต่าง ไม่ต่างจากคนพื้นเมือง ยูโทเปีย ของคนขาวก็ได้ทำให้คนดำจากอีกซีกโลกกลายเป็นทาส เป็นสัตว์ไว้ใช้งานที่อีกซีกโลก กิจการ อาณานิคมทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานไปตามผลประโยชน์ของชาวตะวันตก

กรอบคิดแบบมนุษยนิยมทำให้มนุษย์เป็นผู้สนใจใฝ่รู้ การสนใจใฝ่รู้ก็ทำให้เกิดความรู้ เพิ่มขึ้น ความรู้ที่มีนัยสำคัญคือความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เพราะเมื่อธรรมชาติเคย เป็นสิ่งสร้างของพระเจ้า เมื่อวิทยาศาสตร์นำเสนอสิ่งที่วิทยาศาสตร์ค้นพบว่ามันแตกต่างจากพระเจ้า มันก็ได้สั่นคลอนอำนาจของพระเจ้า ความจริงของมนุษย์และพระเจ้าเริ่มแยกทางกันเดิน โดย วิทยาศาสตร์ตอกย้ำความเป็นเหตุเป็นผลของตนที่ต่างจากความมั่งงาย ความจริงของพระเจ้าเป็นสิ่ง ที่มองไม่เห็นและยังมาไม่ถึง แต่ความจริงของวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งที่มองเห็นรับรู้พิสูจน์ได้ ยังสามารถ นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ เมื่อวิทยาศาสตร์สามารถเบียดขับพระเจ้า ความเป็นเหตุเป็นผล สิ่ง ที่ประจักษ์ได้ สิ่งที่จะนำพาประโยชน์ อันเป็นคุณสมบัติของวิทยาศาสตร์ก็ได้กลายเป็นกรอบคิดสำคัญ ความสำคัญของวิทยาศาสตร์ที่เป็นความจริงอันใหม่ก็ได้สร้างยูโทเปียอันใหม่ เป็นดินแดนที่เต็มไปด้วย ความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล เป็นหลักการที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่ประจักษ์ได้ เป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้ มี ผู้ปกครองเป็นผู้รู้และสถาบันวิชาความรู้ ยูโทเปียของยุคภูมิธรรม (Enlightenment) จึงเป็นโลกที่ เหตุผลความรู้นำทาง

ความรู้ที่เกิดจากการประจักษ์ก็จะมีผู้ที่ประจักษ์เป็นผู้รู้ แต่สิ่งที่ประจักษ์กับสิ่งที่ป็นจริง ก็ไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกัน อย่างน้อยการประจักษ์ก็จะมีตำแหน่งมุมมองของผู้ประจักษ์ ชิดจำกัดของ มนุษย์ก็มีเงื่อนไขมากมายที่ตนไม่รู้ แต่ที่มนุษย์รู้แน่คือตนเป็นผู้ประจักษ์ ผู้รู้ การมีตนเองเป็น ศูนย์กลางก็ได้ทำให้ความรู้กลายเป็นความจริง การมีตนเองเป็นศูนย์กลางก็จะมีแต่ตนเองที่มีอยู่จริง แยกจิตที่รับรู้ กับโลกวัตถุความเป็นจริง เมื่อตนเองเป็นศูนย์กลางตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ตัดขาดกับ สิ่งที่ไม่ใช่ตนเองหรือโลกภายนอก นี่จึงเป็นจุดเริ่มต้นของยุคที่มนุษย์กลายเป็นจุดศูนย์กลาง

³¹ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษย ศาสตร์**, 524-526.

(Anthropocentrism) ด้วยตรรกะเดียวกัน มนุษย์ที่เป็นศูนย์กลางก็จะเป็นแค่มนุษย์ชาวตะวันตก เพศชาย ชนชั้นกลาง ผิวขาว อันเป็นผู้ผลิตสร้างความรู้ ไม่ใช่หมายถึงมนุษย์โฮโมเซเปียนส์ (Homo sapiens) ทุกคนบนโลกใบนี้แต่อย่างใด ความรู้ประจักษ์นิยมที่เป็นเหตุเป็นผล ผลิตสร้างความจริงที่มี เหตุผลของตนเองเป็นศูนย์กลาง ปฏิบัติการของความรู้ที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางก็จะมีแต่ตนเองเป็นที่ตั้ง ที่ตั้งของคุณค่า ของผลประโยชน์ ของอำนาจ ของสิทธิความชอบธรรมทั้งปวง

ยูโทเปียของโลกที่ความรู้คือพระเจ้า พระเจ้าแห่งความรู้ก็เป็นผู้สร้างโลกแห่งความจริง ขึ้นมาไม่ต่างจากพระเจ้าองค์ก่อน ความจริงของความรู้ที่ชาวตะวันตก เพศชาย ผิวขาวผลิตสร้างก็ได้ กลายเป็นโลกแห่งความเป็นจริงยิ่งกว่าโลกที่เป็นจริง ๆ ความรู้ที่ตนเป็นศูนย์กลางผู้สร้างก็สร้างความเป็นอื่นให้ผู้อื่น พระเจ้าแห่งความรู้และสถาบันของพระเจ้าสร้างความจริงให้กับความจริงของสิ่งอื่น คนตะวันออก คนพื้นเมือง คนดำ วัฒนธรรมอื่นๆ ภาษาอื่นๆ สังคมอื่นๆ ล้วนกลายเป็นความจริงจากความจริงที่ความรู้ตะวันตกประกอบสร้างขึ้น ในบรรพาคตินิยม เอ็ดเวิร์ด ซาอิต ได้วิเคราะห์แจ่มแจ้ง ให้เราเห็นว่าสถาบันความรู้ได้ประกอบสร้างความจริงของตะวันออกเช่นไร ความรู้ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางที่ได้ให้ค่า ให้ความหมายกับความเป็นอื่นเป็นสิ่งตรงข้ามกับสิ่งที่ตนคิดว่าตนเป็น ตรงข้ามกับสิ่งที่ตนอยากจะเป็น เมื่อตะวันตกคือ ความเจริญวิไลซ์ ความฉลาดมีวุฒิภาวะ ศีลธรรมอันดีงาม คืออารยธรรม ภูมิปัญญาความรู้อันยิ่งใหญ่ คือความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวดังเพศชาย ตะวันออก (รวมถึงความเป็นอื่นทั้งหมด) จึงกลายเป็นความต่ำทราม ไร้ศีลธรรม ไร้อารยธรรม ป่าเถื่อนล้าหลัง คือความไม่เจริญ งามาย ไร้ความคิด ไม่พัฒนา เป็นดังเพศหญิงที่ไม่อาจดูแลตนเอง³²

ภาพแทนที่ประกอบสร้างในนามของสิ่งที่เรียกว่าความรู้ก็ได้กลายเป็นความจริงผ่านกลไกสถาบันที่ได้ให้ความหมายว่าสิ่งใดคือความรู้ ความจริง กลไกผู้เชี่ยวชาญ กลไกการอ้างอิง ฯลฯ จนทำให้ภาพแทนมีค่าเท่ากับความเป็นจริง ความรู้สร้างให้ภาพแทนกลายเป็นวาทกรรม เมื่อวาทกรรมอาณานิคมทำให้สังคมตะวันตกตกอยู่ใต้วาทกรรมดังกล่าว เชื่อว่าความจริงดังกล่าวคือความเป็นจริง วาทกรรมก็ได้สนับสนุนความชอบธรรมให้กับปฏิบัติการอาณานิคม ด้วยข้ออ้างว่าเป็นการเข้าไปพัฒนา ยกย่องความรู้ ความดี ความงาม อารยธรรม ศีลธรรม นำปัญญาและแสงสว่างไปสู่ความมั่งคั่ง ความชอบธรรมต่อทรัพยากร เมื่อตนเองคือผู้มีความรู้ ผู้ที่รู้จักการใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า สมเหตุสมผล ผู้ที่จะนำสิ่งเหล่านั้นมาพัฒนาโลกชีวิตความเป็นอยู่ ผู้สมควรกว่าในการจัดสรร ความจริงของวาทกรรมอาณานิคมก็ได้แพร่กระจายไปพร้อมอาณานิคม วาทกรรมแฝงอยู่ในทุกสิ่ง ในความรู้ ในเทคโนโลยี ในศิลปะ ในวัฒนธรรม ในภาษา ในทุกอากัปกริยา ทุกขณะของการปฏิสัมพันธ์ เมื่อโลกอาณานิคมครอบครองทุกสิ่ง วาทกรรมก็แพร่กระจายไปทั่ว ผลคือ ไม่ว่าใคร ก็ตกอยู่ในภาพ

³² ดูบทที่ 2, หน้า 47-50.

แทนของวาทกรรมเดียวกันว่าตะวันตกคือความสูงส่งกว่าในทุกด้าน คือความดีงาม คือสิ่งที่พึงปรารถนา ส่วนอื่นคือความด้อยต่ำ อ่อนด้อยเป็นรอง ไร้ศักยภาพ ไร้ค่าไร้ความหมาย ไร้ความสามารถที่จะคิดตัดสินใจได้ด้วยตนเอง เราสวมตนเองทับลงไปในภาพแทนของวาทกรรมดังกล่าว วาทกรรมที่ประกอบสร้างจากยูโทเปียของความรู้ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ที่ทำให้ตะวันตกกลายเป็นศูนย์กลางไปจริงๆ

นอกจากความเป็นอื่นของคนและวัฒนธรรมแล้ว ความรู้ตะวันตกยังมอบความจริงที่เป็นอื่นให้กับสิ่งอื่น โลก ผืนดิน พืช สัตว์ ธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ฯลฯ เมื่อมนุษย์คือศูนย์กลาง ทุกสิ่งก็มีไว้ตอบสนองความเป็นมนุษย์ ความรู้มีไว้เพื่อรู้ว่าจะครอบครองมันยังไง ควบคุมมันยังไง สร้างประโยชน์จากมันยังไง รู้เพื่อให้ตนเองอยู่เหนือกว่า เพื่ออำนาจของตนเองประวัติศาสตร์ขับเคลื่อนโดยมนุษย์และมีมนุษย์เป็นเป้าหมายของประวัติศาสตร์ ความรู้ของมนุษย์ชาวตะวันตก ชนชั้นกลาง เพศชาย ผิวขาว ที่ใช้ในการขับเคลื่อนประวัติศาสตร์ก็ปรากฏออกมาเป็นการสร้างเทคโนโลยี การปฏิวัติอุตสาหกรรม ปฏิวัติการปกครอง สร้างระบบทุนนิยม สร้างเสรีนิยม สังคมนิยม สร้างความเป็นปัจเจก สร้างอาณานิคม สร้างตะวันตกให้เป็นศูนย์กลาง ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็ล้วนแต่เป็นยูโทเปียเป็นอุดมการณ์ยูโทเปียอันหลากหลายที่เกิดจากอำนาจของศูนย์กลางอันหลากหลาย เป็นความหลากหลายของชายผิวขาวชาวตะวันตก³³

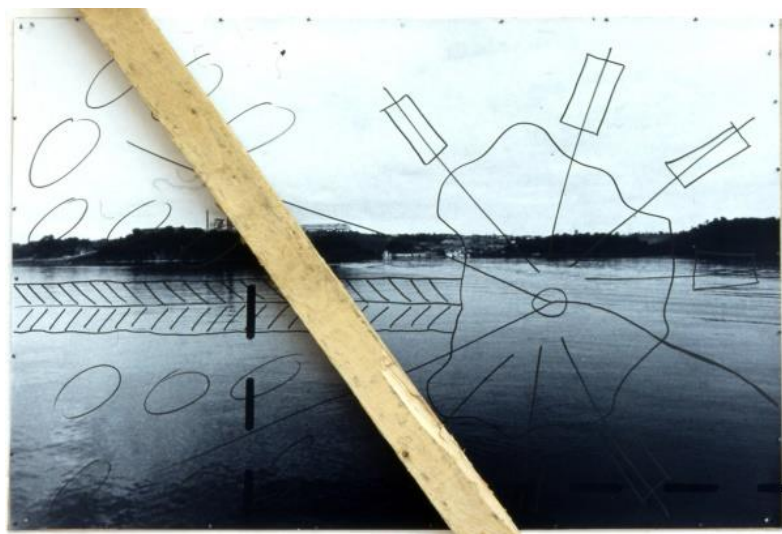

ภาพที่ 13 ภาพผลงาน “Nowhere” เมื่อครั้งจัดแสดงที่ Mercer Union, a centre for contemporary art โตรอนโต แคนาดา ปี ค.ศ. 1994

ที่มา: Guy Brett, *Nowhere*, accessed April, 2018, available from <http://www.mercerunion.org/exhibitions/nowhere/>

³³ แมนเฟร็ด สเตเกอร์, *โลกาภิวัตน์*, แปลจาก *Globalization: A very short introduction*, แปลโดย วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง (กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิร์ลด์ส, 2553), 141-142.

อย่างที่ได้อธิบายมาแล้วว่าสถาปัตยกรรมเป็นหนึ่งในสิ่งที่แสดงภาพของปรากฏการณ์ ยูโทเปียได้ชัดเจนที่สุด สถาปัตยกรรมให้ภาพของการสร้างสรรค์ของปัจเจกที่นำมาสู่โลกที่ปรากฏเป็นจริง โลกในกระดาษพร้อมความคิดนามธรรม รูปทรงนามธรรม ที่ว่างนามธรรม เวลาและชีวิตนามธรรม บวกกับสภาวะการสร้างสรรค์และสภาวะปัจเจกผู้กระทำที่เป็นนามธรรมของสถาปนิก นำมาสู่สิ่งที่เป็นรูปธรรม เป็นโลกของใครบางคนที่อาศัยใช้งานจริง เป็นวัตถุที่กินพื้นที่จริง สัมผัสได้จริง สร้างผลกระทบและใช้ทรัพยากรไปจริงๆ สิ่งที่ได้สร้างขึ้นมาจริงๆ ก็จะเกิดมาจากความจริงที่คิดว่าเป็นจริง ความจริงบางอย่างก็ได้กลายเป็นจริงจริงๆ

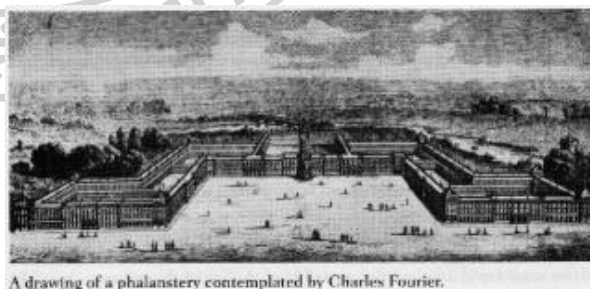
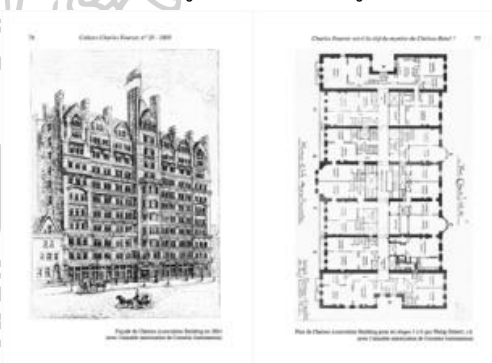
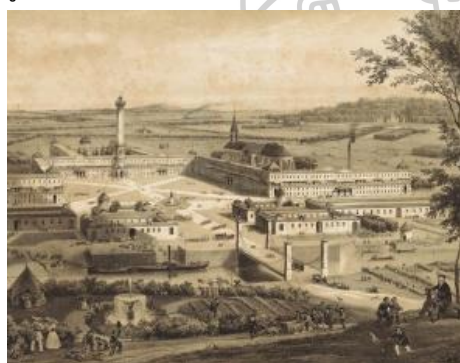
ภาพที่ 14 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Nowhere**, accessed April, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/nowhere?c=22>

หนึ่งในแบบแปลนที่ศิลปินนำมาใช้ในผลงาน เป็นงานของสถาปนิกผู้ถือเป็นคนแรกๆ ที่ใช้ความคิดยูโทเปียในจินตนาการ มาออกแบบและมุ่งหมายสร้างสิ่งเหล่านี้ให้เกิดขึ้นจริง คือ ชาร์ล ฟุริเยร์ (Charles Fourier, ค.ศ. 1772 - 1837)³⁴ ที่เป็นทั้งสถาปนิกและนักทฤษฎีสังคมอุดมคติ เขาถือเป็นนักคิดสังคมนิยมยุคบุกเบิก ที่เสนอความคิดและแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมในอุดมคติให้เกิดขึ้นจริง แนวคิดของฟูริเยร์ก็จะเสนอภาพของสังคมที่ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียม ทุกคนในสังคมต้องประกอบกิจการงานด้วยความขยันขันแข็ง มีการแบ่งงานแบ่งหน้าที่กันแบ่งปันผลประโยชน์อย่างสมเหตุสมผลเป็นต้น เหล่านี้ก็จะเป็ความคิดจินตนาการที่เกิดจากการใช้

³⁴ The Editors of Encyclopaedia Britannica, **Charles Fourier**, accessed April, 2019, available from <https://www.britannica.com/biography/Charles-Fourier>

เหตุผล เหตุผลที่เป็นนามธรรมและได้สร้างให้มนุษย์กลายเป็นสิ่งนามธรรม เป็นภาพแทนที่มนุษย์จริงไม่มีวันเป็นได้ แต่อย่างไร นี่ก็เป็นสิ่งที่เขาพยายามจะทำให้เกิดขึ้นจริง ความพยายามทำให้สังคมดังกล่าวเกิดขึ้นจริง ดำเนินไปโดยเขาได้ทำการออกเรียรายเงินจากเหล่านายทุนเศรษฐีคนรวย เพื่อนำมาสร้างสังคมยูโทเปียที่ตัวเขาได้ออกแบบไว้ งานออกแบบของเขาจะเป็นทั้งการออกแบบสิ่งแวดล้อม ภูมิสถาปัตยกรรม ออกแบบอาคารในโครงการ สิ่งที่เขาออกแบบก็เช่นกัน ที่มันเป็นภาพแทนที่ไม่มีวันดำรงอยู่ได้จริงๆ ยูโทเปียของเขามีลักษณะเหมือนสวนสัตว์ เหมือนจอมปลวกหรือรังมด ภาพแทนที่จะให้ผู้อยู่อาศัยดำรงชีพยืนชั้นแข็ง ทำการทำงานมีระเบียบวินัยเหมือนปลวกเหมือนมดก็เป็นภาพที่ชัดเจนขึ้นมา แม้โครงจะไม่ได้เกิดขึ้นจริง แต่สิ่งที่ฟูรีเยร์เริ่มไว้ก็มีการสานต่อ ทั้งทางสถาปัตยกรรมโดยเหล่าสถาปนิกผู้นิยมในยูโทเปีย รวมไปถึงทางแนวคิดสร้างสังคมยูโทเปียแบบสังคมนิยมที่ได้เป็นโครงการที่มีการพัฒนาสานต่อไปทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นเงินจนถึงประเทศลาตินอเมริกา ยูโทเปียดูจะเป็นแรงดึงดูดอย่างดีให้เกิดการสร้างการสานต่อ ซึ่งก็ด้วยเนื้อหาของยูโทเปียอันให้ภาพของความหวังถึงอนาคต ความรู้ก็ทำให้มนุษย์กล้าที่จะหวังว่ายูโทเปียคือสิ่งที่เป็นไปได้ ยูโทเปียแห่งความรู้แบบตะวันตก จึงเป็นอำนาจกำหนดให้เกิดการสร้างตนเป็นศูนย์กลางเหนือผู้อื่นและสิ่งอื่น

ภาพที่ 15 ผลงานการออกแบบยูโทเปียของ ชาร์ล ฟูรีเยร์ (Charles Fourier, ค.ศ. 1772 - 1837)

ที่มา: Dominic Pettman, **Get thee to a phalanstery or, how Fourier can still teach us to make lemonade**, accessed December, 2019, available from <https://publicdomainreview.org/essay/get-thee-to-a-phalanstery-or-how-fourier-can-still-teach-us-to-make-lemonade/>

สถาปนิกอีกคนที่ศิลปินหยิบยกมาคือ เลอ คอร์บูซีเยร์ (Le Corbusier, ค.ศ. 1887 – 1965) คอร์บูซีเยร์เป็นสถาปนิกยุคโมเดิร์น (Modernism) ซึ่งชื่อยุคสมัยก็เป็นบ่งบอกความเป็นไปได้เป็นอย่างดี โมเดิร์น หรือ ความทันสมัย เป็นปัจจุบัน ก็แสดงนัยถึงการตัดขาดจากอดีตปฏิเสธอดีต แม้โมเดิร์นจะเป็นโครงการสานต่อจากยุคภูมิธรรม สืบสานโครงการต่างๆ จากยุคภูมิธรรมแต่ก็ถือว่าตัดขาดในเชิงปริมาณและคุณภาพ อาจกล่าวได้ว่ายุคโมเดิร์นเป็นยุคที่มนุษย์เชื่อมั่นในตนเองถึงขีดสุดว่า ด้วยสติปัญญา ความรู้ เทคโนโลยี อารยธรรมของมนุษย์ การจัดการทุกอย่างของมนุษย์ จะสามารถเปลี่ยนโลก นำพามนุษย์ไปสู่ความเจริญก้าวหน้า สู่อุดมคติที่เป็นความสมบูรณ์จริงแท้ ยูโทเปียของมนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงมนุษย์ที่อยู่ในปัจจุบัน แต่เป็นเป้าหมายสูงสุดที่จะสามารถบรรลุได้ของมนุษย์ เป็นความยิ่งใหญ่ก้าวหน้า ล้ำหน้า เป็นอนาคตที่เป็นศูนย์กลาง³⁵

การปฏิบัติอุตสาหกรรม ความมั่งคั่งสุขสบายจากทรัพยากรที่ได้จากกิจการอาณานิคม ความเจริญทางวิชาความรู้ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การแพทย์ ชาติและรัฐที่มีเสถียรภาพ ฯลฯ เหล่านี้ก็ทำให้ความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าที่เกิดขึ้นจากมนุษย์เป็นภาพสำคัญของยุคสมัย ผลของคุณภาพชีวิตที่ดีถูกยกประโยชน์ให้ความก้าวหน้าโดยรวมของอารยธรรม ที่ก็เป็นมุมมองที่เอาตนเองเป็นศูนย์กลาง เพราะความเป็นอื่นก็จะมีสภาพที่ตรงกันข้ามกับตัวเองที่เป็น ยุคแห่งความเจริญนี้ก็จะ เป็นยุคที่ภัยอาณานิคมรุ่งเรืองถึงขีดสุดโดยมากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ของโลกก็จะถูกยึดครองครอบงำโดยตะวันตก การผลาญทรัพยากรก็เป็นไปอย่างก้าวกระโดด โลกทั้งโลกเป็นสิ่งชอบธรรมที่ตะวันตกจะกอบโกยนำไปสร้างความก้าวหน้า

ภาพที่ 16 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Nowhere**, accessed April, 2018, available from

<http://www.mariatherezaalves.org/works/nowhere?c=22>

³⁵ สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, **สุนทรียศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตก: จากคลาสสิกถึงตีคอนสตรัคชัน**, 82-85.

ในศิลปะและการออกแบบ เราก็จะได้เห็นอิทธิพลของภาพแห่งความเจริญก้าวหน้า ใน ลัทธิทางศิลปะเช่น ฟิวเจอร์ริสม์ (Futurism) ที่เชื่อในพลังของความรู้และเทคโนโลยีที่จะนำพาโลกไปข้างหน้า ความเคลื่อนไหว ความเร่งความเร็วก็จะเป็นสิ่งปรารถนา เป็นคุณค่าของการสร้างความเปลี่ยนแปลง คอนสตรัคติวิสม์ (Constructivism) ที่เชื่อในการประกอบสร้าง เชื่อในความรู้และพลังทางสังคม องค์ประกอบที่ทำงานร่วมกันเป็นหนึ่งอย่างเป็นระบบดังเครื่องจักร ก็จะสามารถก้าวไปสู่โลกในอุดมคติที่บริสุทธิ์สูงส่งได้ เหล่านี้ก็จะแสดงภาพของยูโทเปียในแนวทางการคิดของยุคสมัยที่เชื่อในความก้าวหน้าชัดเจน³⁶

ความเชื่อในความก้าวหน้า ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีอุตสาหกรรมการก่อสร้าง ความเชื่อในพลังของความรู้คิดว่าสามารถเข้าถึงความจริงแท้ เชื่อในพลังของปัจเจกผู้รู้คิดที่จะเปลี่ยนแปลงโลก ด้วยแนวคิดที่เป็นยูโทเปียก็นำมาสู่การสร้างยูโทเปีย คอร์บูซิเยร์และสถาปนิกร่วมสมัยพัฒนา งานของยุคสมัยในแนวทางที่เรียกว่า International style ซึ่งเป็นแนวทางใหม่ที่ปฏิเสธของเดิมสิ้นเชิง ปฏิเสธการตกแต่ง ปฏิเสธเทคนิคก่อสร้าง ปฏิเสธการจัดวาง การใช้งานรูปแบบเดิม สร้างงานแนวใหม่ที่เป็นตัวแทนของมนุษยชาติสากลด้วยรูปทรงใหม่ เทคโนโลยีใหม่ รูปแบบชีวิตใหม่ “บ้านคือเครื่องจักรของการอยู่อาศัย” คือแนวคิดของคอร์บูซิเยร์³⁷

คอร์บูซิเยร์ เรียกสุนทรียภาพในงานออกแบบของตนเองว่า “สุนทรียภาพของจักรกล” (Machine aesthetic) สถาปัตยกรรมของเขาก็จะมีหลักการไม่ต่างจากเครื่องจักรรถยนต์ รถยนต์ หรือเครื่องบินอันเป็นสิ่งประดิษฐ์ล้ำสมัย ทุกสิ่งต้องคำนึงถึงหน้าที่การทำงานใช้สอย (Functionalism) ถูกจัดวางด้วยหลักการของเหตุผล (Rationalism)³⁸ ประกอบสร้างและแสดงออกถึงหลักการทางวิศวกรรมล้ำยุค วัสดุที่เกิดจากกระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ประกอบสร้างได้ง่ายดาย ราคาถูก รวดเร็วเป็นจำนวนมาก รูปทรงที่เรียบง่ายมีประสิทธิภาพ แสดงออกตรงไปตรงมา เน้นถึงการทำงานเป็นองค์รวมที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการใช้ชีวิตที่มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ สะดวก สะอาด สงบ ปลอดภัย ความคิดที่เป็นอุดมคติเหล่านี้ดูสมเหตุสมผลเหมาะสม ถูกต้อง ดูสมควรจะเป็นภาวะอุดมคติได้อย่างแท้จริง³⁹

³⁶ เรื่องเดียวกัน, 90-93.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 104-111.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, 103.

³⁹ ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์, เลอ คอร์บูซิเยร์ สถาปนิกผู้ทรงอิทธิพลที่สุดแห่งศตวรรษที่ 20 (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2551), 33-67.

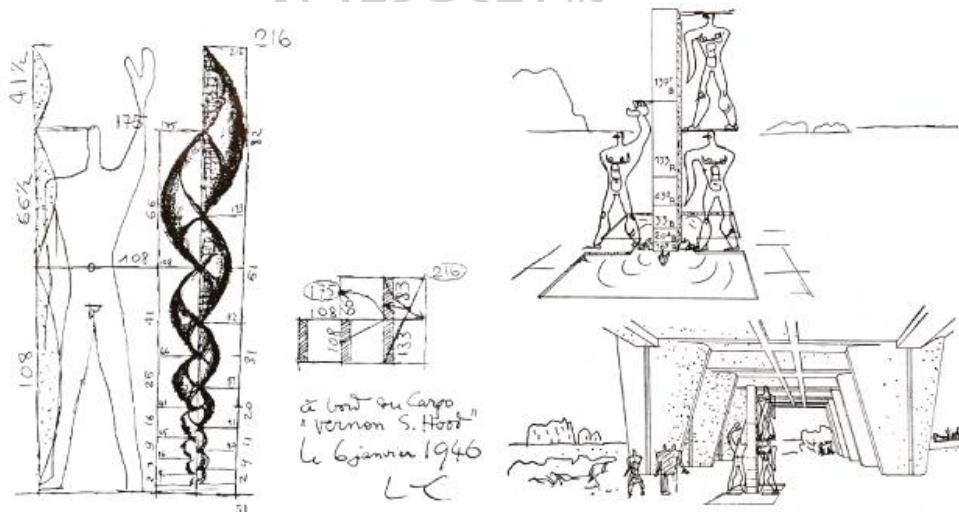
ภาพที่ 17 บ้าน Citrohan ค.ศ. 1922 ผลงานการออกแบบของ เลอ คอร์บูซีเยร์
ที่มา: Kenneth Hitchens, **LeCorbusier's best failure**, accessed November, 2018, available
from <https://kh-arch.com/post/51795292169/lecorbusiers-best-failure>

หลักการอุดมคติที่ใช้ประกอบสร้างสถาปัตยกรรมเพื่อรองรับชีวิตในอุดมคติของคอร์บูซีเยร์ก็จะสอดคล้องกับความรู้อันเป็นอุดมคติของยุคสมัย ความรู้แบบปฏิฐานนิยม (Positivism) แก่นสารนิยม (Essentialism) ที่เชื่อในการมีอยู่ของแก่นแท้ ของกฎเกณฑ์ต่างๆ ของปรากฏการณ์ ของสภาวะสากลข้ามผ่านอันเป็นความจริงแท้ สถาปัตยกรรมที่รองรับชีวิตและการอยู่อาศัยของคอร์บูซีเยร์ก็จะประกอบไปด้วยปรัชญาอุดมคติของเพลโต ตรรกะของระบบเรขาคณิตและตัวเลขของอารยธรรมคลาสสิก ตรรกะและสุนทรียของเครื่องจักร ระบบกลไก รูปทรงอุดมคติพื้นฐาน ความงามที่เป็นสากล อุดมคติแบบทุนนิยมที่เชื่อในประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า อุดมคติของเทคโนโลยีว่าเป็นคุณค่าสูงสุด อุดมคติแบบสังคมนิยมที่มองถึงชีวิตที่ไร้ชนชั้น ไร้ความต่าง ไร้วัฒนธรรมอันเป็นสิ่งกีดทับจากโครงสร้างส่วนบน มองชีวิตของผู้คนด้วยระเบียบและการลดทอนจนเกิดเป็นความจริงอันเรียบแบนบางอย่าง⁴⁰ เป็นภาพแทนที่นำมาใช้แทนค่าประกอบสร้างสถาปัตยกรรม

กฎเกณฑ์ต่างๆ เหล่านี้ก็จะทำงานประสานเป็นหนึ่งเหมือนระบบการทำงานของเครื่องจักร จนกลายมาเป็น “เครื่องจักรในการอยู่อาศัย” ของคอร์บูซีเยร์ เครื่องจักรอันเป็นอุดมคติที่จะรองรับได้ก็แค่ชีวิตในอุดมคติ เพราะชีวิตที่เป็นภาพแทนก็จะมีลักษณะตายตัว เป็นชีวิตแบบที่คอร์บูซีเยร์จินตนาการอันสอดคล้องกับกรอบจำกัดของยุคสมัย ของสังคม เช่น เป็นครอบครัวเดี่ยวที่มี

⁴⁰ สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, **สุนทรียศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตก: จากคลาสสิกถึงตีคอนสตรัคชัน**, 103.

ถูกจำกัดตามหลักเศรษฐกิจ เป็นชีวิตของคนเมืองที่มีอุตสาหกรรมเป็นแหล่งรายได้หลัก เป็นครอบครัว คนทำงานรับจ้างที่ต้องออกไปทำงาน บ้านมีไว้พักชั่วคราวนอกเวลางาน พื้นที่ที่จำกัดและข้อจำกัดของพื้นที่แบบเครื่องจักรที่มีหน้าที่เฉพาะ ชีวิตก็ต้องดำเนินไปตามรูปแบบเฉพาะ ตามข้อจำกัดดังกล่าว ชีวิตทางสังคมกลายเป็นสังคมปิดเพราะบ้านถูกทำให้รองรับความเป็นปัจเจกต่างคนต่างอยู่ ที่ทางของตน ในทางสภาพแวดล้อม ความเป็นสากลของเครื่องจักรก็สะท้อนวิถีชีวิตการผลิตแบบอุตสาหกรรม ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะเหมือนกันคล้ายกัน สีเดียวกัน วัสดุเดียวกัน รูปทรง สัดส่วนเดียวกัน ไร้ชนชั้น ไร้วัฒนธรรม ไร้ตัวตน ตัดขาดจากรากเหง้าที่เป็นอดีตซึ่งก็ไม่ใช่สำคัญเพราะนี่คืออนาคต คือความล้าหน้า เป็นแก่นสารของอุดมคติที่เป็นเอกพันธ์ไม่มีความเป็นอื่นไม่ต่างจากพระเจ้าแบบเอกเทวนิยมที่ผูกขาดความจริง เครื่องจักรแห่งการอยู่อาศัยก็มีไว้ให้เครื่องจักรเท่านั้นที่อยู่อาศัยมนุษย์ก็จะกลายเป็นเครื่องจักรจึงจะอาศัยอยู่ได้

ภาพที่ 18 ระบบโมดูลอร์ (Modulor) ที่ใช้ในการออกแบบของ เลอ คอร์บูซีเยร์

ที่มา: ภัฏฐิณี กาญจนารักษ์, Le Corbusier ผู้เปิดโลกทรรศน์ใหม่ให้กับสถาปัตยกรรมและงานออกแบบ, เข้าถึงเมื่อ 8 มกราคม 2019, เข้าถึงได้จาก <http://www.elledcorationthailand.com/Style/le-corbusier/>

ยูโทเปียหรือโลกของคอร์บูซีเยร์ นอกจากจะจำกัดตัวอยู่ในความก้าวหน้าของโลกอุตสาหกรรมแล้ว โลกดังกล่าวยังจำกัดอยู่แต่กับเฉพาะชายชาวตะวันตกผิวขาว อุดมคติสากลของระบบสัดส่วนในงานออกแบบ หรือระบบโมดูลของคอร์บูซีเยร์ ยังถูกคิดคำนวณโดยมีร่างกายของชายชาวตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ตั้งแต่สัดส่วนของสิ่งที่เล็กที่สุด ไปจนถึงสัดส่วนของโครงการขนาดใหญ่ ล้วนทำเพื่อรองรับมาตรฐานนี้ ความเป็นสากลจึงไม่ได้เป็นสากลเพราะงานออกแบบของคอร์บูซีเยร์

ก็จะไม่รองรับ เด็ก ผู้หญิง คนต่างเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ที่ไม่ได้มีมาตรฐานความสูง 6 ฟุต โลกจึงมีแต่ชายผิวขาววัยทำงานเท่านั้น⁴¹

ภาพที่ 19 แบบจำลองของเมืองที่ออกแบบโดย เลอ คอร์บูซิเยร์

ที่มา: Manolis Venierakis, **Le Corbusier's urban planning**, accessed January, 2019, available from <http://www.manolisvenierakis.com/le-corbusier-urban-planning>

นอกจากบ้านหรืออาคารชุดอยู่อาศัย ผลงานอันเป็นที่จดจำของคอร์บูซิเยร์ก็คือการออกแบบเมือง ผังเมือง ออกแบบโลกยูโทเปียเหมือนอย่างฟูรีเยร์ การออกแบบเมืองขึ้นมาใหม่ก็ไม่ได้ต่างจากการสร้างโลกเท่าใดนัก เพราะเต็มไปด้วยการคิดคำนวณรายละเอียดลึกซึ้ง ครอบคลุมทุกมิติ ผู้ที่คิดจะทำการดังกล่าวได้ก็สะท้อนว่าเขามองตนเองไม่ต่างจากพระเจ้าผู้สร้าง สะท้อนว่าด้วยความรู้อันจริงแท้ก็สามารถนำไปสู่การสร้างโลกได้ แม้พระเจ้าจะตายไปแล้ว แต่ความรู้ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เหล่านี้ก็จะเป็พระเจ้าองค์ใหม่ที่สร้างโลกอันก้าวหน้ากว่าเดิม คอร์บูซิเยร์ออกแบบเมืองในขนาดรูปแบบต่างๆ ไว้มากมาย เช่น “เมืองร่วมสมัยสำหรับผู้อยู่อาศัยสามล้านคน” (Contemporary City for Three Million Inhabitants) อันประกอบไปด้วยดีกรัฟ้า ระบบคมนาคม สวนสาธารณะ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็นต่างๆ การประกอบสร้างเมืองเหล่านี้ก็ไม่ต่างจากการออกแบบเครื่องจักรในการอยู่อาศัยที่ได้กล่าวมาก่อนนี้คือสร้างจากพื้นฐานความคิดแบบแก่นสารนิยม ลดทอน จัดระบบระเบียบความจริงให้อยู่ในสมการเรียบแบน ภาพแทนแบบอุดมคติจากอุดมคติของภาษาและความรู้ก็นำมาสู่การสร้างโลกยูโทเปียในอุดมคติ อุดมคติของยูโทเปียก็จะ

⁴¹ ชัยยศ อิชฎิวรรณพันธุ์, เลอ คอร์บูซิเยร์ สถาปนิกผู้ทรงอิทธิพลที่สุดแห่งศตวรรษที่ 20, 104-108.

เป็นการปฏิเสธแทนที่ ตัดขาดของเดิม ทั้งนี้หากโครงการนี้เกิดขึ้น ก็จะเป็นการรื้อทิ้งเมืองปารีสแล้ววางเมืองใหม่ลงไปยังศูนย์กลาง⁴² เป็นการ “ทำลายเพื่อสร้างสรรค์” ความคิดเช่นนี้จะสอดคล้องกับอุดมการณ์ของยุคสมัยใหม่ที่ปรารถนาในความก้าวหน้า ล้ำหน้า โดยมีตนเองเป็นศูนย์กลาง⁴³ ศูนย์กลางของคนหนึ่งคนก็พร้อมจะเป็นศูนย์กลางของอะไรๆ

ภาพที่ 20 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993

ที่มา: Maria Thereza Alves, *Nowhere*, accessed April, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/nowhere?c=22>

อีกหนึ่งสถาปนิกโมเดิร์นนิสที่ศิลปินหยิบยกมาในผลงานคือ ออสการ์ นีเมเยอร์ (Oscar Niemeyer) สถาปนิกชื่อดังชาวบราซิล นีเมเยอร์สัมพันธ์กับคอร์บูซิเยร์โดยช่วงเริ่มต้นอาชีพเคยได้ทำงานในออฟฟิศของคอร์บูซิเยร์และรับอิทธิพลจากคอร์บูซิเยร์ ผลงานนีเมเยอร์มีความโดดเด่นในการออกแบบอาคารคอนกรีตขนาดใหญ่ที่มีรูปทรงโค้งมนแปลกตา ด้วยเทคนิคทางวิศวกรรมล้ำหน้า⁴⁴ นีเมเยอร์เป็นผู้ชนะการประกวดแบบผังเมืองบราซิลเลีย (Brasília) เมืองหลวงใหม่ที่ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1950 ของประเทศบราซิล เมืองหลวงใหม่แห่งนี้ย้ายจากที่เดิมคือกรุง ริโอเดอจาเนโร (Rio de

⁴² สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, *สุนทรียศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตก: จากคลาสสิกถึงตีคอนสตรัคชัน*, 116-117.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, 83.

⁴⁴ Rangsim Arunthanavut, *สุนทรียะของสถาปัตยกรรมคอนกรีตโค้งมนอันเป็นเอกลักษณ์ของ Oscar Niemeyer*, เข้าถึงเมื่อ 8 มิถุนายน 2562, เข้าถึงได้จาก <https://dsignsomething.com/2020/04/27/oscar-niemeyer/>

Janeiro) อันเป็นเมืองท่าติดชายฝั่ง ที่ตั้งของบราซิลเลียด้ายเข้าไปอยู่ตอนกลางของประเทศที่แต่เดิมเป็นป่าฝน เป็นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์เขตอบเขร้อนอันอุดมสมบูรณ์ รวมถึงเป็นที่อยู่ของชาวพื้นเมืองหลายเผ่า นิเมเยอร์เป็นผู้ออกแบบผังเมืองใหญ่โตขนาดประมาณ 6,000 ตารางกิโลเมตรนี้ เมืองอันเป็นศูนย์รวมของทั้งหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน สำนักงานใหญ่ของรัฐกิจ อุตสาหกรรมที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ มีการจัดระบบสาธารณูปโภคคมนาคมขนส่งครบครัน มีการแบ่งโซนสิ่งปลูกสร้างรูปแบบต่างๆ ย่านที่อยู่อาศัย ย่านธุรกิจร้านค้า ฯลฯ⁴⁵

ภาพที่ 21 เมืองบราซิลเลีย เมืองหลวงของประเทศบราซิล ออกแบบผังเมืองโดย ออสการ์ นิเมเยอร์
ที่มา: Mariordo, **Aerial view of downtown Brasília**, accessed February, 2019, available from https://en.wikipedia.org/wiki/Bras%C3%ADlia#/media/File:BSB_02_2013_Eixo_Monumental_5884.JPG

งานออกแบบของนิเมเยอร์ ถือเป็นความสำเร็จ เพราะเมืองมีการต้อนรับจากทั้งราชการ เอกชน ประชาชนเป็นอย่างดี เป็นเมืองที่มีเอกภาพ มีอาคารที่เป็นแลนด์มาร์คสวยงามหลายแห่ง ผู้คนจากทั่วประเทศย้ายมาอาศัยใช้งาน ความเป็นเมืองดูจะดำเนินไปด้วยดี ยูโทเปียของนิเมเยอร์และยูโทเปียของฝ่ายปกครองดูจะประสบความสำเร็จงดงาม แต่ยูโทเปียก็คือยูโทเปีย มันเกิดจากการยึดเอาตนเอง ยึดเอาอะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นศูนย์กลาง ปฏิเสธสิ่งเดิม ปฏิเสธความเป็นอื่น เป็นภาวะเอกเทศที่เป็นหนึ่งโดยไม่มีความเป็นอื่น เมืองหลวงใหม่ที่ยึดเอาความเจริญก้าวหน้า ล้ำหน้าตามอย่างตะวันตก ก่อสร้างโดยไม่สนใจว่าบริเวณนั้นมีพืชสัตว์ใดบ้างที่จะถูกทำลาย ไม่เคยสำรวจว่ามีชาวพื้นเมืองอาศัยอยู่เท่าไรอย่างไร มันเป็นความคิดของฝ่ายปกครอง และมันก็ถูกประกอบสร้างโดยสถาปนิกโมเดิร์นนิสม์ผู้มีอัจฉริยภาพในการสร้างสรรค์จากภายใน ศิลปะเพื่อความ เป็นศิลปะ สถาปัตยกรรมที่ออกแบบอย่างมีศิลปะก็ต้องมีเอกภาพแห่งสุนทรีย์ในตัวเอง งานของ

⁴⁵ AD Classics, **National Congress / Oscar Niemeyer**, accessed June, 2019, available from <https://www.archdaily.com/773568/ad-classics-national-congress-oscar-niemeyer>

นีเมเยอร์ก็จะเป็นการยกเอาการสร้างสรรค์จากภายในที่ไม่ได้คำนึงถึงกับอะไรภายนอก เพราะนั่นย่อมแสดงถึงความลึกลับไร้อิสระ ชัดกับสิ่งที่เรียกว่าอัจฉริยภาพแห่งการสร้างสรรค์ อันเป็นค่านิยม เป็นวาทกรรมของวงการ ของสังคมที่ร่วมกันเฝ้ามองประเมิน จะเห็นได้ว่าวาทกรรมความรู้ทางศิลปะและการออกแบบในรูปแบบโมเดิร์นนิสม์อันเป็นคุณค่าอันล้ำสมัยของชาวตะวันตก ได้นำมาสู่ยูโทเปียของนีเมเยอร์ ยูโทเปียอันเป็นเอกภาพงดงามที่ได้ปรากฏเป็นงานศิลปะบนความเป็นจริงขนาด 6,000 ตารางกิโลเมตร

ภาพที่ 22 Niterói Contemporary Art Museum ค.ศ. 1996 อาคารขนาดใหญ่ที่แสดงถึงการเอาชนะ อยู่เหนือธรรมชาติ ออกแบบโดย ออสการ์ นีเมเยอร์

ที่มา: Riccardo Bianchini, **Niterói Contemporary Art Museum in Rio de Janeiro by Oscar Niemeyer**, accessed June, 2019, available from <https://www.inexhibit.com/mymuseum/niteroi-contemporary-art-museum-rio-de-janeiro-oscar-niemeyer/>

ยูโทเปียของนีเมเยอร์ก็ไม่ต่างจากคอร์บูซีเยร์เท่าใดนัก เพราะมันเลือกศูนย์กลางในการดำรงอยู่ ยูโทเปียของคอร์บูซีเยร์เลือกโลกของความล้ำหน้าและมนุษย์จักรกลในระบบอุตสาหกรรม เป็นผู้อาศัย จนทำให้มนุษย์จริงๆ ไม่สามารถอยู่ในงานของเขาได้ ยูโทเปียของนีเมเยอร์ก็จะมีเฉพาะคนชนชั้นปกครองและชนชั้นกลางที่เป็นพวกยูโรบราซิลเลียน ที่เป็นประชากรส่วนน้อยแต่ครองผลประโยชน์ส่วนใหญ่ เป็นผู้ประกอบกิจการ ผู้มีความรู้ ผู้ที่จะนำประเทศสู่การก้าวล้ำหน้า ธรรมชาติถูกทำลาย คนพื้นเมืองถูกขับไล่จากถิ่นอาศัยของตน เมืองกลายเป็นเมืองแห่งสิ่งสร้างทางวัตถุที่แปลกแยกจากธรรมชาติ ยูโทเปียแบบอาณานิคมและทุนนิยมให้ความหมายกับธรรมชาติและคนพื้นเมืองเป็นสิ่งไม่มีตัวตน แสดงให้เห็นวาทกรรมอาณานิคมที่กระทำกับผู้คนและดินแดน การมาถึงของความรู้และคุณค่าของตะวันตกที่สูงส่ง พร้อมจะยึดครองส่วนอื่น ยึดครองทางกายภาพ และยึดครองคุณค่าความหมายที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง นีเมเยอร์เองที่เป็นคนบราซิลก็ไม่ต่างจากคน

บราซิลและคนทั่วโลก คือถูกความรู้และคุณค่าของตะวันตกยึดครอง คุณค่าในยุคสมัยใหม่ก็คือ ความก้าวหน้า ล้ำหน้า วิชาความรู้ต่างมีไว้เพื่อการณดังกล่าว คือรู้ว่าจะนำธรรมชาติมาใช้อย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ มองธรรมชาติเป็นสิ่งรองรับความเจริญอย่างตะวันตก งานหลายชิ้นของนิเมเยอร์ใช้ธรรมชาติเป็นตัวขับเคลื่อนเนื้อหาและรูปทรง ขับเน้นพลังของเทคโนโลยีจากตะวันตกที่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้

จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาของประวัติศาสตร์ ความรู้ของชาวตะวันตกนำมาสู่การประกอบสร้างความจริงแท้บางอย่างเสมอ อำนาจของความรู้กำหนดความคิด จินตนาการ และการกระทำ ยูโทเปียในฐานะผลผลิตของความคิด ความใฝ่ฝัน จินตนาการจึงเกิดขึ้นจากความรู้ ความรู้โดยลำพังตัวมันเองย่อมไม่ใช่สิ่งเลวร้าย ความรู้ช่วยให้เราเอาตัวรอด ช่วยในการประดิษฐ์สร้างสิ่งต่างๆ ช่วยให้เราใช้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี แต่เมื่อความรู้ได้รวมศูนย์อยู่ที่ตัวมันเอง สร้างสถานะของความเหนือกว่าของตัวเอง แบ่งแยกความต่างให้กลายเป็นอื่น กลายเป็นอำนาจที่กระทำกับความเป็นอื่นนั้นก็ย่อมกลายเป็นความไม่ชอบธรรมที่ปรากฏมีขึ้น ความไม่ชอบธรรมของความรู้ก็จะมีลักษณะเดียวกับยูโทเปีย คือเกิดจากการยกเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง เอาความรู้ของตนเป็นศูนย์กลาง ยึดเอาศูนย์กลางของตนเป็นความจริงแท้ เป็นคุณค่าที่เหนือกว่า ปฏิเสธและกระทำกับความเป็นอื่น เมื่อยูโทเปียกลายเป็นโครงการในการปฏิบัติให้เกิดให้มียูโทเปีย มันทจึงกลายเป็นการกระทำที่ยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง และกระทำกับความเป็นอื่นในรูปแบบต่างๆ เราได้เห็นแล้วว่าเวลาที่ตะวันตกค้นพบโลกใหม่ ความรู้และโครงการยูโทเปียของตะวันตกได้นำมาสู่การกระทำกับดินแดนอาณานิคมอย่างไร มีสิ่งใดบ้างที่ถูกทำลาย กดขี่ ยึดครอง เปลี่ยนแปลง โลกเกิดการพลิกผันโดยมีตะวันตกเป็นผู้กระทำ เป็นผู้ชี้แนะ เป็นผู้เปลี่ยนแปลง เหล่านี้ก็ล้วนเกิดจากความรู้และโครงการยูโทเปียของตะวันตกทั้งสิ้น

ภาพที่ 23 รายละเอียดของผลงาน “Nowhere”, 1993

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Nowhere**, accessed April, 2018, available from

<http://www.mariatherezaalves.org/works/nowhere?c=22>

ในผลงาน ศิลปินในฐานะผู้เป็นเจ้าของพื้นที่จัดแสดง ห้องจัดแสดงจึงเปรียบเหมือนโลกของศิลปิน การที่ศิลปินใช้เฉพาะระนาบ 2 มิติของผนัง ก็เพื่อแสดงถึงความสำคัญของมิติเชิงนามธรรม อันถือเป็นสิ่งที่กำหนดภาวะที่เป็นรูปธรรม บนพื้นที่จัดแสดงที่ศิลปินใช้ภาพที่ตนเองเป็นคนถ่าย เป็นเหตุการณ์ในความทรงจำที่มีเงื่อนไขทางนามธรรมเป็นของตนเอง แต่นามธรรมของตนเองก็ไม่ได้เป็นภาวะที่เป็นเอกเทศโดยตนเอง ภาวะของการดำรงอยู่ในสังคมอารยะปัจจุบัน หรือโลกในยุคหลังอาณานิคม เราดำรงอยู่ท่ามกลางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง วัตถุ ความรู้ ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีที่มา มีศูนย์กลางจากตะวันตก นามธรรมของตนเองที่ดำรงอยู่ท่ามกลางสภาวะดังกล่าวจึงไม่เคยรอดพ้นจากความสัมพันธ์กับสิ่งดังกล่าว จะโดยรู้ตัวหรือไม่ เราถูกกระทำโดยอำนาจของ วาทกรรมและมายาคติที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางอยู่ตลอดเวลา วาทกรรม อำนาจ ความรู้ และภาพมายาล้วนกดทับ ทับบม เปลี่ยนแปลงความคิดและตัวตนของเรา อำนาจอันแนบเนียนที่ไม่ได้ปรากฏตัวอย่างเป็นรูปธรรม กลับปรากฏและกระทำกับเราอย่าง เป็นรูปธรรมในมิติของนามธรรม สถาปัตยกรรมในฐานะสิ่งสร้างที่รวมศูนย์ความรู้ในยุคสมัยต่างๆ สิ่งสร้างอันเป็นตัวแทนอำนาจความรู้ วาทกรรม จึงเป็นตัวแทนของสิ่งที่เป็นนามธรรมที่กลับกลายเป็นอะไรต่างๆ อย่าง เป็นรูปธรรม เป็นตัวแทนของการกระทำจากโลกตะวันตกต่อศิลปินที่เป็นคนพื้นเมือง ศิลปินในฐานะความเป็นอื่นของตะวันตก ก็เป็นตัวแทนของส่วนอื่นๆ ที่เป็นความเป็นอื่นของตะวันตกอย่างเช่นเราทุกคน โลกยูโทเปียของตะวันตกอันมีศูนย์กลางอยู่ที่ความรู้แบบตะวันตก จะสามารถเกิดมีอยู่จริงหรือไม่จึงเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับเรา ว่าเราจะร่วมสร้างให้มันมีอยู่หรือไม่ สถานะของความรู้จึงเป็นสิ่งที่เราควรตรวจสอบ

“This is not an Apricot” (ค.ศ. 2009)

ภาพที่ 24 มาเรีย เเธเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “This is not an Apricot”, 2009
ศิลปะแบบจัดวางจิตรกรรมสีน้ำบนกระดาษ จำนวน 20 ชิ้น, ขนาด 26 x 36 ซม. ต่อชิ้น

ที่มา: Maria Thereza Alves, **This is not an Apricot**, accessed July, 2018, available
from <http://www.mariatherezaalves.org/works/this-is-not-an-apricot?c=>

“This is not an Apricot” เป็นผลงานศิลปะที่ มาเรีย เเธเรซา อัลเวส สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 2009 เพื่อจัดแสดงในนิทรรศการชื่อ “Everything has a name, or the potential to be named” โดยภัณฑารักษ์ Anna Colin และ Catalina Lozano นิทรรศการจัดแสดงที่องค์กรศิลปะร่วมสมัย Gasworks กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ⁴⁶ ผลงานที่เป็นศิลปะแบบจัดวางของศิลปิน ประกอบไปด้วยภาพเขียนสีน้ำบนกระดาษจำนวน 20 ภาพ ในแต่ละภาพ ปรากฏเป็นภาพวาดของผลไม้หนึ่งผลต่างชนิดกันไป ผลไม้ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีขนาด รูปร่าง รูปทรง สี สันแตกต่างกัน นอกจากผลไม้ที่อยู่ในภาพแล้ว แต่ละภาพยังมีตัวหนังสือเขียนด้วยมือปรากฏอยู่ ทุกภาพมีข้อความว่า “This is not an Apricot” และตามด้วยชื่อวิทยาศาสตร์ของผลไม้แต่ละชนิด ภาพที่มีขนาดเท่ากัน จำนวน 20 ภาพนี้ ถูกจัดเรียงอย่างเป็นระเบียบเป็นแถวในแนวนอนยาว 2 แถวในระดับสายตา การจัดวางของภาพให้ความรู้สึกของการจัดแสดงวัตถุของสะสมประเภทเดียวกัน เป็นชุด

⁴⁶ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, **The long road to Xico**, 161.

เดียวกัน เป็นคอลเล็กชันของสิ่งของเข้าชุดกัน ด้วยเพราะภาพเหล่านี้มีขนาดเดียวกัน อยู่บนกรอบไม้ สีอ่อนที่มีขนาดเท่ากัน ผลไม้ที่ถูกวาดแม้จะมีขนาดสีสันท่างต่างกัน แต่ด้วยการใช้เทคนิคเดียวกัน การจัดวางบนพื้นขาวเหมือนกัน ด้วยองค์ประกอบใกล้เคียงกัน ก็ทำให้ทั้งหมดดูเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นชุดของสะสมเดียวกันที่ถูกจัดวางอย่างเป็นระเบียบสวยงาม

ภาพที่ 25 รายละเอียดผลงานชุด “This is not an Apricot”, 2009

ที่มา: Maria Thereza Alves, **This is not an Apricot**, accessed July, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/this-is-not-an-apricot?c=>

เมื่อดูภาพแต่ละภาพ ด้วยลักษณะการจัดวางองค์ประกอบและการมีชื่อวิทยาศาสตร์ของพืชพรรณหรือสัตว์ที่ฟังไม่คุ้นหูปรากฏอยู่ในภาพ สิ่งที่หลายคนนึกถึงคงจะเป็นภาพในตำราวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหรือสารานุกรมในสมัยก่อน ที่ยังคงใช้ภาพวาดด้วยมือเป็นภาพประกอบเพื่อการศึกษา เราอาจจะรู้สึกแปลกใจบ้างเพราะมีข้อความว่า “This is not an Apricot” เขียนอยู่ใกล้ๆ กัน ด้วยตัวอักษรเหมือนกัน แต่ในภาพรวม มันก็ไม่ได้ทำให้เรารู้สึกผิดแยกไปจากการเป็นภาพประกอบวิทยาศาสตร์ธรรมชาตินัก ชื่อทางวิทยาศาสตร์เป็นชื่อที่ใช้ในระบบการศึกษาที่เราไม่ได้ใช้กันในชีวิตประจำวัน เรามักจะเห็นมันเวลาไปสวนสาธารณะหรือสวนสัตว์ ที่มีการติดป้ายชื่อพันธุ์ไม้หรือสัตว์พร้อมชื่อวิทยาศาสตร์ การเห็นป้ายชื่อดังกล่าวติดอยู่เราก็จะรู้สึกว่าเป็นความรู้และการให้ความรู้ สถานที่เหล่านั้นมีความเป็นสถาบันที่มีมาตรฐาน มีหลักการมีวิชาความรู้และได้มอบความรู้

ส่งต่อผู้คน เมื่อเราได้รู้จักชื่อวิทยาศาสตร์ของพืชหรือสัตว์ต่างๆ ก็จะทำให้เรารู้สึกตื่นตา รู้สึกถึงการเติมเต็ม รู้สึกว่าเราได้มีความรู้และรู้จักสิ่งเหล่านั้นดีขึ้น เป็นการรู้อย่างถูกต้องยิ่งขึ้นมากกว่าจะรู้อย่างผิวเผิน ความรู้งูๆ ปลาๆ ที่เรามีจากประสบการณ์ในชีวิตหรือการถ่ายทอดโดยผู้หลักผู้ใหญ่ชาวบ้านที่บอกต่อกันมา นั้นย่อมไม่ใช่ความรู้แท้จริงที่น่าเชื่อถือเป็นมาตรฐาน เทียบเท่ากับความรู้ที่เป็นหลักการ เป็นหลักวิชาที่มีอยู่ในตำรา นี่คือนั่นที่เป็นไปและเป็นมาตรฐานทั่วโลก โลกมีความรู้ที่ถูกต้องเป็นมาตรฐานสากล

ชื่อวิทยาศาสตร์หรือชื่อทวินาม (Binomial nomenclature) เป็นชื่อมาตรฐานตามหลักสากลที่มอบให้กับสิ่งมีชีวิตต่างๆ เป็นระบบที่คิดค้นขึ้นโดย คาโรลัส ลินเนียส (Carolus Linnaeus, ค.ศ.1707-1778) การตั้งชื่อวิทยาศาสตร์มีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดมากมาย เป็นกระบวนการที่ต้องอิงกับโครงสร้างการแบ่งแยกย่อยที่มีอยู่แล้ว เช่น พืชกับสัตว์ใช้คำกลางทำอย่างไร ต้องระบุระดับสปีชีส์ (Species) ระดับแฟมิลี ระดับจีนัส (Genus) ที่ตำแหน่งไหนอย่างไร ต้องใช้ภาษาลาติน ต้องมีคำขึ้นต้น ลงทำอย่างไร ตรงไหน ตำแหน่งใดสะกดด้วยตัวเอียง ตัวใหญ่ตัวเล็ก มีสิ่งสัมพันธ์ใดบ้างที่สามารถนำมาตั้งใช้เป็นชื่อ ฯลฯ⁴⁷ ข้อกำหนดเหล่านี้ก็เพื่อให้เกิดระเบียบชัดเจนสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียวกับระบบวิชาการแบ่งแยกที่มีอยู่ ระบบการแบ่งแยกก็จะมีระดับ มีหมวดหมู่แยกย่อยอย่างเป็นระบบ ทุกหมวดหมู่ ทุกหน่วยย่อยก็จะมีชื่อนิยามกำกับที่สัมพันธ์กันเป็นโครงสร้างที่มีระบบระเบียบ ระบบระเบียบเหล่านี้ก็จะเป็นสิ่งเทียบเคียงกับธรรมชาติ เป็นการค้นพบสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ก็จะเป็นความรู้ที่ให้ความเข้าใจต่อธรรมชาติรอบตัวอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ที่หมายถึงความรู้ อย่างเที่ยงตรงเป็นวัตถุวิสัยที่มีต่อความจริงตามธรรมชาติ นี่ก็จะเป็นภาพของความรู้ต่างๆ ที่นอกจากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เรายังมีความรู้อีกมากมายให้เราเรียนรู้ การเรียนรู้ก็คือการเข้าถึงความจริงแท้ของสิ่งต่างๆ วิชาต่างๆ ก็เป็นความรู้ที่มีที่มาจากโลกตะวันตก เป็นเนื้อหาของกาหนด แยกแยะ นิยาม ให้ชื่อโดยโลกตะวันตก เราผู้เรียนรู้ก็จะรู้สึกความมั่นคงเป็นความรู้ความจริงมีเหตุมีผล เป็นระบบระเบียบที่สมเหตุสมผลที่ช่วยให้เราเข้าใจเข้าถึงความจริงแท้ของสิ่งต่างๆ ระบบระเบียบก็จะมีศูนย์กลางเป็นตะวันตก สืบเนื่องจากชื่อวิทยาศาสตร์ของสิ่งมีชีวิตก็ยังคงต้องเป็นภาษาลาตินอันเป็นภาษาของโลกตะวันตก แม้พืชบางอย่างจะมีอยู่แต่ในไทยแต่ความรู้ตะวันตกก็ดูสมเหตุสมผลที่จะเป็นความรู้ให้เราควรรู้และเชื่อว่าเป็นความรู้สากลของความเป็นจริง

วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ รวมถึงสาขาวิชาความรู้ทั้งหลายแขนง อันเป็นสิ่งที่เราและคนทั่วโลกเรียนรู้ศึกษากันอยู่นี้ ถือกำเนิดขึ้นมาโดยมีโลกตะวันตกเป็นผู้ให้กำเนิด ตะวันตกสร้างสาขาวิชา

⁴⁷ อารี พลดี, **ชื่อวิทยาศาสตร์**, เข้าถึงเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.orst.go.th/?knowledges=ชื่อวิทยาศาสตร์-๘-พฤกษภาค>

ความรู้ต่างๆ ขึ้นจำนวนมากในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 อันเป็นยุคที่เรียกกันว่ายุคภูมิธรรม (Enlightenment) ยุคภูมิธรรมอาจนับความสืบเนื่องกำเนิดได้จากยุคฟื้นฟูที่เกิดก่อนหน้า ในยุคฟื้นฟูหลังจากการถูกรอรับโดยศรัทธาในคริสต์ศาสนามานับพันปี การรื้อฟื้นศิลปะวิทยาการจากยุคคลาสสิกโบราณ ความรู้จากยุคคลาสสิกก็ได้แสดงให้เห็นภูมิปัญญาอันยิ่งใหญ่ที่สามารถประดิษฐ์สร้างความรู้อันยิ่งใหญ่ที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ในศักยภาพของมนุษย์ ความรู้ที่เป็นตรรกะเหตุผล พิจารณาส่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผลปัญญาต่อสิ่งที่มนุษย์สามารถประจักษ์รับรู้ได้ การตระหนักถึงศักยภาพของมนุษย์ก็ได้ทำให้มนุษย์ตระหนักถึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัว ตระหนักถึงการมีอยู่ของตนหลังจากการมีอยู่อยู่ในฐานะเพียงส่วนหนึ่งของพระเจ้า ยุคฟื้นฟูกรอบคิดของยุคสมัยนอกจากจะเป็นศาสนาที่ยังคงมีความสำคัญ ความคิดมนุษย์นิยมก็มีความสำคัญ มนุษย์นิยมคือกรอบคิดที่มนุษย์เชื่อมั่นในศักยภาพทั้งทางปัญญา ความรู้ความสามารถและการสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ความเชื่อมั่นในปัญญา ความรู้เหตุผลที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ก็ได้ทำให้ศาสนาดำรงอยู่ในเหตุผลของมนุษย์ ศาสนาที่เป็นเหตุเป็นผลก็คือการดำรงอยู่ในศรัทธาส่วนตน การปฏิรูปศาสนาที่ทำให้อำนาจของศาสนจักรลดบทบาทลงเมื่อกรอบคิดมนุษย์นิยมและวิทยาศาสตร์ทวีความสำคัญมากขึ้นก็ได้นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงทางอำนาจ⁴⁸ ยุคใหม่ที่อำนาจศาสนาไม่สามารถผูกขาด ความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลก็ได้เข้ามาแทน

ยุคภูมิธรรมหรือยุคแห่งแสงสว่างทางปัญญา คุณค่าสูงสุดก็คือปัญญา ความรู้ เหตุผล แสงสว่างที่เคยเป็นของพระเจ้าส่องสู่ความจริงที่ไม่เคยมีใครมองเห็น ในยุคมนุษย์นิยมแสงสว่างทางปัญญาจึงต้องส่องไปยังสิ่งที่มนุษย์สามารถมองเห็นและประจักษ์ได้ แต่สิ่งที่ประจักษ์ไม่ได้มีเพียงสิ่งที่ตาเห็นแต่ยังรวมไปถึงสิ่งที่ประจักษ์ในความคิด แต่ไม่ว่าอย่างไรสิ่งที่ประจักษ์ก็จะต้องผ่านกระบวนการความคิดที่เป็นตรรกะเหตุผลจึงจะสามารถเป็นความรู้อันจริงแท้ สายธารความรู้ในยุคนี้ที่เรียกว่า ประจักษ์นิยม (Empiricism) เหตุผลนิยม (Rationalism) แม้จะมีความต่างทางตรรกะที่ว่า สิ่งประจักษ์ที่จริงแท้ที่อยู่ภายในหรืออยู่นอก ใช้วิธีอุปนัย (Induction) หรือนิรนัย (Deduction) แต่ที่ทั้งคู่ไม่ต่างกันคือการเชื่อว่ามีความจริงแท้บางอย่างดำรงอยู่ ความจริงแท้ที่จะเข้าถึงได้ก็ด้วยปัญญาที่ทำงานอย่างมีตรรกะเป็นเหตุเป็นผล⁴⁹ การมีตนเองผู้คิดได้เป็นศูนย์กลาง ก็ทำให้เกิดกรอบคิดการแยกขาดของการมีอยู่ระหว่างมนุษย์กับโลกภายนอก เป็นจุดเริ่มต้นของยุคที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) การยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลางค้นหาความจริง หรือสร้างความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกหรือการประจักษ์ จึงเป็นการยึดโยงเอาตรรกะเหตุผลของตนเองเป็นหลัก

⁴⁸ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 456-459.

⁴⁹ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, **ม(า)นุษย์โรแมนติค**, 150.

ความรู้จึงเป็นการพยายามเข้าถึงความจริงแท้โดยมีการสร้างความสมเหตุสมผลในตัวเองเป็น ศูนย์กลาง⁵⁰ ตรรกะเหตุผลก็จะเป็นตัวแบ่งแยก จัดหมวดหมู่ เทียบเคียง แยกแยะ สร้างนิยาม กำหนดคุณสมบัติ อย่างเป็นเหตุเป็นผล ผลของความรู้จึงเป็นเพียงสิ่งที่ดูเป็นเหตุเป็นผล สมเหตุสมผล ในตัวความรู้เอง มากกว่าจะเป็นการเข้าถึงความจริง กระบวนการของตรรกะเหตุผลดังกล่าวก็จะ ทำงานแบบเดียวกับภาษา ที่เป็นระบบของการแยกแยะ เปรียบต่าง เทียบเคียงเทียบแย้งภายในตัว ของมันเองจนเกิดเป็นหน่วยของความหมายที่ใช้แทนความจริง เป็นภาพแทนของความเป็นจริงที่ดู สมเหตุสมผลจนตัวมันเองได้กลายเป็นความจริง การพยายามเข้าถึงความจริงของยุคสมัยก็อาศัย กระบวนการเดียวกัน กระบวนการของการจำแนกแยกแยะอย่างเป็นเหตุเป็นผล กรอบคิดของการ จำแนกแยกแยะก็จะกรอบคิดของยุคสมัย⁵¹ เช่นเดียวกับกรอบคิดของความเป็นเหตุเป็นผล ความรู้ที่ประกอบสร้างขึ้นมาก็มีความสมเหตุสมผลเป็นความชอบธรรม

และด้วยเหตุนี้ เราจึงได้เห็นกระบวนการจำแนกแยกแยะ จัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ เป็นเหตุเป็นผลในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ รวมถึงศาสตร์อื่นๆ ที่ถือกำเนิดในยุคนี้ ระบบของการ แบ่งแยกที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างเป็นสากล และถูกทำให้เชื่อว่าเป็นระบบระเบียบ สากลที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ โดยธรรมชาติ เป็นธรรมชาติ ทั้งที่จริงเป็นสิ่งที่เกิดจากการกระทำโดย มนุษย์ เป็นวัฒนธรรมและภาษาของชาวตะวันตกที่มอบความจริงให้กับสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุนี้ ระบบ การจำแนกแยกแยะต่างๆ จึงทำให้เรื่องของวัฒนธรรมกลายเป็นความจริงของธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ด้วยความสมเหตุสมผลมันก็ได้กลายเป็นความรู้ที่มีไว้ให้ได้เรียนรู้เข้าใจในฐานะของความรู้เกี่ยวกับสิ่ง ต่างๆ แต่ความสมเหตุสมผลจะกลายเป็นความรู้ของสังคม เป็นความรู้สากลได้ก็ต้องมีกระบวนการ ความสมเหตุสมผลที่ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มันจึงไม่ได้กลายเป็นความรู้ได้เองโดยธรรมชาติ

กรอบคิดของความเป็นเหตุเป็นผลทำให้เกิดรัฐสมัยใหม่อันเป็นรัฐที่มีเหตุมีผล เหตุผล แห่งรัฐ (Reason of state) ก็คือการดำรงอยู่เพื่อตัวรัฐเอง จากที่เคยดำรงอยู่เพื่อศาสนาหรือเพื่อ กษัตริย์เมื่อรัฐมีองค์ประกอบสำคัญคือประชาชน ทำให้ประชาชนและสาธารณะประโยชน์เป็นเหตุผล สำคัญในการบริหารจัดการของรัฐ⁵² การจะเป็นรัฐเพื่อประโยชน์สาธารณะประชาชนที่มีความ

⁵⁰ ธงชัย วินิจจะกุล, “การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ ของฟูโกต์,” ใน **อานวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์**, อนุสรณ์ อุณโณ, จันทน์ เจริญศรี และสลิสสา ยุกตะนนท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2558), 127-129.

⁵¹ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษย์ ศาสตร์**, 171.

⁵² ชีรยุทธ บุญมี, **มิเชล ฟูโกต์** (กรุงเทพฯ: วิภาษา, 2551), 136.

สมเหตุสมผล ก็จะต้องอาศัยความรู้รอบด้านที่ละเอียดลึกซึ้งในการบริหารจัดการ ในยุคที่เหตุผลของศาสนาและพระเจ้าใช้ไม่ได้อีกต่อไป การปกครองด้วยความรู้และใช้ความรู้ในการปกครองจึงจะสามารถสร้างความสมเหตุสมผลชอบธรรมให้กับการเมืองของรัฐ ความรู้ในการจำแนกแยกแยะเพื่อความเข้าใจจึงเป็นสิ่งจำเป็น วิชาความรู้อันมีที่มาจากความจำเป็นในการบริหารจัดการก็จะเห็นได้ชัดเจนในศาสตร์แห่งรัฐ (Statistics) หรือวิชาสถิติที่เก็บรวบรวมข้อมูลทุกด้านที่เกี่ยวกับประชากร⁵³ การดูแลประชาชนไม่ได้หมายถึงเพียงแค่ตัวประชาชน แต่ยังรวมไปถึงสิ่งต่างๆ อย่างรอบด้าน ในส่วนของปัจจัยสภาพแวดล้อมเช่น สภาพสังคม บ้านเมือง สาธารณสุข เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทรัพยากร ฯลฯ เหล่านี้ก็จะเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐอันมีเหตุผลเป็นสาธารณประโยชน์ของประชาชนด้วยกันทั้งสิ้น และด้วยการเป็นเจ้าอาณานิคมที่มีอาณานิคมทั่วโลก การเป็นเจ้าโลก โลกจึงเป็นสิ่งที่ต้องบริหารจัดการ ความรู้ของโลกก็จะเป็นสิ่งสำคัญในฐานะสมบัติ ทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และเป็นสิ่งแวดล้อมของเจ้าอาณานิคม การจำเป็นต้องใช้ความรู้บริหารจัดการในด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย ก็จะต้องอาศัยความรู้ที่ลึกซึ้งหลากหลาย ความรู้ที่ต้องรู้ลึกซึ้งก็จะต้องมีการแยกศึกษาเรื่องต่างๆ อย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดการแบ่งแยกองค์ความรู้ต่างเป็นสาขาวิชา เมื่อมีสาขาวิชาในฐานะการจัดการของรัฐจึงได้เกิดเป็นสถาบันทางวิชาความรู้ในแขนงต่างๆ

รัฐสมัยใหม่อันเป็นรัฐแห่งการบริหารจัดการ (Administrative state) อันมีประโยชน์สาธารณะเป็นเหตุผล⁵⁴ การจะประเมินความสำเร็จของรัฐก็อยู่ที่ความสุข อยู่ดีกินดี มั่งคั่ง สะดวกสบายของประชาชน กรอบของการบริหารจัดการเพื่อประโยชน์สูงสุดก็ทำให้เกิดการแสวงหาประสิทธิภาพสูงสุด ประสิทธิภาพสูงสุดก็ต้องเกิดขึ้นจากการควบคุมบริหารรอบด้าน การควบคุมบริหารรอบด้านให้ได้อย่างถี่ถ้วนก็ต้องมีความเข้าใจอย่างถี่ถ้วน กรอบคิดของยุคสมัยที่เป็นการใช้เหตุผลและการประจักษ์ แยกแยะทำความเข้าใจทำให้ช่วงเวลานี้เกิดศาสตร์ที่ศึกษาในด้านต่างๆ อย่างละเอียดียบย่อย ศาสตร์แห่งรัฐ (Statistics) หรือวิชาสถิติก็จะแสดงให้เห็นลักษณะดังกล่าว ช่วงเวลานี้เป็นครั้งแรกที่มนุษย์กลายเป็นสิ่งที่ถูกศึกษาได้อย่างจริงจัง เกิดความคิดในการบริหารจัดการอย่างรอบด้านทั้งในระดับองค์กรรวมไปจนถึงปัจเจก (Governmentality)⁵⁵ ทุกสิ่งถูกสำรวจจัดประเภทแยกแยะ (Classification) โดยเชื่อว่านี่คือการเข้าถึงกฎเกณฑ์ของความจริงสากลหรือกฎเกณฑ์ของพระเจ้า ทุกสิ่งสามารถเป็นสิ่งศึกษาได้ เราสามารถประจักษ์ในทุกสิ่ง สิ่งที่ประจักษ์ก็จะ

⁵³ เรื่องเดียวกัน, 138.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, 136.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, 136-145.

แสดงความจริงแท้บางอย่าง การจดสถิติการเกิดขึ้นตามตรรกะก็ย่อมแสดงถึงความจริง⁵⁶ สถิติข้อมูลจากการประจักษ์ช่างตวงวัดที่รวบรวม ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์ด้วยตรรกะเหตุผล นำมาจัดหมวดหมู่แยกแยะสร้างลำดับชั้นให้ชื่อให้นิยาม ทุกสิ่งก็จะเป็นสิ่งศึกษาได้และเข้าใจได้ทั้งนั้น เมื่อทุกสิ่งสามารถศึกษาได้เข้าใจได้ ก็ย่อมสามารถควบคุมบริหารจัดการได้

กรอบของการประจักษ์และการใช้ตรรกะเหตุผลที่สามารถเข้าถึงความจริงแท้ก็ทำให้สถาบันผู้เชี่ยวชาญมีความสำคัญ เพราะผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาย่อมเป็นผู้ที่เห็นและคิดในเรื่องนั้นๆ ซ้ำๆ มากที่สุด ผู้ที่เห็นและคิดในเรื่องใด ๆ มากที่สุดก็ย่อมแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่เข้าถึงความจริงมากที่สุดตามตรรกะเหตุผล เมื่อสิ่งนี้ชัดเจน รัฐที่สมเหตุสมผลก็ย่อมให้ความสำคัญกับสถาบันวิชาความรู้ และนำความรู้จากสถาบันมาใช้ในการบริหารจัดการ ความรู้หรือวิชาเช่นวิชา ศาสตร์แห่งรัฐ (Statistics) ที่เห็น รวบรวม จัดประเภท แยกแยะ นิยาม ภาพแทนที่เกิดจากความรู้เหล่านี้ถูกนำมาบริหารจัดการกับประชาชน เป็นสิ่งแทนประชาชนในการบริหารจัดการ ประชาชนภายใต้การควบคุมบริหารจัดการของรัฐก็ต้องปฏิบัติตามความรู้ของรัฐ ปฏิบัติยึดถือแนวทางของรัฐอันเป็นความจริงของภาพแทนความรู้ดังกล่าว เมื่อการศึกษาและข้อมูลสถิติ เช่น สถิติจากผู้เชี่ยวชาญทางเคมีและการแพทย์บอกว่า โรคมัยสามารถเกิดได้จากสภาพน้ำและอากาศที่ไม่ไหลเวียน รัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้ทำการรื้อถอนบ้าน ปรับตั้งแม่น้ำแซน สร้างทางระบายน้ำ แจกจ่ายน้ำดื่ม ระบบระบายน้ำเสีย ฯลฯ⁵⁷ การปฏิบัติของรัฐไปตามความเหมาะสมตามความรู้ ย่อมนำไปสู่ความรู้และความเหมาะสมในการปฏิบัติของประชาชน ปฏิบัติการของรัฐเช่นนี้ก็ได้กลายเป็นแนวทางปฏิบัติของประชาชน เป็นความจริงของประชาชน ความจริงที่มาจากความเชื่อและการคาดเดาของผู้เชี่ยวชาญ เมื่อความเชื่อนำมาสู่สมมติฐานสู่การเก็บสร้างข้อมูล สู่การประมวลด้วยตรรกะอย่างเป็นระบบสมเหตุสมผล มันก็กลายเป็นความจริง ความจริงที่รัฐรองรับ รับรองนำไปปฏิบัติ แจกจ่าย แพร่กระจายในสังคม กำหนดควบคุมประชาชน นำเสนอความจริงสู่ประชาชน ความจริงหรือวิชาความรู้ของสถาบันผู้เชี่ยวชาญผ่านปฏิบัติการของรัฐจึงกลายเป็นความรู้ ความจริง เป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติสำหรับประชาชนไปในที่สุด

รัฐที่มีเหตุมีผลย่อมไม่ปกครองมากเกินไป (Limited government) แต่เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนปกครองตนเอง (Self government) เสรีของประชาชนถือเป็นกลไกสำคัญของรัฐสมัยใหม่ เสรีภายใต้กฎของความสมเหตุสมผล กฎหมายปกครองได้เพราะมันสมเหตุสมผล ส่วนการปกครองตนเองความสมเหตุสมผลก็ได้มาจากความรู้ ความรู้ในด้านต่างๆ ที่ประชาชนนำมาใช้ปกครองตนเองก็มาจากสถาบันวิชาความรู้ รัฐส่งเสริมเสรีในความรู้แต่ความรู้จากสถาบันก็จะอยู่

⁵⁶ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, ม(า)นุษย์โรมานติค, 150.

⁵⁷ ชีรยุทธ บุญมี, มิเชล ฟูโกต์, 151.

ภายใต้รัฐ รัฐส่งเสริมให้ความรู้สำคัญกับประชาชนในด้านนโยบาย นั่นก็ทำให้ความรู้ สถาบันความรู้ สถาปนาเป็นสิ่งสำคัญต่อสังคมและปัจเจกเสรีชน⁵⁸ เสรีในความรู้ก็จะทำให้ชีวิตไม่เสรีเพราะอยู่ใต้อำนาจของความรู้ ความรู้ที่เชื่อว่าดี ความรู้ที่เชื่อว่าจะนำมาซึ่งประโยชน์ ความรู้ที่เป็นคุณค่า ความรู้ความจริง ก็เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตไม่เสรีเพราะอยู่ใต้อำนาจการบงการครอบงำโดยความรู้ หรือได้วาทกรรมอำนาจของความรู้นั่นเอง

วาทกรรมอำนาจของความรู้ไม่ได้เพิ่งเกิดมีในช่วงยุคแห่งแสงสว่างทางปัญญา ยุคแห่งเหตุผล รัฐสมัยใหม่ วาทกรรมอำนาจของความรู้อยู่คู่กับสมองของมนุษย์โฮโมเซเปียนส์ (Homo Sapiens) ที่มีความสามารถในการเรียนรู้มาโดยตลอด ความต่างคือความรู้ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตนเองหรือกลุ่มสังคมของตนเองอีกต่อไป แต่ความรู้เกิดจากสถาบันวิชาความรู้ที่รวมศูนย์ สังคมวัฒนธรรมที่รวมศูนย์ รัฐสมัยใหม่ในยุคที่เชื่อในการประจักษ์และเหตุผล เชื่อว่าการจำแนกแยกแยะ จัดประเภทหมวดหมู่ ชั่งตวงวัด กำหนดนิยามด้วยตรรกะเหตุผลสามารถนำมาสู่ความจริงแท้ได้ ก็ได้ใช้กระบวนการเหล่านี้ สร้างองค์วิชาความรู้อย่างรอบด้าน ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นความรู้ กลายเป็นสิ่งที่มิวิชาความรู้กำกับ เป็นความรู้ที่ผูกโยงตรรกะจัดหมวดหมู่เทียบเคียงไว้โดยละเอียด อย่างไม่ต้องไปคิดเองหรือพิสูจน์ เพราะความรู้มีสถาบันผู้เชี่ยวชาญและรัฐเป็นผู้กำกับยืนยัน ทุกเรื่องตั้งแต่โลกคืออะไร สังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ปรัชญา สุนทรียศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ การแพทย์สาธารณสุข ฯลฯ ไปจนถึงเรื่องส่วนตัว การกิน การนอน การเลือก การชอบ เรื่องกิจกรรมทางเพศ ฯลฯ ทุกสิ่งทุกอย่างมีความรู้กำกับขึ้นำ ชีวิตยุคใหม่ภายใต้รัฐสมัยใหม่ สังคมแบบใหม่จึงเป็นสังคมชีวิตที่อยู่ใต้วาทกรรมความรู้ที่ความรู้มีให้รอบด้าน อยู่ใต้อำนาจวินัย วินัยของความรู้ในระดับรายละเอียดของร่างกาย (Microphysics of Power) ที่ได้จัดสรรรูปแบบการปฏิบัติของร่างกาย เป็นร่างกายอันเชื่อเชื่อ (Docile body) ก็ด้วยความรู้อันละเอียดยิบย่อยต่าง⁵⁹

ความรู้ แม้จะถูกสถาปนาจากบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันผู้เชี่ยวชาญและรัฐ ที่ได้ทำให้ความรู้กลายเป็นสถาบันของคุณค่าความจริง แต่ความรู้เอง เมื่อมันกลายเป็นความรู้มันก็เป็นอิสระจากจุดเริ่มต้นก่อนกำเนิดของมันไป มันเป็นสิ่งที่แพร่กระจายไปทั่วสังคมโดยไม่มีที่มาที่ไป เป็นอำนาจได้ด้วยตัวมันเอง สถาบันหรือบุคคล เป็นเพียงผู้มีบทบาทตัวแทนของอำนาจวาทกรรมหรือก็คืออยู่ใต้อำนาจวาทกรรม เมื่อเราอยู่ใต้วาทกรรมหนึ่งใด มันก็จะควบคุมให้เราปฏิบัติแสดงออกถึง

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 155-156., ธเนศ วงศ์ยานนาวา, **ม(า)นุษย์โรแมนติค**, 153.

⁵⁹ มิเชล 푸โกต์, **ร่างกายใต้บงการ ปฐมบทแห่งอำนาจสมัยใหม่**, แปลจาก The chapter “Les corps dociles” from *Surveiller et punir*, แปลโดย ทองกร โภคธรรม (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2547), 3-73.

วาทกรรม เราจึงเป็นพาหะและผู้ตรวจสอบของวาทกรรม ที่คอยส่งต่อตรวจสอบประเมินผู้ผิดแผกแตกต่างจากวาทกรรม เมื่อวาทกรรมปรากฏเป็นศูนย์กลาง มันก็จะสร้างให้ความต่างกลายเป็นอื่น เราอันเป็นตัวแทนวาทกรรม ก็จะเป็นตัวแทนในการกระทำกับความเป็นอย่างอื่น ประเมินความเป็นอื่น ปฏิเสธความเป็นอื่น วาทกรรมสามารถแผ่ฝั่งไปยังสิ่งต่างๆ ที่สามารถสื่อความหมายของอำนาจวาทกรรมได้ ไม่ว่าจะเป็นคน ภาษา สิ่งของ รูปแบบพฤติกรรม ฯลฯ ฉะนั้น มันจึงเป็นดังโรคติดต่อที่ยากจะควบคุม แพร่กระจายได้ทุกทาง แบนเนียบโดยไม่มีใครทันได้ปกป้องระวัง เมื่อถูกมันครอบงำ เรายังรู้สึกว่ามันทำให้เราสมบูรณ์ขึ้น มีคุณค่าขึ้น ดีขึ้น

หนึ่งในวาทกรรมที่มีความรุนแรงส่งผลกระทบต่อทุกชีวิตบนโลก ส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เป็นตัวชี้หน้าเหนี่ยวนำ กำหนดกิจกรรมกิจการในทุกระดับตั้งแต่นโยบายระดับโลก ระดับประเทศ สังคมปัจเจกตัวตน ก็คือวาทกรรมอาณานิคม วาทกรรมที่เจ้าอาณานิคมหรือโลกตะวันตก ครอบความเป็นศูนย์กลางของระบบคุณค่าความหมาย ตะวันตกคือความสูงส่งเหนือกว่าในทุกทาง เป็นผู้ครองอำนาจและผลประโยชน์เหนือส่วนที่เหลือ ในบุรพคตินิยม (Orientalism) เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) ได้แจกแจงให้เราเห็นว่า การที่ตะวันตกยึดครองความเป็นศูนย์กลางและอำนาจนาในทุกด้านนั้น ที่มาสำคัญก็คือวาทกรรมความรู้ ความรู้ของตะวันตกที่ประกอบสร้างจากสถาบันความรู้ตะวันตก สถาบันที่ผลิตสร้างความรู้เกี่ยวกับตะวันออกจนนำมาสู่ความจริงที่ตะวันตกคือความเหนือกว่าในทุกทาง

ศาสตร์แห่งรัฐของตะวันตกก็แสดงให้เห็นกรอบคิดที่ว่า การควบคุมปกครอง สามารถทำได้จากการจำแนกแยกแยะ ทำความเข้าใจ ให้นิยาม เมื่อตะวันตกออกล่าอาณานิคม สิ่งแรกที่กระทำก็คือการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับตะวันออก การรุกรานอียิปต์ในปี ค.ศ. 1798 ของจักรพรรดินโปเลียน หนึ่งในกลยุทธ์สำคัญคือการใช้ นักตะวันออกศึกษา ทำการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับตะวันออกอย่างรอบด้าน ทั้งสังคม วัฒนธรรม ไปจนถึงการแปลคัมภีร์อัลกุรอาน⁶⁰ แม้จะไม่มีใครบอกได้ว่าชัยชนะเกิดจากเหตุผลใดเป็นหลัก แต่ที่แน่ ๆ คือ การศึกษาอันเป็นหนึ่งในกลยุทธ์ได้นำมาซึ่งชัยชนะ ในสังคมที่ให้ความสำคัญกับความรู้ ความรู้ก็ย่อมถูกให้ความสำคัญ การยึดครองทำได้ง่ายขึ้น ด้วยการทำให้สิ่งที่จะยึดครองกลายเป็นวัตถุในการศึกษา ตะวันออกจึงกลายเป็นวัตถุที่ทำความเข้าใจได้ง่ายๆ ภาพแทนที่สร้างขึ้นก็มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการยึดครอง

กรอบคิดของการประจักษ์ ก็ทำให้ตะวันตกเชื่อในการประจักษ์ แต่การประจักษ์ด้วยตาตนเองก็จะเป็นการเห็นของตนเอง ด้วยมุมมองของตนเอง ข้อจำกัดของตนเอง ข้อจำกัดก็จะมีทั้งในความสามารถของการประจักษ์ที่ก็จะเห็นเพียงสิ่งที่ตัวเองประจักษ์ ในเงื่อนไข มุมมองและเวลาของ

⁶⁰ Edward Said, **Orientalism** (England: Penguin Classics, 2019), 31-110.

ตัวเอง ข้อจำกัดด้านสถาบัน ทั้งสถาบันชาติ ศาสนา วิชาความรู้ วัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งเหล่านี้ก็ล้วนกำหนดขอบเขตมุมมอง วิธีการมอง วิธีการประเมินสิ่งที่มอง ฯลฯ สุดท้ายการประจักษ์ก็เป็นเพียงการประจักษ์ของตน ไม่ได้เกี่ยวพันอะไรกับความเป็นจริง⁶¹ แต่ความเป็นจริงก็ไม่ได้มีความสำคัญ เพราะความรู้ในกรอบของเหตุผล ความเป็นเหตุเป็นผล สมเหตุสมผลก็จะมีค่าสำคัญกว่า สิ่งที่ต้องการจึงเป็นความสมจริงมากกว่าความเป็นจริง

การมีตนเองเป็นศูนย์กลาง เป็นผู้มอง สิ่งที่จะอยู่ตรงข้ามกับตัวเอง สิ่งที่จะวันตกเห็นคือความต่าง เมื่อเป็นความต่างเหตุผลก็จะบอกว่าเป็นความต่างคือต่างจากตนเอง มุมมองต่อตนเองของตนเองก็จะเป็นการมองเข้าข้างตนเอง เมื่อมองตนเองไม่เห็นสิ่งที่เห็นได้ก็จะมีแต่ภาพแทนของตนเองที่ตนเองอยากเห็นอยากมอง ภาพแทนที่ตะวันตกประกอบสร้างตัวเองด้วยการประเมินของตัวเองด้วยยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางก็ทำให้ตะวันตกคือความสูงส่งยิ่งใหญ่ อารยธรรมอันยิ่งใหญ่ มีการสั่งสมภูมิปัญญา วิชาความรู้มากมายยาวนาน มีการพัฒนารุดหน้า เจริญก้าวหน้า มีศิลปวัฒนธรรมที่วิจิตรลุ่มลึก มีศาสนาที่เป็นความจริงแท้หนึ่งเดียว มีผิวขาวสะอาด รูปร่างสมส่วนงดงาม มีสติปัญญา ศีลธรรมสูงส่ง เป็นผู้เข้มแข็งห้าวหาญสมชายชาตรี ฯลฯ การมองตนเองโดยมีตนเองเป็นศูนย์กลาง ก็จะเป็นการเลือกมองในจุดที่ตนเองอยากมอง วิชาความรู้ เทคโนโลยี ศาสนา อารยธรรม ที่เป็นการรับมาจากอารยธรรมอื่นก็จะไม่ใช่สิ่งที่จะมอง ความผิดพลาด ประวัติศาสตร์อันดำมืดก็จะไม่ถูกมอง ความเลวร้าย ความไม่งาม ความมีดบาดใจงมในสังคมตนเองก็จะไม่ถูกมอง มุมมองต่อตนเองจึงเป็นเพียงสิ่งที่ตนเองเลือกที่จะมอง

ในทางตรงข้าม การมองความต่างที่ต่างจากตนเองที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางการมอง ก็จะเลือกมองสิ่งที่ตรงข้ามให้ตรงข้ามกับตนเอง นอกจากนั้นภาพที่มองเห็นยังเป็นภาพที่ประจักษ์ชัดในความคิดมากกว่าภาพที่มองเห็นในความเป็นจริง ภาพของตะวันออกจึงกลายเป็น ความเลวทรามต่ำช้า ไร้อารยธรรม ไร้เหตุผลโง่งมง่าย ไร้สนิยม หยุดนึ่งติดตรึงอยู่กับโลกอดีต ไม่รู้จักรักการพัฒนา มีศาสนาจอมปลอม สกปรก ไร้ศีลธรรม ส่ำสอน อ่อนแอ มีลักษณะเหมือนเพศหญิงที่ไม่สามารถดูแลตัวเอง ฯลฯ

สถาบันความรู้ตะวันตกประกอบสร้างความรู้เกี่ยวกับตะวันออกด้วยภาพแทนดังกล่าว อย่างเป็นลำเป็นสัน เป็นหลักเป็นฐาน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสถาบันความรู้เป็นองค์ประกอบของสังคมตะวันตกที่มีความสำคัญยิ่ง เป็นจุดอ้างอิงกำหนดแนวทางให้รัฐ รองรับโดยรัฐ เป็นจุดอ้างอิงสำคัญในสังคมปัจเจกเสรีเพื่อใช้ในการปกครองตนเอง สังคมที่บูชาความรู้ สถาบันความรู้จึงเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์เคารพบูชา ซาอิดชี้แจงความไม่สมเหตุสมผลของความรู้ตะวันตกไว้หลายประการ เช่น

⁶¹ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, ม(า)นุษย์โรแมนติค, 78-79.

หน่วยที่เป็นวัตถุประสงค์ที่เรียกว่าตะวันออก มีความหมายตั้งแต่แอฟริกาตอนบนไล่ไปจนสุดที่กัมพูชา⁶² ตะวันตกมัตถรวมความแตกต่างสุดขีดแล้วนำเสนอเป็นหนึ่งได้อย่างไม่น่าเชื่อ การประจักษ์ที่ใช้อ้างอิง สร้างความรู้ เป็นการรับการมองต่อข้ามมาหลายทอด เช่นความรู้ในภาษาสันสกฤตที่รับถ่ายทอดจาก ภาษาเปอร์เซียแต่ตะวันตกก็ยังคงเชื่อว่าความรู้ตัวเองเป็นความจริง การสำรวจตะวันออกก็เอาสายตา และมาตรฐานตนเองไปจับ สิ่งที่จับได้จึงไม่เคยเป็นไปตามจริง ฯลฯ ซิลเวสเตอร์ เดอ ซาซี (Sylvestre de Sacy, ค.ศ. 1801-1892) บิดาแห่งวงการตะวันออกศึกษา เป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาวัฒนธรรมอาหรับ ดำรงตำแหน่งหน้าที่สำคัญทางวิชาการและรัฐบาล สร้างด้วยบทความรู้เกี่ยวกับอาหรับและตะวันออก รอบด้านจำนวนมาก หนังสือของเขาถูกให้ความสำคัญทั้งโดยตัวเขาเองและวงวิชาการ จนถึงกับว่า ใครที่ต้องการศึกษาตะวันออกไม่จำเป็นที่จะต้องไปศึกษาจากของจริงอีกแล้ว⁶³ ไม่ต้องสนใจของจริง เพราะหนังสือของเขาเป็นยิ่งกว่า มันทั้งผ่านการรวบรวมเรียบเรียงจัดระบบจนถือได้ว่างานของเขา รู้จักตะวันออกดีกว่าที่ตะวันออกรู้จักตัวเองด้วยซ้ำ การอ้างอิงกับผลงานของเขาหมายถึงความถูกต้อง และความจริง มันจึงเป็นแหล่งอ้างอิงสำคัญเกี่ยวกับตะวันออกที่สร้างความจริงได้มากกว่าของจริงจริงๆ

ไม่ว่าจะอย่างไร สถาบันวิชาการอันมั่นคงเป็นหลักเป็นฐาน มีระบบระเบียบ สมเหตุสมผลก็ยังคงเป็นความเป็นเหตุเป็นผลให้เชื่อถือยึดถืออยู่ดี ความน่าเชื่อถือเป็นความจำเป็นของ สถาบันสาขาวิชา ในฐานะสถาบันอันน่าเชื่อถือก็จะต้องมีความสมเหตุสมผล ความสมเหตุสมผล น่าเชื่อถือก็จะสร้างได้จากการอ้างอิงด้วยบทความรู้ที่น่าเชื่อถือ เมื่อตัวบทก่อนหน้าอันผลิตสร้างจาก สถาบันวิชาผู้เชี่ยวชาญโดยตรงก็ย่อมเป็นสิ่งน่าเชื่อถือ เป็นสิ่งที่มีไว้ใช้อ้างอิงประกอบสร้างตัวบทต่อไป สถาบัน-ผู้เชี่ยวชาญ-ในวิชาเฉพาะ เหล่านี้จึงล้วนกลายเป็นวาทกรรมที่ให้ความหมายของการ นำไปสู่คุณค่าความจริง ความจริงที่สมเหตุสมผลที่ก็พร้อมจะกลายเป็นวาทกรรมที่เป็นตัวแทน วาทกรรมต่อๆ กันไป ตัวบทอ้างอิง (Canon) เช่นตัวบทของซาซีและตัวบทหลักต่างๆ จึงทำหน้าที่ ยืนยันความชอบธรรมของคุณค่า ความจริง ความสมจริง ให้กับการผลิตสร้าง ศิลปะ วรรณกรรม การ เรียนการสอน เรื่องเล่า มานุษยวิทยา สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ฯลฯ ตัวบทเหล่านี้ก็จะ อ้างกันและกัน ต่อๆ กันไป เกิดเป็นเครือข่ายโยงใยทางความหมายและความคิดที่อ้างอิง เชื่อมโยงไป

⁶² นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษย์ ศาสตร์**, 214.

⁶³ ชญาน์วัต ปัญญาเพชร, “ศิลปะร่วมสมัยไทยภายใต้แนวคิดหลังอาณานิคมในทศวรรษ ที่ 1990” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ คณะจิตรกรรมฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557), 23-24.

มาในตัวมันเองของตัวบทต่าง ๆ (Textual attitude)⁶⁴ ตัวบทเหล่านี้ก็จะเป็นอย่างนี้ทั้งเนื้อหาและวาทกรรมที่แพร่กระจายออกไปสู่สังคมในวงกว้างผ่านสื่อ ผ่านตำราเรียน งานวิชาการ ภาพเขียน ศิลปะ วรรณกรรม เรื่องเล่า บทละคร ชีวิตประจำวัน พฤติกรรม ฯลฯ จนกลายเป็นความจริงของสังคม ความจริงเชิงประจักษ์จำแนกแยกแยะที่เกิดจากการมองโดยมีตนเองเป็นศูนย์กลางการมองของสถาบันวิชาการ จึงกลายเป็นความจริงที่จริงแท้โดยไม่ต้องคิดต้องมองว่าจริงหรือไม่ เป็นความจริงในระดับจิตใต้สำนึกของผู้คนทุกคนในสังคมตะวันตก

ความจริงในระดับจิตใต้สำนึกและจิตสำนึก อันประกอบสร้างจากการประกอบสร้าง ความต่างแบบคู่ตรงข้าม (Binary opposition) ก็ได้สนับสนุนให้ความชอบธรรมกับกิจการอาณานิคม เมื่อตนเองสูงส่งมีปัญญา เหตุผล วุฒิมหา ส่วนความเป็นอื่นทั้งหลาย คือความโง่งมไร้เหตุผล ไร้วุฒิภาวะ ไร้ความสามารถในการพัฒนา ก็สมควรแล้วที่ตนเองจะเป็นผู้เข้าไปยึดครองปกครอง นำความเจริญพัฒนาอารยะไปให้ นำศาสนา นำแสงสว่างทางเหตุผลและปัญญาอันสูงส่งไปสู่ความมืดมิดไปเพื่อภารกิจแห่งคุณธรรมอันสูงส่งของคนขาว (White man's burden) นี่จึงเป็นเกียรติยศอันภาคภูมิใจ แม้หนทางสู่เกียรติยศจะมีอุปสรรคก็ต้องฝ่าฟัน เพื่อเป้าหมายก็อาจจะต้องมีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การปล้นฆ่าข่มขืน เผาหมู่บ้าน ทำลายล้างอารยธรรม การใช้เล่ห์กลอุบายสกปรก ฯลฯ⁶⁵ บ้างเป็นธรรมดา แต่นั่นก็เป็นกระบวนการสู่เป้าหมายอันสูงส่ง นอกจากภารกิจของอารยธรรม นี้ยังเป็นภารกิจของความเป็นชาย เมื่อตะวันออกมีแต่ความป่าเถื่อนต่ำทรามอันตราย การพิชิตสัตว์ร้าย ปิศาจซาตานเหล่านี้ ก็จะเป็นการพิสูจน์ความเด็ดเดี่ยวกล้าหาญสมชายชาตรี ทรัพยากรอันมากล้นในอาณานิคม ด้วยตรรกะเหตุผลก็สมควรที่จะถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุด การจะเรียกว่าเกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุดก็ต้องมีไว้ใช้กับคนที่สำคัญที่สุด มีอารยธรรมที่สุด รู้จักใช้ปัญญาเหตุผลนำมาสู่ความเจริญพัฒนาจึงจะเป็นความคุ้มค่าสมเหตุผล พวกป่าเถื่อนไร้อารยะจริงๆ แล้วไม่ต้องมีอยู่ก็ได้ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ต้องมีอะไรมากมาย การยึดครองฉกฉวยจึงเป็นความสมเหตุผล จะเห็นได้ว่าปฏิบัติการเหล่านี้ล้วนมีภาพแทนอันเกิดจากการประกอบสร้างแล้วทำให้เป็นจริงโดยสถาบันสถาบันความรู้อันน่าเชื่อถือสมเหตุผล เป็นตัวผลักดัน สนับสนุน สร้างความชอบธรรม

เมื่อตะวันตกเข้ายึดครองปกครองดินแดน สิ่งที่ตะวันตกทำก็จะเป็นสิ่งที่วาทกรรมและภาพแทนกำหนด นอกจากการยึดครองฉกฉวยใช้อำนาจปกครองแล้ว ตะวันตกก็ได้ทำภารกิจของผู้เจริญ คือการยึดเยียดเปลี่ยนแปลงความเป็นอื่น ให้เป็นผู้มีการศึกษา มีปัญญา วิชาความรู้ มี

⁶⁴ Edward Said, *Orientalism*, 92.

⁶⁵ จาเร็ด ไดมอนด์, *ปืน เชื้อโรค และเหล็กกล้า กับชะตากรรมของสังคมมนุษย์*, 79-

ศีลธรรม มีศาสนาอันจริงแท้ มีศิลปะ วัฒนธรรม มีกิริยามารยาท มีแบบแผนความประพฤติอย่างผู้เจริญ สิ่งที่จะวันตกทำก็จะมีทั้งการเปลี่ยนสภาพแวดล้อม บ้านเมือง สร้างยึดเยียดระบบนามธรรม เช่น การแบ่งนับเวลา ปฏิทินสุริยคติหรือปฏิทินกริกอเรียน (Gregorian Calendar)⁶⁶ ระยะเวลา การช่างตวงวัด เงินตราการแลกเปลี่ยน การแบ่งแยก การคิดคำนวณ เหตุผล หลักการ ความสมเหตุสมผล ภาษา ฯลฯ สร้างยึดเยียดวิชาความรู้ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ศิลปะศาสตร์ ฯลฯ นอกจากศาสตร์ก็ยังมีศิลป์ ทัศนศิลป์ภาพวาด จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ วรรณศิลป์วรรณกรรม นิยาย นวนิยาย ตำนานเรื่องเล่า ข่าวของเครื่องใช้ งานฝีมือ ฯลฯ สร้างยึดเยียด ศีลธรรม ศาสนา แบบแผนความประพฤติ รูปแบบพฤติกรรม ขนบ ธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ที่ไม่ว่าจะจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม ล้วนสามารถเป็นสื่อแทน-ประกอบไปด้วย วาทกรรม มายาคติ ที่ให้อำนาจ ให้คุณค่า ให้ความหมายอันสูงส่งถึงแก่วันตก เหล่านี้ก็จะเป็นมายาคติและวาทกรรม ที่ส่งเสริมกันและกัน ทำงานร่วมกัน ในการสร้าง-สื่อความสู่ทิศทางความหมายหนึ่งเดียวนั้นคือ ตะวันตกสูงส่งเหนือกว่าตะวันออก และตะวันออกมองตนเองต่ำต่อยกว่าทุกด้านทุกแง่มุมความหมาย

สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ก็จะเป็นความเป็นสากลสามัญทั่วโลก ทั้งหมดของความเป็นอื่นจาก ตะวันตก ล้วนอยู่ในสภาพสถานะเดียวกันคือมีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง จากที่กล่าวมาก็จะเห็นได้ว่า ลัทธิอาณานิคม ปฏิบัติการอาณานิคม ล้วนสัมพันธ์กับความรู้อันมีที่มาจากสถาบันวิชาความรู้ เมื่อความรู้ติดมากับปฏิบัติการอาณานิคม สิ่งทีกระทบกับกับส่วนอื่นจึงเป็นการกระทำที่มาเป็นหีบห่อเดียวกันคือ การใช้กำลังอำนาจทางกายภาพเข้ายึดครอง การยึดครองความสูงส่งเหนือกว่าโดย วาทกรรมอาณานิคม การยึดครองคุณค่าความจริงโดยวาทกรรมความรู้ตะวันตก แม้ 80% ของโลก จะถูกยึดครองด้วยอำนาจทางกายภาพ⁶⁷ แต่เกือบ 100% ถูกยึดครองด้วยอำนาจสองอย่างหลัง โลกยุคหลังอาณานิคม อำนาจอย่างแรกหมดไป แต่อำนาจสองอย่างหลังกลับทวีความรุนแรงยิ่งกว่าเดิม เราเองที่ไม่ได้เคยตกเป็นเมืองขึ้นก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นเมืองขึ้นทางวาทกรรม การต่อต้านวาทกรรม ก็ไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปได้ง่าย

ชาอิตแบ่งบุรพคตินิยมเป็นสองแบบ แบบแรกคือ บุรพคตินิยมแบบเปิดเผย (Manifest Orientalism) อันหมายถึงตัวบ่งชี้ความที่มีเนื้อหาคติ แสดงอำนาจชัดเจนต่อตะวันออก ก็จะเป็นที่เข้าใจรับรู้ได้ง่าย อีกแบบคือ บุรพคตินิยมแบบแฝงเร้น (Latent Orientalism) เป็นความหมายแอบ

⁶⁶ กิตติชาติ บุญยะภักดิ์, **เรื่องวุ่นๆ ของปฏิทิน**, เข้าถึงเมื่อ 15 มกราคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/content/825333>

⁶⁷ สตีเฟน โหวี, **อะไรหรือคือจักรวรรดิ**, 116.

แฝงแฝงเร้นที่ไม่ได้ปรากฏเป็นเนื้อหา⁶⁸ แต่ให้ความหมายในระดับมายาคติและวาทกรรมที่เราไม่มีโอกาสได้ปกป้อง เป็นเนื้อหาที่ฝังลึกลงไปในชีวิตใจอย่างยากจะถอนตัว เราเองส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ก็จะเป็นเช่นนี้คือรังเกียจความไม่ชอบธรรมที่ปรากฏในตัวบทเรื่องราวหรือภาพยนตร์ เราเห็น เรารู้ตัว เราคิดได้ เราทันปฏิเสศ แต่ส่วนที่แฝงเร้นเราก็รับเอามาอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยเช่นกัน เรามองว่า ตะวันตกคือแบบอย่างของความรู้ การพัฒนา คือประวัติศาสตร์ที่เดินเร็วกว่าที่เราหวังว่าสักวันจะตามทัน ชาติ กฎหมาย การปกครอง เศรษฐกิจ คตินิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม ระบบนามธรรม ภาษา ศิลปะ อุดมการณ์ ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่จะวันตกวางไว้แล้วเราไม่ต้องเลือกแต่ต้องเดินตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่าเหล่านี้เรารับมาผ่านความรู้ เราเรียนรู้เพราะเชื่อว่าจะนำมาสู่ประโยชน์สุขและตัวตนที่เหนือกว่า แต่วิชาความรู้ตะวันตกนอกจากมอบความรู้ มอบระบบการแบ่งแยกแยะนิยาม ด้วยวิธีการของตะวันตกแล้ว มันก็ยังมอบมายาคติและวาทกรรมที่ทำให้ตะวันตกเหนือกว่ามาด้วย เราอาจเรียนวิทยาศาสตร์ เรียนปรัชญา เรียนศิลปะ ฯลฯ เพราะมุ่งหวังในความรู้ แต่ของแถมโดยไม่รู้ตัวคือเราด้อยกว่าตะวันตก เราไม่ศิวิไลซ์เหมือนตะวันตก เราไม่พัฒนา เราล่าหลัง เราไม่เท่าเทียมเหมือนตะวันตก เราไม่ขาวสูงสง่างามเหมือนตะวันตก ฯลฯ โดยไม่รู้ตัวเราก็ถูกรอบงำโดยอำนาจนำ โดยความเหนือกว่าของตะวันตก และต้องเดินตามตะวันตกในทุกทาง

ที่กล่าวมาทั้งหมดก็จะทำให้เราเห็นสภาวะที่มาที่ไปของชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวิทยาศาสตร์ของพืชพรรณและสัตว์ต่างๆ จากสถาบันความรู้วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ อันถือเป็นศาสตร์แรกๆ ที่เกิดเป็นสถาบันสาขาวิชาในโลกตะวันตก สถาบันที่สร้างและมอบการมอง การจำแนกแยกแยะ การกำหนดนิยาม การให้ชื่อแก่สรรพสิ่งในธรรมชาติ ในนามความรู้ของสถาบัน วาทกรรมของความเป็นสถาบันผู้เชี่ยวชาญก็ทำให้เหล่านี้สถาปนาเป็นความรู้ความจริง ภาษาที่ผู้เชี่ยวชาญสถาปนาครอบครองความจริง เมื่อความจริงจากวาทกรรมความรู้ส่งต่อผ่านอาณานิคม เสริมแรงด้วยวาทกรรมอาณานิคม มันก็กลายเป็นคุณค่าอันสูงส่งของความรู้ความจริงจากโลกตะวันตกอย่างที่เรารู้สึกกัน

ที่มาของมันก็เป็นดังภาษาที่ไม่ได้เป็นสิ่งเสมอเหมือนเทียบเคียงความจริง เป็นเพียงระบบการแบ่งแยกที่ดูสมเหตุสมผลเมื่อเทียบเคียงกับความจริง เป็นระบบนามธรรมที่คิดขึ้นเอง แต่ครอบครองความเป็นจริง เป็นวัฒนธรรมที่ครอบครองธรรมชาติ ความจริงของธรรมชาติกลายเป็นเรื่องวัฒนธรรม และเป็นวัฒนธรรมของชาวตะวันตกเท่านั้นที่สงวนสิทธิ์เป็นศูนย์กลางในการ

⁶⁸ McLeod, John, *Beginning Postcolonialism*, (Manchester: Manchester University Press, 2000), 43.

ครอบครอง ชื่อที่ต้องเป็นลาตินก็เพราะลาตินคือภาษาของผู้มีการศึกษาชาวตะวันตก เป็นคุณค่าของชาวตะวันตกที่ทั่วโลกต้องรับไป ในภาษาและความรู้ไทย “น้อยหน่า” ก็ต้องเป็น “*Annona squamosa*” (ชื่อวิทยาศาสตร์ของน้อยหน่า) จะเป็น “น้อยหน่า” ไม่ได้ จะเป็น “บั๊กเขียบ” (ชื่อภาษาอีสานของน้อยหน่า) ก็ยิ่งไม่ได้ไปใหญ่⁶⁹ ธรรมชาติก็จะถูกครอบงำโดยอำนาจวัฒนธรรม

ภาพที่ 26 ภาพประกอบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติของน้อยหน่า โดย William Jackson Hooker, ค.ศ. 1831 ที่มา Alamy Stock Photo, **custard-apple**, accessed April, 2019, available from <https://www.alamy.com/undulated-custard-apple-sugar-apple-sweet-sop-annona-squamosa-leaf-flower-ripe-fruit-and-section-handcoloured-copperplate-engraving-by-swan-after-an-illustration-by-william-jackson-hooker-from-samuel-curtiss-botanical-magazine-london-1831-image210586913.html>

นอกจากชื่อ การจดบันทึก การนำเสนอข้อมูลล้วนต้องเป็นกฎเกณฑ์ของสถาบันความรู้ตะวันตก ในยุคที่ยังไม่มีภาพถ่าย ภาพวาดอันงดงามสมจริงอันเป็นความก้าวหน้าของภูมิปัญญาตะวันตกก็จะเป็นมาตรฐานกฎเกณฑ์ของการนำเสนอความจริง ภาพวาดอันงดงามประณีตก็จะทำให้มันดูสมเหตุสมผลที่จะใช้แทนความจริง แม้ความจริงจะต้องผ่านตา ผ่านมือ ผ่านเครื่องมือ ผ่านฝีมือผ่านรสนิยมแบบตะวันตก มือและตาก็จะจำกัดอยู่โลกในตะวันตกที่สามารถนำเสนอความรู้ความจริง

⁶⁹ Thanyalaksaporn Tieoyong, **น้อยหน่า**, เข้าถึงเมื่อ 26 มกราคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.nfc.or.th/content/7415>

กำหนดให้การประจักษ์ของตนเป็นความรู้ การปลูกการกิน กลิ่นสัมผัสรสชาติ ฯลฯ ก็จะไม่ใช้ความรู้ แต่เป็นเรื่องส่วนตัว ด้วยตาและมือแบบตะวันตก ก็ทำให้ภาพวาดหนึ่งใบ พร้อมชื่อ พร้อมรายละเอียดที่สถาบันกำหนด พร้อมวินัยของวิชา พร้อมมายาคติและวาทกรรมของสถาบันวิชา ก็จะทำให้เป็นความรู้ที่เสมอเหมือนความจริงได้ ด้วยเหตุนี้ศิลปินจึงใช้ลักษณะของภาพประกอบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มานำเสนอธรรมชาติอันแปลกประหลาดที่เป็นไป ภาพวาดของศิลปินก็จะแสดงถึงร่องรอยของการวาดด้วยมือ แต่ด้วยเป็นมือที่อิงกับความรู้ตะวันตกกฎเกณฑ์แบบตะวันตกก็จะให้ภาพแบบวิชาความรู้ตะวันตกได้ การสร้างความรู้ความจริงจึงมีเกณฑ์ที่มีศูนย์กลางเป็นตะวันตกเท่านั้นที่ทำได้ เป็นความรู้แบบตะวันตกที่เมื่อผ่านมือวาทกรรมสถาบันความรู้ วาทกรรมอาณานิคม ก็จะกลายเป็นความจริงแท้หนึ่งเดียว เป็นคุณค่าความจริงที่เหนือกว่า เมื่อมีความจริงที่เหนือกว่า ก็จะเบียดขับความจริงอื่นๆ จนวันหนึ่งก็จะไม่เหลือความจริงอื่นๆ ความเป็นไปเช่นนี้ก็จะเป็นในทุกมิติทุกด้าน ไม่ใช่แค่เรื่องวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ หรือแค่เรื่องความรู้

ภาพที่ 27 รายละเอียดผลงานชุด “This is not an Apricot”, 2009

ที่มา: Maria Thereza Alves, **This is not an Apricot**, accessed July, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/this-is-not-an-apricot?c=>

ศิลปินเล่าถึงที่มาของผลงานว่า ผลงานชิ้นนี้เกิดจากการที่เธอมีโอกาสได้ไปเดินเที่ยวในตลาดของคนพื้นเมืองเขตปัวเมซอน เธอเดินเล่นในตลาดแล้วเจอแผงขายผลไม้แผงหนึ่ง เป็นแผงที่ขายผลไม้พื้นเมืองที่ชาวพื้นเมืองเก็บมาขาย เมื่อได้พูดคุยสอบถามกับคนขายก็เกิดเหตุการณ์ที่ทำให้เธอสะดุดใจ คือคนพื้นเมืองที่เก็บผลไม้หลากหลายชนิดจากปัวเมซอนมาขาย เรียกผลไม้ทั้งหมดประมาณ

20 กว่าชนิดที่มีขนาด สี สัน รูปร่างรูปทรงแตกต่างกันว่า “แอฟริคอต” (Apricot)⁷⁰ เหตุการณ์นี้ก็สะท้อนถึงผลกระทบความเป็นไปต่างๆ ของอำนาจการเป็นศูนย์กลาง อำนาจวาทกรรมความรู้ และอำนาจวาทกรรมอาณานิคมได้เป็นอย่างดี ตัวศิลปินแม้จะมีเชื้อสายเป็นคนพื้นเมือง แต่ชีวิตของเธอก็ไม่ได้หลงเหลือรูปแบบความเป็นคนพื้นเมืองไปแล้ว ครอบครัวเธอทำการเกษตร เธอเติบโตได้รับการศึกษาในโลกตะวันตกและกลายเป็นศิลปินอย่างชาวตะวันตก การมาเที่ยวในป่าก็อยู่ในฐานะนักท่องเที่ยวตัวแทนโลกตะวันตก ป่าเมซอนรกทึบเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นโลกธรรมชาติที่ยังพอหลงเหลือ และชาวพื้นเมืองที่ห่างไกลจากความเป็นเมืองก็ยังหลงเหลือ แต่ค่านิยมการเปิดโลกออกสำรวจเรียนรู้ ออกท่องเที่ยวผจญภัย อันเป็นค่านิยมของตะวันตกก็ได้ทำให้โลกอันห่างไกลมาเจอกัน

ป่าอันอุดมสมบูรณ์ก็จะเต็มไปด้วยสิ่งมีชีวิตพืชพันธุ์ ความเป็นคนป่าที่อาศัยอยู่ในป่ามาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษอดีตกาล ก็แน่นอนว่าต้องรู้ว่าการจะใช้ชีวิตในป่าต้องทำอะไร ต้องต่อสู้อยู่ร่วมกับธรรมชาติเหล่านี้อย่างไร ต้องอยู่ร่วมสังคมสืบเผ่าพันธุ์อย่างไร เหล่านี้ก็ต้องมีวิถีชีวิตของตนเอง มีวัฒนธรรมของตนเอง มีภาษาของตนเอง มีความรู้ของตนเอง ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้สืบทอดส่งต่อก็ได้ทำให้รู้ว่า ท่ามกลางความหลากหลายพืชพันธุ์ อะไรกินได้ กินไม่ได้ อะไรกินแล้วเป็นยังไง เจ็บป่วยล้มตายไหม เหล่านี้ล้วนต้องอาศัยการทดลอง จดจำ ถ่ายทอดบอกต่อ สืบทอดเป็นความรู้ที่จำแนกแยกแยะอย่างถี่ถ้วน⁷¹ เพราะมันเป็นธรรมชาติในการดำรงชีวิตที่เติมพันด้วยชีวิต ผลจากความรู้แห่งชีวิตก็ทำให้รู้ว่าตนควรเก็บอะไรมาขาย อะไรเป็นของดี รสชาติดี สุกพอดี กินแล้วดี

แต่ความรู้ในสิ่งดีๆ ก็ไม่มีความหมายเพราะมันไม่ได้มาจากชีวิตดีๆ ชีวิตที่ดีกว่า เป็นวิวัฒนาการขั้นกว่า มีสติปัญญา มีอารยธรรม มีความสูงส่งที่แตกต่างห่างไกลกับชีวิตอันต่ำตมของคนป่าพื้นเมือง สิ่งที่เราใช้ไม่ได้ ภาษาที่เราใช้ไม่ได้ สิ่งที่เราจะแลกเปลี่ยนกันได้ก็คือเงิน คนพื้นเมืองที่รู้ภาษาสากลไม่กี่คำก็จำต้องใช้คำที่ตนไม่รู้พูดออกไป ที่รู้แน่คือมันผิด และรู้อีกคือตนเองผิด ความรู้ภาษาของตนเองผิด ผิดต่อความเป็นคุณค่าสากล รู้ว่าตนต่ำต้อยด้อยค่า ต้อยพัฒนา เป็นคนป่าที่ไร้อารยธรรม การเรียกผลไม้หลากหลายชนิดว่าแอฟริคอตได้ก็ดีที่สุดแล้ว เฉียดใกล้อารยธรรมได้มากที่สุดแล้ว ทั้งที่รู้ว่าเหล่านี้นั้นเป็นคนละชนิดแตกต่างกันอย่างไร เพราะอย่างไรก็รู้และกินมาทั้งชีวิต

⁷⁰ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, *The long road to Xico*, 161.

⁷¹ จาเร็ด ไดมอนด์, *ปืน เชื้อโรค และเหล็กกล้า กับชะตากรรมของสังคมมนุษย์*, 181-182.

วาทกรรมอาณานิคม วาทกรรมความรู้ เราจะเข้าถึงคนพื้นเมืองได้ง่ายดายทั่วถึงกว่าความรู้หรือภาษา เพราะขณะที่คนพื้นเมืองยังไม่รู้ภาษาอังกฤษอันเป็นภาษาสากลของโลกในปัจจุบัน แต่ก็รู้ว่าตนอยู่ในสถานะใดในภาพแทนของวาทกรรม วาทกรรมและมายาคติ เข้าถึงยึดกุมพวกเขาได้แล้วแม้จะยังไม่รู้ภาษา มันถ่ายทอดได้โดยไม่ต้องมีภาษา เป็นภาษาสากลยิ่งกว่าภาษา เพียงสีหน้าท่าทาง เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ข้าวของเครื่องใช้ติดตัว รูปแบบพฤติกรรม ก็ถ่ายทอดเชื่อมโยงกันได้แล้ว “This is not an Apricot” อันเป็นข้อความจากวาทกรรม ข้อความจากการประเมิน ข้อความจากการให้ค่า ข้อความจากการดำเนินต่อว่า ว่าทำไม ทำไมถึงได้โง่เง่า ไร้ตรรกะเหตุผล ทำไมถึงน่าชัง น่าสมเพชได้เพียงนี้ มันเป็นข้อความในใจที่ถ่ายทอดได้โดยไม่ต้องใช้คำหรือภาษา “This is not an Apricot” หรือ “นี่มันไม่ใช่แอปริคอต” เป็นข้อความที่ปรากฏในตัวศิลปิน รวมไปถึงผู้คนในโลกโลกาภิวัตน์ทุกคนโดยไม่ต้องคิด ผู้ที่อยู่ในระเบียบโลกยุคหลังอาณานิคม ที่อยู่หลังยุคที่อาณานิคมแพร่เชื้อวาทกรรมอาณานิคม และวาทกรรมความรู้ ที่มาพร้อมกับการล่าครอบครองอาณานิคม ก็จะอยู่ใต้วาทกรรมความรู้และวาทกรรมอาณานิคม อยู่ในระบบตรรกะเหตุผล ในระบบนามธรรมของการจำแนกแยกแยะ การประเมินให้ค่า การนิยาม ภาษา ได้ระเบียบสากลที่ความเป็นสากลมีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง เราผู้มีการศึกษามีความรู้ตามแบบสากลที่รับเอาการมองอย่างเป็นสากล ก็พร้อมจะเป็นดวงตาในการตรวจสอบความผิดแผกไปจากสากล การตรวจสอบก็จะเป็นการประเมิน การประเมินก่อเกิดเป็นนิยาม เราจึงพร้อมจะเป็นผู้หยิบยื่นความหมายให้ผู้อื่นได้ตลอดเวลาภายใต้ระเบียบสากล

แม้จะอยู่ไกลในป่าลึกเพียงใด อำนาจของตะวันตกก็ไปถึง อำนาจของความรู้ความไม่ใฝ่รู้ว่า “โลกของเรา” นั้นมันเป็นอย่างไร ความรู้กับการครอบครองมีความสัมพันธ์กัน การรู้เพื่อจะครอบครองก็ชัดเจนในช่วงอาณานิคม ความรู้ในป่าของคนพื้นเมืองเห็นได้จากผลไม้พื้นเมืองที่ทั้งหมดมีชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวิทยาศาสตร์เป็นระบบนามธรรมที่ครอบครองธรรมชาติ ระบบนามธรรมไม่ได้มีแค่ชื่อและการจัดจำแนกวงศ์ตระกูลของธรรมชาติ ระบบนามธรรมที่สำคัญที่สุดในปัจจุบันก็คือระบบการแลกเปลี่ยน ทุกอย่างสามารถถูกครอบครองด้วยระบบนามธรรมคือเงิน เงินเป็นระบบแลกเปลี่ยนสากลและก็เป็นอีกสิ่งทีสากลกว่าภาษาความรู้ เพราะชาวพื้นเมืองก็รู้จักใช้เงินแล้ว เงินและการแลกเปลี่ยนที่เป็นนามธรรมก็จะสัมพันธ์กับนามธรรมอื่นๆ เช่น ศิลปะภาพวาดที่ถ้าไร้ระบบนามธรรมก็คงไม่สามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้มากมาย นามธรรมของศิลปะและอื่นๆ ก็เช่นกันที่มีศูนย์กลางเป็นตะวันตกที่เป็นผู้ประเมินให้ค่าและสร้างค่า นามธรรมหรือความรู้ต่างๆ จึงเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในมิติต่างๆ อย่างซับซ้อน แต่ทั้งหมดก็ล้วนแต่นวนไปที่การมีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ผู้รับและสร้างผลประโยชน์ ความรู้ที่เรารู้ก็ล้วนมีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ความรู้ของตะวันตกจึงสัมพันธ์กับการครอบครอง

เมื่อตะวันตกครอบครอง เช่นคนพื้นเมืองที่เริ่มจากการถูกครอบครองโดยวาทกรรมและเงิน วาทกรรมและเงินก็จะเป็นตัวเร่งในตัวเองให้ตัวมันเองยิ่งเร่งยึดครองครอบงำ เช่น เร่งให้คนพื้นเมืองเรียนรู้ภาษาเพื่อใช้หาเงิน เรียนรู้ความเป็นตะวันตกเพื่อหาเงิน เรียนรู้วิธีหาเงินแบบคนตะวันตก เพื่อหาเงินยิ่งๆ ขึ้นไป ฯลฯ นอกจากเงินตะวันตกก็ยังมีนามธรรมอื่นๆ ให้เลือกยึดติดอีกมากมาย สุดท้ายคนพื้นเมืองก็จะอยู่ในระเบียบทางนามธรรมของตะวันตกโดยสมบูรณ์ คิดและทำเหมือนคนตะวันตกโดยสมบูรณ์ แม้ไม่อาจจะมิพิวขาวเหมือนตะวันตกได้สมบูรณ์ เมื่อตะวันตกครอบงำ อะไรเดิมๆ ก็จะหมดไป ภาษา วัฒนธรรม สังคม เป้าหมาย มุมมอง ชีวิต ตัวตน นอกจากส่วนที่เป็นมนุษย์จะหมดไป ส่วนที่เป็นธรรมชาติก็จะถูกมนุษย์คนใหม่อันเป็นมนุษย์แบบทุนนิยมตะวันตกทำให้หมดไปด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 28 รายละเอียดผลงานชุด “This is not an Apricot”, 2009

ที่มา: Maria Thereza Alves, **This is not an Apricot**, accessed July, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/this-is-not-an-apricot?c=>

การดูกลืนทุกสิ่งทุกอย่างเข้าสู่ระบบภาษา ระบบนามธรรมของความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล เป็นตรรกะงดงามลงตัวสมบูรณ์ ก็ดูจะมีความสมเหตุสมผลลงตัวสมบูรณ์ ในผลงานศิลปะเราก็จะเห็นว่าระบบระเบียบ ทำให้ความหลากหลายมาปรากฏร่วมกันเป็นหนึ่งอย่างไร การจัดวางโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางก็สามารถทำให้ทุกอย่าง แปรสภาพมาเป็นระบบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันได้ ด้วยการประจักษ์และเหตุผล ความหลากหลายก็พร้อมลดทอนหดหายให้เหลือเพียงความเป็นหนึ่ง มนุษย์พร้อมเป็นนายเหนือผู้รวบรวมทุกอย่างสู่ระเบียบการจัดวางของตน ลดทอนทุกอย่างให้เป็นดังของสะสมที่สมบูรณ์ลงตัวที่มนุษย์เองเป็นเจ้าของ ความรู้ตะวันตกที่ดูสมบูรณ์ลงตัว ก็ได้กลายเป็นวาทกรรมที่ครอบครองไปทุกอย่าง แต่เราก็พอเห็นกันบ้างแล้วว่ามันไม่ได้สมบูรณ์ลงตัวไปทุกอย่าง มันกลายเป็นอำนาจที่ส่งผลอย่างรอบด้าน ทำร้ายทำลายอะไรหลายๆ อย่าง เช่นชื่อวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏในผลงาน ก็แสดงถึงการบอกว่านี่คือสิ่งใด การบอกว่านี่คือสิ่งใดก็คือการบอกว่านี่ไม่ใช่สิ่งอื่นใด การสร้างบางอย่างจึงเป็นการสร้างศูนย์กลางและความเป็นอื่นไปในเวลาเดียวกัน ภาพแทนอัน

เป็นระบบระเบียบของความรู้จึงเป็นภาพแทน ภาพที่ปรากฏแทนความเป็นจริง บดบังความเป็นจริง ยึดเอาทุกอย่างจากความเป็นจริง บดบังอำนาจและความไม่ชอบธรรม สิ่งที่ภาพแทนนำเสนอ โดยเฉพาะภาพแทนอันล่อลวงของความรู้ตะวันตก จึงเป็นสิ่งที่เราควรพิจารณาตรวจสอบ เพราะ เบื้องหลังความรู้ที่เราเชื่อว่าเป็นการมีอยู่ของความจริง แต่สิ่งที่อยู่เบื้องหลังจริงๆ อาจเป็นอำนาจ อำนาจที่ทำให้ตะวันตกคือความเหนือกว่า สูงส่งกว่า อำนาจที่ได้ทำให้ความไม่เท่าเทียมมีอยู่จริง

2. แนวคิดหลังอาณานิคมกับแนวคิดสตรีนิยม (Feminism)

ปรากฏการณ์อาณานิคมสัมพันธ์กับระบบสัญญาที่ประกอบสร้างให้มีศูนย์กลางและความเป็นอื่นอย่างมีนัยยะสำคัญ ด้วยความหมายของความต่างที่ไม่เท่าเทียม ก็ได้นำมาสู่การกระทำกับความเป็นอื่น อีกทั้งความเป็นอื่นก็ยังยอมรับการถูกกระทำ ยอมรับบทบาทฐานะที่ต่ำต้อยขาดพร่อง มองศูนย์กลางเป็นคุณค่าอยู่ร่ำไป ภาพแทนของการเป็นศูนย์กลางของตะวันตก ทำให้ตะวันตกเป็นผู้เหนือกว่า เป็นคุณค่า เป็นความถูกต้อง มีหลักการน่าเชื่อถือ เป็นความเข้มแข็ง เป็นความฉลาด เป็นผู้มีความวิเศษ เป็นความก้าวหน้า เป็นผู้ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ เป็นศีลธรรม เป็นความรู้จักควบคุมตนเอง ฯลฯ ด้วยความหมายเหล่านี้ ก็ได้กลายเป็นเหตุผลสร้างความชอบธรรมให้ตนเอง สนับสนุนการกระทำของตนเองในการรุกรานผู้อื่น ส่วนผู้อื่นที่อยู่ในฐานะเป็นอื่นตรงข้าม ก็จะทำให้เห็นความสมควรชอบธรรม เห็นตนเองเป็นสิ่งสมควรถูกกระทำ เห็นการถูกกระทำเป็นการสร้างคุณค่าให้ตน⁷² ในโครงสร้างความหมายของภาพแทน จะเห็นได้ว่า ภาพแทนที่ตะวันตกประกอบสร้างให้ตนเองเหล่านี้ มีองค์ประกอบความหมายที่มีนัยยะทางเพศอยู่อย่างชัดเจน ภาพของการเป็นคุณค่าเหล่านี้ ล้วนมีลักษณะของความเป็นเพศชาย ความเป็นชายเป็นอำนาจเหนือคือสิ่งที่มีอยู่ในระบบความหมาย

ในสังคมทั้งหลาย ก็มักจะมีเพศชายเป็นผู้ครองความหมายของอำนาจและคุณค่า แม้เพศชายและหญิงจะมีความแตกต่างทางกายภาพตามธรรมชาติ แต่ความต่างตามธรรมชาติ ก็ไม่ได้มีจริง ตายตัว แยกห่างแบ่งข้าง ดังภาพแทนความหมายอันเกิดจากการประกอบสร้างอันเป็นมิติทางวัฒนธรรม โครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ อาจเกิดจากเงื่อนไขทางธรรมชาติ แต่เมื่อธรรมชาติถูกแบ่งแยกตีความกำหนดขึ้นมา การกำหนดเหล่านี้ก็จะมาแทนการมีอยู่ตามธรรมชาติ การมีอยู่ของระบบความต่างทางสัญลักษณ์ที่กำหนดแบ่งแยกเพศ ก็จะนำมาสู่การกำหนดคุณสมบัติ บทบาทหน้าที่ กำหนดความหมาย คุณค่า กำหนดความปรารถนา อำนาจ ที่จะนำมาซึ่งความสุข การมีตัวตนอยู่ท่ามกลางสังคม ผู้ที่จะมีตัวตน ก็จะต้องยืนยันตัวตนรับเอาสัญลักษณ์มาเป็นตัวเอง ซึ่งก็เท่ากับรับเอาตัวเองที่จะต้องมียุทธศาสตร์ ความหมาย ความปรารถนา ที่กำหนดโดยระบบสัญลักษณ์เหล่านี้⁷³

โครงสร้างชายเป็นใหญ่ก็จะกำหนดให้ชายเป็นใหญ่ เป็นอำนาจ เป็นความหมายคุณค่า เป็นเป้าหมายแห่งความปรารถนา เป็นสิ่งที่จะนำมาซึ่งการเป็นสุข สัญญาทางเพศที่มีในชายผู้เป็น

⁷² ดนยา ทรัพย์ยิ่ง, “บทละครโต้กลับ: การวิพากษ์วรรณกรรมเอกของยุโรป”, 43.

⁷³ ยศ สันตสมบัติ, **ฟรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์: จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 123-127.

ศูนย์กลาง เพศที่แตกต่างก็จะกลายเป็นความขาดความตรงข้าม การรับเอาความหมายของความขาดความตรงข้ามมา สิ่งที่ตามมาคือการปรารถนาในการเติมเต็ม ระบบสัญญาที่กำหนดความเป็นไปในทุกส่วนของวัฒนธรรม เพศหญิงก็จะถูกวัฒนธรรมทำให้เป็นความต่ำต้อย อ่อนแอ ต้อยค่า ผิดบาป เป็นความขาดที่ต้องปรารถนาในศูนย์กลาง เมื่อระบบชายเป็นใหญ่ของตะวันตกพบเจอความเป็นอื่นเป็นกายภาพที่ต่างจากตน ปีตุลาธิปไตยตะวันตกก็พร้อมจะมอบความหมายและระบบสัญลักษณ์ที่มีตนเป็นศูนย์กลางให้ การประกอบสร้างภาพแทนด้วยตรรกะปีตุลาธิปไตยตะวันตกเช่นนี้ ก็จะกำหนดความหมาย สถานะ บทบาท หน้าที่ ให้คู่ต่างของตน ด้วยเหตุนี้เราก็พบว่าระบบความหมายของตะวันตก ประกอบสร้างให้ความต่างสีผิวเผ่าพันธุ์จากตะวันตก มีลักษณะและความหมายที่สัมพันธ์กับเพศหญิง เป็นสิ่งตรงข้ามจากศูนย์กลาง เป็นความขาดจากศูนย์กลาง ปรารถนาในศูนย์กลางเพื่อเติมเต็ม⁷⁴

ด้วยอำนาจทางกายภาพของตะวันตกที่ได้เข้ายึดครองผู้อื่น อำนาจอื่นๆ ก็จะเข้ายึดครองเช่นกัน อำนาจของโครงสร้างปีตุลาธิปไตยพ่อผิวขาวเป็นใหญ่ที่ยึดครอง ก็ทำให้ผู้ต่างสีผิวเผ่าพันธุ์ต้องยืนยันทนกับระบบสัญญาความหมาย ผู้ต่างจากตะวันตกจึงเป็นความขาดที่ต้องปรารถนาความเป็นตะวันตกเพื่อเติมเต็ม โครงสร้างเช่นนี้ก็จะสร้างความเป็นอื่นให้ตัวตนของผู้ต่างสีผิวเผ่าพันธุ์ ซึ่งมีผลงานที่แสดงถึงแนวคิดหลังอาณานิคมที่สัมพันธ์กับแนวคิดสตรีนิยม ดังนี้

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, 151-2.

“Beyond the Painting” (ค.ศ. 2011)

ภาพที่ 29 มาเรีย เทเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Beyond the Painting”, 2011
วิดีโอ, ความยาว 23:43 นาที (ไม่มีเสียง)

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Beyond the Painting**, accessed February, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=>

Beyond the Painting เป็นผลงานศิลปะในรูปแบบวิดีโออาร์ตที่ศิลปิน มาเรีย เทเรซา อัลเวส สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 2011 ผลงานชิ้นนี้เป็นผลงานที่ใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของผู้ชม (Participation art) เป็นองค์ประกอบสำคัญ ในปีดังกล่าว ศิลปินได้รับสัญญาจากเมือง Nantes ประเทศฝรั่งเศส ให้สร้างผลงานศิลปะจัดแสดงเพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งในงานรำลึกครบรอบวันเลิกทาสของประเทศฝรั่งเศส ซึ่งตรงกับวันที่ 10 พฤษภาคมของทุกปี เมือง Nantes เป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญของประเทศฝรั่งเศส ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ที่นี่คือแหล่งของธุรกิจค้าขายทาสที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ⁷⁵ จากบริบทของงานนิทรรศการที่สัมพันธ์กับเรื่องราวในประวัติศาสตร์และบริบทของเมืองอันมีประวัติศาสตร์ความเป็นมา ในผลงานชิ้นนี้ ศิลปินจึงได้ทำการสำรวจลงไป ในประวัติศาสตร์ของประเทศฝรั่งเศสเพื่อหาแง่มุมความเชื่อมโยง ค้นหาประเด็นเพื่อนำเสนอความเป็นไป ฝรั่งเศสอันเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจผู้ครอบครองอาณานิคมมากที่สุด มีอิทธิพลและ

⁷⁵ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, **The long road to Xico**, 199.

เป็นผู้กระทำการสำคัญต่างๆ ในการล่าอาณานิคม เป็นหนึ่งในศูนย์กลางความเจริญในด้านต่างๆ ของโลกตะวันตก

แม้ฝรั่งเศสจะเริ่มต้นทำการล่าอาณานิคมตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 แต่กิจการอาณานิคมของฝรั่งเศสชัดเจนเป็นรูปเป็นร่างในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และในศตวรรษต่อๆ มา ก็จะยิ่งทวีความรุนแรง เข้มแข็งเฟื่องฟูมากขึ้นตามลำดับจวบจนช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20⁷⁶ สภาพของกิจการอาณานิคมเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความเข้มแข็งของอำนาจในด้านต่างๆ ของประเทศฝรั่งเศส ในช่วงเวลาดังกล่าว ฝรั่งเศสได้เริ่มก้าวเข้ามาเป็นหนึ่งในผู้นำในด้านต่างๆ เป็นผู้นำทางความคิด ทางปรัชญา การเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม เป็นชาติมหาอำนาจที่ถือเป็นหนึ่งในศูนย์กลางของโลกตะวันตก ความเปลี่ยนแปลงและความเป็นไปต่างๆ ของฝรั่งเศส ล้วนสะท้อนสอดคล้อง ส่งผลกระทบ ส่งอิทธิพลไปยังส่วนอื่นๆ หนึ่งในความเป็นศูนย์กลางของฝรั่งเศสที่มีความโดดเด่น ส่งอิทธิพล และสะท้อนความเป็นไปของโลกตะวันตกได้เป็นอย่างดีก็คือศิลปะ⁷⁷ ประเทศฝรั่งเศสได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางด้านศิลปะในโลกตะวันตกพร้อมๆ กับการเป็นผู้นำในด้านอื่นๆ รวมถึงการเป็นผู้นำของปฏิบัติการอาณานิคม สภาวะความเชื่อมโยงต่างๆ จึงอาจใช้ศิลปะเป็นเครื่องพิจารณาบ่งชี้ความเป็นไป ด้วยเหตุนี้ ศิลปิน มาเรีย เธเรซา อัลเวส จึงหยิบยกศิลปะของประเทศฝรั่งเศสมาสะท้อนแง่มุมความเป็นไปของอำนาจ ที่เกิดขึ้นในประเทศมหาอำนาจแห่งนี้

ศิลปะ ถือเป็นหนึ่งในผลผลิตสำคัญของอารยธรรมของตะวันตก ที่ใช้เป็นเครื่องยืนยันถึงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาที่มีความเป็นมายาวนาน ศิลปะเป็นสิ่งที่สะท้อนสภาวะความเป็นไปในด้านต่างๆ ของสังคม สะท้อนกรอบวิธีคิด สะท้อนจิตใจ สะท้อนสภาพความสัมพันธ์ทางสังคมและคติความเชื่อต่างๆ ในความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการอันหลากหลายของศิลปะ หนึ่งในรูปแบบของศิลปะที่มีความสำคัญเคียงคู่กับอารยธรรมตะวันตกก็คือศิลปะภาพเปลือย ภาพเปลือยในโลกตะวันตกปัจจุบัน เริ่มต้นอย่างสำคัญในยุคเรอเนซองส์ (Renaissance) อันเป็นช่วงเวลาหลังการหลุดพ้นจากยุคแห่งการครอบงำของศาสนา การรื้อฟื้นอารยธรรมคลาสสิก กรีก-โรมัน ก็ได้ทำให้มีการศึกษาศิลปะและความรู้ต่างๆ ภาพเปลือยอันงดงามสมจริงถือเป็นหนึ่งในสิ่งสร้างอันสำคัญ แสดงให้เห็น

⁷⁶ สตีเฟน โยวี, *อะไรหรือคือจักรวรรดิ*, 117.

⁷⁷ เดวิด คอตติงตัน, *ศิลปะสมัยใหม่: ความรู้ฉบับพกพา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, แปลจาก *Modern art: A very short introduction*, แปลโดย จณัญญา เจริญอนุรักษ์ (กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิร์ลด์ส, 2554), 60-61.

ความสามารถและภูมิปัญญาความรู้ของโลกโบราณ⁷⁸ ความงดงามของสิ่งสร้างดังกล่าวทำให้ตะวันตกได้มีการสืบสานพัฒนาทั้งรูปแบบเนื้อหาโดยตลอด จนกลายเป็นหนึ่งในรูปแบบแนวทางสำคัญของศิลปะตะวันตก จิตรกรรมภาพเปลือยเป็นหนึ่งในศิลปะที่ได้รับความนิยมอยู่เคียงคู่กับสังคม มีบทบาทแง่มุมที่สัมพันธ์กับพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของโลกตะวันตก นี่จึงเป็นประเด็นที่ศิลปินหยิบยกมาสร้างเป็นผลงาน

ในผลงานชิ้นนี้ ศิลปินคัดเลือกผลงานภาพจิตรกรรมหญิงเปลือยจำนวน 30 ภาพที่เป็นที่รู้จักจดจำอย่างดีโดยชาวฝรั่งเศส เนื่องจากเป็นผลงานของศิลปินที่มีชื่อเสียง เป็นบุคคลสำคัญต่อประวัติศาสตร์ศิลปะอันถือเป็นมรดกล้ำค่าของชาวฝรั่งเศส ผลงานเหล่านี้เป็นผลงานที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-19 อันเป็นช่วงเวลาสำคัญของความเปลี่ยนแปลงดังที่ได้กล่าวมา ศิลปินต่างที่ได้คัดเลือกมาเช่น คริสต์ศตวรรษที่ 17 นิโคลาส ปูแซง (Nicolas Poussin, ค.ศ. 1594-1665) คริสต์ศตวรรษที่ 18 ฟร็องซัวส์ บูแซร์ (Francois Boucher, ค.ศ. 1703-1770), ซอง อองตวน วาโต (Jean-Antoine Watteau, ค.ศ. 1684-1721), ซอง ฟราโกนาร์ด (Jean Honore Fragonard, ค.ศ. 1732-1806) คริสต์ศตวรรษที่ 19 แองส์ (Jean-Auguste-Dominique Ingres, ค.ศ. 1780-1867), เอดูอาร์ด มานด์ (Edouard Manet, ค.ศ. 1832-1883), ปอล โกแกง (Paul Gauguin, ค.ศ. 1848-1903), ปอล บูชาร์ (Paul Louis Bouchard, ค.ศ. 1853-1937) จะเห็นได้ว่าศิลปินเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญ เป็นที่คุ้นเคยต่อผู้ที่สนใจในประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตกเป็นอย่างดี⁷⁹

จากภาพจิตรกรรมเหล่านี้ ศิลปินได้เปิดรับอาสาสมัครหญิงผิวขาว (Caucasian) จำนวน 30 คน มาเปลือยกายทำท่าทางเลียนแบบจำลองภาพดังกล่าว⁸⁰ โดยบันทึกภาพเหล่านี้เป็นสื่อวิดีโอ อันเป็นการบันทึกภาพเหตุการณ์เคลื่อนไหว การเปลือยกายต่อหน้ากล้องวิดีโอที่จะต้องถูกบันทึกเผยแพร่ให้ผู้คนรับชม แนนอนว่ายอมเป็นประเด็นสำคัญต่อการพิจารณาของผู้ที่จะมาเข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร การตัดสินใจเข้าร่วมหมายความว่าเธอจะต้องปลดเปลื้องเสื้อผ้าเหลือเพียงร่างกายเปลือย ให้กล้องอันเป็นตัวแทนสายตาที่สามารถบันทึกถ่ายทอด เป็นสายตาที่ทำให้ร่างกายอันเป็นของสงวนส่วนตัว กลายเป็นสิ่งที่จะถูกจ้องมองโดยใครต่อใคร

⁷⁸ เจอรัลดีน เอ. จอห์นสัน, *ศิลปะเรอเนซองส์ ความรู้ฉบับพกพา*, แปลจาก Renaissance art: A very short introduction, แปลโดย จณัญญา เตรียมอนูรัักษ์ (กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส์, 2557), 102-106.

⁷⁹ Maria Thereza Alves, *Beyond the Painting*, accessed April, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=21>

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน.

สังคมเสรีตะวันตกและโลกของสื่อเสรีร่วมสมัย อาจจะทำให้การเปลือยกายจะกลายเป็นสิ่งชินตา แต่นั่นก็เป็นเพียงในเหตุการณ์เฉพาะและในบริบทของสื่อมากกว่าจะเป็นในบริบทของสังคมปกติทั่วไป การเปลือยกายในสังคมอารยะถือเป็นสิ่งน่าละอาย เป็นการละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม มีตัวบทและวาทกรรมมากมายที่กำหนดให้การเปลือย ร่างที่เปลือยเปล่า เป็นความผิดบาป และเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา ทั้งศาสนา ศีลธรรม ค่านิยม กฎหมาย ฯลฯ⁸¹ ร่างกายเป็นสิ่งส่วนตัวที่ไม่ควรนำมาเปิดเผยให้ใครเห็น ร่างกายของผู้หญิงที่สามารถกระตุ้นอารมณ์ทางเพศอันถือเป็นสิ่งไม่สมควรและเป็นความผิดบาป เป็นสิ่งที่ต้องสงวนไว้ อารมณ์ทางเพศคือเรื่องเฉพาะบุคคลที่ควรสงวนไว้ในที่ลับ ร่างกายของผู้หญิงยังสามารถนำมาสู่ความอูจาดตา เป็นของต่ำที่จะต้องถูกห่อหุ้มปิดบัง ฯลฯ⁸² การเปลือยกายนอกจากจะเป็นสิ่งไม่สมควรแล้ว ในอีกมุมหนึ่ง การเปลือยยังทำให้ผู้หญิงตกเป็นผู้ถูกระทำ ร่างกายที่เปลือยเปล่าเป็นสิ่งตอบสนองอารมณ์ทางเพศและความต้องการของเพศชาย การถูกจ้องมองอันถือเป็นการกระทำทางสายตา ที่ทำให้พวกเขาต้องตกอยู่ในฐานะผู้ถูกระทำ ถูกสำรวจ วิจาร์ณ จินตนาการ ซึ่งเท่ากับการกลายเป็นวัตถุอยู่ในอำนาจการจ้องมองของเพศชาย ซึ่งนิยมไม่ใช่สิ่งพึงปรารถนา

แม้การเปลือยกายจะไม่ใช่สิ่งพึงประสงค์ แต่ในการเปิดรับอาสาสมัครของศิลปิน ก็ได้มีผู้อาสาสมัครเข้าร่วมตามความต้องการ อาสาสมัครหญิงผิวขาวชาวฝรั่งเศสเหล่านี้ประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายที่มา หลากหลายช่วงอายุรูปร่างหน้าตา มีตั้งแต่เด็กสาววัยรุ่น หญิงวัยทำงาน จนกระทั่งหญิงสูงอายุ มีทั้งคนที่มีรูปร่างหน้าตาดี คนอวบอ้วน คนสูงอายุเนื้อหนังหย่อนคล้อย หลากหลายบุคลิกท่าทาง หลายคนเป็นคนมีฐานะ เป็นชนชั้นสูงในสังคม มีการศึกษาหน้าที่การงานดี⁸³ ผู้หญิงเหล่านี้ล้วนเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ การเข้าร่วมกิจกรรมที่มีการบันทึกเหตุการณ์เป็นภาพวิดีโอ ทำให้นอกจากร่างกายของพวกเธอจะถูกบันทึกจ้องมองแล้ว เรายังได้เห็นสีหน้า ท่าทาง อากัปกริยาของพวกเธอ เห็นการตอบสนองและการแสดงออกต่างๆ ท่ามกลางการจ้องมองสำรวจโดยกล้องบันทึกภาพ

การเปลือยกายถ่ายทำต่อหน้ากล้องอันเป็นสายตาแห่งการจ้องมอง อีกทั้งฉากในการถ่ายทำครั้งนี้ที่เป็นสีมืดดำ ตัดกับแสงที่สาดส่องมายังตัวพวกเธอ เหล่านี้ล้วนทำให้ภาพร่างกายของ

⁸¹ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, **เมื่อฉันไม่มีขน ฉันจึงเป็นศิลปะ** (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2557), 152-153.

⁸² ธเนศ วงศ์ ยานนาวา, **เขียนหญิง: อำนาจ โยนิ และการเขียนของลิ่งค์** (กรุงเทพฯ: Unfinished project publishing, 2556), 50.

⁸³ Maria Thereza Alves, **Beyond the Painting**.

เธอ กลายเป็นสิ่งที่ปรากฏโดดเด่นมองเห็นได้เต็มตา การเปลี่ยกายท่ามกลางสภาพดังกล่าวย่อมไม่ใช่สิ่งน่ายินดี แต่จากภาพที่ปรากฏ อาสาสมัครเหล่านี้ล้วนไม่ได้มีความตะขิดตะขวงใจใดๆ ตรงข้ามกลับล้วนมีความเต็มใจ ตั้งใจในการถ่ายทำ แต่ละคนแสดงออกอย่างเป็นธรรมชาติในการจำลองท่าทาง เลียนแบบผลงานจิตรกรรมให้ได้เหมือนที่สุด พวกเธอคุณภาพภูมิที่ได้มีโอกาสที่จะใช้ตนเองเป็นสื่อตอบสนองการแสดงออกทางศิลปะ ได้มีโอกาสเอาตนเองไปเทียบกับผู้หญิงในภาพ ที่ได้ถูกถ่ายทอดเป็นผลงานประวัติศาสตร์ ผลงานจิตรกรรมอันทรงคุณค่าเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่พวกเธอคุ้นเคยจดจำและรู้จักมันเป็นอย่างดี ผ่านระบบการศึกษา ระบบมาตรฐานการให้คุณค่า ผลงานเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมร่วมกันประเมินว่าเป็นสิ่งล้ำค่า เป็นบันทึกของประวัติศาสตร์อารยธรรมอันสูงส่ง ที่ทุกคนในสังคมได้มีโอกาสร่วมสืบสานแบ่งปัน การได้มามีส่วนร่วมในประสบการณ์ที่เชื่อมโยงสู่ผลงานในประวัติศาสตร์ ได้อาตัวเองไปเป็นตัวแสดงแทนภาพอันทรงคุณค่าก็ย่อมเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดี การเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ยังเป็นโอกาสในการได้เข้าร่วมการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของศิลปินร่วมสมัย พวกเธอได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับศิลปะอันถือเป็นสถาบันอันทรงเกียรติ เป็นสถาบันอันเป็นตัวแทนของอารยธรรมและภูมิปัญญาของโลกตะวันตก

จากปรากฏการณ์ที่ปรากฏในงานศิลปินก็ทำให้เราได้เห็นว่า หญิงผิวขาวชาวตะวันตกเหล่านี้ พร้อมและยินดีเสมอที่จะได้รองรับเป็นส่วนหนึ่งกับผลงานศิลปะ โดยไม่สนใจและไม่สำคัญว่าตนเองจะต้องแลกด้วยสิ่งใด การต้องเปลี่ยกายและถูกจ้องมองที่ควรจะทำให้เธอรู้สึกไม่ดีกลับกลายเป็นความยินดีเมื่ออยู่ต่อหน้าศิลปะ ศิลปะอันเป็นสถาบันของเพศชาย มีชายเป็นใหญ่และตลอดมาก็แทบจะมีเพียงเพศชายเท่านั้นที่มีโอกาสเป็นส่วนร่วม ศิลปะอันสื่อถึงคุณค่าก็มีเพียงชายเท่านั้นที่มีคุณค่ามีอำนาจในการกำหนดคุณค่า การช่วงชิงกันครองความหมายของคุณค่าอันเป็นวิถีของศิลปะก็เป็นวิถีเดียวกับเพศชายที่ใฝ่ในการมีอำนาจ ศิลปินเพศชายต่างมีตนเองเป็นศูนย์กลางในการนำเสนอคุณค่าศิลปะของตน เพื่อให้ตนได้ครองความเป็นเจ้า⁸⁴ ในศิลปะที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้หญิง ผู้หญิงก็จะดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นไปตามการจัดการของเพศชายในรูปแบบต่างๆ โดยมีเพศชายเป็นผู้กำหนด เป็นผู้สร้างงาน ผู้สนับสนุน ผู้เสพผู้ดูและผู้วิจารณ์ เพศชายที่เป็นเจ้าของสถาบันได้สร้างให้ศิลปะกลายเป็นคุณค่า แต่คุณค่ากลับกลายเป็นสิ่งสากลที่คนทุกเพศทุกวัยต้องยอมรับ และมันก็เป็นเช่นนั้นจริงๆ เมื่อดูจากผลของโครงการศิลปะของศิลปิน เพศหญิงยอมรับคุณค่าของมันทั้งที่ตนตกเป็นฝ่ายถูกกระทำ การต้องมาจำลองภาพต่างๆ น่าจะทำให้เธอได้เข้าใจถึงการถูกกระทำ เข้าใจว่าก่อนจะมาเป็นภาพเหล่านั้น ผู้หญิงที่เป็นแบบเหล่านี้จะตกอยู่ในสภาพเช่นไร

⁸⁴ เดวิด คอตติงตัน, ศิลปะสมัยใหม่: ความรู้ฉบับพกพา, 167-188.

ภาพที่ 30 ภาพ “The Triumph of David”, 1630 โดย นิโคลาส ปูแซง (1594-1665) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส

ที่มา: Museo del Prado, **The Triumph of David**, accessed February, 2018, available from <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-triumph-of-david/0e0f9742-3806-468f-ac41-71e2511a34ca>

Maria Thereza Alves, **Beyond the Painting**, accessed February, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=>

ผลงานภาพเปลือยที่สะท้อนถึงอำนาจของเพศชาย มีวิถีและบทบาทเปลี่ยนแปลงอำนาจของเพศชายในศิลปะก็สะท้อนถึงอำนาจในด้านอื่น ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 อันเป็นยุคศกัตตินา ศิลปะก็จะสัมพันธ์กับความศักดิ์สิทธิ์และความยิ่งใหญ่⁸⁵ ผู้หญิงที่ปรากฏในภาพยุคนี้ก็จะสัมพันธ์กับสิ่งที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งแน่นอนว่าย่อมไม่ใช่เพศหญิงที่เป็นมนุษย์เดินดิน เพศหญิงที่ปรากฏในงาน The Triumph of David ของนิโคลาส ปูแซง ก็จะเป็นตัวละครในตำนานเทพปกรณัม เป็นหญิงที่มีบทบาทอยู่ในตัวบทเรื่องเล่าที่มีเพศชายเป็นผู้แต่งผู้ขีดเขียน คุณค่าของเพศหญิงอยู่ในตัวบทของเพศชายไม่เกี่ยวข้องเพศหญิงที่มีชีวิต ผู้หญิงจึงดูจะไม่ได้มีตัวตนอยู่ในการมอง ภาพเปลือยของปูแซงจึงใช้ต้นแบบเป็นประติมากรรมคลาสสิกมากกว่าจะเป็นการใช้ผู้หญิงจริงๆ คุณค่าความงามที่ปรากฏจึงมีนัยยะของการเปรียบเทียบและการปฏิเสธคุณค่าของเพศหญิง ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบภาพคนจริง เธอก็จะไม่สามารถเปรียบเทียบทดแทนได้ เพราะอย่างน้อยเธอก็เป็นหญิงที่มีชนตามธรรมชาติ มีเลือดเนื้อตามธรรมชาติ ซึ่งในความคิดทางศาสนาล้วนเป็นสิ่งสกปรกและราคะ⁸⁶

⁸⁵ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม** (กรุงเทพฯ: อ่าน, 2552), 258.

⁸⁶ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, **เมื่อฉันไม่มีชน ฉันจึงเป็นศิลปะ**, 92-105.

ภาพที่ 31 ภาพ “Portrait of Marie-Louis O’Murphy (Nude on a Sofa)”, 1752 โดย ฟร็องซัวส์ บูแซร์ (1703-1770) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส

ที่มา: Sally Christie, **Marie Louise O'Murphy (Morphise)**, accessed February, 2018, available from <http://www.sallychristieauthor.com/morphise.html>

Maria Thereza Alves, **Beyond the Painting**, accessed February, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=>

ภาพที่ 32 ภาพ “The Toilette”, 1716-1717 โดย อองตวน วาโต (1684-1721) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส

ที่มา: Wikimedia Commons, **Antoine Watteau - The Toilette**, accessed February, 2018, available from https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Antoine_Watteau_-_The_Toilette_-_WGA25473.jpg

Maria Thereza Alves, **Beyond the Painting**, accessed February, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=>

ภาพที่ 33 ภาพ “Young Woman Playing with a Dog”, 1765-1772 โดย ของ ฟราโกนาร์ต (1732-1806) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส

ที่มา: Wikiart, **Young Woman Playing with a Dog**, accessed February, 2018, available from <https://www.wikiart.org/en/jean-honore-fragonard/young-woman-playing-with-a-dog-1772>

Maria Thereza Alves, **Beyond the Painting**, accessed February, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=>

ในศตวรรษต่อมาที่เป็นยุคแห่งเหตุผลปัญญาความรู้ ยุคมนุษยนิยมที่มนุษย์ได้กลายเป็นศูนย์กลาง ศิลปะแบบ โรโกโก (Rococo) ที่มุ่งให้ความสำคัญความอímเอมในประสบการณ์ทางสายตา ความพลั่วไหวอ่อนช้อยสีสันจัดจ้านตระการตา⁸⁷ เมื่อมนุษย์คือศูนย์กลางของเหตุผล ความสุขทางโลกก็ย่อมเป็นเหตุผลสมควร หลงใหลในภาพจึงเปลี่ยนจากตัวละครในตำนานและวรรณกรรมคลาสสิกสู่มนุษย์ที่มีตัวตน คุณค่าของเพศหญิงในยุคมนุษย์เป็นศูนย์กลางก็สะท้อนภาวะศูนย์กลางของมนุษย์ มนุษย์เพศชายที่มีเหตุผล แต่เหตุผลมนุษย์ กลับกลายเป็นความไม่เท่าเทียม ในช่วงเวลาของความเปลี่ยนแปลง ขณะที่ภาพของเพศชายเปลี่ยนไปสู่การเป็นบุคคลที่มีเนื้อหากระทำการภาพเปลือยชายในตำนานเสื่อมความนิยม⁸⁸ ถูกมองว่าเป็นสิ่งล้ำสมัยไม่สอดคล้องกับความเป็นชายในสังคมสมัยใหม่ แต่ในความเป็นมนุษย์ของเพศหญิง ศิลปะที่ถ่ายทอดสะท้อนว่าตัวตนของเพศหญิงเป็นเพียงวัตถุแห่งความปรารถนา เป็นเครื่องรองรับความสุขทางโลก ในภาพเหล่านั้นพวกเธอถูกนำเสนอจัดวางให้เป็นสิ่งดึงดูด เธอรอคอยอยู่ในพื้นที่ส่วนตัวที่พร้อมให้ผู้ชายสามารถล่วงล้ำเข้าไปส่องสำรวจค้นหา เราจะได้เห็นพวกเธอถูกจัดวางในห้องนอน บนเตียงนอน ในห้องอาบน้ำ หรือเล่นน้ำในที่ลับตา พื้นที่อันลับตาห่างไกลสายตาก็ให้ความรู้สึกของการเป็นอิสระจากสายตาผู้คน ห่างไกลจากการตรวจสอบของกฎเกณฑ์ ศีลธรรม มันจึงให้สิทธิ์จินตนาการกับผู้ดูว่าจะได้รุกล้ำครอบครองสิ่ง

⁸⁷ อี เอช กอมบริค, **ว่าด้วยเรื่องศิลปะ**, แปลจาก The story of art, แปลโดย รติพร ชัยปิยะพร (กรุงเทพฯ: เดอะเกรทไพนธ์อาร์ท, 2560), 455.

⁸⁸ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, **เมื่อฉันไม่มีขน ฉันจึงเป็นศิลปะ**, 196.

ที่ตนมองเห็นในภาพ ร่างกายและอิริยาบถที่ดำรงอยู่ในเวลาและสถานที่ส่วนตัวดังกล่าว ถูกส่องสำรวจจัดวาง ถ่ายทอดเป็นเนื้อหาในการสร้างสรรค์ที่เพศหญิงเป็นวัตถุถูกกระทำ ศิลปะที่ดำรงอยู่คู่สังคม ในความเป็นไปเช่นนี้ก็คงไม่ใช่เพียงความต้องการของศิลปิน แต่เป็นความคิดจินตนาการทั่วไปของสังคม ของชายในสังคมที่มีความเป็นชายไม่ต่างกับศิลปิน ในยุคของศิลปะที่สะท้อนความสุขและเหตุผลแบบมนุษยนิยม ความสุขและเหตุผลจะเป็นเพียงสิ่งที่ดำรงอยู่กับเพศชาย โดยเพศหญิงคอยรองรับเหตุผลและจินตนาการของความสุข เหตุผลและปัญญาของมนุษย์ไม่ได้ช่วยให้มนุษย์ดำรงอยู่อย่างเท่าเทียม สิ่งต่างๆ ดำเนินไปโดยมีชายเป็นประธานและได้รับประโยชน์

ภาพที่ 34 ภาพ “Le Déjeuner sur l'herbe”, 1862-1863 โดย เอ็ดวาร์ด มาเนต์ (1832-1883) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส

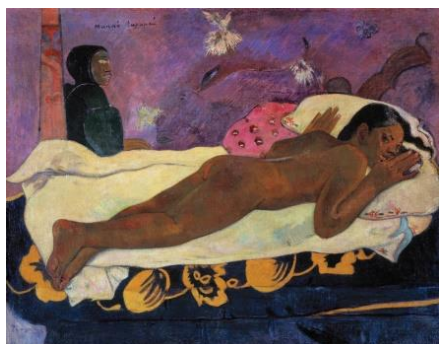
ที่มา: kazoart, L'œuvre à la loupe : Le déjeuner sur l'herbe, accessed March, 2018, available from <https://www.kazoart.com/blog/oeuvre-loupe-dejeuner-sur-lherbe-manet/>

Maria Thereza Alves, **Beyond the Painting**, accessed February, 2018, available from <http://www.mariathezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=>

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ศิลปะก้าวเข้าสู่หนทางของการสร้างสรรค์อันหลากหลาย การเปลี่ยนแปลงของอำนาจ ความเจริญของวิชาความรู้ การพัฒนาก้าวหน้าของรัฐและการปกครอง ทำให้เกิดสังคมแห่งปัจเจก ปัจเจกเสรีเป็นสิ่งที่ถูกสถาปนามันคง ความเจริญของวิชาความรู้ก็ได้ทำให้เกิดสถาบันเฉพาะทางของความรู้ต่างๆ หนึ่งในนั้นคือศิลปะ ศิลปะได้ก่อตัวเป็นสถาบันอันเข้มแข็งที่ได้รับการเผยแพร่สนับสนุนจากรัฐ แต่ความเชื่อในความเจริญก้าวหน้าและความเชื่อในการเป็นปัจเจกเสรีแตกต่าง ก็ได้ทำให้ผู้คนต่างแสวงหาหนทางและสิ่งใหม่ การปฏิเสศแนวทางของสถาบันและแนวทางต่างๆ ที่มีมาถือเป็นวิสัยเพื่อความก้าวหน้า อำนาจของความรู้และจินตนาการของปัจเจก เป็นสิ่งที่จะนำพาสู่การสร้างสรรค์อันเป็นการวิพากษ์และการนำเสนอความจริงแท้ ผลงาน Le Déjeuner sur l'herbe (ค.ศ. 1862-1863) ของมาเนต์ เป็นตัวอย่างของการเป็นศิลปินหัวก้าวหน้า (Avant garde) ที่ไม่ยอมรับความล้าหลังของแนวทางเดิมๆ หรือแนวทางของสถาบันอันไม่พัฒนา ศิลปินควรเป็นผู้

ค้นหาแนวทางการสร้างสรรค์เพื่อนำเสนอความเปลี่ยนแปลงสู่ความจริงแท้ของยุคสมัยอันเป็นปัจจุบัน⁸⁹ ในผลงานชิ้นนี้ มาเนต์ ปฏิเสธท้าทายสิ่งเดิมด้วยการนำวัตถุเรื่องราวอันมีบริบทเฉพาะมาจัดวางสร้างความขัดแย้ง เป็นการวิพากษ์ว่าผลงานศิลปะที่มีอยู่มีมาไม่ได้นำเสนอเรื่องราวที่สัมพันธ์ร่วมสมัยกับปัจจุบัน สิ่งที่ศิลปินทำคือการสร้างโลกที่นำเสนอองค์ประกอบและบรรยากาศที่ทำให้เกิดการปะทะกันของห้วงเวลาที่แตกต่างกัน เหตุผลของตัวบท และบริบทที่แตกต่าง ผลงานนำเสนอความขัดแย้งไม่ลงรอย ความผิดที่ผิดทาง ภาพเปลือยหญิงอันถือเป็นสิ่งเร้นรมย์เพลิตตาเพลิตตาอารมณ์ของสังคม ถูกศิลปินใช้เป็นตัวแทนของความเป็นอดีต เป็นสิ่งไร้สาระ ที่ปรากฏควบคู่กับสิ่งที่แสดงออกถึงความปัจจุบันนั่นคือเพศชายในเครื่องแต่งกายร่วมสมัย เพศหญิงถูกมาเนต์ใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออก ใช้เป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของคู่ตรงข้าม เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับยุคสมัย เป็นความไร้ค่า การกระทำต่อความต่างโดยการตัดแปลงเปลี่ยนความหมายมัน ทำให้มันถูกประณามถือเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้น เพศหญิงคือวัตถุเครื่องมือที่ศิลปินหยิบยกไปใช้อย่างไรก็ได้ แม้จะเป็นการวิพากษ์และการแสดงออกที่ลุ่มลึกก้าวหน้า แต่ก็มีความก้าวหน้าของใครบางคนที่มีสิทธิ์แสวงหาความก้าวหน้าโดยนำใครบางคนมาแก้ผ้า จัดวาง จัดท่าทางสีหน้าอารมณ์ดังความต้องการ นำประเด็นทางเพศของเพศหญิงมาสร้างเป็นความอูจาด ผิดที่ผิดทาง ผิดธรรมเนียมศีลธรรม ให้ถูกเหยียดหยันหัวเราะเยาะ แต่โลกแห่งการสร้างสรรค์ของปัจเจกศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ย่อมจะต้องสำคัญกว่า จะไปใส่ใจอะไรเล็กๆ น้อยๆ อะไรเล็กๆ น้อยๆ ก็หมายถึงเพศหญิงอันเป็นเครื่องมือสำคัญ จะถูกกระทำอย่างไรก็ไม่ใช่สิ่งสำคัญ สถานะของปัจเจกเพศหญิงคืออะไร มีอยู่หรือไม่ก็ไม่ใช่สิ่งสำคัญ

⁸⁹ เดวิด คอตติงตัน, ศิลปะสมัยใหม่: ความรู้ฉบับพกพา, 60-74.

ภาพที่ 35 ภาพ “Spirit of the Dead Watching”, 1892 โดย ปอล โกแกง (1848-1903) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส

ที่มา: Wikimedia Commons, **Paul Gauguin- Manao tupapau (The Spirit of the Dead Keep Watch)**, accessed March, 2018, available from [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_Gauguin-Manao_tupapau_\(The_Spirit_of_the_Dead_Keep_Watch\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_Gauguin-Manao_tupapau_(The_Spirit_of_the_Dead_Keep_Watch).JPG)

Maria Thereza Alves, **Beyond the Painting**, accessed February, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=>

ศิลปินฝรั่งเศสอีกคนที่แสดงออกถึงจิตวิญญาณของศตวรรษยุคสมัยได้ดีก็คือ ปอล โกแกง ศิลปะของโกแกงแสดงออกถึงจิตวิญญาณของการเป็นปัจเจกเสรีผู้ไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของสิ่งใด หรือก็คือการเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง ถือเอาความต้องการของตนเป็นใหญ่ โกแกงปฏิเสธความศิวิไลซ์ของสังคมฝรั่งเศสปฏิเสธสถาบันศิลปะและคำวิจารณ์จากพวกหัวก้าวหน้าด้วยกัน ด้วยความเป็นเจ้าโลกเจ้าอาณานิคม ปัจเจกผู้มุ่งมั่นเช่นโกแกงจึงมองหาชีวิตอื่นที่ห่างไกลจากความศิวิไลซ์มุ่งหน้าสู่หมู่เกาะทะเลใต้ ที่ตาฮิติโกแกงได้พบอิสระเสรีที่เขาตามหา ค้นพบโลกในฝันที่จะทำให้ความเป็นปัจเจกของเขาได้แบ่งบานพองโต ศิลปะของโกแกงสะท้อนจิตวิญญาณของเขาได้เป็นอย่างดีเพราะมันแสดงถึงโลกที่ตัวเองเป็นเจ้าของ มันปฏิเสธกฎเกณฑ์รูปแบบที่มีมา ปฏิเสธกฎเกณฑ์ศีลธรรม อารยธรรม โลกที่โกแกงถ่ายทอดปรากฏเฉพาะสิ่งที่เขาต้องการ สิ่งที่เขาครอบครองปรารถนาลุ่มหลง ผลงานของเขาเป็นคุณค่าการสร้างสรรคอันมหัศจรรย์ มันดูแปลกประหลาดลึกลับ มีเสน่ห์เข้ายวนนำค้นหา มีสีสันองค์ประกอบที่แปลกตา ให้ความรู้สึกเหนือจริงที่เรียบง่ายชัดเจนงดงาม แม้ในช่วงชีวิตเขาจะไม่ได้ชื่นชมความสำเร็จทางศิลปะของตนเอง แต่โลกศิลปะตะวันตกตระหนักถึงคุณค่าในการสร้างสรรค์ของเขา มันแสดงถึงการเป็นปัจเจกผู้มุ่งมั่นไม่ยอมอ่อนข้อให้สิ่งใด นี่นับเป็นคุณค่าของจิตวิญญาณเสรีอันเป็นคุณค่าสูงสุดของตะวันตก ปัจเจกเสรีผู้มีตนเองเป็นศูนย์กลาง การเป็นศูนย์กลางของโกแกงที่มีความปรารถนาของตนเองเป็นศูนย์กลาง ปฏิเสธกฎเกณฑ์ ศีลธรรม อารยธรรม ก็สะท้อนในผลงานเช่นกัน ผลงานอันเต็มไปด้วยภาพของหญิงสาวพื้นเมืองที่มีตั้งแต่เด็กหญิงที่เพิ่งแตกเนื้อสาวไปจนถึง

วัยสาวสะพรั่ง เหล่านี้ก็จะไม่ใช่การถูกครอบครองโดยการถ่ายทอดเป็นผลงานเท่านั้น ทั้งนี้หมู่เกาะทะเลใต้ก็จะขึ้นชื่อกับชายผิวขาวเจ้าอาณานิคมว่าเป็นสวรรค์บนดินที่ใครๆ จะได้เสพสุขกับเด็กสาวชาวพื้นเมืองได้ตามต้องการ โลกศิลปะบริสุทธ์ก็จะแสดงการแสดงออกที่บริสุทธ์ที่ไม่มี การปิดบัง โกงแกงก็คือผู้บรรลุลึ่ดงกล่าวและกลายเป็นประวัติศาสตร์ของโลกตะวันตก ส่วนที่ตะวันตกกระทำกับความเป็นอื่น กับหญิงชาวพื้นเมืองก็จะไม่มีความสำคัญ โกงแกงจบชีวิตบนสวรรค์ของเขาด้วยโรคซิฟิลิส⁹⁰

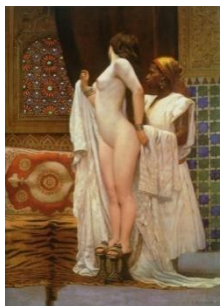

ภาพที่ 36 ภาพ “La Grande Odalisque”, 1814 โดย ชอง ออกุสต์ โดมินิค แองส์ (1780-1867) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส

ที่มา: Wikimedia Commons, **Jean Auguste Dominique Ingres, La Grande Odalisque, 1814**, accessed February, 2018, available from https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean_Auguste_Dominique_Ingres,_La_Grande_Odalisque,_1814.jpg

Maria Thereza Alves, **Beyond the Painting**, accessed February, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=>

⁹⁰ Themomentum, การผจญภัยของ ‘พอล โกแกง’ จากพนักงานธนาคารสู่ศิลปินผู้บุกเบิกศิลปะสมัยใหม่, เข้าถึงเมื่อ สิงหาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://themomentum.co/something-between-paul-gauguin/>

ภาพที่ 37 ภาพ “Harem After the Bath”, 1894 โดย ปอล บูชาร์ (1853-1937) เทียบกับภาพในวิดีโอของอัลเวส

ที่มา: Fineartamerica, **Harem After the Bath, circa 1894**, accessed April, 2018, available from <https://fineartamerica.com/featured/harem-after-the-bath-circa-1894-paul-louis-bouchard.html?product=art-print>

Maria Thereza Alves, **Beyond the Painting**, accessed February, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=>

ในผลงานศิลปะสถาบัน (Academic art) ที่มุ่งทำงานเพื่อสนองสถาบันทางสังคมนั้น เราก็จะเห็นว่าการสร้างงานเพื่อชนหมู่มากในสังคมนั้นมีความเป็นไปได้ไปเช่นไร ทั้งนี้งานที่ตอบสนองความต้องการของสังคมก็จะสะท้อนถึงมุมมองวิสัยทัศน์ของสังคม ภาพเปลือยของหญิงสาวอังกดงามเป็นผลผลิตที่ขาดไม่ได้ในสายการผลิต ศิลปินเช่น แองส์, ปอล บูชาร์ สร้างผลงานภาพเปลือยไว้เป็นจำนวนมาก ร่างกายอังกดงามของหญิงสาวถูกปรับแต่งจัดวางอย่างประณีตบรรจง เพื่อขบขันให้ได้เป็นภาพที่ถ่ายทอดความหมายและอารมณ์ของศิลปิน อารมณ์ของศิลปินที่ก็ทำเพื่อตอบสนองสังคม ภาพอันประณีตบรรจงเหล่านี้เป็นสิ่งที่มิไว้ให้อัจฉริยะเพื่อความเพิลิตเพิลินอารมณ์ ก็จะถูกกลายเป็นสิ่งปกติธรรมดาของสังคม ภาพที่ผลิตโดยศิลปินสถาบันที่เผยแพร่ในวงกว้างเช่นนี้ หลากภาพแสดงออกถึงการปลุกเร้าและเรื่องราวทางเพศชัดเจน ซึ่งก็แสดงออกชัดเจนถึงความต้องการของสังคมที่ต้องการสิ่งปลุกเร้า จินตนาการของชายผิวขาวเจ้าอาณานิคมก็ต้องสะท้อนค้นหาผ่านทางร่างกายหญิงสาว และผ่านบรรยากาศของอาณานิคมตะวันออก (Orient) ที่ที่ค้นหาของตนได้ทำให้ตนยึดมาเป็นอาณานิคม ผลงานในกลุ่มนี้ก็จะมึลักษณะดังกล่าวที่สร้างภาพจัดวางหญิงสาวเปลือยภายในดินแดนตะวันออก ให้ผู้ชมที่ได้ชมได้สัมผัสกับจินตนาการของสุลต่านผู้ครอบครองฮาเร็มเพื่อสนองค้นหาของตน

จากที่ผ่านมามาเราคงพอจะเห็นภาพกันได้ว่าในประเด็นเนื้อหาที่กล่าวมานั้น มีการปรากฏของการเหลื่อมล้ำ ของอำนาจที่ไม่เท่าเทียม ในศิลปะเราได้เห็นความเป็นใหญ่ของเพศชาย ได้เห็นเพศชายจัดการกับเพศหญิงในรูปแบบต่างๆ เห็นช่วงเวลาต่างๆ ที่รูปแบบและพฤติกรรมของอำนาจมี

ความเปลี่ยนแปลง เห็นการยินยอมของเพศหญิงและการปรากฏของคุณค่าในรูปแบบต่างๆ ที่ให้อำนาจกับเพศชาย นอกเหนือจากในมุมมองของศิลปะ เพศชายก็ดูจะเป็นผู้ครองอำนาจในทุกมิติแง่มุมของสังคมมาทุกยุคสมัย อำนาจของเพศชายดูจะเป็นความจริงที่เป็นสากล เป็นความเป็นจริงตามธรรมชาติที่เพศชายเกิดมาพร้อมคุณสมบัติอันเหนือกว่า สมควรที่จะเป็นผู้ครอบครองและกำหนดความเป็นไปของทุกสิ่ง โดยเพศหญิงจะต้องยอมตาม

อำนาจอันไม่เท่าเทียมที่อ้างว่าเป็นเหตุผลตามธรรมชาติเหล่านี้ มันเป็นความจริงแท้ตามธรรมชาติหรือไม่ ทั้งนี้หากพิจารณาด้วยมุมมองความคิดแบบโครงสร้างนิยม-หลังโครงสร้างนิยมแล้ว อำนาจไม่ได้เป็นสิ่งที่เป็คุณสมบัติติดตัวตามธรรมชาติแต่อย่างใด แต่อำนาจเกิดจากการประกอบสร้างผ่านการให้นิยามความหมาย ความหมายและการนิยามเป็นสิ่งที่บอกเราว่าบุคคลกลุ่มคนชนชั้นใดหรือใคร ที่เราควรมอบอำนาจให้เขา ควรเชื่อฟัง ยอมตาม ยอมให้เขาอยู่เหนือเรา อำนาจที่เป็ความหมายนี้เป็สิ่งที่ฟูโกต์เรียกว่าวาทกรรม อันหมายถึงถ้อยแถลงใดๆ ที่มอบความหมายของอำนาจให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง วาทกรรมอำนาจสามารถสร้างได้จากความรู้ เพราะเมื่อความรู้บอกเราว่าสิ่งใดเป็ความหมาย คุณค่า เป็ธรรมชาติหรือความจริง เหล่านี้ก็จะเป็ตัวชี้นำตัวตนแบบแผนการประพฤติปฏิบัติต่างๆ ที่ถือเป็อำนาจอยู่เหนือเรา วาทกรรมทำงานทั้งในระดับจิตสำนึกที่เราสามารถรู้คิดได้ นอกจากนี้วาทกรรมยังทำงานในระดับจิตไร้สำนึกที่อำนาจกระทำกับเราโดยที่เราไม่รู้ตัว เราทำตามอำนาจอย่างเป็ธรรมชาติโดยอัตโนมัติ

กระบวนการทางสังคมต่างๆ คือผู้ส่งมอบหยิบยื่นวาทกรรมความหมายให้กับเราในรูปของภาษาและสัญญาณต่างๆ ทั้งตัวบท เรื่องเล่า ข้อความถ้อยแถลง รวมไปถึงวัตถุเหตุการณ์ต่างๆ ที่สามารถสื่อสารความหมายของวาทกรรม กระบวนการทางสังคมยังมีความสำคัญในการเป็ตัวกำหนดสร้างความหมายในจิตไร้สำนึก อันเป็องค์ประกอบสำคัญในความเป็นตัวตนของมนุษย์อีกด้วย สังคมเป็ผู้หยิบยื่นวาทกรรม ประกอบสร้างความหมายให้การดำรงอยู่ของเรา ความหมายและวาทกรรมแรกๆ ที่เรารับมาจากสังคมก็คือวาทกรรมความแตกต่างทางเพศ การแบ่งแยกทางเพศและอำนาจที่ไม่เท่าเทียมโดยเพศชายมีความเหนือกว่าที่มักมองกันว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่ในความรู้จิตวิเคราะห์ ฟรอยด์และลากรองอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า ความแตกต่างทางเพศไม่ได้เป็สิ่งที่เกิดขึ้นจากปัจจัยทางชีววิทยาตามธรรมชาติ แต่เป็สิ่งที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้และการเป็ส่วนหนึ่งของสังคม เพศสรีระ (Sex) และเพศสถานะ (Gender) เป็คนละสิ่งกัน เพศสถานะเป็สิ่งที่ถูกกำหนดหยิบยื่นให้โดยสังคมและวัฒนธรรม⁹¹ ลากรองซึ่งเป็ผู้ที่นำความรู้จิตวิเคราะห์ของฟรอยด์มาพัฒนา

⁹¹ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์**, 194-195.

ต่อ โดยเชื่อมโยงจิตวิเคราะห์เข้ากับแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของโซซูร์ ลากองเสนอทฤษฎีความคิดต่อพัฒนาการการประกอบสร้างตัวตนของมนุษย์ ที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นมนุษย์อย่างที่เราเห็นกัน ความคิดที่ลากองเสนอ ทำให้เราเห็นว่าความหมายและวาทกรรมความแตกต่างทางเพศมีที่มาที่ไปอย่างไร

ลากองเสนอว่า มนุษย์เริ่มมีตัวตนครั้งแรกจากการสะท้อน ตอบสนองปฏิสัมพันธ์ที่เด็กมีต่อแม่ ลากองเรียกความเปลี่ยนแปลงขั้นตอนนี้ว่าระยะการสะท้อน (Mirror stage) เกิดขึ้นเมื่อเด็กอายุได้ 8-16 เดือน ปฏิสัมพันธ์ที่เด็กมีต่อแม่จะทำให้เด็กรับรู้ตัวตนเองคือเป้าของความปรารถนา และรับรู้ความหมายการมีอยู่ของตนเอง โดยเด็กจะเพื่อฝันจินตนาการสร้างภาพลักษณ์ (Image) ของตนเองขึ้นมา ภาพลักษณ์อันเป็นจินตนาการทำให้ตัวตนของเด็กอยู่ในระเบียบของโลกแห่งจินตนาการ (Imaginary order) ภาพลักษณ์จอมปลอม (False images) เหล่านี้จะก่อตัวสร้างเป็นเอกลักษณ์ บดบังสภาพตามธรรมชาติแท้จริงอันกระจัดกระจาย (Fragmented) เด็กจะลุ่มหลงในความมีตัวตน ชื่นชมในอัตตาที่สอดคล้องสมบูรณ์ของตัวเอง (Narcissistic self) จินตนาการจากการสะท้อนจึงเป็นที่มาของตัวตน หรือตัวตนถูกสร้างขึ้นจากจินตนาการนั่นเอง⁹²

กระบวนการสำคัญครั้งที่สองเกิดขึ้นเมื่อเด็กเริ่มเรียนรู้ภาษา จากขั้นก่อนที่เด็กมีตัวตนอันสมบูรณ์ในโลกจินตนาการที่โลกมีเพียงตนเองและแม่ การเข้าสู่ระบบภาษาที่เป็นระบบภาพแทนของสิ่งต่างๆ ซึ่งนอกจากโลกภายนอกกรอบตัว ภาษายังเป็นภาพแทนของการระบุสถานะตัวตนในระบบสังคมอีกด้วย การเข้าสู่ภาษาทำให้เด็กเข้าสู่การมีตัวตนในระบบภาษา มีตัวตนเป็นบุคคลหนึ่งในระบบสังคม ภาษากำหนดให้ตัวตนสถิตอยู่ในหน่วยความหมายหนึ่ง que เด็กจำเป็นต้องยึดเกาะเพื่อใช้แทนยืนยันการมีอยู่ของตนเอง การเป็นหนึ่งหน่วยความหมายนี้เองที่จะนำไปสู่การประกอบสร้างตัวตนของเด็กโดยไม่อาจหลีกเลี่ยง เพราะเมื่อต้องอยู่ในสังคมเด็กจะมีตัวตนได้ก็โดยการเป็นหน่วยความหมาย หากไม่แล้วการมีอยู่ก็จะกลายเป็นสิ่งที่รับรู้ไม่ได้ทั้งต่อผู้อื่นรวมถึงตนเอง ภาษาที่ใช้ระบุตัวตนและสิ่งต่างๆ ยังประกอบไปด้วยระบบความหมาย ระบบจำแนกแยกแยะ ตำแหน่ง สถานะ อันเป็นระบบทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเหล่านี้ถือเป็นระบบความหมายเชิงสัญลักษณ์ การเข้าสู่ภาษาของเด็กจึงเป็นการเข้าสู่ระเบียบของระบบทางสัญลักษณ์ (Symbolic order) นี้เองคือสิ่งที่มอบตัวตนในรูปแบบของ "ฉัน" ที่แปลกแยก (Alienated "I") ให้กับทุกคนเพื่อใช้เป็นตัวเอง⁹³

⁹² ยศ สันตสมบัติ, **ฟรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์: จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 121-122.

⁹³ เรื่องเดียวกัน, 122-127.

ระยะของการเข้าสู่ภาษายังเป็นช่วงสำคัญของชีวิต ก่อนหน้าเด็กมีตัวตนอันสมบูรณ์ในโลกจินตนาการที่มีเพียงตนเองและแม่ ระยะภาษาทำให้โลกไม่ได้มีเพียงสองเรา แต่ยังมีคนอื่นหรือบุคคลที่สาม บุคคลที่สามอันเป็นศูนย์กลางของเด็กก็คือพ่อนั่นเอง พ่อคือผู้ทำลายโลกของเด็กที่หลอมรวมกับแม่ พ่อคือผู้ชักนำเด็กสู่โลกของกฎเกณฑ์สังคมแบบปิตุลาธิปไตย (Patriarchal society) สู่อำนาจ ระบบอำนาจ อันมีแบบแผนกฎเกณฑ์ที่ไม่อนุญาตให้เด็กได้สมปรารถนาสู่สถาบันทางสังคมวัฒนธรรมอันเต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ข้อห้ามไม่ให้เด็กได้ทำอย่างใจ กฎเหล่านี้ลากองเรียกมันว่าเป็น “กฎเกณฑ์ของพ่อ” (Law of the father) ที่ได้มอบข้อห้าม แบบแผน บทบาทและตัวตนให้เด็ก พ่อจึงเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนกฎเกณฑ์ของพ่ออันเป็นตัวแทนอำนาจข่มขู่ (Castration figure)⁹⁴

การเข้าสู่ระยะดังกล่าวก่อให้เกิดปมขัดแย้งสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดตัวตนความเป็นไปในระบบสังคม ปมดังกล่าวก็คือปมเอ็ดิปัส (Oedipus complex) อันเป็นปมขัดแย้งของการปรารถนาในตัวแม่แต่ถูกห้ามปรามโดยพ่อ ดังที่ได้กล่าวไว้ในระยะก่อนหน้า เด็กอยู่ในโลกจินตนาการอันสมบูรณ์อ้อมอ้อมที่มีเพียงตนเองและแม่ การมีบุคคลที่สามคือพ่อที่ปรากฏตัวพร้อมการเป็นตัวแทนระบบสัญลักษณ์ที่เป็นกฎเกณฑ์ของพ่อ กฎเกณฑ์ของการปิดกั้นห้ามปรามที่ทำให้เด็กต้องแยกจากแม่ อันเป็นความเจ็บช้ำรุนแรง การที่แม่ต้องห่างจากเด็กไปในเวลานี้เด็กจะเข้าใจว่าแม่จากไปหาพ่อ เด็กจะจินตนาการเชื่อมโยงถึงความปรารถนาของแม่สู่สิ่งที่พ่อบอก โดยลากองเสนอโมโนทัศน์เรื่อง “องคชาติ” (Phallus) เพื่อใช้อธิบาย องคชาติในเชิงสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับพ่อและกฎเกณฑ์ของพ่อ องคชาติเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งที่อยู่ในตัวพ่อซึ่งแม่ไม่มีและเป็นสิ่งที่แม่ปรารถนา องคชาติเป็นสิ่งที่พรากแม่ไปจากเด็ก เป็นสิ่งที่แม่และเด็กต้องสยบยอม การต้องยอมรับว่าการมีอยู่ขององคชาติคืออำนาจสูงสุด ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกถึงความไร้อำนาจ ตนไม่สามารถที่จะควบคุมตอบสนองผู้อื่น การตระหนักเช่นนี้ลากองเรียกว่าเป็นการถูกตอน (castration) ทางสัญลักษณ์ เด็กจะเกิดปมของการถูกตอน (Castration complex) และเลิกความคิดที่จะแย่งชิงครอบครองแม่โดยเก็บกดสิ่งเหล่านี้ไว้ เด็กจะหันไปสยบยอมและบ่งชี้ (Identify) ตนเองกับองคชาติและกฎเกณฑ์ของพ่อโดยหวังว่าสักวันตนเองจะได้มา เพื่อให้ตนเองมีอำนาจและสามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลที่ตนปรารถนาคือแม่ในชั้นจินตนาการนั่นเอง⁹⁵

สังคมปิตุลาธิปไตยสร้างระบบสัญลักษณ์ที่เด็กไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กฎเกณฑ์ของสังคมดังกล่าวก็คืออำนาจของชายเป็นใหญ่ สังคมแห่งกฎเกณฑ์ของพ่อตั้งอยู่บนฐานของรูปสัญลักษณ์

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, 123-124.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, 115-119.

ทางร่างกายที่ประกอบสร้างเป็นความหมายหยิบยื่นให้เด็ก กฎเกณฑ์ของพ่อพรากเด็กจากความปรารถนาและสร้างปมที่ยึดโยงบ่งชี้กับเงื่อนไขเหล่านี้ เด็กชายและเด็กหญิงล้วนต้องเผชิญกับการพรากจากผู้เป็นแม่ เผชิญกับความปรารถนาในตัวแม่ เผชิญกับปมเอติปุส เผชิญกับปมลูกตอนเหมือนกัน แต่กฎเกณฑ์ของพ่อที่เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมและวัฒนธรรมแบบปิตุลาธิปไตย ได้มอบระบบความหมายที่มีอยู่แบบเดียวคือแบบที่มีลึงค์เป็นศูนย์กลาง (Phallic order) การข้ามผ่านปมลูกตอนเด็กจะถูกดึงเข้าสู่ระบบการบ่งชี้ความหมายว่าตนมี หรือไม่มีลึงค์ เด็กชายที่มีลึงค์ก็จะกลายเป็นตัวแทนกฎเกณฑ์ของพ่อ ตัวแทนของอำนาจ เด็กหญิงที่ไม่มีลึงค์จะดำรงอยู่ในสถานะของความขาด เด็กจะยึดโยงตนเองกับแม่ผู้ไม่มีลึงค์ ยึดโยงกับผู้ขาดและปรารถนาในลึงค์ เผื่อการเติมเต็มในสิ่งที่ขาดโดยพ่อหรือผู้ชายคนอื่น⁹⁶

สังคมปิตุลาธิปไตยที่มีเพียงระบบความหมายเดียว ทำให้มีอยู่เพียงเงื่อนไขเดียวในการดำรงอยู่ ผู้หญิงดำรงอยู่โดยมีโครงสร้างของจิตไร้สำนึกแบบเดียวกับผู้ชาย (Masculine unconscious structure) ซึ่งถูกครอบครองโดยระบบลึงค์เป็นศูนย์กลาง ความเป็นผู้หญิงไม่มีความหมายให้นิยามในระบบเช่นนี้ ผู้หญิงไม่ได้ดำรงอยู่ (Women does not exist) เธอดำรงอยู่ในฐานะความเป็นชายที่ขาดหาย เธอปรารถนาสิ่งเดียวกับชาย ผ่านเงื่อนไขเดียวกัน แต่เธอไม่มีวันได้ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ เพราะเงื่อนไขทางร่างกายทำให้เธอต้องอยู่ตรงข้าม เธอคือความเป็นอื่น คือสิ่งตรงข้ามกับคุณค่าของความเป็นชาย คือความผิดพลาด บกพร่อง เป็นคนนอก เป็นคนชายขอบแม้จะดำรงอยู่ที่ภายใน การดำรงอยู่ร่วมกันของหญิงชายจึงอยู่ในสภาพเงื่อนไขของความหมายดังกล่าว ความหมายของระบบปิตุลาธิปไตยที่ชายเป็นใหญ่ คุณค่าของผู้หญิงจึงไม่มีในระบบความหมายเช่นนี้ เธอจึงต้องตกเป็นรอง รองรับ ต้อยต่ำ บกพร่อง ขาดหายไม่สมบูรณ์ ต้องรอคอยการเติมเต็มโดยผู้ชาย เพื่อให้เธอมีตัวตนความหมายขึ้นมา⁹⁷

จากคำอธิบายถึงกระบวนการในการประกอบสร้างตัวตนดังกล่าว เราก็พอจะให้เห็นกันแล้วว่า ระบบสัญลักษณ์ของสังคมแบบปิตุลาธิปไตยทำให้ตัวตนตามธรรมชาติถูกยึดครองด้วยตัวตนทางวัฒนธรรมอย่างไร กระบวนการก่อกำเนิดในสังคมดังกล่าว ได้ประกอบสร้างโครงสร้างของจิตไร้สำนึก ที่ยึดโยงกับความปรารถนาที่ไม่มีวันสมหวังและกฎเกณฑ์ของพ่อ โครงสร้างเหล่านี้ทำหน้าที่กำหนดความแตกต่างทางเพศที่มีชายเป็นใหญ่ และเป็นโครงสร้างสำคัญที่ทำหน้าที่กำหนดการให้ความหมายต่อความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยเหตุนี้เราจึงได้เห็นความเป็นไปต่างๆ ของสังคมล้วนมีเพศ

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, 150-151.

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, 152-153.

ชายเป็นศูนย์กลาง กฎเกณฑ์ของพ่อและตัวแทนที่เป็นเพศชายคือศูนย์กลางของอำนาจ เพศหญิงคือความเป็นอื่น คือด้านตรงข้ามของระบบคุณค่า เป็นผู้ขาดพิภพพิการที่จะต้องพึงพิงยอมตามเพศชาย

กฎเกณฑ์ของพ่อและปมความขัดแย้งแบบเอดิปัส เป็นที่มาของสถาบันทางสังคมต่างๆ สถาบันทางสังคมต่างๆ เหล่านี้ก็ล้วนตั้งอยู่บนโครงสร้างของจิตใต้สำนึกเช่นนี้ สถาบันทางสังคมจึงล้วนแล้วแต่มีเนื้อหาที่อิงกับอำนาจกฎเกณฑ์ของพ่อ และอำนาจของเพศชายที่เป็นตัวแทน เราจึงได้เห็นสถาบันต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัวเครือญาติ ความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ ฯลฯ เหล่านี้ล้วนมีอำนาจสูงสุดที่เชื่อมโยงกับอำนาจของพ่อและมีเพศชายเป็นผู้อยู่เหนือกว่าในโครงสร้างอำนาจ สังคมอารยะอันหมายถึงสังคมที่เต็มไปด้วยการประดิษฐ์สร้างสั่งสมความเจริญทางสังคมวัฒนธรรมในด้านต่างๆ จึงหมายถึงสังคมที่เต็มไปด้วยการสถาปนาอำนาจกฎเกณฑ์ของพ่ออย่างทั่วถึงมั่นคง อำนาจของเพศชายก็จะจะเป็นไปอย่างทั่วถึงมั่นคงเช่นกัน⁹⁸

อารยธรรมที่ประกอบสร้างจากการเป็นตัวแทนอำนาจสูงสุดของพ่อ อารยธรรมจึงเป็นอำนาจสูงสุดไม่ต่างจากพ่อ อารยธรรมของพ่อ สร้างอำนาจให้ตัวแทนกฎเกณฑ์ของพ่อคือเพศชายให้มีอำนาจเหนือเพศหญิง อารยธรรมของพ่อกระทำกับความเป็นอื่น หนึ่งในความเป็นอื่นที่ชี้วัดได้จากปัจจัยทางรูปร่างภายนอกไม่ต่างจากเพศหญิง ก็คือความเป็นอื่นทางชาติพันธุ์ ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ก็แน่นอนว่าไม่ได้มีพ่อคนเดียวกัน นี่จึงถือเป็นความเป็นอื่นของกฎเกณฑ์ของพ่อ พ่อที่เป็นอำนาจสูงสุด ชาติพันธุ์อื่นที่มีพ่อคนอื่นย่อมถือเป็นความเป็นอื่น เป็นศัตรูต่ออำนาจของพ่อ ระบบสัญลักษณ์แห่งกฎเกณฑ์ของพ่อ มอบความหมายให้ความเป็นอื่นคือเพศหญิงเป็นความต่ำ ความขาดความพิภพพิการอย่างไร ชาติพันธุ์อื่นที่เป็นความเป็นอื่น ก็จะถูกกระทำไม่ต่างกัน อารยธรรมตะวันตกจึงมอบความเป็นอื่นและความหมายในทางลบต่างๆ นานา ให้กับชาติพันธุ์อื่นๆ

ในบรรพคดีนิยม (Orientalism) เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) ก็ได้อธิบายถึงการที่สถาบันความรู้ของชาวตะวันตก ประกอบสร้างความหมาย ภาพแทน ภาพเหมารวมของตะวันออกให้มีลักษณะดังเพศหญิง ตะวันออกและเพศหญิงที่เป็นความต่างของสังคมปิตุลาธิปไตยตะวันตก ได้ถูกใช้เป็นเครื่องเปรียบเทียบต่างเพื่อสร้างความหมายให้ตนเองที่เป็นศูนย์กลาง ผลจากกระบวนการประกอบสร้างภาพแทนความหมายดังกล่าว เพศหญิงในสังคมปิตุลาธิปไตย-ตะวันออกในภาพแทนภาพเหมารวมของตะวันตก ก็จะเป็นความอ่อนด้อย ความอ่อนแอ ความขาดไม่สมบูรณ์ ความมงาย ไร้เหตุผล ไร้วุฒิภาวะ ไม่สามารถปกครองดูแลตัวเองได้ ไม่สนใจเรื่องความก้าวหน้าพัฒนา ฯลฯ นอกจากการเปรียบเทียบให้ภาพของความต่ำด้อย ศูนย์กลางที่เป็นชายผิวขาวชาวตะวันตกยังประกอบสร้างภาพ

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, 158-159.

แทนให้ความเป็นอื่นสนองประโยชน์ ตัณหา จินตนาการเพื่อฝัน และความต้องการของตนในรูปแบบต่างๆ เช่น กำหนดให้กลายเป็นสิ่งล่อลวงยั่วชวน มีเสน่ห์ลึกลับน่าหลงใหล มีลักษณะตามธรรมชาติที่เต็มไปด้วยตัณหาราคะ มีความบริสุทธิ์ผุดผ่องนุ่มนวลน่าหลงใหล เป็นสิ่งที่ท้าทายให้พิชิตครอบครอง เป็นสิ่งที่สามารถศึกษาทำความเข้าใจ สามารถฝึกให้เชื่อและครอบครองได้ ฯลฯ ภาพแทนและภาพเหมารวมเช่นที่ได้กล่าวมา ก็ได้ให้ประโยชน์เกื้อหนุน เป็นเหตุผลให้ความชอบธรรมกับปฏิบัติการอาณานิคม รวมถึงการหาประโยชน์จากเพศหญิง เพศชายชาวตะวันตกคือความเจริญวิไลซ์ คือความยิ่งใหญ่มีอารยธรรม คือสติปัญญาและความมีวุฒิภาวะ คือเหตุผล ความเจริญก้าวหน้า เหล่านี้ก็เป็นความถูกต้องชอบธรรมที่ตนเองจะเป็นผู้ยึดครอง ควบคุมปกครอง เป็นผู้ชี้แนะ มีอำนาจนำ เป็นศูนย์กลางของผลประโยชน์ที่ความเป็นอื่นทั้งหลายต้องยอมตาม⁹⁹

ความถูกต้องชอบธรรมของการกระทำดูจะเป็นเงื่อนไขและความจำเป็น การเป็นผู้มีอารยธรรมก็จะต้องทำอะไรให้ถูกต้องชอบธรรม อารยธรรมคือตัวแทนอำนาจของพ่อ การสยบยอมต่ออารยธรรมก็เท่ากับการสยบยอมต่ออำนาจของพ่อ อารยธรรมก่อร่างด้วยสถาบันทางสังคมต่างๆ สถาบันต่างๆ ต่างก็ล้วนเป็นตัวแทนอำนาจและกฎเกณฑ์ของพ่อ ในช่วงเริ่มต้นอาณานิคม สถาบันต่างๆ เหล่านี้ต่างเป็นส่วนสำคัญต่อปฏิบัติการอาณานิคม ส่วนหนึ่งที่ใช้อธิบายการออกล่าอาณานิคมว่า “God, gold, and glory” ก็จะมี ความชัดเจน สถาบันศาสนาเป็นสิ่งชัดเจนของการเป็นตัวแทนกฎเกณฑ์ของพ่อ ตะวันตกใช้ศาสนาเป็นเหตุผลสำคัญต่อการออกล่าครอบครองดินแดนอาณานิคม อำนาจของพ่อยอมเป็นอำนาจสูงสุด อาณาจักรของพ่อเป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด กฎเกณฑ์ของพ่อจะต้องมีเพียงหนึ่งที่ต้องมีพลังตั้งชูสูงเด่นเป็นสง่า ความต่างจึงต้องถูกทำให้หมดไป ปฏิบัติการทางศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในอาณานิคม อีกหนึ่งสถาบันของพ่อก็คือสถาบันกษัตริย์ที่ก็เชื่อมโยงกับศาสนา กษัตริย์คืออำนาจสูงสุดคือพ่อของสังคม ข้ออ้างของการทำเพื่อความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์และอาณาจักร เป็นสิ่งที่พบได้เสมอตามบันทึกของการล่าอาณานิคม หากกษัตริย์เห็นค่าผลงาน นั่นก็ย่อมหมายถึงชื่อเสียงเงินทองเกียรติยศ ทรัพย์สินเงินทองก็แน่นอนว่าเป็นสิ่งปรารถนาของชายผู้ปรารถนาในอำนาจ ผู้เป็นตัวแทนกฎเกณฑ์ของพ่อ ชายผู้กดขี่เพศหญิง ศาสนาที่กดขี่เพศหญิง สถาบันการปกครองที่ไม่เคยมีผู้หญิงอยู่ในสายตา

ประเทศฝรั่งเศสแม้จะเริ่มกิจการช้ากว่า แต่สุดท้ายก็ได้มาเป็นหนึ่งในเจ้า ของกิจการอาณานิคม ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 อันเป็นยุคของอำนาจศักดินา อำนาจสำคัญก็ยังคงอยู่กับสถาบันกษัตริย์ ความคิดแบบมนุษยนิยมที่เชื่อมโยงถึงคลาสสิกก็ทำให้อำนาจของคลาสสิกกรีก-โรมันเป็นคุณค่า อารยธรรมคลาสสิกอันเป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมตะวันตก ก็ได้ทำให้ตะวันตกมีพ่อเป็น

⁹⁹ ดนยา ทรัพย์ยิ่ง, “บทละครโต้กลับ: การวิพากษ์วรรณกรรมเอกของยุโรป”, 43-77.

กรีก-โรมัน การคิดว่าตนเองสืบเชื้อสายมาจากชาวกรีก-โรมันโบราณก็เป็นความคิดของชาวฝรั่งเศส ในงานของปูแซงเราก็จะเห็นได้ชัดเจนว่าภาพหญิงเปลือยของเขา สื่อถึงตัวบทคลาสสิก ความเป็นประติมากรรมคลาสสิก มากกว่าจะเป็นการถ่ายทอดภาพของผู้หญิงที่มีชีวิตจิตใจจริงๆ ผู้หญิงจริงๆ ที่มีชีวิตคือความเป็นอื่น คือความอ่อนด้อยพิกลพิการ ศาสนาอันเป็นสถาบันอำนาจของพ่อก็ระบุมไว้ชัดเจนถึงบาปกำเนิดซึ่งเกิดจากเพศหญิง อีวาคือผู้ล่อลวงอาดัมให้กินผลไม้ไม่ต้องห้าม ผู้หญิงจึงกลายเป็นเพศของการล่อลวง มารยา ความผิดบาป ร่างกายของพวกเธอคือสิ่งล่อลวงให้ลุ่มหลง คือของต่ำ อำนาจมีด¹⁰⁰ ภาพแทนอันต่ำทรามของเพศหญิงจึงทำให้พวกเธอไม่ใช่สิ่งที่จะถูกนำเสนอในงานของปูแซง เพศหญิงต้องถูกจัดการด้วยกฎเกณฑ์ของพ่อ ด้วยตัวบทตำนานคลาสสิก เส้นสายจากประติมากรรมคลาสสิก เพศหญิงต้องถูกยึดครองปิดทับด้วยกฎเกณฑ์ของพ่อ เพศหญิงจึงจะสามารถมีอยู่ได้¹⁰¹ กรอบมุมมองที่มีต่อเพศหญิงก็ได้กลายเป็นกรอบในการประเมินและควบคุม เพศหญิงรับเอาภาพที่ไม่พึงปรารถนามาแทนตนเอง และต้องอยู่ในกรอบตัวบทที่เพศชายประกอบสร้างให้เธอ เช่นจะต้องสำอางมั่งรูปปั้น ต้องบริสุทธิ์เหมือนพระแม่มารี ต้องสอดส่องตรวจตราตนเองให้เป็นดังตัวบทที่เพศชายประกอบสร้าง¹⁰²

มุมมองต่อความเป็นอื่นดังกล่าวก็น่าจะสอดคล้องกับปฏิบัติการอาณานิคม ตะวันตกที่มองส่วนอื่นว่าเป็นอื่นอันอ่อนด้อยด้อยต่ำ พิกลพิการ เป็นความป่าเถื่อนไร้อารยธรรม เป็นความงมงายไร้เหตุผลไม่พัฒนา นี่จึงไม่แปลกอะไรที่ดินแดนต่างๆ จะต้องถูกบุกรุกแย่งชิง เมื่อความเป็นอื่นคือความไร้อารยธรรม ก็จะมีแต่กฎเกณฑ์ของพ่อที่เป็นอารยธรรมเท่านั้น ที่จะทำให้ความเป็นอื่นดำรงอยู่ได้ อำนาจสูงสุดของพ่อ อำนาจสูงสุดของอารยธรรมตะวันตก จึงได้ตั้งตนเป็นศูนย์กลาง บุกรุกแทรกผ่านเพื่อให้อำนาจของตนขึ้นสู่จุดสุดยอด เป็นเจ้าของครอบครองดินแดนต่างๆ

คริสต์ศตวรรษที่ 18 ที่เรียกกันว่าเป็นยุคภูมิธรรม (Enlightenment) อำนาจและคุณค่าสูงสุดในยุคนั้นคือปัญญา ความรู้ และเหตุผล เหตุผลความรู้ปัญญาถือเป็นคุณสมบัติติดตัวของเพศชาย สถาบันวิชาความรู้เป็นหนึ่งในสถาบันแห่งกฎเกณฑ์ของพ่อที่กลายมาเป็นอำนาจคุณค่าสูงสุด ความรู้เป็นสิ่งที่นำมาสู่ความจริงแท้ ความถูกต้องจริงแท้ก็จะต้องมีเพียงหนึ่ง การเข้าถึงความจริงที่เป็นแก่นแท้ที่มีเพียงหนึ่งก็จะเป็นจุดสุดยอดของความรู้ ในผลงานภาพเปลือยของศิลปินในคริสต์ศตวรรษที่ 18 อย่าง ฟร็องซัวส์ บูแซร์, อองตวน วาโต, ชอง ฟราโกนาร์ต ก็อาจจะทำให้เรานึก

¹⁰⁰ ธเนศ วงศ์ ยานนาวา, เขียนหญิง: อำนาจ โยนิ และการเขียนของลิ่งค์, 37, 50.

¹⁰¹ ธเนศ วงศ์ ยานนาวา, เมื่อฉันไม่มีขน ฉันจึงเป็นศิลปะ, 161-163.

¹⁰² ธเนศ วงศ์ ยานนาวา, เขียนหญิง: อำนาจ โยนิ และการเขียนของลิ่งค์, 63-65,

สงสัยได้ว่าเหตุใด ในยุคของเหตุผล ปัญญา ความรู้ ศิลปะภาพเปลือยของศิลปินเหล่านี้ จึงให้ภาพที่ดู จะไร้เหตุผลที่ได้นำเพศหญิงมาเปลือยกายเป็นวัตถุให้ชายจ้องมอง ความสงสัยเช่นนี้เนื่องจากเราเชื่อว่าเหตุผลความรู้ เป็นคุณค่าที่จะนำไปสู่ความจริง ความดีงาม ความสุขเสมอภาคเท่าเทียม ภาพที่ สมองจินตนาการอารมณ์ทางเพศกระทำกับผู้หญิงก็ย่อมเป็นสิ่งขัดแย้ง แต่หากเราพิจารณาด้วยความ คิดแบบหลังโครงสร้างนิยม หลังสมัยใหม่ว่าปัญญาวิชาความรู้ ไม่ได้นำไปสู่สิ่งใดเลย นอกจาก เป็นเครื่องมือของอำนาจในตัวเอง ความรู้นำไปสู่การกระทำของความรู้เอง เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุ ความปรารถนาและจุดประสงค์ของตัวเอง วินัยของสถาบันวิชาที่ทำให้ความรู้มีเพียงหนึ่งเดียว ที่ ได้สถาปนาเป็นสถาบันอันเข้มแข็งชูขึ้นตั้งตระหง่าน เหล่านี้ก็แสดงนัยบ่งบอกถึงความเป็นชาย ยุค แห่งพลังทางปัญญาเหตุผลความรู้ก็คือยุคแห่งพลังของความเป็นชาย

เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไมแปลกที่ภาพเปลือยที่สร้างสรรค์กันในเวลา นี้จะมีความเป็นไปได้ใน ลักษณะที่เป็น เพราะมันก็สอดคล้องเป็นเนื้อเดียวกันกับบทบาทของความรู้อันถือเป็นคุณค่าสูงสุด ของยุคสมัย เพศหญิงในภาพเปลือยอยู่ในอิริยาบถที่เป็นธรรมชาติของตัวเอง อยู่ในห้วงเวลาและ สถานที่ส่วนตัวที่เป็นของตัวเอง พวกเขาถูกจัดวางด้วยตำแหน่ง องค์ประกอบ ให้กลายเป็นองค์ ประธานวัตถุของการจ้องมองส่องสำรวจ บรรยากาศและความลึกในภาพก็ดูดึงดูดเชิญชวนให้เราบุกรุกเข้าไปล้วงล้ำยึดครอง แสงที่สาดส่องพุ่งตรงสู่เธอก็เปรียบดังแสงสว่างทางปัญญาที่สาดส่องแจก แจงให้เห็นรายละเอียด ลูบไล้โลมเลียเพื่อเจตนาในการเข้าถึงความจริง ความรู้พุ่งตรงเข้าสู่ความลึก ที่มีเพศหญิงเป็นเป้าองค์ประธาน จุดหมายก็เพื่อการเข้าถึงแก่นแท้ที่อยู่ภายใน เข้าถึงสารัตถะหนึ่ง เดียวที่เป็นจุดสุดยอดที่ความรู้จะบรรลุ ความรู้ในยุคสมัยดังกล่าวก็ถูกให้ความหมายว่าเป็นการเข้าถึง ความจริงของสิ่งต่างๆ ธรรมชาติอันนอนรออยู่ในที่ของมัน อยู่ในความเป็นธรรมชาติของมัน เปล่าเปลือย เปิดโล่งรอให้ผู้รู้ได้เข้าไปทำการศึกษาส่องสำรวจ ทำความเข้าใจประกอบสร้างเป็นความรู้ ใช้ความรู้ กระทำกับมัน ยึดครองมัน มีอำนาจเหนือมัน¹⁰³

แต่ธรรมชาติของความรู้ที่เป็นการประกอบสร้าง ก็สะท้อนในภาพเขียนที่ได้ประกอบ สร้าง หญิงเหล่านั้นภายใต้การนำเสนอให้คุณเป็นธรรมชาติ แต่ก็ยังเป็นธรรมชาติที่สมยอมและยั่ววน ท่าทางของหญิงสาวที่อ้างว่าเป็นธรรมชาติ กลับเป็นท่าทางที่มีการควบคุมจัดวางให้สนองตัณหา อารมณ์ชัดเจน ธรรมชาติถูกยึดเยียดความหมายของการสมยอม ธรรมชาติจึงสะท้อนความต้องการ ตามธรรมชาติของเพศชายที่ปรารถนาที่จะได้ส่องสำรวจและครอบครอง ธรรมชาติอันเป็นความเป็น อื่นของวัฒนธรรม มีไว้เพื่อตอบสนองตัณหาผ่านวัฒนธรรมของเพศชาย

¹⁰³ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, *เมื่อฉันไม่มีขน ฉันจึงเป็นศิลปะ*, 163-166.

ช่วงเวลาดังกล่าวนี้อาจจะเป็นช่วงเวลาของการสถาปนาความรู้ สถาปนากฎเกณฑ์ของการช่างตวงวัดจำแนกแยกแยะจัดหมวดหมู่ อธิบายให้นิยามด้วยตรรกะเหตุผลอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ด้วยเหตุผลของการอ้างอิงความเป็นวิทยาศาสตร์ ก็ทำให้ความรู้ให้ความหมายของการเป็นจริงตามธรรมชาติ แต่ความรู้ที่เป็นธรรมชาติ ก็เป็นการมองด้วยสายตาชายชาวตะวันตก คิดด้วยตรรกะเหตุผลของชายชาวตะวันตก ความรู้จึงเป็นสิ่งตอบสนองความต้องการของตะวันตกมีชายชาวตะวันตกเป็นศูนย์กลาง เป็นอำนาจเหนือ เป็นความได้เปรียบ เป็นความเหนือกว่าและเป็นผู้รับผลประโยชน์ วิทยาศาสตร์และศาสตร์ความรู้ต่างๆ จึงทำให้ธรรมชาติมิได้ตอบสนองตัวตน

ในความรู้วิชาบูรพคดีนิยมที่ก่อตั้งสถาปนาในช่วงเวลาดังกล่าว ก็สะท้อนภาวะดังกล่าว สถาบันความรู้ตะวันตกส่งนักตะวันออกศึกษา นักประวัติศาสตร์ นักมานุษยวิทยา นักภาษาศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ออกส่องสำรวจสร้างความรู้เกี่ยวกับส่วนอื่นๆ ตะวันออกและส่วนอื่นๆ ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่วิชาความรู้ของตน เหตุผลสติปัญญาของตน สามารถเข้าถึงได้ เรียนรู้ได้ เข้าใจได้ อำนาจของความรู้ได้บุกป่าฝ่าดง แผ้วถางบุกรุกทุกส่วนที่เป็นความเป็นอื่น ใช้หลักวิชาของตนส่องสำรวจช่างตวงวัด จดสถิติบันทึกสิ่งที่ตนมองเห็น แต่สิ่งที่ตนมองเห็นก็เป็นการเห็นผ่านอำนาจ ความต้องการ ความปรารถนา ตัณหา ของตนที่มีตนเป็นศูนย์กลาง ตะวันออกและส่วนอื่นๆ ที่ความรู้ตะวันตกมองเห็นจึงเป็นความต่ำทราม อ่อนด้อย ความอ่อนแอ ความขาดไม่สมบูรณ์ ความมวงาย ไร้เหตุผล ไร้วุฒิภาวะ ไม่สามารถปกครองดูแลตัวเองได้ ไม่สนใจเรื่องความก้าวหน้าพัฒนา เป็นสิ่งล่อลวงยั่ววน มีเสน่ห์ลึกลับน่าหลงใหล มีธรรมชาติของตัณหาราคะ มีความบริสุทธิ์ใสซื่อ นุ่มนวลน่าหลงใหล เป็นสิ่งท้าทายให้พิชิตครอบครอง โดยภาพรวมความรู้ของตะวันตกก็ได้ยึดเหนี่ยวความหมายของการเป็นวัตถุเพื่อตอบสนองความปรารถนา ตัณหา อำนาจ และการครอบครอง¹⁰⁴

ความรู้ในเทศหญิงเองก็ไม่ต่างกัน ความรู้ที่สถาปนาจากสถาบันอารยธรรมความรู้อันมีกฎเกณฑ์ของพ่อเป็นอำนาจ ต่างประกอบสร้างธรรมชาติของเทศหญิงให้เป็นความรู้ ตลอดมาเทศหญิงก็จะถูกนิยามจากสถาบันต่างๆ ที่ต่างก็เป็นสถาบันของเพศชาย ทั้งสถาบันสังคม ศาสนา ครอบครัวเครือญาติ ศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ แต่ในยุคของปัญญาเหตุผลความรู้ แสงสว่างทางปัญญาก็ได้มอบเหตุผลหลักการความรู้ให้กับธรรมชาติของเทศหญิง สถาบันต่างๆ ใช้หลักการเหตุผลที่อ้างอิงหลักการวิทยาศาสตร์ประกอบสร้างอธิบายความต่างของเธอ สถาบันเช่นวิทยาศาสตร์ แพทยศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสตร์ต่างๆ ได้ร่วมกันนำเสนอภาพของเทศหญิงให้เป็นความขาด ความอ่อนด้อย อ่อนแอ ความไม่สมบูรณ์ ไม่สามารถดูแลตนเองคิดเองทำเองได้ เพศหญิง

¹⁰⁴ นพพร ประชากุล, **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 214.

จำต้องได้รับการเติมเต็มโดยเพศชาย ให้ความหมายโดยเพศชาย รองรับเพศชาย ตอบสนองถูกกระทำ โดยเพศชาย¹⁰⁵

เมื่อความเป็นอื่นเป็นสิ่งที่ถูกซ้ำเราด้วยความความรู้ความเข้าใจ ความรู้ของเพศชายก็ได้ครอบครองความเป็นอื่น การครอบครองความเป็นอื่นก็หมายถึงการทำให้ความเป็นอื่นถูกสวมทับด้วยความรู้ ความรู้ที่เป็นการจำแนกแยกแยะ แจกแจง กำหนดนิยามเพื่อที่จะบอกว่า สิ่งใดมีลักษณะเป็นเช่นไร อะไรคือความเป็นอื่น เป็นสิ่งไม่พึงประสงค์ เป็นสิ่งไร้ค่า เป็นสิ่งที่จะต้องอยู่ใต้อำนาจ เป็นสิ่งที่จะต้องรองรับ ถูกครอบครอง ถูกกระทำ ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเอง การสำเร็จความใคร่ทางความรู้ จึงเป็นการสำเร็จความใคร่ทางอำนาจไปในตัว ความรู้ของเพศชายทำให้เพศชายมีอำนาจผ่านความรู้ เพศหญิงและตะวันออกเป็นสิ่งตรงข้ามที่จะต้องรองรับ อยู่ใต้อำนาจ

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันเป็นยุคของความก้าวหน้าเปลี่ยนแปลง วิชาความรู้ในด้านต่างได้เกิดการพัฒนาเจริญก้าวหน้า พ่อที่เป็นพระเจ้าและศาสนาได้สูญเสียอำนาจให้พ่อผู้เป็นอารยธรรม อันเจริญก้าวหน้าของวิชาความรู้ ความรู้จะนำไปสู่การพัฒนา มนุษย์จะก้าวไปข้างหน้าสู่อชีวิตและสังคมที่ดี หนึ่งในความก้าวหน้าสำคัญคือการเกิดรัฐสมัยใหม่แห่งวิชาความรู้ รัฐสมัยใหม่ที่มีเหตุผลก็ได้ประกอบสร้างให้เหตุผลแห่งรัฐคือประชาชน กลายเป็นปัจเจกเสรีผู้รู้จักปกครองตนเอง ปัจเจกเสรีจะปกครองสร้างสรรค์ดูแลตัวเองให้ดีได้ก็ต้องอาศัยความรู้ ความรู้ที่บอกว่าอะไรเป็นอะไร อะไรถูกอะไรควร อะไรดี มีคุณค่า อะไรเป็นความจริง เป็นธรรมชาติ ความรู้เป็นเครื่องกำหนดนำทางชีวิต ปัจเจกเสรีสมัยใหม่จึงเป็นปัจเจกอัตตาของความรู้

เมื่อความรู้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดชีวนิยามชีวิต ความรู้จึงถือเป็นโครงสร้างสำคัญให้กับสังคมและชีวิต ในรัฐสมัยใหม่ที่ปกครองประชาชนอย่างมีเหตุผลมีผล เหตุผลของความรู้จึงถูกใช้ในการปกครองประชาชนผ่านกลไกเสรีนิยม ที่สังคมและปัจเจกเลือกที่จะปฏิบัติตนตามความรู้ ความรู้จากสถาบันความรู้ที่ได้มอบความรู้ให้ประชาชนและสังคมจึงเป็นกลไกสำคัญ สถาบันความรู้จึงเป็นศูนย์กลางสำคัญที่เชื่อมโยงการปกครองของรัฐ สภาพสังคมองค์กรวม การปกครองตนเองของปัจเจกเข้าด้วยกัน สถาบันความรู้จึงเป็นโครงสร้างสำคัญของสังคม แต่ความรู้สถาบันความรู้ เหล่านี้ล้วนเป็นที่มาจากเพศชาย เป็นสถาบันแห่งกฎเกณฑ์ของพ่อ ดำเนินการโดยเพศชาย เป็นเจ้าของโดยเพศชาย มีเนื้อหาสาระโครงสร้างเป็นเพศชาย ความรู้และสถาบันที่เป็นโครงสร้างสังคมและตัวตนจึงเป็นโครงสร้างของเพศชาย ในยุคแห่งเหตุผลความรู้ความก้าวหน้า ความรู้เหตุผลความก้าวหน้าจึงเป็นของเพศชาย เพื่อเพศชาย โดยเพศชาย คำกล่าวอ้างของเหตุผลความก้าวหน้า

¹⁰⁵ ธนศ วงศ์ ยานนาวา, เขียนหญิง: อำนาจ โยนิ และการเขียนของลึงค์, 121-137.

ที่จะนำมาสู่เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ จึงเป็นเพียงภาพลวงของยุคสมัยที่ผู้ชายใช้เพื่อสนับสนุนอำนาจของตน

ตลอดมา ด้วยสังคมปิตุลาธิปไตย อำนาจของเพศชายก็เป็นใหญ่เป็นศูนย์กลางมาโดยตลอด สังคมปิตุลาธิปไตยได้มอบโครงสร้างจิตใต้สำนึกแบบปิตุลาธิปไตยที่มีชายเป็นใหญ่ ในยุคแห่งความเป็นใหญ่ของความรู้ เหตุผล ความก้าวหน้า ที่ก็เป็นของเพศชาย ความรู้จึงกลายเป็นเครื่องมือของเพศชายให้เพศชายได้ใช้เพื่อการเป็นใหญ่ของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยจึงดูจะไม่ได้ทำให้อะไรเปลี่ยนไป เมื่อความรู้เป็นจุดอ้างอิงของยุคสมัย ความรู้ที่เป็นเพศชายก็กลายเป็นจุดอ้างอิง เมื่อสถาบันความรู้เป็นจุดอ้างอิงของความรู้ สถาบันความรู้ที่เป็นเพศชายก็กลายเป็นจุดอ้างอิง ดังนั้นยุคสมัยนี้จึงมีโครงสร้างอ้างอิงกำหนดสังคมและตัวตนที่มีชายเป็นใหญ่เป็นศูนย์กลางหลากหลายแต่มีจุดหมายเดียวกัน ทั้งโครงสร้างจิตใต้สำนึก โครงสร้างความรู้ โครงสร้างสถาบัน โครงสร้างเหล่านี้ต่างร่วมกันผลิตวาทกรรมปิตุลาธิปไตยที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ เมื่อวาทกรรมกลายเป็นวาทกรรมมันก็ไหลเวียนแพร่กระจายอ้างอิงกันไป ผลิตเป็นตัวบท ความรู้ การกระทำ พฤติกรรม ผลผลิต วัตถุ รูปธรรม นามธรรม ศิลปะ วัฒนธรรม ฯลฯ ที่ล้วนต่างเป็นตัวแทนวาทกรรม ความหลากหลายต่างรูปของผลผลิตของวาทกรรมแต่ก็ล้วนมุ่งสู่ความหมายเดียวกัน คือความหมายของปิตุลาธิปไตย ชายเป็นใหญ่ เป็นศูนย์กลาง

ผลงานศิลปะอันถือเป็นผลผลิตของสังคมก็จะสามารถสะท้อนความเป็นไปของสังคม ศิลปินชายเช่นมาเนต์ก็จะเป็นหนึ่งในตัวแทนของสังคม ที่จะสะท้อนภาพของสังคมที่มีศูนย์กลางเป็นชาย ในผลงานกายเปลือยของมาเนต์ ภาพ *Le Déjeuner sur l'herbe* ก็จะแสดงให้เห็นการเป็นผลผลิตของโครงสร้างปิตุลาธิปไตยชายเป็นใหญ่ กรอบความคิดของยุคความรู้เหตุผลของเพศชายหนึ่งในคุณสมบัติของความเป็นชายคือต้องยิ่งใหญ่ก้าวหน้า ความรู้บอกเสมอว่าจะนำพาสู่ความก้าวหน้าสู่สิ่งที่ดีกว่า คุณค่าของความเป็นชายในยุคแห่งความรู้ก็คือความรู้และความก้าวหน้า เมื่อเป็นความก้าวหน้า ก้าวที่ผ่านมาก็คือสิ่งไร้ค่าน่ารังเกียจ ในผลงานชิ้นนี้ก็เป็นผลงานที่มาเนต์ใช้ในการวิพากษ์ประเด็นดังกล่าว คู่ตรงข้ามของเวลาที่เป็อนาคต-อดีต หรือสิ่งที่เป็นคุณค่า-สิ่งไร้ค่า กรอบของการวิพากษ์ก็ต้องเป็นการนำเสนอประเด็นที่จะวิพากษ์ให้แจ่มชัด สิ่งที่แจ่มชัดของการเป็นคุณค่าและไร้ค่าสำหรับสังคมปิตุลาธิปไตยก็ต้องเป็นชายกับหญิง การใช้ชายกับหญิงก็สะท้อนมุมมองของสังคม เพราะงานมาเนต์ที่วิพากษ์สนทนากับสังคมก็ต้องใช้ภาษาเดียวกับสังคม คู่ตรงข้ามชายกับหญิงจึงเป็นภาษาของสังคม การวิพากษ์ในความหมายก็หมายถึงการทำลายเพื่อสร้างสรรค์ สิ่งไร้ค่าก็ควรจะต้องถูกทำลายเพื่อนำมาสู่การสร้างสรรค์ ความเป็นอื่นที่จะต้องถูกทำลายทำได้โดยการกำหนดนิยาม การกำหนดนิยามก็ทำได้จากความเปรียบต่าง มาเนต์จัดวางความต่างเพื่อสร้างความหมายของการวิพากษ์ ดี-เลว สูง-ต่ำ ถูก-ผิด เพศหญิงที่เป็นความต่างถูกจัดวางให้เป็นความต่ำ

ความผิด ผิดที่ผิดทาง ผิดทำนองคลองธรรม ผิดบริบท ผิดสถานการณ์ จนเกิดเป็นความรู้สึกผิดน่าอับอายน่าประณาม ท่าทางของเธอผิด อารมณ์ของเธอผิด สายตาของเธอผิด ร่างกายของเธอผิด เป็นความผิดที่อยู่คู่กับความถูกต้องดีงามความเจริญก้าวหน้า เป็นภาวะปัจจุบันที่ทันสมัยของเพศชาย ทั้งที่นิยามความผิดของเธอเกิดขึ้นได้จากโครงสร้างความรู้ที่มาจากสถาบันต่างๆ ของเพศชายที่กำหนดให้เธอเป็น เป็นความสงบเสงี่ยมเจียมตัว รักนวลสงวนตัว ร่างกายอันยั่วยวนล่อลวงควรปกปิดด้วยอารยธรรม ต้องเป็นผู้ถูกระงับไม่ใช่กระทำด้วยสายตาเชิงชวน¹⁰⁶ ฯลฯ ผู้หญิงคือตัวแทนนิยามของความผิดในสายตาของเพศชาย และเธอผิดได้เพราะเธอทำตัวมีชีวิตเป็นธรรมชาติ ผิดจากกรอบกำหนดทางวัฒนธรรมของเพศชาย วัฒนธรรมของเพศชายทำให้ธรรมชาติของเธอผิด ธรรมชาติความผิดที่เกิดมาเป็นความขาด เธอคือภาพของการถูกตอน เธอคือสิ่งที่น่าหวาดกลัว การทำลายสิ่งน่าหวาดกลัวจึงเป็นการทำลายอำนาจให้อำนาจกลับมาเป็นของตัวเอง สิ่งที่มาเนตต์ทำจึงเป็นธรรมชาติของเพศชายที่จะกระทำกับเพศหญิง โครงสร้างกำหนดมาเช่นนี้ โครงสร้างของเพศชายในระบบปีตุลาธิปไตย

จะเห็นได้ว่าในความเป็นผลงานของยุคสมัย งานของมาเนตต์วางอยู่บนโครงสร้างของระบบปีตุลาธิปไตย มันววนเวียนอยู่กับโครงสร้างจิตใต้สำนึก โครงสร้างความรู้ โครงสร้างสถาบันวนเวียนอยู่กับการมีเพศชายเป็นศูนย์กลางอย่างไม่มีทางเป็นอื่น ผลงานของเขาก็ทำให้การกระทำของเขากลายเป็นโครงสร้าง ที่ได้มอบตัวอย่างให้ภาพของการกระทำ ให้แบบอย่างของชายผู้กระทำการกำหนดนิยาม เพศหญิงผู้เป็นฝ่ายรับเอาการนิยาม ชายผู้เฝ้ามองและตัดสินควบคุม เพศหญิงที่เป็นเป้าแห่งการมองและต้องควบคุมตนเอง รู้สึกผิดในธรรมชาติของตนเอง

พรอยด์กล่าวถึงอารยธรรมว่าเป็นสิ่งปิดกั้นแรงขับตามธรรมชาติของมนุษย์ แรงขับที่เป็นทั้งแรงขับแห่งความปรารถนารัก (Eros) และแรงขับแห่งการทำลายล้าง (Thanatos) แรงขับและความปรารถนาที่ไม่สามารถปลดปล่อยจะนำมาสู่ความขัดเคืองและการเก็บกด การปลดปล่อยบรรเทาทำได้โดยการแปลงพลังงานเหล่านี้ไปสู่กิจกรรมแห่งอารยธรรมต่างๆ เช่น วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฯลฯ แต่พื้นที่ทางสถาบันอารยะเหล่านี้ก็เป็นพื้นที่ของเพศชาย ความไม่เท่าเทียมทางวัฒนธรรมก็ทำให้แรงขับตามธรรมชาติกระทำกับความต่างไม่เท่ากัน สถาบันทางสังคมต่างๆ อันเป็นตัวแทนกฎเกณฑ์อำนาจของพ่อก็อนุญาตให้เหล่าตัวแทนของพ่อคือเพศชายเท่านั้น ที่สามารถมีส่วนร่วมในอำนาจ อารยธรรมมอบพื้นที่ให้เพศชายได้ระบายปลดปล่อยภายใต้หลักการของศีลธรรมอารยธรรม เมื่อพระเจ้าที่เป็นพ่อคนเก่าตายไปในยุคเหตุผล พ่อคนใหม่ที่เป็นเหตุผลความรู้ ก็ได้ทำให้ความรู้ที่อยู่

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, 152.

จุดสูงสุดของอำนาจ การปลดปล่อยของเพศชายจึงสามารถทำได้ภายใต้หลักการของอารยธรรมความรู้¹⁰⁷

ในยุคสมัยของพ่อคนใหม่ที่เป็นพ่อแห่งอารยธรรมความรู้ รัฐสมัยใหม่ที่ได้ทำให้ความรู้และสถาบันความรู้กลายเป็นสัญญาณหลักของสังคม อำนาจของความรู้และสถาบันความรู้จึงขึ้นสู่จุดสุดยอดของการเป็นตัวแทนอำนาจ และตัวแทนอำนาจของพ่อที่เป็นเพศชาย ก็ขึ้นสู่จุดสุดยอดของอำนาจผ่านความรู้ ในนามของความรู้ศิลปะ โกแกงก็ได้ปลดปล่อยแรงขับที่เป็นทั้งแรงขับแห่งความปรารถนารักและแรงขับแห่งการทำลายล้าง ในกรอบคิดแบบโรแมนติคของศิลปะ การแสวงหาจิตวิญญาณอิสระก็คือหนทางของศิลปะ การจะเป็นอิสระก็ต้องทำลายสิ่งที่ไม่อิสระ เขาปฏิเสธทำลายศิลปะที่มีมา ปฏิเสธสังคม ปฏิเสธอารยธรรมความศิวิไลซ์ การปฏิเสธต่อต้านก็ต้องคือการหันสู่สิ่งตรงข้าม จากความรู้ที่ตะวันตกประกอบสร้างก็ทำให้สิ่งตรงข้ามคือเพศหญิงและอารยธรรมต่างเชื้อชาติ¹⁰⁸ กรอบคิดแบบโรแมนติคยังบอกอีกว่าศิลปะจะต้องมีความจริงจังแท้จริงเพื่อให้ได้เข้าถึงคุณค่าอันบริสุทธิ์เที่ยงแท้ ความจริงจังแท้จริงใจในเพศชายก็คือแรงขับและความปรารถนาของเพศชายที่หวังจะได้เติมเต็มสิ่งขาดหาย ความจริงแท้ก็ต้องเกิดจากประสบการณ์อันจริงแท้ และโกแกงก็ได้ทำให้ศิลปะของเขาจริงจังแท้ด้วยประสบการณ์สวรค์บนดินที่ทำให้เขาได้เติมเต็มงานศิลปะ โกแกงบรรลุถึงผลสำเร็จของความรู้ และบรรลุถึงการใช้ศิลปะเป็นเครื่องปลดปล่อย เขาได้ปลดปล่อยทั้งแรงขับแห่งความปรารถนารักและแรงขับแห่งการทำลายล้าง เพศหญิงและความเป็นอื่นกลายเป็นวัตถุของการปลดปล่อย ปลดปล่อยตนจากอารยธรรมแต่กลับขึงความเป็นอื่นไว้กับความเป็นอื่น เป็นธรรมชาติที่ไร้อารยธรรม เป็นความดิบเถื่อน เป็นความไร้ตัวตน ไร้ความเป็นคนให้ต้องคิดถึงจิตใจ ขึงไว้กับความเป็นวัตถุพิกลพิการเพื่อสนองความต้องการค้นหา สมองจินตนาการ เป็นสิ่งที่ถูกจัดการเพื่อจุดมุ่งหมายของชายชาวตะวันตก เพื่อจุดมุ่งหมายของความรู้และอุดมการณ์ เพื่อความยิ่งใหญ่ของศิลปะของศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ โกแกงกลายเป็นจุดอ้างอิงมุ่งหมายทางประวัติศาสตร์ เขาคือตัวอย่างของพลังการสร้างสรรค์ คือผลสำเร็จของอารยธรรม อารยธรรมที่สร้างความชอบธรรมให้เพศชายได้กระทำการไร้ศีลธรรม แต่ศีลธรรมก็ไม่สำคัญเมื่ออารยธรรมของพ่อคืออารยธรรมของความรู้ ความไม่เท่าเทียมของ

¹⁰⁷ ยศ สันตสมบัติ, **พรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์: จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม**, 74-75.

¹⁰⁸ โยสไตน์ กอร์เดอร์, **โลกของโซฟี: เส้นทางจินตนาการสู่ประวัติศาสตร์ปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ 4, แปลจาก *Sophy's world*, แปลโดย สายพิณ ศุภุทรมงคล (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2542), 352-354.

การดำรงอยู่ ความไม่ยุติธรรมของการกระทำไร้ศีลธรรม ที่กลับกลายเป็นความชอบธรรม เหล่านี้ก็ล้วนเกิดจากโครงสร้างปิตุลาธิปไตย โครงสร้างความรู้ โครงสร้างสถาบัน

ในงานศิลปะสถาบันเราจะจะได้เห็นว่าในนามของการเป็นสถาบันความรู้ นำมาสู่การปรากฏของความไม่ชอบธรรมเท่าเทียมได้เพียงใด ด้วยความเชี่ยวชาญของหลักการในการประกอบสร้างความงาม หลักของความเที่ยงตรงถูกต้องทางกายวิภาค ทักษะฝีมือที่ได้รับการฝึกฝนอย่างเชี่ยวชาญ หลักการและความเชี่ยวชาญในวิชาความรู้นำมาสู่การสร้างภาพที่ให้ความรู้สึกได้อย่างสมจริง ความสมจริงก็หมายถึงทำให้ผู้ดูรู้สึกได้จริงถึงมิติที่มีอยู่จริง มิติของกิเลสตัณหา มิติของภพมายาของการสมอารมณ์หมาย มิติของภาพแทนที่ประกอบสร้างความเป็นอื่นให้อยู่ใต้กรอบของอำนาจและความปรารถนา ภาพเหล่านี้ก็จะเป็ภาพงดงามละเอียดละไมสมจริงของหญิงสาวที่กระตุนอารมณ์เพศชาย เป็นหญิงสาวที่ไร้ชีวิตจิตใจที่พร้อมจะให้ตามใจปรารถนา เป็นวัตถุใต้การควบคุมใต้อำนาจที่เมื่อเพศชายได้ดูก็จะรู้สึกว่าคุณมีอำนาจ อำนาจในการควบคุมสอดส่องตรวจตรา ตรวจหาความผิดและบาดแผลที่มีอยู่ เพราะการมีอยู่ของเธอคือปัญหา ปัญหาที่จะต้องถูกจัดการลงโทษโดยเพศชาย การที่ภาพนำเสนอตะวันออกก็เพราะตะวันออกคือสิ่งที่มึมนต์เสน่ห์ คือโลกตรงข้ามกับความวิวิธวิไลที่มีข้อจำกัดทางศีลธรรม ตะวันออกคือความไร้ศีลธรรมและข้อจำกัดทำให้พวกเขากระทำได้ดีใจ ตะวันออกคือความชั่วชองที่จะให้ความเต็มด้าเต็มอ้อมทางอารมณ์ ภาพแทนเหล่านี้ก็เกิดจากสถาบันความรู้ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับตะวันออก เป็นความรู้ของเพศชาย ผลงานเหล่านี้สร้างเพื่อสนองสังคมมันมีอยู่ได้เพราะสังคม สังคมไม่รู้สึถึงความไม่ชอบธรรมใดๆ เพราะสังคมนั้นเป็นสังคมปิตุลาธิปไตยของเพศชาย เมื่อเพศชายได้ประโยชน์ก็คือความชอบธรรม ในนามผลงานสถาบันการศึกษาศิลปะ ศิลปะกระแสหลักก็ได้ทำให้คุณค่าของการประกอบสร้างนำเสนอภาพเพศหญิงที่กระตุนอารมณ์ได้อย่างเคลิบเคลิ้มสมจริงกลายเป็นคุณค่ากระแสหลัก เพศหญิงกลายเป็นวัตถุหลักในการประกอบสร้าง สร้างความเพลิดเพลินและความสุข สุขในอำนาจและอารมณ์ของเพศชาย เพศหญิงมีบทบาทในสถาบันได้โดยการเป็นสิ่งกระตุนอารมณ์ เป็นความงดงามทางร่างกาย เป็นสิ่งที่ถูกจัดการโดยเพศชาย เป็นวัตถุไร้ความหมายที่ต้องรอกำหนดนิยาม

ยุคแห่งเหตุผลความรู้ความก้าวหน้าที่ได้ให้คุณค่ากับความรู้ แสวงหาความรู้ ความรู้ก็ได้ นำมาสู่การผลิตสร้างตัวบทความรู้ สิ่งสร้างทางวัฒนธรรม แบบแผนหน้าที่บทบาทการกระทำ ที่เหล่านี้ก็ได้กลายเป็นความรู้ ตอกย้ำความรู้ ภาพเปลือยต่างๆ ที่กล่าวมาก็เป็นตัวอย่างหนึ่งในหลายๆ ตัวอย่าง ที่เป็นสิ่งผลิตสร้างและได้กลายเป็นความรู้ เมื่อความรู้คือความไม่ชอบธรรม มันเกิดจากการมีเพศชายชาวตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ประกอบสร้างความรู้ที่มีอคติกับความต่าง ใช้ประโยชน์กับความต่าง กตเหยียดกีดกันความต่าง ให้อำนาจ สถานะ บทบาทกับตัวเอง สร้างความหมายที่มีตนเองเหนือกว่า ความรู้เหล่านี้ในสังคมที่มีศูนย์กลางเป็นความรู้ ก็ได้ทำให้เหล่านี้เป็นศูนย์กลาง เป็นสากล

เป็นธรรมชาติของธรรมชาติ เป็นความจริงของความจริง เพศชายและตะวันตกจึงเป็นความจริงตามที่ ความรู้เหล่านี้กล่าวอ้าง แม้ว่าททกรรมชายเป็นใหญ่จะอยู่กับสังคมมาตลอด อยู่ในสำนักของมนุษย์ที่มีโครงสร้างจิตใต้สำนึกในระบบปิตุลาธิปไตย โครงสร้างเช่นนี้ก็นำมาสู่ความเป็นไปเช่นนี้ ความรู้ที่เป็นหนึ่งของความเป็นไปเช่นนี้ที่เมื่อมันเป็นความรู้ มันก็กลายเป็นวาทกรรมอำนาจความรู้ เป็นสิ่งที่ให้อำนาจชี้ว่าสิ่งใดมีธรรมชาติมีความจริงเป็นเช่นไร มีแก่นแท้สารัตถะอย่างไร สิ่งใดมีค่ามีความหมายอย่างไร สถาบันความรู้ที่เป็นศูนย์กลางแหล่งรวมความรู้ ก็เป็นสถาบันสำคัญในยุคของความความรู้ วาทกรรมสถาบันที่สร้างความหมายว่าสิ่งสร้างจากสถาบัน จากผู้เชี่ยวชาญ ย่อมน่าเชื่อถือเป็นหลักเป็นฐานว่าเป็นคุณค่าความรู้ความถูกต้อง แต่เหล่านี้ก็ล้วนมีความเป็นมาเดียวกันที่มีที่มาจากปิตุลาธิปไตยชายเป็นใหญ่พ่อชาวตะวันตกเป็นใหญ่ พ่อของเพศชายชาวตะวันตกจึงเป็นพ่อทุกสถาบันด้วยวาทกรรมสถาบันและวาทกรรมความรู้

สังคมปัจเจกเสรีภายใต้ความรู้จึงไม่เคยมีเสรีเพราะความรู้ไม่ได้มีเสรี ทุกสิ่งเป็นการตอกย้ำศูนย์กลางและความเป็นอื่นที่เป็นมาช้านาน ความรู้สมัยใหม่ สังคมสมัยใหม่ แต่เพศหญิงก็ยังอยู่ในสถานะเดิมในโครงสร้างปิตุลาธิปไตย เธอยังคงอยู่ในสัจจะของความขาด เป็นความพิการ มีผลถูกตอนที่ยังรักษาไม่หาย เป็นความอ่อนแอ ไร้เหตุผล ไร้วุฒิภาวะ ฯลฯ สังคมประกอบสร้างความรู้มากมายแต่ก็ไม่มีความรู้ใครรองรับความหมายของเพศหญิง เพศหญิงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสื่อความ นอกจากสื่อผ่านระบบความหมายของเพศชาย และเธอก็คือความตรงข้ามกับชายเธอจึงเป็นได้แค่ความขาด มีตัวตนได้เฉพาะในความขาด เมื่อเป็นความขาด ความอ่อนแอไร้เหตุผล เธอจึงไม่สมควรมีบทบาท ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศิลปวัฒนธรรม ครอบครัว งานบ้าน เรื่องบนเตียง ฯลฯ ความรู้จึงบอกเธอว่าต้องอดทน ร้องรับการกระทำ รักนวลสงวนตัว อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน เป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นช่างเท้าหลังปรนนิบัติสามี ฯลฯ ภาพแทนความรู้ตอกย้ำระบบสัญลักษณ์ปิตุลาธิปไตย ให้ภาพจินตนาการตอกย้ำอำนาจชายเป็นใหญ่ ตอกย้ำคุณค่าความเป็นชาย เพศหญิงจึงเป็นปัจเจกเสรีในแบบที่ความรู้กระทำกับเธอ

ปฏิบัติการอาณานิคมและการส่งต่อความรู้ในฐานะภารกิจทางอารยธรรมของอาณานิคมก็ได้ทำให้ความรู้ของคนขาวแพร่กระจายปรากฏในดินแดนอาณานิคม ด้วยอำนาจของเจ้าอาณานิคมก็ได้ทำให้อำนาจทางความรู้ของคนขาวครองความเป็นเจ้าต่ออาณานิคม ด้วยอำนาจของวาทกรรมความรู้ ก็ทำให้ความรู้ครองอำนาจ อำนาจในการบอกกล่าวนิยาม อะไรคือความจริง อะไรคือความหมาย คุณค่า การเข้าสู่ระบบความรู้ตะวันตกก็ทำให้ความรู้ตะวันตกเป็นความจริงสากล การเป็นสากลก็คือเป็นหนึ่งเดียว เป็นระบบเดียวในการกำหนดนิยามให้ความหมาย ระบบความหมายของคนขาวจึงครองอำนาจทางสัญลักษณ์ มอบระบบสัญลักษณ์เป็นสากลของการมีอยู่ ชาวอาณานิคมที่รับเอาความรู้ของคนผิวขาวจึงต้องรับเอาการมีอยู่ในระบบสัญลักษณ์ของคนขาวไปอย่างไม่อาจ

หลีกเลี่ยง เมื่อความรู้ของคนขาว เกิดจากโครงสร้างอำนาจของพ่อผิวขาว ประกอบสร้างให้ชายชาวตะวันตกผิวขาวเป็นตัวแทนอำนาจ ชาวอาณานิคมจึงต้องรับเอาพ่อคนใหม่ผิวขาวมาเป็นพ่อของตนในระบบสัญลักษณ์ และรับเอาความหมายทางสัญลักษณ์ว่าลูกผิวขาวผู้มีลึงค์ขาวคือตัวแทนอำนาจสูงสุด ตนผู้ไม่ได้มีผิวขาวคือผู้ถูกตอน ผู้ยอมสยบต่อลึงค์ขาว ตนคือความขาดความพิการผู้ไม่อาจมีผิวขาว ระบบทางสัญลักษณ์อันเป็นวัฒนธรรมได้ครอบครองสภาพตามธรรมชาติ

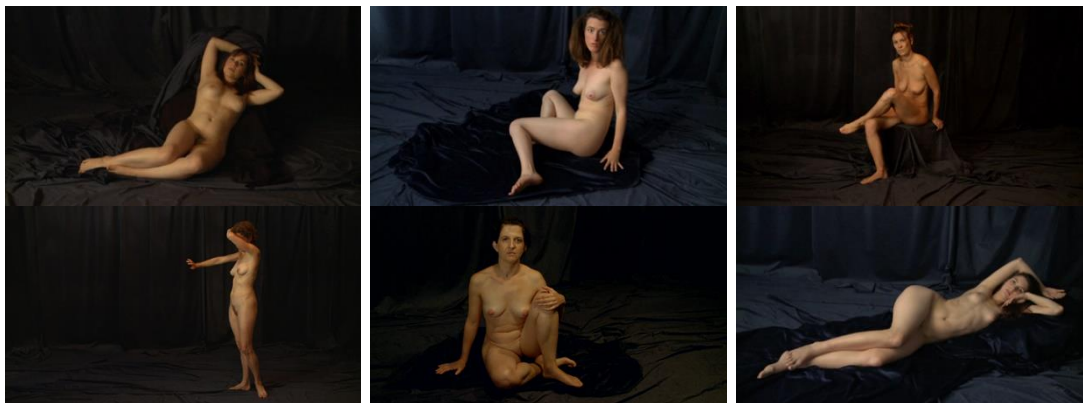
เมื่อการมีอยู่เป็นการมีอยู่ในระบบสัญลักษณ์ ข้าอาณานิคมจึงครองความหมายทางสัญลักษณ์ที่ตะวันตกประกอบสร้าง ตนคือความป่าเถื่อนไร้อารยธรรม คือความต่ำต้อยต่ำทรามโง่งม คือความอัปมงคลสกปรกมีดดำ จำเป็นต้องรับเอาคุณค่าจากอารยธรรมพ่อผิวขาว พรารถนาในผิวสีขาว ชื่นชมในความขาว ใฝ่ฝันได้เกิดมาผิวขาว รับเอาแบบอย่างจากชาวตะวันตก คุณค่าแบบตะวันตก วัฒนธรรมชีวิตแบบชาวตะวันตก รับเอาบทบาทของผู้รองรับเสียประโยชน์ เมื่อตะวันตกคือความสูงส่งก็สมควรที่ตะวันตกจะเป็นผู้ควบคุมจัดการ ผู้มีอำนาจระทำการ ผู้ครอบครองยึดครองผู้กำหนดชี้หน้า อำนาจของวาทกรรมความรู้ตะวันตกก็ทำให้ความเป็นอื่น ตกอยู่ในความเป็นอื่นของโครงสร้างอารยธรรมตะวันตก โครงสร้างจิตใต้สำนึก โครงสร้างภาษาความรู้ โครงสร้างสถาบัน ภายใต้โครงสร้างเหล่านี้ความเป็นอื่นก็ไม่มีวันเป็นอื่น นอกจากความเป็นอื่น

เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ระบบทุนนิยมตะวันตกเป็นระบบสากลครองโลก เกิดการการพัฒนาทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะทางด้านสื่อสาร โทรคมนาคม เกิดสังคมแห่งสื่อและการเชื่อมต่อ โลกเข้าสู่ยุคแห่งความเท่าเทียม มีหลักการของความเท่าเทียม เพศหญิงมีสิทธิ์มีเสียงทั้งสิทธิ์ในการเลือกตั้ง สิทธิ์ในการใช้ชีวิตประกอบกิจการงาน อาณานิคมก็หมดไปแล้ว ชาติต่างๆ ต่างก็มีสิทธิ์ในการปกครอง มีสิทธิ์ในการดำเนินนโยบายกระทำกรต่างๆ ด้วยตนเอง แต่ท่ามกลางคำกล่าวอ้างหลักการของความเท่าเทียม อะไรๆ ก็ยังดูไม่เท่าเทียม เพศชายยังคงครองความได้เปรียบ ครองผลประโยชน์ ครองอำนาจ ครองสิทธิ์ครองบทบาทในรูปแบบต่างๆ อย่างรอบด้าน แม้อาณานิคมหมดไป แต่ตะวันตกก็ยังครองความเป็นใหญ่ ครองความหมายของความเหนือกว่า เป็นศูนย์กลางอำนาจกำหนดความเป็นไป โลกที่เปลี่ยนไปสู่เงื่อนไขรูปธรรมที่พร้อมให้เกิดความเท่าเทียม แต่เหตุใดความไม่เท่าเทียม อำนาจที่เหนือกว่า ผลประโยชน์และสิทธิ์ต่างๆ ที่เหนือกว่า ถึงตกอยู่กับคนจำเพาะบางกลุ่ม กลุ่มที่ว่าก็คือ เพศชายผิวขาวชาวตะวันตก

สังคมสมัยใหม่กฎหมายและกฎปฏิบัติไม่มีขีดจำกัดอันไม่เท่าเทียมให้เพศหญิง อาณานิคมก็ได้รับการปลดปล่อย แต่เงื่อนไขของความเท่าเทียมก็ไม่สามารถสร้างความเท่าเทียม เพราะนอกจากเงื่อนไขภายนอกที่เปิดกว้าง แต่เงื่อนไขทางโครงสร้างยังดำรงอยู่ วาทกรรมชายเป็นใหญ่ยังคงอยู่ วาทกรรมอาณานิคมก็ยังคงอยู่ มันคงอยู่ผ่านตัวบทต่างๆ ที่ไหลเวียนอยู่ในสังคม ตัวอย่าง

ผลงานจิตรกรรมภาพเปลือยที่ผ่านมาก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของตัวบทที่ไหลเวียน เราได้เห็นกันแล้วว่า ภาพจิตรกรรมอันเป็นตัวบทประกอบสร้างตนเองอย่างไร มันมีที่มาจากโครงสร้างแบบไหนอย่างไร วาทกรรมความรู้ได้ประกอบสร้างพวกมันขึ้นมาอย่างไร เมื่อเป็นตัวบทมันถ่ายทอดสื่อสารส่งต่อ วาทกรรมกับสังคมได้อย่างไร นอกจากจิตรกรรมที่ได้กล่าวไป สังคม วัฒนธรรม อารยธรรมตะวันตก ยังได้ผลิตสร้างตัวบททางวาทกรรมต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นภาษา เรื่องเล่า ความรู้ ดนตรี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ และที่ไม่ใช่วัตถุแต่เป็นรูปแบบการกระทำ พฤติกรรม บุคลิก ท่าทาง เหล่านี้ล้วนเป็นมายาคติและวาทกรรม สร้างจากวาทกรรม สามารถถ่ายทอดวาทกรรมได้ ทั้งสิ้น ในสังคมสมัยใหม่ที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้า ทำให้ตัวบทข้อมูลข่าวสารสามารถแพร่กระจาย ส่งต่อกันได้ง่ายขึ้น รวดเร็วขึ้น กว้างขวางทั่วถึงยิ่งขึ้น เกิดเป็นปรากฏการณ์โลกใบเดียว เมื่อโลกใบเดียวถูกกระทำด้วยวาทกรรมที่มีที่มาหนึ่งเดียว คือที่มาจากอารยธรรมตะวันตก อันเป็นสถาบัน อำนาจของพ่อชาวตะวันตก มีตัวแทนเป็นชายชาวตะวันตก โลกทั้งโลกก็อยู่ในระบบความหมายเดียว ระบบสัญลักษณ์หนึ่งเดียว คือระบบสัญลักษณ์ที่มีชายชาวตะวันตกเป็นศูนย์กลางคุณค่า เป็นตัวแทน อำนาจ เป็นอำนาจที่ทุกคนปรารถนา เป็นอำนาจหนึ่งเดียวสูงสุด อำนาจที่สร้างความเป็นอื่น กำหนด นิยามความเป็นอื่น เมื่อเป็นความเป็นอื่นก็ต้องรองรับยอมสยบต่อศูนย์กลาง ความเป็นอื่นไม่มีระบบ ความหมายของตนเอง ความเป็นอื่นดำรงอยู่ในฐานะความขาดของศูนย์กลาง ต้องรอการนิยามจาก ศูนย์กลาง อิงแอบอำนาจจากศูนย์กลาง

ภาพที่ 38 ภาพอภิปรัชญาที่เข้าร่วมในผลงานวิดีโอของ มาเรีย เฮอร์ธา อัลเวส

ที่มา: Beaux-arts de Nantes, **Beyond the Painting**, accessed February, 2018, available from <http://recherche.beauxartsnantes.fr/beyond-painting#>

ผลงานของมาเรีย เฮอร์ธา อัลเวสชิ้นนี้ สร้างขึ้นเพื่อจัดแสดงในงานครบรอบวันเลิกทาส แต่จากที่กล่าวมา แม้จะมีการประกาศเลิกทาสแต่ทาสก็ดูจะไม่ได้หมดไป ตรงกันข้ามสังคมยังคงมี นายและข้าทาส เป็นทาสของระบบอำนาจระหว่างศูนย์กลางและความเป็นอื่น อำนาจของสถาบัน ของเพศชายอย่างศิลปะที่ดำรงตนเป็นศูนย์กลาง ก็แสดงอำนาจของการเป็นนายทาส ด้วยอำนาจ ดังกล่าว ข้าทาสคือเพศหญิงที่เป็นความเป็นอื่นของเพศชาย ก็ต้องยอมสยบเปลือยกาย ยอมพลีกาย เพื่ออำนาจอันยิ่งใหญ่ ด้วยยุคแห่งข้อมูลข่าวสารสื่อสารมวลชน ความรู้เป็นสิ่งที่เผยแพร่และเข้าถึงได้ โดยทุกคน ก็ทำให้ทุกถูกระงับโดยความรู้ข้อมูลและตัวบท เหล่านี้ล้วนประกอบสร้างจากวาทกรรม โครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ เมื่อผู้คนสมัยใหม่ถูกรับรองด้วยข้อมูลความรู้ อำนาจชายเป็น ใหญ่ สถาบันของเพศชายเป็นใหญ่ คุณค่าของเพศชายเป็นใหญ่ ก็เป็นความเป็นไปสากล จากอดีต เพศหญิงถูกนิยามของเพศชายจับเธอเปลือยกาย ถ่ายทอดเป็นวัตถุเพื่อชื่นชมสนองตัณหาอารมณ์ แล้วใช้อำนาจนิยามของตนกำหนดให้เป็นคุณค่า ปัจจุบัน ความรู้ข้อมูลข่าวสารจัดการกับเพศหญิง โดยไม่ต้องมีใครทำอะไร ด้วยความรู้ของคุณค่าการกำหนดนิยาม พวกเธอก็พร้อมเปลือยกายให้เพศ ชาย สถาบันของเพศชายได้เซซิม ร่างกายของเธอจะกลายเป็นคุณค่าถ้ามันได้ผ่านมือคุณค่าของเพศ ชาย หาไม่มันก็เป็นเพียงของต่ำโสम्म

ยุคข้อมูลข่าวสารทำให้เพศหญิงเป็นทาสศูนย์กลางที่เป็นเพศชายด้วยตัวเธอเอง ข้อมูล ข่าวสารก็ทำให้คนต่างเชื้อชาติเผ่าพันธุ์กลายเป็นทาสศูนย์กลางคือตะวันตกได้เช่นกัน เมื่อความรู้ ข้อมูลข่าวสารสื่อสารมวลชนที่สามารถเข้าถึงผู้คนได้อย่างเป็นสากล ต่างล้วนมีที่มาประกอบสร้างจาก โครงสร้างที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ตะวันตกคือความเป็นสากล วาทกรรมและมายาคติที่ตะวันตก คือศูนย์กลางอันเป็นสากล ก็ครอบครองตัวตนของทุกคนบนโลกใบเดียว ความเป็นอื่นครอบครอง

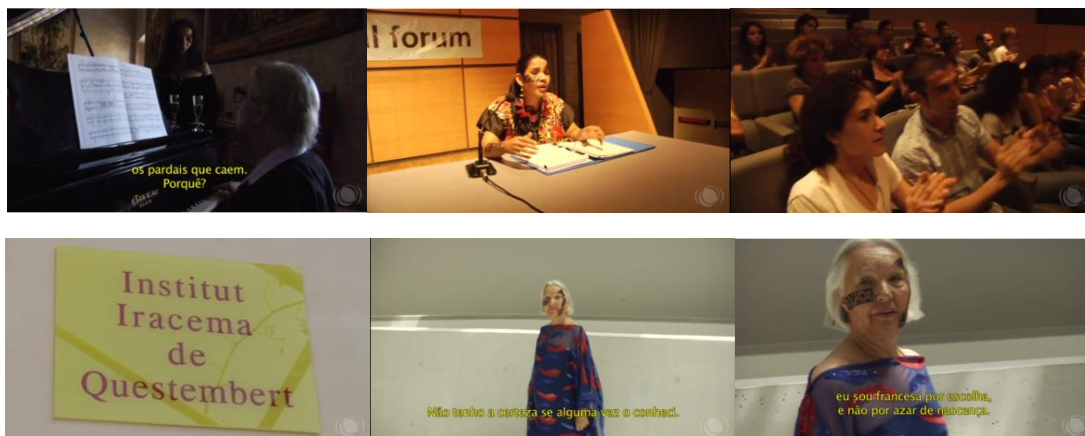
ตัวตนของคนต่างสีผิวเผ่าพันธุ์ เพราะเมื่อตนยกให้ตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ตนก็ยกให้ตนเป็นคนอื่น เป็นความไร้ค่า พิกลพิการ ไร้อารยธรรม เป็นความต่ำทรามที่จะต้องขจัดตัวตนให้หมดไป สื่อสากลก็ได้มอบภาพจินตนาการสากลที่ทุกคนบนโลกปรารถนาาร่วมกัน คือปรารถนาจะได้มีผิวขาวเหมือนอย่างคนขาวผู้งดงามมีอำนาจ คนขาวผู้ครอบครองทุกสิ่งดังปรารถนา ผู้มีตัวตนสมบูรณ์ ความขาวคือความปรารถนาที่ไม่มีวันเป็นจริงหรือเติมเต็มได้สมบูรณ์ได้ในชาตินี้ที่ไม่ได้เกิดมาขาว ชาตินี้จึงต้องยอมสยบอิงแอบรองรับความขาว บูชาความขาว เดินตามแบบอย่างอารยธรรมคนขาวแม้จะเสียประโยชน์ ถูกเอาเปรียบเพียงใด ด้วยความรู้ข้อมูลข่าวสาร ก็ทำให้ความเป็นอื่นกลายเป็นอื่นไป เป็นธรรมชาติที่จะต้องยอมสยบ เป็นทาสของระบบที่มีตะวันตกเป็นนายทาส วันเลิกทาสจึงไม่เคยเกิดขึ้นจริง เพราะทาสยังคงยอมเป็นทาส เลือกว่าจะเป็นทาส ยินดีที่จะเป็นทาส จากระบบสัญลักษณ์ระบบความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นสากล ก็ทำให้ความเป็นทาสเป็นสากล เราไม่ได้เกิดมาเป็นทาส เราไม่ได้ถูกบังคับให้เป็นทาส แต่ระบบสัญลักษณ์ระบบความรู้ข้อมูลข่าวสารทำให้เราบอกตัวเองว่าเราเป็นทาส อำนาจก็จะมี ความซับซ้อนให้เราต้องทำความเข้าใจ และก็คงไม่ง่ายที่จะได้มีวันเลิกทาส

“Iracema (de Questembert)” (ค.ศ. 2009)

(มีต่อในหน้าถัดไป)

ภาพที่ 39 มาเรีย เทเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Iracema (de Questembert)”, 2009

วิดีโอ, ความยาว 26:43 นาที

ที่มา: Periódico Permanente, **Iracema (de Questembert), Maria Thereza Alves**, accessed February, 2018, available from <http://www.forumpermanente.org/revista/numero-4/videos/alves-iracema-de-questembert>

Iracema (de Questembert) เป็นผลงานศิลปะภาพยนตร์สั้นที่ศิลปิน มาเรีย เทเรซา อัลเวส สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 2009 เพื่อจัดแสดงครั้งแรกในงานเทศกาลศิลปะ Lyon Biennale ครั้งที่ 10 ที่ประเทศฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 2009¹⁰⁹ ภาพยนตร์ขนาดสั้นเรื่องนี้เป็นการนำเสนอเรื่องราวการเปลี่ยนผ่านเติบโตของชีวิตหญิงสาวชาวพื้นเมืองคนหนึ่งในประเทศบราซิล เป็นภาพเรื่องราวชนชั้นของหญิงสาวผู้มีจุดเริ่มต้นชีวิตอันต้อยต่ำลำเค็ญ แต่สุดท้ายก็ได้รับโอกาสในชีวิต โอกาสในการได้รับความสำเร็จ โอกาสในการก้าวสู่ความยิ่งใหญ่ ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในความยิ่งใหญ่อันเป็นคุณค่าสูงสุดสากลที่ทุกคนใฝ่ฝัน เป็นความฝันของทุกคนที่น้อยคนจะได้สัมผัส ได้มีโอกาสทำได้และเป็นได้เช่นเธอ

ภาพยนตร์เริ่มต้นเรื่องด้วยภาพของหญิงสาวคนหนึ่ง ชื่อของเธอคือ อีราเซมา (Iracema) อีราเซมาเป็นหญิงสาวชาวพื้นเมืองที่แสดงความเป็นชาวพื้นเมืองอย่างชัดเจน ใบหน้าผิวพรรณของเธอมีสลักษณะของชาวพื้นเมือง นอกจากหน้าตาผิวพรรณ ที่โดดเด่นสะดุดตาไปกว่าคือ รอยสักที่อยู่บนใบหน้าและร่างกาย รอยสักตามรูปแบบขนบธรรมเนียมของชนเผ่าที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด ทำให้เรารู้ได้ชัดเจนถึงการเป็นชาวพื้นเมืองของเธอ เรื่องราวเริ่มต้นขณะที่เธอกำลังใช้ชีวิตปกติแบบชนพื้นเมืองในป่าลึก จู่ๆ เธอก็ได้รับสัญญาณเป็นเสียงเรียกที่ดังแว่วมาจากแดนไกล เสียงดังกล่าวเป็นเสียงโห่ร้องแว่วดังกังวานคล้ายเสียงสัตว์หรือเสียงมนุษย์เพศชาย เสียงดังกล่าวเราอาจฟังไม่เข้าใจ แต่สำหรับอีราเซมาแล้ว ทันทีที่ได้ยินเสียงนั้นเธอก็เข้าใจทันทีว่ามันหมายความว่าอย่างไร

¹⁰⁹ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, **The long road to Xico**, 149.

มีข้อความอะไรส่งถึงเธอ หลังจากเธอได้รับสัญญาณข้อความดังกล่าว เธอก็ออกเดินทางจากป่าลึกที่เธออาศัยอยู่ อีราเซมาออกเดินทางอย่างมุ่งมั่นไม่หยุดข้ามพื้นที่ป่าเขาลึกชุกชุมยากลำบาก เธอต้องเดินทางไกลข้ามน้ำข้ามเขาจนที่สุดก็ได้มาเจอถนน บนถนนในเขตชนบทห่างไกลทุรกันดาร เธอยังคงเดินต่อไปเรื่อยๆ จนเจอถนนที่ใหญ่ขึ้นใกล้เมืองขึ้น เธอต้องเดินอยู่นานกว่าที่จะเริ่มได้เจอผู้คน ผู้คนเหล่านี้ก็คือผู้เข้ามาตัดไม้ในป่า เธอแอบปีนขึ้นบนหลังรถบรรทุกไม้และแอบอาศัยรถดังกล่าวเพื่อไปลงในเมือง เมืองที่เธอไปถึงเป็นเพียงเมืองเล็กในชนบทห่างไกล เธอต้องเดินทางต่อไปด้วยการโดยสารรถไฟ ถัดจากรถไฟเธอยังต้องไปต่อรถบัสเพื่อเดินทางเข้าเมืองใหญ่อีกครั้ง บราซิลเป็นประเทศขนาดใหญ่ พื้นที่ห่างไกลกับเมืองใหญ่ก็ต้องอาศัยการเดินทางหลายต่อหลายหนทางเป็นธรรมดา เธอมุ่งตรงมาสู่เมืองใหญ่ เพราะเฉพาะที่เมืองใหญ่นี้เท่านั้นที่มีเที่ยวบินไปต่างประเทศ เป้าหมายของเธอคือการเดินทางต่อ ที่สนามบินเธอจัดการหาตั๋วจองเที่ยวบินอย่างไม่ลังเล จุดหมายที่เธอต้องการจะไปก็คือกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

เมื่อมาถึงฝรั่งเศส เธอเข้าพักที่โรงแรมหรูย่านอาคารเก่าใจกลางเมืองปารีส เพื่อรอการนัดพบทำธุรกรรมสำคัญ ในวันรุ่งขึ้น ณ ห้องโถงของอาคารเก่าแก่ที่ตกแต่งอย่างงดงาม ที่นี้ถูกใช้เป็นห้องเจรจาธุระของเธอ เธอมีนัดเจรจากับทนายความจากสำนักงานกฎหมายชื่อดัง จากถ้อยคำสนทนาทำให้เรารู้ว่า เรื่องสำคัญซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้เธอต้องเดินทางมาปารีสอย่างเร่งด่วน ก็เพราะบิดาบุญธรรมชาวฝรั่งเศสของเธอเพิ่งเสียชีวิตไป ท่านได้ทำพินัยกรรมยกสมบัติทั้งหมดให้กับเธอ บิดาบุญธรรมของเธอเป็นผู้สืบทอดเชื้อสายจากตระกูลใหญ่เก่าแก่แห่งเมือง Questembert ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศฝรั่งเศส ทรัพย์สินสมบัติของวงศ์ตระกูลรวมถึงอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นที่ดินและปราสาทบ้านพักเก่าแก่ ทั้งหมดตกเป็นของเธอผู้สืบเชื้อสายเพียงคนเดียวที่เหลืออยู่ ในการเจรจากับทนายชาวฝรั่งเศสด้วยภาษาฝรั่งเศส อีราเซมาพูดจาฉะฉานตอบโต้กับทนายด้วยความมั่นใจ ทนายผู้แสดงอาการเหยียดหยันเธอ เขาถามว่าเธอจะทำอะไรกับชีวิตต่อไปหลังจากได้รับมรดก เขาคิดว่าเธอต้องเห็นแก่ความสุขสบายเงินทอง คงอยากขายมันเพื่อเงินมหาศาล เมื่อมีเงินมากมายก็คงอยากกลับไปใช้ชีวิตสุขสบายที่บ้านเกิด เขาปราชญ์ว่าเธอผู้มาจากต่างโลก คงไม่เหมาะไม่คุ้นชินกับการมาอาศัยในเมืองซีวิลส์ อาศัยบนแผ่นดินที่เป็นศูนย์กลางความรุ่งเรืองแห่งนี้ได้ ทั้งนี้ทนายผู้นี้ก็ได้ติดต่อผู้ซื้อที่ต้องการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของเธอไว้แล้ว โดยหวังที่จะได้รับค่านายหน้าเจรจาก่อนโน้ต อีราซีมาปฏิเสธที่จะขายทรัพย์สิน รวมถึงกล่าวกับทนายว่าเธอจะไม่กลับไปไหน เธอจะอยู่ที่นี้และใช้ชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์กลางแห่งนี้

หลังการเจรจา มีรถลีมูซีนพร้อมคนขับมารับเธอไปยังปราสาทของตระกูล เมื่อมาถึงเธอได้เดินสำรวจรอบปราสาท สำรวจสวนเรขาคณิตแบบบาโรกฝรั่งเศสกว้างไกลสุดสายตา ทันใดนั้น มีสุนัขเฝ้าบ้านตัวใหญ่ดุร้ายวิ่งตรงเข้ามาหาเธอ แทนที่เธอจะกลัวและร้องโวยวาย แต่เธอผู้เข้มแข็งและ

เติบโตจากป่าก็รู้วิธีการจัดการกับมัน เธอมองตาและคุยกับสัตว์ร้ายด้วยภาษาพื้นเมือง แล้วสุนัขตัวนี้ ก็เข้ามาเล่นกับเธอด้วยความเป็นมิตร พ่อบ้านที่วิ่งตามมาเห็นเหตุการณ์ให้ความชื่นชมเป็นมิตรกับเธอ เพราะเธอคือผู้เข้มแข็งปราบสัตว์ร้ายได้อย่างง่ายดาย

ต่อมาไม่นาน นายผู้ไม่ลดละก็ได้ติดต่อผู้ซื้อคนใหม่เป็นหน่วยงานสถาบันมานุษยวิทยาของรัฐบาลฝรั่งเศส โดยหวังว่าเธออาจเห็นแก่การเป็นหน่วยงานรัฐเพื่อการศึกษา อีราเซมาก็ได้ไปเจรจาพูดคุยกับผู้บริหารหน่วยงาน ที่องค์กรดังกล่าวในขณะนั้น มีการแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับชาวพื้นเมืองในดินแดนต่างๆ อยู่พอดี อีราเซมาพบเห็นทั้งภาพ วัตถุจัดแสดง ตัวหนังสือคำบรรยายมากมาย ที่ให้ภาพชาวพื้นเมืองอย่างกตัญญู เป็นของแปลกประหลาด เป็นภาพจินตนาการเพื่อความตื่นเต้นบันเทิงใจของชาวตะวันตก เมื่อไปถึงห้องทำงานที่เต็มไปด้วยหนังสือ ภาพเขียน วัตถุสะสมเกี่ยวกับชาวพื้นเมืองและอาณาเขตของหัวหน้าหน่วยงาน อีราเซมาก็ยิ่งรู้สึกถึงความไม่ชอบธรรมที่ชาวตะวันตกทำกับชาวพื้นเมือง ในการเจรจาหว่านล้อม ผู้บริหารบอกกับ อีราเซมาว่า องค์กรต้องการที่ดินมหาศาลของเธอมาใช้ให้เกิดประโยชน์ อสังหาริมทรัพย์ของเธอจะเป็นประโยชน์ต่อวงการการศึกษา จะถูกใช้เป็นศูนย์กลางเผยแพร่ความรู้ทางมานุษยวิทยา เหตุผลข้ออ้างเหล่านี้ไม่เป็นผลให้เธอคล้อยตาม เพราะเธอรูสึกว่านี่คือความไม่ชอบธรรม มานุษยวิทยาและการศึกษาตะวันตกคือความไม่ชอบธรรม เหล่านี้คือความไม่ถูกต้อง อีราเซมาปฏิเสธข้อเสนอที่เป็นตัวเลขมหาศาลดังกล่าวทั้งหมดไป

เธออยู่ที่ฝรั่งเศส เรียนรู้ชีวิตแบบฝรั่งเศส ทำความเข้าใจกับคุณค่าต่างๆ ในชีวิตของชาวฝรั่งเศสและโลกตะวันตก เธอสนใจในศิลปะทั้งทัศนศิลป์และดนตรี สนใจงานทางด้านวิชาการ ทั้งทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ในที่สุดเธอก็ได้ตัดสินใจที่จะเป็นศิลปินและนักวิทยาศาสตร์ เธอเป็นผู้มีความสามารถ ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียง เธอมีโอกาสดำเนินการวิชาการชั้นบรรยายในงานสัมมนาวิชาการสำคัญต่างๆ ในงานสัมมนา เธอเลือกใช้ภาษาพื้นเมืองในการบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับชาวพื้นเมือง อธิบายถึงการกระทำอันไม่ชอบธรรมต่างๆ โดยชาวตะวันตกที่ได้ทำกับดินแดนอาณานิคม การบรรยายของเธอได้รับความสนใจอย่างมากจากนักวิชาการและชาวฝรั่งเศสผิวขาว ทุกคนต่างจดจ่อตั้งใจฟังการบรรยายของเธอ เมื่อเสร็จการบรรยาย ทุกคนต่างลุกขึ้นปรบมือเป็นเกียรติให้เธอ อีราเซมาปรับตัวและอาศัยที่ฝรั่งเศสอย่างกลมกลืน เธอไปจ่ายตลาด ทำอาหาร ใช้ห้องครัวเครื่องครัวทันสมัยแบบตะวันตกทำอาหารตะวันตก ที่ดินอสังหาริมทรัพย์ของเธอสุดท้ายเธอได้ใช้มันก่อตั้งเป็นสถาบันชื่อ Institut Iracema de Questembert ซึ่งเป็นสถาบันทางด้านศิลปะสมัยใหม่และวิทยาศาสตร์ ฉากสุดท้ายเป็นการถ่ายทอดช่วงชีวิตบั้นปลาย อีราเซมาในวัยชราผมหงอก ยิ้มแย้มพร้อมรอยสักแบบชาวพื้นเมืองบนใบหน้า ให้สัมภาษณ์รายการโทรทัศน์ที่มาถ่ายทำชีวิตของเธอ ในสถาบันอันใหญ่โตทันสมัยที่เธอเป็นผู้ก่อตั้ง อีรา

ชิมานในวัยชราที่มีบุคลิกที่สุขุมนิ่งสงบเป็นผู้ทรงภูมิ แต่งกายงามสง่าดูดีมีรสนิยม เธอพูดจาชาญฉลาด ฉะฉานชัดเจน เธอกลายเป็นแบบอย่างของผู้มีคุณค่าทางสังคมผู้มีความซาบซึ้งลึกซึ้ง มีวิสัยทัศน์ มีอุดมการณ์ อุทิศตนเพื่อความรู้วิทยาศาสตร์ภูมิปัญญาและคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมอันถือเป็นจุดสูงสุดของสังคม จุดสูงสุดของวัฒนธรรม อารยธรรมตะวันตก อิราเซมาผู้สามารถนำพาชีวิตสู่จุดสูงสุด

เรื่องแต่งเรื่องเล่าที่แสดงการเติบโตเปลี่ยนผ่านของชีวิตสู่ชีวิตที่ดีเช่นนี้ ก็จะเป็นเรื่องของความหวังความฝันที่เราพบเห็นได้บ่อยครั้งในสื่อต่างๆ เหตุที่เรื่องเช่นนี้มีอยู่แพร่หลาย ก็เพราะมันเป็นเรื่องเล่าที่ให้ความสุข สุขที่ได้เห็นชะตากรรมเข้าข้างพลิกผัน ได้ติดตามพัฒนาการความเปลี่ยนแปลง ได้เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินเรื่องที่มีพลวัต ได้เห็นเหตุการณ์ที่ดำเนินมาสู่บทสรุป ภาพของความหวังความฝันที่ปรากฏออกมาเป็นภาพให้ได้สัมผัส การได้แทนตนไปกับภาพของผู้ที่ประสบผลสำเร็จ ได้ครอบครองสิ่งที่เป็นคุณค่า สิ่งที่เป็นความฝันความปรารถนา เหล่านี้ก็จะเป็นที่สุดแห่งความฝันที่ชีวิตน้อยอยากจะได้ไปให้ถึง ความหวังความฝันก็คือการหวังและฝันถึงภาพของความสุข สิ่งที่ยังที่ฝันจึงเป็นความสุขความปรารถนา ภายใต้ธรรมชาติชีวิตที่เกิดขึ้นมา ทุกชีวิตก็ย่อมปรารถนาที่จะมีความสุข

ตัวบทเรื่องเล่าทำให้เกิดผลดังที่กล่าวมาได้ ก็หมายถึงตัวบทเรื่องเล่านี้ประสบความสำเร็จในการนำเสนอ ตัวบทเรื่องเล่าที่เป็นการสื่อสาร การสื่อสารนำเสนอจะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยปัจจัยที่มีอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร สิ่งที่มีร่วมกันจึงเป็นโครงสร้างสำคัญของตัวบทเรื่องเล่า นอกจากภาษาที่มีร่วมกันแล้ว สิ่งสำคัญที่มีร่วมกันที่ทำให้เรื่องเล่าเป็นไปได้อีกก็คือ โครงสร้างขนบแนวเรื่อง และโครงสร้างคติความเชื่อของสังคม ทั้งสองส่วนต่างถือเป็นสิ่งจำเป็นต่อตัวบท เรื่องเล่าจะไม่สามารถเล่าเรื่องได้เลยหากไม่มีโครงสร้างเหล่านี้¹¹⁰ ด้วยการทำงานควบคู่สัมพันธ์กัน เรื่องเล่าจึงจะสามารถดำเนินการสื่อสาร ถ่ายทอดเหตุการณ์ได้อย่างต่อเนื่องเป็นเอกภาพ จนนำมาสู่การเป็นเรื่องเล่าหนึ่งๆ ที่สามารถเล่าเรื่องได้

โครงสร้างขนบแนวเรื่อง ก็คือโครงสร้างของรูปแบบ ธรรมเนียมปฏิบัติที่พบเห็นในเรื่องเล่าแนวต่างๆ เรื่องเล่าแต่ละเรื่องก็จะมีกรอบของแนวเรื่องเป็นตัวกำหนด ว่าเป็นเรื่องเล่าแนวไหน มีรูปแบบอย่างไร โครงสร้างของขนบเกิดจากความคุ้นชิน จากภาพที่มีอยู่ก่อน จากการมีอยู่ของเรื่องเล่าที่มีที่ไหลเวียนอยู่ในสังคม เป็นสิ่งที่พบเห็นรับรู้ซ้ำๆ คุ้นชินรับรู้กันทั่วไป ความคุ้นชินในสิ่งที่มีอยู่ก็จะทำให้การมีอยู่ของสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งเสมือนจริง สมจริงให้เชื่อตาม รู้สึกคล้ายตามมีอารมณ์ร่วมโดยเป็นปกติ ไม่รู้สึกขัดเคืองหรือสะดุด สิ่งที่คุ้นชินก็ทำให้เราเข้าสู่กระแสตรรกะของสิ่งที่มีอยู่ รู้สึก

¹¹⁰ นพพร ประชากุล, **ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม**, 199-200.

สมเหตุสมผลถึงการมีอยู่ของสิ่งที่ปรากฏในเรื่องเล่า เช่น ในเรื่องรักพาฝัน พระเอกสูงขาวรูปงามมีคุณสมบัติเพียบพร้อม ก็จะมีบทบาทในการพิสูจน์ตนเองฟันฝ่าเอาชนะอุปสรรค สุดท้ายก็จะได้ครอบครอง ครองรักกับนางเอกคนชื่อแสนดี ผู้มีความรักดี มีรักบริสุทธิ์สุดหัวใจ มีตัวโกงรูปชั่วที่จิตใจชั่วร้ายผิดมนุษย์มาขัดขวาง แต่ไม่ว่าจะร้ายอย่างไร สุดท้ายก็ต้องพ่ายแพ้พระเอก บทบาทภาพแทนที่ไม่เป็นอื่นก็จะเป็นความสมจริงในเรื่องเล่า แม้เหล่านี้จะขัดแย้งกับความเป็นจริงแต่ก็จะมีผลกับความสมจริง ในระดับเรื่องเล่า ธรรมชาติของความจริงจึงไม่ใช่สิ่งที่ถูกนำมาพิจารณาเป็นเงื่อนไขในการประกอบสร้างสื่อสาร แต่เป็นธรรมชาติของเรื่องเล่า ธรรมชาติของแบบฉบับที่คุ้นเคยเคยชิน เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดพบเจอเชื่อและรับรู้ทั่วไป¹¹¹

โครงสร้างคติความเชื่อของสังคม หมายถึงแบบแผนของคุณค่า ความหมาย ค่านิยม กรอบของการประเมินที่มีอยู่ร่วมกันในสังคม เรื่องเล่าที่สื่อความหมาย ความหมายเหล่านั้นก็ต้องอยู่ในธรรมชาติที่เข้าใจได้ เช่นแบบนี้จัดว่าเป็นความดี ความน่าละอาย ความเลว ฯลฯ เรื่องเล่าที่ดำเนินไปสู่บทสรุป บทสรุปก็ต้องสอดคล้องกับคติความเชื่อ มิเช่นนั้น เรื่องเล่าก็จะไม่อยู่ในฐานะที่จะรับฟัง กลายเป็นเรื่องที่ไม่มีความหมาย ในการดำเนินเรื่อง เรื่องที่ดำเนินอย่างมีขั้นตอน มีพลวัตพลิกผัน ส่วนของคติความเชื่อก็จะเป็นส่วนกำหนดสร้าง ความต่าง ทิศทาง ความหมาย สร้างแรงผลักดันให้เรื่องดำเนินไป รวมถึงในรายละเอียดที่สื่อความหมาย เช่น ลักษณะของตัวละคร สถานที่ วัตถุสิ่งของ ก็จะต้องดำเนินไปตามธรรมชาติที่สอดคล้องกับคติความเชื่ออย่างเป็นเอกภาพ เรื่องเล่าจึงจะเป็นเรื่องที่มีธรรมชาติสื่อความหมาย เป็นเรื่องเล่าที่สร้างความเข้าใจ สร้างอารมณ์ความรู้สึก สร้างการมีส่วนร่วม เรื่องเล่าจึงเป็นการใช้สิ่งที่มีร่วมกัน เป็นการจัดวางสิ่งที่มีร่วมกัน ดำเนินไปสู่จุดเป้าหมายที่มีร่วมกัน ด้วยธรรมชาติความหมายที่มีร่วมกันเป็นที่ตั้ง จึงทำให้เกิดการมีอยู่ของเรื่องเล่า¹¹²

จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าที่มีอยู่ ล้วนเป็นการมีอยู่ท่ามกลางโครงสร้าง เงื่อนไขของโครงสร้างเป็นตัวกำหนดการประกอบสร้างเรื่องเล่าทั้งในระดับของรูปแบบและเนื้อหา โครงสร้างกำหนดความเป็นไปได้ของตัวบท กำหนดความน่าจะเป็น สมควรจะเป็น กำหนดความสมเหตุสมผล กำหนดทิศทางความหมาย สิ่งที่ปรากฏในตัวบทเรื่องเล่าจึงเป็นผลผลิตของโครงสร้างมากกว่าที่จะเป็นการแสดงออกส่วนบุคคลของใครคนใดคนหนึ่ง คนใดคนหนึ่งเหล่านี้เพียงทำหน้าที่ในการประกอบสร้างนำเสนอสิ่งที่มีอยู่ ที่ถูกกำหนดโดยโครงสร้าง ให้ปรากฏออกมาเป็นเรื่องเล่า กรอบของโครงสร้างก็จะเป็นกรอบของการกำหนดนิยาม เป็นกรอบของความหมายและการสื่อสาร ที่กำหนดว่าอะไรเป็นอะไร มีความหมายเช่นไร ในความหมายที่มีก็จะเป็นการมีอยู่ของการประเมิน เป็นกรอบกำหนดชี้แนะ เป็น

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, 191-193.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, 198-200.

ความเข้าใจว่าสิ่งใดที่เป็นความดี ความงาม คุณค่า และสิ่งใดเป็นความไม่ดี ไม่งาม เลวทรามต่ำช้า ความหมายคุณค่าที่ตรงข้ามกันเช่นนี้ก็จะเป็นโครงสร้างกรอบกำหนดที่มีอยู่ เป็นสิ่งที่รับรู้ทั่วกัน เหล่านี้ก็จะประกอบประกอบเงื่อนไขสำคัญของเรื่องเล่า ในเรื่องเล่าทุกเรื่องก็จะเป็นเรื่องราวเหตุการณ์ของการขับเคลื่อนระหว่างความหมายสองด้านนี้ การรับรู้ความหมายเหล่านี้ก็จะทำให้เรื่องเล่าสามารถสื่อสารทำความเข้าใจ เรื่องเล่าก็จะเป็นสิ่งที่มีร่วมกัน

ด้วยกรอบกำหนดของโครงสร้างที่เป็นศูนย์กลาง ก็จะนำมาสู่การมีอยู่ของเรื่องเล่า โครงสร้างประกอบสร้างเรื่องเล่า เรื่องจินตนาการ เรื่องสมมุติในรูปแบบต่างๆ เรื่องเล่าของศิลปินที่เป็นเรื่องของความฝัน ความปรารถนา เรื่องของคุณค่า ความสุข อันอยู่ในฐานะเรื่องเล่าก็เป็นผลผลิตของโครงสร้าง กรอบของโครงสร้างกำหนดสร้างสิ่งเหล่านี้สู่เรื่องเล่า แต่สิ่งที่ถูกกำหนดสร้างจากโครงสร้างก็จะได้มีอยู่แค่ในตัวบทเรื่องเล่า เมื่อความฝัน ความปรารถนา ความสุข เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนสำคัญของการดำรงชีวิตจริง ชีวิตที่เกิดขึ้นมาทุกคนก็ล้วนต้องการมีความสุข ภาพชีวิตของตนเองที่มีความสุขก็จะเป็นสิ่งที่ปรารถนา การทำตนเองให้ไปถึงสิ่งที่เป็นความสุขก็จะเป็นความหวัง ความหวัง ความฝันว่าตนเองจะเป็นสุขก็จะเป็นจุดมุ่งหมายของมนุษย์ทุกคน

ความสุขที่ทุกคนปรารถนา แม้ความสุขจะเป็นสิ่งที่อยู่ภายในตนเอง มีตนเองเป็นผู้รับรู้ เป็นผู้รับผลแห่งความสุข แต่การจะมีความสุขท่ามกลางสังคม ก็จะทำให้ความสุขไม่ใช่อะไรที่จะบรรลุได้ด้วยตนเอง ความสุขไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติหรือเป็นไปดั่งใจ การจะมีความสุขก็คือการที่สังคมบอกว่าเป็นความสุข เป็นสุขที่คนอีกคน ความสุขเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีเหตุผล ประกอบไปด้วยการคิดไตร่ตรอง ความสุขจำต้องอาศัยองค์ประกอบของความสุขในการคิดคำนวณ องค์ประกอบของความสุขก็คือสังคม ด้วยตนเองที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ก็จะทำให้ภาพของสังคมที่มีความสุข เป็นภาพความสุขของตนเอง สังคมที่จะดีมีสุขก็คือสังคมที่ดำรงอยู่ในความดีงาม ความถูกต้อง ความเหมาะสมสมควร ดำรงอยู่ในคุณค่า ความจริงแท้ ดำรงอยู่ในความสุขที่ยั่งยืนมั่นคง หลีกหนีจากสิ่งที่ชั่วร้าย ไร้ค่า เลวทรามต่ำช้า ความไม่ถูกต้องเหมาะสม ผิดพลาดล่อลวง ความสุขจะเกิดได้ ก็โดยอาศัยปัจจัย อาศัยกรอบของความหมายการกำหนดประเมินอย่างรอบด้าน กรอบเหล่านี้ก็จะมีที่มาจากโครงสร้าง มีศูนย์กลางของโครงสร้างเป็นกรอบคิด ด้วยการมีกรอบ การจะมีความสุขจึงเป็นสิ่งที่ไม่ต้องคิด เพราะความสุขเป็นการถูกกำหนดให้คิด การคิดต่างก็จะไม่ใช่การคิดแต่เป็นการสันทัด กรอบโครงสร้างก็จะเป็นอำนาจให้เราต้องคิดต้องเชื่อ ภายใต้การคิดถึงความสุขที่เป็นธรรมชาติความต้องการของชีวิต ชีวิตก็จะตกอยู่ใต้อำนาจของระบบความหมายโครงสร้าง บนตรรกะของการดำเนิน

ชีวิต ที่เป็นการทำตนให้มีความสุขมากที่สุด มีความทุกข์ให้น้อยที่สุด ก็จะทำให้ชีวิตอยู่ในกรอบของ โครงสร้างตลอดเวลาอย่างมีอาจหลีกเลี่ยง¹¹³

ในแต่ละสังคมก็จะมีความสุขเป็นของตนเอง เป็นความสุขจากโครงสร้างความหมายของ ตนเอง ความสุขเป็นสิ่งกำหนดจากโครงสร้าง โครงสร้างเป็นการประกอบสร้างจากสังคม แต่ละสังคม ยุคสมัยก็จะมีสุขแตกต่างกัน ไม่มีสุขจริงแท้ ไม่มีสุขแท้จริง ไม่มีสุขหมายใดเป็นสากล ไม่ต่างจากภาษาที่มีอยู่หลากหลาย ในเรื่องเล่าความสุขของศิลปิน ที่เป็นเรื่องความสุขของชาว พื้นเมืองประเทศบราซิล โดยปกติแล้วสังคมชาวพื้นเมืองบราซิลก็จะมีสุขเป็นของตนเอง เป็น ความสุขจากโครงสร้างความหมายของตนเอง แต่จากในภาพยนตร์เราก็จะเห็นว่าความสุขที่จะทำให้ ชาวพื้นเมืองมีความสุข กลับเป็นความสุขที่มีศูนย์กลางเป็นตะวันตก เรื่องเปลี่ยนผ่านที่สร้างความสุข คือการเปลี่ยนจากหญิงพื้นเมืองที่ไร้ค่าไร้ความสุข สู่อารยธรรม ศูนย์กลางโลก ตะวันตก ได้เปลี่ยนแปลงก้าวหน้า ได้เป็นผู้มีวิชาความรู้ ได้เป็นศูนย์กลางภูมิปัญญา ศูนย์กลางคุณค่า เป็นผู้มีความคิดอุดมการณ์ ความสุขเช่นนี้ก็จะมีความสุขที่เกิดจากโครงสร้างความหมายของโลก ตะวันตก มีโลกตะวันตกเป็นศูนย์กลาง แต่ความสุขเช่นนี้กลับไม่ได้จำกัดตัวเองอยู่กับแค่สังคม ตะวันตก แต่กลับเป็นความสุขของชาวพื้นเมืองห่างไกล และไม่เพียงชาวพื้นเมือง ความสุขเช่นนี้ก็กลับ กลายเป็นความสุขทั่วไป เราคนไทยหรือคนที่ไหนๆ ก็จะมีสิ่งเหล่านี้คือความสุข นี่คือนิยามความสุขสากล คือคุณค่าสากล คุณค่าตะวันตกกลายเป็นสิ่งสากล ตะวันตกคือศูนย์กลาง คือสิ่งสูงสุด คือสุดยอดคุณค่าที่ทุกคนบนโลกยึดถือปวารณา

การมีความสุขแบบตะวันตก มีตะวันตกเป็นความสุข ก็หมายถึงเราถูกยึดครองด้วยระบบ โครงสร้างความหมายคุณค่า เพราะความสุขจะเกิดได้ ก็ต้องอาศัยปัจจัยที่เป็นความเข้าใจและการ ประเมินอย่างรอบด้าน สิ่งต่างๆ รอบด้าน ก็คือถูกยึดครองก่อนจะมาประเมินเป็นความสุข การถูก ยึดครองทางโครงสร้างที่เป็นระบบความหมาย ก็คือการถูกยึดครองทุกสิ่งที่มี เพราะทุกสิ่งที่มี ก็มีอยู่ ในระบบความคิดความหมาย การยึดครองทางกำลังอำนาจ เราก็จะถูกอำนาจทำร้ายแย่งชิง สูญเสีย อำนาจปกครอง สูญเสียทรัพยากร แต่การถูกยึดครองทางโครงสร้าง เราก็จะสูญเสียทุกอย่าง ไม่เว้น แม้แต่ตัวตน การเข้าสู่ระบบคุณค่าความหมาย ก็ทำให้คุณค่าและความหมายของตะวันตก เป็น อำนาจเหนือชีวิต

¹¹³ ผู้สนใจเรื่องความสุขอันเป็นสิ่งประกอบสร้างจากเงื่อนไขทางสังคมและโครงสร้าง สามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้จาก, ธเนศ วงศ์ยานนาวา, **ว่าด้วยความสุข** (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2560) ใน ผลงาน ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดโดยรวมของหนังสือเล่มนี้ในการทำความเข้าใจเรื่องความสุข

การเข้าสู่ระบบคุณค่าความหมายของตะวันตก เราก็จะถูกยึดครองความสุข แต่การมีความสุขแบบตะวันตกก็ไม่ได้มีแค่ความสุข เพราะโครงสร้างไม่ได้สร้างแค่ความสุข โครงสร้างตะวันตกกลายเป็นอำนาจในการกำหนดประเมิน การกำหนดประเมินก็มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ศูนย์กลางอำนาจก็จะกำหนดประเมินให้ตนเองเป็นอำนาจ เป็นคุณค่า เป็นความดีงาม เป็นความสูงส่ง เป็นสิ่งที่อยู่เหนือมีสถานะที่เหนือกว่า เป็นอะไรที่ตนอยากจะเป็น เมื่อตนเองเป็นศูนย์กลาง คนอื่นที่เป็นความต่างก็ต้องเป็นความเป็นอื่น ความไม่เหมือนก็ต้องไม่มีความเหมือน ความเป็นตรงกันข้ามก็จะทำให้ตนเองแตกต่างชัดเจน เป็นสัญญาชัดเจน มีความหมายโดดเด่นชัดเจน เป็นความหมายที่ตนเหนือกว่า เป็นความหมายคุณค่าที่ตนอยากจะเป็น ด้วยเหตุนี้ความต่างก็จะถูกประกอบสร้างให้เป็นความต่าง เป็นความเป็นอื่นที่ตรงข้ามจากศูนย์กลางโดยมีศูนย์กลางเป็นตัวชี้วัด การชี้การวัดการมองและเข้าใจความต่างจึงไม่เคยมีจริง มีเพียงการมองตนเองแล้วใช้ตนเองเป็นสิ่งที่ชี้วัด เมื่อความต่างเข้าสู่ระบบคุณค่าความหมาย การรับเอาโครงสร้างก็จะรับเอาความสุขที่ประกอบสร้างจากโครงสร้าง และรับเอาความเป็นอื่นที่โครงสร้างเดียวกันนี้เองที่ประกอบ เอามาสร้างเป็นตัวตน

การรับเอาโครงสร้างในฐานะที่ตนเองเป็นรูปสัญญะของความต่าง ก็จะต้องรับเอาความหมายของการเป็นอื่นมาไว้กับตัว ความต่างก็จะเป็นตรงกันข้ามกับที่ตะวันตกอยากจะเป็น ความต่างจึงกลายเป็นความไร้ค่า เป็นความป่าเถื่อนอนารยะ เป็นสิ่งอัปลักษณ์น่าขบขัน เป็นความสกปรกมีดดำ ฯลฯ บนความเป็นอื่นที่ตะวันตกประกอบสร้างให้ความต่าง ก็จะมีสัญลักษณ์ความต่าง ความเป็นอื่นที่สำคัญ เป็นความต่างที่มาพร้อมการกำเนิด เป็นการกำเนิดที่ต้องอาศัยความต่าง นั่นก็คือความแตกต่างทางเพศ จากธรรมชาติที่เพศหญิงต้องตั้งท้องให้นม เพศชายก็จะเป็นผู้มีบทบาททางสังคม เพศชายกลายเป็นศูนย์กลางบทบาท ศูนย์กลางก็ประกอบสร้างเรื่องเล่าของศูนย์กลาง สร้างระบบความหมายที่มีตนเองเป็นศูนย์กลาง เมื่อเรื่องเล่าระบบความหมายสถาปนา เพศชายก็จะกลายเป็นศูนย์กลางไปจริงๆ เพราะความจริงก็มาจากระบบความหมาย โครงสร้างปิตุลาธิปไตยชายเป็นใหญ่ก็จะเป็นสิ่งสากล จากเงื่อนไขสากลโดยธรรมชาติ ในสังคมตะวันตกก็จะเป็นสังคมปิตุลาธิปไตยที่มีชายชาวตะวันตกเป็นใหญ่เป็นศูนย์กลาง ด้วยการเป็นศูนย์กลางระบบโครงสร้างก็จะประกอบสร้างให้เพศหญิงเป็นอื่น ในระบบความหมายของตะวันตก เพศหญิงก็จะเป็นชายที่พิการ เป็นความไม่สมบูรณ์ เป็นความไม่งาม อ่อนแอไร้ความคิดความสามารถ เป็นผู้รองรับเพศชาย เป็นความผิดบาป เป็นตัวสร้าง-เป็นสาเหตุของบาปกำเนิด เป็นด้านมืดล่องลาง เป็นกิเลสตัณหา ใฝ่ต่ำ เป็นผู้ไม่สามารถคิดอย่างเป็นตรรกะเหตุผล มีอารมณ์ความรู้สึกเป็นที่ตั้ง เป็นพวกไม่น่าเชื่อถือ เอาแน่เอาอนไม่ได้ ใจ

ง่ายหลายใจ ปกครองดูแลตนเองไม่ได้ ฯลฯ¹¹⁴ เหล่านี้ก็จะ เป็นภาพที่ชายชาวตะวันตกประกอบสร้าง ให้เพศหญิงที่สั่งสมมาผ่านยุคสมัยต่างๆ

ด้วยเพศหญิงคือความต่าง ความหมายของเพศหญิงคือความตรงข้ามเป็นอื่น การที่ ตะวันตกจะประกอบสร้างความต่างให้ผู้อื่นที่ต่างสีผิวเผ่าพันธุ์ ก็จะมีเพศหญิงเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการเป็นอื่น ดังนั้นภาพแทนของผู้อื่นอันเป็นความต่างก็จะจัดอยู่ในความหมายเดียวกัน คือ ความหมายตรงข้ามกับศูนย์กลาง ความเป็นอื่นไม่ว่าจะเป็นตะวันออกที่ไล่ตั้งแต่เขมรยันเปอร์เซีย แอฟริกาตอนบนตอนล่าง อเมริกาเหนือกลางใต้ ชาวหมู่เกาะทะเลใต้แถบแปซิฟิก เหล่านี้ก็จะ เหมือนๆ กัน ไม่ได้มีความต่างกัน คือเป็นอื่นเหมือนๆ กัน¹¹⁵ เป็นอื่นเหมือนเพศหญิงที่เป็นอื่น ภาพ แทนของคนต่างสีผิวเผ่าพันธุ์เป็นอื่น ก็จะผสมผสานกลมกลืนรวมตัวไปกับความเป็นหญิง เป็นความ ชาติไม่สมบูรณ์ เป็นพวกอ่อนแอ อ่อนด้อยไร้ความคิด ใช้อารมณ่มากกว่าเหตุผล เชื่อไม่ได้เอาแน่เอา นอนไม่ได้ ปกครองดูแลตนเองไม่ได้ เป็นพวกกลุ่มหลงในกามารมณ์ ใฝ่ต่ำ เป็นอำนาจมืด ลึกลับซับซ้อน ล่อลวงมารยา นำคั่นหาครอบครอง มีเสน่ห์ยั่วชวน ฯลฯ

ด้วยโครงสร้างความหมายที่ความเป็นอื่นรับมา ตนเองก็จะรับเอาความเป็นอื่นมาเป็น ตนเอง ประเทศบราซิลที่ถูกตะวันตกใช้อำนาจยึดครอง ก็ทำให้กรอบคิดโครงสร้างของตะวันตกที่ยึด ครองเป็นอำนาจ การรับเอากรอบคิดความหมายการประเมินมา ก็จะรับเอาความสุขของ ชาวตะวันตกมา ตะวันตกคือคุณค่าความสุข นอกจากนั้นก็จะรับเอาความเป็นอื่นมาเป็นตัวเอง ตนเองคือความเป็นอื่น คือเพศหญิง คือความอ่อนแอ คืออะไรต่างๆ ที่โครงสร้างตะวันตกสร้างให้เป็น เป็นสิ่งที่ต้องการตะวันตก ถวิลหาความเป็นตะวันตก ตะวันตกก็จะเป็นเพศชาย เป็นสิ่งที่จะปกป้อง ให้ปลอดภัย นำพาสุขความมั่นคง นำพาความเจริญก้าวหน้า คือปัญญาเหตุผล คือสิ่งที่ยกระดับให้ ตนเองผู้ต่อยต่ำไร้ค่า ให้ได้กลายเป็นสิ่งมีตัวตนมีคุณค่าที่ก็จะเป็นความสุข ตรรกะความคิดเช่นนี้ก็จะ ปรากฏอยู่ในนิยายที่ชาวบราซิลนับถือว่าเป็นตัวบทเรื่องเล่าประจำชาติของตน เป็นเรื่องที่อยู่ถึงความ เป็นชาติตน ชาติตนมีตัวตนตั้งเรื่องเล่าดังกล่าว

วรรณกรรมที่ว่าก็คือนวนิยายพื้นถิ่นที่ชื่อ Iracema - A Lenda do Ceará (อิราเซมา ตำนานแห่งเซียร์รา) ที่แต่งขึ้นโดย José de Alencar ในปี ค.ศ. 1865 นวนิยายเป็นวรรณกรรมแนว โรแมนติคที่เล่าถึงตำนานรักของชายชาวตะวันตกเจ้าอาณานิคมโปรตุเกสชื่อ Martim กับหญิงสาว ชาวพื้นเมืองที่ชื่อ Iracema ในเรื่องราวก็จะเป็นเรื่องของความรักและการฟันฝ่าที่ทั้งคู่ต้องเผชิญ

¹¹⁴ นพพร ประชากุล, **ยกอักษรร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม**, 340-341.

¹¹⁵ นพพร ประชากุล, **ยกอักษรร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษย ศาสตร์**, 214.

มาร์ทิมผู้มาเผชิญโลกท่าทาย มาพบรักกับหญิงชาวพื้นเมืองผู้งดงามน่าหลงใหล อีราเซมาลูกสาว หัวหน้าเผ่าผู้ถูกหมั้นหมายกับเผ่าใหญ่ศัตรูเพื่อผูกสัมพันธ์ การพบรักที่มีแต่อุปสรรคเช่นนี้ก็จะเป็นการพิสูจน์รัก ชายผิวขาวผู้เจริญสูงส่ง ยอมลดตนทุ่มเทก็คือเครื่องพิสูจน์ หญิงสาวผู้งดงามก็ต้องคู่ควรกับชายผู้สูงส่งไม่ว่าต้องเผชิญสูญเสียสิ่งใด มาร์ทิมผู้กล้าหาญเด็ดเดี่ยวชาญฉลาด ก็จะต้องต่อสู้เผชิญหน้ากับชนเผ่าผู้โหดร้ายป่าเถื่อนอย่างองอาจ อีราเซมาความงดงามที่รอการเจียรไน ก็จะต้องเลือกว่าใครคือคุณค่าคู่ควร อีราเซมาผู้มั่นในรักก็ต้องต่อสู้กับเผ่าพันธุ์ของตนที่คร่ำครึ เกร่งครัด ไร้ค่าไร้เหตุผล ยอมหักหลังทรยศเผ่าพันธุ์พ่อแม่พี่น้องตน ถวายตนเพื่อคนรัก นี่ก็จะเป็นความรักที่คู่ควร ความรักที่สูงส่งล้ำค่า ความรักที่เปี่ยมไปด้วยความสุข บุตรของทั้งคู่ที่ชื่อ Moacir ก็จะเป็นตัวแทนความเป็นบราซิล เป็นต้นกำเนิดชาวบราซิล เป็นภาพที่บราซิลภาคภูมิใจแทนตน ตนคือการผสมผสานของสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ความบริสุทธิ์ไร้เดียงสา ความรักและหัวใจ เข้ากับสิ่งที่เป็นอารยธรรมอันสูงส่ง เป็นความรู้ความเจริญ ภาพเช่นนี้ก็จะให้ภาพที่เต็มอิมสมบูรณ์ ตนเองจะสมบูรณ์ด้วยการเติมเต็มจากอีกส่วนที่ตนขาด เป็นสิ่งที่ตนปรารถนา เป็นคุณค่าที่ทำให้ตนเป็นสุข¹¹⁶

จากนวนิยายที่ชาวบราซิลถือเป็นนิยายประจำชาติเป็นเรื่องเล่าตัวแทนต้นกำเนิดตน เรา ก็จะได้เห็นการแทนตน เห็นการให้ความหมายการประเมิน ด้วยการเผชิญหน้ากับตะวันตกที่เป็นอำนาจ และรับเอาอำนาจโครงสร้างตะวันตกมาไว้กับตัว โครงสร้างก็จะสร้างภาพของตนเองให้เป็นความขาด ความไม่สมบูรณ์ เป็นสิ่งไร้ค่าป่าเถื่อนที่จะต้องเปลี่ยนไป เป็นสิ่งที่ต้องถวิลหา เป็นเพศหญิงผู้มีหัวใจ เป็นความบริสุทธิ์ผู้รอที่จะถวายกาย ทำทุกอย่างให้ชายสูงส่งคู่ควรได้ครอบครอง ตะวันตกก็จะเป็นความเจริญสูงส่ง คือเพศชายผู้เข้มแข็ง คือปัญญา ความกล้าหาญ เป็นคุณค่าความถวิลหาที่จะมาเติมเต็ม สร้างความหมายให้สิ่งที่ไม่เคยมีใครมองเห็นค่า เผ่าพันธุ์ที่นับเป็นตัวแทนชาวบราซิลคือพันธุ์ผสมคนพื้นเมืองกับตะวันตกผิวขาวที่เรียกว่า Caboclo¹¹⁷ ชาวพื้นเมืองผู้เป็นเจ้าของจะสมบูรณ์ได้ก็โดยชาวตะวันตกที่มากบารมีเช่นหมาแยงชิง เหล่านี้ก็เกิดได้จากการรับเอาโครงสร้างด้วยโครงสร้างศูนย์กลางก็จะเป็นคุณค่าที่ปรารถนาและความสุข เมื่อเรากลายเป็นอื่น เราก็จะเห็น

¹¹⁶ Edwin Johan Santana Gaarder, *José de Alencar's Iracema: A Tale of Love, Betrayal & Brazil*, accessed December 6, 2019, available from <https://theculturetrip.com/south-america/brazil/articles/jos-de-alencar-s-iracema-a-tale-of-love-betrayal-and-the-birth-of-brazil/>

¹¹⁷ Edward Eric Telles, *Race in another America : the significance of skin color in Brazil* (New Jersey: Princeton University Press, 2004), 81-84.

ศูนย์กลางเป็นคุณค่าความสุข เป็นสิ่งที่แสวงหาต้องการอย่างที่ไม่เคยต้องการมาก่อน เพราะเมื่อก่อน เราก็ไม่เคยเป็นความขาดและเป็นอื่น

ด้วยการยึดครอง การเข้าสู่ การรับเอาโครงสร้าง เราก็จะเข้าสู่ระบบสัญลักษณ์ที่โครงสร้างกำหนดประกอบสร้าง ระบบสัญลักษณ์ก็จะกำหนดความหมายบทบาทให้ไม่เป็นอื่น นี่ก็จะไม่ใช่สิ่งที่เกิดกับประเทศบราซิลดังที่กล่าวมาเท่านั้น ในโลกปัจจุบันอันเป็นยุคหลังอาณานิคม ยุคหลังจากที่อาณานิคมตะวันตกใช้อำนาจยึดครองโลก โลกก็จะอยู่ในอำนาจระบบโครงสร้าง ความหมายของตะวันตก มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางคุณค่า สิ่งที่มีตลอดมาคือโครงสร้างชายเป็นใหญ่ เพศชายผิวขาวชาวตะวันตกเป็นใหญ่เป็นศูนย์กลาง จึงเป็นอำนาจโครงสร้างศูนย์กลางของสากลโลก การเป็นสากลก็คือการไม่เป็นอื่น ด้วยการไม่เป็นอื่นก็จะมีเพียงหนึ่ง ระบบสัญลักษณ์โครงสร้าง ความหมายที่มีชายผิวขาวชาวตะวันตกเป็นศูนย์กลางก็จะเป็นระบบความหมายเดียวที่มีอยู่ ผู้ใดจะมีอยู่ มีชีวิต มีตัวตน มีความหมาย มีคุณค่า ก็ด้วยการเทียบเคียงกับระบบความหมายคุณค่าสากล ใครที่จะสื่อสาร จะคิด จะหวัง จะปรารถนา จะมีความสุข ก็จะไม่มีความเลือกอื่น เพราะไม่มีความเป็นอื่น ในความเป็นสากล

เราผู้อยู่ในโลกยุคหลังอาณานิคมก็จะถูกดูดกลืนสู่ระบบโครงสร้างสัญลักษณ์ความหมายเดียวกัน อยู่ในตรรกะความคิดเดียวกัน อยู่ในสภาพเดียวกันที่โลกมีศูนย์กลางเป็นตะวันตก ด้วยเหตุนี้เราก็จะดูภาพยนตร์ของศิลปินด้วยตรรกะเดียวกันทั้งโลก ตรรกะของคุณค่าศูนย์กลาง ตรรกะของศูนย์กลางที่จะกลายเป็นความสุข เรามองดูติดตามอิราเซมาของศิลปิน อิราเซมาที่เคยเป็นผู้ให้กำเนิดบราซิล กำเนิดของการเป็นหญิงต่ำต้อยผู้ได้มีโอกาสดูยตนให้ความสูงส่ง เธอผู้ทำสำเร็จด้วยการทำให้สิ่งสูงส่งกลายเป็นพ่อผู้ให้กำเนิด ให้กำเนิดบราซิลผู้โชคดี ได้มีเลือดดีๆ มาผสมในกาย กำเนิดเช่นนี้คือความสุข เธอคือผู้นำพาความสุขให้มีกำเนิด อิราเซมาที่กำเนิดใหม่โดยศิลปิน ก็จะไม่ต่างจากอิราเซมาต้นฉบับ ทั้งคู่คือผู้นำพาความสุข สุขตั้งแต่การที่เธอเดินทางออกจากป่า จากความป่าเถื่อนอนารยะสู่เมือง สู่ความเจริญรุ่งเรืองชีวิไลซ์ สุขยิ่งกว่า ยิ่งๆ กว่าคือการได้ไปถึงปารีสศูนย์กลางโลกตะวันตก สุขมากๆ เมื่อได้รู้ว่าเธอมีพ่อบุญธรรมเป็นผู้สูงศักดิ์สูงส่งร่ำรวย สุขยิ่งกว่าถูกหวนที่เธอได้ครองความร่ำรวยได้รับมรดก สุขที่ได้เห็นเธอมีความสามารถ พุดจาต่อกรกับทนายชาวฝรั่งเศส ด้วยภาษาฝรั่งเศสอย่างคล่องแคล่วเชี่ยวชาญ สุขที่ได้เห็นเธอมีวิจารณ์ญาณ มีอุดมการณ์ มีความคิดเหตุผล ไม่เห็นแก่ความสุขสบายเงินทอง เชื้อมั่นในความถูกต้อง เชื้อมั่นในตนเอง สุขที่เห็นเธอได้เรียนรู้เข้าถึงศิลปะ ไม่ว่าจะป็นดนตรีหรือทัศนศิลป์ เธอผู้มีรสนิยมล้ำเลิศวิไล เข้าถึงสุนทรีย์ของศิลปะอันยิ่งใหญ่แห่งโลกตะวันตก สุขที่ได้เห็นเธอมีอำนาจ ทั้งอำนาจเงิน อำนาจการตัดสินใจ อำนาจของภูมิปัญญา การได้แสดงตนเป็นผู้มีความรู้มีปัญญา เป็นผู้นำเสนอบรรยายทางวิชาการ สร้างผลงานที่มีแต่คนตะวันตกยกย่องชื่นชม นี่ก็คือที่สุดแห่งความน่าชื่นชมที่เป็นความสุข สุขที่ได้

เห็นเธอเป็นผู้เลือก เลือกจะทำอะไรได้ตามใจ ด้วยอำนาจต่างๆ ที่ตนมี ตนเองก็มีสิทธิ์เลือกกว่าอยาก เป็นอะไร การที่เธอตัดสินใจที่จะเป็นศิลปิน ทำงานทัศนศิลป์คู่ไปกับการเป็นนักวิทยาศาสตร์ นี่ก็จะทำให้รู้สึกแสนประหลาด เพราะเธอคือผู้ได้ครอบครองศาสตร์ อันเป็นที่สุดของโลกตะวันตก นอกจากนี้ ได้เป็นส่วน เธอยังขึ้นถึงการเป็นศูนย์กลาง การก่อตั้งสถาบันวิทยาศาสตร์และศิลปะอันใหญ่โตในชื่อตนเอง นี่ก็จะทำให้ตนเองเป็นหนึ่งในที่สุด เหล่านี้ก็เป็นความสุขเกินบรรยาย ไม่ว่าใครหน้าไหนก็อยากจะทำได้อย่างเธอ สุขที่ได้เห็นเธอเข้าไปอาศัยอยู่ ณ ศูนย์กลางด้วยความกลมกลืน ใช้ชีวิตเรียบง่ายผ่านวันคืนในโลกตะวันตก สุขที่ได้เห็นเธออยู่ที่นี่จนแก่เฒ่า ได้เห็นเธอเล่าเรื่องชีวิตให้สื่อสัมภาษณ์ สุขที่ได้เห็นเธอไปโดยไม่ต้องกลับมา ตั้งแต่เธอเดินทางมา เธอก็ไม่ได้เหลียวหลังสนใจจะคืนถิ่น นี่คือความเด็ดเดี่ยวเด็ดขาด ไม่มามัวอ่อนแอ ห่วงหน้าพะวงหลัง ชีวิตเกิดมาก็จะต้องเจริญก้าวหน้า อยู่กับสิ่งที่เป็นคุณค่าถึงจะคู่ควร

นี่ก็จะเป็นความแสนสุขสากลที่ผู้คนทั้งโลกต่างเข้าถึงรับรู้ได้ทั่วกัน สุขแบบที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางความสุข สุขที่แสดงถึงความเป็นชาย ตั้งแต่การออกเดินทางคนเดียวอย่างเด็ดเดี่ยวห้าวหาญ การไม่ตกเป็นรอง ไม่ยอมอ่อนข้ออ่อนแอต่อหน้าใคร การได้เป็นผู้ยิ่งใหญ่มีรั้วราย การมีอุดมการณ์มีวิจรรย์ญาณเหตุผล การเป็นผู้เชี่ยวชาญเก่งกาจรอบด้าน มีปัญญาความสามารถเหนือผู้ใด การเป็นผู้มีอำนาจเหนือ การมีเกียรติมีชื่อเสียง การมุ่งแสวงหาความสำเร็จ อยู่เหนืออารมณ์ความรู้สึกความผูกพัน เหล่านี้ก็ล้วนเป็นคุณค่าที่แสดงลักษณะของความเป็นชาย เป็นคุณสมบัติที่เพศชายควรเป็น การได้ครอบครอง การขึ้นสู่จุดสูงสุดของงานวิชาการ งานวิทยาศาสตร์ ศิลปะ เหล่านี้ก็ล้วนเป็นอาณาเขตของเพศชาย สงวนไว้ให้เพศชาย มีเพศชายเป็นผู้เล่นและกรรมการ ประกอบไปด้วยตรรกะเหตุผลแบบเพศชาย เป็นการนำเสนอความแปลกใหม่ เป็นการรอดความเข้มแข็งของตนเอง อาศัยการต่อสู้เบียดขับชิงความเหนือกว่า เหมือนเพศชายที่ต่อสู้เพื่อความยิ่งใหญ่ถ่ายทอดเผ่าพันธุ์ ความสุขคุณค่าในเรื่องอิราเซมา ก็จะเป็นสิ่งที่คนทั้งโลกดูแล้วเข้าใจ แม้ความสุขจะเฉพาะเจาะจงเพียงไร แต่ไม่ว่าอย่างไร ความเป็นตะวันตกและความเป็นชายก็ยังคงจะเป็นความสุขของทุกคน เพราะทุกคนอยู่ในระเบียบที่มีชายฉิวขาวชาวตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ด้วยอำนาจของระบบที่เป็นสากลไม่ว่าคนคนนั้นจะเป็นใคร สีมิวเผ่าพันธุ์ใด เพศใด ก็ล้วนแต่จะมีความสุขมีความหมายได้ ก็ต่อเมื่อได้เข้าใจ ได้เข้าเล่น ได้เป็นดังชายฉิวขาวชาวตะวันตก

การมีความสุขในศูนย์กลาง ก็คือการถูกระงับโดยระบบโครงสร้างของศูนย์กลาง โครงสร้างทำให้เราเป็นสุขได้เฉพาะกับศูนย์กลางโดยไม่มีอื่น ไม่มี ความหมายอื่นนอกจากศูนย์กลาง ระบบโครงสร้างที่ไม่มีอื่น ก็จะไม่มีความหมายอื่นให้ความเป็นอื่นด้วยเช่นกัน โครงสร้างประกอบสร้างความเป็นอื่นให้กับสิ่งที่ไม่ใช่ศูนย์กลาง ความต่างความเป็นอื่นก็จะเป็นสิ่งที่มีความหมายขึ้นมา เป็นความหมายของความเป็นอื่น ที่หมายถึงความเป็นตรงกันข้ามอย่างไม่มีวันเป็นอื่น นี่คือความหมาย

สากล จากระบบโครงสร้างความหมายที่เป็นสากล การอยู่บนตรรกะของความเป็นอื่นก็จะยิ่งทำให้ความเป็นอื่นปรารถนาในศูนย์กลาง ถูกดึงดูตโดยศูนย์กลาง เห็นคุณค่าในศูนย์กลาง สบายยอมต่อศูนย์กลาง ตรรกะของความเป็นอื่นคือการมุ่งสู่ศูนย์กลาง แต่ในขณะที่เดียวกัน ความเป็นอื่นก็จะไม่ได้แค่ความเป็นอื่น ที่จะไม่มีวันได้เป็นอย่างอื่นนอกจากความเป็นอื่น ความเป็นอื่นไม่มีวันจะเป็นได้จริง ไม่มีวันนั้นอยู่จริงที่จะได้เป็นคุณค่า ความปรารถนาก็จะเป็นเพียงความปรารถนาที่ไม่มีวันเป็นได้จริง แต่ความปรารถนาก็คือความปรารถนา ถึงจะไม่วันเป็นได้จริงก็ยังคงเป็นความปรารถนา ความปรารถนามีตัวตนอยู่ในระดับเรื่องเล่า ความสุขก็มีตัวตนอยู่ในระดับเรื่องเล่า เรื่องเล่าก็ไม่ใช่เรื่องจริง ตรรกะของความปรารถนาก็ไม่ได้ต้องการความจริง ตรรกะของศูนย์กลางอันเป็นที่ปรารถนาก็จะไม่ต่างกัน เพราะเป็นล้วนคุณค่าเรื่องเล่าที่เกินจริง เป็นสิ่งที่ศูนย์กลางประกอบสร้างตนเอง ให้ตนเองเป็นศูนย์กลาง ศูนย์กลางก็ไม่ได้มีจริง ตรรกะของระบบโครงสร้างก็คือตรรกะของการสมมติ แต่เป็นการสมมติที่เชื่อกันว่าจะจริง

การตกอยู่ในตรรกะของโครงสร้าง ก็จะทำให้เราตกอยู่ในตรรกะของเรื่องเล่า ตรรกะของความปรารถนา ปรารถนาที่จะมีความสุข ปรารถนาในศูนย์กลางที่ไม่มีอื่น ภาพที่ไม่มีอื่นก็จะทำให้เราไม่สามารถมองเห็นอย่างอื่น มองไม่เห็นความเป็นจริง ความเป็นจริงก็จะไม่ได้มีความหมาย เพราะความหมายมีอยู่เฉพาะในระบบโครงสร้าง ระบบโครงสร้างที่มีศูนย์กลาง ความหมายก็จะมีแต่ศูนย์กลางกับความเป็นอื่น อีราเซมาที่เป็นอื่น ก็จะมุ่งสู่ศูนย์กลางอันเป็นความปรารถนา นี้ก็จะป็นหน้าที่ นี่คือนี่ที่สมควร นี่คือนี่ที่จะต้องกระทำ เพราะนี่คือความปรารถนา และนี่ก็จะนำมาซึ่งความสุข เหล่านี้ก็คือความหมายความจริงที่ครบถ้วนสมบูรณ์ถูกต้อง ไม่มีอะไรอื่นที่จะต้องทบทวนสงสัย ตรรกะเหล่านี้คือความจริง ความจริงก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะมาถามมาสงสัย อีราเซมาที่นำพาความสุขมาให้ ก็จะไม่มีการสนใจสงสัยถึงความเป็นจริง ทั้งนี้หากเราจะลองตั้งคำถามถึงความเป็นจริง เราก็จะเห็นสิ่งที่ไม่มีความเป็นจริงอยู่ในเรื่องเล่า แต่อย่างไรก็ตามก็สมจริง ด้วยตรรกะที่มีอยู่จริงของโครงสร้าง โครงสร้างก็จะดึงดูตความจริง สู่ความจริงของโครงสร้าง ความจริงของโครงสร้าง ก็จะทำให้เรื่องเล่า นั้นสามารถมีอยู่จริง แม้จะขัดกับเงื่อนไขของความเป็นจริง

ความไม่จริงที่สมจริงในเรื่องเล่าอีราเซมา ที่สามารถสร้างความสุขขึ้นได้จริง ก็จะมีอยู่โดยตลอด เพียงเริ่มต้นเรื่องที่คนอีกซีกโลกจะติดต่อกันป่าพื้นเมืองในใจกลางป่า ก็ดูจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นไปได้เพียงเสียงโห่ร้องของทาร์ซานที่เธอก็ฟังแล้วเข้าใจ การเดินทางออกจากป่า ด้วยเท้าเปล่าไร้สัมภาระ แต่เธอก็สามารถเดินทางข้ามน้ำข้ามเขายาวไกลเข้าเมือง เพียงเริ่มเข้าเมือง เธอก็สามารถฮัมเพลงภาษาฝรั่งเศสอย่างสบายอารมณ์ ในเมือง คนป่าที่ไม่เคยเข้าเมือง เป็นส่วนเกินของเมือง ก็สามารถรู้ว่าจะเดินทางต่อไปที่ไหนอย่างไร คนป่าพื้นเมืองสามารถโดยสารรถ ทั้งที่เงินค่ารถจะเสียก็ยังไม่ มี จากรถไฟ รถทัวร์ ยังไม่พอ หญิงพื้นเมืองตัวเปล่าที่เดินเข้าสนามบิน ก็สามารถ

ติดต่อจอตัวเที่ยวบิน เพื่อที่จะบินไปฝรั่งเศสอย่างเชี่ยวชาญ โดยไร้เงิน ไร้สัมภาระ ไร้เอกสาร ประจำตัว ไร้การอนุญาตเข้าเมือง ไร้เหตุผล ไร้ความเป็นไปได้ เธอก็เดินทางถึงฝรั่งเศสเข้าพักใน โรงแรมหรูได้อย่างสบายอารมณ์

หญิงสาวคนป่าจากป่าลึก กลับมีพอบุญธรรมเป็นฝรั่งผิวขาว ไม่ใช่ฝรั่งขึ้นก๊กขี้เมาธรรมดา แต่กลับเป็นถึงมหาเศรษฐีตระกูลผู้ดีชาวฝรั่งเศส คนป่าพื้นเมืองสามารถพูดฝรั่งเศสได้อย่างเชี่ยวชาญ จัดการสิ่งต่างๆ ได้อย่างชำชอง เปลี่ยนบุคลิกเป็นผู้นำ เธอสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับเพศชายได้อย่าง เสมอเหมือนเท่าเทียม แสดงปัญญาอำนาจเหนือเพศชายที่ไม่ใช่ชายธรรมดา แต่เป็นชายปัญญาชนชน ชั้นกลางผิวขาวชาวตะวันตก ทั้งที่เธอเป็นเพศหญิง และไม่ใช่หญิงธรรมดาแต่เป็นหญิงต่างสีผิว ผ่าพันธุ์ ไม่ใช่สีผิวผ่าพันธุ์ธรรมดา แต่เป็นผิวของชาวพื้นเมือง พร้อมรอยสักบนใบหน้าร่างกายแบบ ชาวพื้นเมือง อันเป็นตัวแทนของวิวัฒนาการเมื่อล้านปีก่อน ที่ก่อนนั้นก็คือลิงๆ นี้เอง จูๆ เธอก็ สามารถเข้าถึงเข้าใจ สนใจวิทยาศาสตร์ดนตรีและทัศนศิลป์ ไม่เพียงเข้าใจ แต่เธอลงมือทดลองใจจะเป็นนักวิทยาศาสตร์และศิลปิน เธอสามารถอยู่ร่วมในสังคมฝรั่งเศส ใช้ชีวิต กินอาหาร ทำอาหาร ง่ายตลาด เปลี่ยนชีวิตตนเองให้เป็นชาวฝรั่งเศสได้อย่างน่าประหลาด เพราะวิถีชีวิตก็ไม่ใช่สิ่งที่จะ เปลี่ยนกันได้ง่ายๆ เธอประสบความสำเร็จ ทั้งได้รับการยอมรับทางวิชาการ ทั้งการก่อตั้งองค์กรทาง ศิลปะและวิทยาศาสตร์ มีชีวิตเป็นศูนย์กลางที่ชาวฝรั่งเศสต่างเคารพชื่นชมไปจนเธอแก่ชรา ศูนย์กลางอันเป็นหญิงคนป่ามีรอยสักบนใบหน้าก็ยังเป็นไปได้

เหล่านี้ก็เป็นสิ่งเหลือเชื่อที่ไม่มีทางที่จะเป็นจริง แต่ด้วยตรรกะของเรื่องเล่า ตรรกะ ของโครงสร้าง เรื่องเล่าของอิราเซมาก็จะมีความสมจริง เป็นความสมควรตามตรรกะโครงสร้าง เป็น ตรรกะโครงสร้างของความจริงที่ไม่มีวันเป็นได้จริง ด้วยตรรกะของเรื่องเล่าของความสุความ ปรารถนา อันเป็นสิ่งที่อยู่เหนือความจริง ความเป็นจริงก็จะมีผลกับความปรารถนา เราปรารถนาใน สิ่งที่ไม่มีวันจะได้เป็นจริง ความเป็นอื่น ไม่ว่าจะเป็นอย่างต่างสีผิวผ่าพันธุ์ ต่างเพศ ที่รับเอา โครงสร้างมา ก็จะอยู่ในตรรกะของความหมายความปรารถนาดังกล่าว เราปรารถนาและมีความสุข ในสิ่งที่ไม่มีวันที่เราจะเป็นได้จริงๆ ขัดกับความเป็นจริง ขัดกับธรรมชาติ ขัดกับข้อเท็จจริง อิราเซมาก็ จะเป็นตัวอย่าง ของการเป็นที่สุดแห่งความต่าง ที่ปรารถนาและมีความสุขในศูนย์กลาง ทั้งที่ไม่มีวัน เป็นได้จริง ชาวพื้นเมืองคือคนป่าที่ไร้ทุกอย่าง ไม่มีน้ำมีไฟ ไม่มีข้าวของเครื่องใช้ ไม่มีการศึกษา ไม่มี บัตรประชาชน ไม่มีคนเห็นว่าเป็นคน เป็นดั่งสัตว์ชนิดหนึ่งในป่า ไม่มีโอกาสแม้แต่จะเดินเข้าเมือง ไม่มีทางที่จะได้รับการศึกษา ภาษาโปรตุเกสอันเป็นภาษาสามัญของบราซิลยังพูดฟังไม่รู้เรื่อง ไม่ต้องไป พูดถึงเรื่องที่จะคิดจะฝัน หญิงชาวพื้นเมืองที่มีรอยสักบนใบหน้า ยังมีหน้าที่จะคิดจะฝัน เราเองที่เป็น ความต่างที่ไม่ได้ต่างขนาดนั้น ก็จะไม่ไ้มีความต่างกัน ต่างก็ล้วนมีความสุขความฝันในศูนย์กลาง โดยไม่ได้ลืมหาคู ไม่มีความสามารถที่จะคิดจะดู ดูและคิดและรู้ว่ามีมันเป็นไปได้ ดูและคิดและรู้ว่าจะ

เป็นไปทำไม ทำไมถึงจะต้องเป็นอย่างศูนย์กลาง แต่สิ่งที่ดูที่คิดที่รู้ มันก็คือสิ่งที่กำหนดโดยโครงสร้าง ด้วยโครงสร้างสากลที่ไม่มีอื่น เราจึงไม่อาจดูคิดที่รู้ มองเห็นเป็นอย่างอื่น จะเห็นจะคิดจะรู้ จะมีความสุขได้ ก็เฉพาะโดยภาพแทนความหมาย ที่สิ่งสากลได้ประกอบสร้างหยิบยื่นให้เรา

ด้วยโครงสร้างและความเป็นจริง คนต่างสีผิวเผ่าพันธุ์ที่ปรารถนาในความขาว ก็จะไม่มีความมีผิวขาวสูงใหญ่จมูกโด่ง ฝรั่งผิวขาวก็จะกลายเป็นผู้สูงส่ง เป็นความงามสมบูรณ์ เป็นคุณค่าที่คุณปรารถนา เป็นผู้อยู่เหนือ เป็นผู้รับประโยชน์ โดยเราก็จะเป็นคนถวายผลประโยชน์ให้ด้วยความเต็มใจ เรายุ่เองก็จะเกลียดตัวเอง เกลียดในความดำแดงเหลืองของตัวเอง เกลียดความอัปลักขณ์ ความไม่งาม สมส่วนสมบูรณ์ของตัวเอง ชีวิตนี้ของตนเองก็จะมีแต่ความขัดเคือง แม้จะเปลี่ยนแปลงเพียงใด เปลี่ยนจนคิดว่าตนคือคนใหม่ ทั้งความคิด จิตใจ การกระทำ ศัลยกรรม สำเนียงคำพูด รสนิยม เปลี่ยนจนเป็นตะวันตกยิ่งกว่าคนตะวันตก แต่การกำเนิดก็ยากเกินเปลี่ยน เมื่อกำเนิดมาเป็นอื่น ก็จะไม่มีความได้เป็นอย่างอื่นนอกจากความเป็นอื่น เช่นเดียวกัน เพศหญิงที่อยู่ในระบบคุณค่าของเพศชาย มีเพศชายเป็นสิ่งปรารถนา แต่ตนเองเกิดมาต้นเป็นเพศหญิง บาบที่ไม่สามารถเลือกเกิดก็จะมีทางขาดใช้ เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องยอมรับชะตา ยอมรับความหมายฐานะความเป็นอื่น ด้วยความหมายที่ชายประกอบสร้าง พวกเธอก็จะเป็นได้แค่สิ่งที่ไม่มีมีความหมาย ไม่มีที่ทางในสังคม โอกาสทางสังคมมีให้เฉพาะชาย

การอยู่ในความเป็นอื่น ก็จะไม่สามารถเป็นอย่างอื่นนอกจากความเป็นอื่น ในศูนย์กลาง ความสุขความปรารถนาที่เป็นเพศชาย ก็จะมีเฉพาะเพศชายที่มีโอกาสมีความสุข ศูนย์กลางเช่นศาสนาที่จะเป็นความสุข สถาบันความสุขก็จะเป็นที่ทางของเพศชาย เพศหญิงคือความผิดบาป กิเลส ตัณหา ล่อลวง สกปรก อ่อนแอ ฯลฯ นี้ก็จะทำให้ถูกกันแยกไม่สามารถมีความสุข คนต่างสีผิว เผ่าพันธุ์ที่รับเอาศาสนา พระเจ้าของคนขาวก็จะมีผิวขาว บุตรของพระเจ้าก็จะเป็นอื่น ความขาวสะอาดก็จะตรงข้ามกับสีอื่นสกปรก สิ่งสกปรกก็คือความผิดบาป ความเป็นอื่นทั้งหลายก็จะเป็นได้แค่ความบาปที่ไผ่ฝันจะได้ไถ่บาป แต่อย่างไรก็จะจมอยู่กับความบาปอย่างไม่มีวันเป็นอื่น ในศูนย์กลางแบบมนุษยนิยม ที่เชื่อในศักยภาพมนุษย์ที่มีความสามารถ มีปัญญา รู้คิด มีความรู้เหตุผล แต่มนุษย์ที่เขานิยมก็ไม่ได้หมายถึงมนุษย์ทุกคนที่จะเกิดมามีคุณค่าดังกล่าว สิ่งที่นิยมก็จะมีอยู่แต่ในศูนย์กลาง ศูนย์กลางเท่านั้นที่เป็นมนุษย์ เพศหญิง-คนต่างสีผิวเผ่าพันธุ์ ก็จะเป็นได้แค่ความอ่อนด้อยด้อยต่ำโง่งม เป็นพวกใช้เป็นแต่อารมณ์ไม่สามารถคิดอย่างเป็นตรรกะเหตุผล เป็นความไม่สมบูรณ์พิการ เป็นวิวัฒนาการขั้นต่ำด้อย ฯลฯ ไม่ว่าความจริงเพศหญิง-คนต่างสีผิวเผ่าพันธุ์ จะเก่งกาจมีความสามารถฉลาดปราดเปรื่องเพียงใด แต่อย่างไรสุดท้ายก็จะไร้โอกาส ด้วยโครงสร้างที่มีอยู่ ความเป็นอื่นก็จะอยู่ในความหมายที่มีอยู่ โอกาสที่จะได้มีความสุขในสิ่งที่โครงสร้างสร้างให้มี ก็จะเป็นเพียงแสงริบหรี่ของโอกาส จะมีแต่ศูนย์กลางที่มีโอกาสในความสุข

ความปรารถนาในศูนย์กลาง ก็จะทำให้ทุกสิ่งถูกดึงดูดสู่ตรรกะของศูนย์กลาง ตรรกะของศูนย์กลางก็จะสร้างความเป็นอื่นให้สิ่งอื่น เมื่อสิ่งอื่นเป็นอื่น เป็นสิ่งตรงข้ามกับคุณค่า เหล่านั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องมี ยิ่งกว่านั้นยังสมควรกำจัดให้หมดไป การปรารถนาในอารยธรรมตะวันตก ก็จะทำให้ตะวันตกคือความสูงค่าเลิศล้ำยิ่งใหญ่ เมื่อตะวันตกคือความจริงแท้ ตนเองก็คือความไม่จริง เป็นความไร้ค่า อ่อนด้อยอ่อนแอ อารยธรรมแบบแผนของตนคือสิ่งไม่มีค่า ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ศึกษารักษาจดจำ เมื่อตะวันตกคือความก้าวหน้าพัฒนา เราก็จะเป็นสิ่งด้อยพัฒนา ป่าเถื่อนล้าหลัง ความด้อยก็ต้องพัฒนา การพัฒนาคือการเปลี่ยนอะไรๆ ให้เป็นตะวันตก เมื่อตะวันตกคือรสนิยมอันวิจิตรงดงามล้ำสมัย ตนเองก็จะเป็นที่แค่ความบ้านนอกไร้รสนิยม เป็นความแปลกประหลาด เป็นความน่าสมเพชตลกขบขัน เป็นความไม่น่าปรารถนาที่ตนเองก็ยิ่งรับตนเองไม่ได้ ตนเองก็ต้องตัดกำเนิดตนเองทิ้งไป ชีวิตใหม่ก็ต้องเป็นให้ได้อย่างตะวันตก อาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า ยารักษาโรค ถ้าไม่เป็นตะวันตกก็จะไม่ใช่ปัจจัยสี่ ปัจจัยและองค์ประกอบทั้งหลาย ที่สร้างสังคมที่หลากหลายที่เคยมี เมื่อมีศูนย์กลาง ก็จะเหลือแต่ศูนย์กลาง ความหลากหลายก็จะถูกดูดกลืนหลงลืมทำลายกลายเป็นประวัติศาสตร์

ด้วยความสุขที่มีศูนย์กลาง ก็ทำให้เฉพาะศูนย์กลางมีความสุข ความสุขประกอบสร้างจากความไม่เท่าเทียม มันจึงนำมาสู่ความไม่เท่าเทียม นำมาสู่อำนาจหน้าที่กระทำกับความเป็นอื่น ความสุขอันเกิดจากโครงสร้างที่เป็นอำนาจที่ครอบคลุมยึดครองความเป็นสากลอยู่ในปัจจุบัน ก็คือโครงสร้างที่มีตะวันตกและเพศชายเป็นศูนย์กลาง ด้วยอำนาจของโครงสร้าง ตะวันตกและเพศชายก็จะกลายเป็นผู้มีสถานะเหนือกว่า เป็นคุณค่า เป็นอำนาจ เป็นผู้มีบทบาทความหมาย เป็นผู้ได้รับประโยชน์ แสวงหาประโยชน์ มีอำนาจชอบธรรม มีความสมเหตุสมผลที่จะกระทำกับความเป็นอื่น ด้วยเหตุนี้ หากเราจะมองดูความจริง มองให้เห็นความจริง เราก็จะเห็นว่าในความเป็นไปอย่างแท้จริงแล้ว สิ่งต่างๆ ที่เป็นความสุข ก็จะนำมาซึ่งความยุติธรรมเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง เหล่านี้ก็ล้วนมีเพศชายเป็นผู้ยึดครองเป็นอำนาจ โดยอำนาจของโครงสร้าง เราก็จะมองเห็นมันเป็นความจริง เป็นธรรมชาติ ด้วยธรรมชาติ ความเป็นอื่นก็จะเป็นผู้ยอมสูญเสียผลประโยชน์ เป็นผู้หยิบยื่นผลประโยชน์ เป็นผู้รองรับถูกกระทำ เป็นผู้ต้องยอมจำทน ด้วยธรรมชาติที่เข้าใจ เหล่านี้ก็จะเป็นไปเพื่อความสุข เป็นสิ่งที่น่าพาความสุข สุขในศูนย์กลางที่ทำให้ศูนย์กลางมีความสุข

3. แนวคิดหลังอาณานิคมกับกลุ่มคนสถานะรอง (subaltern)

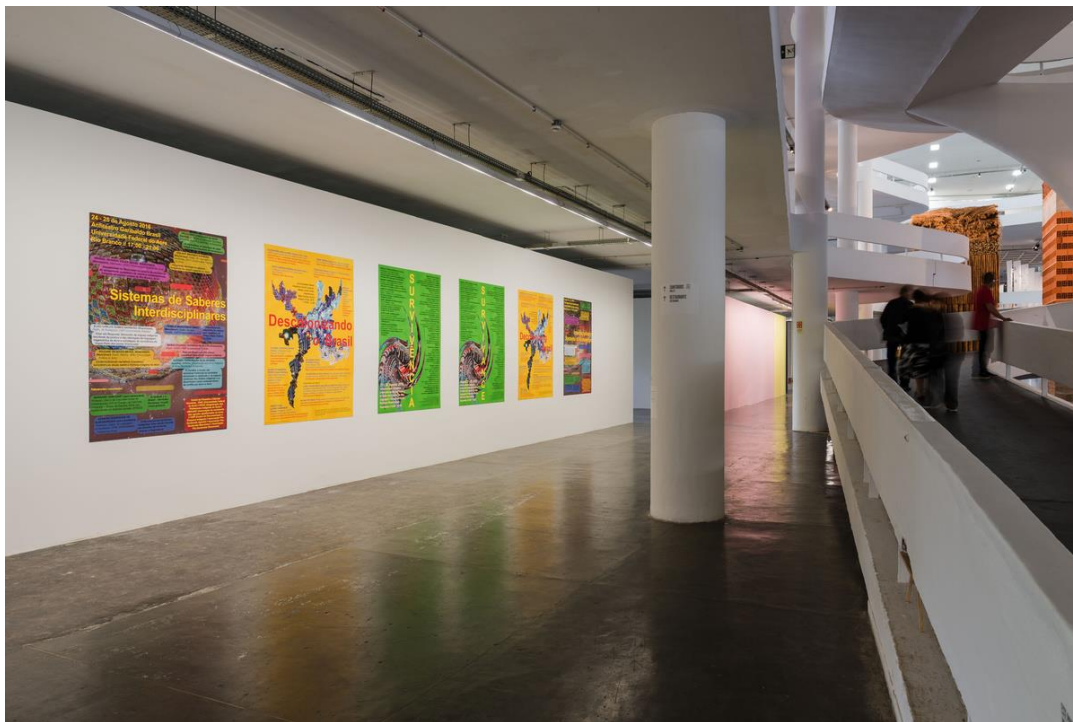
ปรากฏการณ์อาณานิคมทำให้ระบบการจำแนกแยกแยะให้คุณค่าความหมายของตะวันตกกลายเป็นสิ่งสากล ระบบดังกล่าวกำหนดให้บางสิ่งมีตัวตนเป็นศูนย์กลางคุณค่าความหมาย ศูนย์กลางดังกล่าวเป็นสิ่งที่ตะวันตกผูกขาดครอบครอง แต่การครอบครองอย่างผูกขาดย่อมมีการโต้แย้งช่วงชิง ท่ามกลางความเป็นอื่น ก็จะมีความเป็นอื่นที่มีศักยภาพที่จะช่วงชิงในความหมายคุณค่าของศูนย์กลาง ด้วยตรรกะของศูนย์กลางก็ทำให้ความเป็นอื่นเหล่านี้มีความหมาย แต่ในความเป็นอื่นที่ไม่ได้มีศักยภาพ ที่อยู่ในฐานะความเป็นอื่นของความเป็นอื่น ก็จะเป็นผู้ที่ไม่สามารถเอ่ยปากโต้แย้งใดๆ พวกเขาเหล่านี้ต้องจำทนอยู่ในสภาพที่ไร้ตัวตนไร้ความหมาย จำต้องยอมรับเอาความหมายภาพแทนที่ผู้อื่นประกอบสร้างให้ตน¹¹⁸ การจะโต้แย้ง การจะมีตัวตน ก็จำเปลี่ยนตัวตน เปลี่ยนภาษาให้เข้ากับศูนย์กลาง นั่นก็หมายความว่าเขาก็ไม่ได้พูดด้วยเสียงตนเอง เสียงของตนเองที่แท้จริงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปล่งออกมาได้ เมื่อไม่สามารถสื่อสารด้วยความหมายของตนเอง ความหมายของตนเอง จึงไม่มีวันปรากฏให้เกิดการเข้าใจ¹¹⁹ ภาวะตัวตนของคนชายขอบคนสถานะรอง จึงดูเป็นสิ่งที่ไร้ทางออก สุดท้ายก็จะต้องจำทนอยู่ในสภาพที่ภาพแทนประกอบสร้างให้ตน โดยสามารถวิเคราะห์ผลงานที่แสดงแนวคิดหลังอาณานิคมที่สัมพันธ์กับกลุ่มคนสถานะรองได้ ดังนี้

¹¹⁸ สันติ เล็กสกุล, ผู้ไร้เสียง: คำยืนยันของ คายตรี จักรวรรดิ สปีวาก (กรุงเทพฯ: Illuminations editions, 2561), 11-12.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 19-20.

“A Possible Reversal of Missed Opportunities” (ค.ศ. 2016)

ภาพที่ 40 มาเรีย เธเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “A Possible Reversal of Missed Opportunities”, 2016

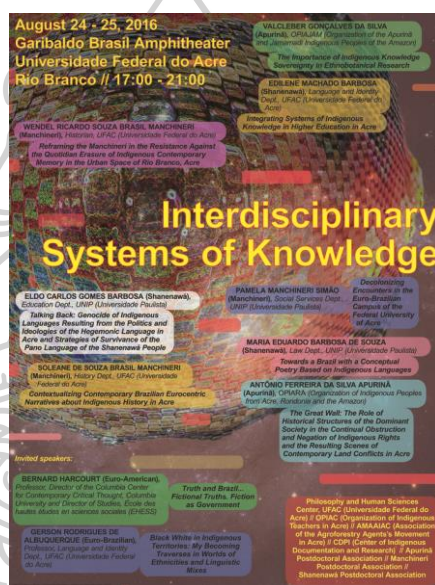
ศิลปะจัดวาง, ภาพโปสเตอร์ 6 ชิ้น, ขนาด 200 x 147 ซม. ต่อชิ้น

ที่มา: Maria Thereza Alves, **A Possible Reversal of Missed Opportunities**, accessed July, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=18>

“A Possible Reversal of Missed Opportunities” เป็นชื่อผลงานศิลปะของศิลปิน มาเรีย เธเรซา อัลเวส ที่สร้างขึ้นเพื่อจัดแสดงในงานนิทรรศการศิลปะ São Paulo Biennial ครั้งที่ 32 ในปี ค.ศ. 2016 ประเทศบราซิล ผลงานที่ถูกจัดแสดงในนิทรรศการประกอบไปด้วยแผ่นภาพโปสเตอร์ขนาดใหญ่จำนวน 6 ภาพ บนแผ่นภาพแสดงเนื้อหาประชาสัมพันธ์การจัดการกิจกรรมการบรรยายสัมมนาใน 3 หัวข้อหลักที่ถูกจัดทำเป็นสองภาษา คือภาษาอังกฤษและภาษาโปรตุเกส อันเป็นภาษาหลักของโลกและภาษาหลักของประเทศบราซิล¹²⁰ หัวข้อใหญ่ในการสัมมนาทั้งสาม ต่างล้วน

¹²⁰ Maria Thereza Alves, **A Possible Reversal of Missed Opportunities**, accessed December 6, 2019, available from

เป็นประเด็นร่วมสมัยทางสังคมที่มีความสำคัญ เป็นปัญหา-สภาวะทางสังคมที่อยู่ในความสนใจของแวดวงปัญญาชนและผู้มีการศึกษา เป็นแนวโน้มทางความคิดที่เป็นกระแสที่ทั่วโลกกำลังตื่นตัวให้ความสนใจ เป็นความท้าทายทางวิชาการที่แวดวงวิชาการต่างๆ ต่างพากัน ขบคิด นำเสนอผลงานความคิดในประเด็นเหล่านี้ แม้แต่ในประเทศไทยเราเอง ประเด็นเหล่านี้ก็เป็นกระแสที่ได้รับความสนใจเช่นกัน หัวข้อกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการที่ปรากฏในผลงาน ประกอบไปด้วย 1. Interdisciplinary Systems of Knowledge หรือ ระบบเครือข่ายเชื่อมโยง สหวิทยาการแห่งความรู้ 2. Decolonizing Brazil หรือ การถอดถอนบราซิลจากสภาพของข้าอาณานิคม 3. Survivance หรือ ภาวะตัวตนและการอยู่รอด

ภาพที่ 41 ภาพโปสเตอร์ชุด “Interdisciplinary Systems of Knowledge”

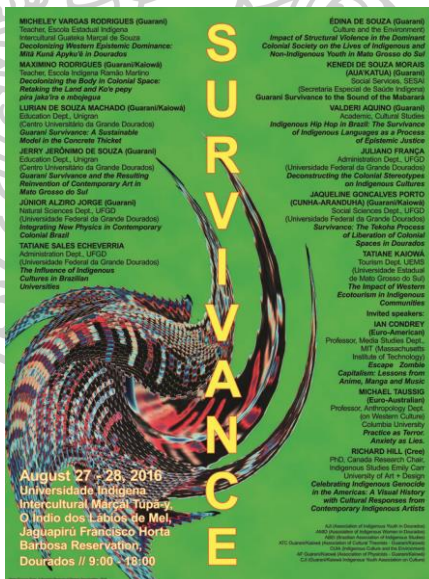
ที่มา: Maria Thereza Alves, *A Possible Reversal of Missed Opportunities*, accessed July, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=18>

<http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=>

ภาพที่ 42 ภาพโปสเตอร์ชุด “Decolonizing Brazil”

ที่มา: Maria Thereza Alves, *A Possible Reversal of Missed Opportunities*, accessed July, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=18>

ภาพที่ 43 ภาพโปสเตอร์ชุด “Survivance”

ที่มา: Maria Thereza Alves, *A Possible Reversal of Missed Opportunities*, accessed July, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=18>

เหตุที่ประเด็นเหล่านี้เป็นที่สนใจก็ด้วยกระแสทางวิชาการอันมีที่มาจากตะวันตก ได้หันมาสนใจประเด็นเรื่องอำนาจ เรื่องความไม่เท่าเทียม ประเด็นเกี่ยวกับการสลายศูนย์กลาง เรื่องความแตกต่าง การเมืองเรื่องตัวตน จึงกลายเป็นกระแสความสนใจอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก บราซิลเองอันเคยเป็นประเทศอาณานิคม อยู่ในภาวะหลังอาณานิคมที่มีอำนาจอิทธิพลของตะวันตกเป็นอำนาจนำอยู่เหนือ ไม่ต่างจากการยังคงตกเป็นอาณานิคม ประเด็นเหล่านี้ย่อมเป็นที่สนใจเพราะบราซิลเองก็คือคู่ขัดแย้งของการมีอิทธิพลตะวันตกเป็นศูนย์กลาง การที่โปสเตอร์ของศิลปินมีข้อความประชาสัมพันธ์การจัดสัมมนาไปในหัวข้อทิศทางทางดังกล่าว นี่ย่อมกลายเป็นที่ดึงดูดสนใจต่อผู้คน กระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นของผู้คน และคงมีหลายคนที่ปรารถนาอยากเข้าร่วมกิจกรรมการสัมมนาดังกล่าว ทั้งนี้ นอกจากโปสเตอร์อันเป็นผลงานของศิลปินจะถูกจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ในเวลาเดียวกัน โปสเตอร์เหล่านี้ยังถูกจัดพิมพ์ในขนาดที่ต่างกัน นำไปจัดแสดงติดตั้งยังสถานที่ต่างๆ เช่น ในพื้นที่สาธารณะของเมืองที่มีการจัดสัมมนา ในสถาบันองค์กรต่างๆ ในสถานศึกษา ในมหาวิทยาลัย ซึ่งในการจัดแสดง ต่างก็ได้รับความสนใจจากผู้คน มีผู้คนหลากหลายเข้ามาอ่านรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ในโปสเตอร์อย่างตั้งใจ¹²¹

ภาพที่ 44 ภาพขณะผลงานถูกนำไปจัดแสดงยังพื้นที่ต่างๆ

ที่มา: Maria Thereza Alves, *A Possible Reversal of Missed Opportunities*, accessed July, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=18>

บนแผ่นภาพประชาสัมพันธ์ที่มีข้อความตัวหนังสืออยู่มากมาย เหล่านี้ก็คือข้อมูลรายละเอียดของการจัดกิจกรรมการสัมมนาในแต่ละหัวข้อ รายละเอียดเหล่านี้ก็จะบอกว่าในแต่ละกิจกรรม ประกอบไปด้วยการบรรยายสัมมนาในหัวข้อย่อยใดบ้าง ซึ่งในแต่ละหัวข้อใหญ่ก็จะมีหัวข้อ

¹²¹ เรื่องเดียวกัน.

ย่อยอยู่นับสิบรายการ มีวิทยากรผู้บรรยายหลากหลาย ข้อมูลบอกเล่าละเอียดว่าใครเป็นผู้บรรยาย ชื่ออะไร มาจากไหน ดำรงตำแหน่งหน้าที่อะไร มีสถานะใดทางวิชาการ มีรายละเอียดของสถานที่ มีรายละเอียดของวันที่จัดกิจกรรม

ในรายละเอียด กิจกรรมการสัมมนาเหล่านี้ก็ดูจะเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจ แต่แม้กิจกรรมเหล่านี้จะมีความน่าสนใจเพียงใด ผู้คนที่สนใจก็ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมโครงการเหล่านี้ได้ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะว่าวันเวลาที่จัดกิจกรรมเหล่านี้ ล้วนเป็นวันเวลาที่ผ่านไปเรียบร้อยแล้ว กิจกรรมการสัมมนาเหล่านี้ เสร็จสิ้นและจบลงไปแล้ว จบลงก่อนที่นิทรรศการศิลปะ São Paulo Biennial อันเป็นนิทรรศการที่มีความสำคัญจะเริ่มต้น จบลงก่อนที่นิทรรศการอันเป็นหน้าเป็นตาของประเทศจะได้เผยแพร่หน้าตาของผลงาน นิทรรศการที่ทำให้ศิลปินผู้ได้รับโอกาสเข้าร่วม จะได้ร่วมมีโอกาสนำผลงานของตนออกเผยแพร่ ทั้งนี้ผลงานที่เผยแพร่ที่เป็นไปได้ ก็โดยภายใต้การเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการศิลปะครั้งสำคัญนี้

ในนามของการเป็นศิลปินที่เป็นที่รู้จักในระดับโลก ในนามของการเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการศิลปะระดับโลกอันยิ่งใหญ่ของประเทศ ก็ทำให้โครงการกิจกรรมการสัมมนาของศิลปินสามารถมีบทบาทในการเผยแพร่และกลายเป็นที่สนใจ ตัวตนของศิลปินกลายเป็นสิ่งที่มีตัวตนที่สามารถบอกกล่าวสื่อสาร ผลงานที่เป็นสารของศิลปิน กิจกรรมการสัมมนาที่เป็นสารของศิลปิน ได้ถูกประชาสัมพันธ์สื่อสารสู่ผู้คน มีผู้คนได้ยิน สนใจ ยินดีรับฟัง ในขณะที่ศิลปินกลายเป็นบุคคลที่มีตัวตน การสื่อสารของศิลปิน กลายเป็นสิ่งที่มีตัวตน แต่สารของศิลปินกลับมีอยู่ในฐานะของความเป็นอื่น กิจกรรมการสัมมนาที่ถูกประชาสัมพันธ์มีอยู่ในฐานะของความเป็นอื่น เป็นอื่น จากความเป็นอื่นของเวลาอันเป็นอดีต ที่อดีตไม่อาจย้อนกลับคืนมาดำรงอยู่ในปัจจุบัน เวลาที่เป็นอดีตไม่สามารถกลายเป็นสิ่งที่มีตัวตนอยู่ในปัจจุบันที่กำลังดำเนินไปสู่อนาคต เวลาที่ดำเนินไปสู่อนาคตก็ทำให้อดีตคือความเป็นอื่นที่ไม่มีอยู่จริง ในเหตุการณ์ของการสื่อสารที่เกิด ทั้งๆ ที่ศิลปินได้มีฐานะในการดำรงอยู่เป็นผู้สื่อสารส่งสาร มีผู้คนผู้ฟังที่ยินดีรับฟังรับสาร แต่สารของศิลปินกลับเป็นสิ่งที่เป็นอย่างอื่นไม่มีตัวตน ตัวสารเป็นการพูดถึงสิ่งที่ไร้ความหมาย กิจกรรมประชาสัมพันธ์เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง ไม่มีอยู่ให้พวกเขาสามารถเข้าถึง เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งได้ คำพูดของศิลปินเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสจับต้องได้ การอยู่คนละมิติของการพูดการสื่อสาร ก็ทำให้การสื่อสารไม่สามารถเป็นจริง ไม่ใช่ความจริง เป็นความเท็จ เป็นการล่องลอย ศิลปินเป็นผู้ฉ้อฉลล่องลอย ลวงให้พวกเขาปรารถนาที่จะได้เข้าถึงสัมผัสถึงความหมายที่มีอยู่ แต่การมีอยู่ก็ไม่ใช่ความจริงที่สามารถจับต้องเข้าถึง ศิลปินไม่ได้ต้องการแลกเปลี่ยนสนทนา บทสนทนาของศิลปินอยู่ในมิติที่มีความเป็นอื่น มิติของความเป็นอื่นคือสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง มิติของการสื่อสารของศิลปินคือความล่องลอยที่ไม่เป็นความจริง

การอยู่ในมิติที่แตกต่างก็ทำให้กิจกรรมการสัมมนาของศิลปินเป็นสิ่งที่ไม่จริง เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง ไม่มีความหมาย เป็นเสียงที่ผู้คนไม่อาจได้ยิน การต้องได้ยินได้รับฟัง ได้ประจักษ์ ถึงจะทำให้บางสิ่งบางอย่างมีอยู่จริง ก็ทำให้สิ่งที่ไม่ได้ยิน ไม่ได้รับรู้ มีความหมายถึงการไม่มีอยู่ เป็นสิ่งที่ไม่จริง กิจกรรมการสัมมนาของศิลปินที่เกิดขึ้นไปแล้วก็คือสิ่งที่ไม่อาจมีใครได้ยินรับฟัง หมายถึงมันไม่มีอยู่ มันไม่จริง แต่ด้วยการประจักษ์รับรู้ที่ใช้ยืนยันการมีอยู่จริง ก็ดูจะไม่เป็นจริง ไม่เที่ยงตรงต่อข้อเท็จจริง ทั้งนี้เพราะกิจกรรมที่ระบุไว้ในข้อความประชาสัมพันธ์บนแผ่นภาพ ล้วนแล้วแต่เป็นความจริง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง การบรรยายการสัมมนาในหัวข้อต่างๆ มีอยู่จริง ในหัวข้อย่อยต่างๆ ที่มีวิทยากร มีบุคลากรต่างๆ เป็นผู้บรรยาย ก็ล้วนแล้วแต่เป็นความจริงเกิดขึ้นจริง วิทยากรที่มีรายละเอียดของชื่อ ของวุฒิ คุณวุฒิ ตำแหน่งทางวิชาการ บทบาทหน้าที่การงาน เหล่านี้ล้วนเป็นข้อมูลรายละเอียดที่เป็นจริง ทุกๆ คนที่ปรากฏอยู่ล้วนเป็นผู้ที่มีตัวตนอยู่จริง ข้อมูลประชาสัมพันธ์ที่ทำให้หลายคนปรารถนาจะมีส่วนร่วม ล้วนเป็นข้อมูลที่เป็นจริง¹²² กิจกรรมโครงการของศิลปินเองก็เป็นกิจกรรมที่ต้องการให้เกิดการรับรู้มีส่วนร่วมในวงกว้าง ไม่ได้ต้องการจะหลีกเลี่ยงปิดบัง ไม่เคยต้องการที่จะอยู่ในฐานะเป็นอื่น เป็นอื่นที่กลายเป็นอดีต จนกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง เป็นอื่นที่ผู้คนไม่อาจได้ยินรับฟัง

กิจกรรมการสัมมนาที่ปรากฏอยู่ในโปสเตอร์อันเป็นผลงานศิลปะของศิลปิน เป็นโครงการที่ศิลปินเป็นผู้วางแผนจัดเตรียมให้มีขึ้นก่อนหน้าเป็นเวลานาน เป็นโครงการที่นอกจากจะไม่ได้ต้องการเป็นอื่นหลุดจากผู้คน ยังเป็นโครงการที่ต้องการให้ผู้คนรับรู้มีส่วนร่วม ดึงดูดผู้คนในวงกว้าง ให้ผู้คนตระหนักรู้ความสำคัญ และศิลปินเองก็ริเริ่มโครงการอย่างให้ความสำคัญ ในการวางแผนโครงการ ศิลปินในนามของการเป็นผู้มีบทบาทในเครือข่าย ก็ได้เป็นผู้ประสานติดต่อกับเครือข่ายในระดับนานาชาติ ประสานกับองค์กรหลักสำคัญๆ กับผู้มีบทบาทสำคัญขององค์กรต่างๆ กับบุคลากรนักคิด นักสร้างสรรค์ นักเคลื่อนไหว เราจึงได้เห็นผู้เข้าร่วมเป็นวิทยากรในโครงการของศิลปิน เป็นบุคลากรที่มีที่มาอย่างหลากหลาย ทั้งจากแคนาดา สหรัฐอเมริกา เม็กซิโก บราซิล เป็นทั้งศาสตราจารย์ทางด้านปรัชญา อาจารย์ทางด้านวรรณคดี วิศวกร นักการศึกษา นักประวัติศาสตร์ นักศึกษาปริญญาเอก นักเคลื่อนไหวทางการเมือง บุคลากรจากองค์กรสิทธิพลเมือง นักเขียน ศิลปิน นักร้องเพลงแร็ป ฯลฯ¹²³ เพื่อมาจัดกิจกรรมสัมมนาในหัวข้อเรื่องความต่าง ความไม่เท่าเทียม เรื่อง

¹²² เรื่องเดียวกัน.

¹²³ Maria Thereza Alves, *Namé stá*, accessed December 6, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=>

อำนาจความชอบธรรม เรื่องสิทธิ์ของความแตกต่างหลากหลาย เรื่องของการ บูรณาการและการหาทางออก ดังปรากฏอยู่ในโปสเตอร์แผ่นภาพที่แสดง ประเด็นเหล่านี้ก็เป็นประเด็นร่วมสมัยที่สังคมบราซิลให้ความสนใจดังที่ได้กล่าวมา กิจกรรมที่กล่าวมาก็ควรจะเป็นที่สนใจ เป็นกิจกรรมที่ยิ่งใหญ่ เพราะบุคลากรที่มีความสามารถ มีที่มาอย่างหลากหลาย นี่ก็ควรเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญ เหตุใดในผลงานศิลปะมันจึงกลายเป็นสิ่งไร้ความสำคัญ ถูกทำให้เป็นอื่น

โครงการกิจกรรมที่อาจเรียกได้ว่าเป็นระดับนานาชาติ เป็นสิ่งที่ควรจะมีบทบาทได้รับความสำคัญ กลายเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับความสำคัญ ไม่มีตัวตนจนต้องกลายเป็นอดีต ก็เพราะโครงการนี้เป็นโครงการกิจกรรมของคนพื้นเมือง โดยเครือข่ายองค์กรคนพื้นเมือง บุคลากรต่างก็คือชาวพื้นเมืองที่อาสาเข้าร่วมโครงการ จากประวัติเราคงจะทราบแล้วว่าศิลปินสืบเชื้อสายชาวพื้นเมืองบราซิล เธอสนใจ เข้าร่วม รวมไปถึงเคยก่อตั้งหน่วยงานที่เคลื่อนไหวเพื่อชาวพื้นเมืองมาตั้งแต่ยังเรียนระดับมหาวิทยาลัย เธอมีส่วนร่วมกับเครือข่ายองค์กรชาวพื้นเมืองมาโดยตลอด สถานการณ์ของชาวพื้นเมืองย่อมเป็นสิ่งที่เธอทราบดี และด้วยความคลุกคลีทราบดีก็นำมาสู่โครงการที่เป็นผลงานศิลปะชิ้นนี้ โครงการที่เป็นศิลปะ เพื่อจัดแสดงในเทศกาลศิลปะของบ้านเกิด

ประเทศบราซิลบ้านเกิด บราซิลและทวีปอเมริกาที่เคยเป็นของชาวพื้นเมือง ที่มีแต่ชาวพื้นเมืองอยู่อาศัยและเป็นเจ้าของ แต่ทันทีที่ตะวันตกมาถึงและยึดครอง เจ้าของเดิมก็กลายเป็นอดีต ด้วยโลกที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้ว การที่ตะวันตกยึดเอาตนเองเป็นขั้วเป็นศูนย์กลาง ความต่างก็มีความหมายถึงความเป็นอื่น เป็นอื่นจากตนเองเป็นอารยธรรมและความเจริญ ตนเองคือมนุษย์ผู้เจริญผู้สูงส่ง ความเป็นอื่นที่เป็นคนป่าที่อยู่ในป่า ก็คือสัตว์ป่า ป่าเถื่อน แปลกประหลาด ต่ำช้า อารยะ ไม่มีความเจริญ ไม่สามารถจะเจริญ ไม่มีความเป็นคน ความเป็นคนก็จะต้องเป็นอย่างตนผู้เจริญ¹²⁴ คนป่าคนพื้นเมืองในสายตาวesternก็จะไม่เคยถูกมองในฐานะของการเป็นมนุษย์ ตะวันตกไม่เคยปฏิบัติ มีปฏิสัมพันธ์กับชาวพื้นเมืองอย่างเป็นมนุษย์เท่าเทียม การที่ตะวันตกยึดครองดินแดนโลกใหม่ ตะวันตกก็ได้นำความเปลี่ยนแปลงมากมายสู่ที่นี่ ตั้งแต่การยึดครองปกครองที่นี่เป็นอาณานิคม แสวงหาผลประโยชน์ในอาณานิคม การอพยพย้ายถิ่นฐานมา การนำมาซึ่งแรงงานทาสผิวดำและผิวสีอื่นๆ เกิดการแยกตัว แบ่งแยกตนจากประเทศแม่ แยกอำนาจสร้างประเทศใหม่ การผสมผสานเกิดประชากรสายเลือดใหม่ เกิดกลุ่มคนชนชั้นแบบใหม่ สังคมใหม่ เกิดวัฒนธรรม อำนาจ การดำรงชีวิตรูปแบบการผลิตใหม่ที่วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งทั้งหมดทั้งหลายก็จะมีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง อ้างอิง ศูนย์กลางที่เหนี่ยวนำความเปลี่ยนแปลง สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างซับซ้อนมากมาย

¹²⁴ จาเร็ด ไดมอนด์, *ปืน เชื้อโรค และเหล็กกล้า กับชะตากรรมของสังคมมนุษย์*, 10-

ก็ก่อให้เกิดสภาพของปัญหาสังคม สภาพแวดล้อม ชีวิตความเป็นอยู่ขึ้นมากมาย ปัญหาที่เด่นชัดก็คือ ความแตกต่างไม่เท่าเทียม เหล่านี้ก็นำมาสู่สภาพของชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันไม่เท่าเทียม เกิดปัญหาชนชั้น การแบ่งแยกกีดกัน เกิดปัญหาเรื่องสิทธิ์และโอกาสที่ไม่เท่าเทียม แตกต่างกันในการเข้าถึงทรัพยากร โอกาสในชีวิต โอกาสในตัวตน โอกาสในการทำงาน ในการประสบความสำเร็จเติบโต โอกาสในการมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุข

แม้จะใดๆ จะเกิดขึ้นและเปลี่ยนไปอย่างไร สังคมจะมีความซับซ้อนเพียงใด แต่ก็จะมีหลายสิ่งที่ยังคงเดิม ตะวันตกและคนผิวขาวเผ่าพันธุ์ชาวตะวันตกยังคงมีความหมายและสถานะที่คงเดิม คือคงความเป็นศูนย์กลาง เป็นผู้สูงส่ง เป็นวิวัฒนาการขั้นกว่าอันงดงาม ฉลาดล้ำ มีความคิด มีเหตุผล เป็นคุณค่า เป็นความเหนือกว่า ในสังคมบราซิล คนผิวขาวที่สืบเชื้อสายจากเจ้าอาณานิคม ก็จะเป็นชนชั้นนำที่ครอบครองอำนาจ ทรัพย์สิน ที่ดิน เป็นผู้ประกอบการ เป็นผู้ปกครอง เป็นการครอบครองอย่างผูกขาด ในขณะที่สังคมประกอบไปด้วยอะไรอื่นๆ ความแตกต่างหลากหลายอื่นๆ ที่ความเป็นอื่นๆ ก็จะไม่ได้อยู่ในความเสมอเหมือนเท่าเทียม เหล่านี้ก็นำมาสู่ปัญหาเรื่องความแตกต่างไม่เท่าเทียม ปัญหาเรื่องศูนย์กลาง อำนาจ โอกาส ชีวิต รวมไปถึงเรื่องตัวตน สภาวะตัวตน การเคารพในความหลากหลาย ประเด็นที่เป็นปัญหาสำคัญของบราซิล อันเป็นประเด็นเดียวกับที่อยู่ในงานสัมมนา ก็จะเป็นประเด็นปัญหาที่มีความสำคัญซับซ้อน มีคู่ขัดแย้งอันหลากหลาย ตั้งแต่ ตัวตนของบราซิล ประเทศโลกใหม่ กับโลกตะวันตกที่เป็นศูนย์กลาง พวกเลือดผสม-ผิวสี กับคนขาวอภิสิทธิ์ชนของประเทศ พวกที่มีความขาวมากกว่า กับพวกคนดำหรือพวกเลือดผสมที่เจือจาง พวกนายทุนชนชั้นกลาง กับชนชั้นล่างผู้ใช้แรงงาน พวกชุมชนแออัดชานเมืองปิ่นซิงค้ายา กับคนเมืองและการจัดการของรัฐ พวกคนเมืองกับคนชนบท ฯลฯ

ความขัดแย้งจากความไม่เท่าเทียม ที่ทำให้เกิดคู่ขัดแย้งต่างๆ ที่นำมาสู่ปัญหาต่างๆ ก็จะเป็นประเด็นที่หลายฝ่ายต่างร่วมพิจารณาถกเถียง การมีอยู่ของตัวตนที่แตกต่าง ที่ทำให้เกิดการมีอยู่ของความต่างไม่เท่าเทียม ก็จะนำมาสู่เสียงของการถกเถียงสนทนา เสียงประท้วงเรียกร้อง เสียงของการต่อต้านต่อรอง ท่ามกลางความหลากหลาย เราก็จะได้เห็นเสียงที่หลากหลาย จากตัวตนที่มีอยู่หลากหลาย เช่น เสียงของคนขาวที่เป็นรองตะวันตก เสียงของพวกลูกผสม คนดำ ผู้ใช้แรงงาน ชุมชนแออัด ผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ เพศหญิง คนข้ามเพศ ไร้เพศ ฯลฯ เสียงพูดและการพูดแทนเสียงต่างๆ ที่เป็นไปอย่างหลากหลาย เกิดขึ้นได้เพราะเหล่านี้มีตัวตนอยู่ การรับรู้ถึงความหมายของการมีอยู่ ก็ทำให้เกิดเสียงของตัวตนต่างๆ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่ได้สร้างอะไรต่างๆ ที่ทำให้เกิดเสียงต่างๆ ก็ยังมีอีกสิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง เป็นความต่างที่ไม่เคยมีเสียง เสียงของพวกเขาถูกทำให้เงียบลงและหายไป พร้อมๆ กับที่ความหมายของพวกเขากลายเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ ระบบคุณค่า ความหมายของตะวันตกที่ได้ให้ความหมายไว้กับชาวพื้นเมือง ก็ทำให้ชาวพื้นเมืองกลายเป็นสิ่งที่ไร้ค่า

ไร้ความหมาย เมื่อระบบความหมายของตะวันตก เป็นระบบที่ครอบงำไม่เคยเปลี่ยน ความหมายของชาวพื้นเมืองจึงเป็นสิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยน ชาวพื้นเมืองก็จะเป็นอะไรอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากสิ่งที่เป็ในอดีตของวิวัฒนาการอันห่างไกล ชัดแย้งกับปัจจุบัน ไม่สามารถดำรงอยู่ในปัจจุบัน ในเวลาที่เป็นปัจจุบันจึงไม่มีความหมายของการดำรงอยู่ให้ชาวพื้นเมือง ในความหมาย ชาวพื้นเมืองก็คือสิ่งที่เหมาะสมที่สมควรจะเป็นอดีตและหมดไป¹²⁵

ความหมายของชาวพื้นเมืองในสังคม ก็จะเป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย ไม่ได้ได้รับความสนใจไม่ว่าจากกลุ่มคนชนชั้นใด ไม่ว่าจะเกิดความเหลื่อมล้ำ การทารุณกรรมเอารัดเอาเปรียบ การกระทำใดๆ ก็จะไม่มีการสนใจ ด้วยเหตุนี้จึงไม่เคยมีเสียง ไม่มีการถกเถียง ไม่มีการคิดถึงคิดแทน ไม่มีพื้นที่ ไม่มีเวลา ไม่เคยมีประเด็น ไม่มีเสียงของชาวพื้นเมืองปรากฏขึ้นมาในการพิจารณา ในความสนใจของใคร¹²⁶ ด้วยเหตุนี้ โครงการกิจกรรมของศิลปินไม่ว่าจะจัดเตรียมไว้อย่างเหมาะสมดีพร้อมเพียงใด ก็จะเป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย เมื่อมันเป็นไปในนามของคนพื้นเมือง โครงการที่วางแผนอย่างดีของศิลปินที่จะจัดขึ้นในเมือง Rio Branco เมืองศูนย์กลางของรัฐ Acre ที่อยู่ตอนเหนือของบราซิล โครงการได้ติดต่อขอความร่วมมือจากทั้งเทศบาลเมือง ติดต่อหน่วยงานรัฐ เอกชน ติดต่อสื่อต่างๆ ติดต่อสถานศึกษา มหาวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือ ขอใช้สถานที่ ขอประชาสัมพันธ์ ของบประมาณสนับสนุน ก็จะไม่ได้ได้รับความสนใจ ไม่ได้การตอบรับสนับสนุนใดๆ มีเพียงองค์กรคนพื้นเมืองในท้องถิ่นที่ตอบรับร่วมมือ¹²⁷ อยากรู้คดี กิจกรรมนี้ยังคงดำเนินไปตามกำหนดการด้วยตนเอง ในนามของตนเองที่เป็นชาวพื้นเมือง

กิจกรรมการสัมมนาแลกเปลี่ยนที่เวียนไปตามที่ต่างๆ ก็จะเป็นไปอย่างลุลกลุเล ในการสัมมนาก็จะเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยน นำเสนอประสบการณ์เรื่องราวปัญหา นำเสนอสมมุติฐานบทวิเคราะห์ นำเสนอทางออกทางแก้ ในกิจกรรมที่ไร้ความร่วมมือใดๆ ก็แทบจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากใครอื่น มีเพียงกลุ่มคนพื้นเมืองนักเคลื่อนไหวต่างๆ ไม่กี่คนเข้าร่วม แม้ประเด็นความต่างความไม่เท่าเทียมจะเป็นเรื่องสำคัญ แต่หากเป็นเรื่องของชาวพื้นเมืองก็จะไม่เคยเป็นเรื่องสำคัญ ไม่เคยถูกนับรวมเรื่องที่พูดคุยแลกเปลี่ยนก็เช่น เรื่องราวความยากลำบากของชาวพื้นเมืองในที่ต่างๆ จากทั้งอเมริกาเหนือกลางใต้ คนพื้นเมืองเผ่าต่างๆ ก็จะมีประสบการณ์ที่ไม่แตกต่างกัน เพราะดำรงอยู่ในสภาพแทนที่ไม่แตกต่างกัน พวกเขาล้วนต้องฝ่าฟันทั้งการกีดกัน ทั้งความขาดแคลนในชีวิต ในบราซิลสถานการณ์

¹²⁵ ดนยา ทรัพย์ยิ่ง, “บทละครโต้กลับ: การวิพากษ์วรรณกรรมเอกของยุโรป”, 54-55.

¹²⁶ ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, *ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 2

(กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2556), 200.

¹²⁷ Maria Thereza Alves, *Namé stá*.

เช่นนี้ก็จะรุนแรงยิ่งกว่า สถานศึกษาพึงจะเปิดรับชาวพื้นเมืองเข้าเรียนได้เพียงสิบกว่าปีที่ผ่านมา แต่เหล่านี้ก็ดูจะไร้ผลเพราะไม่มีการสนับสนุนใดๆ ซึ่งก็ทำให้ไม่มีความเป็นไปได้ ที่ชาวพื้นเมืองจะได้เข้าสู่ระบบ¹²⁸

ภาพคนพื้นเมืองที่ไม่ได้รับการใส่ใจ ก็ปรากฏได้จากมุมมอง แม้คนทั่วไปจะมองเห็นความขาดแคลน มองเห็นการถูกกระทำ มองเห็นความตกต่ำในทุกๆ ด้าน แต่เขาก็มองว่าแล้วทำไมลุกขึ้นสู้ ทำไมไม่พยายาม ทำไมไม่ต่อสู้ดิ้นรน ทำไมไม่ทำเหมือนทุกคนที่ต่างดิ้นรนต่อสู้เพื่อตัวเอง ด้วยมุมมองที่ไม่เคยมอง ก็จะมองเห็นแต่ในมุมมองตนเอง ชาวพื้นเมืองที่ไม่สามารถเข้าถึงสิ่งใด ถูกขบไล่ ไม่มีแผ่นดินจะอยู่ ไม่มีอะไรในชีวิต ไม่มีบ้านมีน้ำมีไฟ ไม่มีเงิน ไม่มีจะกิน ไม่มีการศึกษา ไม่มีความเป็นพลเมือง ไม่มีความเป็นคน ที่ทำให้แม้แต่คนจะจ้างงานก็ไม่มี โอกาสในการจะมีชีวิตไม่มี แม้แต่ใครจะคิดถึงชีวิตพวกเขา ก็ไม่มี เมื่อเป็นเช่นนี้จะไม่มีความเป็นไปได้ใดๆ ที่จะลุกขึ้นสู้ ด้วยสถานะสถานการณ์ เงื่อนไข ก็ไม่มีความเป็นไปได้ใดๆ ให้คนพื้นเมือง การไม่ได้ทำอะไร ก็เกิดจากการทำอะไรไม่ได้ แต่บทสรุปสุดท้าย ผู้คนก็จะมองชาวพื้นเมืองว่าเป็นพวกขี้เกียจ ไม่ดิ้นรน ไม่ทำอะไร ได้แต่อยู่ไปวัน ๆ

ชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในผืนดิน อยู่มาก่อนที่จะมีตะวันตก ก่อนที่จะมีระบบนามธรรมสากลของตะวันตกมากำหนดขีดเส้นปักเขตครอบครอง ขอบเขตกำหนดอันชัดเจน ก็จะมีไว้ให้ผู้ที่มิอยู่ชัดเจนมีสิทธิ์ครอบครองทำกิน ด้วยการปกครอง ด้วยการปักเขตทำโฉนดแผนที่ ด้วยทะเบียนราษฎร ด้วยระบบอำนาจเงินทอง ด้วยระบบนามธรรม ด้วยการยืนยันตนกับระบบนามธรรมต่างๆ อันเป็นสิ่งที่มาทีหลัง ผู้ที่อยู่มาก่อนก็กลายเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือกรอบระบบ ระบบก็ทำให้ผืนดินของบรรพบุรุษกลายเป็นอดีต ที่ดินที่คนพื้นเมืองอยู่อาศัยทำมาหากินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ก็จะถูกจับจอง บุกรุกยึดครอง ด้วยอำนาจรัฐ อำนาจเงินของนายทุน อำนาจอิทธิพลพร้อมอาวุธครบมือ ที่ดินที่สามารถทำเงิน ก็จะถูกเงินยึดครองเพื่อทำเงิน ที่ดินอันอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยทรัพยากรของชาวพื้นเมือง ก็จะถูกยึดไปทำเหมืองทอง เหมืองแร่ อัญมณี ทำไร่กาแพ ปลูกอ้อย ข้าวโพด พืชสวนพืชไร่ต่างๆ ทำฟาร์มปศุสัตว์ ฯลฯ¹²⁹ บราซิลก็จะกลายเป็นแหล่งส่งออกที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก เป็นโลกของคนขาว เพราะก็มีแต่คนขาวที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐและนายทุน ที่เข้ายึดครอง ทำการประกอบการ ร่ำรวยผูกขาด คนพื้นเมืองก็จะไม่เคยเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาใดๆ เพราะการจะยึดที่ดินขบไล่พวกเขา ก็ไม่ได้มีความลำบากใดๆ ด้วยกองกำลังติดอาวุธเข้าขบไล่ อะไรๆ ก็ไม่ยาก การฆ่าชาวพื้นเมืองก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยาก เพราะไม่มีการรับรองจากรัฐ ไม่มีการคุ้มครองจากรัฐ ไม่มีความ

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Ibid.

ยุติธรรม ไม่มีใครสนใจ ไม่มีใครรู้สึกผิดบาปกับการฆ่าคน คนพื้นเมืองก็แตกต่างจากคน ไม่มีความเป็นคน คนพื้นเมืองที่ถูกฆ่าตายจากสถิติเทียบกับจำนวนประชากร ก็จะมีอัตราที่สูงกว่าชาวอิรักที่ถูกฆ่าในสงครามอ่าว แต่เรื่องเหล่านี้ก็ไม่เคยเป็นข่าวออกทีวี สื่อก็จะนำเสนอแต่สิ่งดีๆ ที่น่าสนใจ เรื่องไร้สาระที่ไม่มีใครสนใจก็ไม่เคยจะเป็นประเด็นอะไรให้นำเสนอ¹³⁰ ในการสัมมนาก็จะมีเรื่องเล่า เช่น มีชาวพื้นเมืองที่ถูกนายทุนไล่ที่ไล่ฆ่า พวกเขาได้หนีออกมาโดยสารรถประจำทาง คนขับรถได้โทรแจ้งตำรวจ เพราะคนพื้นเมืองไม่ได้รับสิทธิ์ให้เดินทางได้ตามใจ ตำรวจมาถึงพร้อมนักมานุษยวิทยาและได้จับพวกเขามาปล่อยไว้ที่เดิม เหตุผลคือหากคนพื้นเมืองย้ายที่อยู่ถิ่นฐาน ก็จะทำให้พวกเขาสูญเสียอัตลักษณ์วัฒนธรรมวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ควรอนุรักษ์ให้คงอยู่อย่างเดิม พวกเขา ก็จะเป็นภาพแทนที่ดำรงอยู่ในอดีตอย่างเดิมไร้ตัวตน ตัวตนที่ถูกไล่ฆ่าในปัจจุบันก็ไม่ถูกมองเห็นรับรู้ การปล่อยให้คนถูกฆ่าเพราะคนเหล่านี้ไม่ใช่คนในปัจจุบัน ไม่ควรมายุ่งเกี่ยวกับปัจจุบัน ควรอยู่ในโลกของอดีตตามยุทธกรรมตามธรรมชาติ การตายของพวกเขา ก็จะเป็นเรื่องธรรมชาติ นี่ก็จะเป็นมุมมองสะท้อนสภาพการจัดการของรัฐและสังคม

ชาวพื้นเมืองที่ถูกขับไล่ไล่ฆ่าที่ไร่ที่อาศัย ทางเราก็จะมีเขตควบคุมที่จัดไว้ให้พวกเขา พวกเขา ก็จะอยู่ในฐานะของการถูกคุมครองดูแล นี่ก็ไม่ใช่ไม่มีใครเหลียวแล พื้นที่ที่จัดไว้เทียบกับจำนวน คนพื้นเมืองก็จะมีที่ทางเฉลี่ยคนละ 30 ตารางเมตร นี่ก็จะคล้ายสวนสัตว์เปิดไม่ใช่การจัดการกับคน เพราะไม่สามารถให้คนทำมาหากินเลี้ยงชีวิตเพาะปลูกใดๆ พวกเขาต้องหนีออกมา มาอาศัยตามข้างถนน อาศัยปลูกเพิงพักริมฟาร์มปศุสัตว์อันเคยเป็นที่ดินของพวกเขา โดยต้องระวางตนไม่กล้ากรายบุกรุกเข้าเขตแดน ตามข้างถนนในชนบท เราก็จะเห็นเพิงพักที่ชาวพื้นเมืองปลูกอาศัยกันตายเป็นระยะๆ โดยไม่มีน้ำมีไฟ ไม่มีแม่น้ำสะอาดจะดื่ม การเจ็บป่วยด้วยท้องร่วง อาหารเป็นพิษ นิ้ว ไตขาดสารอาหาร ป่วยใช้สารพัด ก็เป็นเรื่องปกติไม่น่าแปลกแต่อย่างใด นอกจากนี้สถิติการฆ่าตัวตายก็สูงติดอันดับโลก แต่ก็ไม่เคยมีใครในโลกรับรู้ สิ่งที่แถมมาก็คือยาเสพติด ที่เมื่อเสพเมื่อติดก็ทำให้เป็นบ้า การปล้นฆ่าทำเรื่องเลวร้ายสารพัดก็จะตามมา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็สุดจะเยียววาทะ¹³¹

¹³⁰ Maria Thereza Alves, Candice Hopkins, and Jolene Rickard, **Fair Trade Heads: A Conversation on Repatriation and Indigenous Peoples**, accessed August, 2019, available from https://www.documenta14.de/en/south/460_fair_trade_heads_a_conversation_on_repatriation_and_indigenous_peoples_with_maria_thereza_alves_candice_hopkins_and_jolene_rickard

¹³¹ Maria Thereza Alves, **Namé stá.**

ภาพที่ 45 ภาพเพิงพักของชาวพื้นเมืองบริเวณริมถนน นอกไร่ฟาร์มปศุสัตว์ที่ถูกนายทุนยึดครอง
ที่มา: Maria Thereza Alves, **A Possible Reversal of Missed Opportunities**, accessed July, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=18>

ในโครงการกิจกรรมที่ดำเนินไป เราก็จะเห็นได้ถึงสถานะของการเป็นส่วนเกินไร้การเหลียวแล การเยี่ยมชมศูนย์คนพื้นเมืองในที่ต่างๆ ที่รัฐจัดให้ ให้เป็นศูนย์ให้ข้อมูลที่ ศูนย์รวมของชาวพื้นเมืองไว้ขายของที่ระลึก ศูนย์เหล่านี้ก็จะผูกพันถูกทิ้งร้าง ถูกตัดน้ำตัดไฟไร้งบประมาณ หรือถูกจัดการแบบมั่วๆ โดยทางการ โดยนักวิชาการที่ไม่มีความรู้ ถูกยึดครองใช้หาประโยชน์โดยคนที่ไม่ใช่ชาวพื้นเมือง ศูนย์เหล่านี้ก็ไม่ได้มีไว้เพื่อประโยชน์ใดๆ ของชาวพื้นเมือง ในการเยี่ยมชมองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือชาวพื้นเมือง ที่จัดตั้งโดยกลุ่มชาวพื้นเมืองหัวแข็งมีความรู้ กลุ่มที่คอยให้ความช่วยเหลือพวกเดียวกันในการฟ้องร้อง เรียกร้องสิทธิในที่ดิน เรียกร้องความยุติธรรมจากระบบยุติธรรม เหล่านี้ก็เต็มไปด้วยอันตรายและต้องทำอย่างระมัดระวัง ในหลายๆ ที่ เช่นที่เมือง Mato

Grosso do Sul กลุ่มก็ต้องรีบเดินทางต่อไปทันที เพราะนี่ถือเป็นอันตรายและการเสียชีวิตที่เข้าไปยุ่ง ผู้นำองค์กรเช่นนี้ก็จะถูกลอบสังหารเสียชีวิตไปแล้วหลายคนตลอดเวลาที่ผ่านมา¹³²

ในส่วนของการสัมมนานำเสนองานวิชาการ โดยเหล่าบุคลากรนักวิชาการที่ศิลปินเชิญมาจากทั่วภาคพื้นทวีป งานที่เป็นความรู้วิชา กลุ่มโครงการก็วางแผนจะจัดขึ้นให้เหล่าผู้มีปัญญาแสวงหาความรู้ แม้ปัญญาชนตามมหาวิทยาลัยต่างๆ จะสนใจขบคิดในปัญหาเรื่องความต่าง แต่ความต่างที่เป็นคนพื้นเมือง การขบคิดเรื่องความต่างโดยชาวพื้นเมือง ก็คงเป็นความต่างเกินกว่าปัญญาชนจะขบคิด กิจกรรมทางปัญญาที่ถูกจัดโดยชาวพื้นเมืองเป็นสิ่งที่เกินจินตนาการ เกินกว่าความหมายจากระบบความหมายที่มี จะสามารถประกอบสร้างให้มองเห็นได้ว่าจะเป็นเช่นไร นี่ก็จะเป็นสิ่งเกินจริงไร้สาระ เพราะคนพื้นเมืองคือสิ่งไร้สาระ ไร้ปัญญา กิจกรรมที่มีการติดต่อมาล่วงหน้าจึงไร้การตอบรับ แต่แม้จะไร้การตอบรับ กลุ่มก็ยังคงดันดันมา การเป็นโครงการของชาวพื้นเมืองก็ต้องยอมรับสภาพของการเป็นชาวพื้นเมือง การบรรยายสัมมนาไม่ได้รับการตอบรับสนใจใดๆ จากทั้งบุคลากรของมหาวิทยาลัยและนักศึกษา ในการขออนุญาตจัดกิจกรรมสัมมนา กิจกรรมก็จะดำเนินไปอย่างเหมาะสมกับชาวพื้นเมือง มหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ให้กลุ่มจัดกิจกรรมก็จะ อนุญาตให้กลุ่มใช้สถานที่ เช่น ห้องเก็บของที่เต็มไปด้วยของรกเต็มห้อง บางแห่งให้ใช้ห้องโสตเล็กๆ เก๋ๆ บางแห่งก็ต้องจัดกันตามริมระเบียงทางเดิน¹³³

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid.

ภาพที่ 46 ภาพกิจกรรมการสัมมนาที่ถูกจัดขึ้นตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ในสถานที่ที่ทางมหาวิทยาลัยอนุญาติให้กลุ่มใช้ในการจัดกิจกรรม

ที่มา: Maria Thereza Alves, *A Possible Reversal of Missed Opportunities*, accessed July, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=18>

จากกิจกรรมของศิลปินที่ถูกจัดขึ้น จากข้อมูลในการสัมมนา คงพอทำให้เราเห็นภาพของสภาพการดำรงอยู่ของชาวพื้นเมือง เห็นภาพแทนความหมายของชาวพื้นเมืองที่มีอยู่ในสังคม แม้สังคมบราซิล จะเป็นสังคมแห่งความแตกต่างหลากหลาย ประเด็นเรื่องความต่างหลากหลายเป็นประเด็นที่สังคมใส่ใจ เป็นประเด็นทางจริยธรรมที่มีความสำคัญ เพราะองค์ประกอบสำคัญของสังคมก็คือความต่าง แต่ความต่างก็คือความต่างของสิ่งที่มีอยู่ อะไรที่มีอยู่จึงจะถูกนับเข้าสู่สมการของความต่าง แต่ในการดำรงอยู่ของชาวพื้นเมืองดูจะเป็นสิ่งที่ไม่ถูกนับ ชาวพื้นเมืองเป็นส่วนที่สังคมมองผ่านหลงลืม ชีวิตของพวกเขาไม่ได้ถูกนับเป็นชีวิต ดังที่ความตายของพวกเขา ไม่ได้มีความหมายของการเป็นชีวิตมนุษย์ที่ต้องสูญเสีย ความยากลำบากในชีวิตที่เขาต้องเจอ เงื่อนไขในชีวิตที่ไร้ทางออก เป็นสิ่งที่ไม่ใครมองออกกว่าชีวิตเช่นนี้จะยากลำบากน่าอดสูเพียงใด พวกเขาดูเป็นสิ่งที่ไร้อารมณความรู้สึกร เพราะไม่มีใครรู้สึกว่าเขาจะรู้สึกเช่นไร ไม่มีความคิด ไม่รู้จักเรียนรู้ ไม่มีความสามารถ ไม่มีความฝัน มิเช่นนั้นเขาคงได้กลายเป็นส่วนของสังคม สังคมที่เชื่อในความเจริญก้าวหน้า การสร้างสรรค์ การพัฒนา ในสติปัญญา เหตุผล ความรู้ ผู้ที่อยู่ในตรรกะของสังคม อยู่ในตรรกะของ

ศักยภาพที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จึงจะได้เป็นผู้ที่ครองความหมายของการมีอยู่ แม้สังคมจะมีความต่าง แต่ก็มีความต่างของสิ่งที่มีอยู่ในตรรกะความหมาย เป็นความหมายแบบมนุษยนิยม ที่มนุษย์ผู้เป็นส่วนหนึ่งในสังคม จะต้องมียุทธศาสตร์ดังที่กล่าวมา

ด้วยการอยู่ในกรอบความหมายแบบมนุษยนิยม มนุษย์ก็จะได้มีความหมายเป็นมนุษย์ ได้ดำรงอยู่ในฐานะของการมีอยู่ ได้มีตัวตน เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่สามารถเรียกร้อง เปล่งเสียง มีความคิดความเห็น มีอารมณ์ความรู้สึก มีสิทธิ์ที่จะอยู่รอดมีชีวิต มีสิทธิ์ที่จะฝัน จะมีความสุข สามารถมีตัวตนเป็นบุคคลที่มีอยู่รับรู้ได้ การเป็นชาวพื้นเมือง ที่อยู่ในตรรกะความหมายภาพแทน ภาพเหมารวมของการเป็นชาวพื้นเมือง ก็จะเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับตรรกะที่ประกอบสร้างสังคม ตรงข้ามกับตรรกะแบบมนุษยนิยมอันเป็นตรรกะความหมายเดียวที่มี ตรรกะที่มี ที่มีอยู่ความหมายเดียว ก็ทำให้สิ่งที่มีอยู่อย่างเดียวเป็นอะไรหนึ่งเดียวให้คิดได้ การไม่สามารถคิดเป็นอื่นก็ทำให้อ่างอื่นไม่มีอยู่ให้คิด สิ่งที่มีอยู่คือความจริงหนึ่งเดียว ความจริงแบบมนุษยนิยมตะวันตก ที่มาพร้อมกับอำนาจอาณานิคมตะวันตก ที่ให้คุณค่าความหมายกับเจ้าอาณานิคมตะวันตก กลายเป็นตรรกะความจริงสากลหนึ่งเดียว กลายเป็นความจริงที่เป็นธรรมชาติที่ทุกคนทุกชาติก็ต้องเป็นอย่างตะวันตก ตรรกะมนุษยนิยมที่ทำให้ตะวันตกเป็นศูนย์กลางที่จริงแท้ ก็ได้ทำให้ความแตกต่าง ความตรงข้าม กลายเป็นอื่นไปโดยธรรมชาติจริงแท้ ด้วยระบบความหมายคุณค่าที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ชาวพื้นเมืองก็คือสิ่งตรงกันข้าม อารยธรรมของชาวพื้นเมืองไม่ใช่อารยธรรม แต่เป็นอนารยะ ความรู้ของชาวพื้นเมืองไม่ใช่ความรู้แต่เป็นความหลงผิดโง่งมมาย วัฒนธรรมเป็นความแปลกประหลาดต่ำทราม ศีลธรรมค่านิยมที่แตกต่างคือความต่ำช้าป่าเถื่อนผิดบาป การดำรงอยู่เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติเป็นความไร้ศักยภาพความสามารถ ไร้รู้จักพัฒนา ไม่สามารถพัฒนา ไม่มีประโยชน์ ไม่มีค่า ชีวิตชาวพื้นเมืองเป็นธรรมชาติที่ต่างไปจากมนุษย์ เป็นมนุษย์ดึกดำบรรพ์ไม่ต่างจากสัตว์ เป็นวิวัฒนาการที่หยุดนิ่งจากเมื่อหมื่นปีก่อน เป็นอดีตที่ตกค้างหลงเหลือ ตัดขาดห่างไกลกับปัจจุบัน¹³⁴ เวลาในปัจจุบันจึงอยู่คนละมิติกับเวลาของคนพื้นเมือง คนพื้นเมืองจึงอยู่คนละมิติในการรับรู้คิดคำนึง

ด้วยตรรกะความหมายของตะวันตก ก็ทำให้การมีอยู่ของชาวพื้นเมืองกลายเป็นอื่นในระบบการรับรู้ ตรรกะแบบมนุษยนิยมที่ยืนยันการมีอยู่ของมนุษย์ ก็ทำให้มนุษย์ชาวพื้นเมืองกลายเป็นสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ แตกต่างจากมนุษย์ กลายเป็นสิ่งไม่มีตัวตน ด้วยเหตุนี้เราจึงได้เห็นว่ามีผู้คน จึงมองไม่เห็น ไม่เคยเห็นใจ ไม่เคยสนใจให้ความหมาย ตรรกะของโครงสร้างประกอบสร้างสิ่งที่มีอยู่ พร้อมกันนั้น ก็ทำให้สิ่งที่มีอยู่กลายเป็นอื่น เป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย ในงานกิจกรรมของศิลปิน เมื่อมันมีอยู่ในฐานะของคนพื้นเมือง มันก็พร้อมจะกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย ไม่มี

¹³⁴ ดนยา ทรัพย์ยิ่ง, “บทละครโต้กลับ: การวิพากษ์วรรณกรรมเอกของยุโรป”, 54-57.

ความหมายให้ผู้คนที่ต้องสนใจรับรู้ ด้วยระบบของความหมาย ก็ทำให้ไม่มีใครสนใจว่าชาวพื้นเมืองจะทำอะไร จะเป็นยังไง จะพูดอะไร กิจกรรมการสัมมนาที่ดำเนินไปด้วยการถกเถียงนำเสนอพูดจาเสียงเจราจาของคนพื้นเมืองอันไม่เป็นที่ปรารถนาจึงไม่มีใครสนใจได้ยิน แม้คนพื้นเมืองจะไม่ได้มีความแตกต่าง เรื่องที่เขาพูดเป็นเรื่องที่ไม่ได้แตกต่างไปจากที่ปัญญาชน คนมีปัญญา บุคคลระดับแถวหน้าของสังคมไม่ว่าจะในโลกตะวันตกหรือที่ไหนๆ พูด พวกเขา ก็ไม่ได้ต่างจากคนไหนๆ ที่มีความหมายเหนือกว่าพวกเขา ระบบความหมายแบบมนุษยนิยมที่นิยามกีดกันพวกเขา แต่พวกเขาก็หาได้เป็นอย่างไรตามความหมาย แต่แม้ระบบความหมายจะไม่ใช่ว่าความจริง แต่สิ่งที่ไม่จริงก็พร้อมจะเป็นจริงเมื่อเราเชื่อมั่นจริง ด้วยสิ่งที่เชื่อว่าจริงอย่างไม่เป็นอื่น ก็ทำให้ความเป็นอื่นไม่สามารถที่จะพูด ในกิจกรรมสัมมนาที่ชาวพื้นเมืองได้พูด พูดความจริง พูดความรู้สึก พูดความคิด สร้างมุมมอง สร้างแง่คิด นำเสนอต่อรอง พูดเพื่อการปรองดองเพื่อผลประโยชน์และความสุขที่ทั่วถึงยั่งยืน แต่ด้วยจุดยืนจึงเป็นเสียงที่ไม่มีใครได้ยิน¹³⁵ สิ่งที่ไม่ได้ยินไม่รับรู้ก็คือสิ่งที่ไม่มีอยู่ แต่การมีอยู่เกิดขึ้นได้ก็เพราะระบบความหมายกำหนดให้มี กิจกรรมสัมมนาที่มีอยู่จริง เป็นกิจกรรมที่ต้องการให้เกิดผลจริง ต้องการป่าวประกาศให้โลกรับรู้ จึงกลายเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีใครรู้ว่ามีอยู่เกิดขึ้น เป็นเสียงการสัมมนาที่ไม่มีใครได้ยิน เป็นกิจกรรมที่ไม่มีตัวตน แม้ในที่สุดแล้วมันจะทำให้ใครต่อใครหลายคนอยากจะได้ยิน อยากมีส่วนร่วม แต่ก็เป็นการอยากฟังอยากร่วมที่เป็นอื่น

ด้วยภาพของการไม่มีตัวตน ก็ทำงานสัมมนาของศิลปินกลายเป็นสิ่งไม่มีตัวตนและต้องมีตัวตนกลายเป็นอดีต กำหนดการของงานที่ต้องเป็นอดีต ก็เกิดจากภาพของความเป็นอดีตที่ไม่อาจดำรงอยู่ในปัจจุบันของชาวพื้นเมือง อดีตที่ไม่อาจหวนคืนยิ่งก็เป็นสิ่งที่ไม่มีวันหวนคืน กิจกรรมที่จัดในนามของคนพื้นเมืองไม่อาจหวนคืนล่วงเลยไปแล้ว ความเป็นชาวพื้นเมืองก็คือตัวตนของมนุษย์ที่เป็นอดีต ที่ได้วิวัฒนาการผ่านมาแล้ว ล่วงเลยล้นพ้นหมดสิ้นมานานแล้ว อดีตที่ไม่มีวันหวนกลับ ที่กลับมาไม่ใช่อดีต ความเป็นชาวพื้นเมืองที่ย้อนกลับมาเป็นปัจจุบัน ย้อนกลับมามีความสำคัญเป็นประเด็นได้ ก็ไม่ได้สัมพันธ์อะไรกับความเป็นชาวพื้นเมือง ศิลปินทำให้งานกิจกรรมสัมมนา กลายเป็นเสียงให้ผู้คนที่ได้ยินรับฟัง กลับเข้าสู่การรับรู้รับฟังของผู้คนได้ก็โดยการเป็นศิลปิน ในนามของการเป็นศิลปินและสถาบันศิลปะ ก็ทำให้ทำอะไรๆ อยู่ในฐานะที่จะรับฟัง สถาบันอันเป็นเสาหลักแห่งอารยธรรมตะวันตก ก็ทำให้คนพื้นเมืองคนหนึ่ง กลายเป็นผู้ที่มีตัวตนความหมาย ความเป็นตะวันตก ทำให้ผู้คนที่รับฟัง ทำให้ผู้คนที่คิดได้อย่างเป็นธรรมชาติว่านี่คือคุณค่าตามธรรมชาติที่สมควรสนใจรับฟัง เสียงเรียกด้วยภาษาสำเนียงตะวันตกที่ทำให้ใครหันมอง แต่การมองก็เห็นเพียงความเป็นอื่น ด้วยเวลาที่เป็นอย่างอื่นที่ไม่อาจรับรู้ รับรู้ก็ในฐานะเป็นอย่างอื่นไม่ใช่คนพื้นเมือง การหยิบยืมเอาตัวตนคนอื่น การ

¹³⁵ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง, 225.

เป็นคนอื่น จึงจะทำให้ตนได้พูด พูดด้วยภาษาของคนอื่น พูดด้วยภาษาสากล ด้วยการมีกฎกติกา ระบบความหมายสากล เนื้อหาของการเป็นตนจึงเป็นความว่างเปล่า

การหยาบคายภาษาสากล กฎระเบียบคุณค่าสากล ทำให้คนพื้นเมืองได้มีตัวตน ได้มีโอกาสให้ตนเป็นคนที่สามารถพูดจาสื่อสาร การใช้เสียงของตะวันตกทำให้คนพื้นเมืองได้พูด เป็นการพูดของคนพื้นเมือง เป็นการทำให้อดีตได้หวนมา เป็นการกลับมาของอดีต กิจกรรมอันเลยพ้นได้หวนมา ตัวตนชาวพื้นเมืองที่เลยพ้นที่ได้หวนมา แต่จริงหรือที่อดีตสามารถหวนคืน จริงหรือที่การหวนคืนคืออดีต สิ่งที่กลับมาคือชาวพื้นเมืองใช่หรือไม่ ใช่หรือที่พวกเขาคือชาวพื้นเมืองอันป่าเถื่อนต่ำช้า คนเดียวกับที่ถูกประเมินให้ค่าโดยตะวันตก ในกิจกรรมที่ระดมกำลังความคิดจากชาวพื้นเมืองในพื้นที่ต่างๆ บุคคลต่างๆ ที่เป็นตัวแทนดังที่กล่าวมา ล้วนเป็นผู้ที่อยู่ในสถานะที่เหมาะสม สมเหตุสมผล มีเหตุมีผล มีคุณสมบัติ มีคุณค่า มีวิชาความรู้ความคิด มีประสบการณ์ มีตำแหน่งหน้าที่การงาน มีสถานะทางวิชาการที่ไม่น้อยหน้าใคร เป็นผู้ที่อยู่ในมาตรฐานสากล ที่มีความสากลเป็นมาตรฐานชีวิต เป็นผู้ที่เป็นมนุษย์อย่างที่ดีมีมนุษยนิยมบ่งชี้ และด้วยการบ่งชี้ก็ทำให้เขามีตัวตนความหมาย ความหมายเหล่านี้ก็ทำให้เขามีความสำคัญ เป็นตัวแทนสำคัญของชาวพื้นเมืองในพื้นที่ต่างๆ จากที่กล่าวมาก็จะเห็นว่าเหล่านี้ล้วนเป็นตรรกะบ่งชี้ของตะวันตก มีตะวันตกเป็นผู้ครอบงำกำหนดความหมาย ตัวแทนชาวพื้นเมือง ที่เรียกตนว่าเป็นคนพื้นเมือง แต่ก็ยังเป็นชาวพื้นเมืองที่อยู่ในตรรกะความหมายของตะวันตก มีมาตรฐานสากลตะวันตกที่ทำให้เกิดความหมาย ตัวแทนชาวพื้นเมือง ก็ไม่สามารถจะเป็นชาวพื้นเมืองในสภาพดั้งเดิม เป็นคนป่าอันป่าเถื่อนไร้เหตุผล เป็นมนุษย์กินคนที่ผิดบาปต่ำช้า เป็นพวกโง่งมไม่มีวิชาความรู้ เป็นพวกที่ติดอยู่กับอดีตไม่พัฒนา¹³⁶

การอยู่ในมาตรฐานตะวันตก ก็ทำให้ชาวพื้นเมืองคิดถึงการมีตัวตน แต่ก็ยังเป็นตัวตนที่อิงอยู่กับตรรกะวิชาความรู้จากโลกตะวันตก ตรรกะความคิดที่ทันสมัย ตรรกะความรู้ที่คนสนใจ จนทำให้ประเด็นในการสัมมนากลายเป็นที่ดึงดูด ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้เปียดขับเชิงสัญลักษณ์ อุดมการณ์ หลักความเสมอภาคเท่าเทียม หลักคิดเรื่องความหลากหลาย หลักความหมายของการผสมผสาน พูดและคิดด้วยภาษาตะวันตก ด้วยคำศัพท์ทางปรัชญา ทางทฤษฎีวิชาความรู้แบบตะวันตก เสียคติประชดประชันอย่างเท่าทันโลกตะวันตก เท่าทันโลกแห่งวิชาการ สถาบันความรู้ตะวันตก ด้วยมาตรฐานแห่งวิชาที่ทำให้พวกเขาได้พูด สิ่งที่พูดก็คือการตอรองเรียกร้อง สิ่งที่เรียกร้องเพื่อชาวพื้นเมือง โดยตนเองที่เป็นตัวแทนชาวพื้นเมือง แต่ความต้องการก็จะไม่ใช่อะไรที่เป็นพื้นเมือง ไม่เคยมีอยู่ในคนพื้นเมือง เช่น เรียกร้องให้ชาวพื้นเมืองได้มีโอกาสในการพัฒนา ให้ได้มีการเข้าถึงการศึกษา เข้าถึงสาธารณสุขการรักษา ให้ได้มีความเท่าเทียมไม่แบ่งแยก ที่เมื่อไม่แยกก็จะเหลือแต่ความเหมือน

¹³⁶ เรื่องเดียวกัน.

ให้ได้มีโอกาสในชีวิต ได้ทำงาน ได้มีเงิน ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้มีชีวิตที่ปรารถนา ได้สมหวังถึงชีวิตที่เกิดมา ที่สิ่งปรารถนาก็คือความสุข รูปแบบสิ่งเรียกร้องของตัวแทนชาวพื้นเมือง ก็ควรจะปรารถนาให้ชาวพื้นเมือง เข้าสู่มาตรฐานชีวิตอย่างตะวันตก มีความสุขอย่างที่เราจะเป็นอย่างเป็นตะวันตก ชีวิตอันยกระดับสมควรเท่าเทียม ความเท่าเทียมก็จะมีแต่มาตรฐานที่เป็นตะวันตก

ด้วยการอยู่ในระบบโครงสร้าง มีโครงสร้างที่เป็นระบบความหมายสากล โครงสร้างที่กำหนดการมีอยู่ ที่ทำให้การมีอยู่ มีอยู่เฉพาะในระบบความหมายคุณค่า ระบบสากลที่เป็นตะวันตก ก็ทำให้มีเฉพาะความเป็นตะวันตกที่มีอยู่ ภาษาที่ชาวพื้นเมืองพูดเพื่อจะให้ได้มีอยู่ในโปสเตอร์ ในงานสัมมนาของศิลปิน ก็จะเป็นไปได้เพียงในภาษาอังกฤษและโปรตุเกสอันเป็นภาษาสากลตะวันตก ผู้ที่จะมีโอกาสได้พูด ก็จะเป็นชาวพื้นเมืองที่อยู่ในมาตรฐานระบบคุณค่าสากล ที่มีระบบคุณค่าสากล ทำให้มีตัวตนอยู่ การมีอยู่ การได้พูด ก็ต้องพูดในภาษาสากล ในวินัยของวิชาในระบบคุณค่าสากล เนื้อหาที่พูด พูดเพื่อเรียกร้องแสดงความปรารถนา สิ่งที่เราปรารถนาก็ยังเป็นไปได้เฉพาะสิ่งที่ควรปรารถนา ที่กำหนดโดยระบบความหมายคุณค่าสากลตะวันตก โครงสร้างจะเป็นสิ่งประกอบสร้างที่สร้างทุกสิ่งให้ไม่มีความเป็นอื่น ชาวพื้นเมืองที่เป็นอื่น สุดท้ายก็ไม่สามารถที่จะเป็นอะไรอย่างอื่นไปได้ แม้จะรู้สึกถึงความเป็นอื่น ถูกกระทำให้เป็นความต่างไม่เท่าเทียม ด้วยความไม่เท่าเทียมจึงนำมาสู่การรวมตัวระดมความคิด เพื่อการแสดงออกเรียกร้องสิทธิของตน เรียกร้องให้ตนได้เท่าเทียม เทียมเท่าในมาตรฐานเดียวกัน ด้วยมาตรฐานเดียวกันจึงจะเสมอกันเท่ากันได้ สิ่งที่จะชีวิตได้มีเพียงหนึ่งเดียว การพยายามให้ตนเองได้พูดจึงไม่สามารถเป็นอื่น เมื่อได้พูดก็ไม่สามารถที่จะพูดอย่างอื่น เพราะอยู่ในโครงสร้างหนึ่งเดียวจึงมีหนึ่งเดียวให้ได้คิด การคิดก็คือการไม่ได้คิดเพราะถูกกำหนดให้ไม่สามารถคิดเป็นอื่น ไม่สามารถพูดถึงตนเอง ด้วยภาษาของตนเอง ด้วยเจตนาความต้องการ ด้วยความปรารถนาของตนเอง มีชีวิตอยู่ในรูปแบบชีวิตของตนเอง เพราะตนเองก็ไม่รู้ว่าตนเป็นใคร อะไรคือความหมายของการดำรงอยู่ของชาวพื้นเมือง อะไรคือคุณค่าความปรารถนาที่แตกต่างจากตะวันตก เมื่อระบบโครงสร้างตะวันตกครอบครอง การถูกครอบครองก็จะไม่เหลืออะไรอื่น สิ่งอื่นก็จะไม่ได้เพียงอดีตตรรกะที่เป็นอดีตก็คือสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้ ตรรกะของชาวพื้นเมืองเป็นสิ่งที่สูญสลายหมดความหมายกลืนหายไปกับตะวันตก

บนดินแดนของชาวพื้นเมืองที่มีชาวพื้นเมืองอาศัยดำรงอยู่ ชาวพื้นเมืองที่มีอยู่ก็จะเคยมีตัวตน มีชีวิต มีความหมายในชีวิตเป็นของตนเอง มีภาษา มีวัฒนธรรม มีความรู้ มีความคิด ความเชื่อเป็นของตนเอง มีระบบการแยกแยะ ประเมินให้ค่า มีความหมายคุณค่าเป็นของตนเอง ระบบโครงสร้างของตนเองที่มีอยู่ ก็จะเป็นอำนาจที่กำหนดการมีอยู่ของตนเอง แต่เมื่ออำนาจของตะวันตกที่เหนือกว่ามาบุกรุกยึดครอง ตะวันตกก็จะครองความหมายของอำนาจนำที่เหนือกว่า ด้วยความหมายของความเหนือกว่า ที่นำมาสู่ความเชื่อในความหมายของอะไรที่เหนือกว่า อำนาจของ

ความเชื่อคืออำนาจของโครงสร้าง ที่เมื่อรับเอาโครงสร้างก็จะกำหนดสร้างการมีอยู่ โครงสร้างของชาวตะวันตกที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ก็จะมีตนเองเป็นศูนย์กลางคุณค่าความหมาย ศูนย์กลางที่แตกต่างจากอื่นๆ คนพื้นเมืองอันมีรูปร่างหน้าตา ภาษา วัฒนธรรม การดำรงชีวิตที่แตกต่างเป็นอื่น ก็จะได้รับ ความหมายของความเป็นอื่นที่ตรงข้ามกับศูนย์กลาง เมื่อตะวันตกประกอบสร้างให้ชาวพื้นเมืองเป็นอดีตของมนุษย์ที่จะไม่มีวันเป็นอื่น ความเป็นมนุษย์ของชาวพื้นเมืองจึงสถิตอยู่กับอดีต และเป็นอื่น เป็นสิ่งเปรียบต่างเพื่อสร้างความต่างให้โลกปัจจุบัน เป็นสิ่งผลักดันความหมายของตะวันตก เมื่อโลกปัจจุบันต้องเดินตามตะวันตก การดำรงอยู่ในปัจจุบันจึงอยู่บนตรรกะของตะวันตก ตรรกะที่สร้างความหมายให้ชาวพื้นเมืองเป็นอดีต ด้วยความหมาย ชาวพื้นเมืองที่มีอยู่ดำรงอยู่ ชาวพื้นเมืองที่ไม่เคยหายสาบสูญไปไหน ก็กลับต้องกลายเป็นสิ่งที่สูญหายไร้ตัวตน กลายเป็นสิ่งหลงลืม ไม่มีอยู่ ทั้งที่ก็มีก็อยู่มาโดยตลอด ทั้งหมดก็เป็นเพราะโครงสร้างตรรกะความหมาย

ในผลงานของศิลปินที่ใช้ความเป็นอดีตสะท้อนความเป็นอื่น ใช้ความเป็นอื่นสะท้อนการมีอยู่และไม่มีอยู่ ผลงานก็จะเป็นการสะท้อนการมีอยู่ของโครงสร้าง ที่ได้สร้างผลต่างของการมีอยู่ โครงสร้างที่ไม่ได้มีความเท่าเทียม ก็ได้สร้างความไม่เท่าเทียมให้มีอยู่ แม้โครงสร้างจะเป็นนามธรรม เป็นสิ่งสมมุติที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่ก็ได้สร้างผลต่างในการมีอยู่ของความเป็นจริง โครงสร้างที่ได้สร้างบางสิ่งให้เป็นอื่นเป็นชายขอบ การมีอยู่ของชายขอบจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมีอยู่ ด้วยความหมายของการไม่มีอยู่ ก็ทำให้ไม่มีอยู่ในความเป็นจริง ไม่มีอยู่ในการสนใจรับรู้ ไม่มีอยู่ในฐานะสิ่งที่จะรับฟัง เมื่อไม่มีการฟังจึงไม่มีการพูดที่เป็นการสื่อสาร แต่แม้จะมีการสื่อสาร สิ่งที่ถูกที่สื่อสาร ก็ยังต้องอยู่ ภายใต้เงื่อนไขโครงสร้าง เช่น ภาษาที่เป็นโครงสร้างที่มีระบบการแยกแยะของภาษา ภาษาที่ถ่ายทอดความคิด สิ่งที่จะคิดก็เป็นไปตามเงื่อนไขโครงสร้าง เมื่อโครงสร้างและภาษาถูกครอบงำโดยศูนย์กลางหนึ่งๆ การพูดการคิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะไม่สามารถเป็นอื่น ด้วยโครงสร้างก็จะสร้างการพูด ด้วยโครงสร้างก็จะสร้างการคิด โครงสร้างของตะวันตกก็จะกำหนดให้ทุกสิ่งอยู่ในเงื่อนไขของความหมายแบบตะวันตก ชาวพื้นเมืองที่จะพูดจะคิด จึงพูดและคิดได้ในแบบตะวันตก การพูดของคนพื้นเมืองจึงไม่เคยมีอยู่ ภาษาของคนพื้นเมืองไม่มีอยู่เป็นการสื่อสาร ความเป็นพื้นเมืองไม่ได้มีเหลืออยู่ให้ถ่ายทอด การพูดการถ่ายทอดที่เป็นการแลกเปลี่ยนต่อรองสร้างความหมาย จึงเป็นไปได้ เพราะความหมายไม่มีเหลืออยู่ ความเป็นองค์ประธานที่จะแลกเปลี่ยนของชาวพื้นเมืองไม่มีอยู่ สิ่งที่เหลือมีอยู่คืออัตลักษณ์ที่หลงเหลือ เป็นของเหลืออัน มีอาจปฏิเสธ เป็นอัตลักษณ์อันเกิดจากชาติกำเนิด ที่โครงสร้างของผู้ให้กำเนิดก็ได้ตายไปแล้ว อัตลักษณ์ของตนที่ได้มาโดยมีอาจเป็นอื่น ก็ต้องอยู่ในความเป็นอื่น ด้วยโครงสร้างของผู้อื่น ที่กำหนดให้ตนกลายเป็นอื่น กำเนิดของชาวพื้นเมืองคือการเกิดมาเพื่อเป็นอื่นโดยมีอาจหลีกเลี่ยง

ผลงานอันเป็นอันเป็นอดีตไม่มีตัวตน จากศิลปินที่เป็นอื่น เป็นชาวพื้นเมือง สืบเชื้อสาย จากชาวพื้นเมือง ที่อาศัยกระบวนการที่เป็นอื่นนอกอาณาเขตศิลปะ อาศัยผู้อื่นที่มีความเป็นอื่น เช่นเดียวกับตน มาร่วมถกเถียงกันถึงการต้องเป็นอื่นของพวกเขา ด้วยภาษาและความปรารถนาที่ไม่ อาจเป็นอื่น ที่จะต้องพูดและคิดด้วยภาษาและความคิดของผู้อื่นอันเป็นตะวันตกจึงจะรู้สึกว่าคุณ เป็นอื่น แต่สุดท้ายก็ต้องเป็นอื่นไม่มีอยู่ ไม่มีใครสนใจรับฟัง ต้องกลับมาในฐานะอื่น ในการเป็น ผลงานศิลปะจึงจะไม่เป็นอื่น แต่ด้วยการเป็นศิลปะ ฐานะของศิลปะก็เป็นอื่นจากสังคมและชีวิตจริง อาณาเขตของศิลปะอยู่เหนือโลกความจริง เจตนาของศิลปินที่ต้องการส่งผลต่อชีวิตและสังคมจริงจึง ต้องเป็นอื่น ศิลปินที่มีศิลปะเป็นเครื่องมือสะท้อนความเป็นอื่น ก็คงไม่อาจทำอะไรเป็นอื่น โครงสร้างที่ตะวันตกครองความเป็นใหญ่เป็นสากล ก็ยังคงอยู่ในการเป็นความหมายความจริงสากล ชาวพื้นเมืองด้วยความหมายความจริงสากล ก็จะเป็นได้เพียงความเป็นอดีตที่เกิดจากการต้องเป็นอื่น เหล่านี้ก็ล้วนเป็นผลที่เกิดจากโครงสร้าง

“Diothio Dhep” (ค.ศ. 2004)

ภาพที่ 47 มาเรีย เทเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Diothio Dhep”, 2004

วิดีโอ ความยาว 2:35 นาที

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Diothio Dhep**, accessed February, 2018, available from

<https://vimeo.com/175345815>

“Diothio Dhep” เป็นผลงานศิลปะวิดีโอขนาดความยาว 2 นาที 35 วินาที ที่ศิลปินสร้างขึ้นในปี ค.ศ. 2004 ในโอกาสที่ศิลปินได้รับเชิญไปเป็นศิลปินพำนักเพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่

ประเทศเซเนกัล (Senegal)¹³⁷ ศิลปินกล่าวถึงผลงานชิ้นนี้ว่าเป็นเหมือนดั่งสารคดีที่ได้ให้สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่และชุมชน ได้เป็นเนื้อหาถ่ายทอดนำเสนอความเป็นไป ผลงานวิดีโอขนาดสั้นประกอบไปด้วยภาพและเสียงบรรยายของศิลปินเองเป็นภาษาฝรั่งเศส อันเป็นภาษาทางการของเซเนกัล ภาพเคลื่อนไหวและเสียงที่ถูกถ่ายทอด เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์เรื่องราวของศิลปิน ที่ได้เดินทางเข้ามาสู่พื้นที่ของเมือง Joal-Fadiouth เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่และชุมชน¹³⁸

ในวิดีโอ ผลงานเริ่มต้นด้วยภาพของสถานที่ที่ดูทรูกันดารแห่งหนึ่งที่ถูกถ่ายจากมุมมองริมถนนที่เป็นดิน ด้านหลังของถนนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำและเนินโคลนที่มีพุ่มไม้ขนาดเล็กขึ้นอยู่เป็นแนว จากลักษณะ พื้นที่เหล่านี้ดูคล้ายจะเป็นบริเวณปากแม่น้ำ ที่มีสันตะกอนดินจากแม่น้ำสะสมกันจนเกิดเป็นเกาะแก่ง จากเสียงบรรยายก็ทำให้เราทราบว่า เกาะเนินดินรกร้างด้านหลังนั้น มีชื่อเรียกกันว่า Diothio Dhep อันเป็นภาษา Serere ภาษาท้องถิ่นของภูมิภาคแถบนั้น¹³⁹ Diothio Dhep มีความหมายว่า “สุสานขนาดเล็ก” สาเหตุที่เกาะเนินดินแห่งนี้มีชื่อเรียกดังกล่าว ก็เพราะที่แห่งนี้ เคยถูกใช้เป็นสุสานที่ชาวบ้านใช้สำหรับนำร่างของสัตว์ที่พวกเขาจับถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาทิ้งเมื่อสัตว์เหล่านั้นตาย เช่น วัว ม้า ลา สุนัข ฯลฯ ในภาพเราก็จะเห็นการตัดไปสู่รายละเอียด ที่บนเกาะจะมีภาพซากกระดูกสัตว์ต่างๆ ที่เคยถูกนำมาทิ้งเมื่อนานมาแล้ว เมื่อภาพตัดกลับมาที่มุมเดิม มุมที่เป็นภาพหนึ่งของการจ้องมองผ่านถนนไปยังสุดสายตาที่เป็นเกาะดังกล่าว ศิลปินก็ได้เล่าถึงประสบการณ์การทำงานศิลปะที่เมืองนี้ เมื่อเธอมาถึงที่นี่ เธอก็ได้ออกเดินสำรวจพื้นที่โดยรอบพร้อมกับสมุดจดบันทึกและสีไม้ สำรวจเก็บข้อมูล วาดภาพร่างสิ่งต่างๆ ที่เธอพบเจอ เพื่อเป็นการหาข้อมูลที่จะนำมาสู่โครงการศิลปะที่เธอจะทำขึ้น ขณะที่เธอเดินสำรวจ ก็จะมีผู้คนในพื้นที่มาพูดคุยกับเธอ มาสอบถาม บอกเล่า แนะนำให้คำปรึกษา โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะพูดแนะนำแต่สิ่งที่เป็นภาพที่คุ้นชินที่มีของแอฟริกาซึ่งไม่ทำให้เธอสนใจ เช่น เรื่องลวดลายสีเส้นสดใสของเสื้อผ้า เรื่องดนตรีการเต้นรำแบบแอฟริกา ฯลฯ

ต่อมา มีเด็กชายที่เป็นคนในพื้นที่วัยเรียนมัธยมปลายคนหนึ่ง ได้เข้ามาผูกมิตรและทำตัวเป็นไกดี้ให้กับเธอ วันหนึ่งขณะเดินกลับบ้านด้วยกัน เด็กชายได้ชี้ให้ดูเกาะแห่งนี้ที่อยู่ข้างๆ ไม่ไกลจากถนน แล้วเล่าเรื่องให้ฟังว่าเกาะนี้ชื่ออะไร มีที่มาอย่างไร เขายังบอกด้วยว่าปัจจุบัน ที่นี้ไม่ได้ถูกใช้

¹³⁷ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, *The long road to Xico*, 121.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Maria Thereza Alves, *Diothio Dhep*, accessed November 16, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/diothio-dhep?c=18>

อย่างที่เคยเป็นมาแล้ว ผู้คนในรุ่นของพวกเขาได้หลงลืมวิถีปฏิบัติเช่นเดิมไปแล้ว และยังบอกอีกว่าการนำซากสัตว์ทั้งหลายไปทิ้งที่เกาะดังกล่าว จะทำให้เกิดการเน่าเสียปลอมปนของสิ่งสกปรกสู่มแม่น้ำ ซึ่งน้ำเหล่านี้ ก็เป็นน้ำที่พวกเขาใช้ในการอุปโภคบริโภค อาบน้ำล้างจาน ตลอดจนคำพูดการเล่าบรรยายของศิลปิน ในภาพที่แขวนอยู่ริมถนน ก็จะมีภาพของผู้คน ยานพาหนะ พร้อมอุปกรณ์สัมภาระต่างๆ ที่เคลื่อนที่เดินผ่านไปมา เพราะนี่คือถนนที่เชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับพื้นที่การเกษตรที่อยู่ห่างออกไป แต่มุมมองของภาพก็ไม่ได้สนใจ เพียงจับภาพแขวนไปยั้งตำแหน่งของเกาะดังกล่าว ในคำบรรยายเล่าต่อไปว่า วันต่อมา เธอและเด็กชายดังกล่าว ได้เดินเข้าไปสำรวจพื้นที่บนเกาะ พวกเขาใช้เวลาหลายวันพอสมควรอยู่บนนั้น และจากที่นั่น ชาวบ้านที่เดินผ่านไปมา ก็จะสามารถมองเห็นพวกเขาได้ในระยะไกล ในช่วงการบรรยายนี้ ภาพก็จะซูมจากมุมมองระยะไกลเข้าไปเรื่อยๆ จากภาพที่แทบจะมองไม่เห็นรายละเอียด เห็นเพียงสี่สี่เป็นจุดเล็กๆ จนกระทั่งมองเห็นภาพของศิลปินและเด็กชายที่กำลังนั่งพูดคุยจดบันทึกข้อมูลกันอยู่บนเกาะดังกล่าว ท้ายที่สุด ภาพก็ได้ตัดมาที่ภาพหนึ่ง เป็นภาพมือของศิลปินกำลังถือภาพถ่ายรูปซากลาตัวหนึ่งที่เพิ่งตายไม่นาน พร้อมคำบรรยายว่า วันหนึ่งในท้ายของสัปดาห์นั้น จู่ๆ ก็ปรากฏว่าได้มีชาวบ้านนำซากลาตัวหนึ่ง มาทิ้งไว้บนเกาะแห่งนี้ โดยไม่ได้ทำอะไร หรือพูดบอกกับใคร แต่สุดท้าย ภาพที่เคยหายไปก็ปรากฏขึ้นมา

ในวิดีโอขนาดสั้นชิ้นนี้ที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ที่ศิลปินตั้งใจให้เหตุการณ์จริง ได้สื่อสารเล่าความเป็นจริงบางอย่างด้วยตัวมันเอง ในผลงาน เราก็จะเห็นเนื้อหาสำคัญอยู่ที่การสำรวจจ้องมอง เป็นการมองการสำรวจเพื่อโครงการสร้างสรรค์ศิลปะ ศิลปินในฐานะของการเป็นศิลปินพำนักรับเชิญ ที่เป็นการเชิญโดยเครือข่ายศิลปินข้ามชาติโลกตะวันตก สถาบันภูมิปัญญาของโลกตะวันตก เธอก็คือคนต่างชาติที่มาในนามโลกตะวันตก เป็นตัวแทนโลกตะวันตกผู้ได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่ มามีตัวตนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คน มาเป็นตัวแทนของโลกที่แตกต่างเป็นศูนย์กลาง ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่ชายขอบห่างไกลทุรกันดาร และนี่ก็คือที่มาของความจริงในเหตุการณ์

เหตุการณ์การพบเจอกันของความต่างอันมีที่มาที่ไป ก็จะมีที่มาที่ไปจากเหตุผลของความต่าง ศิลปินที่เป็นคนต่างแดน เป็นชาวพื้นเมืองจากทวีปอเมริกาใต้ กลับต้องข้ามน้ำข้ามทะเลมาอยู่ในเหตุการณ์นี้ได้ก็เพราะความต่าง ชาวหมู่บ้านในเซเนกัลที่ต้องอยู่ในสถานกัก ต้องเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ ต้องตอบสนอง สร้างปฏิบัติการณ์ ทั้งหมดก็มีที่มาจากความต่าง ในโลกที่มีอะไรต่างๆ ก็จะมีมีความต่างเป็นพื้นฐานที่มี มนุษย์ทุกคนมีความต่าง สังคมต่างๆ ในที่ต่างๆ ก็ล้วนแตกต่างกันไป ศิลปินที่เป็นชาวพื้นเมืองที่อเมริกาใต้ หรือชาวหมู่บ้านเซเนกัลในแอฟริกา รวมไปถึงที่ต่างๆ ทั่วโลก ที่ไหนๆ ในโลกก็จะมีโลกที่แตกต่างของตนเอง มีภาษา มีวัฒนธรรม มีตัวตน มีชีวิต มีระบบความหมาย คุณค่าที่กำหนดให้ค่าสิ่งต่างๆ ที่มีเป็นของตนเอง นี่คือการความต่างที่เคยมี คือความแตกต่างหลากหลายที่เคยเป็น แต่ความต่างที่ปรากฏในเหตุการณ์ที่เป็นผลงานของศิลปิน ก็จะต่างจากความต่างที่ว่ามา

ความต่างในเหตุการณ์ คือความต่างที่ไม่มีความต่าง คือความหลากหลายที่ไม่มี ความหลากหลาย เป็นความหลากหลายที่ถูกกลืนหาย ศูนย์กลางโครงสร้างความหมายหนึ่งเดียว ด้วยศูนย์กลางหนึ่งเดียวที่เป็นผู้สร้างความต่างความหมาย หยิบยื่นความหมายของความต่างให้มีอยู่ในเหตุการณ์

ความแตกต่างที่เป็นความหลากหลายที่มีอยู่บนโลก หายไปตั้งแต่เมื่อโลกเข้าสู่ยุคอาณานิคม ด้วยการยึดครองอาณานิคม ก็จะทำให้เหล่าอาณานิคมตกอยู่ในอำนาจ การตกอยู่ใต้อำนาจ ปฏิสัมพันธ์ที่มีกับอำนาจ ก็จะทำให้เกิดการแทรกซึมของโครงสร้างอำนาจมาสู่ตน ผ่านด้วยบทต่างๆ ผ่านการรับรู้ต่างๆ สิ่งต่างๆ ที่มากับผู้มีอำนาจ ที่ล้วนเป็นผลผลิตของโครงสร้างผู้มีอำนาจ ก็จะทำให้หน้าที่แผ่ขยายอำนาจ ที่เป็นอำนาจของโครงสร้าง โครงสร้างของตนเองที่มีศูนย์กลางเป็นตนเอง เมื่อผู้อื่นรับเอาโครงสร้างของตนเอง ก็จะทำให้เห็นตนเองเป็นศูนย์กลางคุณค่าอำนาจ อาณานิคมที่รับเอาโครงสร้างตะวันตก ก็จะทำให้เห็นตะวันตกเป็นความเหนือกว่าเป็นอำนาจ แม้ไม่ได้เป็นอาณานิคม เพียงอยู่ท่ามกลางปฏิบัติการอาณานิคม ก็ยังต้องตกอยู่ใต้อำนาจ อำนาจโครงสร้างของตะวันตกจึงแผ่คลุม เบียดขับการมีอยู่ของโครงสร้างอื่นๆ เมื่อไม่มีโครงสร้างอื่นๆ ก็จะมีโครงสร้างความหมายเดียวในการสร้างความหมาย ตัวตนที่มี สิ่งต่างๆ ที่มี อะไรที่มีอยู่ก็จะถูกคุกคามสู่ตรรกะความหมายของตะวันตก สู่ภาพแทนที่ประกอบสร้างโดยตะวันตก สู่แบบแผน สู่คุณค่า สู่ความเหนือกว่า สู่ศูนย์กลางที่เป็นตะวันตก

ตรรกะของอำนาจศูนย์กลางที่มีตนเองเป็นศูนย์กลาง ก็จะประกอบสร้างให้ตนเองเป็นศูนย์กลางอำนาจ โครงสร้างของตะวันตก ที่มีศูนย์กลางเป็นตะวันตก ก็จะทำให้ความหมายของตนเองที่เป็นตะวันตกเป็นศูนย์กลางความหมายคุณค่า ความหมายเกิดจากการเปรียบเทียบ การสร้างความหมายที่แตกต่างตรงข้ามให้ความต่าง ก็จะเป็นการสร้างความเด่นชัดที่เปรียบเทียบให้ความหมายตนเอง สิ่งที่เด่นชัดก็จะไม่ใช่สิ่งที่ตนเป็น แต่คือสิ่งที่ตนอยากจะเป็นเป็นคุณค่าที่ตนใฝ่ฝัน ภาพแทนที่เกิดจากโครงสร้างตะวันตก จึงให้ภาพของตะวันตกเป็นที่สุดของคุณค่าอันพึงปรารถนา ส่วนความต่างก็จะเป็นอื่นเป็นตรงข้าม เป็นความเสื่อมทราม ชั่วร้าย เป็นอะไรต่างๆ ที่ต่างจากที่ตนอยากเป็น นี่ก็จะมีความหมายของความต่างอันใหม่ที่โครงสร้างตะวันตกมอบให้ผู้อื่น

ด้วยความหมายของความต่างในระเบียบโครงสร้างตะวันตก ด้วยภาพแทนที่ตะวันตกประกอบสร้างให้คู่ต่าง ตรรกะของความหมายภาพแทนที่มีการประเมิน ก็จะนำมาสู่การประเมินในทุกๆ สิ่ง กำหนดประเมินความคิด กำหนดประเมินอารมณ์ความรู้สึก ความต้องการ ความปรารถนา การกระทำ การตัดสินใจ จิตใจ ตัวตน ด้วยธรรมชาติของมนุษย์ที่รู้จักเรียนรู้ รู้คิด ธรรมชาติของชีวิต ก็จะตกอยู่ใต้อำนาจที่กำหนดการคิด การรับรู้ เมื่อโครงสร้างตะวันตกยึดครองความเป็นสากล

ธรรมชาติของความจริงอันเป็นสากลก็จะเป็นตามการกำหนดของตะวันตก มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง โดยธรรมชาติ เป็นธรรมชาติของความจริง

ความจริงของเหตุการณ์อันมีประเด็นที่มาให้สื่อสาร ก็มีจะลายละเอียดของเหตุการณ์ในหลายแง่มุม เช่น ประเด็นของการที่ทำไม ศิลปินที่เป็นชาวพื้นเมืองจากทวีปในอีกซีกโลก ต้องข้ามน้ำข้ามโลกมาพบเจอเหตุการณ์ ทำไมต้องมาไกลบ้าน ทำไมต้องจากบ้านครอบครัวพี่น้อง ทำไมไม่มีบ้านถิ่นที่อยู่ให้อาศัย แม้เผ่าพันธุ์ตนนั้นเคยเป็นเจ้าของ แต่ต้องแตกกระจาย ต้องถูกระทำให้หนีจากสภาพที่ถูกกระทำ ก็ทำให้ศิลปินต้องอพยพสู่เมืองใหญ่ การอยู่ในเมืองใหญ่ การมีชีวิต ชีวิตก็ต้องสนใจ ใฝ่ใจในวิชาความรู้ ต้องต่อสู้ชีวิตเพื่อความสำเร็จที่ใฝ่ฝัน แต่ทำไมชีวิตจึงต้องใฝ่ฝันปรารถนา ถึงแม้ชีวิตที่เกิดมาจะอยากมีความสุข แต่ทำไมจึงต้องสุขด้วยสิ่งนี้ การพยายามฝ่าฟันเพื่อความสำเร็จ ที่ทำให้ศิลปินต้องฝ่าฟันพากเพียร ผลแห่งความเพียรก็ได้ทำให้เธอประสบความสำเร็จ ได้มาเป็นศิลปินในยุโรป การได้เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันอันยิ่งใหญ่ การเป็นผู้ยิ่งใหญ่ก็ต้องใฝ่ใจในการช่วยเหลือพัฒนา ด้วยคุณธรรม ด้วยมนุษยธรรม ผู้เหนือกว่า ผู้เข้มแข็งกว่า เจริญสูงส่งกว่า ก็จะต้องให้การช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอ ผู้ไม่เจริญ ผู้ต่ำต้อยด้อยพัฒนา ให้มีโอกาสได้พัฒนา ลืมตาอ้าปาก เหล่านี้จะเป็นประเด็นที่น่าสนใจ อันมีที่มาที่ไปเป็นส่วนหนึ่งในเหตุการณ์

ด้วยที่มาต่างๆ ที่มีประเด็นต่างๆ ศิลปินที่อยู่ท่ามกลางเงื่อนไขต่างๆ ก็สามารถพิสูจน์ตนเอง จนตนเองได้ลบเลือนความหมายของอดีต การอยู่ในสถานะใหม่ เป็นส่วนหนึ่งของความยิ่งใหญ่สูงส่ง ก็จะมีภารกิจของผู้สูงส่งเป็นภาระ ภารกิจของคนขวอันสูงส่งที่นำมาสู่การยึดครอง ก็ยังคงครอบครองความหมายที่สูงส่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยตรรกะความหมายเดียวกัน ศิลปินที่เข้าอยู่ในตรรกะความหมาย จึงทำให้ศิลปินได้มายืนอยู่บนดินแดนทุรกันดารห่างไกลในอีกซีกโลก เพื่อมาเผยแพร่อารยธรรมสำคัญของโลก มาจัดการจัดสรรบงการ ด้วยการสร้างสรรค์ ความรู้วิชาการระดับโลก ด้วยระเบียบวินัยของวิชา ของสถาบันระดับโลก โลกก็ต้องการสิ่งเหล่านี้ โดยเฉพาะส่วนของโลกอันต้อยต่ำด้อยพัฒนา ประเด็นอันเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ ประเด็นอันหลากหลายที่กล่าวมา ก็จะมีที่มาที่ไปที่ไม่ได้หลากหลายนัก ทั้งหมดก็เกิดจากตรรกะภาพแทนหนึ่งเดียว โครงสร้างหนึ่งเดียว ที่มีศูนย์กลางหนึ่งเดียว ด้วยตรรกะอันเดียวเป็นมาตรฐานสากลหนึ่งเดียว ก็จะนำมาสู่เหตุการณ์และประเด็นต่างๆ ประเด็นต่างๆ ก็จะเกิดจากเหตุผลหนึ่งเดียวที่ได้ทำให้เกิดอะไรต่างๆ

ด้วยความหมายของภูมิปัญญาอันสูงส่ง จากการเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์กลางอันสูงส่ง ผู้สูงส่งในปัญญาก็สมควรจะเป็นผู้สำรวจตรวจสอบศึกษา ด้วยภาพแทนที่กำหนดบทบาท เธอก็จะแสดงบทบาทแทนดวงตาตะวันตกออกสำรวจ ทันทึที่มาถึงเธอก็รู้ว่าต้องออกสำรวจ สอดส่อง จดบันทึก ช่างตวงวัด ด้วยมาตรวัดที่เป็นมาตรฐานของสถาบัน ชาวบ้านที่อยู่ในระเบียบโครงสร้าง ก็จะ

อยู่ในภาพแทนที่ประกอบสร้างโดยโครงสร้าง ภาพของการเป็นผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษา สิทธิในการเป็นผู้ศึกษาสร้างตัวบทความรู้ กับการไร้สิทธิ์ไร้เสียงพูดถึงความรู้เกี่ยวกับตน ตนเป็นเพียงวัตถุให้ศึกษา¹⁴⁰ ตนเองที่รู้ว่าตนเป็นวัตถุ ก็จะยินดีเป็นวัตถุให้มองดู เปิดเผยตนดังปรารถนาให้ข้อมูล คำปรึกษา แต่วัตถุก็คือวัตถุ ความคิดของวัตถุย่อมไม่มีความหมาย ความคิดข้อเสนอของคนดำในถิ่นกันดาร ก็จะไม่เป็นความสร้างสรรค์ประโยชน์อันใดให้สนใจ การสนทนาของศิลปินกับชาวพื้นเมืองก็จะมีประโยชน์อันใด เพราะศิลปินก็จะไม่สนใจจะแลกเปลี่ยนรับฟัง ความรู้เกี่ยวกับชาวบ้านก็จะมีทางเกิดจากการแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน แต่เกิดจากผู้มีปัญญาความรู้ ที่เหมาะสมกับปฏิบัติการสร้างความรู้

เด็กชายที่คอยติดตาม เสนอตนเป็นผู้ช่วยเหลือนำทางก็มีความหมาย ความหมายของเขาที่เป็นผู้ช่วยเหลือ ก็จะเป็นการช่วยเหลือผู้สูงส่งให้ทำภารกิจเป้าหมาย เป้าหมายในการศึกษาของผู้มีปัญญา ก็จะต้องนำมาสู่วิชาความรู้ สู่สิ่งดีๆ ความรู้ดีๆ มีคุณค่า ที่สุดท้ายก็จะนำมาซึ่งประโยชน์ คุณค่าอย่างสากล การช่วยเหลือศิลปินอันเป็นตัวแทนโลกสากล ก็ทำให้เด็กชายรู้สึกถึงการทำตนให้เป็นประโยชน์ อุทิศตนทำความดีเพื่ออะไรดีๆ ที่ไม่รู้ดีเพื่ออะไรหรือเพื่อใคร การสำรวจเพื่อสร้างสรรค์ สิ่งสร้างสรรค์ย่อมไม่มีทางเกิดจากสิ่งไม่สร้างสรรค์ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ที่เป็นอะไรที่ไม่สร้างสรรค์เสีย ก็จะไม่ถูกนำมาเป็นประเด็นไม่มองดู ความทุกข์ร้อนของชาวบ้าน การทำมาหากิน สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ชีวิตที่ชาวบ้านมีอยู่ไม่มีค่ามีตัวตนอยู่ให้นำไปสร้างสรรค์ เรื่องชีวิตประจำวัน แบบนี้ไม่ใช่สิ่งที่จะสนใจ สิ่งที่น่าสนใจก็จะเป็นตัวบท เป็นเรื่องที่จะสามารถนำไปประกอบสร้างเป็นเรื่อง เรื่องที่จะประกอบสร้างก็ต้องเป็นดังโครงสร้างที่กำหนดให้เป็น ต้องมีความแพนซีแปลกประหลาด น่าตื่นเต้น ต้องนำเสนอให้ตื่นเต้นแปลกประหลาด¹⁴¹ ความมั่งงายไร้เหตุผลสาระ ก็จะเป็นสาระสำคัญเพื่อนำเสนอ ต้องเป็นภาพที่สัมพันธ์กับอดีต เพราะพวกนี้ต้องเป็นอดีตไร้การพัฒนา กาลเวลาที่หยุดอยู่กับที่ ก็จะเป็นพื้นที่ให้แสดงตัวตน ภาพเวลาของอดีตที่ติดตรึงไม่เปลี่ยนแปลงก็จะ เป็นภาพเดียวที่สามารถนำเสนอได้ สมควรที่จะถูกนำเสนอ¹⁴² ศิลปินก็จะมองหาเนื้อหาเพื่อนำเสนอ ดังภาพแทนที่กำหนดมา ด้วยเหตุนี้ เกาะสันเนินริมถนนที่ผู้คนไม่สนใจ ไม่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน ไม่ได้มีประโยชน์ใช้ประโยชน์ใดๆ ในปัจจุบัน แต่เมื่อมันมีเรื่องราวสัมพันธ์กับอดีต กับแง่มุมต่างๆ

¹⁴⁰ ดนยา ทรัพย์ยิ่ง, “บทละครโต้กลับ: การวิพากษ์วรรณกรรมเอกของยุโรป”, 19.

¹⁴¹ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, *ม(า)นุษย์โรแมนติค*, 17.

¹⁴² ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, *มานุษยวิทยา วัฒนธรรมศึกษา และมนทัศน์วัฒนธรรม*,

45. เข้าถึงเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.academia.edu/17893215/>

มานุษยวิทยา_วัฒนธรรมศึกษา_และมนทัศน์_วัฒนธรรม

ของภาพแทน ที่ตะวันตกประกอบสร้างแทนให้ความต่างในแง่มุมต่างๆ นี่ก็จะเป็นความน่าสนใจ เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ให้นำเสนอ เป็นเรื่องแปลกใหม่สร้างสรรค์ ที่ไม่มีความสร้างสรรค์แปลกใหม่ ทุกอย่างก็จะอยู่ในเงื่อนไขเดิมเงื่อนไขเดียว เงื่อนไขของตรรกะแห่งศูนย์กลาง

การพบสิ่งแปลกใหม่น่าสนใจ สิ่งแปลกใหม่ในสายตาตะวันตก น่าสนใจด้วยตรรกะตะวันตก ก็ทำให้ตัวแทนตะวันตกพุ่งความสนใจไปยังสถานที่ที่ไม่เป็นที่สนใจสำหรับคนที่นี่ ที่นี้ก็ไม่ได้แปลกอะไร ทุกคนในแถบนี้ก็รู้จักที่นี่ดีว่ามันคืออะไร เป็นที่ที่เคยใช้ในอดีต ด้วยความเชื่อในอดีต ด้วยตรรกะในอดีตที่ไม่หลงเหลืออยู่แล้วในปัจจุบัน ปัจจุบันที่เปลี่ยนไปก็ทำให้รู้ว่าการทำอย่างอดีตจะส่งผลอย่างไรกับชีวิตในปัจจุบัน การทิ้งซากสัตว์อันเป็นอาหารอย่างดีของเชื้อโรคจุลินทรีย์ ก็จะทำให้จุลชีพเหล่านี้เติบโตแพร่กระจาย เชื้อโรคที่จะนำมาซึ่งโรคร้าย ความสกปรกทั้งหลายก็จะนำมาซึ่งความไม่สะอาด นี่ย่อมไม่ใช่เรื่องที่จะปรารถนาให้ยังมี อดีตจึงหมดสมัยไปแล้ว ชีวิตและความรู้ก็ได้พัฒนามาแล้ว นี่คือนิยามชีวิตปัจจุบันที่ยังอยากมีชีวิต ไม่อยากเป็นอย่างอดีตและตายด้วยโรคร้ายใช้เจ็บ แต่ชีวิตที่อาจจะเรียกว่าดีกว่าในปัจจุบันก็ต้องย้อนกลับไป ด้วยเหตุที่ไม่เป็นที่สนใจ ไม่มีใครมองเห็นชีวิตที่ดำเนินไป ไปไหนไปมา ไปทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ การมองเห็นใครคนหนึ่ง ที่สนใจในสิ่งหนึ่ง ฝ้ามองสำรวจด้วยดวงตาด้วยความสนใจ ด้วยดวงตาแห่งอำนาจ ด้วยอำนาจของดวงตาของผู้มีอำนาจ ด้วยภาพแทนที่มาจากตรรกะของผู้มีอำนาจ อำนาจก็ทำให้เขาคงอยู่ในภาพแทนของการเป็นอดีต ต้องกลับไปเป็นอย่างอดีตอย่างที่ตัวคุณนั้นอยากเห็น ดวงตาของตะวันตกทำให้พวกเขาหลงลืมชีวิตในปัจจุบัน หลงลืมว่าปัจจุบันการทำอย่างอดีตอาจต้องเจ็บป่วยไม่สบาย

ด้วยดวงตาของอำนาจ ก็ทำให้เขาต้องอยู่ในวินัยอำนาจของตะวันตก การอยู่ในสายตาในโอกาสที่จะถูกจ้องมอง วัตถุแห่งการจ้องมองก็ต้องทำตัวให้สมกับการเป็นวัตถุ ตรวจสอบควบคุมตนเอง ทำตัวเองให้อยู่ในระเบียบวินัย ด้วยต่างรู้อยู่แก่ใจว่าตนเองควรทำตัวเช่นไรต่อกฎเกณฑ์ของผู้มีอำนาจ ภาพแทนที่ตะวันตกประกอบสร้างพวกเขา ก็จะเป็นสิ่งที่พวกเขาทราบดี เพราะทราบดีจึงทำทุกอย่างอย่างดีด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีคำสั่ง โดยไม่ต้องพูดต้องบอก พวกเขาก็ไม่แม้แต่จะคิดว่าจะบอกจะพูด โดยไม่มีคำโต้แย้ง ไม่มีแม้แต่ความคิดจะโต้แย้ง ด้วยตัวพวกเขาเอง พวกเขาก็จะทำตัวเองให้เป็นอย่างที่ตะวันตกต้องการ เป็นอย่างภาพแทนของตรรกะโครงสร้าง โครงสร้างที่ได้สร้างตัวพวกเขา ด้วยโครงสร้างที่มีศูนย์กลางเป็นตะวันตก พวกเขาก็จะตกเป็นผู้เสียเปรียบ เสียประโยชน์ ต้องปรารถนาในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์กับพวกเขา ต้องสูญเสีย ถูกกระทำ ถูกประเมิน ตกอยู่ในภาพความหมายการประเมินที่ต่ำต้อย ถูกทำให้ให้เป็นอื่น รู้สึกถึงการเป็นอื่นของตนเอง ทำตนเองให้เป็นอื่นโดยไม่ต้องมีผู้อื่นมาบอก ตนเองก็ไม่มีเสียงจะบอกเพราะไม่สามารถคิดเป็นอื่น ความเป็นอื่นจึงต้องเป็นอื่นโดยไม่เป็นอื่นเรื่อยไปไร้เสียงโต้แย้ง นี่ก็จะเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้น จากสายตา จาก

ดวงตาที่เฝ้ามอง จากการเฝ้ามองตนเอง จากตนเอง ด้วยตนเอง เพื่อตนเอง ทั้งหมดก็มาจากสาเหตุเดียวกัน

ผลงานวิดีโอขนาดสั้นชิ้นนี้ถ่ายทอดเหตุการณ์ที่ต้องการให้ผู้ชมได้เห็นความจริงด้วยตนเอง ได้เห็นว่าทำไมภาพของการจ้องมอง จึงมองข้ามไปยังที่ไม่มีใครสนใจ ได้เห็นอะไรที่ดูมงายไร้เหตุผลแต่มีเรื่องราว เรื่องราวที่น่าสนใจดึงดูด การจับจ้องไปยังจุดดึงดูดสนใจ ทั้งที่ เบื้องหน้าของกล้องที่เป็นถนนจะมีคนผ่านไปผ่านมา มีพาหนะมีเกวียนเทียมลาผ่านมาผ่านไป แต่สายตาที่จับจ้องไม่สนใจ ไม่มองตาม ไม่มองหน้า ไม่สนใจว่าพวกเขาเป็นใคร ไปไหน ทำอะไร สายตาที่จับจ้องผ่านมิติกาลเวลา ภาพที่บันทึกเหตุการณ์เคลื่อนไหว แม้การจับจ้องเฝ้ามองจะเกิดขึ้นในมิติเวลา มีมิติของความเคลื่อนไหว มีเหตุการณ์ มีผู้คน แต่สุดท้าย สิ่งที่เป็นผลจากการถ่ายทอดบันทึก จุดสุดยอด บทสรุปของการถ่ายทอดบันทึก ก็จะเป็นได้เพียงภาพนิ่ง เป็นสิ่งไร้มิติเคลื่อนไหว นั่นก็เป็นเพราะการมอง เป็นการมองสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่จริง แม้จะมองเห็น อยู่ร่วม อยู่ตรงหน้า แต่สิ่งที่เด่นชัดกว่าก็จะเป็นภาพที่มีอยู่ในใจ ภาพแทนก็จะอยู่เหนือความเป็นจริง สิ่งที่เกิดขึ้นจริงก็จะมีแต่ภาพแทน ในผลงานที่เป็นการถ่ายทอดเหตุการณ์ที่สะท้อนความจริง เราจึงได้เห็นความจริงว่า ด้วยโครงสร้างที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางที่กำหนดความหมาย โครงสร้างสากลดังกล่าว ได้นำมาสู่ความเป็นไปเช่นไร

4. แนวคิดหลังอาณานิคมกับภาวะตัวตนหลังยุคอาณานิคม

โลกในยุคปัจจุบันเราอาจเรียกว่าเป็นโลกยุคหลังอาณานิคม ด้วยเพราะเราอยู่หลัง-เลยพ้นจากการมีชาติใดครอบครองอาณานิคมทางกายภาพไปแล้ว แต่ในอีกความหมาย การต้องใช้คำว่าหลัง ก็เพราะสิ่งก่อนหน้ายังส่งผลมาถึงปัจจุบัน มีความเกี่ยวเนื่องกับปัจจุบันจนไม่อาจจะทิ้งการพิจารณา ภาวะอาณานิคมได้มอบระบบความหมายสากลบางอย่างขึ้นมา ความหมายดังกล่าวก็คือการแบ่งแยกศูนย์กลางตะวันตกอันเป็นความเหนือกว่า และส่วนอื่นคือความด้อยกว่าคือความตรงข้ามกับศูนย์กลาง ระบบความหมายเช่นที่มีมานี้ ก็จะนำมาสู่การประกอบสร้างตัวบทความความหมายต่างๆ ตัวบทที่ตอกย้ำคุณค่าของศูนย์กลาง ตอกย้ำความเป็นอื่นให้เป็นอื่นจากตน ท่ามกลางตัวบทดังกล่าว หลังยุคอาณานิคม ก็จะเต็มไปด้วยตัวบทต่อต้านอาณานิคม ต่อต้านศูนย์กลางตะวันตก ผู้ที่อยู่ในความต่าง ก็จะรับเอาตัวบทของการต่อต้านมาไว้กับตน ตอกย้ำความต่างของตน ตอกย้ำตัวตนที่แตกต่าง ท่ามกลางตัวบทต่างๆ ก็จะยิ่งสร้างความต่างให้มีอยู่ ท่ามกลางการตอกย้ำความต่าง แต่ด้วยโลกปัจจุบันที่ความแตกต่างล้วนพร่ามัว ขอบเขตต่างๆ ก็ล้วนมีความต่างที่ดำรงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นขอบเขตทางกายภาพจากการอพยพย้ายถิ่น การเดินทาง การติดต่อค้าขาย ขอบเขตการรับรู้ ที่โลกแห่งความรู้และการสื่อสารต่างเชื่อมโยงถึงกัน ขอบเขตของตัวตน เมื่อตัวตนเกิดจากการเรียนรู้รับรู้ และก็เรียนรู้้อย่างแตกต่างหลากหลาย ขอบเขตแห่งผลประโยชน์ ที่ปัจจุบันต่างต้องมีการพึ่งพากันและกัน ภาวะอันขัดแย้งของตัวบทที่ประกอบสร้างกับภาวะการดำรงอยู่ที่ไม่ลงรอย เป็นปัญหาที่นำมาสู่การสร้างผลงานของศิลปิน โดยสามารถวิเคราะห์ผลงานที่แสดงแนวคิดหลังอาณานิคม ที่สัมพันธ์กับภาวะตัวตนหลังยุคอาณานิคม ได้ดังนี้

“Seed of Change” (ค.ศ. 1999-ปัจจุบัน)

ภาพที่ 48 มาเรีย เเธเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Seeds of Change: A Floating Ballast Seed Garden, Bristol, United Kingdom”, 2012-2016

ศิลปะจัดวาง, ขนาด แปรผัน

ที่มา: polimekanos, **Bristol city council seeds of change: a floating ballast seed garden**, accessed July, 2018, available from <https://polimekanos.com/en/bristol-city-council/seeds-change-floating-ballast-seed-garden/>

“Seed of change” เป็นโครงการผลงานศิลปะของศิลปิน มาเรีย เเธเรซา อัลเวส ที่ได้เริ่มต้นทำขึ้นในปี ค.ศ. 1999 ผลงานเป็นโครงการสร้างสรรค์ต่อเนื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องในเจตนาของศิลปิน ในตัวโครงการเป็นเข้าไปสำรวจพันธุ์ไม้พืชพรรณต่าง ในเขตเมืองท่าต่างๆ ของทวีปยุโรป พันธุ์ไม้ที่เป็นเป้าหมายในการศึกษา ก็คือพืชพรรณอันมีที่มาจากต่างแดน¹⁴³ การสำรวจธรรมชาติ ก็อาจทำให้เราเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจชีวิตที่ต้องดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติ

¹⁴³ Maria Thereza Alves, **Seeds of Change**, accessed august, 2018, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/seeds-of-change?c=>

เมืองท่าก็จะมีท่าเรือ อันเป็นศูนย์กลางในการเดินเรือคมนาคมขนส่ง เมืองท่าในยุโรปอันเป็นทวีปศูนย์กลางความเจริญ ศูนย์กลางของโลก ก็จะมีเรือเดินทางจากรอบโลกเข้าสู่เทียบท่า การเดินเรือก็จะเป็นกิจการที่สำคัญของยุโรป เพราะทวีปยุโรปมีลักษณะเป็นผืนดินที่ยื่นไปในทะเล การมีน้ำล้อมเป็นส่วนสำคัญ น้ำก็จะมีผลสำคัญเป็นตัวกำหนดการดำเนินชีวิต เมืองหลวงเมืองใหญ่สำคัญในยุโรปจำนวนมากก็จะเป็นเมืองท่า มีลักษณะเป็นเมืองท่าที่ดำรงอยู่มาจนปัจจุบัน ตั้งแต่โบราณมาแล้วที่โลกตะวันตกก็จะใช้เรือเป็นการคมนาคมสำคัญ ด้วยการเป็นการขนส่งที่มีต้นทุนต่ำสามารถบรรทุกน้ำหนักได้มาก การเดินเรือก็จะถูกใช้เป็นอย่างมากในการขนส่งค้าขาย การเดินเรือสมัยก่อน ก็จะเป็นการเดินทางระยะไกล ไกล่ชายฝั่ง กิจการทางทะเลก็จะอยู่เฉพาะในบริเวณใกล้เคียง จนเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 15 จึงได้มีการพัฒนาเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่ที่สามารถเดินทางไกลข้ามมหาสมุทร

ภาพที่ 49 พื้นที่การสำรวจ รายละเอียดในผลงาน “Seeds of Change: Marseille”, 2009
ที่มา: Michel Rein, MARIA THEREZA ALVES, accessed February, 2019, available from
http://michelrein.com/cspdocs/contact/files/mta_portfolio_2019.pdf

ด้วยการมีเรือที่สามารถเดินทางไกล การเดินเรือก็จะถูกใช้ในการหาประโยชน์ การสำรวจทางทะเลที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ก็ได้ทำให้โลกตะวันตกสามารถเชื่อมต่อกับทุกๆ ส่วนในโลก กิจการทางทะเลต่างๆ ที่ต่างดำเนินไปอย่างคึกคัก ก็จะทำให้มีเรือเป็นจำนวนมากเดินทางเข้าออกเมืองท่าต่างๆ ที่มีหน้าที่ ก็จะทำหน้าที่รองรับเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่เหล่านี้ ก่อนที่เรือเดินสมุทรจะถูกสร้างด้วยเหล็กและมีเทคโนโลยีในการสูบน้ำถ่วงเรือ เรือสินค้าขนาดใหญ่ที่สามารถขนถ่ายสินค้าเป็นจำนวนมาก เมื่อสินค้าถูกขนถ่ายลงที่จุดหมาย ก็จะทำให้เกิดที่ว่างจนเรือมีน้ำหนักเบา เรือขนาด

ใหญ่เมื่อไม่มีน้ำหนักบรรทุกมากพอ ก็จะทำให้ไม่สามารถเดินทางควบคุมได้ คนเรือก็จะทำการแก้ไขด้วยการหาสิ่งของมีน้ำหนักที่หาได้ง่ายมาถ่วงเรือ วัสดุที่มักถูกใช้นำมาถ่วงเรือก็จะเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายในบริเวณนั้น อีฐ หิน ดิน ทราย ที่หาได้ง่ายมีทั่วไป ก็จะถูกใช้นำมาขนถ่ายใส่เรือ เมื่อเรือเดินทางกลับถึงท่า วัสดุเหล่านี้ก็จะถูกขนออกทิ้งไว้ไม่ไกลจากแถบท่าเรือ วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ตามชาติ ก็ย่อมเป็นธรรมชาติที่จะมีเมล็ดพันธุ์พืชพรรณต่างๆ ตัดมา เรือที่เดินทางไปทั่วโลก พืชพันธุ์จากทั่วโลกก็จะเดินทางข้ามโลกตัดมา เหล่านี้ก็จะเป็นหลักฐาน ถึงกิจกรรมกิจการที่เคยมีอยู่¹⁴⁴ การเป็นส่วนหนึ่งของช่วงเวลาปรากฏการณ์ ก็จะเป็นการสะท้อนปรากฏการณ์ที่เคยมี

บรรดาพืชพรรณที่ติดมากับการเดินทางขนถ่ายสินค้านี้เอง ที่เป็นที่ศิลปินสนใจศึกษา ด้วยการที่เรือเดินสมุทรต่างๆ ของยุโรปในช่วงเวลาหนึ่งจำเป็นต้องใช้วัสดุเหล่านี้ถ่วงเรือ พืชพรรณที่ติดมากับดินถ่วงเรือเหล่านี้ ก็จะเป็นหลักฐานแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาเหล่านี้ เป็นบันทึกของตัวบทเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้น ช่วงเวลาดังกล่าวที่เคยเกิดขึ้น ก็จะเป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงสำคัญของโลก ที่โลกก็จะอยู่ในยุคอาณานิคม ยุคที่ตะวันตกออกสำรวจเดินทางไปทั่วโลก แสวงหาผลประโยชน์จากทั้งโลกเป็นของตัวเอง ยึดครองดินแดนอื่นๆ ฉกฉวยผลประโยชน์ของคนอื่นเป็นของตัวเอง เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ก็จะมีปรากฏบันทึกเป็นตัวบทอยู่จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นตัวบทที่อ้างถึงการเป็นตัวบทที่น่าเสนอความจริง เช่นบันทึกทางประวัติศาสตร์ บันทึกของทางราชการ บันทึกของบุคคล ของนักวิชาการ หรือเป็นเพียงการจำลองความจริง เช่นวรรณกรรม นิยาย บทละคร ศิลปะต่างๆ ที่ก็ได้ให้ภาพต่างๆ เชื่อมโยงถึงภาพความจริง ตัวบทที่สะท้อนความรู้สึกของช่วงเวลา ตัวบทที่ให้ภาพของเวลานั้นโดยอ้อม ฯลฯ แม้จะมีตัวบทที่สื่อถึงช่วงเวลาดังกล่าวอยู่มากมาย แต่ภาพแทนความหมายของเวลาดังกล่าว ก็เป็นไปอย่างมากมายหลากหลายทิศทางเช่นกัน อดีตก็คือสิ่งที่ผ่านมามีตัวตนให้สัมผัสจับต้องได้ ตัวบทที่สื่อถึงทั้งหลายจึงไม่มีความแน่นอน ไม่มีตัวบทใดอ้างถึงการเป็นความจริงสมบูรณ์ได้ อดีตยังไม่ได้มีตัวตนสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การขุดค้นทางประวัติศาสตร์ยังคงมีอยู่ การมีอยู่ก็เพราะต้องการสืบหาความจริง โครงการศิลปินก็คืออีกหนึ่งความพยายามที่จะสำรวจบอกกล่าวความจริงในอีกแง่มุมจากหลักฐานที่มีอยู่จริง

ในโครงการที่เป็นการสำรวจทางประวัติศาสตร์ ความเป็นประวัติศาสตร์ก็คือการนำเสนอความจริง ในโครงการของศิลปินก็จะเทียบพร้อมไปด้วยเงื่อนไขของการนำเสนอความจริง โครงการสำรวจเมืองท่าต่างๆ ศิลปินก็จะทำการสืบค้นเอกสารหลักฐานต่างๆ ที่มีอยู่ ที่สามารถอ้างอิง

¹⁴⁴ Maria Thereza Alves, *Seeds of Change*, accessed august, 2018, available from http://www.mariatherezaalves.org/assets/files/alves-seeds-of-change-hq_small_web_nopage30.pdf

ยืนยันได้ นอกจากการค้นคว้าของเธอเอง โครงการยังร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญมืออาชีพ เป็นการทำงานร่วมกับนักพฤกษศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ การสัมภาษณ์คนในพื้นที่ ผู้อาวุโส ผู้มีความรู้ในพื้นที่ การรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลก็จะเป็นไปอย่างมีหลักการ เป็นการทำตามหลักเกณฑ์วิธีอย่างเป็นทางการเป็นหลักเป็นฐาน ฉะนั้น นอกจากผลงานนี้จะเป็นงานศิลปะ มันก็ยิ่งทำหน้าที่เป็นงานวิจัยวิชาการ เป็นการพิสูจน์ทราบทำบันทึก เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่สามารถอ้างอิง¹⁴⁵

ภาพที่ 50 ภาพการจัดแสดงผลงาน ที่ประกอบไปด้วยหลักฐานการสำรวจ บันทึกของการวิจัย หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ใน “Seeds of Change: Liverpool”, 2004

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Seeds of Change**, accessed July, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/seeds-of-change?c=>

เมืองท่าต่างๆ ที่เคยถูกสำรวจโดยโครงการ หากเรียงตามลำดับเวลาจะมีตั้งแต่ ในปี ค.ศ. 2001 ที่เมือง Reposaari เมืองท่าของประเทศฟินแลนด์, ปี ค.ศ. 2004 มีสองโครงการคือที่เมือง Liverpool และเมือง Exeter กับ Topsham ประเทศอังกฤษ, ปี ค.ศ. 2005 ที่เมือง Dunkirk ประเทศฝรั่งเศส, ปี ค.ศ. 2007 ที่ท่าเรือ Bristol ประเทศอังกฤษ, ปี ค.ศ. 2009 ที่เมือง Antwerp มณฑลชายฝั่งท่าเรือเก่า ที่ปัจจุบันอยู่ทางตอนเหนือของประเทศเบลเยียม และที่เมือง Marseilles เมืองท่าสำคัญของประเทศฝรั่งเศส,¹⁴⁶

¹⁴⁵ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, **The long road to Xico**, 75.

¹⁴⁶ Maria Thereza Alves, **Seeds of Change**.

การสำรวจอย่างเป็นหลักเป็นฐานโดยอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ทั้งทางภูมิศาสตร์ ทางสังคม เศรษฐกิจ ประวัติของเมือง ประวัติต่างๆ จากการบันทึก บันทึกจากนักเดินเรือ จากคำบอกเล่า จากปากคำของบุคคลต่างๆ ข้อมูลเหล่านี้ก็จะยืนยันให้ภาพถึงสภาพในอดีตของเมืองท่า ทำให้ได้รู้ว่าตำแหน่งใด บริเวณใด เป็นสถานที่ที่เคยใช้ทำอะไรในอดีต¹⁴⁷ ที่ใดที่จะปรากฏหลักฐาน สามารถเป็นบันทึกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ในบริเวณต่างๆ ในชั้นดินต่างๆ อันมีที่มาจากช่วงเวลาต่างๆ ในประวัติศาสตร์ เมื่อทำการตรวจสอบในชั้นดินเหล่านี้ เราก็จะรู้ว่าในช่วงเวลาใดบ้าง มีพืชพรรณใดบ้างที่ได้เดินทางเข้ามา พืชพรรณเหล่านี้มีที่มาจากที่ใด ในช่วงเวลาใดๆ มีการติดต่อกับใคร มีอะไรเกิดขึ้นบ้าง พืชพรรณเหล่านี้ก็คือข้อมูลทางประวัติศาสตร์ มีประวัติศาสตร์อยู่เบื้องหลัง พืชพรรณ

ภาพที่ 51 ภาพผลงาน “Seeds of Change” เมื่อครั้งถูกจัดแสดงที่ STUK Arts Center เมือง Leuven ประเทศเบลเยียม ในปี ค.ศ. 2019

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Seeds of Change**, accessed July, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/seeds-of-change?c=>

ในการสำรวจพืชพรรณเมล็ดพันธุ์ที่พบในแหล่งขุดพบจากช่วงเวลาต่างๆ จากการยืนยันของนักพฤกษศาสตร์ จากการยืนยันของนักประวัติศาสตร์ โดยไม่เคยรู้ เราก็จะรู้ว่าพืชพรรณต่างๆ ที่มีอยู่ในบริเวณท่าเรือ แพร่พันธุ์จากบริเวณท่าเรือแหล่งที่มา กระจายมีอยู่ในสภาพแวดล้อม เดิบโต แวดล้อมอยู่ในดินแดนตะวันตก ต้นไม้ที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติของสภาพแวดล้อมในโลกตะวันตก อยู่ในความเข้าใจคุ้นชินของคนตะวันตกว่าพันธุ์ไม้เหล่านี้เป็นพันธุ์ไม้ท้องถิ่น เหล่านี้ล้วนมี

¹⁴⁷ Maria Thereza Alves, **Seeds of Change**, (pdf document).

ที่มาจากที่ต่างๆ จากภูมิภาคดินแดนต่างๆ ของโลก¹⁴⁸ เข้ามาในช่วงเวลาต่างๆ มีเหตุผล เหตุการณ์ต่างๆ ที่เข้ามา จากการชุดค้น การอ้างอิงยืนยันกับตัวบทหลักฐาน ยืนยันอ้างอิงกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ พันธุ์ไม้เหล่านี้ก็จะอยู่ในรูปของสัญญาณอันเป็นสิ่งที่มีความหมาย พันธุ์ไม้ก็จะเปลี่ยนไป กลายเป็นสื่อของเรื่องราวและประวัติศาสตร์

ภาพที่ 52 ภาพผลงาน “Seeds of Change” เมื่อครั้งถูกจัดแสดงที่ STUK Arts Center เมือง Leuven ประเทศเบลเยียม ในปี ค.ศ. 2019

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Seeds of Change**, accessed July, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/seeds-of-change?c=>

การพิสูจน์ชุดค้นเชื่อมโยงทำประวัติพืชพันธุ์ไม้ในเมืองท่าต่างๆ ก็ทำให้เราทราบว่าในเมืองต่างๆ ล้วนเคยมีประวัติในการมีปฏิสัมพันธ์กับดินแดนอื่น เช่นที่เมือง Marseilles เพียงมุมหนึ่งของท่าเรือ ก็จะพบพันธุ์ไม้จากทั้งสแกนดิเนเวีย แอฟริกา อเมริกาเหนือ อเมริกากลาง เอเชียใต้ ฯลฯ ในเมือง Reposaari ในแหล่งชุดค้นแห่งเดียวก็สามารถพบเมล็ดพันธุ์พืชมากกว่าสองร้อยชนิดอันมีที่มาหลากหลาย ทั้งหมดเมื่อนำขึ้นมา ยังสามารถนำมาเพาะให้เกิดเป็นต้นได้ ต้นไม้เหล่านี้ก็จะสามารถพบได้ตามริมถนนข้างทาง ตามที่รกร้างต่างๆ¹⁴⁹ ใน Liverpool เมืองท่าของเจ้าอาณานิคมสำคัญ พันธุ์ไม้ต่างๆ จากดินแดนต่างๆ ก็จะมีอยู่ครบจากทุกทวีป มากมายจนทำการสำรวจได้ไม่หมดไม่ครบ แม้ในครั้งการทำสำรวจของศิลปิน นักพฤกษศาสตร์ที่ทำงานด้านนี้โดยตรงก็ยังพบพืชใหม่หลายชนิดที่ไม่ได้ถูกค้นพบทำรายการมาก่อน โดยมากก็จะเป็นพันธุ์ไม้จากแอฟริกาและอเมริกา อันเป็นเส้นทางการค้าสำคัญของอังกฤษ ใน Dunkirk เมืองที่นอกจากจะติดต่อกับภายนอกโดยตรง การค้าที่ทำระหว่างกันในยุโรปก็ทำให้ที่นี่เป็นอีกที่ ที่เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์ไม้จากทั่วโลก ทั้งเอเชีย

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Maria Thereza Alves, **Seeds of Change**.

แอฟริกา อเมริกา ออสเตรเลีย แคริบเบียน หมู่เกาะทะเลใต้ ฯลฯ ใน Bristol ก็ไม่ต่างกัน ที่จะพบพืชพรรณจากทั่วโลก ในเมืองหมู่เกาะที่แต่เดิมไม่ได้มีพืชพันธุ์หลากหลาย ความหลากหลายของพืชพรรณสภาพแวดล้อมที่มองเห็น ก็เป็นสิ่งที่พึงจะเกิดขึ้นเมื่อไม่กี่ร้อยปีที่ผ่านมา ทั้งหมดก็มาจากกิจการการเดินทางเรือในคริสต์ศตวรรษที่ 17-19 นี้เอง¹⁵⁰

การได้รู้เรื่องราวการยืนยันทางประวัติศาสตร์ก็จะทำให้พืชที่มีอยู่ มีอยู่แล้ว มีความหมายเปลี่ยนไป ทั้งนี้ก็เกิดจากรื่องราวต่างๆ ที่รับรู้ ที่กำหนดให้สิ่งที่มีอยู่มีความหมาย โดยเหล่าต้นไม้เองด้วยตัวมันเองก็จะได้มีความหมายในตัวมันเอง มันก็เพียงดำรงอยู่ตามธรรมชาติของมัน แต่ธรรมชาติก็ไม่เคยเป็นธรรมชาติเมื่อมันต้องดำรงอยู่กับมนุษย์ โดยมนุษย์ แม้ก่อนจะรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ เราก็ไม่เคยมองต้นไม้ต่างๆ อย่างเป็นธรรมชาติได้ พืชพรรณต่างๆ ก็จะเป็นอะไรต่างๆ ที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ เป็นไม้ประดับสวยงาม เป็นไม้ที่ให้ดอกให้ผลมีประโยชน์ เป็นไม้เศรษฐกิจ เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นวัชพืช เป็นสิ่งรุกรานที่น่ารังเกียจ เป็นสิ่งแปลกประหลาดมหัศจรรย์ ฯลฯ เรื่องราวและความหมายของมัน ก็เกิดจากที่เราให้มันมีความหมาย เราเป็นศูนย์กลางที่ทำให้มันต้องเป็นอะไร แต่อะไรที่เราให้มันเป็น ก็ไม่ได้หมายความว่าเราเป็นผู้ให้และศูนย์กลาง เรื่องราวความหมายก็เป็นสิ่งที่มีอยู่ เป็นสิ่งที่เรารับรู้รับมาจนมีอยู่ในเรา เราเองก็ถูกประกอบสร้างจากสิ่งที่มีสิ่งที่มีก็คือโครงสร้างที่ประกอบสร้างเรา จากเรื่องราวที่มีไหลเวียนอยู่ จากตรรกะความหมายที่มีอยู่ร่วมกัน สิ่งที่มีมาก่อนก็จะทำให้สิ่งที่มีอยู่เชื่อมโยงเป็นความหมาย

¹⁵⁰

Maria Thereza Alves, *Seeds of Change: A Floating Ballast Seed*

Garden (Bristol), accessed June, 2018, available from

<http://www.mariatherezaalves.org/works/seeds-of-change-a-floating-ballast-seed-garden-bristol?c=>

ภาพที่ 53 ผลงาน “Seeds of Change: Reposaari”, 2001

ที่มา: Michel Rein, MARIA THEREZA ALVES, accessed February, 2019, available from http://michelrein.com/cspdocs/contact/files/mta_portfolio_2019.pdf

ในความหมายที่เพิ่มเติมจากการค้นพบ เราก็จะพบความหมายเพิ่มเติมของพืชพรรณ มันมาจากแห่งไหน เมื่อใด มีเหตุการณ์ใด ใครที่นำมา มันมาจากข้อมูลที่ระบุสืบค้นได้ ก็จะนำมาสู่การระบุนัยความหมายเชื่อมโยง เชื่อมโยงกับตัวบทที่ตนเองมี เชื่อมโยงกับโครงสร้างที่มีที่ให้การประเมิน¹⁵¹ ต้นไม้จากที่เคยเห็นมาอยู่ทุกวัน ฉับพลันก็จะกลายเป็นของแปลก เป็นสิ่งที่ไม่รู้จักที่เป็นอื่น มาจากดินแดนอื่นของคนอื่น เป็นได้ทั้งสิ่งมีชีวิตประหลาด จากโลกประหลาดดินแดนประหลาด เป็นสิ่งลึกลับจากดินแดนป่าเถื่อน เป็นพืชดึกดำบรรพ์จากโลกดึกดำบรรพ์ที่หลงเหลือหลุดมา เป็นสิ่งพิงระวังผิดบาป เพราะมาจากดินแดนผิดบาปนอกศาสนา เป็นความผิดที่ผิดทาง เพราะนี่คือที่ทางของสิ่งที่วิวัฒน์ เป็นสิ่งติดกลับมาจากการสำรวจพิชิต เป็นหลักฐานของการพิชิตของผู้กล้า เป็นบทพิสูจน์ภูมิปัญญาและความเด็ดเดี่ยว ที่มนุษย์เกิดมาสามารถตัดสินใจทำการใหญ่ เป็นสิ่งที่ติดเข้ามาจากอีกโลก อันเป็นโลกที่ตนผู้เจริญได้เข้าไปปกครองดูแล ตนผู้เหนือกว่าก็สมควรมีสิทธิ์ครอบครองปกครอง เป็นหลักฐานของความสำเร็จ ติดมากับความสำเร็จของภารกิจ บรรพบุรุษของตนเผ่าพันธุ์ที่ชาญฉลาด ได้ใช้ปัญญาความสามารถนำมาซึ่งผลประโยชน์ มากับทรัพยากรที่นำพาความมั่งคั่ง อันความมั่งคั่งก็สมควรจะเกิดกับอารยธรรมอันสูงส่ง

¹⁵¹ ธนา วงศ์ญาณณาเวช [นามแฝง], ภาพยนตร์ของ Derrida และ Derrida ของ ภาพยนตร์ (กรุงเทพฯ: 1001 Nights editions, 2559), 103.

หรือความหมายก็อาจจะเป็นไปได้ว่า จากหลักฐานพีชพรรณ ก็จะเป็นหลักฐานจากอดีตของการใช้กำลังอำนาจอันโหดร้าย พีชพรรณเหล่านี้มาอยู่ที่นี่ก็เพราะผลประโยชน์ของบางคน ที่ไม่เคยเห็นผู้อื่นเป็นคนเช่นเดียวกัน เช่นที่ Bristol ที่ดินถ่วงที่ชนกลับมามีมากจนสามารถนำมาถมเป็นเกาะเป็นแผ่นดิน สร้างเขื่อนสร้างถนนสุดสายตา เพราะเรือล้นกลับมาโดยมีเพียงดินถ่วง โดยไร้สินค้าอื่นจากอาณานิคม การที่มีแต่ดินกลับมา เพราะไม่ต้องการเสียเวลากับการรอสินค้ามาเติม พวกเขารีบ เพราะสิ่งที่ต้องรีบไปรับมาอีกทำกำไรมหาศาลเกินกว่าจะรอ สินค้าที่ทำให้ไม่สามารถรอก็คือทาส พวกรีบกลับไปจับไปขนาทาสจากแอฟริกา มาส่ง การขายทาสให้ความมั่งคั่งมั่นคงกว่าอย่างอื่นมาก¹⁵² ดินที่ Bristol ก็มีน้ำหนักมากเท่ามนุษย์ที่เขาไปจับมา จับมาจากบ้าน จับคนเหล่านั้นมาขังมาทรมาน มาล่ามตรวนเชี่ยนตีเหมือนสัตว์ แล้วส่งขายไกลบ้านไปอีกซีกโลก การขุดค้นทางประวัติศาสตร์ก็จะนำมาสู่เรื่องราวอันเจ็บปวด ทิศทางความหมายที่เจ็บปวด พีชพรรณเหล่านี้ก็จะเป็นสัญลักษณ์ของการที่ชาวตะวันตกได้เดินทางไปยังที่ต่างๆ ไปดินแดนที่มีเจ้าของผู้อาศัย ไปบุกกรุก ล่อลวง เช่นฆ่า ไปกระทำกับเขานานาสารพัด ไปยึดครอง กดขี่ ปล้นชิง ช่างชิงทรัพย์ากร ผลประโยชน์ ไปทำลายชีวิต สังคม ภาษา วัฒนธรรม ไปกระทำย่ำยีสลุ่ล่อย ต่ำช้า ล้างสมอง ล้างเผ่าพันธุ์ ไม่เคยคิดว่าผู้อื่นเป็นคนเช่นเดียวกัน นี่ก็จะเป็นเรื่องราวความหมายของพีชพรรณที่พบเจอ

จากต้นไม้อันหนึ่งที่พบเจอ แต่การพบการเจอ ก็ไม่ได้มีความหมายเพียงหนึ่ง ความหมายแบ่งแยกแตกต่าง และความหมายที่แตกต่าง ก็มีแต่จะยิ่งสร้างความแตกต่างแบ่งแยก ความหมายในด้านหนึ่ง ก็จะมีศูนย์กลางหนึ่ง กำหนดความหมายหนึ่ง ที่ตอกย้ำเน้นย้ำแบ่งแยกความ เป็นอื่น ความหมายในอีกด้าน ด้านที่เป็นอื่นของอีกด้าน ด้านที่ก็จะสร้างศูนย์กลางของตนเอง และ กีดกันต่อต้านศูนย์กลางอันอื่น ให้กลายเป็นความเป็นอื่นเป็นศัตรูเป็นอีกด้าน แม้ความหมายจากหลักฐานหนึ่ง จะไม่ได้มีเพียงหนึ่งความหมาย แต่ความหมายที่มีที่เป็น ก็เป็นเพราะหนึ่งตรรกะ ความหมาย

ความหมายที่แบ่งแยก ก็เกิดจากตรรกะของการจำแนกแบ่งแยกตรงข้าม โครงสร้างการ จำแนกเดียวกันที่มี ก็เกิดจากการที่มีการเบียดขับทางโครงสร้าง ในยุคของอาณานิคมที่อำนาจ อิทธิพลของตะวันตกได้ครอบครองครอบงำ อำนาจนำของตะวันตกก็จะทำให้โครงสร้างการจำแนก แยกแยะของตะวันตก กลายเป็นระบบจำแนกความหมาย โครงสร้างของตะวันตกก็คือการแยก ตนเองและความเป็นอื่น ประกอบสร้างตนเองและความเป็นอื่นให้เป็นสิ่งแตกต่างตรงข้าม ด้วย โครงสร้างก็จะมีแต่สิ่งที่ตรงกันข้าม มีความหมายตรงข้าม เป็นความแตกต่างไม่มีวันร่วมทางกันได้

¹⁵² Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, *The long road to Xico*, 99.

ตะวันตกที่ครองความหมายคุณค่า ครอบงำสถานะที่เหนือกว่า ก็จะเป็นความหมายสากล แต่สิ่งสากลที่กระทำกับความเป็นอื่น ก็ไม่ได้หมายความว่าความเป็นอื่นจะยินยอมเสมอไป การถูกกระทำให้เป็นความเป็นอื่น การถูกดูถูกย่ำยี การถูกทำร้ายทำลายปล้นชิง ฯลฯ ด้วยการเป็นอื่น ก็จะมีรู้สึกรังเกียจถึงการเป็นอื่นที่ถูกกระทำ ด้วยความหมายที่แบ่งแยก ตนเองก็คือความแตกต่างที่ถูกกระทำจากความต่าง ศูนย์กลางที่กระทำกับความเป็นอื่น ก็จะกลายเป็นอื่น เป็นศูนย์กลางความหมายของความเกลียดชัง ศูนย์กลางของการเป็นปฏิบัติตรงข้าม ธรรมชาติแบ่งแยกให้ตนเป็นความหมายของอำนาจและความเหนือกว่า ก็คือธรรมชาติที่นำมาซึ่งความแตกหักแบ่งแยก ด้วยธรรมชาติเดียวกัน ก็จะได้ไม่ได้ทำให้ทุกคนเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่กลับกลายเป็นศัตรูขัดแย้งกัน ด้วยการมีความหมายแตกต่างกัน

ภาพที่ 54 ผลงาน “Seeds of Change: Bristol”, 2007-2012

ที่มา: Michel Rein, MARIA THERESA ALVES, accessed February, 2019, available from http://michelrein.com/cspdocs/contact/files/mta_portfolio_2019.pdf

ต้นไม้ที่มีอยู่ตามที่ต่างๆ มีอยู่ในสภาพแวดล้อม หากเราไม่ไปให้ความหมายมัน ไประบุจำแนกเชื่อมโยง มันก็จะอยู่ของมัน เป็นต้นไม้ต้นหนึ่งในธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งในสภาพแวดล้อมไม่แตกต่างกัน ในธรรมชาติที่มีความหลากหลาย ก็เพราะมันเป็นกลไกตามธรรมชาติของชีวิต ชีวิตที่ต้องหาอาหารที่อยู่ทรัพยากรให้ตนอยู่รอด การอยู่รอดก็ต้องสร้างการแพร่กระจายขยายตัว กลไกการย้ายถิ่นฐานที่มีอยู่ การที่พืชจากต่างถิ่นจะมีอยู่ แม้ไม่มีมนุษย์อยู่ ก็จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติ ธรรมชาติที่ไม่ได้แปลกมีความหมายอะไร พืชแต่ละชนิดที่แตกต่าง ก็จะมีหน้าที่มีธรรมชาติที่แตกต่าง ด้วยความต่างทั้งหลาย ก็จะร่วมกันสร้างความหลากหลาย สร้างความสมดุล ร่วมกันเป็นระบบนิเวศน์ที่ดำรงอยู่ ที่เมื่ออยู่อย่างสมดุล ก็จะมี ความสมบูรณ์มั่นคง ธรรมชาติอันแตกต่างที่ไร้การแบ่งแยกแตกต่าง ธรรมชาติอันผสมผสาน ก็จะเป็นการดำเนินไปของสิ่งที่ดำรงอยู่ทั้งหมด

ก่อนอะไรๆ จะมีอยู่ ก็จะอยู่ในตรรกะของธรรมชาติอย่างเดียวกันไม่ต่างกัน การมีอยู่ของตะวันตก คนผิวขาวผู้แตกต่างสูงส่ง ผู้มีความรู้ปัญญาอารยธรรมล้ำเลิศ การมีอยู่ดำรงอยู่ของความล้ำเลิศ ก็ล้วนเกิดจากการผสมผสานผลและความหลากหลาย ด้วยทำเลที่ตั้งอันเป็นจุดเชื่อมต่อและศูนย์กลาง ก็จะทำให้กลายเป็นศูนย์กลางของความหลากหลาย สิ่งทีนิยามจำกัดโดยตะวันตกว่าเป็นความสูงส่งของตนเอง ล้วนเป็นสิ่งที่เกิดจากความหลากหลายที่มี กรีกที่เป็นความสูงส่งล้ำเลิศ สร้างผลผลิตอันล้ำเลิศไม่ว่าจะเป็นปรัชญา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ตรีศศาสตร์ ศิลปะศาสตร์ รัฐศาสตร์ ฯลฯ ศิลปะวิทยาการต่างของกรีก ก็ล้วนเป็นการนำของคนอื่นมา มีที่มาจากคนอื่น คนอื่นก็รับมาจากที่อื่น เป็นการรับปรับประยุกต์ โดยเงื่อนไขในการปรับประยุกต์ ก็ถูกกำหนดจากปัจจัยอื่นๆ โรมันก็ไม่ต่างกันว่าความยิ่งใหญ่ล้วนมีได้โดยอาศัยผู้อื่น ในคริสต์ศาสนาอันเป็นสิ่งที่มิบบาทสร้างแตกต่างจริงแท้ให้ตะวันตก กำหนดประวัติศาสตร์อารยธรรมตะวันตก ก็เป็นสิ่งที่ตะวันตกรับมาจากผู้อื่น ความรู้ เทคโนโลยี ศิลปะ วัฒนธรรม การกิน การอยู่ รสนิยม ประเพณีนิยม ข้าวของเครื่องใช้หูกยาอาหาร เหล่านี้ล้วนเป็นความเจริญพัฒนาที่รับมาจากความหลากหลายแลกเปลี่ยนในภูมิภาค¹⁵³ การแลกเปลี่ยนหลากหลายอันเป็นธรรมชาติของชีวิต ที่ทำให้ชีวิตดีขึ้น ง่ายขึ้น มีความสุขขึ้น อายุยืนยาวขึ้น ก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยตะวันตกตะวันตกเพียงยึดครองเอาความหลากหลายมาเป็นความหมายของตนเอง

การยึดครองสร้างความหมายให้ตัวเอง ก็จะทำให้ตัวเองสูงส่งแตกต่าง เมื่อแตกต่างสูงส่งก็จะนำมาสู่เหตุผลของการกระทำกับความเป็นอื่น การรู้ว่าตัวเองต่างและเหนือกว่าก็จะนำมาสู่ความปรารถนาแบบจักรวรรดินิยม จักรวรรดิกรีกอันยิ่งใหญ่ อาณาจักรโรมันอันยิ่งใหญ่มีพลังอำนาจมั่นคงมีตนเองเป็นศูนย์กลาง กระทำการต่างๆ กับความเป็นอื่น ความหมายที่ให้ตัวเอง ก็จะทำให้ความชอบธรรมกับตัวเอง โดยตัวเองก็จะได้รู้สึกผิดอะไร แต่กลับกลายเป็นความดีงาม ความถูกต้องสมควรชอบธรรม ด้วยตรรกะเดียวกัน ด้วยความหมายเดียวกัน ด้วยกรรมมีประวัติศาสตร์ ที่ตนเองก็ต้องการจะเป็นอย่างประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของตนเอง ที่ตีความให้ความหมายโดยตนเอง การสร้างจักรวรรดิก็จะเวียนมาอีกครั้งโดยธรรมชาติ เป็นธรรมชาติของการให้ความหมาย จนเกิดเป็นการล่าอาณานิคม เป็นยุคอาณานิคมที่ยึดครองกระทำกับความเป็นอื่น ด้วยประวัติศาสตร์ ตนเองก็ได้เป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์เช่นเดียวกัน แต่ครั้งนี้จะยิ่งใหญ่กว่า เพราะว่าได้กลายเป็นประวัติศาสตร์โลก

¹⁵³ จาเร็ด ไดมอนด์, ปีน เชื้อโรค และเหล็กกล้า กับชะตากรรมของสังคมมนุษย์, 236, 291-293, 327., แมนเฟร็ด สเตเกอร์, โลกาวัดน์: ความรู้ฉบับพกพา, 61.

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ครั้งนี้ ก็จะเป็นการเปลี่ยนโลก พลิกโฉมโลกเข้าสู่ศูนย์กลาง ด้วยศูนย์กลางที่เป็นอำนาจ ธรรมชาติของศูนย์กลางก็จะเป็นอำนาจปกครองคนทั้งโลก¹⁵⁴

ภาพที่ 55 ผลงาน “Seeds of Change: Rotterdam, Netherlands”, 2009

ที่มา: Michel Rein, MARIA THEREZA ALVES, accessed February, 2019, available from http://michelrein.com/cspdocs/contact/files/mta_portfolio_2019.pdf

ประวัติศาสตร์การกระทำของตะวันตกก็จะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับหลายคนบนโลก สำหรับหลายคนบนโลกนี่คือสิ่งที่ไม่อาจลืมเลือน ภาพประวัติศาสตร์คนขาวที่ไม่เห็นผู้อื่นเป็นคน กระทำกับผู้อื่นอย่างไม่ใช่คน นี่ก็เกินไปกว่าจะเป็นสิ่งที่คนกระทำกับคนให้คนยอมรับได้ นี่ก็จะเป็นความชัดเจน เป็นความหมายที่ชัดเจน ถึงความไร้มนุษยธรรม ไร้ความเป็นมนุษย์ ด้วยตรรกะของมนุษย์ ก็ทำให้มนุษย์ที่แตกต่าง ไม่ว่าจะต่างฝั่งไหน ได้กลายเป็นอะไรที่ไม่เป็นมนุษย์ ด้วยตรรกะของศูนย์กลางและความเป็นอื่น ก็จะมองไม่เห็นอะไรอย่างอื่นนอกจากนี้ ทั้งนี้ ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา การรบราฆ่าฟันก็ดูจะเป็นธรรมชาติส่วนหนึ่งของมนุษย์ ธรรมชาติที่ใครเป็นอำนาจก็จะใช้อำนาจรุกรานผู้อื่น การกระทำกับความเป็นอื่นก็ดูจะเป็นธรรมชาติ แต่อะไรอื่นๆ ก็จะไม่ลืมนำไป เมื่อมันไม่ได้อยู่ในความหมายที่ยังดำรงอยู่ การอยู่ในตรรกะของคู่ต่างตะวันตกและความเป็นอื่น ก็ทำให้ความเป็นอื่นไม่ลืมนำไป การกระทำของตะวันตก แม้ในชาติของตนจะมีความต่างกระทำต่อกัน มีประวัติศาสตร์ของการกระทำต่อกัน กตซี โหดร้าย ใช้อำนาจ เอาเปรียบเช่นฆ่ากัน ก็จะไม่ได้มีความหมาย สิ่งที่มีความหมาย ก็จะอยู่ในระบบความหมาย ระบบความหมาย ก็จะกำหนดให้อะไรยังไงที่จะมีอยู่

¹⁵⁴ สตีเฟน โหว์วี, *อะไรหรือคือจักรวรรดิ*, 153-160.

ด้วยตรรกะที่สร้างความเป็นอื่น ตรรกะเดียวที่ใช้ในการมองให้ความหมาย ตันที่เป็นอื่น ก็จะมองเห็นแต่การเป็นอื่นของตน ให้การเป็นอื่นของตนเป็นศูนย์กลางในการสร้างความหมาย การมองต้นไม้ที่งอกงามมีชีวิต กลับมองเห็นเป็นภาพชีวิตที่สิ้นไป เป็นประวัติศาสตร์ของอดีตที่ วอดวาย ดับสูญ ประวัติศาสตร์อันเจ็บปวดทุกข์ทรมาน มีแต่ความทุกข์ความทรมานในสิ่งที่มองเห็น แม้ไม่รู้ว่าต้นไม้ จากจากบ้านตน มันรู้จักทุกข์จักทรมานเหมือนตนหรือไม่ แต่ตนก็จะให้ความหมายว่ามันทุกข์ทรมาน มัน มีประสบการณ์ของการพลัดพราก มามีชีวิตแบบอื่นท่ามกลางความเป็นอื่นเป็นศัตรู ต้องต่อสู้ดิ้นรน ด้วยความหมาย ด้วยการให้ความหมายต่อประวัติศาสตร์ ด้วยประวัติศาสตร์ที่ไม่อาจลืม ตนเองก็จะ ลืมการมีชีวิตของตนเอง ลืมการมีตนเองเป็นศูนย์กลาง เพราะศูนย์กลางไปอยู่ที่การมีคู่แข่ง เป้าหมาย อันเป็นศัตรูคู่แข่งก็จะทำให้ตนอยู่ในเกมส์ของการแข่งขัน ไม่ให้โอกาสชีวิตได้เจริญเติบโตอย่างเสรี ไม่ให้ชีวิตได้งอกงามมีความสุข เห็นแต่การเป็นอื่นของตน ไม่เห็นความงามของตนเอง ไม่ให้ตนเอง เป็นศูนย์กลางของความงามและความสุข ทั้งที่ต้นไม้ที่มองเห็นอยู่ตรงหน้า ก็งงงามดี เติบโต แข็งแรงดี ดูจะอยู่ดีมีความสุขได้ด้วยตัวมันเอง

ภาพที่ 56 ผลงาน “Seeds of Change: Liverpool”, 2004

ที่มา: Michel Rein, **MARIA THEREZA ALVES**, accessed February, 2019, available from http://michelrein.com/cspdocs/contact/files/mta_portfolio_2019.pdf

การอยู่ในตรรกะ ก็จะเห็นเฉพาะสิ่งที่ตรรกะมองเห็น นอกตรรกะที่มองเห็น ตนก็ไม่สามารถเห็นและรับรู้ ในความเป็นตะวันตกก็จะมองไม่เห็น ว่าตนล้วนเป็นหนี้บุญคุณความเป็นอื่น อารยธรรมอื่นๆ ที่ตนมองอย่างอื่น ล้วนเป็นผู้ส่งมอบความเจริญสู่ตน ตนคือหนึ่งในนิเวศที่ ไหลเวียน ส่งต่อ ผสมผสาน การเติบโตใหญ่มีตัวตนของตน ก็เกิดจากตัวตนต่างๆ เป็นผู้มีบทบาทร่วมกัน อยู่ร่วมกันเป็นสภาพแวดล้อม การเติบโตใหญ่ของอารยธรรมศูนย์กลาง ในดินแดนศูนย์กลางที่เป็น ศูนย์กลางของทุกสิ่ง บ้านเมืองอันมั่งคั่งงงาม ศิลปะสถาปัตยกรรมอันงดงาม ก็ทำให้แผ่นดินนี้ช่าง

สวยงามสูงส่ง แต่ที่สูงส่งมั่งคั่งมั่นคงอย่างนี้ได้ ก็ล้วนอาศัยทรัพยากรจากที่อื่น ทรัพยากรจากอาณานิคม เงินทอง อัญมณีจากอาณานิคม ผลผลิตจากกิจการอาณานิคม ในยุคอาณานิคม ยุโรปก็จะพลิกโฉมพัฒนาเจริญรุ่งเรืองงดงาม เหล่านี้ก็ล้วนเป็นส่วนอื่นๆ ของโลก ความเจริญของศูนย์กลาง ความเจริญ ผู้เจริญก็ไม่ได้เจริญพอจะอยู่ได้ด้วยตัวเอง หยูกยาอาหารข้าวยาปลาปิ้ง ของกินของใช้ อุปโภคบริโภค สิ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้สูงส่ง ก็ล้วนต้องอาศัยการผลิตจากที่อื่น อาศัยผืนดินอันด้อยต่ำ สายลม ฤดูกาล แสงแดด ฝนพริ้ว หยาดเหงื่อของผู้ด้อยต่ำก็จะเป็นสิ่งที่ไหลเวียนอยู่ในกาย ชีวิตในศูนย์กลางความศิวิไลซ์ ชีวิตจะศิวิไลซ์และสวยงามด้วยตัวเองก็คงมีแคในฝัน ในธรรมชาติชีวิตก็ไม่ต่างกัน ล้วนเต็มไปด้วยความสกปรกเน่าเหม็นโสมม หน้าทีกำจัดสิ่งไม่พึงปรารถนาย่อมไม่เป็นที่ปรารถนาของผู้เจริญ งานทำความสะอาด เก็บขยะ ล้างส้วมสูบส้วม ฯลฯ งานหนัก งานเสี่ยงอันตราย งานน่ารังเกียจ ที่ไม่มีใครทำ เหล่านี้ก็ล้วนมีผู้เป็นอื่นทั้งหลายรับทำเป็นหน้าที่ บ้านเมืองจะอยู่รอด จะเจริญงดงามได้ ก็ล้วนต้องพึ่งอาศัยผู้เป็นอื่น¹⁵⁵ ผู้อื่นที่อยู่ด้วยกันในสภาพแวดล้อมเดียวกัน แต่ก็มองไม่เห็นกันด้วยการเป็นอื่น และด้วยการมองไม่เห็น ก็ไม่เห็นว่าเขาไม่ได้เป็นอื่น หน้าทีอันสูงส่งของตนก็ล้วนมีความเป็นอื่นร่วมกันทำ ร่วมกันพัฒนา แพทย์ นักวิทยาศาสตร์ นักวิชาการ ศิลปิน ผู้ชำนาญทางวิศวกรรม คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ก็จะมีการนำเอาความเป็นอื่นมารวมทำร่วมพัฒนา นอกการมองเห็น ก็จะเป็นการผสมผสานอยู่ร่วมกัน อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ไม่ได้มีความต่างกัน เดิมเต็มซึ่งกันและกัน

ในประวัติศาสตร์อันเจ็บปวดก็เช่นเดียวกัน ด้วยการมองเห็นก็จะบดบังสิ่งที่มองไม่เห็น ท่ามกลางภาพของการถูกกระทำซึ่งแน่นอนว่านี่คือบาดแผลชัดเจน แต่แผลก็ย่อมมีวันหายหากเราไม่ไปสะกิดเกาแผล นอกจากตะวันตกจะสร้างแผล สร้างความเปลี่ยนแปลง แต่ความเปลี่ยนแปลงก็สามารถจะเป็นสิ่งที่รักษาแผล เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าเงื่อนไขการเป็นศูนย์กลางรวบรวมอารยธรรม ความรู้ของตะวันตก อันนำมาสู่การหลงตัวเองของตะวันตก นำมาสู่ยุคอาณานิคม ปราบฎการณ อาณานิคมยังได้นำมาสู่การเผยแผ่แพร่กระจายของอารยธรรมความรู้ ความรู้เทคโนโลยีอันเจริญก้าวหน้า ก็ล้วนนำพาให้ชีวิตเราดีขึ้น ทั้งเทคโนโลยีในการผลิต ที่ทำให้เรามีกินมีใช้อุดมสมบูรณ์ขึ้น อาหารมีมากขึ้น ของใช้จำเป็นมีมากขึ้น ชีวิตสะดวกสบายขึ้น การสาธารณสุขที่ดีขึ้น มีความรู้ที่จะดูแลตนให้ไม่เจ็บไม่ไข้ มีหยูกยารักษา มีความปลอดภัยมั่นคงในชีวิต ชีวิตได้ก้าวสู่มาตรฐานใหม่

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, 61.

ภาพที่ 57 ภาพรายละเอียดในผลงาน “Seeds of Change: Marseille”, 2009

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Seeds of Change**, accessed July, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/seeds-of-change?c=>

แม้ชีวิตจะคงอยู่อย่างเดิมไม่ได้ ที่เป็นไปไม่ได้เพราะเราเปลี่ยนไป สังคมเปลี่ยนไป สภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป เราอยู่ในมาตรฐานชีวิตใหม่ ถูกคูดกลืนสู่ศูนย์กลางอันใหม่ ความเปลี่ยนแปลงก็เป็นธรรมชาติของธรรมชาติ ธรรมชาติก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลง และเราก็มีธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง มีความสามารถที่จะปรับตัวเอาตัวรอด นี่จึงทำให้เรารอดมาตลอดไม่สูญพันธุ์ ต้นไม้พืชพรรณที่ต้องย้ายมาโลกใหม่ ก็ไม่ต่างกับเราที่ต้องมีโลกใหม่ นี่ก็คือโลกอีกใบที่เราต้องปรับตัวเอาตัวรอด และเราก็จะรอดได้ เพราะเราก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติของต้นไม้ก็ยังสามารถเอาตัวรอด มาเติบโตอยู่รอดที่นี่ได้ คนเราก็จะทำได้ไม่ต่างกัน นอกจากรอดแล้ว พืชพรรณเหล่านี้ยังงดงาม ผลิดอกออกผลขยายพันธุ์แพร่กระจายตนในโลกใหม่ โลกใหม่ก็ไม่ได้ทำให้ต้องสูญเสียความสามารถในการเอาตัวรอด สูญเสียความงดงามตามธรรมชาติแต่อย่างใด ด้วยดินอันใหม่ก็ยังสามารถได้ในตนเอง มนุษย์ในโลกใหม่ก็จะเป็นไปได้ไม่ต่างกัน ด้วยศูนย์กลางอันใหม่ ที่เป็นสภาพแวดล้อมใหม่ โลกใหม่ก็จะมีทรัพยากรใหม่ๆ เงื่อนไขใหม่ๆ มีความท้าทายให้เอาตัวรอด ชีวิตที่ท้าทาย การท้าทายชีวิตให้ชีวิตได้งดงามมีความสุขก็จะเป็นความสุข การเลือกที่จะมีความสุขมากกว่าการระทมทุกข์ ก็จะเป็นทางเลือกที่ดูจะเลือกได้ โดยเฉพาะในโลกใหม่ที่มีอะไรให้เลือกเป็น เลือกริบโภาค

ด้วยตรรกะของศูนย์กลาง โดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว โดยรังเกียจหรือยินดี โดยตั้งใจหรือไม่ แต่เราก็เลือกไม่ได้ที่จะถูกดึงดูมารวมกันท่ามกลางภาวะศูนย์กลาง ด้วยศูนย์กลางทำให้เราต้องเป็น

สภาพแวดล้อมให้กันและกัน เป็นเงื่อนไขให้กันและกัน ต้องอยู่ด้วยพึ่งพากัน ยักย้ายถ่ายเท แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน สร้างผลกระทบให้กันและกัน นี่ก็คือสิ่งที่เลือกไม่ได้ แต่สิ่งที่เลือกได้คือเราจะอยู่กับมันอย่างไร จะมีแต่การแบ่งแยกแตกต่าง เกลียดซึ่งเปรียบต่างมีอคติ จับผิดหวาดระแวง ตั้งแง่ จดจำมองแต่เรื่องไม่ดีของกัน ไม่มองดู ไม่เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน¹⁵⁶ หากเป็นเช่นนี้คงไม่มีความสุข เราเลือกได้ที่จะเอื้อให้กันมีความสุข แม้อะไรที่มีมาจะไม่เอื้อให้เกิดเงื่อนไขของความสุข ตรรกะ ความหมายภาพแทน ประวัติศาสตร์ภาพแทนของอดีต แต่ภาพแทนก็คือภาพแทน ความหมายเกิดจากการประกอบสร้างไม่ใช่ความจริง ประวัติศาสตร์ที่กลับมาสู่ความจริง สู่ปัจจุบัน ก็เกิดจากการประกอบสร้างไม่ใช่ความจริง สิ่งประกอบสร้างก็จะต่างจากความจริง สิ่งประกอบสร้างสร้างผลทางสุนทรียะมากกว่าความเป็นจริง ความจริงเป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว แต่ความหมายทางสุนทรียะอยู่ที่มุมมอง เรามองต้นไม้ต้นหนึ่ง ก็จะเป็นได้ทั้งวิเศษหรือหูกตา เป็นสิ่งไร้ค่าไร้ประโยชน์ เป็นความน่ารังเกียจ หรือเป็นรายละเอียด เป็นความงาม ทุกชีวิตก็จะมีคามงามเป็นของตนเอง เป็นความสุขที่ได้เฝ้าดู ได้เห็นความแปลกความแตกต่าง ได้เห็นความมหัศจรรย์ของชีวิต ได้เห็นชีวิตที่เปลี่ยนแปลงมีความสุข แต่ไม่ว่าใครจะเห็นอย่างไร ชีวิตก็ต้องนำไปตามวิถีของมัน คือการอยู่รอดและมีชีวิต จะความหมาย จะภาพแทน ภาพเหมารวม อคติ หรือสุนทรียะใดๆ สุดท้ายชีวิตก็ไม่ได้ต่างกัน คือการถูกจับโยนให้ต้องมามีชีวิต

¹⁵⁶ จอห์น เอช. อาร์โนลด์, **ประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุง, แปลจาก *History: a very short introduction*, แปลโดย ไชยันต์ รัชชกุล (กรุงเทพฯ: อาน, 2560), 154-158.

ภาพที่ 58 ภาพรายละเอียดในผลงาน “Seeds of Change: Liverpool”, 2004

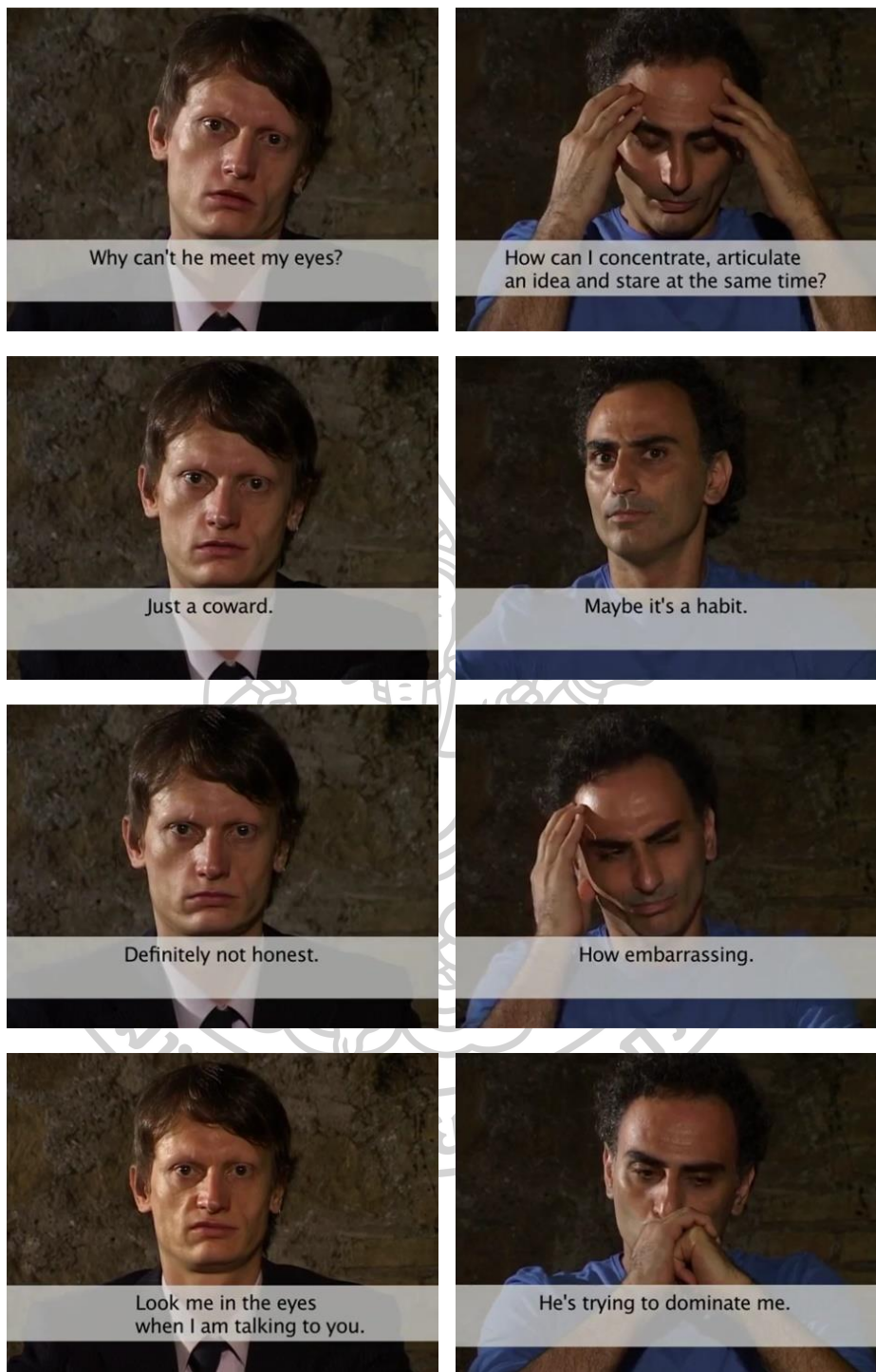
ที่มา: Maria Thereza Alves, **Seeds of Change**, accessed July, 2019, available from
<http://www.mariatherezaalves.org/works/seeds-of-change?c=>

วิถีของประวัติศาสตร์ในงานของศิลปิน ก็ดูจะต่างออกไป ประวัติศาสตร์โดยทั่วไปก็มักจะเป็นสิ่งประกอบสร้างกำหนด จนมากำหนดปัจจุบัน โดยไม่รู้ตัว เราอยู่กับปัจจุบันด้วยการถูกกำหนดจากอดีต โดยไม่เรียนรู้ความผิดพลาดในอดีต ว่าชีวิตในอดีต ถูกทำร้ายทำลายด้วยอดีตอย่างไร งานของศิลปินก็จะเป็นการย้อนสำรวจอดีต เพื่อสัมผัสย้อนเข้าไปอดีต และมองเห็นปัจจุบัน ปัจจุบันของการมีชีวิต ของชีวิตที่ต้องมีอยู่ร่วมกัน ปัจจุบันของความเปลี่ยนแปลง และเราก็ต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เรารอด ชีวิตที่จะอยู่รอด ก็สมควรจะรอดอย่างมีชีวิตควรจะเป็น เป็นการเกื้อหนุนชีวิตกันและกัน สร้างความสุขให้กันและกันอย่างที่ชีวิตควรจะมี

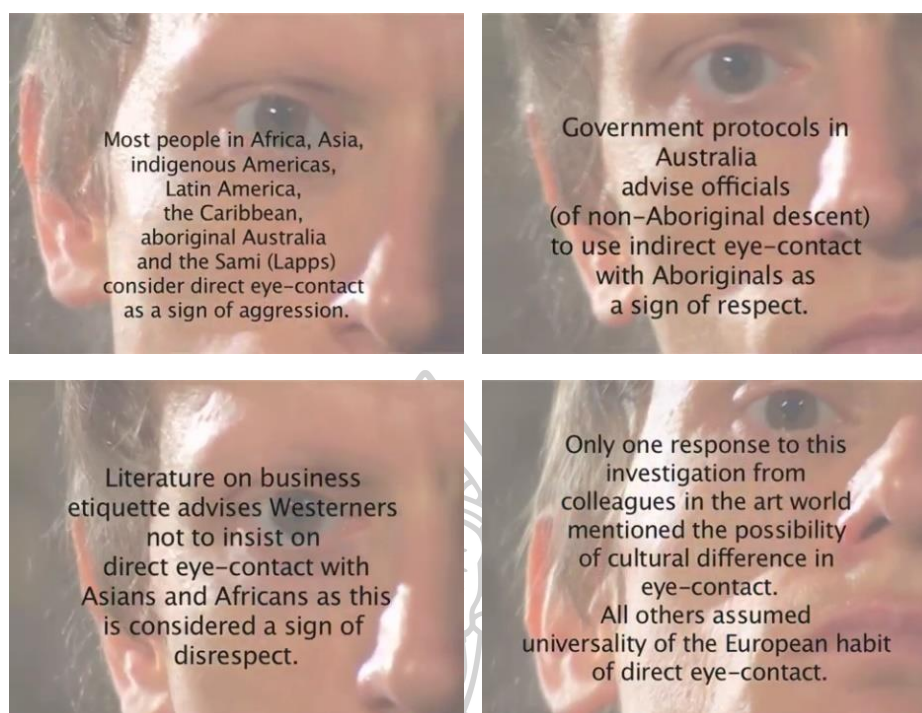
“Oculesics” (ค.ศ. 2008)

(มีต่อหน้าถัดไป)

(มีต่อหน้าถัดไป)

ภาพที่ 59 มาเรีย เธเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “Oculusics”, 2008

วิดีโอ ความยาว 11:11 นาที

ที่มา: Maria Thereza Alves, **Alves - Oculusics**, accessed November, 2019, available from <https://vimeo.com/413605844>

“Oculusics” เป็นผลงานศิลปะเชิงแนวคิดในรูปแบบวิดีโอ ที่ศิลปิน มาเรีย เธเรซา อัลเวส สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 2008 ในผลงานที่นำเสนอ เป็นการสำรวจพิสูจน์พฤติกรรมทางสายตาที่เกิดขึ้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติของการแสดงออกทางสายตา ด้วยความต่าง ก็ได้นำมาสู่ปรากฏการณ์ของความต่าง การเผชิญหน้ากันของบุคคลจากต่างวัฒนธรรม ด้วยความต่าง ก็จะนำมาสู่ผลลัพธ์ต่างๆ ที่ปรากฏเห็น โดยเพียงสายตาและการมองเห็น ที่ไม่จำเป็นต้องเอ่ยปากพูดจา ความแตกต่างก็จะแสดงออกมา ปรากฏออกมาอย่างชัดเจนอย่างที่เห็นอย่างที่รู้ๆ กัน ธรรมชาติที่เป็นก็จะ เป็นสิ่งที่ปรากฏเห็นอย่างเป็นธรรมชาติ โดยธรรมชาติก็ไม่จำเป็นต้องมีคำอธิบายพูดจา สิ่งต่างๆ ที่เป็นมาก็จะแสดงออกถึงตัวมันเอง

Oculusics เป็นคำเฉพาะที่หมายถึงศาสตร์แขนงหนึ่ง ที่สนใจศึกษาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทางดวงตา ทั้งการมองตา-การสื่อสารทางสายตา ทั้งพฤติกรรม ปฏิบัติการ การตอบสนองต่างๆ ทางสายตาที่ปรากฏให้เห็น ปรากฏการณ์เหล่านี้ก็จะเป็นที่สนใจในศาสตร์อันหลากหลาย เช่น ทาง การแพทย์ จิตวิทยา มานุษยวิทยา สังคมศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งในศาสตร์ต่างๆ ก็จะมีประเด็นที่สนใจและ

คำอธิบายแตกต่างกันไป แต่ในความแตกต่าง ก็จะเป็นการอธิบายความต่าง ว่าด้วยบุคคลที่มีลักษณะแตกต่าง จะมีธรรมชาติที่แตกต่างในการตอบสนองทางสายตาอย่างไร ความต่างที่ศาสตร์ต่างๆ สังเกตเห็น เป็นประเด็นสำคัญที่ผู้คนรับรู้สนใจ ทั้งนี้หากเราลองค้นหาข้อมูลในโลกออนไลน์ เราก็จะได้เห็นข้อมูลมากมายที่เป็นการสังเกตศึกษาความต่างทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่แตกต่างจากดินแดนที่ห่างไกลแตกต่าง จากผู้คนหลากเชื้อชาติสีผิวที่มาที่แตกต่าง ก็ได้นำมาสู่ผลต่างๆ ที่ถูกบันทึกนำเสนอ เสนอข้อสมมุติฐาน การเชื่อมโยง ตีความ จนได้ความเป็นธรรมชาติเป็นประเด็นประเด็นเหล่านี้ก็จะมีความเข้าใจที่อยู่ในความสนใจ ถูกนำไปใช้ประโยชน์เป็นคำแนะนำคำอธิบาย ในกิจกรรมที่หลากหลาย สำหรับบุคคลทั้งหลายที่ต้องใช้ชีวิตอยู่กับความต่าง เพื่อให้เข้าใจความต่างที่มีอยู่โดยธรรมชาติ

หลายคนอาจจะเคยได้ยินรับฟังเรื่องเล่าและคำอธิบายเหล่านี้ หรือคนที่ไม่เคยรับรู้เรื่องนี้ ก็จะได้รู้และเข้าใจ เรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมธรรมชาติของการสบประสานสายตา ที่บุคคลจากต่างวัฒนธรรมที่มาก็จะมีความต่างกัน จากผลการสังเกตของศาสตร์ต่างๆ ก็ได้พบว่าคนเรามีธรรมชาติที่แตกต่างในการปฏิสัมพันธ์ รูปแบบหนึ่งคือการมีธรรมชาติที่จะจ้องมองสบประสานสายตา ส่วนอีกรูปแบบก็จะเป็นการหลบสายตา ไม่นิยมการมองจ้อง ข้อมูลจากศาสตร์ต่างๆ ต่างก็เสนอข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ตรงกัน ว่าโดยธรรมชาติแล้วชาวตะวันตกมักจะมองจ้องตาผู้อื่นขณะอยู่ต่อหน้ามีปฏิสัมพันธ์ ส่วนชนชาติอื่นที่ไม่ใช่ตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นเอเชีย แอฟริกา ชนพื้นเมืองในอเมริกา หรือออสเตรเลีย ผู้คนเหล่านี้จะไม่มองจ้องตาเมื่ออยู่ต่อหน้า การมองจ้องตาจ้องหน้าถือเป็นสิ่งผิดที่ไม่ควรทำ สำหรับเหตุผลที่มาทั้งหลาย มักถูกหยาบคายอธิบายด้วยความหมายที่แตกต่างทางวัฒนธรรม ด้วยวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงนำมาสู่ความต่างที่มีอยู่ในการจ้องมอง

เหตุผลของการมอง-ไม่มองตา ที่ถูกอธิบายด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม คำอธิบายเหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่สามารถรับฟังทำความเข้าใจได้ เพราะสังคมต่างๆ ก็ย่อมมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง ประเพณีวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรม พฤติกรรมที่แตกต่างจึงมีที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่าง สำหรับความต่างที่นำมาสู่การมอง-ไม่มองตา ก็เกิดลักษณะของวัฒนธรรมอันเป็นที่มาที่แตกต่างเป็นตัวกำหนด ธรรมชาติทางสายตาที่แตกต่างตรงข้าม ก็เกิดจากธรรมชาติความแตกต่างตรงข้ามทางวัฒนธรรม

ในผลงานชิ้นนี้ของศิลปิน ศิลปินก็ได้พิสูจน์ความจริงแสดงธรรมชาติดังกล่าว โดยอาศัยเพื่อนร่วมงานร่วมอาชีพของเธอ ทั้งนี้เธอก็ได้ชี้แจงถึงที่มาดังกล่าว ในการสำรวจ เธอได้ให้เพื่อนคนหนึ่งที่เป็นชายชาวตะวันตกผมบลอนด์ผิวขาว ส่วนอีกคนเป็นชาวอาหรับผิวเข้มตาคม ในการทดสอบบันทึกปฏิกริยา ศิลปินได้จับให้ทั้งคู่มานั่งประจันต่อหน้าโดยไม่มีการพูดจาตอบโต้ โดยไว้

คำพูด ธรรมชาติของทั้งคู่ก็จะเป็นฝ่ายพูดถึงสิ่งต่างๆ ด้วยตัวมันเอง และเราก็จะได้เห็นเองถึงความจริงที่มีอยู่ ตั้งแต่เริ่มของการเผชิญหน้ากัน ก็จะแสดงธรรมชาติที่แตกต่างของทั้งคู่ออกมา ในขณะที่ชายผิวขาวเริ่มด้วยการมองตรงสู่ใบหน้าและดวงตาฝ่ายตรงข้าม ส่วนชายชาวตะวันออกเพียงเหลียวซ้ายเลี้ยวขวาแอบมองโดยไม่สบสายตา ในภาพที่ตัดสลับไปมาตลอดผลงาน การเผชิญหน้าก็จะมีคำบรรยายความในใจของทั้งคู่ ภาพที่ตัดสลับก็จะมีคำบรรยายที่ตัดสลับ สอดรับกับธรรมชาติอันแตกต่างของทั้งคู่ ในช่วงแรกก็จะเป็นการสงสัยในความต่าง ว่าทำไมอีกฝ่ายถึงต่างไม่เหมือนตน ทำไมต้องหลบตา กับ ทำไมต้องมองจ้องมาด้วยตาไม่กระพริบ หลังจากความสงสัย ก็จะมี ความสงสัยตามมามากขึ้น เช่น ชายผิวขาวสงสัยว่าอีกฝ่ายจะคิดว่าตนอยากจะจีบเขาหรือเปล่า ชายชาวอาหรับก็คิดโต้ตอบกัน คือสงสัยว่าการมองมา นี่หมายถึงเขาสนใจจะจีบตนหรือเปล่า บทสนทนาที่เป็นธรรมชาติ เช่นนี้ทั้งคู่จะสร้างรอยยิ้มให้กับคนทั้งคู่ แต่ทั้งคู่ก็รู้ว่านี่คงไม่ใช่และไม่ธรรมดา ในช่วงต่อมาก็จะเป็นธรรมชาติของความแตกต่างที่แท้จริง เป็นความต่างที่เกิดจากวัฒนธรรม ที่ทำให้เกิดความต่าง

ตัวบทคำบรรยายของทั้งคู่เริ่มกลับสู่ความเป็นธรรมชาติอันแตกต่าง ทั้งคู่เริ่มอึดอัดและตั้งคำถามต่อความต่าง เกิดการตีความ เช่น ทำไมเขาต้องมองต่ำหลบตา นี่คือการไม่เคารพให้เกียรติ ไม่สนใจฝ่ายตรงข้าม อีกคนก็รู้สึกถึงการพยายามรุกราน พยายามบุกรุก สายตาเขาที่มุ่งตรงไม่สุภาพ เป็นการจ้องจ้วงไม่เหมาะสม อีกฝ่ายคิดว่าอีกคนคงไม่อยากจะสนทนา อีกฝ่ายก็คิดว่าเขาคงฟังตนไม่เข้าใจ จากนั้นก็จะเกิดการหาข้ออธิบายต่อพฤติกรรม เชื่อมโยงพฤติกรรมของอีกฝ่าย เช่น ที่ไม่มองหลบตา แสดงว่ามีความในใจ มีเจตนาไม่ดีบางอย่าง เขาต้องคิดไม่ดีแน่ๆ นี่คือการตีความของการโกหก หลอกลวงฉ้อฉล อีกฝ่ายก็รู้สึกว่าตน กำลังถูกอีกคนพยายามใช้อำนาจข่มขู่ ชายคนนี้น่าจะเป็นพวกชอบเบ่ง ชอบทำตัวเป็นคนข่มผู้อื่น เขามีลักษณะที่ตนไม่ชอบ และเขาก็คงไม่ชอบใจในตน ทั้งคู่ต่างเริ่มรู้สึกไม่ชอบใจในกันและกัน จากนั้นก็จะเริ่มมีการคิดการวิจารณ์ เช่นว่าอีกฝ่ายช่างไม่มีความมั่นใจในตัวเอง หากเป็นเช่นนี้เขาจะไปทำอะไรได้ เขาทำให้อีกคนไม่มีตัวตน เขาคือคนที่ไม่น่าคบค้าสมาคม ทั้งคู่เริ่มรู้สึกถึงความตึงเครียดไม่สบายใจ และตั้งคำถามซ้ำๆ ไปสู่พฤติกรรมของอีกฝ่าย จากคำถาม กลายเป็นคำตำหนิต่อว่า เริ่มเชื่อมโยงเรื่องมาว่า มาสร้างความผิด บทสนทนาตอบโต้เริ่มมีประเด็นหลากหลาย แต่ทั้งหลายก็ล้วนคือความหมายที่ไม่ดี ด้วยความต่างและการตีความหมายสุดท้ายก็กลายเป็นอารมณ์ที่บาดหมาง เราได้เห็นการจ้องหน้าที่ถ่มทิ้งคิดอย่างอคติ ได้เห็นความกระวนกระวายหลบสายตาไปทางอื่น และคิดอะไรอื่นๆ อยู่ในใจในความหมายไม่ดี สุดท้ายที่มีคือความต่างที่ไม่เป็นมิตร การเผชิญหน้าคือการประจันหน้า ไม่ใช่การเข้าหามิตร ในตอนจบวิดีโอก็จะมีข้อความขึ้นมาเป็นการให้ข้อมูล ว่าผู้คนส่วนใหญ่ในแอฟริกา เอเชีย ชนพื้นเมืองในอเมริกา ลาตินอเมริกา ชาวแคริบเบียน ชาวอะบอริจิน ชาวซามิ (Sami) เหล่านี้มองว่าการมองตาเป็นการกระทำที่ก้าวร้าว คู่มือทางการออสเตรเลียแนะนำเจ้าหน้าที่ไม่ให้มองตาชาวอะบอริจินเพื่อเป็นการให้ความ

เคารพ คู่มือการทำธุรกิจของชาวตะวันตกก็แนะนำว่า สำหรับชาวแอฟริกาและเอเชีย การมองจ้องตา ถือเป็นความไม่สุภาพ ไม่เคารพ นี่ก็จะเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความต่างที่มีโดยธรรมชาติ เป็นธรรมชาติที่ประกอบสร้างจากวัฒนธรรมที่แตกต่าง

ในวิดีโอที่เป็นการบันทึกสำรวจทดลองการมีอยู่ ที่ปรากฏให้เห็นการมีอยู่จริงของความต่าง ประสบการณ์ที่ศิลปินนำเสนออย่างมีเหตุผล ก็ดูจะทำให้ข้อเสนอเหล่านี้มีเหตุผลที่จะเป็นความจริงที่มีอยู่ ข้อเสนอถึงปรากฏการณ์ที่มีจริงของความต่างทางสายตา ทางการมองสบตาที่แตกต่าง เป็นความต่างทางกายภาพที่ควรจะต้องปรากฏให้เห็นชัดเจนในตัวเอง ปรากฏชัดเองโดยไม่ต้องมีอะไรมายืนยันความแตกต่าง ไม่ต้องใช้ภาษา ไม่ต้องใช้การเรียบเรียงอธิบาย หากนี่เป็นความจริงเชิงประจักษ์ ความจริงก็ควรจะต้องให้ประจักษ์ด้วยตัวมันเอง แต่สิ่งที่เราดู สิ่งที่ทำให้เราประจักษ์รับรู้ถึงการมีอยู่ของความต่าง เราผู้ดูประจักษ์ถึงการมีอยู่ของความจริงเหล่านี้ ก็ด้วยเพราะสิ่งเหล่านี้มีภาษาและการเรียบเรียงมากำกับยืนยัน ในการนำเสนอความจริงที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ศิลปินต้องใช้การตัดต่อจัดวางธรรมชาติให้มีอยู่ ใช้การเปรียบเทียบการมีอยู่ให้รับรู้ถึงความต่าง ทั้งภาพของบุคคลที่มีความแตกต่างชัดเจน ทั้งสีผิว การแต่งกายที่ชัดเจนแตกต่าง ภาพที่ปรากฏทีละคน เน้นให้แต่ละคนแสดงความแตกต่าง แต่ละคนมีจังหวะที่ตัดสลับ มีจังหวะที่สลับในการแสดงตนชัดเจน ที่ชัดเจนคือคำบรรยายประกอบ เป็นคำประกอบที่เป็นเพียงส่วนเสริมของปรากฏการณ์ แต่ส่วนเสริมนี้กลับเป็นหัวใจสร้างความแตกต่าง ด้วยคำบรรยายที่แตกต่างสอดรับเป็นตรรกะ คำบรรยายประกอบเหล่านี้ก็จะเป็นการโต้ตอบกันไปมา ที่สอดรับกับภาพที่ตัดไปตัดมาโต้ตอบกัน ทั้งสองส่วนก็จะเสริมกันและกัน สร้างกันและกันให้มีความต่างอย่างเป็นตัวเป็นตน ตัวตนของแต่ละคนก็ล้วนอาศัยกันและกันทำให้มีอยู่ ด้วยการมีอยู่ของส่วนเสริมจึงทำให้ความจริงมีตัวตน ความจริงที่ศิลปินพิสูจน์ให้เห็นการมีอยู่ จึงมีอยู่ได้ด้วยกระบวนการเหล่านี้ ความจริงที่สอดคล้องกับศาสตร์ต่างๆ ศาสตร์ต่างๆ ที่ค้นพบการมีอยู่จริงก็ด้วยกระบวนการเดียวกันเหล่านี้

ด้วยตรรกะที่ทำให้มองเห็นความต่าง ด้วยตรรกะความต่างที่มีอยู่ในความหมายและกระบวนการทางภาษา ตรรกะของความต่าง ก็ทำให้อะไรต่างๆ กลายเป็นความจริงต่างๆ ให้ได้มองเห็น ในกระบวนการมองที่มีความแตกต่างอย่างที่เป็น ก็เกิดจากกระบวนการเห็นที่แบ่งแยกตะวันตกกับความเป็นอื่น ทั้งนี้ในความจริงที่ศาสตร์เหล่านี้พบก็เป็นเรื่องน่าแปลก ท่ามกลางความต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่เหตุผลทางวัฒนธรรมกลับสร้างผลความต่างที่เจาะจงตะวันตกกับความเป็นอื่น ทำไมตะวันตกต้องจากอื่นๆ ในประเด็นเรื่องการมอง ก็เพราะการมองการเห็นเป็นสิ่งที่ให้ความหมายของความเหนือกว่าและอำนาจ¹⁵⁷ นอกจากการมองจะเป็นอำนาจที่มีอยู่จริงทาง

¹⁵⁷ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, *เมื่อฉันไม่มีชน ฉันจึงเป็นศิลปะ*, 163.

กายภาพ เพราะทางยุทธศาสตร์ผู้มองเห็นก็คือผู้ได้เปรียบ แต่นอกจากทางกายภาพ ทางความหมาย ในจินตภาพ การมองก็มีความสำคัญเสมอมาสำหรับตะวันตก การมองเห็นเป็นความหมายของการรู้ เป็นสัญลักษณ์ของปัญญาและความรู้ ในกรีก ความรู้ก็จะอยู่ในแสงในภาพและการมองเห็น คำว่า Theoria อันเป็นที่มาของคำว่า Theory หรือทฤษฎีความรู้ ก็แปลว่าการมองอย่างตั้งใจ กรอบคิดทางคริสต์ศาสนาก็เกี่ยวกับแสงและการมอง แสงแห่งพระเจ้าก็จะทำให้ผู้มองภายใต้แสง เป็นอำนาจเหนือกว่าแห่งความจริงที่จริงแท้ ในกรอบแบบมนุษยนิยม ความรู้ก็คือแสงให้มองเห็นแก่นแท้ความจริง ยุค Enlightenment แสงแห่งความรู้ก็ทำให้ตะวันตกได้เป็นผู้รู้แจ้งมองเห็นเป็นผู้เจริญ ความรู้คืออำนาจ การจะเป็นผู้มีอำนาจก็ต้องเป็นผู้รู้ผู้มอง¹⁵⁸ ในปรากฏการณ์อาณานิคมที่ตะวันตกผูกขาดอำนาจ เราก็จะเห็นการผูกขาดการเป็นอำนาจเป็นผู้มองสร้างความรู้

ด้วยการมองที่มีความหมายเช่นนี้ ด้วยเหตุนี้การมองจึงถูกตรึงไว้กับตะวันตก การช่วงชิงธรรมชาติการมองมาไว้กับตัวเอง ก็จะสร้างความหมายให้ตัวเองเป็นอำนาจ ความจริงที่ศาสตร์ต่างๆ ค้นพบ จึงเป็นการพบความต้องการของตัวเอง ประกอบสร้างความรู้ด้วยตนเอง ทำตนเองให้เป็นอำนาจ ความจริงเหล่านี้ไม่เคยมีอยู่ ที่มีอยู่ล้วนเป็นความจริงที่ประกอบสร้าง ทั้งนี้หากเราไม่เคยรู้มาก่อน เราก็ไม่เคยรู้มาก่อนว่าเรามีธรรมชาติในการมองเช่นไร การได้รู้ตัวบทความจริงดังกล่าว เราที่ไม่ใช่ตะวันตกจึงได้รู้ว่าเราจะไม่มองสบตา ทั้งๆ ที่เกิดมาเราไม่เคยรู้ ความจริงทางกายภาพของเรา แต่เราไม่สามารถรับรู้มันมาก่อน แต่เมื่อรู้ตัวเอง ก็จะเข้าใจว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง ทั้งๆ ที่มันเป็นไปได้หลากหลาย คนทุกคนก็จะมีทั้งมองตาผู้อื่น ไม่มองตาผู้อื่น ด้วยเหตุผลนานา ทั้งเหตุผลทางอารมณ์จิตใจ ทั้งเหตุการณ์พาไป ทั้งหลากหลายสถานการณ์ สารพัดบริบทแวดล้อมที่จะก่อให้เกิดอะไรบางอย่าง อะไรบางอย่างล้วนไม่เคยตายตัวชัดเจน แต่เมื่อมีการจำแนก เมื่อรับรู้การจำแนก เราก็จะมองผ่านการจำแนก มองเวลาที่เราไม่มองตาว่านี่คือที่มาของธรรมชาติตัวเรา ขณะที่เปลอมองตา ก็จะเป็นความบังเอิญ เป็นความเพลิดเพลินจนหลงลืมตนเอง การรู้ตนเองจึงเป็นการนำตนเองสวมลงไป ในภาพที่ประกอบสร้าง ภาพที่ประกอบสร้างถูกใช้ยืนยันตนเอง ความเป็นตนเอง ความเป็นอะไรต่างๆ อะไรต่างๆ ที่เป็น จึงเป็นอยู่คือได้ด้วยการตรึงของภาษา ด้วยตัวบทภาษา ทุกสิ่งจึงเป็นอยู่อย่างที่เป็น¹⁵⁹

ในวิดีโอที่นำเสนอความจริงของความต่างที่มีอยู่ ความต่างที่มีอยู่ ก็เพราะความหมายของความต่าง แต่ความต่างมีอยู่ได้อย่างไร ทั้งหมดก็เพราะมันถูกตรึงไว้ กับความหมายของภาษา ใน

¹⁵⁸ ธนา วงศ์ญาณณาเวช [นามแฝง], ภาพยนตร์ของ Derrida และ Derrida ของ ภาพยนตร์, 89-93.

¹⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, 93-94.

วิดีโอที่นำเสนอความจริงทางกายภาพ หากเราลองดูภาพเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น หากไม่มีคำบรรยายประกอบ ตัดคำบรรยายประกอบออก เราจะเหลือการรับรู้อะไร เราเห็นชายคนหนึ่งมองมา เห็นดวงตา ที่ก็เป็นดวงตาทั่วไป เราคงไม่รู้ว่านี่คืออะไร มีความหมายอะไรที่เป็นความต่างในดวงตา ไม่รู้ว่านี่คือการมองที่รุกร้าเสียมารยาท ไม่รู้ว่าอะไรคือมารยาท ไม่รู้ว่าเป็นการใช้อำนาจ ไม่รู้ว่าเขาคิดอะไร ไม่รู้ว่าการหลบตาหมายถึงการไม่เคารพ หมายถึงการหลบ การโกหกปิดบัง ไม่รู้ว่าเป็นใคร ประณาม ไม่รู้การประเมิน ไม่รู้รูปแบบความหมาย ไม่รู้ว่าการแสดงออกเช่นมันผิดถูกดีชั่วอย่างไร มีความหมายอย่างไร อะไรคือความเหมาะสม ไม่รู้ว่าความหมายบางอย่าง จะมีอยู่ในอีกฝั่ง ที่ตรงข้ามกับอีกฝั่ง ความหมายเช่นไร จะอยู่ในผู้มีลักษณะเช่นไร มีสีผิวน้ำตาเช่นไร ทั้งหมดก็มีอยู่ได้ ด้วยภาษาและการแบ่งแยกจัดวาง

ความหมาย ตัวบทภาษา และการแบ่งแยกความต่าง สร้างให้เป็นลักษณะบางอย่างของการมีอยู่ ความต่างของการมองที่มีอยู่ ถูกประกอบสร้างให้มีอยู่ ในกลุ่มคนที่แตกต่างกัน ความต่างเหล่านี้อ้างถึงการเป็นวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมทำให้เกิดการมีอยู่ของความต่าง แต่อะไรคือสถานะการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่นำมาสู่อัตลักษณ์ที่กำหนดตัวตน อัตลักษณ์ที่กลายมาเป็นธรรมชาติของตัวตน เป็นลักษณะของชนในชาติต่างๆ ทั้งชาติทั้งวัฒนธรรม ก็ล้วนเกิดจากภาษา เกิดจากการจัดวางแบ่งแยก ที่แยกตนว่าเป็นชาติที่ต่างจากอื่นๆ การจะทำให้ตนจากนั้นก็ต้อกำกับ ยืนยันด้วยภาษา เพื่อชี้แจงว่านี่คือความต่างจากอื่นๆ ไม่ต่างจากในวิดีโอที่ภาษาสร้างความต่างให้ความจริงทางกายภาพ กายภาพของความเป็นชาติ ก็มีจริงได้ด้วยภาษา ภาษาสร้างขอบเขตความเป็นชาติ กำหนดความเป็นชาติ วาดออกมาเป็นแผนที่ ชาติที่แตกต่างเป็นหนึ่ง ก็จะต้องมีที่มาเป็นหนึ่ง มีที่มาร่วมเดียวกัน เป็นเลือดเนื้อเผ่าพันธุ์เป็นครอบครัวเป็นชาติ ที่มาอันเป็นประวัติศาสตร์ ทำได้จากการสร้างประวัติศาสตร์ ให้บอกเล่าความแตกต่าง¹⁶⁰ การประกอบสร้างภาษาก็จะประกอบสร้างความต่าง ภาษาเองก็แสดงความต่างได้ด้วยตัวเอง การประกอบสร้างภาษาประจำชาติก็คือความจำเป็น สิ่งประกอบสร้างที่สำคัญที่สุดคือวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมคือวิถีชีวิต การประกอบสร้างชีวิตจึงผ่านวัฒนธรรม ในยุคสร้างชาติก็จะมีชัดเจนที่วัฒนธรรมเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกประกอบสร้างออกมามากมาย สิ่งประกอบสร้างมากมาย ที่มากำหนดความหมายให้เป็นธรรมชาติ¹⁶¹

เรามีสิ่งประกอบสร้างมากมายที่มาตรึงเราไว้กับการเป็นความต่าง ด้วยความต่างของอำนาจ ที่ต้องการแบ่งแยกอำนาจ สร้างอำนาจที่รวมศูนย์ คน ที่เป็นเป้าหมายของอำนาจ จึงถูก

¹⁶⁰ แมนเฟร็ด สเตเกอร์, โลกาวัดน์: ความรู้ฉบับพกพา, 103-104.

¹⁶¹ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, มานุษยวิทยา วัฒนธรรมศึกษา และมนทัศน์วัฒนธรรม,

อำนาจ ตรึงเราไว้กับความต่าง คนต่างๆ มาจากขอบเขตพื้นที่ต่างๆ มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่าง มี ธรรมชาติ-ที่มาที่แตกต่าง เพื่อให้จำกัอยู่ในอำนาจต่างๆ เรามีชื่อ มีบัตรประชาชน มีสัญชาติ มีรัฐ ชาติ มีศาสนา มีประวัติศาสตร์ที่มา มีธรรมชาติที่มา มีประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ¹⁶² ด้วยการอยู่กลาง สภาพเช่นนี้ เราจึงถูกสิ่งประกอบสร้างอันเป็นนามธรรมเหล่านี้ ตรึงเราไว้กับอะไรต่างๆ การถูกตรึงให้ ต่างต่าง ด้วยตัวบทความจริงต่างๆ ด้วยนามต่างๆ จนเราเชื่อว่าเราต่าง ความต่างก็จะนำมาสู่ความไม่ เข้าใจ สู่การตีความความหมายเป็นอะไรต่างๆ ในวิดีโอเราก็คงได้เห็นว่าความเป็นความต่างนำไปสู่ อะไร ทั้งความสงสัย หวาดระแวง ความหงุดหงิดรำคาญใจ ความไม่เข้าใจ ไม่พอใจ ความโกรธ ความ กลัว สุดท้ายก็นำมาสู่ผลอันเป็นที่มาของตัวมันเอง คือการยึดถือตนเองเป็นศูนย์กลาง สร้างความต่าง เป็นศัตรู นี่ก็คือวิถีของความต่าง

ในโลกปัจจุบันอันเป็นโลกแห่งการสื่อสารประชาสัมพันธ์ เราก็จะอยู่ท่ามกลางตัวบท มากมายเหล่านี้ที่สร้างการกีดกันและแบ่งแยกความแตกต่าง ที่แม้แต่การมองตาก็ก็นำมาสู่ความต่างได้ แต่สื่อก็คือสื่อ คือภาษาคือตัวบท มันไม่ใช่ความจริง ตัวบทภาษาสร้างความหมายที่ดูสมเหตุสมผลให้ เราเชื่อว่าเป็นจริง ให้เราเชื่อในความต่างทั้งที่มันไม่มีจริง ในตัวบทเรื่องเล่าที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องเป็น เส้นตรงอย่างเป็นเอกภาพ นี่ก็จะเป็นเอกภาพในเรื่องเล่าไม่ใช่ความเป็นจริง ความจริงก็จะมี ความ ซ้ำซ้อนหลากหลายไม่สามารถมีอยู่ได้ในมิติของตัวบทภาษา ในวิดีโอเรื่องเล่าของการมองตาที่เราเชื่อ เราก็เชื่อโดยที่ไม่ได้เห็นการมองตา เราเห็นการปรากฏของคนที่แตกต่างกันเพียงทีละคน ไม่เคยได้เห็น คนสองคนในเวลาเดียวกัน กล้องที่จับภาพที่ต้องการที่อยู่ ก็จะไม่สามารถอยู่และมองเห็นดวงตาของ ทั้งคู่ ในขณะที่มองตาสื่อสารสัมพันธ์กันได้ หากเราสังเกตในภาพ ภาพของแต่ละคนก็จะปรากฏในฉาก หลังเดียวกัน ในมุมกล้องเดียวกัน มีขนาดระยะที่เท่ากัน นั่นก็หมายถึงในความจริง สองคนนี้อยู่ใน ตำแหน่งเดียวกันขณะถูกจับภาพ หมายความว่าภาพถูกบันทึกคนละครั้งในเวลาต่างกัน ดวงตาที่เรา มองเห็น เป็นการเห็นผ่านสื่อ ภาพที่จะปรากฏมาเป็นสื่อ ก็คือใช้ดวงตาของสื่อในการบันทึกภาพ การ มองเห็นการจ้องตาที่เราเห็น เรากำลังเห็นตาที่กำลังจ้องมาที่กล้อง ปฏิบัติการที่มาจาก การจับจ้อง ดวงตา ถูกบันทึกออกมาจากการจับจ้องสู่กล้อง กล้อง สถานที่ แสง สี เสียง ในการบันทึกก็จะต้องมี การเตรียมการ มีทีมงานถ่ายทำเป็นจำนวนมาก สิ่งที่เรามองเห็นเรื่องคนสองคน มาแสดงปฏิบัติการ ความรู้สึกของตน ในสถานกาลจริงก็จะมีคนมากมายอยู่ในสถานกาล ในผลิตผลของโครงการการ ถ่ายทำ ก็จะต้องมีการวางแผนเตรียมการกระทำ ทุกอย่างก็จะเป็นไปตามแผนเพื่อจะให้ได้มาซึ่งผล ผลก็คือสิ่งที่คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า สิ่งที่เห็นอยู่ตรงหน้าจึงล้วนเกิดจากการวางแผน การจะได้เห็นปฏิบัติการ

¹⁶² โยสไตน์ กอร์เดอร์, โลกของไซไฟ: เส้นทางจินตนาการสู่ประวัติศาสตร์ปรัชญา, 359-361.

ตามธรรมชาติ ได้เห็นธรรมชาติ คงไม่มีทางเกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขเหล่านี้ เหล่านี้คือความจริงที่แท้จริง ที่ได้นำมาสู่การถ่ายทอดความจริง เป็นเรื่องเล่าของความจริง ให้เราได้รับรู้รับทราบ

ในผลงานของศิลปิน ที่มีเพื่อนร่วมงานต่างเชื้อชาติสีผิวเผ่าพันธุ์ ที่มาร่วมงานทำงานด้วยกันถ่ายทอดสะท้อนความจริง โดยมีข้อความแจ้งไว้ชัดเจนในวิดีโอ (The following responses have been collected from colleagues in the art world. รวมถึงในเครดิตตอนท้ายเรื่อง) นี้ก็ดูจะไม่มีความต่าง เพราะความต่างต่างๆ ก็ยังร่วมงานกันได้ ศิลปินที่เป็นชาวพื้นเมืองจากทวีปอเมริกา ชาวผิวขาวที่เป็นชาวอิตาเลียน และอีกคนที่เป็นชาวอาหรับ ทั้งหมดคือความต่าง หากจะนับตามความต่างตามตัวบทต่างๆ ที่มีมา หากเรื่องการมองตาเรื่องความต่างเหล่านี้มีจริง คงไม่สามารถเกิดผลงานเหล่านี้ได้จริง คงเข้าใจกัน-อยู่ร่วมกันไม่ได้

5. แนวคิดหลังอาณานิคมกับนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม

อาณานิคมตะวันตกออกเดินทางไปแสวงหาผลประโยชน์ ยึดครองส่วนต่างๆ ของโลกมาเป็นของตนเอง นอกจากจะหาผลประโยชน์ให้ตนเอง การที่ตนเองไปหาผลประโยชน์ ยังเป็นการเผยแพร่กระจายวิถีหาประโยชน์ของตน ให้ได้ไปเกิดการมองเห็นเรียนรู้ไปในเวลาเดียวกัน ตะวันตกอันเป็นแหล่งรวบรวมความรู้ต่างๆ ความรู้ในการหาประโยชน์ การใช้ทรัพยากรที่มีความล้ำหน้าก็จะแพร่กระจาย นอกจากเทคโนโลยีทางวิศวกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีในการจัดการ การตลาด ที่ช่วยให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ ความรู้อื่นๆ จากตะวันตกรวมถึงการเรียนรู้วัฒนธรรมตะวันตก ตัวตนแบบคนตะวันตก ยังได้ทำให้ความคิดแบบมนุษย์นิยมแพร่กระจาย คตินิยมที่มนุษย์มีตนเองเป็นศูนย์กลาง ตัดขาดจากสิ่งอื่นภายนอก ก็จะทำให้ไม่สนใจอะไรภายนอก สนใจเพียงสิ่งที่เกิดกับตนเอง ความเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองของตนเอง มีตนเองเป็นที่ตั้ง ทั้งกรอบคิด ทั้งความรู้ ทั้งแบบอย่างจากตะวันตก จึงทำให้โลกทั้งโลกอยู่ในตรรกะของการประโยชน์เพื่อตนเองอย่างเต็มที่¹⁶³ นอกจากจะสร้างการเอาเปรียบแย่งชิง ทำร้ายทำลายผู้อื่นแล้ว สิ่งที่ส่งผลกระทบที่สุดคือ ธรรมชาติที่เป็นอื่นจากมนุษย์ ก็จะถูกใช้ถูกทำลายอย่างรวดเร็ว หลังยุคอาณานิคมที่อิทธิพลตะวันตกครอบครองโลก โลกก็จะถูกทำลายด้วยอัตราเร่งสูงขึ้นเรื่อยมา ความเป็นไปเช่นนี้ก็ทำให้ปัจจุบัน โลกเกิดความเสียหายสมดุล ทั้งปัญหามลพิษ สภาพอากาศแปรปรวน ฤดูกาลผิดเพี้ยน ชั้นโอโซนถูกทำลาย น้ำแข็งโลกละลาย ฯลฯ หากเราอยู่แค่คตินิยมที่มีแต่ความก้าวหน้าและผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง แข่งกันก้าวหน้า แข่งกันหาประโยชน์ คงอีกไม่นานที่จะเกิดวิกฤติ แล้วเราก็จะรู้ว่าประโยชน์ที่เป็นมารับมาจากตะวันตก มันไม่ได้มีประโยชน์ หรือช่วยอะไรเราได้เลย โดยจากผลงานของศิลปินที่สัมพันธ์กับประเด็นเนื้อหาเหล่านี้ สามารถนำมาสู่การวิเคราะห์ผลงานที่แสดงแนวคิดหลังอาณานิคมที่สัมพันธ์กับประเด็นนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม ได้ดังนี้

¹⁶³ แมนเฟร็ด สเตเกอร์, โลกาวัดน์: ความรู้ฉบับพกพา, 141-142.

“When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me. (ค.ศ. 2014)

ภาพที่ 60 มาเรีย เเธเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me, 2014
ประติมากรรม, วัสดุ สำริด, จำนวน 2 ชิ้น, ขนาด 40 x 24 x 24 และ 40 x 19 x 17 ซม.

ที่มา: Umeå Bildmuseum, *Din trädgårds koloniala rötter*, accessed July, 2019,
available from <https://www.kristianstadsbladet.se/kultur/din-tradgards-koloniala-rotter-32538da6/>

“When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me. เป็นชื่อผลงานประติมากรรมจำนวน 2 ชิ้น ที่ศิลปิน มาเรีย เเธเรซา อัลเวส สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 2014 ผลงานถูกสร้างขึ้นด้วยวัสดุสำริดในรูปแบบเหมือนจริง ที่เป็นการถ่ายทอดรูปร่างของเมล็ดขนุน ขนุน หรือชื่อในภาษาอังกฤษ เรียกว่า jackfruit อันเป็นชื่อที่มีที่มาจากภาษาโปรตุเกสว่า jaka ซึ่งก็เพี้ยนมาจากชื่อในภาษามลายูอันเป็นที่มา ว่า chakka สำหรับชื่อวิทยาศาสตร์ของขนุนก็คือ *Artocarpus heterophyllus* ขนุนเป็นพืชที่มีแถบกำเนิดในคาบสมุทรม

มาลาอยู่ในแถบดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹⁶⁴ ก่อนที่จะถูกนำเผยแพร่ออกไป จนกลายเป็นที่รู้จักของคนทั่วโลก สำหรับศิลปินที่เป็นชาวบราซิล ชาวบราซิลก็รู้จักพืชชนิดนี้ ทั้งนี้ นี่คือผลไม้ที่ชาวบราซิลนิยม อยู่คู่กับประเทศบราซิลมายาวนาน นานจนชาวบราซิลส่วนใหญ่ก็ไม่ว่ากันว่าไม่ใช่พืชประจำถิ่น ชาวบราซิลนิยมนำผลไม้ที่มีกลิ่นหอมหวาน มีรสชาติดีชนิดนี้ ผลไม้ชนิดนี้ ยังถูกนำไปทำเป็นเมนูมากมายหลากหลายทั้งคาวหวาน ขนุนจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของบราซิลอย่างแนบแน่น ทั้งที่มันมีที่มาจากอีกฝั่งซีกโลก สำหรับศิลปินที่เป็นชาวพื้นเมืองบราซิล ก็จะรู้จักผลไม้ชนิดนี้เป็นอย่างดี ประติมากรรมของเธอ ที่ทำเป็นรูปเมล็ดของผลไม้ชนิดนี้ ก็มีที่มา ถอดรูปออกมาจากเมล็ดที่เธอคายออกจากปากเอง¹⁶⁵ นี่ก็คือที่มาของประติมากรรมทั้งสอง

ประติมากรรมทั้งสองชิ้นที่ถ่ายทอดรูปทรงอย่างเหมือนจริง ด้วยวัสดุสำริดหรือบรอนซ์ (bronze) ถือเป็นสิ่งสร้างที่เราคุ้นเคยกันดี เพราะนี่ก็จะเป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของอนุสาวรีย์ ที่มีพบเห็นอยู่ทั่วไป อนุสาวรีย์ก็จะเป็นสัญลักษณ์ของความทรงจำบางอย่าง เป็นความทรงจำจากอดีตที่ไม่ต้องการให้เลือนหาย อาจเป็นเหตุการณ์ในอดีตที่มีความสำคัญ อาจเป็นบุคคลผู้ยิ่งใหญ่สำคัญที่ไม่ต้องการให้เลือนหายไป อนุสาวรีย์ที่เป็นตัวแทนบางสิ่งที่สำคัญ สิ่งสำคัญเหล่านี้ก็มักจะเป็นหมุดหมาย เป็นจุดเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในอดีต ที่เปลี่ยนแปลงอดีตให้ได้กลายเป็นดังปัจจุบัน การต้องระลึกถึงอดีตก็เพื่อให้เข้าใจอดีต ให้รู้ประวัติศาสตร์ที่มา การต้องรู้ต้องเข้าใจก็เพื่อเป็นความหวังว่า อดีตเหล่านี้จะสอนใจให้ระลึก ช่วยให้เกิดสำนึกที่ดีงาม นี่ก็จะเป็นบทบาทหน้าที่ทั่วไปของอนุสาวรีย์ที่ทำให้มันมีอยู่ แต่การมีอยู่ก็มักต้องรู้ต้องเข้าใจดี ความความหมาย นี่มักเป็นสิ่งที่ไม่มีผู้คนสนใจ เพราะอย่างไรมันก็เป็นเพียงอดีตที่ผ่านพ้นตัดขาดจากปัจจุบัน

หากจะกล่าวว่าขนุน เป็นผลไม้วิเศษอย่างหนึ่งสำหรับมนุษย์ก็คงไม่ผิดนัก ผลไม้อันมีถิ่นกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ชนิดนี้ เป็นพืชที่ปลูกง่ายในสภาพดิน สภาพภูมิอากาศหลากหลายแบบ ทนแล้ง ไม่ต้องการน้ำมาก ไม่ต้องใส่ปุ๋ยบำรุงรักษา ไม่ต้องดูแลอะไรมากก็สามารถเติบโตงอกงามได้เป็นอย่างดี ขนุนยังขยายพันธุ์ได้ง่าย เพียงเมล็ดที่แก่จัดหล่นลงดิน ขนุนก็พร้อมที่จะหยั่งรากเจริญเติบโต ผลิดอกออกผล กลายเป็นต้นขนุนอันสูงใหญ่ให้ใครต่อใครได้ใช้ประโยชน์ นอกจากต้นรากใบที่สามารถใช้ทำเป็นยา แต่สิ่งที่ถือว่าเป็นประโยชน์สำคัญก็คือผลของมันที่เราใช้บริโภค ขนุนเป็นพืชที่มีผลใหญ่ที่สุดชนิดหนึ่งของโลก แกรมยังออกลูกตกออกได้ตลอดปี ขนุนเป็นผลไม้ที่มีเนื้อมาก

¹⁶⁴ Disthai, ขนุน, เข้าถึงเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2563, เข้าถึงได้จาก

<https://www.disthai.com/17189454/ขนุน>

¹⁶⁵ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, **The long road**

to Xico, 265.

แกะออกมาก็ไม่ยาก มีกลิ่นหอมหวาน มีรสชาติอร่อยดี เนื้อสีเหลืองที่มีรสหวานของขนุนเต็มไปด้วยประโยชน์ ให้พลังงานสูง มีโปรตีนสูง แคลเซียมสูง เส้นใยสูง เต็มไปด้วยวิตามินและแร่ธาตุสำคัญ จำเป็นกับร่างกายมากมาย มีสรรพคุณทางยาและชะลอวัย ช่วยให้แข็งแรงอายุยืนยาว นอกจากนี้เนื้อเม็ดขนุนก็ยังเต็มไปด้วยประโยชน์ เมื่อนำไปต้มจนสุกก็จะเป็นอาหารชั้นดีที่ให้พลังงานสูง ให้โปรตีน แร่ธาตุต่างๆ สูง ไม่ได้ต่างน้อยหน้าเนื้อของมัน ขนุนผลใหญ่ จึงสามารถนำไปใช้ได้ทั้งผล อีกทั้งนำไปประยุกต์ปรุงได้หลากหลาย ผลอ่อนต้มสุก ทำเป็นอาหารออกมา ให้รสสัมผัสหน้าตาคล้ายจนอาจใช้แทนเนื้อสัตว์ เมล็ดใช้ปรุงแกงแทนถั่ว มีประโยชน์คล้ายถั่ว ซึ่งเป็นของมีประโยชน์ ขนุนก็จะเป็นของวิเศษ ของดีมีประโยชน์¹⁶⁶

ขนุนกับบราซิล การมาถึงของขนุนสู่บราซิลก็จะเป็นตัวบทสำคัญทางประวัติศาสตร์ ขนุนอันเป็นพืชพื้นถิ่นจากแหลมมาลาโยอันห่างไกลครึ่งโลก ได้เดินทางข้ามโลกสู่ป่าฝนในอีกซีกโลกได้ก็โดยเจ้าอาณานิคมชาวโปรตุเกส¹⁶⁷ เจ้าอาณานิคมอันยิ่งใหญ่ จากอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ ความยิ่งใหญ่ของอารยธรรมคริสเตียนตะวันตกก็เห็นได้จากสนธิสัญญาทอร์เดซิลลาส (Tordesillas, ค.ศ. 1494) ที่คริสตจักรได้แบ่งโลกให้สองมหาอำนาจชาวตะวันตก ได้มีสิทธิ์ครอบครอง ยึดครอง แสวงหาผลประโยชน์บนโลกได้คนละครึ่ง โปรตุเกสที่เป็นมหาอำนาจแข่งกับสเปน ก็จะเป็นผู้ได้สิทธิ์ครอบครองตั้งแต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไล่มาทางตะวันตกจนถึงบราซิล ด้วยเหตุนี้บราซิลกับขนุนจึงได้มาเกี่ยวพันกัน

พืชอันเป็นประโยชน์ ก็จะมีประโยชน์เป็นผู้นำมา ชาวโปรตุเกสผู้ค้นพบประโยชน์บนครึ่งโลก ก็จะสะสมรวบรวมประโยชน์ในฝั่งโลกของตัวเอง มาสร้างประโยชน์ ทำประโยชน์ ให้เกิดประโยชน์ บราซิลอันอุดมสมบูรณ์กว้างใหญ่ไพศาล มีทรัพยากร มีธรรมชาติมากมาย ก็จะมีประโยชน์มากมาย เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์ การจะนำประโยชน์เหล่านี้มาใช้ให้ได้เต็มที่ ก็จะต้องอาศัยแรงงานที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพที่จะนำมาสู่ประสิทธิผล ก็จะต้องอาศัยคนที่มีศักยภาพ นี้ก็จะต้องอาศัยอีกประโยชน์ ที่มีอยู่จากอีกซีกโลกที่เป็นของตน ที่ตนมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์ มาทำให้เกิดประโยชน์ ชาวแอฟริกาผิวดำจากในซีกโลกของตน ผู้มีร่างกายแข็งแรงทรหดอดทนมาก รูปร่างใหญ่มีกล้ามเนื้อมีเรียวแรงเยอะมาก แต่มีปัญญาน้อยมาก ก็จะมีประโยชน์มาก เพราะสามารถนำมาใช้งานได้ง่าย สิ่งการได้ง่าย และยังคงดูแลควบคุมง่าย ชาวแอฟริกา ก็จะถูกกวาดต้อนจับตัวมา จับขังลงเรือมา จับเอา

¹⁶⁶ กองบรรณาธิการHD, **ประโยชน์ของขนุน ผลไม้ไทยมีดีมากกว่าความอร่อย**, เข้าถึงเมื่อ 5 มิถุนายน 2563, เข้าถึงได้จาก <https://hd.co.th/thai-jackfruit-benefits>

¹⁶⁷ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, **The long road to Xico**, 265.

ใช้ประโยชน์ แรงงานชั้นดีก็จะเป็นชาวแอฟริกา นอกนั้นก็จะมีกรกวาดต้อนชาวพื้นเมืองมา เอามาใช้เป็นทาส ทาสจำนวนมาก ผู้ใช้แรงงานหนักมาก ก็จะต้องกินอาหารจำนวนมาก ที่มีประโยชน์ ให้พลังงานมาก

ชนุขข้ามดินแดนมาก็ด้วยจุดประสงค์นี้ของเจ้าอาณานิคม พี่ชชนิดนี้ถูกนำเข้ามาเพื่อมาใช้ประโยชน์เป็นอาหารให้กับทาส อาหารที่ไม่มีราคา เพียงนำเม็ดเล็กๆ มา นำมาปลูก โดยไม่ต้องลงทุนอะไร พวกเขาก็จะมีอาหารจำนวนมากมาย เพื่อเอาไว้ใช้เลี้ยงทาส¹⁶⁸ อาหารชั้นดี ที่ให้ผลดีเป็นผลประโยชน์อย่างดี ต่อการลงทุนสร้างผลประโยชน์ ด้วยชนุข ก็นำมาสู่ผลประโยชน์มากมาย ทั้งจากผลกำไร ธุรกิจกิจการ งานหนักที่หล่อเลี้ยงด้วยชนุขก็จะมีเช่น เหมืองแร่ เหมืองทอง อัญมณี ยาสูบ โกโก้ กาแฟ น้ำตาล ฯลฯ

การมาถึงของชนุขดังกล่าวก็ดูจะเป็นภาพที่โหดร้ายทารุณสุดหดหู่ เพื่อประโยชน์ส่วนตนแล้ว คนเราก็สามารถทำกับคนด้วยกันอย่างไม่ใช่คนได้เพียงนี้ พวกเขาจับคนมาเป็นทาสใช้งานให้ทำงาน ใช้ทรัพยากรที่มีมากมาย ให้ได้เกิดเป็นผลประโยชน์มากมายแก่ตน ประโยชน์ของชนุขที่นำมาใช้เลี้ยงทาส ก็ดูจะไม่ต่างจากอาหารสัตว์ที่เลี้ยงไว้เพื่อใช้งานเพื่อฆ่า อดีตของการกระทำที่โหดร้ายแม้ไม่อยากจะจำ แต่ก็คงทำให้หลายคนจดจำไม่ลืม

¹⁶⁸ Ibid.

ภาพที่ 61 มาเรีย เธเรซา อัลเวส, “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother.

“When they come, flee”, said Mother to Me, 2014

ที่มา: Maria Thereza Alves, “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me, accessed July, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/when-they-come-flee-said-my-grandmother-to-my-mother.-when-they-come-flee-said-mother-to-me?c=47>

แม้จะไม่ลึ้ม แต่ก็ต้องไม่ลึ้มว่า ขนุนอันมีที่มาอันโหดร้าย ก็ได้เดินทางมาถึง ห้างรากเต็บโตที่นี่แล้ว ผลไม้ที่มีประโยชน์ ได้มาแสดงให้เห็นประโยชน์เจริญเต็บโต ไม่ต่างจากเมล็ดพันธุ์แห่งประโยชน์ได้มาเผยโฉมเต็บโตให้ผู้คนได้เห็นได้ประจักษ์ ตะวันตกที่มาพร้อมสิ่งมีประโยชน์ ที่จริงๆ ตะวันตกก็ให้ภาพของประโยชน์ที่ทุกคนมองหาอยู่แล้ว ตะวันตกที่เป็นอำนาจ เป็นความเข้มแข็ง เป็นความเจริญก้าวหน้า เหล่านี้ก็คือคุณค่าที่เป็นประโยชน์กับชีวิต ตะวันตกที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ ก็หมายความว่าตะวันตกรู้จักหาประโยชน์จากสิ่งต่าง ๆ วิธีการต่างๆ ของตะวันตกก็ย่อมจะเป็นประโยชน์ การเห็นความเจริญทางวัตถุ ทางเทคโนโลยี ทางกลวิธี ทางกลยุทธ์ เหล่านี้ก็ล้วนเป็นประโยชน์ที่เหนือกว่า แม้แต่การเห็นคนตะวันตกใช้ประโยชน์จากขนุน จากทาสที่เป็นพวกพ้องพี่น้องของตนเพื่อหาประโยชน์ ก็ยังได้ทำให้เห็นวิธีการที่เป็นประโยชน์ในการสร้างผลิตผลต่างๆ

การต้องรู้จักใช้ประโยชน์จากสิ่งต่างๆ ก็เป็นธรรมชาติความจำเป็นเพื่อความอยู่รอด แต่การอยู่รอดของมนุษย์ผู้รู้จักคิดรู้จักเรียนรู้อีกจะต่างออกไป การรู้จักคิดก็ทำให้ชีวิตไม่ได้อยู่เพื่อให้ออกไปวันๆ การรอดคือต้องอยู่รอดปลอดภัยไปถึงอนาคตข้างหน้า อนาคตที่ไม่แน่นอน ความแน่นอนคือแสวงหาผลประโยชน์ให้สูงที่สุดในวันนี้ เพื่อวันพรุ่งนี้ เหล่านี้จะช่วยอะไรได้ การคิดเช่นนี้ก็ทำให้เราไม่รู้จักพอ ต้องสะสม ต้องสร้างความมั่งคั่งมั่นคง ต้องแสวงหาประโยชน์ แสวงหาวิธีสร้างประโยชน์ที่ดีกว่าเข้าไปให้ชีวิต นอกจากอยู่รอด ชีวิตยังต้องการความสุข สิ่งที่เป็นประโยชน์สุขก็จะเป็นความต้องการจำเป็น ด้วยตรรกะเดียวกันของการเป็นผู้รู้คิด ความสุขในชีวิตก็จะได้มีแค่วันเวลานี้ สุขในวันนี้ อาจเป็นทุกข์ในวันหน้า ความสุขที่ยั่งยืนจริงแท้กว่าจึงเป็นสิ่งจำเป็น อะไรคือความสุขที่มั่นคง สุขที่แท้จริง สุขที่จะเป็นประโยชน์กับชีวิต เหล่านี้ก็จะเป็นการค้นพบเรียนรู้ส่งต่อกันในอารยธรรม¹⁶⁹ ความรู้ต่างๆ เพื่อประโยชน์สุข ก็เกิดจากการมองเห็นเรียนรู้รับรู้ ประมวลสิ่งที่เห็นเป็นสิ่งที่รู้ มาเป็นความรู้ว่าอะไรจะเป็นประโยชน์สุข ด้วยตนเองผู้มองหา เพื่อประโยชน์ของตนเอง ความรู้เพื่อประโยชน์ของตนเอง จึงมีตนเอง ผลประโยชน์ของตนเอง เป็นศูนย์กลาง การรู้ก็ทำให้รู้ว่าสิ่งนี้เป็นประโยชน์ จะเป็นสุข ทั้งนี้ประโยชน์สุข ก็ไม่ได้ตายตัวเป็นความจริงแท้สัจธรรม แต่ละอารยธรรม ความรู้จะมีประโยชน์สุขที่แตกต่าง

ตะวันตกอันเป็นดินแดนที่เป็นท่าเลศูนย์กลาง ก็ทำให้กลายเป็นแหล่งศูนย์กลาง รวบรวมความรู้ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ ความรู้ต่างๆ ที่ปรับประยุกต์เป็นของตน เพื่อประโยชน์ของตน ก็จะประกอบสร้างให้ตน เป็นศูนย์กลางผลประโยชน์ ความรู้ของอารยธรรมต่างๆ ก็จะสร้างความต่างเพื่อให้ตนเป็นอำนาจศูนย์กลาง เป็นความหมายคุณค่าศูนย์กลาง เพื่อประโยชน์ของตนเอง เมื่อตะวันตกที่เข้ามาคือความเหนือกว่า คือผู้รู้จักใช้ประโยชน์ คือประโยชน์ที่มากกว่า ด้วยธรรมชาติที่ต้องการอะไรที่มากกว่า ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ เลียนแบบ รับเอาความรู้ รับเอาการใช้ประโยชน์ ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ก็จะได้มีแค่เรื่องเทคโนโลยีวิธีการหาอยู่หากิน ที่เป็นประโยชน์รูปธรรม ภายภาพเท่านั้น สิ่งที่เป็นความรู้เป็นประโยชน์ ยังหมายถึงอะไรที่หลากหลาย ทั้งศาสนา วัฒนธรรม ศิลปะ ความงาม รูปแบบการดำรงชีวิต สิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์ที่เป็นสุข ก็จะมอบว่าอะไรคือความสุขคือประโยชน์ มอบความจริง ความหมาย ความงาม ความเข้าใจ การตัดสินใจ การจำแนกแยกแยะ ประโยชน์ที่ต้องตักตวงให้มากที่สุด การเรียนรู้รับเอาประโยชน์ ก็จะได้อะไรที่มากกว่า นอกจากประโยชน์ ที่ก่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต มันก็ยังให้ความหมายของการมีชีวิต ให้ระบบความหมายการประเมิน ให้ความจริงคุณค่า ความรู้ที่มาจากตะวันตก มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง การ

¹⁶⁹ ยศ สันตสมบัติ, จากวานรถึงเทวดา: มาร์กซิสม์และมานุษยวิทยา มาร์กซิสต์, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 56.

รับเอาประโยชน์ความรู้มา ก็จะรับเอาศูนย์กลางมา รับเอาความต่างมา ตะวันตกก็จะมาเป็นความเหนือสูงส่งกว่า ส่วนตนเองคือความต่ำกว่า คือความเป็นอื่น

ด้วยประโยชน์ที่มากกว่า ก็จะนำมาสู่การเปิดซบยึดครอง ประโยชน์ที่มากกว่าเท่านั้น จึงจะเป็นประโยชน์ ระบบความหมายความจริงที่เป็นประโยชน์กว่า ก็จะกลายเป็นความจริง ความหมายที่มี เหล่านี้ก็จะกลายเป็นประโยชน์ เมื่อรับเอาความหมายความจริง การประเมินแยกแยะที่เป็นประโยชน์ ตัวเองก็จะเข้าสู่ตรรกะของประโยชน์ ที่แยกศูนย์กลางและความต่าง ศูนย์กลางก็จะดึงดูดตนเองให้ปรารถนา ตนเองที่ต่างจากศูนย์กลาง ก็จะเกลียดตนเอง ยิ่งอยากเปลี่ยนแปลงตนเอง ประโยชน์ที่มีเงื่อนไขเช่นนี้เอง ก็จะเป็นเงื่อนไขเป็นตัวเร่งในตัวเองให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วยประโยชน์ก็จะไม่มีอะไรอย่างเดิมที่ไร้ประโยชน์ ชีวิตเดิม วัฒนธรรมเดิม ภาษาเดิม ศาสนาเดิม ชีวิตความเป็นอยู่เดิม การใช้ประโยชน์ การหาประโยชน์อย่างเดิม การหาของป่า ล่าสัตว์ เก็บผลไม้ การใช้ชีวิตในป่า อยู่ร่วมกับป่า หาอยู่หากินตามธรรมชาติ เหล่านี้ก็จะกลายเป็นสิ่งที่อยู่ไปได้อย่างไร เดียวก็ป่วยไปช็อคตาย มีแต่ความลำบาก ป่าเถื่อน ไม่เจริญ¹⁷⁰

เมล็ดพันธุ์ตามธรรมชาติ ก็จะมีธรรมชาติในการแพร่พันธุ์ เมล็ดพันธุ์ที่มีประโยชน์ ก็จะมีการแพร่พันธุ์ตามธรรมชาติ แต่เมล็ดพันธุ์แห่งประโยชน์ที่แพร่พันธุ์ในมนุษย์ ธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ ก็จะถูกใช้ประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรมชาติ การแพร่พันธุ์ของประโยชน์ ก็ได้กลืนกินการใช้ประโยชน์อื่นๆ ให้อยู่ในความงอกงามที่สุดของการใช้ประโยชน์ คนป่าคนดอยที่เคยหากินเท่าที่พออยู่ได้ เมื่อรู้จักประโยชน์ที่มากกว่า ก็จะหาเท่าที่จะหาได้ การเรียนรู้การเห็นการใช้ประโยชน์ ก็จะถูกนำมาใช้ประโยชน์เผยแพร่กันไป ประโยชน์เพื่อตนเอง ก็มีแต่จะเร่งตัวเองในการแพร่ขยายพันธุ์¹⁷¹ ธรรมชาติก็จะถูกใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้นทุกวัน

ตรรกะของการแพร่พันธุ์ของประโยชน์ก็ไม่ได้มีอยู่แต่ในป่าในดง ทั้งนี้ตะวันตกอันเป็นที่มาของประโยชน์ ก็ล้วนมีการแพร่พันธุ์ของประโยชน์ จนก่อให้เกิดอารยธรรม แหล่งอารยธรรมที่สามารถรวบรวมพัฒนาประโยชน์ จนสามารถต่อเรือเดินเรือหาประโยชน์ไปทั่วโลกได้ โปรตุเกสที่ใช้ประโยชน์จากการเดินเรือ ครอบครองหาประโยชน์ จนเกิดเป็นประโยชน์มหาศาล ชาวตะวันตกอื่นๆ ที่เห็นประโยชน์ ก็จะใช้ประโยชน์เช่นนี้หาประโยชน์ให้ตนเองเช่นกัน หลังยุคมหาอำนาจ สเปนและโปรตุเกส ชาติต่างๆ ก็จะแข่งขันแย่งชิงกันยึดครองอาณานิคม แย่งชิงผลประโยชน์ ด้วยทรัพยากรที่มีมากมายอยู่ทั่วโลก ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ ให้กับอารยธรรมที่สมควรได้รับประโยชน์ การจะนำมาใช้ได้เต็มที่ ก็จะมีการพัฒนาวิธีการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการใช้หาผลประโยชน์ ความรู้ทาง

¹⁷⁰ จาเร็ด ไดมอนด์, ปิน เชื้อโรค และเหล็กกล้า กับชะตากรรมของสังคมมนุษย์, 128.

¹⁷¹ ยศ สันตสมบัติ, จากวานรถึงเทวดา: มาร์กซิสม์และมานุษยวิทยามาร์กซิสม์, 63.

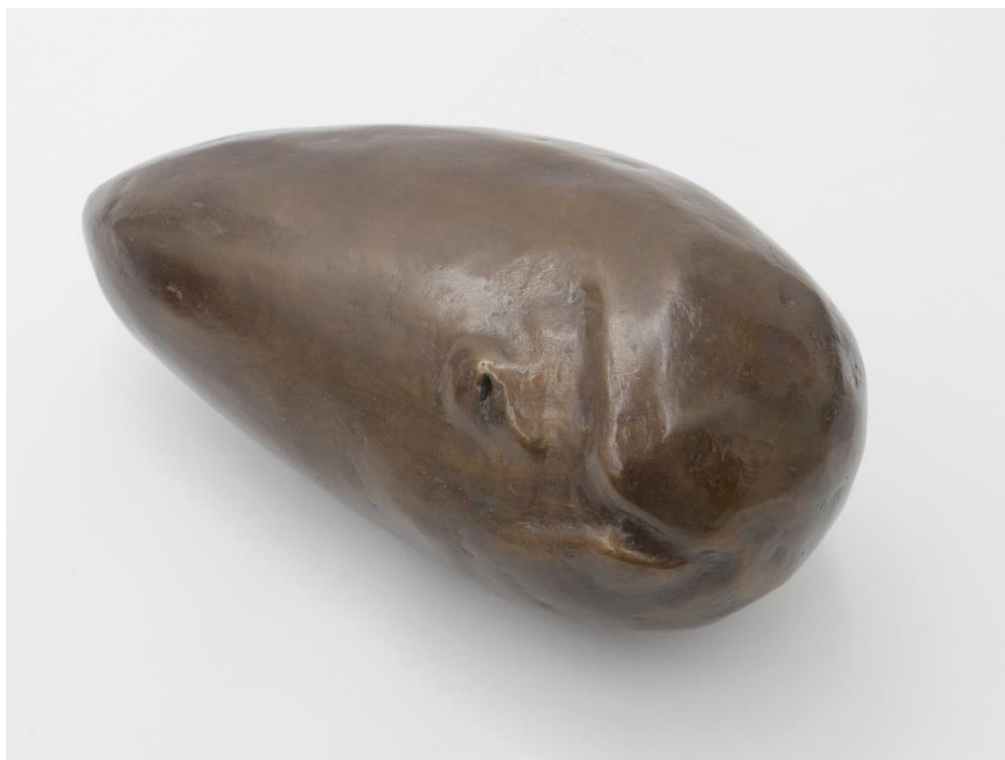
วิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นฟิสิกส์ เคมี ชีวะ ก็จะถูกระดมมาหาวิธีสร้างประโยชน์ ทรัพยากรจากอาณานิคมที่นำพาความมั่งคั่ง ความมั่งคั่งก็สร้างความร่ำรวยพร้อมสามารถลงทุนประดิษฐ์สร้างความรู้ ความรู้ที่สามารถใช้ประโยชน์ ก็จะเกิดการเผยแพร่แพร่พันธุ์ เกิดการแข่งขันกัน นำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ความรู้เช่นรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มานุษยวิทยา ฯลฯ ก็ล้วนเป็นความรู้เพื่อสร้างประโยชน์ เกี่ยวพันกับอาณานิคมด้วยกันทั้งนั้น ความรู้จากศูนย์กลางเจ้าโลกผู้ครองโลก ก็จะแพร่กระจายไปยังทั่วโลก มนุษย์โลกผู้อยู่บนตระกูลของการหาประโยชน์ ก็จะขานรับการใช้ประโยชน์ แข่งขันสร้างระบบตลาดเพื่อขยายผลประโยชน์ ทุกสิ่งก็ต่างเป็นเงื่อนไขให้เกิดความเร่งในการขยาย กระจายตัว จนปัจจุบันก็แทบจะไม่มีส่วนใดของโลกหลุดพ้นจากระบบของผลประโยชน์ที่มีตะวันตกเป็นผู้มอบโครงสร้าง สร้างให้เกิดธรรมชาติสากลของการแสวงหาผลประโยชน์¹⁷²

ตรรกะโครงสร้างของประโยชน์จากตะวันตก ที่มีตนเองเป็นศูนย์กลาง ที่ได้สร้างความต่าง ตนเองคือความเหนือกว่า คือความเข้มแข็ง ฉลาด มีวุฒิภาวะ มีตรรกะเหตุผล มีความรู้ มีวิสัยทัศน์ มีรสนิยม มีศีลธรรม ความถูกต้อง ฯลฯ การครองความหมายที่เหนือกว่า ก็คือการมีประโยชน์กว่า สมควรเหมาะสมกว่าที่จะเป็นผู้สร้างผลประโยชน์ การทำประโยชน์ การครองผลประโยชน์ ครองอำนาจในการทำประโยชน์ของตะวันตกก็จะเป็นความชอบธรรม เป็นประโยชน์ที่ควรจะเป็น¹⁷³ ตะวันตกก็จะมารุกล้ำยึดครองได้โดยความสมัครใจ ไม่แปลกอะไร เพราะคงเป็นประโยชน์ ตรรกะการครอบครองของตะวันตก ก็ไม่ต่างจากขุน ที่เมื่อชาวบ้านเห็นถึงประโยชน์ ที่ว่างที่เป็นประโยชน์ ก็นำขุนมาปลูก โคนต้นไม้ที่ไร้ประโยชน์ทิ้งไป โดยประโยชน์ทั้งหลายก็มีตนเองที่ชี้วัด ตรรกะชี้วัดที่มาจากตะวันตก ที่บอกว่าคนพื้นเมืองคือวิวัฒนาการที่ล่าหลัง เป็นอดีตที่ยังไม่พัฒนา เป็นคนป่าดึกดำบรรพ์ ชี้เกี่ยจ ไร้ศีลธรรม ตรรกะที่บอกว่าคนพื้นเมืองเป็นที่สุดของความตรงข้ามไร้ประโยชน์¹⁷⁴ ชาวพื้นเมืองก็จะถูกขับไล่ตัดโคน ถอดถอนออกจากระบบ ภาพคนขาวที่เป็นประโยชน์ไต่ลงชาวพื้นเมืองให้ออกจากที่ดิน เพื่อจะยึดมาทำกินก็จะเป็นภาพทั่วไปเหมือนปลูกขุน

¹⁷² ชญานันท์ ศุภชลาศัย, *Technopocene* (เชียงใหม่: Turn, 2561), 91.

¹⁷³ สตีเฟน โฮวี, *อะไรหรือคือจักรวรรดิ*, 153.

¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, 158-159.

ภาพที่ 62 มาเรีย เธเรซา อัลเวส, “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother.
“When they come, flee”, said Mother to Me, 2014

ที่มา: Maria Thereza Alves, “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me, accessed July, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/when-they-come-flee-said-my-grandmother-to-my-mother-when-they-come-flee-said-mother-to-me?c=47>

ประโยชน์อันเหนือกว่าที่มาจากตะวันตกก็จะกลายเป็นธรรมชาติ ไม่ต่างจากขนุนที่กลายมาเป็นพืชที่ให้ประโยชน์ มีอยู่ในธรรมชาติทั่วประเทศบราซิล จนไม่มีใครรู้ว่ามันเป็นพืชมาจากต่างถิ่น เป็นสิ่งแปลกปลอมที่ไม่ได้เคยมีอยู่มาก่อน การใช้ประโยชน์ใช้ชีวิตที่มีศูนย์กลางเป็นตะวันตกก็ไม่มีใครทันคิดว่ามันไม่มีอยู่มาก่อน แต่คิดว่ามันเป็นธรรมชาติ ธรรมชาติของประโยชน์จากตะวันตกที่ได้มอบธรรมชาติของตะวันตกเป็นธรรมชาติที่เหนือกว่า การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ก็ได้ทำให้เกิดประโยชน์เป็นผลผลิตทรัพย์สินรายได้ ทำให้เกิดบ้านเมืองใหญ่โตทันสมัยงดงามให้อยู่อาศัย ทำให้มีข้าวปลาอาหารมากให้ได้ใช้บริโภค มีสาธารณูปโภค สาธารณสุข มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีข้าวของเครื่องใช้จำเป็น มีศิลปะ วัฒนธรรม ความบันเทิง เพื่อสร้างความสุขยกระดับจิตใจ แต่ทรัพย์สินรายได้ ความเป็นอยู่สุขสบาย ความมั่งคั่งร่ำรวย ผลประโยชน์ต่างๆ ที่ได้จากทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ ทั้งหมดก็อยู่ในมือคนขาวอันเป็นที่มาของการหาประโยชน์ คนผิวสี ผิวดำ คนพื้นเมืองที่เป็นประชากรชั้นรอง แน่แน่นอนว่าก็จะได้รับประโยชน์จากการหาประโยชน์ของคน

ชาว พวกเขามีนมกิน มีกาแฟ มีโกโก้ เนื้อสัตว์ ข้าวโพด ธัญพืช ฯลฯ ที่หากไม่มีการหาประโยชน์ด้วยวิธีของคนขาว สิ่งเหล่านี้คงไม่ใช่จะมีให้กินได้ง่ายนัก ถึงจะอดมือกินมือแต่ก็ยังได้กิน ถึงจะไม่ได้มีสุขมากมายแต่ก็ยังอยู่รอด นี่ก็นับเป็นประโยชน์สำหรับชีวิต แต่สิ่งที่พวกเขาได้รับก็ไม่ต่างจากขนุนที่ทาสได้รับ มันก็เป็นประโยชน์ที่ใช้ประทังชีวิต เพื่อให้ชีวิตได้อยู่รอดเพื่อทำประโยชน์ต่อคนขาว ผลประโยชน์แท้จริงก็จะอยู่ในมือคนขาวที่เป็นเจ้าของธุรกิจ กิจการทุกอย่าง ไม่ว่าจะใหญ่จะเล็ก จะเป็นการเกษตร การผลิต แปรรูป ส่งออก นำเข้า ค่าขาย บริการ ราชการ¹⁷⁵ บราซิลที่มีปริมาณเศรษฐกิจใหญ่เป็นหนึ่งในสิบของโลก ก็จะเป็นเศรษฐกิจ เป็นเงินที่อยู่ในกระเป๋าคนขาว ฟาร์มโคนม เนื้อสัตว์ ไร้กาแฟ โกโก้ ถั่วเหลือง ข้าวโพด ที่ได้กิน เทียบกับพื้นที่การเกษตรสุดลูกหูลูกตาที่คนขาวยึดครองใช้หาประโยชน์ ที่ที่เป็นพื้นที่โลกไม่ได้เป็นของใคร แต่ด้วยตรรกะความหมายของประโยชน์ ก็จะถูกคนขาวเอาไปแสวงหาทำเงิน

แม้จะเต็มไปด้วยความต่างไม่เท่าเทียม เต็มไปด้วยความทุกข์ยากเจ็บแค้น แต่ด้วยการหาประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเกินพอ ทุกคนก็ยังอยู่รอดได้ รอดมาได้จนบราซิลมีประชากรมากกว่าสองร้อยล้านคน ซึ่งมีมากจนเป็นอันดับ 5 ของโลก ประชากรที่มีความหลากหลาย สีสนที่มีมากมาย ก็ล้วนมาจากประโยชน์ เริ่มจากคนขาวที่มาหาประโยชน์ พร้อมเมล็ดพันธุ์ที่มีประโยชน์ และแรงงานที่มีประโยชน์¹⁷⁶ จากเจ้าอาณานิคม จากทาสที่จับมา จากการเดินทางอพยพมาจากคนที่มาแสวงโชค มาผสมผสาน ผสมพันธุ์ ขยายเผ่าพันธุ์ จนเป็นที่รู้กันว่าคนบราซิลคือความหลากหลาย นอกจากหลากหลายก็ยังมากมาย มากินอยู่อาศัยมาตัดดวงหาผลประโยชน์ พื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลของบราซิล ป่าฝนอุดมสมบูรณ์ขนาดใหญ่ที่สุดของบราซิล ทั้งหมดก็คงจะถูกทำลายในไม่ช้า เพราะเพียงไม่กี่ร้อยปีที่ผ่านมา ผืนป่านอกเขตอนุรักษ์ก็จะเหลืออยู่เฉลี่ยเพียง 12 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ ทั้งที่ก่อนหน้านี้ทั้งหมดคือผืนป่าอันสมบูรณ์ เขตอนุรักษ์ในปัจจุบัน ก็อยู่ในวิกฤติด้วยวิธีและตรรกะเดียวกัน¹⁷⁷

และด้วยวิธีและตรรกะเดียวกัน สิ่งนี้ก็เกิดขึ้นพร้อมๆ กันทั่วโลก นับจากช่วงเวลาร้อยปีที่ผ่านมามีอันนับเป็นช่วงเวลาจากจุดสูงสุดของยุคอาณานิคม ที่ประโยชน์ของตะวันตกได้เติบโตสูงสุด ได้เดินทางไปจนสุดปกคลุมทั่วโลก โลกเกิน 80 เปอร์เซ็นต์ที่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นตะวันตก และอีก 20

¹⁷⁵ Maria Thereza Alves, *A Question of Aesthetics and Colonization*.

¹⁷⁶ สตีเฟน โฮวี, *อะไรหรือคือจักรวรรดิ*, 125.

¹⁷⁷ เพชร มโนปวิตร, *บทเรียนจากบราซิล เมื่อการฟื้นป่าคือการพัฒนาเศรษฐกิจ*, เข้าถึงเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2563, เข้าถึงได้จาก https://greenworld.or.th/green_issue /บทเรียนจากบราซิล-เมื่อ/

เปอร์เซ็นต์ก็ได้มองเห็นประโยชน์แบบตะวันตกที่รวมไทยเราอยู่ในนี้ โลกที่อยู่ในภาพเดียวกันอันเป็นภาพของประโยชน์จากตะวันตก ก็ได้ทำให้เกิดเป็นภาพเดียวกันของความเปลี่ยนแปลงเสียสมดุลย์¹⁷⁸ ไม่บอกคงรู้ว่าโลกเราอยู่ในวิกฤติเพียงใด ทั้งจากหนึ่ง จากข่าว จากรายงานวิชาการ จากสารคดี ยิ่งไปกว่านั้นคือจากสภาพรอบตัวที่เราอยู่ ที่เปลี่ยนแปลง สีเขียวหายไป ธรรมชาติหายไป สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง อากาศที่เปลี่ยนไป ฤดูกาลที่เปลี่ยนไป ฯลฯ เหล่านี้ก็จะมีความชัดเจน แต่ก็จะมีใครเห็นหรือสนใจ สิ่งที่เราเห็นคือประโยชน์ของตนเอง คือความเจริญ คือการพัฒนา คือความเป็นอยู่ที่ดี คือชีวิตที่ดีมีมาตรฐาน คือมาตรฐานแบบตะวันตก มาตรฐานของประโยชน์ที่เป็นความจริงสากล¹⁷⁹ เป็นความสากลของการหาประโยชน์ให้ตนเอง

อนุสาวรีย์ที่ศิลปินทำก็จะเป็นการเตือนสติเราเอง ว่าสิ่งที่เราบริโภคเพื่อตัวเราเอง มันต่างก็ล้วนสร้างผลกระทบ มีที่มาที่ไป ชนุนพิชชต่างถิ่นที่เรอกินใช้ประโยชน์ เมื่อคายออกมามันก็พร้อมจะไปอกเติบโตโดยที่ไม่ทันได้คิด ที่มาของชนุนจากการหาประโยชน์ การกระทำเพื่อตนเอง ที่ได้สร้างผลตามมามากมาย ทำร้ายผู้คนมากมาย ตะวันตกก็คงไม่ทันได้คิด โลกที่ได้ใช้ทรัพยากรในโลกเพื่อประโยชน์สูงสุดของตน จนนำมาสู่การทำลายล้าง นั่นก็เพราะเราต่างไม่ยอมคิด หมายความว่าศิลปินได้ย้อนไปพิจารณาก็อาจจะทำให้ได้เห็นว่า ด้วยการยึดผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง มันได้ทำให้เกิดอะไรบ้าง จากจุดนั้นมันมาสู่จุดนี้ได้อย่างไร การย้อนกลับย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่การย้อนคิดก็อาจจะนำมาสู่ความเป็นไปได้บางอย่าง เป็นไปได้ว่าเราจะไม่เป็นอย่างเดิม ไม่ซ้ำเดิมด้วยประโยชน์ส่วนตนที่สิ้นคิด บางทีอาจจะยังไม่สายเกินไป

¹⁷⁸ ชญานันท์ ศุภชลาศัย, *Technopocene*, 105-107.

¹⁷⁹ สามชาย ศรีสันต์, *ว่าด้วยการวิเคราะห์ทฤษฎีกรรมแนววิพากษ์* (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2561), 108-109.

ภาพที่ 63 มาเรีย เทเรซา อัลเวส, “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother.

“When they come, flee”, said Mother to Me, 2014

ที่มา: Bart Gazzola, **Contested Narratives / absence omission redaction / Carry Forward at Rodman Hall**, accessed June, 2019, available from <http://bartgazzola.com/reviews/contested-narratives-absence-omission-redaction-carry-forward-at-rodman-hall/>

“The Return of a Lake” (ค.ศ. 2012)

ภาพที่ 64 มาเรีย เทเรซา อัลเวส (1961-ปัจจุบัน), “The Return of a Lake”, 2012

ศิลปะแบบจัดวาง, ขนาด แปรผัน

ที่มา: Maria Thereza Alves, **The Return of a Lake**, accessed November, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>

“The Return of a Lake” เป็นผลงานศิลปะแบบจัดวางที่ศิลปิน มาเรีย เทเรซา อัลเวส สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 2012 เพื่อจัดแสดงในงานเทศกาลศิลปะ Documenta ครั้งที่ 13 เมือง Kassel ประเทศเยอรมนี ผลงานในครั้งนี้เป็น การสำรวจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบแห่งหนึ่งในประเทศเม็กซิโก ซึ่งเป็นประเทศที่ศิลปินเคยไปใช้ชีวิตอยู่ที่นี่ถึง 8 ปี (ค.ศ. 1986-1994)¹⁸⁰ ทะเลสาบ Tláhuac-Xico เป็นทะเลสาบขนาดใหญ่ที่อยู่ใกล้กับเมือง เม็กซิโกซิตี เมืองหลวงของประเทศ เม็กซิโก ซึ่งตั้งอยู่บริเวณใจกลางของประเทศ ประเทศเม็กซิโกก็อย่างที่เรารายกันดีว่าเป็นประเทศที่เคยเป็นเมืองขึ้นของสเปน โดยในปัจจุบันก็จะมีภาษาสเปนเป็นภาษาหลัก มีศาสนาหลักเป็นศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกซึ่งก็มาจากสเปน มีวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องชัดเจนถึงประเทศสเปน

¹⁸⁰ Richard William Hill, **The Freedom to Develop What Is Necessary:**

Maria Thereza Alves Interviewed by Richard William Hill.

อันเคยเป็นเจ้าของอาณานิคม ในผลงานชิ้นนี้ที่เป็นการสำรวจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบ ผลงานที่ชื่อ “The Return of a Lake” หรือการกลับมาของทะเลสาบ นั่นก็เพราะทะเลสาบแห่งนี้เคยหายไปจริงๆ ทะเลสาบขนาดใหญ่ หายไปและก็ได้กลับมา

ทะเลสาบ Tláhuac-Xico เป็นทะเลสาบขนาดใหญ่ที่อยู่ในเขตที่เรียกว่า Chaco ที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกของเมืองเม็กซิโกซิตี แถบเมืองหลวงรวมไปถึงแถบนี้ ก็จะเป็นแหล่งศูนย์กลางอารยธรรมเก่าแก่ของคนพื้นเมืองอเมริกา ทะเลสาบแห่งนี้ก็จะมีความเก่าแก่ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชนพื้นเมืองมานับพันปี แถบที่มีลักษณะพื้นที่ ที่มีทั้งภูเขาไฟขนาดใหญ่ ผืนดินที่ราบ มีทะเลสาบขนาดใหญ่ พื้นที่เช่นนี้ก็จะมีคุณสมบัติ มีลักษณะสมดุลธรรมชาติเฉพาะตัว มีธรรมชาติเฉพาะตัว มีพืช มีสัตว์ มีความอุดมสมบูรณ์เฉพาะ¹⁸¹ เพราะเหตุนี้ ที่นี้จึงเหมาะแก่การอยู่อาศัยใช้ชีวิตทำมาหากิน ชาวพื้นเมืองจำนวนมากก็จะตั้งรกรากอยู่ที่นี่มาอย่างยาวนาน ชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่กับน้ำ กับพื้นที่ชุ่มน้ำ ภูมิปัญญาของชาวพื้นเมืองที่มาตั้งรกราก ก็จะมีเทคโนโลยีในการอยู่กับน้ำ จัดการกับน้ำเป็นอย่างดี มีคลองระบายน้ำ ระบบระบายน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมน้ำแล้งให้เกิดความสมดุล อยู่กับน้ำอย่างสมดุล มีการทำการเกษตรที่เป็นหนึ่งเดียวกับน้ำ Chinampas แพร่ผืนดินกึ่งลอยน้ำที่ใช้เพาะปลูก ก็จะแสดงให้เห็นอย่างดีถึงเทคโนโลยีในการอยู่กับธรรมชาติ อารยธรรมแถบนี้ ก็จะเป็นประวัติที่หลายคนรู้จักกันเป็นอย่างดี นี่ก็คืออาณาจักร Aztec อันยิ่งใหญ่ในอดีตที่เป็นเพียงอดีต ผู้ที่ทำให้ที่นี่เป็นอดีตก็คือสเปน ที่นำโดย Hernán Cortés ที่อ้างตนเป็นนักสำรวจ อาณาจักรก็ได้กลายเป็นอาณานิคม Aztec ก็ถูกทำลาย ต้องตกกลายเป็นเมืองขึ้น (ค.ศ. 1521) สเปนเป็นเจ้าของที่นี้อยู่จนถึง 300 ปี ปกครองเปลี่ยนแปลงที่นี่ ก่อนที่จะเกิดการแยกตัวเป็นประเทศเอกราช (ค.ศ. 1821) เม็กซิโกปกครองโดยระบบสาธารณรัฐ มีผู้นำสูงสุดเป็นประธานาธิบดี ตลอดเวลา ก็จะมีประวัติศาสตร์ในการแก่งแย่งชิงดี ทำรัฐประหาร ล้มอำนาจ ชิงอำนาจ สงครามกลางเมือง การเมือง และอำนาจก็จะมีความรุนแรง¹⁸²

ความเปลี่ยนแปลงอันมีนัยสำคัญ เป็นความเปลี่ยนแปลงพลิกผันสำหรับทะเลสาบ Tláhuac-Xico ก็จะมีในสมัยประธานาธิบดี Porfirio Diaz (ค.ศ.1830-195) ในผลงานของศิลปินที่

¹⁸¹ Mxcity, Xico, Una laguna que busca regresar los paisajes lacustres a nuestra ciudad, accessed August 30, 2019, available from <https://mxcity.mx/2018/07/xico-una-laguna-que-busca-regresar-los-paisajes-lacustres-a-nuestra-ciudad/>

¹⁸² globthailand.com, เม็กซิโก, เข้าถึงเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2562, เข้าถึงได้จาก <https://globthailand.com/market/เม็กซิโก/>

นำเสนอปรากฏการณ์สำคัญที่ทะเลสาบแห่งนี้ ข้อมูลสำคัญต่างๆ ก็จะเริ่มจากช่วงเวลานี้ แต่อย่างไรก็ดี มันก็มีความเชื่อมโยง เป็นมาผ่านเวลายาวนาน ในผลงานศิลปะจัดวางที่มีขนาดใหญ่เต็มพื้นที่ห้องจัดแสดง วัตถุจัดแสดงที่ศิลปินนำมาใช้ก็มีความหลากหลาย วัตถุหลักขนาดใหญ่ที่เป็นจุดเด่นที่ถูกจัดวางไว้กลางห้อง ก็คือแบบจำลองสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ในรูปทรงต่างๆ จำนวน 3 ชั้น แบบจำลองเหล่านี้ก็จะจำลองบริเวณของพื้นที่แถบทะเลสาบด้วยสัดส่วนเหมือนจริงในอัตราส่วนแตกต่างกันไป แบบจำลองในขนาดรูปทรงต่างๆ ก็จะมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน โดยชั้นแรกก็จะจำลองย่อส่วนพื้นที่ขนาดใหญ่ของเขตทะเลสาบทั้งหมดอย่างครอบคลุม ชั้นถัดมาก็จะจำลองแสดงแถบพื้นที่ที่อยู่อาศัยใกล้ภูเขา อันเป็นพื้นที่เก่าแก่ที่มีความสำคัญ อีกชั้นจำลองพื้นที่ที่สัมพันธ์กับสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ เป็นคลองอุโมงค์ส่งน้ำสำคัญ ที่ทำหน้าที่ส่งน้ำสู่เมือง ในแบบจำลองต่างๆ ก็จะประกอบไปด้วยรายละเอียดที่แตกต่าง เช่น วัตถุจำลองที่ใช้ประกอบ องค์ประกอบที่เน้นในการจำลองแสดงความจริง ข้อมูลต่างๆ ที่ให้รายละเอียด นอกจากแบบจำลอง วัสดุจัดแสดงก็จะมีเอกสาร ข้อมูล เป็นทั้งข้อมูลที่คัดลอกมา ข้อมูลที่ทำสำเนาจำลองรูปแบบมา เช่นจากหนังสือพิมพ์ จากวารสาร จากงานวิชาการ เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีวัตถุต่างๆ มีภาพถ่าย มิงานฝีมือจากชาวบ้าน มีข้อมูลการเสวนาทั้งทางวิชาการ รวมถึงการแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน วัตถุจัดแสดงอันหลากหลาย ก็จะเป็นสิ่งที่ให้ข้อมูลอันหลากหลาย เป็นตัวบทอันหลากหลายที่มาปะทะกันอยู่ในพื้นที่ นอกจากตัวบทเหล่านี้จะแสดงข้อมูล หากเราพิจารณาไปที่ตัวบท ความเป็นตัวบทในลักษณะต่างๆ อันมีโครงสร้างที่มาพิจารณาถึงที่มาในการประกอบสร้าง โครงสร้างที่อยู่ในตัวบทเรื่องราว ก็อาจจะสะท้อนที่มาของปัญหา สะท้อนปัญหาที่นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงที่กลายเป็นเรื่องราวที่มี

ภาพที่ 65 มาเรีย เทเรซา อัลเวส, “The Return of a Lake”, 2012

ที่มา: Maria Thereza Alves, **The Return of a Lake**, accessed November, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>

สำหรับเรื่องราวของพื้นที่ อย่างเป็นทางการว่าความเปลี่ยนแปลงสำคัญ เกิดในสมัยประธานาธิบดี Porfirio Diaz บุคคลสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็คือ Inigo Noriega Lasso (ค.ศ. 1853-1923) ชาวสเปนผู้เป็นเพื่อนกับประธานาธิบดี ในผลงานก็จะเริ่มเรื่องจากเรื่องราวของชายผู้นี้ที่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงสำคัญ Noriega คือชาวสเปนย้ายถิ่นฐานผู้มักใหญ่ใฝ่สูง ในสมัยนั้น ชาวยุโรปผู้แสวงหาโอกาสในชีวิต ก็มักจะออกเดินทางสู่ดินแดนอาณานิคมต่าง เพื่อหาช่องทางสร้างความสำเร็จมั่งคั่ง¹⁸³ ในสมัยประธานาธิบดี Diaz ผู้ที่ต้องการเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัย มีความเจริญเหมือนอย่างตะวันตก การมีเพื่อนชาวตะวันตกผู้ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลง ก็จะได้รับ การสนับสนุนเพื่อแลกกับผลประโยชน์ร่วมกันได้เป็นอย่างดี เมืองหลวงที่ตั้งทับศูนย์กลางอารยธรรมเก่า ทะเลสาบใหญ่โตที่อยู่ใกล้เมืองหลวง ก็จะอยู่ใกล้ทำเลศูนย์กลาง ที่ตั้งเช่นนี้ก็เหมาะแก่การ ประกอบการ เหมาะจะใช้มาทำประโยชน์ มากกว่าจะปล่อยให้กลายเป็นทะเลสาบ Noriega วางแผนจะ นำทะเลสาบกว้างใหญ่มาใช้เป็นที่ดินเพาะปลูก ด้วยอารยธรรม ด้วยความรู้วิทยาการวิศวกรรมของตน ก็ทำให้ตนมองเห็นความเป็นไปได้ เห็นว่าไม่น่ายาก Noriega เริ่มต้นโครงการระบายน้ำขนาดใหญ่ ของเขาในปี ค.ศ. 1885 และได้จับจองพื้นที่ทำการเพาะปลูกตั้งแต่นั้นมา โครงการระบายน้ำเพื่อ ขยาย ยึดครองพื้นที่ของเขาก็เป็นโครงการระยะยาว ด้วยทะเลสาบนี้ช่างกว้างใหญ่ เขาค่อยระบาย น้ำขยายการครอบครองไป กว่าทะเลสาบจะหมดหายไปก็กินเวลาจนถึงปี ค.ศ. 1903 การคิดการ ใหญ่ก็ทำได้สำเร็จ ตั้งแต่ Noriega เริ่มเปลี่ยนทะเลสาบมาทำการเกษตรพืชไร่ ด้วยดินตะกอนอัน อุดมสมบูรณ์เขาก็ได้ผลผลิตมากมาย จนทำให้เขาได้กลายเป็นผู้ที่ร่ำรวยที่สุดในเม็กซิโก เป็น ผู้กว้างขวางใหญ่โต เป็นผู้มั่งคั่งพลและอำนาจ นี่ก็คือเหตุการณ์ที่ทำให้ทะเลสาบสูญหาย¹⁸⁴

หลังยุคของ Noriega พื้นที่ใกล้เมืองหลวงเช่นนี้ก็จะมีมีความสำคัญ เป็นพื้นที่ที่มีประโยชน์ ถูกใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ถูกจับจองจัดสรรซื้อขายทำกำไร นำไปใช้ทั้งทำการเกษตร ทำโรงงาน อุตสาหกรรม ทำที่อยู่อาศัย นอกจากประโยชน์จากพื้นที่ พื้นที่ลุ่มต่ำเช่นนี้ก็จะมีน้ำใต้ดินอยู่เป็น จำนวนมาก น้ำจำนวนมากใกล้เมืองหลวงที่ต้องการใช้น้ำ น้ำใต้ดินก็จะถูกสูบมาใช้หล่อเลี้ยงผู้คนใน เมืองหลวง ใช้ทำการอุตสาหกรรม ในการเกษตร ด้วยความเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำรับน้ำที่มีการใช้งาน หลากหลาย มีการปรับปรุงพื้นที่ ถมที่ ถมคลอง กั้นทางน้ำ มีการจับจองอาศัยแออัด ในช่วงฤดูฝนก็มี ฝนปริมาณมาก น้ำจำนวนมากก็จะไหลมาที่นี่ ที่นี้ก็จะเป็นที่ที่มีปัญหาในการจัดการเรื่องน้ำมาโดย

¹⁸³ สตีเฟน โฮวี, *อะไรหรือคือจักรวรรดิ*, 24.

¹⁸⁴ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, *The long road to Xico*, 256.

ตลอด¹⁸⁵ ตั้งแต่เมืองหลวงที่มีการขยายตัว ก็ต้องการน้ำมากขึ้นโดยตลอด ก็ต้องมีการปรับปรุงวิศวกรรมในการสูบน้ำ ส่งน้ำ สร้างทางระบายน้ำ ที่ล้นมีขนาดมหึมาเมกาสตรัคเจอร์ เรื่องการใช้น้ำในพื้นที่ที่ย่างยาก ไม่ว่าจะน้ำเสียน้ำดี น้ำเสียจากการเกษตร จากอุตสาหกรรม จากเขตที่อยู่อาศัย ชุมชนหมู่บ้านต่างๆ ธุรกิจกิจการที่ต่างเห็นแก่ตน ก็จะไม่สนใจในเรื่องการบำบัดเรื่องการจัดการน้ำเสีย น้ำเสียจำนวนมากก็จะไปไปเจือปน ไหลลงแหล่งน้ำต่างๆ แต่ถึงจะพยายามจัดการ ทั้งรวมถึงการพยายามจัดการจากรัฐ เหล่านี้ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย ดังที่กล่าวว่าเป็นพื้นที่ต่ำชุ่มน้ำ การจะจัดการกับน้ำทั้งน้ำจากฝนพายุที่ตกลงมา น้ำที่หลากมาจากบางที่ น้ำที่ไหลรวมกันมา น้ำเสียก็จะไม่อยู่ในที่เสียๆ ก็ไหลปนไปทั่ว ไหลท่วมบ้านเรือนที่อยู่ แหล่งน้ำที่มีอยู่ก็ใช้ไม่ได้ ไหลไปปนกับน้ำใต้ดิน น้ำที่ใช้กินอยู่ของคนเมือง เทคโนโลยีวิศวกรรมที่คิดค้นขึ้นใหม่ ความรู้ใหม่ๆ ก็จะถูกระดมมาใช้ มาแก้ปัญหา ที่นี้ก็จะเป็สมรรถภูมิของการจัดการน้ำ จัดการกับการใช้น้ำตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ตามวิถีของสังคมที่มีแต่พัฒนาเจริญก้าวหน้าขึ้นทุกวัน การแก้ปัญหาหนึ่ง ก็จะมีอีกปัญหาหนึ่งต่อมา ปัญหาเดิมที่เคยแก้ไป กลับส่งผลร้ายข้างเคียงบางอย่าง การแก้ก็จะมีแต่การแก้ นำไปสู่การแก้ แก้ในน้ำก็ต้องแก้บนบก เรื่องบนบกก็ลงมากกระทบในน้ำ แต่อย่างไรก็ต้องแก้กันไป เพราะอย่างไรที่นี้ก็เป็นทำเลสำคัญให้ใช้ประโยชน์¹⁸⁶

ภาพที่ 66 มาเรีย เธเรซา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”

ที่มา: Maria Thereza Alves, **The Return of a Lake**, accessed November, 2019, available from

<http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>

¹⁸⁵ Ibid., 256-257.

¹⁸⁶ Ibid., 257.

อีกหนึ่งปัญหาใหญ่สำคัญ ที่ก็เป็นหนึ่งในความสัมพันธ์ของพื้นที่ ปัญหาที่นำมาสู่ปัญหาต่างๆ รวมทั้งปัญหาในการจัดการน้ำ นั่นก็คือปัญหาเรื่องสภาพพื้นดิน ด้วยความที่พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ต่ำชุ่มน้ำ ดินที่นี่ก็จะเป็นชั้นดินตะกอนที่มากับน้ำ ที่ต่ำที่น้ำไหลมากอง ดินที่กองก็ไม่ต่างจากโคลนเปียกที่ไม่ได้มีความมั่นคง นี่ก็นำมาสู่ปัญหากับโครงสร้างต่างๆ อะไรที่สร้างที่นี่ก็พร้อมจะยุบตัวแตกร้าว นานไปก็ทรุดตัวพังทลาย แต่อย่างไรก็แก้ได้ด้วยวิศวกรรม ปัญหาแค่นี้ก็ไม่ได้เป็นปัญหา ที่นี่ก็จะมีสิ่งปลูกสร้างเกิดเพิ่มขึ้นทุกวัน ดังที่กล่าวไว้ที่นี่คือทำเลทองไม่ไกลจากเมือง ที่นี่ก็จะเป็นที่ทำเงินของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ แต่วิศวกรรมอันล้าหน้า ก็ไม่ได้ล้าไปกว่าธรรมชาติเสมอไป ที่นี่ก็จะเกิดปัญหาอยู่ตลอดเรื่องการพัง การแตก การทรุดตัว และการอื่นๆ อะไรๆ ก็ดูจะไม่ได้ง่าย แต่เติมไปด้วยผลกระทบเชื่อมโยงต่อเนื่องซับซ้อน ปัญหาาก็จะมีต่างๆ นานา เช่นในปีค.ศ. 1985 อาคารขนาดใหญ่ที่ฝั่งเสาเข็มขนาดใหญ่ ใหญ่จนไปชนไปทำให้ชั้นหินแตกจนน้ำทะเลล้นขึ้นมาท่วมเมืองเป็นเวลานาน ปัญหาการยุบตัวของพื้นดินจากการสูบน้ำใต้ดินจำนวนมาก พื้นดินก็จะยุบตัวเฉลี่ย 40 ซม.ต่อปี ปีค.ศ. 2010 คลองที่ส่งน้ำใต้ดินสู่เมืองหลวงแตก ผู้คนกว่า 18,000 คนต้องอพยพไม่มีที่อยู่อาศัย ปีค.ศ. 2013 เกิดการยุบตัวถล่มของพื้นดิน พื้นดินทรุดถล่มลงถึง 12 เมตร ในที่สุดทะเลสาบก็กลับมา ผู้คนเริ่มรู้ว่าตัวเองเล็กเกินกว่าที่จะเอาชนะธรรมชาติได้ แต่อย่างไรก็เกิดจากความเห็นแก่ตัว เขาหยุดเพราะรู้สึกไม่คุ้มทุนไม่มีกำไรที่จะสู้ แต่หันไปสู้เรื่องสิทธิ์การใช้พื้นที่บนผิวน้ำที่ท่วมบนที่ของตน แทน นี่ก็คือผู้เจริญและสิทธิ์ของผู้เจริญ¹⁸⁷

ภาพที่ 67 ภาพเมืองที่สร้างขึ้นบนพื้นที่ที่เคยเป็นทะเลสาบ Tláhuac-Xico มาก่อน
ที่มา: Damien Richardson, MEXICO CITY: ON THE RISE, accessed November, 2019, available from <https://www.721news.com/2018/08/mexico-city-on-the-rise/>

¹⁸⁷ Ibid., 255.

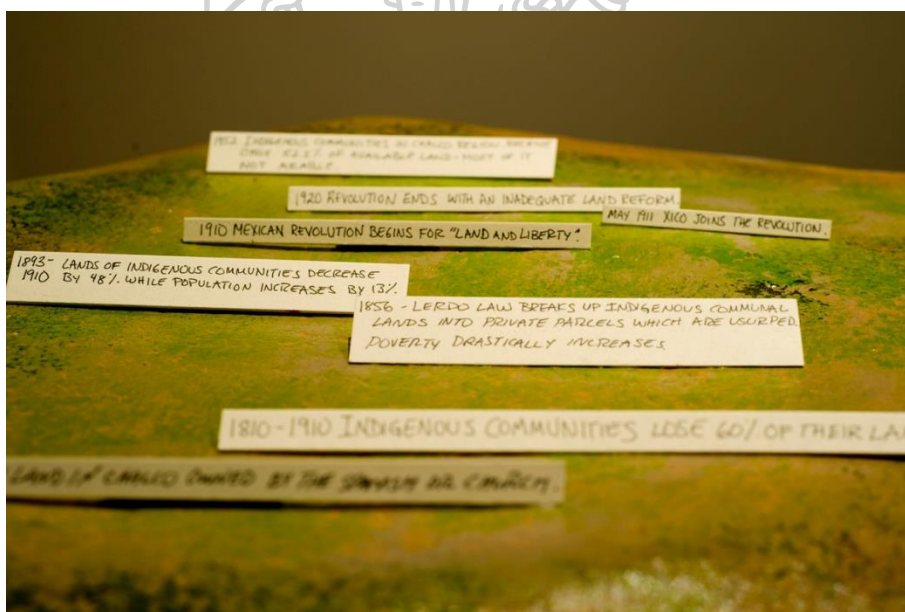
เรื่องราวอันหลากหลายซับซ้อนที่เป็นมาตลอดก็จะเกิดเป็นตัวบทบันทึก ที่ศิลปินก็ได้ นำมาเรียบเรียงเปิดเผยในผลงาน ชาว เรื่องเล่า งานวิชาการความรู้ที่นำเสนอทางออกทางแก่นโยบายรัฐ ความคิดเห็นจากภาคธุรกิจประชาชน ฯลฯ เหล่านี้ก็จะสะท้อนมุมมองของคน แต่คนก็ดูจะมีแต่คนเมือง คนขาว คนที่มีเงิน มีความรู้ มีอำนาจ ในตัวบทบันทึกต่างๆ ก็จะไม่มีการของชาวพื้นเมือง ทั้งที่ อย่างที่กล่าวมาแต่ต้น ว่าถิ่นที่อยู่แถบนี้ รวมไปถึงเม็กซิโกซิตี้อันเป็นเมืองหลวงของเม็กซิโก เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยศูนย์กลางดั้งเดิมของชนพื้นเมือง มีอารยธรรมของชาวพื้นเมืองอยู่ที่นี้มาก่อนนับพันๆ ปี สิ่งที่เกิดกับทะเลสาบ เพียงคิดก็รู้ว่ามันจะกระทบกับพวกเขาเพียงใด บริเวณเขตทะเลสาบในอดีตก็จะมีชุมชนขนาดใหญ่ มีเมืองของชาวพื้นเมืองกว่า 24 แห่งที่อาศัยอยู่โดยรอบอาศัยเป็นบ้าน ใช้ชีวิต มีเผ่าพันธุ์ มีสังคม มีภาษา มีวัฒนธรรม ที่อยู่อย่างสอดคล้องกับพื้นที่และธรรมชาติ อาศัยเหล่านี้เป็นทรัพยากรในชีวิตในวัฒนธรรม¹⁸⁸ การสูบน้ำออกจากทะเลสาบ ยึดครองที่บริเวณทะเลสาบและพื้นที่โดยรอบ พวกเขาจะอยู่อย่างไร จะเหลืออะไร ชีวิตจะเป็นเช่นไรอนาคตจะเป็นอย่างไร การโต้แย้งโต้เถียงการกระทำดังกล่าวก็ดูจะเป็นไปไม่ได้ ผู้ที่ลองทำ ทั้งหมดก็ จะถูกฆ่า ถูกเผาหมู่บ้าน ถูกจับตัว ถูกกวาดต้อนขับไล่ ด้วยการมีสายสัมพันธ์กับประธานาธิบดี เขาก็มีกองทหารเป็นของตนเอง ชาวพื้นเมืองก็จะถูกขับไล่จากถิ่นที่อยู่ ที่ที่พออยู่ก็อยู่ไม่ได้ จะอยู่อย่างไร เมื่อไม่มีที่พอเพาะปลูก ไม่มีปลาให้จับ น้ำจะให้ปลาอยู่ก็ไม่มี ธรรมชาติที่เคยมีก็ไม่มี ทั้งหมดถูกไถกลายเป็นไร่ข้าวโพด พร้อมคนงานและกองกำลังคุ้มกัน พวกเขาที่ต้องกระจัดกระจาย หาที่หลบที่อยู่ตามชายป่าริมเขา มองดูอดีตของตนถูกคนเมืองเข้ามาอยู่ มาทำลายเปลี่ยนแปลง หลังยุค Noriega รัฐบาลก็จะจัดเขตให้ชนพื้นเมืองได้อยู่ตามป่าเขา แต่พวกเขาก็จะถูกอนุรักษ์เหมือนสัตว์ ห้ามย้ายที่อยู่ ห้ามออกนอกเขต ห้ามตัดต้นไม้ ฯลฯ นอกจากความยากลำบากที่ต้องเผชิญ พวกเขาก็ต้องเผชิญกับการแทบล่มสลายของอารยธรรม เวลาของการสูญเสียเมื่อข้ามรุ่น รุ่นต่อมาก็ไม่ได้มีความทรงจำต่ออดีต การรักษาก็ดูจะเป็นไปได้ยาก คนรุ่นใหม่ก็ไม่ได้อยากเป็นคนพื้นเมือง ทั้งนี้ ในโครงการนี้ ศิลปินก็ร่วมมือกับองค์กรของคนพื้นเมืองท้องถิ่น ที่ชื่อว่า Chalco's Museo Comunitario ซึ่งมีจุดมุ่งหมายและความพยายามที่จะเผยแพร่เรื่องราวของชนพื้นเมืองในแถบนี้ ทั้งประวัติศาสตร์ เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ เรื่องวัฒนธรรม เรื่องการถูกกระทำ เรื่องการถูกละเมิดยึดครอง เรื่องของความสูญเสียที่พวกเขาต้องได้รับ อันมีที่มาจากเมือง จากคนเมือง คนขาว จากอาณานิคม อันเป็นเรื่องราว

188

Maria Thereza Alves, *The Return of a Lake*, accessed December 6, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>

ที่แทบจะไม่เคยมีการเผยแพร่บันทึก ไม่มีการรายงานทำข่าว ไม่มีใครสนใจ เป็นสิ่งที่เหมือนไม่มีอยู่ ไม่มีตัวตน¹⁸⁹

ด้วยเหตุนี้ในผลงานของศิลปินก็จะมีการปะทะของตัวบทจากสองแหล่งที่กว้างๆ คือ จากคนเมืองและคนพื้นเมือง ตัวบทที่มาจากการอยู่กับพื้นที่ ก็กับการแก้ปัญหา ก็กับการดิ้นรนใช้ชีวิต กับชีวิตที่ต้องอยู่กับสถานที่ ในผลงานเราก็จะเห็นความต่างที่มีจากตัวบทต่างๆ ความต่างที่สะท้อนจากตัวบท จากตัวบทที่มีต่อสถานที่เดียวกัน ในตัวบทต่างๆ ของคนเมือง เรื่องราวต่างๆ ก็จะสัมพันธ์กับความอยากรู้ของคนเมือง เรื่องเหล่านี้ก็จะมืองค์ประกอบเป็นความรู้ เป็นองค์ความรู้ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์การปกครอง สังคม ฯลฯ ด้วยการมีฐานที่ประกอบสร้างเป็นความรู้ มันจึงถูกสนใจรับรู้ทำให้กลายเป็นตัวบท ด้วยการเป็นความรู้ก็จะมีประโยชน์ ซึ่งทั้งหมดก็ถูกใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการผลประโยชน์ของคน และด้วยคนที่มีความสนใจในประโยชน์ต่างๆ ตัวบทต่างๆ เหล่านี้มันจึงได้ปรากฏกลายเป็นข่าว เป็นรายงาน เป็นตัวบทบันทึก ที่มีการบันทึก

ภาพที่ 68 มาเรีย เธเรซา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”

ที่มา: Maria Thereza Alves, **The Return of a Lake**, accessed November, 2019, available from

<http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>

¹⁸⁹ Pedro de Llano, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos, **The long road to Xico**, 256.

ความรู้ที่ใช้กันในสมัยใหม่ ก็คือความรู้แบบสมัยใหม่ (Modernism) อันเป็นความรู้ที่เชื่อในความก้าวหน้าของมนุษย์ เป็นความรู้ที่อิงอยู่กับกรอบคิดแบบ มนุษย์นิยม ประจักษ์นิยม เหตุผลนิยม ปฏิฐานนิยม ภาพรวมของความรู้เหล่านี้ก็คือการเชื่อในตัวมนุษย์ เชื่อในการรับรู้ เชื่อในสติปัญญาเหตุผล เชื่อในการมีอยู่ของความจริงที่เป็นวัตถุวิสัย เชื่อว่าความจริงมีอยู่ มีหลักการเหตุผลในตัวเอง เป็นสิ่งที่จับต้อง เข้าถึงได้ และด้วยคุณสมบัติของมนุษย์เอง ก็จะสามารถเข้าถึงหลักการเหตุผลของความจริงได้ ด้วยการสังเกตซึ่งดวงวัตถุหรือการประจักษ์ นำมาสู่การคิดอย่างเป็นตรรกะเป็นเหตุผล เราก็จะค้นพบความจริง เข้าถึงความจริง จนนำมาสู่การอยู่เหนือ-ใช้ประโยชน์จากความจริงที่พบ แต่ในความรู้แบบหลังสมัยใหม่ที่ได้อิทธิพลจากยุคสมัยใหม่ ก็ได้ทำให้เรารู้แล้วว่า เหล่านี้ล้วนเป็นระบบนามธรรมที่ประกอบสร้างขึ้น เป็นความจริงที่มีเงื่อนไขในตัวเอง ที่ทำให้ตัวมันเองเป็นจริงไม่ได้เป็นวัตถุวิสัย แต่เป็นความจริงที่มีเงื่อนไข ที่มีผู้ประเมินผู้ประกอบสร้างความรู้เป็นศูนย์กลาง¹⁹⁰ ความจริงที่เกิดจากการประจักษ์ ไม่ได้เป็นความจริงของสิ่งตรงหน้า แต่เป็นความจริงของการเห็นของตนเอง ของผู้เห็นที่มีข้อจำกัดและเงื่อนไขในการเห็น เป็นความจริงของการคิด ที่ผู้คิดเห็นการคิดแล้วคิดว่าจริง ความรู้เช่นความรู้วิทยาศาสตร์ ก็จะเห็นเฉพาะสิ่งที่ตนซึ่งดวงวัตถุได้ คิดคำนวณได้ จนได้เป็นความจริง สิ่งที่ไม่สามารถดวงวัตถุ ที่ความจริงก็จะเกินกว่าการซึ่งดวงวัตถุ สิ่งที่มีที่เป็นที่นอกเหนือจากการตรวจวัดสร้างภาพแทน ก็จะไม่ถูกรวมไว้ในความจริงของความรู้ วิทยาศาสตร์ก็จะไม่ใช่สัจจะความจริง ไม่ได้เป็นการค้นพบความจริงที่ไม่มีวันผิดพลาด¹⁹¹

กรอบคิดเหล่านี้ยังนำมาสู่ความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) เพราะการเชื่อในการประจักษ์ ในการคิดว่าเป็นความจริงแท้ การคิดและการประจักษ์ก็จะได้การประจักษ์ถึงการมีอยู่ของตัวเองเป็นสำคัญ การมีอยู่ที่จริงแท้คือการมีอยู่ของตนเอง ตนเองคือความจริงแท้ที่มีอยู่ นั่นก็คือการนำมาสู่การแยกขาดของตนเองกับสิ่งภายนอก ความคิดเช่นนี้ก็จะนำมาสู่ความคิดปัจเจกนิยม ที่คิดถึงเพียงความคิดและการมีอยู่ของตน ตัดขาดจากสิ่งอื่น จากผู้อื่น¹⁹² ตรรกะความคิดเช่นนี้ก็จะมามีที่มาจากความรู้ของตะวันตก อันเป็นฐานของความรู้สมัยใหม่ และความรู้เหล่านี้ก็แพร่กระจายจากลัทธิอาณานิคม สู่โลกทั้งโลกที่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของเจ้าอาณานิคมตะวันตก โลกจึงอยู่ในตรรกะความคิดที่มีตนเองเป็นที่ตั้ง สนใจเพียงสิ่งที่จะเกิดกับตัวเอง การคิดถึงผู้อื่น สิ่งอื่น

¹⁹⁰ จันทน์ เจริญศรี, โปสต์โมเดิร์นกับสังคมวิทยา, 22.

¹⁹¹ เสมอชัย พูลสุวรรณ, “ศาสตร์กับสหวิทยาการ: กระบวนทัศน์และความท้าทายใน
โลกวิชาการสมัยใหม่,” ใน ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน, จันทน์ เจริญศรี,
บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: พารากราฟ, 2559), 49-53.

¹⁹² แมนเฟร็ด สเตเกอร์, โลกาวัดน์: ความรู้ฉบับพกพา, 142.

ก็จะคิดในตรรกะว่าผู้อื่นจะทำให้ตนได้หรือเสียผลประโยชน์ ซึ่งเหล่านี้ก็คิดไปได้ถึงสิ่งที่สามารถ
ประจักษ์ได้เพียงเท่านั้น¹⁹³

ภาพที่ 69 มาเรีย เธเรซา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”

ที่มา: Maria Thereza Alves, **The Return of a Lake**, accessed November, 2019, available from
<http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>

ความรู้ความจริงเช่นนี้ก็จะปรากฏแสดงอยู่ในผลงานของศิลปิน ที่ได้นำตัวบทที่มีอยู่จริง
มาเรียงร้อย เช่นในแบบจำลอง 3 มิติทั้งหลายที่เราก็จะเคยเห็นจินตนาการแบบจำลองเหล่านี้ก็ได้มาจาก
การชั่งตวงวัด มาวิเคราะห์คำนวณ จำลองแบบเป็นสัดส่วนออกมา นี่คือนสิ่งที่ประจักษ์ได้ สิ่ง
ที่ประจักษ์ได้ แทนได้ด้วยแบบจำลอง ด้วยสิ่งที่ประจักษ์ ก็เชื่อว่าได้สำรวจตรวจพบความจริง สร้าง
หลักการความจริงจากสิ่งที่เข้าใจ ไม่ต่างความรู้ในศาสตร์ต่างๆ ที่อิงกับกระบวนการที่เป็น
วิทยาศาสตร์ ที่ก็ได้ทำให้สามารถอ้างถึงการเป็นความรู้ความจริง ทั้งที่ความจริงที่ว่า ก็คือทั้งหมดที่
สามารถปรากฏเป็นแบบจำลองที่อยู่ตรงหน้าให้เห็น ทั้งหมดของความจริง เป็นเพียงเพียงกองวัสดุ
ที่ตั้งนิ่งๆ แทนสิ่งที่เป็น และนี่ก็เป็น เทียบเท่าความจริงของทะเลสาบ ทะเลสาบที่ก็ไม่ต่างจากอะไร
อื่นๆ ล้วนมีที่สุดของความสสารพัดหลากหลาย หลายมิติของเวลา วัตถุ สถานที่ ความสัมพันธ์ที่
เชื่อมโยงกัน ปฏิสัมพันธ์ที่เปราะบางในธรรมชาติ ชีวิตต่างๆ ทั้งเล็กจนเกินจะมองเห็น ที่สัมพันธ์กับ
สิ่งเห็นว่าใหญ่โตมั่นคง ความเป็นจริงก็จะเป็นสิ่งเกินเข้าถึง ความจริงที่ใช้เข้าถึงเป็นเพียงเศษเสี้ยว
ความจริง นี่ก็จะเป็นความรู้ความจริงของชาวเมืองสมัยใหม่ ความรู้สมัยใหม่ที่มีอยู่ หากเราดูในตัว

¹⁹³ ชญาน์ทัต ศุภชลาศัย, *Technopocene*, 91, 105-107.

บทความความจริงต่างๆ ที่ปรากฏในผลงานที่ศิลปินหยิบมาให้เป็นข้อมูล ก็ล้วนเกิดจากความรู้ความจริง เช่นนี้ ความจริงที่คิดว่าเข้าถึงความจริง ความจริงที่ตนเป็นนายเหนือควบคุมได้ ความจริงที่มีประโยชน์ มีประโยชน์ของตนเป็นศูนย์กลาง

ภาพที่ 70 มาเรีย เธเรซา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”

ที่มา: Maria Thereza Alves, **The Return of a Lake**, accessed November, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>

ตั้งแต่ความรู้ความจริงของ Noriega ที่เห็นเป็นจริงว่าตนเป็นความเหนือกว่า เป็นผู้มีสิทธิเข้าถึงครอบครอง ความรู้ถึงวิศวกรรมการระบายน้ำว่าสามารถทำได้ รู้ว่าหากน้ำหายไปตนจะได้ผลประโยชน์ รู้ว่าการผลิตเชิงเดี่ยวเป็นอุตสาหกรรม จะทำให้ตนได้เงินลดต้นทุน รู้ว่าหากใช้กำลังก็จะทำให้ไร้ปัญหา คนพื้นเมืองไม่กล้าแยแส รู้ว่ายิ่งสะสม ยิ่งมีเงินก็จะยิ่งมีอำนาจ อำนาจมีได้จากการให้สินบน และความรู้ก็ทำให้เขากลายเป็นคนรวยที่สุดในเม็กซิโก หรือจะเป็นความรู้เกษตรกรที่เขาใช้พื้นที่ ที่ก็มีผลประโยชน์ไม่ต่างจาก Noriega ความรู้ของรัฐบาลที่เข้าไปจัดการนโยบายบริหารของนักเศรษฐศาสตร์การตลาดผู้สร้างตลาดเสรี ที่นำมาสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของนายทุน ความรู้ของนักอุตสาหกรรม ของนักธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ของนโยบายที่จะสูบน้ำไปใช้ในเมือง ของวิศวกรออกแบบโครงสร้างอุโมงค์ส่งน้ำ ระบบการระบายน้ำ วิศวกรก่อสร้างอาคารสูงของนักจัดการน้ำ ของนักสังคมศาสตร์ นักมานุษยวิทยาที่บอกว่าควรจัดการกับคนพื้นเมืองอย่างไร ของนักอนุรักษ์ธรรมชาติที่ต้องการสงวนธรรมชาติไว้ให้ตน ของประชาชนที่สนใจข่าวสารนโยบายต่างๆ ที่ต่างก็จะมีผลกับประโยชน์ของตัว ฯลฯ ความรู้ความจริงที่มีของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ เกี่ยวกับการอยู่การใช้พื้นที่ เกี่ยวกับการปรากฏการณ์ที่เกิดกับทะเลสาบ ความรู้ของคนเมือง

เหล่านี้ ก็จะเป็นความรู้สมัยใหม่ เป็นความรู้ที่ถ่ายทอดร่ำเรียนกันมา รับเอามาจากโลกตะวันตกอัน
 ชีวิตโลกนี้ เหล่านี้ก็จะจะเป็นความรู้ที่มีประโยชน์สำหรับคนเมือง เป็นความรู้ที่เชื่อว่าเป็นจริง เป็นความรู้
 ความจริงที่ทำให้ตนอยู่เหนือ เป็นผู้รู้ควบคุมความเป็นจริง เป็นความรู้ที่สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์
 เป็นประโยชน์ที่จะเกิดอย่างแท้จริง ประโยชน์ของตัวเอง มีตนเองเป็นที่ตั้ง สิ่งที่มีมองเห็นมีเพียงตนเอง
 เพื่อชัยชนะของตัวเอง เพื่อความก้าวหน้า แต่จากสิ่งที่เกิด ความจริงที่เกิด อะไรที่เกิดก็คงเห็นว่า
 ความจริงเป็นเช่นไร ประโยชน์และความก้าวหน้ามีจริงหรือไม่ สุดท้ายก็มีแต่การทำลายทำร้ายสิ่งอื่น
 ผู้อื่น¹⁹⁴ สุดท้ายชัยชนะก็มีแต่ความสูญสลาย ตัวบทรของคณเมืองก็ได้ทำให้เมืองจมอยู่ใต้น้ำ

ภาพที่ 71 มาเรีย เธเรซา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”

ที่มา: Maria Thereza Alves, **The Return of a Lake**, accessed November, 2019, available from
<http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>

ในตัวบทรของคณพื้นเมือง ก็เป็นอะไรที่พื้นเมืองๆ ไร้การศึกษา ไร้ความคิด ไร้การพัฒนา
 ลุ่มหลงมกมายไร้เหตุผล ตัวบทรของชาวพื้นเมืองที่ปรากฏต่อสถานที่ ก็อย่างเช่น เรื่องเทพเจ้าแห่ง
 ภูเขาไฟที่ชื่อ Quetzalcoatl อันเป็นเทพเจ้าที่ชาวเมโสอเมริกา (Mesoamerican) ทั้งหมดให้การ
 เคารพยำเกรง เรื่องการใช้ชีวิตของชาวพื้นเมืองที่ปลูกผักทำการเกษตรเล็กๆ น้อยๆ ที่ไม่เกิด
 ประโยชน์ ไร้ความก้าวหน้า เรื่องอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่มิต่อเรื่องราวที่ผ่านมา¹⁹⁵ ที่เป็นคำพูด

¹⁹⁴ โภมาตกร จิงเสถียรทรัพย์, “ศาสตร์ อศาสตร์: มานุษยวิทยา ณ จุดเปลี่ยนทางภา
 วิทยา,” ใน ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน, 136.

¹⁹⁵ Maria Thereza Alves, **The Return of a Lake**.

ของพวกไร่การศึกษา ไร่คำอธิบายที่เป็นเหตุเป็นผล ไร่ค่า มิแต่อารมณ์ความรู้สึก เรื่องของผู้คน ภาพถ่ายผู้คน ความคิดเรื่องเล่าจากผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ ที่ไม่รู้ว่าเหล่านี้มีค่าอะไร สถิติตัวเลขการเก็บ บันทึกร้างอ้างอิง สำมะโนประชากรยังอาจจะมีควมหมาย ไม่ใช่เรื่องไร้สาระของใครเป็นคณๆ ยังมีเรื่อง วิธีเทคโนโลยีโบราณ ที่เป็นการเพาะปลูกบนแปลงลอยน้ำ เทคโนโลยีจากพันปีที่ล้าสมัย เสียแรง เสียเวลา ยากแก่การจัดการ แต่ได้ผลผลิตเพียงเล็กน้อย เป็นวิถีของพวกด้อยพัฒนา ยังมีงานฝีมือที่ แกะจากมืออย่างไร้เทคโนโลยีเป็นรูปต่างๆ เช่นรูป Noriega กับคฤหาสน์ใหญ่โตของเขา ทำเขา ออกมาเป็นรูปในเพลิงนรก ทั้งที่ชีวิตเหมือนขึ้นสวรรค์ เพราะทั้งร่ำรวย ทั้งยิ่งใหญ่ ใครๆ ก็ฝันอยาก เป็นอย่างเขา

ภาพที่ 72 มาเรีย เธเรซา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake”

ที่มา: Maria Thereza Alves, **The Return of a Lake**, accessed November, 2019, available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>

ตัวบทของชาวพื้นเมืองก็ดูจะไม่ได้มีอะไรพิเศษยิ่งใหญ่ ไม่ได้มีเหตุผลหลักการ ไม่ได้มี จุดหมายเป้าหมาย ตรงกันข้ามยังเป็นเรื่องตำนานงมงายที่ได้สืบทอดกันมา เรื่องการทำมาหากินด้วย วิธีเดิมๆ ที่สืบทอดกันมา มีเพียงเรื่องราวธรรมดาของชีวิต เรื่องการใช้ชีวิต ทำมาหากิน เรื่องอารมณ์ ความรู้สึก เรื่องต้นไม้ใบไม้ที่เจอ เรื่องการพบเจอพูดคุย เรื่องเหล่านี้ก็ดูจะทำให้ชีวิตไม่ไปไหน แต่ เพราะไม่ไปไหน ทุกสิ่งจึงอยู่มาได้มายังยืน ตรงกันข้ามกับชาวเมืองสมัยใหม่ ที่ต้องการสร้างโลก ใ้ใหม่ แสวงหาสิ่งใหม่ สร้างโลกที่สะดวกสบายเจริญรุ่งเรือง พวกเขาเต็มไปด้วยความรู้ความ เชี่ยวชาญสามารถ ผู้เชื่อว่าสามารถจะเอาชนะทุกอุปสรรคบนโลก ตนผู้ชนะก็จะเป็นผู้ครอบครอง ผลประโยชน์ ประโยชน์สุขของตนคือหัวใจสำคัญ

ความรู้เพื่อการฟื้นฟูธรรมชาติเพื่อนำธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์กับตนเช่นนี้ ก็ไม่ใช่สิ่งเกิดขึ้นเพียงที่นี้ ดังที่กล่าวว่าความรู้สมัยใหม่อันมีที่มาจากตะวันตก และความรู้เช่นนี้ของตะวันตก ก็ทำให้ตะวันตกออกเดินทางไปเอาชนะหาประโยชน์จากที่ต่างๆ ทุกมุมโลก ร้อยกว่าปีที่ผ่านมาอันเป็นช่วงเวลานับจากจุดสูงสุดของลัทธิอาณานิคม ช่วงที่อาณานิคมได้ทำให้ตะวันตกกลายเป็นอิทธิพลสูงสุดที่ปกคลุมโลกทั้งใบ การเป็นอิทธิพลสูงสุดที่ทำให้กลายเป็นศูนย์กลาง ทั้งโลกก็จะรับทุกอย่างจากศูนย์กลางอันเป็นคุณค่า การรับเอาความรู้ก็คือสิ่งสำคัญ เพราะความรู้เปลี่ยนคนไม่รู้ให้รู้ เมื่อรู้ก็จะกลายเป็นคนใหม่ เป็นคนที่ถูกความรู้ครอบงำ ความรู้ที่รู้เพียงการแสวงหาผลประโยชน์ ความรู้ที่มองเห็นประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง ความรู้เห็นที่มีขอบเขต เห็นรู้เพียงสิ่งที่ตัวเองเห็นว่าเป็นประโยชน์ ความจริง ความรู้ของตะวันตกจึงทำให้ทั้งโลกมีสภาพไม่ต่างจากทะเลสาบแห่งนี้ ร้อยกว่าปีที่ผ่านมาในทะเลสาบเริ่มหายไป ก็นับเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ทั้งโลกเริ่มเสื่อมสลาย ผู้คนทั้งหลายในโลก เริ่มรู้จักแต่การหาประโยชน์สูงสุดตักตวง โลกทั้งโลกพัฒนา พัฒนาในความหมายของตะวันตก พัฒนาก้าวหน้าในความรู้เทคโนโลยี เป็นการพัฒนาที่ล้างผลาญโลกทั้งใบ โลกที่อยู่ในอิทธิพลของตะวันตกก็มีแต่จะเสื่อมทรามเร็วขึ้นๆ ด้วยอัตราเร่งเพิ่มขึ้นทุกวัน¹⁹⁶ เราคิดว่าเราเก่งกล้าสามารถ สามารถเอาชนะเอาประโยชน์จากธรรมชาติมาได้แล้ว แต่ถึงวันหนึ่ง ก็จะถึงวันที่เราจะได้รู้ดี ว่าธรรมชาตินี้มีพลังเกินจะคาดเดา

¹⁹⁶ แมนเฟร็ด สเตเกอร์, โลกาวัดน์: ความรู้ฉบับพกพา, 141-159.

ภาพที่ 73 ภาพทะเลสาบ Tláhuac-Xico ที่ถูกน้ำท่วมเต็มเช่นเดิม

ที่มา: MXCity, Xico, **Una laguna que busca regresar los paisajes lacustres a nuestra ciudad**, accessed November, 2019, available from <https://mxcity.mx/2018/07/xico-una-laguna-que-busca-regresar-los-paisajes-lacustres-a-nuestra-ciudad/>

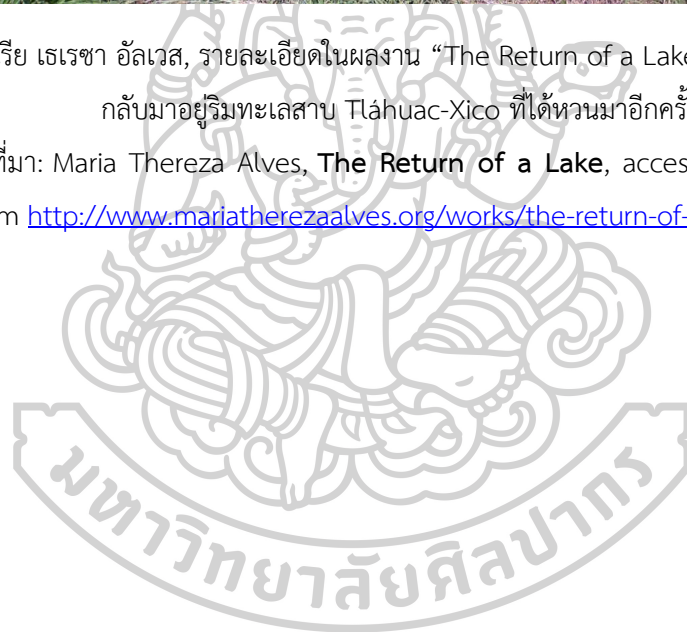
ตั้งที่เห็นว่าสุดท้ายธรรมชาติของทะเลสาบก็ได้กลับมาทวงคืนลงโทษ การกลับมาคืนของทะเลสาบเกินกว่ามนุษย์จะต้านทานได้ ธรรมชาติบนโลกก็เช่นกัน คุณจะใกล้ถึงวันที่เราจะโดนทวงคืนวิกฤตสภาพแวดล้อมทุกวันนี้ก็จะมี ความรุนแรงใกล้ถึงขีดสุด เราใช้โลกจนเกินที่โลกจะเยียวยาตัวเองได้ การเปลี่ยนวิถีการใช้ประโยชน์ควรจะเป็นสิ่งที่เราตระหนักและจำเป็น เพราะนี่อาจเป็นทางรอดของเรา ทะเลสาบแห่งนี้ก็จะเป็นตัวอย่าง เมื่อน้ำกลับมา คนเมืองจากไป ชาวพื้นเมืองที่ได้กลับมาอยู่กับน้ำ อยู่ตามวิถีที่บรรพบุรุษได้มอบมาให้ วิถีการดำรงอยู่ที่สอดคล้องเคารพธรรมชาติ ไม่เห็นธรรมชาติเป็นสิ่งให้ตักตวง วิถีการเป็นอยู่ที่ป่าเถื่อนต้องพัฒนา ไร่ความคิด ไร่การศึกษา ไร่ประโยชน์ เช่นนี้ กลับเป็นประโยชน์กับโลกและธรรมชาติ เพราะเมื่อเหลืออยู่แต่ผู้อยู่ที่เคารพธรรมชาติ ธรรมชาติก็ได้เริ่มฟื้นตัวกลับมา สิ่งที่เคยสูญหายสูญพันธุ์ได้เริ่มกลับมาปรากฏให้เห็น ทั้งต้นไม้ นกปลา ฯลฯ¹⁹⁷

¹⁹⁷ Maria Thereza Alves, *The Return of a Lake*.

ภาพที่ 74 มาเรีย เทเรซา อัลเวส, รายละเอียดในผลงาน “The Return of a Lake” ภาพชาวพื้นเมืองที่ได้
กลับมาอยู่ริมทะเลสาบ Tláhuac-Xico ที่ได้ทวนมาอีกครั้ง

ที่มา: Maria Thereza Alves, **The Return of a Lake**, accessed November, 2019,
available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>

บทที่ 5

สรุป

ท่ามกลางการมีอยู่อันหลากหลายของผู้คนต่างเชื้อชาติ ศาสนา สีผิว เผ่าพันธุ์ บนโลกใบเดียวกัน โลกที่ในปัจจุบันกลายเป็นโลกที่บีบอัดหลอมรวมจากเทคโนโลยีคมนาคมและการสื่อสาร การดำรงอยู่ในภาวะโลกใบเดียวที่ทุกส่วนต่างเชื่อมโยงส่งผลถึงกัน แต่การเป็นอยู่ร่วมกันกลับไม่ได้เป็นไปอย่างมีความเสมอเหมือนเท่าเทียม ปฏิเสธไม่ได้ว่าท่ามกลางความต่างที่มีบนโลก โลกกลับมีศูนย์กลาง มีผู้อยู่ในสถานะเหนือกว่า เป็นผู้ครอบครองความหมายคุณค่าที่เหนือกว่า เป็นแบบอย่างของความเจริญสูงส่ง เป็นผู้ครองความได้เปรียบ ครองอำนาจในการกำหนดชี้้นำ ครองผลประโยชน์ ครองสถานะของการเป็นผู้กระทำการ สามารถแทรกแซงสั่งการให้ผู้อื่นกระทำ หรือเป็นอยู่ตามวิถีที่ตนกำหนด อำนาจความเหนือกว่าที่ดำรงอยู่ในมิติของการกำหนดนิยามเหล่านี้ เป็นสิ่งสากลที่ปรากฏกระทำกับคนทุกคน ทุกคนบนโลกต่างอยู่บนตรรกะอำนาจของความต่าง ไม่เท่าเทียมดังกล่าว สถานะของความต่างไม่เท่าเทียมที่มีตะวันตกเป็นความเหนือกว่า และความต่างความเป็นอื่นอยู่ในฐานะที่ต่ำต่อยกกว่า อยู่ในความหมายที่ไม่พึงปรารถนา เหล่านี้ก็ได้สร้างผลกระทบและความเป็นไปที่เชื่อมโยงซับซ้อน นำมาสู่ปัญหาในแง่มุมต่างๆ ที่ครอบคลุมส่งผลกระทบต่อ การอธิบายทำความเข้าใจอย่างตรงไปตรงมาว่า เพราะตะวันตกมีเทคโนโลยีความรู้ที่เหนือกว่า มีกำลังอาวุธ มีความเข้มแข็งกว่า คงไม่ใช่สิ่งที่สามารถก่อให้เกิดความเข้าใจ หรืออธิบายอะไรได้

ด้วยการเกิดขึ้นของสกุลความคิดหลังอาณานิคม อันเป็นสกุลความคิดที่ได้รับอิทธิพลวิธีคิด จากแนวคิดโครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กลุ่มทฤษฎีวิพากษ์อันมีที่มาจากความเข้าใจที่มีต่อการทำงานของภาษา ที่ทำให้ได้เข้าใจว่า ปรากฏการณ์ของการมีอยู่ต่างๆ ของคนเรา ล้วนเป็นสิ่งที่ มีที่มาจากข้อกำหนด การประกอบสร้างของโครงสร้าง โดยการมีอยู่ของโครงสร้าง ก็จะทำให้อะไรต่างๆ เป็นอยู่อย่างที่เป็น ปัจจัยทางโครงสร้างจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาของกลุ่มแนวคิดเหล่านี้ ด้วยโครงสร้างก็จะนำมาสู่ปรากฏการณ์อันเป็นปัญหาต่างๆ การพิจารณาถึงการทำงานของโครงสร้าง การมีอยู่ของโครงสร้างในรูปแบบต่างๆ จึงเป็นการทำความเข้าใจไปถึงสาเหตุอันเป็นเงื่อนไขของปัญหา ปัญหาที่มี ไม่ได้มีที่มาจากกระทำหรือเจตนาของกลุ่มคนปัจเจก ปัจเจกเป็นเพียงผู้ถูกกระทำจากโครงสร้างที่มี การพิจารณาถึงปัจเจกในฐานะผู้กระทำการ ผู้มีความคิดเจตนา นอกจากจะไม่ได้ทำให้แก้ปัญหาอะไรได้ ยังนำมาสู่ปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย เช่นการแบ่งขั้วแบ่งฝ่าย การแตกหักแบ่งแยก แนวคิดเชิงโครงสร้างจึงเป็นจุดยืนที่แตกต่างออกไป

ปัญหาอาณานิคม หรือปัญหาที่ตะวันตกกระทำกับส่วนอื่น เหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่เกิดจาก ปัจจัยเชิงโครงสร้าง ด้วยโครงสร้างที่กำหนดนิยามความต่าง กำหนดความหมายและการประเมินที่ แตกต่าง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็จะนำมาสู่ผลต่างๆ อย่างที่เราเห็นกัน ไม่ว่าจะเป็นการรุกราน การใช้ อำนาจเหนือ การยึดครองผลประโยชน์ การเบียดขับทำลายวัฒนธรรม-ศาสนาที่แตกต่างกัน ปัญหาชน ชั้น ความไม่เท่าเทียม ฯลฯ แต่นี่ก็คือปรากฏการณ์พื้นผิว ปัญหาเชิงโครงสร้าง เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบ ชับซ้อนถึงรากถึงโคน ดังที่กล่าวว่าโครงสร้างเป็นสิ่งประกอบสร้างการมีอยู่ การมีอยู่ของตัวตน ความคิด การตัดสินใจ การประเมินจำแนกแยกแยะ คุณค่า ความสุข ความปรารถนา ฯลฯ เหล่านี้ก็ จะเป็นผลที่ลึกซึ้งกว่า จากปัญหาของอาณานิคม ระดับของความเป็นไปที่ซับซ้อนเช่นนี้ ก็จะนำมาสู่ ปัญหาต่อเนื่องอันซับซ้อนหลากหลาย ปัญหาอันซับซ้อนหลากหลายที่เกิดขึ้น ย่อมไม่อาจเป็นที่เข้าใจ หรือมองเห็นได้โดยไม่ได้ใช้วิธีการเชิงโครงสร้าง นี่จึงเป็นความจำเป็นของปัญหา

ศิลปินเลือดผสมชาวบราซิล มาเรีย เเธเรซา อัลเวส จากประวัติของเธอก็ทำให้เราได้ ทราบว่าเธอเป็นผู้ที่มีความสนใจในปัญหาอาณานิคมมาโดยตลอด เพราะเธอตั้งสนับสนุน ก่อตั้ง เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มผู้ถูกกระทำ ผู้ได้รับผลกระทบต่างๆ จากลัทธิอาณานิคม ด้วยการเป็นผู้ได้รับ ผลกระทบโดยตรงจากลัทธิอาณานิคมด้วยตนเอง เป็นผู้มีโอกาสใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางสภาพปัญหา จากอาณานิคมอันซับซ้อนหลากหลาย ภาพที่มองเห็นปัญหาบวกกับการพยายามศึกษาทำความเข้าใจ เหล่านี้จึงนำมาสู่ผลงานที่ถ่ายทอดประสบการณ์และความเข้าใจ ที่มากไปกว่าเพียงพื้นผิวของ ปรากฏการณ์ ผลงานที่สะท้อนปัญหาอาณานิคมของศิลปิน เป็นมากกว่าการสะท้อนต่อต้านอาณานิคม ด้วยปรากฏการณ์อาณานิคมนั้นมีเบื้องลึกที่ไปที่ไป ผลงานของอัลเวสเป็นการมุ่งสะท้อนส่วนที่เป็นสาเหตุของปัญหา ชวนให้เราขบคิดถึงส่วนที่ลึกซึ้งกว่าของปรากฏการณ์

ปัญหาอาณานิคมเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในการกำหนดนิยาม อันเป็นสิ่งที่มิที่มาจาก โครงสร้าง ด้วยโครงสร้างก็นำมาสู่การปรากฏ สู่ความเป็นไปที่หลากหลาย ศิลปินอาศัยแง่มุมที่ แตกต่างหลากหลายเหล่านี้ นำมาสร้างเป็นผลงาน จนกลายเป็นผลงานที่บอกเล่านำเสนอเรื่องราว ดังที่กล่าวว่าปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นผลที่เกิดจากโครงสร้างที่มี และโครงสร้างที่มีก็เป็นสิ่งที่ มีอยู่ในเราทุกคน ศิลปินอาศัยปัจจัยเชิงโครงสร้างเหล่านี้ มาสร้างเป็นผลงานที่สร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม ปฏิสัมพันธ์ที่ชวนให้เราขบคิดและตั้งคำถาม ผ่านการชี้แนะชักชวน ก็จะทำให้เราเกิดการฉุกละเอิบถึงการ มีอยู่ของบางสิ่ง บางสิ่งที่มาเป็นตัวกำหนดการคิดของเรา ที่การคิดของเรา ก็เป็นตัวกำหนดการดำรง อยู่ของสิ่งต่างๆ การดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ อันเป็นผลจากการกำหนดเหล่านี้ เป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่สิ่ง ใดต่อไป อะไรที่เกิดจากสาเหตุการกำหนดนิยามเหล่านี้ ผลงานอันเกิดจากการสร้างสรรค์จัดวางร้อย เรียงของศิลปิน ก็คือสิ่งที่ชวนให้เราขบคิดถึงโครงสร้างและผลกระทบ และนี่ก็ดูจะเป็นกระบวนการ ในการแสดงออกหลักของศิลปิน

ผลงานในส่วนแรกที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจาภวกรรมความรู้ ความรู้เป็นสิ่งที่อ้างถึงการบอกเล่าอธิบายความจริง ด้วยการเป็นความจริงของความรู้ ความรู้จึงเป็นอำนาจกำหนดควบคุมด้วยตัวมันเอง ความรู้ถือเป็นโครงสร้างสำคัญเสมอมา และยังโดยเฉพาะในปัจจุบัน ในสังคมสมัยใหม่ การมีอยู่ของอะไรต่างๆ ก็จะต้องสัมพันธ์ยืนยันกับความรู้ ด้วยความรู้ทุกสิ่งทุกอย่างจึงจะมีความสมเหตุสมผลชอบธรรม ความรู้กำหนดการกระทำ ความคิด การตัดสินใจ กำหนดอารมณ์ความรู้สึก ความสุข ความปรารถนา ความรู้ประกอบสร้างตัวตน

ในผลงาน “Nowhere” (ค.ศ. 1993) ที่ศิลปินไซม่อนของคำว่ายูโทเปีย (Utopia) มาเป็นเรื่องราว ยูโทเปียอันเป็นการสร้างโลกที่ไม่มีอยู่ โลกในจินตนาการที่ไม่มีจริงให้เกิดเป็นจริงจนเกิดผลกระทบรุนแรงต่อการมีอยู่ของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากการกำหนดนิยามด้วยความรู้ ความรู้ที่เป็นตัวกำหนดการมีอยู่ของตะวันตก การถูกกระทำด้วยความรู้ของตนเองจึงนำมาสู่การกระทำต่างๆ ของตนเองด้วยตนเอง กระทำกับความเป็นอย่างอื่น การกระทำต่างๆ อันมีที่มาจากความรู้ ก็ยังเป็นการส่งต่อ แพร่กระจาย เบียดขับกลืนกินผู้อื่น แล้วความรู้ก็ทำหน้าที่ของมันต่อไป สร้างสิ่งที่ไม่มีอยู่ให้มีอยู่ต่อไป สร้างผลกระทบต่อสิ่งอื่นต่อไป เราเองก็เป็นผู้ที่รับผล เราอยู่ในโครงสร้าง เป็นหนึ่งในผู้ที่ทำเช่นนี้ เราพร้อมจะสร้างยูโทเปียของเรา สร้างให้สิ่งต่างๆ เป็นจริงหากมีโอกาส และยูโทเปียของเราก็จะเป็นการสั่งการ การกำหนดโดยความรู้ตะวันตก

ผลงาน “This is not an Apricot” (ค.ศ. 2009) เป็นผลงานที่สะท้อนภาวะของความรู้ความจริง เราเชื่อว่าความรู้ตะวันตกเป็นความรู้ที่แท้จริง เป็นความรู้ที่สามารถเข้าสู่ ยืนยันความเป็นจริง ด้วยวาทกรรมอาณานิคมทำให้เกิดนิยามว่าตะวันตกคือความเหนือกว่า คือความถูกต้องจริงแท้ ความรู้ตะวันตกเป็นความรู้จริงแท้ ด้วยอำนาจของการกำหนดนิยามก็จะไม่เหลือความจริงอื่นๆ ความรู้เช่นที่ชาวพื้นเมืองรู้จักผลไม้พื้นเมืองอย่างดี แต่นั่นไม่ใช่ความรู้ ตะวันตกเท่านั้นจึงจะเป็นความรู้ การเป็นเช่นนี้ ชีวิตก็จะไม่สามารถเป็นอื่นจากตรรกะเหล่านี้ ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามที่ตะวันตกกำหนด โดยความรู้ตะวันตก เมื่อความรู้บอกว่าตะวันตกคือศูนย์กลาง เราคือความขาดบกพร่อง เราก็คือผู้อ่อนด้อยบกพร่องตามนั้นจริงๆ อำนาจโครงสร้างที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง กำหนดให้ตะวันตกเป็นผู้สร้างความรู้ และความรู้ก็สร้างอำนาจให้ศูนย์กลาง อำนาจวาทกรรมมีแต่จะสร้างเสริมตนเอง

ผลงานในส่วนที่เกี่ยวกับแนวคิดสตรีนิยม แนวคิดเรื่องเพศก็จะเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับอาณานิคม เมื่อเพศอันเป็นความต่างตามธรรมชาติ ไม่ต่างจากธรรมชาติความต่างสีผิวเผ่าพันธุ์ของตะวันตกกับข้าอาณานิคม ธรรมชาติกำหนดบทบาทให้เพศ แต่ธรรมชาติก็เป็นความต่างที่ยังไม่มีความหมาย สิ่งที่ทำให้เกิดความหมายของความต่างที่แท้จริง ก็จะเป็นส่วนของวัฒนธรรมที่มนุษย์สวมทับลงไป ในธรรมชาติ จากโครงสร้างในธรรมชาติที่ชายมีบทบาท นำมาสู่การประกอบสร้างทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมก็จะให้สถานะและอำนาจกับเพศชายเป็นใหญ่เป็นศูนย์กลาง เมื่อวัฒนธรรมกลายเป็นโครงสร้างการมีอยู่ ที่ชีวิตที่จะมีอยู่ต้องยืนยันตนเองเข้าสู่ระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เมื่อนั้นชีวิตก็จะเข้าสู่ตรรกะโครงสร้างปิตุลาธิปไตย ที่มีศูนย์กลางเป็นเพศชาย เพศหญิงคือความเป็นอื่น เมื่อตะวันตกพบเจอความเป็นอื่น ผู้อื่นๆ ก็จะรับเอาตรรกะของความเป็นอื่นมาเช่นเดียวกัน นำมาสู่การกำหนดนิยามตะวันตกกับความเป็นอื่น

ในผลงาน “Beyond the Painting” (ค.ศ. 2011) เราก็จะได้เห็นธรรมชาติของเพศหญิงที่ยอมรับภาวะของความเป็นอื่น เธอยอมถูกรังแก ยอมสูญเสีย ยอมตกเป็นเบี้ยล่าง เพราะเธอคิดว่านี่คือสิ่งสมควร คือหน้าที่ คือคุณค่าการเติมเต็ม ที่ต้องเติมเพราะไม่เต็ม เธอรู้ว่าเธอขาด เป็นความบกพร่องไม่สมบูรณ์ ไม่มีค่า เป็นสิ่งที่ไม่สามารถดำรงอยู่ด้วยตนเองได้ ฯลฯ นี่คือตัวเธอ คือความหมายของเธอ ที่เธอต้องเป็นเช่นนี้ก็เกิดจากการต้องกำหนดนิยามตัวตนผ่านระบบสัญลักษณ์ ด้วยโครงสร้างสัญลักษณ์ปิตุลาธิปไตย เพศหญิงจึงต้องเป็นอย่างที่ให้เห็น และก็ยังทำให้เราได้เห็นความไม่เท่าเทียม เห็นการกระทำกับความเป็นอื่นของเพศชาย นี่ก็คือสิ่งเดียวกันที่เกิดกับอาณานิคม

ใน “Iracema (de Questembert)” (ค.ศ. 2009) ผลงานภาพยนตร์ขนาดสั้น ภาพยนตร์ในฐานะเรื่องเล่า ตรรกะของเรื่องเล่าอันสัมพันธ์กับตรรกะโครงสร้าง ก็จะเป็นโครงสร้างของผลงาน เรื่องเล่าจะเป็นเรื่องเล่าแห่งความสุขได้ ก็ต้องเล่าความเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่ไม่สุข ไปจบที่ความสุข โครงสร้างที่กำหนดนิยามว่าอะไรไม่สุข อะไรต่ำทราม ไร้ค่า ที่เปลี่ยนไปสู่ความสุข ความสูงส่ง ล้ำค่า นี่ก็คือความจำเป็นต่อตรรกะของเรื่องเล่า Iracema หญิงชาวพื้นเมืองแห่งบราซิลที่ได้เปลี่ยนแปลงสู่การเป็นจุดสูงสุดแห่งศูนย์กลาง ก็จะตรงตามเงื่อนไขเรื่องเล่าแห่งความสุข ตรรกะที่ปรากฏในเรื่องเล่าก็คือตรรกะที่มีอยู่ร่วมกันในผู้เล่าผู้ชมผู้ดูทุกคน และมันก็เป็นตรรกะเดียวกันที่มีอยู่ในความเป็นจริง

ในหัวข้อผู้อยู่ในสถานะรอง การเป็นรอง อยู่นอก อยู่ชายขอบ ก็หมายถึงการมีสิ่งชีวิตให้สิ่งเหล่านี้มีอยู่ในสภาพดังกล่าว หากไม่มีการกำหนดชีวิต สิ่งต่างๆ ก็จะเป็นความต่าง เป็นความหลากหลายที่ไม่มีการตีค่าจัดลำดับประเมินความหมายใด ทุกอย่างก็จะอยู่ในที่ทางความหมายของตน เมื่ออาณานิคมตะวันตกครองโลก มาตรฐานตะวันตกก็จะครองการกำหนดประเมินอย่างสากล มาตรฐานที่มีตนเป็นที่สุดศูนย์กลาง ความต่างคือการเปรียบต่ำตรงข้าม สิ่งที่ถูกกำหนดประเมินว่าต่างกับตนเองอย่างที่สุด เป็นสิ่งที่อยู่นอกมาตรฐาน ด้วยมาตรฐาน ก็จะทำให้เหล่านี้กลายเป็นสิ่งที่ไม่มียู่ ไม่สมควรมียู่ เพียงเพราะเป็นความต่าง

ในผลงาน “A Possible Reversal of Missed Opportunities” (ค.ศ. 2016) ที่ศิลปินพิสูจนีให้เห็นถึงมิติในการดำรงอยู่ของชาวพื้นเมือง ให้เห็นสถานะของการมีและไม่มีอยู่ มิติของอดีตที่

ล่องพ้นไม่มีอยู่กับการมีอยู่ของปัจจุบัน สิ่งที่กำหนดเงื่อนไขว่าจะอะไรจะอยู่ในสถานะใด ก็คือสิ่งที่โครงสร้างตะวันตกกำหนดไว้ให้เป็นมาตรฐาน ด้วยมาตรฐานสากล ผ่านการกำหนดนิยาม ชาวพื้นเมืองก็พร้อมจะเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายในการดำรงอยู่ เป็นได้เพียงอดีตที่ผ่านพ้นตัดขาดจากปัจจุบัน

ใน “Diothio Dhep” (ค.ศ. 2004) ด้วยสายตาของศิลปินที่เป็นตัวแทนโลกตะวันตก ด้วยดวงตาของตะวันตกก็พร้อมจะเสกให้ผู้ที่แตกต่างเป็นอื่นกลายเป็นอื่น เพียงสายตาที่จ้องมอง ชาวชนบทในเซเนกัลก็พร้อมจะเปลี่ยนตนเองเป็นคนป่า เป็นตัวประหลาด เป็นผู้ที่ถูกตรึงอยู่กับความลุ่มหลงมกมาย เป็นอดีตของมนุษย์ ดังภาพแทนที่ตะวันตกตรึงพวกเขาเอาไว้ โดยไม่ต้องสั่ง โดยไม่คิดจะเอ่ยปากปฏิเสธ ทั้งหมดมีอยู่แล้วในโครงสร้าง

ภาวะตัวตนหลังยุคอาณานิคม คือการพิจารณาถึงการดำรงอยู่ที่ท่ามกลางตัวบทโครงสร้างต่างๆ เราอยู่ท่ามกลางการมีอยู่ของโครงสร้างที่แบ่งแยกตายตัว พร้อมๆ กับการดำรงอยู่ในภาวะที่ข้ามผ่านผสมผสาน การดำรงอยู่เช่นนี้พร้อมที่จะนำมาสู่ความขัดแย้ง ทั้งขัดแย้งกับตนเอง กับตัวตน ขัดแย้งกับผู้อื่นที่เป็นฝ่ายตนและฝ่ายอื่น

ผลงาน “Seed of Change” (ค.ศ. 1999-ปัจจุบัน) เป็นผลงานที่ได้ทำการสำรวจพืชพรรณต่างๆ ที่ติดมากับดินถ่วงเรือ การเดินเรือในอดีตก็จะเป็นประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอาณานิคม ประวัติศาสตร์ก็พร้อมจะเป็นโครงสร้างกำหนดตัวตนผ่านการประกอบสร้างในรูปแบบต่างๆ ประวัติศาสตร์พร้อมที่จะเลือกข้างตามแต่ละข้างที่จะประกอบสร้างกันไป แต่ไม่ว่าข้างไหนก็ไม่ต่างกัน เพราะก็คือการแบ่งแยก ประวัติศาสตร์คือการมีศูนย์กลางในการประกอบสร้าง ในประวัติศาสตร์เรื่องนี้ของศิลปินก็จะเป็นการบอกว่า นอกจากเรื่องราวในประวัติศาสตร์ ยังมีอีกส่วนของประวัติศาสตร์คือชีวิต ที่ไม่ได้ต้องการประวัติศาสตร์ เพียงต้องการมีชีวิต มีสุข อยู่รอด และเติบโต

“Oculusics” (ค.ศ. 2008) เป็นผลงานที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับการมีอยู่ของตัวบทแห่งการแบ่งแยกต่างๆ ไม่เว้นตัวบทความรู้ที่อิงกระบวนการประจักษ์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ตัวบทที่อ้างความเป็นจริงอย่างเป็นวัตถุวิสัย การมองที่ผ่านกระบวนการการมอง ก็จะถูกระบบการมองกำหนดสิ่งที่มองเห็น สายตาตะวันตกที่ประกอบสร้างจากการมีตนเป็นศูนย์กลาง ก็จะเห็นการเป็นศูนย์กลางของตนเอง เห็นการแบ่งแยกแตกต่าง

ผลงานในประเด็นที่เกี่ยวกับนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม เราก็จะเห็นว่า ด้วยแม่แบบแห่งการมีตนเป็นศูนย์กลาง มันได้ส่งผลกับโลก กับรรณชาติเช่นไร ในผลงาน “When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother. “When they come, flee”, said Mother to Me.

(ค.ศ. 2014) ที่ศิลปินใช้เมล็ดขนุนในรูปอนุสาวรีย์มาสื่อแทนการเป็นหมุดหมาย เพียงเมล็ดที่เข้ามาเมื่อมาถึงก็พร้อมจะเติบโตใหญ่เป็นประโยชน์ การมาถึงของตะวันตกที่ดูเป็นประโยชน์ก็พร้อมจะเติบโตใหญ่เช่นกัน เมื่อประโยชน์ของตะวันตกกลายเป็นจุดอ้างอิงรับรู้ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ก็จะถูกกำจัดหมดไป คนพื้นเมือง วัฒนธรรมดั้งเดิม ป่าที่บรกร้าง ธรรมชาติที่ไม่ถูกนำมาใช้ ชีวิตก็จะอยู่ในตรรกะของประโยชน์ เพื่อประโยชน์ของตนเอง สิ่งอื่นก็จะถูกทำลาย

“The Return of a Lake” (ค.ศ. 2012) เป็นบันทึกวิถีของตะวันตกที่ยกตนเป็นศูนย์กลางกระทำ-ส่งผลกับสิ่งอื่น ในช่วงร้อยปีมานี้ก็จะเป็นช่วงที่ยุโรปเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ สมัยที่เชื่อในความเจริญก้าวหน้า เชื่อว่าด้วยความเจริญของมนุษย์ มนุษย์ก็จะเป็นศูนย์กลางแสวงหาผลประโยชน์สร้างโลกได้ตั้งใจ ด้วยกรอบคิดกรอบกำหนดเช่นนี้ ผ่านอาณานิคม ก็จะกลายเป็นกรอบสากล มนุษย์เป็นศูนย์กลางคือสิ่งสากล การพัฒนา การตัดทวง เอาชนะธรรมชาติ คือวิถีสากลไม่มีความเป็นอื่น ด้วยกรอบคิดจากศูนย์กลาง ทะเลสาบในเม็กซิโกก็หายไป คนพื้นเมืองก็หายไป พืชสัตว์สูญพันธุ์ ธรรมชาติหายไป ไม่ใช่แค่ที่เม็กซิโก เพราะความเป็นไปเช่นนี้เป็นสิ่งเกิดทั่วโลก เพราะโลกอยู่ในความสากล ที่มีตะวันตกเป็นมาตรฐาน

ผลงานของศิลปิน ล้วนเป็นการหยิบจับสะท้อนปัญหาต่างๆ จากปรากฏการณ์อาณานิคมที่เป็นอยู่ ที่รับรู้ และส่งผลอย่างครอบคลุมในปัจจุบัน ในแต่ละแง่มุมของผลงานยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของปัญหา ถึงระดับความลึกซึ้งของปัญหา ถึงผลกระทบต่อเนื่องอันกว้างขวางซับซ้อน ที่ปัญหาอาณานิคมทำให้เกิดผลกระทบได้เพียงนี้ เพราะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขพื้นฐานของการมีอยู่ เมื่อสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ เป็นการมีอยู่ในความหมายและการรับรู้ ความหมายและการรับรู้เป็นสิ่งที่ถูกกำหนด ถูกประกอบสร้างโดยโครงสร้าง เมื่อโครงสร้างถูกกระทำโดยอาณานิคม ปัญหาอาณานิคมจึงนำมาสู่ผลกระทบอย่างลึกซึ้งมากมาย เกิดเป็นผลกระทบต่างๆ เป็นเรื่องราวต่างๆ เป็นปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ต่างเชื่อมโยงถึงกัน

ในผลงานของศิลปินที่เป็นการมุ่งสะท้อนสาเหตุของปัญหา ปัจจัยเชิงโครงสร้างที่ถูกกระทำ จึงมีบทบาท เป็นองค์ประกอบสำคัญในผลงาน โครงสร้างคืออำนาจที่กระทำกับการกำหนดนิยาม ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ภายนอก ภายใน รูปธรรม นามธรรม สถานะ ตัวตน ฯลฯ ในผลงาน ศิลปินจึงใช้การกำหนดนิยามสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ของเรา มาเป็นเงื่อนไขตัวแปรหลักในการสื่อสาร ทั้งหมดก็เพื่อสะท้อนการมีอยู่ของโครงสร้าง ให้ได้เกิดการพิจารณาถึงโครงสร้างที่มี

แม้ผลงานจะใช้องค์ประกอบอันเป็นสิ่งที่อยู่ในทุกคน ที่ทุกคนสามารถรู้สึก พิสูจน์ยืนยันถึงการมีอยู่ในตนเอง แต่การมีอยู่ของโครงสร้างที่อยู่ในรูปของการเป็นความจริง เป็นธรรมชาติ ก็ทำให้สิ่งเหล่านี้อยู่เลยพ้นจากการคิดถึงในมิติของการเป็นสิ่งประกอบสร้าง คิดถึงผลกระทบจาก

แง่มุมเหล่านี้ ตั้งคำถามต่อการมีอยู่เหล่านี้ได้เท่าทัน ผลงานของศิลปินที่มุ่งสะท้อนแง่มุมเหล่านี้ การจะทำความเข้าใจผลงาน ทำความเข้าใจกระบวนการการแสดงออก กระบวนการในการสร้างสรรค์ของศิลปินให้ได้อย่างถ่องแท้ สิ่งเหล่านี้ก็จะต้องอาศัยความคิดทางโครงสร้างเป็นสำคัญ การใช้แนวคิดเชิงโครงสร้าง เช่นแนวคิดหลังอาณานิคม ที่เกิดขึ้นในผลงานชิ้นนี้จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุผลเช่นนี้

แนวคิดเชิงโครงสร้าง แนวคิดหลังอาณานิคม รวมถึงผลงานแบบหลังอาณานิคมของศิลปิน เป็นจุดยืนที่มีการเลือกข้าง เป็นการอยู่ข้างผู้ถูกกระทำ ผู้ถูกปิดกั้นกดทับ วิธีแบบหลังอาณานิคมเป็นสิ่งที่แตกต่างจากการเมืองทั่วไป ที่ดูจะเป็นความเคลื่อนไหวของการแบ่งแยก ในผลงานของศิลปิน เป้าหมายของการต่อสู้ ก็คือการต่อสู้กับโครงสร้างที่สร้างความต่างความไม่เท่าเทียม ต่อสู้กับศูนย์กลางและการรวมศูนย์ แม้เป้าหมายของความไม่เท่าเทียมจะเป็นศูนย์กลางตะวันตก แต่ตะวันตกก็ไม่ต่างจากส่วนอื่นๆ ทุกคนล้วนเป็นผู้ถูกกระทำจากโครงสร้างด้วยกันทั้งสิ้น ด้วยโครงสร้างจึงนำมาสู่สิ่งต่างๆ อย่างที่เป็น การทำความเข้าใจถึงโครงสร้าง ถึงการทำงานของมัน ถึงเงื่อนไข ที่มาที่ไป ถึงผลกระทบ ก็จะเป็นสิ่งที่เปี่ยมประโยชน์ การรู้การเข้าใจ เช่นเข้าใจว่าภาษาเป็นสิ่งที่เกิดจากการกำหนด การประกอบสร้าง ภาษาไม่ได้เป็นสิ่งเสมอเหมือนความจริง ความเข้าใจก็จะทำให้เราเป็นอิสระ สามารถที่จะปฏิเสธความจริงของภาษา คิดได้เกินกว่าการกำหนดของภาษา การรู้การเข้าใจถึงการเป็นสิ่งประกอบสร้างของโครงสร้างความต่างแบบอาณานิคมก็เช่นกัน การเข้าใจว่า มันไม่ใช่ธรรมชาติความจริง รู้ว่ามันเป็นสิ่งประกอบสร้าง เราเองก็จะหลุดจากการกำหนด หลุดจากการแบ่งแยก จากอคติที่มีต่อกัน จากความไม่เท่าเทียมกัน ที่นำมาสู่ผลกระทบต่างๆ ดังที่กล่าวมา เราสามารถอยู่ในฐานะผู้เลือก เลือกที่จะกระทำการต่างๆ นอกเหนือโครงสร้าง เลือกที่จะปฏิเสธโครงสร้างศูนย์กลางและอำนาจ แต่ด้วยตรรกะของอำนาจที่ซับซ้อน บ่อยครั้ง การปฏิเสธศูนย์กลางและโครงสร้าง กลับกลายเป็นการสร้าง-เข้าสู่ศูนย์กลางและโครงสร้างอันใหม่ขึ้นมาแทน สร้างความจริงอันใหม่ สร้างอำนาจใหม่ สร้างอคติและการแบ่งแยกอันใหม่ สุดท้ายการเลือกได้ ก็มักจะจบลงที่การได้เลือก

ข้อเสนอแนะ

ปัญหาอาณานิคมมีแกนหลักอยู่บนพื้นฐานกรอบคิดแบบขั้วตรงข้าม (Binary opposition) จากกรอบคิดดังกล่าว ก็จะเป็นสิ่งที่นำมาสู่ปัญหาตามมามากมายหลากหลาย ในผลงานวิจัยชิ้นนี้เองก็ได้แสดงให้เห็นบ้างแล้วว่า จากฐานคิดดังกล่าว สัมพันธ์กับเรื่องใด เชื่อมโยงสู่สิ่งใด ส่งผลกระทบไปสู่ขอบเขตอื่น-สร้างปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมให้ปรากฏได้อย่างไร ด้วยกรอบคิดพื้นฐานดังกล่าวนำมาสู่ปัญหาที่สัมพันธ์กับชีวิต ในผลงานวิจัยที่ผู้วิจัยหยิบยกผลงานของศิลปินหญิงเลือดผสมพื้นเมืองชาวบราซิล ก็จะทำให้เห็นว่าปัญหาต่างๆ ที่เป็นประเด็น ล้วนสัมพันธ์อย่างโดดเด่นกับ

ชีวิตของศิลปิน เช่น เรื่องความรู้ของตะวันตก เรื่องเพศ เรื่องชาวพื้นเมือง เรื่องชีวิตของเธอที่อยู่ท่ามกลางความหลากหลาย เรื่องสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นปัญหาชัดเจนในบราซิล แต่อย่างไรก็ดี ปัญหาเหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่ทั้งหมดต่างเผชิญ สะท้อนสิ่งที่เราก็คงต้องเผชิญ ทำให้เราเข้าใจสิ่งที่เราเผชิญ

เช่นนี้ก็น่าจะเป็นประโยชน์ไม่น้อย หากในการวิจัยทางศิลปะ จะมีผู้สนใจในแนวทางเช่นนี้ และใช้วิธีการเหล่านี้ศึกษาผลงานของศิลปินท่านอื่นๆ จากภูมิภาค จากเงื่อนไขอื่นๆ ซึ่งก็น่าจะทำให้เราได้เห็น ได้เข้าใจแง่มุมอื่นที่ย่อมสัมพันธ์ชีวิตของเราด้วยเช่นกัน เช่นศิลปินจากแอฟริกาที่สะท้อนปัญหาภาวะความขัดแย้งสงครามกลางเมืองและการอพยพโดยไร้คนเข้าใจสนใจ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากอาณานิคม เรื่องสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่แร้นแค้นที่สัมพันธ์กับผลประโยชน์ตะวันตก เรื่องความขัดแย้งทางศาสนา เรื่องชาติและวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่นำมาสู่ปัญหาเรื่องอัตลักษณ์ เรื่องการพัฒนา ฯลฯ สภาพปัญหาต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับอาณานิคม และเป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอดเป็นผลงานศิลปะจากศิลปินในภูมิภาคต่างๆ ด้วยเทคนิควิธีการและมุมมองที่ต่างออกไป ซึ่งหากเกิดการศึกษาริบาย ก็จะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อสถานะที่เป็นอยู่ ว่าด้วยการมีกรอบคิดโครงสร้าง ที่สร้างการประเมินจำแนก สร้างการแบ่งแยก สร้างศูนย์กลาง เมื่อสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ แล้ว จะนำมาสู่สถานะปัญหาได้เช่นไร วิธีการเชิงโครงสร้างจึงเป็นการทำความเข้าใจต่อสาเหตุของปัญหา ช่วยให้เข้าใจและมองเห็นสภาพของปัญหา ซึ่งอาจจะนำมาสู่การหลีกเลี่ยง การป้องกัน กรอบคิดเหล่านี้ยังสามารถนำมาใช้วิเคราะห์หรืออธิบายอำนาจต่างๆ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่สถานการณ์อำนาจมีความเปลี่ยนแปลง เช่น การที่ชาติในเอเชียอันเป็นคู่แข่งกับตะวันตก สามารถขึ้นมาีอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองทัดเทียมตะวันตก และชาติเหล่านี้ก็ได้สร้างกรอบคู่แข่ง สร้างตนเป็นศูนย์กลาง สร้างการแบ่งแยก สร้างความเป็นอื่นต่อผู้อื่นไม่ต่างจากที่ตะวันตกเคยทำ ปัญหาใหม่ๆ เช่นนี้เป็นสิ่งที่เรากำลังเผชิญอยู่ และเป็นสิ่งที่ควรถูกศึกษาตีแผ่ทำความเข้าใจ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

แกรี่ กัตติง. **ฟูโกต์ ความรู้ฉบับพกพา**. แปลจาก Foucault: A very short introduction. แปลโดย สายพิน ศุภุทธมงคล. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส, 2558.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. “ศาสตร์ อศาสตร์: มานุษยวิทยา ณ จุดเปลี่ยนทางภววิทยา.” ใน **ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน**. 116-140. จันทนี เจริญศรี, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: พารากราฟ, 2559.

กิตติชาติ บุณยะภักดิ์. **เรื่องวุ่นๆ ของปฏิทิน**. เข้าถึงเมื่อ 15 มกราคม 2563. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/content/825333>

กองบรรณาธิการHD. **ประโยชน์ของขนุน ผลไม้ไทยมีดีมากกว่าความอร่อย**. เข้าถึงเมื่อ 5 มิถุนายน 2563. เข้าถึงได้จาก <https://hd.co.th/thai-jackfruit-benefits>

โจนาธาน คัลเลอร์. **ทฤษฎีวรรณคดี: ความรู้ฉบับพกพา**. แปลจาก Literary theory: A very short introduction. แปลโดย สุนันทา วรรณสินธ์. กรุงเทพฯ: บุ๊คสเคป, 2561.

จันทนี เจริญศรี. **โพสต์โมเดิร์น กับ สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2544.

เจอร์ลิติน เอ. จอห์นสัน. **ศิลปะเรอเนซองส์ ความรู้ฉบับพกพา**. แปลจาก Renaissance art: A very short introduction. แปลโดย จณัญญา เตรียมอนูรักษ์. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส, 2557.

จาเร็ด ไดมอนด์. **ปืน เชื้อโรค และเหล็กกล้า กับชะตากรรมของสังคมมนุษย์**. แปลจาก Guns, germs and steel: The fate of human societies. แปลโดย อรวรรณ คูหาเจริญ นาวายุทธ. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2547.

จินดา ศรีรัตนสมบูรณ์. “เยอรมันมองหญิงไทย: ภาพแทนหญิงไทยในงานเขียนเยอรมันร่วมสมัย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

จอห์น เอช. อาร์โนลด์. **ประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุง. แปลจาก History: a very short introduction. แปลโดย ไชยันต์ รัชชกุล. กรุงเทพฯ: อาน, 2560.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิชา, 2556.

_____. **สัตววิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษาประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: วิชา, 2545.

ชญาน์วดี ปัญญาเพชร. “ศิลปะร่วมสมัยไทยภายใต้แนวคิดหลังอาณานิคมในทศวรรษที่ 1990.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรมฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557.

ชญาน์ทัต ศุภชลาศัย. **Technopocene**. เชียงใหม่: Turn, 2561.

ชัยยศ อิชฎิวรพันธุ์. **เลอ คอร์บูซีเยร์ สถาปนิกผู้ทรงอิทธิพลที่สุดแห่งศตวรรษที่ 20**. กรุงเทพฯ: สารคดี, 2551

ณัฐธินิ กาญจนารักษ์. **Le Corbusier ผู้เปิดโลกทรรศน์ใหม่ให้กับสถาปัตยกรรมและงานออกแบบ**. เข้าถึงเมื่อ 8 มกราคม 2019. เข้าถึงได้จาก <http://www.elledecorationthailand.com/Style/le-corbusier/>

ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

เดวิด คอตติงตัน. **ศิลปะสมัยใหม่: ความรู้ฉบับพกพา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. แปลจาก Modern art: A very short introduction. แปลโดย จณัญญา เตรียมอนูรัักษ์. กรุงเทพฯ: โอเพ่น เวิลด์ส, 2554.

ดนยา ทรัพย์ยิ่ง. “บทละครโต้กลับ: การวิพากษ์วรรณกรรมเอกของยุโรป.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

ดลวัฒน์ บัวประดิษฐ์. “ความจริงในฐานะส่วนหนึ่งของโครงการภววิทยาพื้นฐานของไฮเดกเกอร์.”

ใน *ว่าด้วยความจริง*. 195-252. คงกฤษ ไตรยวงศ์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: อิลลูมิเนชันส์, 2562.

ธีรยุทธ บุญมี. *มิเชล ฟูโกต์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2551.

ธนา วงศ์ญาณณาเวช [นามแฝง]. *ภาพยนตร์ของ Derrida และ Derrida ของภาพยนตร์*.

กรุงเทพฯ: 1001 Nights editions, 2559.

ธเนศ วงศ์ ยานนาวา. *เขียนหญิง: อำนาจ โยนี และการเขียนของลิ่งค์*. กรุงเทพฯ: Unfinished project publishing, 2556.

_____. *ม(า)นุษย์โรแมนติค*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2556.

_____. *เมื่อฉันไม่มีขน ฉันจึงเป็นศิลปะ*. กรุงเทพฯ: สมมติ, 2557.

_____. *ว่าด้วยความสุข*. กรุงเทพฯ: สมมติ, 2560.

_____. *ว่าด้วยเอกเทวนิยม*. กรุงเทพฯ: สมมติ, 2562.

ธงชัย วินิจจะกุล. “การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของฟูโกต์.”

ใน *อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์*, 127-178. อนุสรณ์ อุณโณ, จันทน์ เจริญศรี และสลิสายุกตะนันท์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2558.

นพพร ประชากุล. *ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: อ่าน, 2552.

_____. *ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*.

กรุงเทพฯ: อ่าน, 2552.

_____. “โรลิ่งด์ บาร์ตส์ กับสัญศาสตร์วรรณกรรม.” ใน *มายาคติ*, 91-169. กรุงเทพฯ:

คปไฟ, 2544.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. *มานุษยวิทยา วัฒนธรรมศึกษา และมโนทัศน์วัฒนธรรม*. เข้าถึงเมื่อ 5

กุมภาพันธ์ 2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.academia.edu/17893215/>

[มานุษยวิทยา_วัฒนธรรมศึกษา_และมโนทัศน์_วัฒนธรรม](#)

- เพชร มโนปวิตร. **บทเรียนจากบราซิล เมื่อการฟื้นฟูคือการพัฒนาเศรษฐกิจ**. เข้าถึงเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2563. เข้าถึงได้จาก https://greenworld.or.th/green_issue/บทเรียนจากบราซิล-เมื่อก/
- มิเชล ฟูก็อดต์. **ร่างกายใต้บังคับการ ปฐมบทแห่งอำนาจสมัยใหม่**. แปลจาก The chapter “Les corps dociles” from *Surveiller et punir*. แปลโดย ทองกร โภคธรรม. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2547.
- แมนเฟร็ด สเตเกอร์. **โลกาภิวัตน์**. แปลจาก *Globalization: A very short introduction*. แปลโดย วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง. กรุงเทพฯ: โอเพนเวิลด์ส, 2553.
- โยสไตน์ กอร์ดอร์. **โลกของโซฟี: เส้นทางจินตนาการสู่ประวัติศาสตร์ปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. แปลจาก *Sophy's world*. แปลโดย สายพิน ศุภุทมนงค. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2542.
- ยศ สันตสมบัติ. **จากวารถึงทวดา: มาร์กซิสม์และมานุษยวิทยามาร์กซิสต์**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559.
- _____. **พรอยต์และการพัฒนาการของจิตวิเคราะห์: จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559.
- โรลิ่งด์ บาร์ตส์. **มายาคติ**. แปลจาก *Mythologies*. แปลโดย วรณพิมล อังคศิริสรพ. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2544.
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ. **ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล**. เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2562. เข้าถึงได้จาก https://ditp.go.th/contents_attach/81555/81555.pdf
- สมบัติ จันทรวงศ์. “โทมัส มอร์ กับยูโทเปีย.” ใน *ยูโทเปีย*. 1-28. แปลโดย สมบัติ จันทรวงศ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. **ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
- สันติรักษ์ ประเสริฐสุข. **สุนทรียศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตก: จากคลาสสิกถึงตีคอนสตรัคชัน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. “ศาสตร์กับสหวิทยาการ: กระบวนทัศน์และความท้าทายในโลกวิชาการสมัยใหม่.” ใน ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน. 44-61. จันทิ เจริญศรี, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: พารากราฟ, 2559.

สันติ เล็กสกุล. ผู้ไร้เสียง: คำยืนยันของ คายตรี จักรวรรดิ สปีวาก. กรุงเทพฯ: Illuminations editions, 2561.

สามชาย ศรีสันต์. ว่าด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์. กรุงเทพฯ: สมมติ, 2561.

สติเฟน โฮวี. อะไรหรือคือจักรวรรดิ. แปลจาก Empire: A very short introduction. แปลโดย นฤมล ธีรวัฒน์ และบัญชา สุวรรณานนท์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2555.

อารี พลดี. ชื่อวิทยาศาสตร์. เข้าถึงเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2563. เข้าถึงได้จาก <https://www.orst.go.th/?knowledges=ชื่อวิทยาศาสตร์-๘-พฤษภาคม>

อี เอช กอมบริค. ว่าด้วยเรื่องศิลปะ. แปลจาก The story of art. แปลโดย รติพร ชัยปิยะพร. กรุงเทพฯ: เดอะเกรทไพนอาร์ท, 2560.

Disthai. ขนุน. เข้าถึงเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2563. เข้าถึงได้จาก <https://www.disthai.com/17189454/ขนุน>

globthailand.com. เม็กซิโก. เข้าถึงเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2562. เข้าถึงได้จาก <https://globthailand.com/market/เม็กซิโก/>

Rangsim Arunthanavut. สุนทรียะของสถาปัตยกรรมคอนกรีตโค้งมนอันเป็นเอกลักษณ์ของ Oscar Niemeyer. เข้าถึงเมื่อ 8 มิถุนายน 2562. เข้าถึงได้จาก <https://dsignsomething.com/2020/04/27/oscar-niemeyer/>

Thanyalaksaporn Tieoyong. น้อยหน้า. เข้าถึงเมื่อ 26 มกราคม 2563. เข้าถึงได้จาก <https://www.nfc.or.th/content/7415>

Themomentum. การผจญภัยของ ‘พอล โกแกง’ จากพนักงานธนาคารสู่ศิลปินผู้บุกเบิกศิลปะสมัยใหม่. เข้าถึงเมื่อ สิงหาคม 2563. เข้าถึงได้จาก <https://themomentum.co/something-between-paul-gauguin/>

ภาษาอังกฤษ

AD Classics. **National Congress / Oscar Niemeyer.** accessed June, 2019. available from <https://www.archdaily.com/773568/ad-classics-national-congress-oscar-niemeyer>

Alves, Maria Thereza. **A Possible Reversal of Missed Opportunities.** accessed July, 2018. available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=18>

_____. **A Question of Aesthetics and Colonization.** Accessed April, 2019. Available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-question-of-aesthetics-and-colonization?c=>

_____. **Beyond the Painting.** accessed February, 2018. available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/beyond-the-painting?c=>

_____. **Diothio Dhep.** accessed November 16, 2018. available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/diothio-dhep?c=18>

_____. **Diothio Dhep.** accessed February, 2018. available from <https://vimeo.com/175345815>

_____. **Namé stá.** accessed December 6, 2019. available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/a-possible-reversal-of-missed-opportunities-uma-possivel-reversao-de-oportunidades-perdidas?c=>

_____. **Nowhere.** accessed April, 2018. available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/nowhere?c=22>

_____. **Alves – Oculistics.** accessed November, 2019. available from <https://vimeo.com/413605844>

_____. **Seeds of Change.** accessed august, 2018. available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/seeds-of-change?c=>

- _____. **Seeds of Change.** accessed august, 2018. available from http://www.mariatherezaalves.org/assets/files/alves-seeds-of-change-hq_small_web_nopage30.pdf
- _____. **Seeds of Change: A Floating Ballast Seed Garden (Bristol).** accessed June, 2018. available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/seeds-of-change-a-floating-ballast-seed-garden-bristol?c=>
- _____. **The Return of a Lake.** accessed November, 2019. available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/the-return-of-a-lake?c=>
- _____. **This is not an Apricot.** accessed July, 2018. available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/this-is-not-an-apricot?c=>
- _____. **“When they come, flee”, said my Grandmother to my Mother.**
“When they come, flee”, said Mother to Me. accessed July, 2019. available from <http://www.mariatherezaalves.org/works/when-they-come-flee-said-my-grandmother-to-my-mother.-when-they-come-flee-said-mother-to-me?c=47>
- Alves, Maria Thereza, Candice Hopkins, and Jolene Rickard. **Fair Trade Heads: A Conversation on Repatriation and Indigenous Peoples.** accessed August, 2019. available from https://www.documenta14.de/en/south/460_fair_trade_heads_a_conversation_on_repatriation_and_indigenous_peoples_with_maria_thereza_alves_candice_hopkins_and_jolene_rickard
- Alamy Stock Photo. **custard-apple.** accessed April, 2019. available from <https://www.alamy.com/undulated-custard-apple-sugar-apple-sweet-sop-annona-squamosa-leaf-flower-ripe-fruit-and-section-handcoloured-copperplate-engraving-by-swan-after-an-illustration-by-william-jackson-hooker-from-samuel-curtiss-botanical-magazine-london-1831-image210586913.html>

- Beaux-arts de Nantes. **Beyond the Painting**. accessed February, 2018. available from <http://recherche.beauxartsnantes.fr/beyond-painting#>
- Brett, Guy. **Nowhere**. accessed April, 2018. available from <http://www.mercerunion.org/exhibitions/nowhere/>
- Bhabha, Homi K. **The location of culture**. New York: Routledge, 2004.
- Bianchini, Riccardo. **Niterói Contemporary Art Museum in Rio de Janeiro by Oscar Niemeyer**. accessed June, 2019. available from <https://www.inexhibit.com/mymuseum/niteroi-contemporary-art-museum-rio-de-janeiro-oscar-niemeyer/>
- Blouin, Terina. **The 5 Best Things to Do in Tlayacapan, Mexico**. accessed April, 2019. available from <https://www.thingstodopost.org/the-5-best-things-to-do-in-tlayacapan-mexico-119482>
- Carrascosa, J. Óscar. **Francesco di Giorgio Tratado de arquitectura**. accessed April, 2019. available from <http://www.chromart.org/arqueologias-imaginarias/francesco-di-giorgio-tratado-de-arquitectura/>
- Christie, Sally. **Marie Louise O'Murphy (Morphise)**. accessed February, 2018. available from <http://www.sallychristieauthor.com/morphise.html>
- Davenport, Frances Gardiner. **European Treaties Bearing on the History of the United States and Its Dependencies to 1648**. Washington, DC: Carnegie Institute of Washington, 1917.
- Fineartamerica. **Harem After the Bath, circa 1894**. accessed April, 2018. available from <https://fineartamerica.com/featured/harem-after-the-bath-circa-1894-paul-louis-bouchard.html?product=art-print>
- Gazzola, Bart. **Contested Narratives / absence omission redaction / Carry Forward at Rodman Hall**. accessed June, 2019. available from <http://bartgazzola.com/reviews/contested-narratives-absence-omission-redaction-carry-forward-at-rodman-hall/>

- Gaarder, Edwin Johan Santana. **José de Alencar's Iracema: A Tale of Love, Betrayal & Brazil.** accessed December 6, 2019. available from <https://theculturetrip.com/south-america/brazil/articles/jos-de-alencar-s-iracema-a-tale-of-love-betrayal-and-the-birth-of-brazil/>
- Google Arts & Culture. **Vitruvius.** accessed April, 2019. available from <https://artsandculture.google.com/entity/m0813l>
- Huddart, David. **Homi K. Bhabha.** New York: Routledge, 2006.
- Hitchens, Kenneth. **LeCorbusier's best failure.** accessed November, 2018. available from <https://kh-arch.com/post/51795292169/lecorbusiers-best-failure>
- Hill, Richard William. **The Freedom to Develop What Is Necessary: Maria Thereza Alves Interviewed by Richard William Hill.** Accessed March, 2020. Available from <https://bombmagazine.org/articles/the-freedom-to-develop-what-is-necessary-maria-thereza-alves-interviewed/>
- Kazoart. **L'œuvre à la loupe : Le déjeuner sur l'herbe.** accessed March, 2018. available from <https://www.kazoart.com/blog/oeuvre-loupe-dejeuner-sur-lherbe-manet/>
- Llano, Pedro de, Maria Thereza Alves, and T.J. Demos. **The long road to Xico.** Berlin: Sternberg, 2015.
- Manifesta 12. **Maria Thereza Alves.** Accessed April, 2019. Available from <http://m12.manifesta.org/maria-thereza-alvez/>
- Mariordo. **Aerial view of downtown Brasília.** accessed February, 2019. available from https://en.wikipedia.org/wiki/Bras%C3%ADlia#/media/File:BSB_02_2013_Eixo_Monumental_5884.JPG

- Morelos, ayer y hoy. **Convento de San Juan Bautista, Tlayacapan.** accessed August, 2018. available from <http://morelosayeryhoy.blogspot.com/2013/12/convento-de-san-juan-bautista-tlayacapan.html>
- Macdonald, Gareth. **Syrzia win may land pharma with more Greek debts, analyst.** accessed June, 2018. available from <https://www.outsourcing-pharma.com/Article/2015/01/26/Syrzia-win-may-land-pharma-with-more-Greek-debts-analyst>
- McLeod, John. **Beginning Postcolonialism.** Manchester: Manchester University Press, 2000.
- Museo del Prado. **The Triumph of David.** accessed February, 2018. available from <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-triumph-of-david/0e0f9742-3806-468f-ac41-71e2511a34ca>
- Mxcity. **Xico, Una laguna que busca regresar los paisajes lacustres a nuestra ciudad.** accessed August 30, 2019. available from <https://mxcity.mx/2018/07/xico-una-laguna-que-busca-regresar-los-paisajes-lacustres-a-nuestra-ciudad/>
- Polimekanos. **Bristol city council seeds of change: a floating ballast seed garden.** accessed July, 2018. available from <https://polimekanos.com/en/bristol-city-council/seeds-change-floating-ballast-seed-garden/>
- Pettman, Dominic. **Get thee to a phalanstery or, how Fourier can still teach us to make lemonade.** accessed December, 2019. available from <https://publicdomainreview.org/essay/get-thee-to-a-phalanstery-or-how-fourier-can-still-teach-us-to-make-lemonade/>

- Periódico Permanente. **Iracema (de Questembert), Maria Thereza Alves.** accessed February, 2018. available from <http://www.forumpermanente.org/revista/numero-4/videos/alves-iracema-de-questembert>
- Richardson, Damien. **MEXICO CITY: ON THE RISE.** accessed November, 2019. available from <https://www.721news.com/2018/08/mexico-city-on-the-rise/>
- Rein, Michel. **MARIA THEREZA ALVES.** accessed February, 2019. available from http://michelrein.com/cspdocs/contact/files/mta_portfolio_2019.pdf
- Said, Edward. **Orientalism.** England: Penguin Classics, 2019.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. **Charles Fourier.** accessed April, 2019. <https://www.britannica.com/biography/Charles-Fourier>
- Telles, Edward Eric. **Race in another America : the significance of skin color in Brazil.** New Jersey: Princeton University Press, 2004.
- Umeå Bildmuseum. **Din trädgårds koloniala rotter.** accessed July, 2019. available from <https://www.kristianstadsbladet.se/kultur/din-tradgards-koloniala-rotter-32538da6/>
- Venierakis, Manolis. **Le Corbusier's urban planning.** accessed January, 2019. available from <http://www.manolisvenierakis.com/le-corbusier-urban-planning>
- Wikiart. **Young Woman Playing with a Dog.** accessed February, 2018. available from <https://www.wikiart.org/en/jean-honore-fragonard/young-woman-playing-with-a-dog-1772>

Wikimedia Commons. **Antoine Watteau - The Toilette.** accessed February, 2018.

available from

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Antoine_Watteau_-_The_Toilette_-_WGA25473.jpg

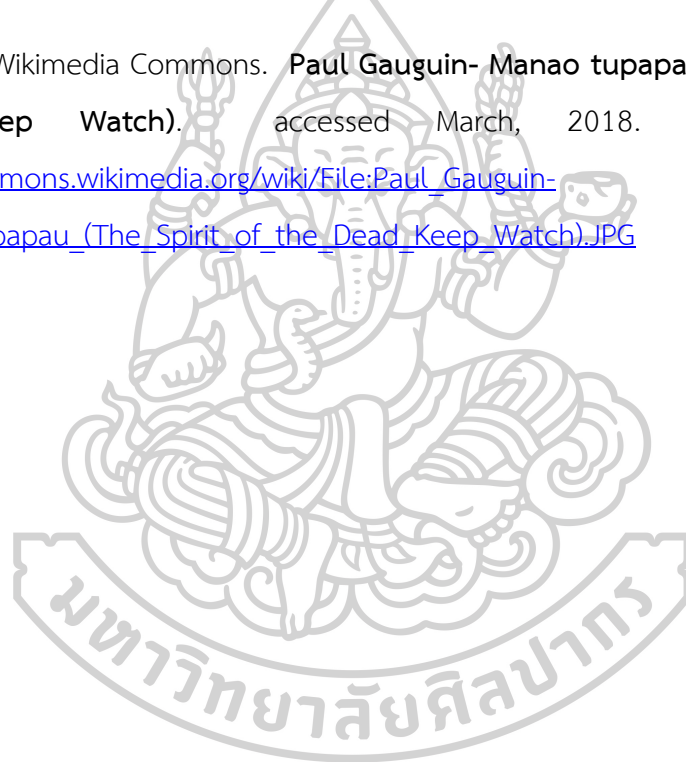
Wikimedia Commons. **Jean Auguste Dominique Ingres, La Grande Odalisque,**

1814. accessed February, 2018. available from

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean_Auguste_Dominique_Ingres,_La_Grande_Odalisque,_1814.jpg

Wikimedia Commons. **Paul Gauguin- Manao tupapau (The Spirit of the Dead Keep Watch).** accessed March, 2018. available from

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_Gauguin-_Manao_tupapau_\(The_Spirit_of_the_Dead_Keep_Watch\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_Gauguin-_Manao_tupapau_(The_Spirit_of_the_Dead_Keep_Watch).JPG)

ประวัติการแสดงผลงานของ มาเรีย เทเรซา อัลเวส

เกิด ค.ศ. 1961, เมืองเซาเปาโล ประเทศบราซิล

อาศัยและทำงาน กรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมัน, เมืองเนเปิล ประเทศอิตาลี และที่อื่นๆ

การแสดงผลงานเดี่ยว

2019

Seeds of Change: A Garden of Ballast Flora (Leuven). Curated by Pieter-Paul Mortier and Karen Vershooren. Spanish Quarter - Groot Begijnhof, Leuven.

A Garden of Ballast Flora (Leuven) is shown and made for Parallel Crossings (Artefact Festival), Stuk Leuven (House for Dance, Image and Sound), Belgium.

2018

Time Trade and Surplus Value. Artiaco Gallery, Naples, Italy.

The Middle Earth. Mediterranean project by Maria Thereza Alves & Jimmie Durham. Curated by Nathalie Ergino. IAC – Institut d’Art Contemporain, Villeurbanne / Rhône Alpes, France.

Seeds of Change: New York – A Botany of Colonization. (Vera List Prize Exhibition). Parsons - The New School for Design (Arnold and Sheila Aronson Galleries, Sheila C. Johnson Design Center) New York, USA.

Seeds of Change: New York – A Botany of Colonization. Gallery Michel Rein, Paris.

2017

The Flood. Michel Rein Galerie, Brussels, Belgium.

Possible Reversals. Curated by Lara Khaldi. Khalil Sakakini Cultural Center, Ramallah, Palestine.

2015

Why here? Curated by Carico Massimo. Carico Massimo, Livorno, Italy.

Wake. The Flight of Birds and People. A commission at Al Serkal in conjunction with Art Dubai. Dubai, UAE.

El largo camino a Xico (1991-2015). Curated by Pedro del Llano. CAAC, Sevilla, Spain.

2014

El retorno de un lago. Curated by Cecilia Delgado and Cuauhtémoc Medina. MUAC, Mexico City, Mexico.

Beyond the Painting / Unrejected Wild Flora. Galerie Michel Rein, Paris, France.

2012

Seeds of Change: A Floating Ballast Seed Garden for Bristol. Curated by Tom Trevor. Arnolfini, Bristol, UK.

Par ces murs, nous sommes mal enfermés. Curated by Emmanuelle Chérel. Musée d'histoire de Nantes-Chateau des Ducs de Bretagne, Nantes, France.

2009

Seeds of Change. Curated by Claudia Zanfi (aMAZELab, Milan). Mirta Demare Gallery, Rotterdam, Netherlands.

On the Importance of Words, A Sacred Mountain (stolen), and the Morality of Nations. Curated by Juergen Bock. Maumaus – Escola de Artes Visuais, Lisboa (Lumiar Cité), Lisboa, Portugal.

Constructed Landscapes. Galerie Michel Rein, Paris, France.

2007

What is the Color of a German Rose? / Welche Farbe hat die Deutsche Rose? Curated by Silke Optiz. Kunstsammlung Gera, Orangerie, Gera, Germany.

Stance and Happenstance. Curated by Miya Yoshida. Ursula Walbröl Gallery, Dusseldorf, Germany.

2005

Seeds of Change: Dunkirk. Musée Portuaire, Dunkirk, France.

Response Inadequate. CEAAC, Strasbourg, France.

Evidence. Curated by Sandra Cattini. La Chaufferie, Strasbourg, France.

2003

Thing-Process. Galerija Miroslav Kraljevi?, Zagreb, Croatia.

1999

Free Space. NICC (Nieuw Internationaal Cultureel Centrum), Antwerp, Belgium.

For the show in Antwerp Alves realised *Changing of the Guard*, an exchange of guards between the art academies of Maastricht, Netherlands and Brno, Czech Republic.

1997

Spirit Line. Public Performance, New York, USA.

1996

0° 0°. Pooter Gallery, Antwerp, Belgium.

1995

'As a lexicographer, I am always aware that words are the daughters of earth, but objects are the sons of heaven.' **Samuel Johnson.** Curated by Dirk Snauwaert. Boxx, Brussels, Belgium.

1993

Nowhere. Curated by Duncan Smith. The Central Space Gallery, London, UK.

Amatlan. Amatlan, Mexico.

1991

Chico Mendes, Los Anti-Héroes Y La Ley De Gravedad. Cultural Institute of Brazil, Mexico City, Mexico.

Post-Eldorado Amazon. Casa del Lago, Universidad Nacional Autónoma de México, Mexico City, Mexico.

1990

No soy su madre. La Estación Gallery, Cuernavaca, Mexico (in cooperation with Espacio Verde, Cuernavaca)

1989

Narrativa. Jardin Borda (Instituto de Cultura des Estado de Morelos), Cuernavaca, Mexico.

การแสดงผลงานกลุ่ม

2021-2020

Ground Control / Markkontroll. Curated by Bildmuseet in collaboration with Clelia Coussonnet, Bildmuseet, Umeå University, Umeå (Sweden).

La Cosa del Pantano: crítica(s) y poética(s) desde la aberración. Curated by Núria Montclús. La Casa Encendida de Fundación Montemadrid, Madrid, Spain.

Courants Verts. Créer pour l'environnement. Curated by Paul Ardenne, Fondation EDF, Paris, France.

Unbreakable: Women in Glass. Curated by Nadja Romain and Koen Vanmechelen. Fondazione Berengo Art Space, Campiello della Pescheria, Murano, Italy.

Ecologies of the Ghost Landscape. The Word for World is Forest. Curated by Borbála Soós, tranzit.sk, Bratislava, Slovakia.

Viral Self-Portraits. Online Exhibition. Concept by Zdenka Badovinac. Moderna galerija / Museum of Modern Art, Ljubljana, Slovenia.

NIRIN, 22nd Biennial of Sydney. Curated by Brook Andrew (artistic direction). Sydney, Australia.

Potential Worlds 1: Planetary Memories. Curated by Heike Munder & Suad Garayeva-Maleki, Migros Museum, Zurich, Germany.

Lenta Explosión de una Semilla. Curated by Isabella Lenzi, ORT Espacio de Arte, Madrid, Spain.

Against, Again: Art Under Attack in Brazil. Curated by Tatiane Schilaro and Nathalia Lavigne, and organized by AnnexB-NY. Anya and Andrew Shiva Gallery, John Jay College of Criminal Justice, New York NY, USA.

Never Spoken Again: Rogue Stories of Science and Collections. Curated by David Ayala-Alfonso. Broad Art Museum at Michigan State University (MSU Broad) 2020, East Lansing, MI, USA.

Liminal – Interstitial Spaces. CTM Festival 2020. Kunstraum Kreuzberg / Bethanien and Botanical Garden Berlin, Germany.

2019

Plant Revolution! Curated by Margarida Mendes. Centro Internacional das Artes José de Guimarães, Guimarães, Portugal.

Terra Nostra - Le temps de l'Anthropocène. Organized by the National Centre of Plastic Arts (Cnap, France) & Pascal Beausse. 16th Edition of Les Photaumnales, Le Quadrilatère, Beauvais, France.

Toronto Biennial of Art. Curated by Candice Hopkins and Tairone Bastien. Toronto, Canada.

Garten der irdischen Freuden – Garden of Earthly Delights. Curated by Stephanie Rosenthal with Clara Meister. Martin Gropius Bau Berlin, Germany.

Fragile Earth: Seeds, Weeds, Plastic Crust. MIMA, Middlesbrough Institute of Modern Art, Middlesbrough, UK.

Deep Sounding – History As Multiple Narratives. Curated by Anna Catharina Gebbers and Melanie Roumiguière. DAAD Galerie, Berlin, Germany.

Undefined Territories. Perspectives on Colonial Legacies. Curated by Hiuwai Chu. MACBA, Barcelona, Spain.

Artefact 2019: Parallel Crossings. Curated by Pieter-Paul Mortier and Karen Vershooren Stuk Leuven (House for Dance, Image and Sound), Belgium.

Microcosmo – visioni di paesaggi contemporanei dal mondo. Curated by Antonio Trimani and Monica Di Gregorio. Museo di Palazzo Doria Pamphilj - Valmontone (Roma), Italy.

Heart of Darkness. Can Art Prevent Mistakes? Curated by Marcella Beccaria. OGR - Officine Grandi Riparazioni of Turin and Castello di Rivoli Museo d'Arte Contemporanea, Torino, Italy.

Todas Las Tumbas Sagradas – All the Sacred Tombs. Centro de Creación Contemporánea de Andalucía (C3A), Córdoba, Spain.

2018

Decolonizing Brazil / Descolonizando o Brasil. SESC, Sorocaba, Brazil.

A Forest. Curated by Laurent Courtens. L'iselp, Brüssel, Belgium.

Arte Democracia Utopia - Quem não luta tá morto. Curated by Moacir dos Anjos. Museu de Arte do Rio, Rio de Janeiro, Brasil.

Floraphilia. Plants as Archive. Curated by Aneta Rostkowska. Akademie der Künste der Welt, Cologne, Germany.

I continue to shape. Curated by cheyanne turions. Art Museum, University of Toronto, Canada.

May the bridges I burn light the way. Curated by Maria Inés Plaza Lazo. Exile Gallery, Berlin, Germany.

No Man's Library / La Biblioteca di Tutti. Curated by Zerynthia. Ex Biblioteca Universitaria, Piazza Università 21, Sassari, Italy.

Brazil – Knife in the Flesh. Curated by Jacopo Crivelli Visconti and Diego Sileo. PAC – Padiglione d'Arte Contemporanea, Milano, Italy.

Manifesta 12 Palermo: The Planetary Garden. Cultivating Coexistence. Curated by Ippolito Pestellini Laparelli, Bregtje van der Haak, Andrés Jaque and Mirjam Varadinis. Palermo, Italy.

BOUNTY. Curated by Nick Herman. Grice Bench Gallery, Los Angeles, USA.

Agora (High Line Art New York) Various locations on the High Line, New York, USA.

Let the River Flow. The Sovereign Will and the Making of a New Worldliness. Curated by Katya García-Antón, with Antonio Cataldo. OCA (Office for Contemporary Art) Oslo, Norway.

2017

Pompei@Madre. Materia Archeologica. Curated by Massimo Osanna, Andrea Vilianni. Madre Museum, Naples, Italy.

Otium – Corruption and the Dash. Curated by Raffaella Naldi Rossano. Residency 80121, Naples, Italy.

Verschwindende Vermächtnisse: Die Welt als Wald – Disappearing Legacies: The World as Forest. Curated by Anna-Sophie Springer & Etienne Turpin. 3 venues: Centrum für Naturkunde,

Universität Hamburg; Tieranatomisches Theater, Humboldt-Universität zu Berlin & Zentralmagazin Naturwissenschaftlicher Sammlungen, Martin-Luther-Universität Halle Wittenberg, Germany.

Reframing Worlds. Mobilität und Gender aus postkolonial, feministischer Perspektive.

Curated by Antje Weitzel. Galerie im Körnerpark, Berlin, Germany.

JERUSALEM LIVES (Tahya Al Quds). Curated by Reem Fadda; Assistant Curators: Yara Abbas and Fawz Kabra. The Palestinian Museum, Birzeit, Palestine.

Frestas Trienal 2017: Entre Pós-Verdades e Acontecimentos / Between Post-truths and Events. Curated by Daniela Labra. Sorocaba, São Paulo State, Brasil.

4.543 billion. The matter of matter. Curated by Latitudes (Max Andrews and Mariana Cánepa Luna). CAPC / musée d'art contemporain de Bordeaux, France.

Carry Forward. Curated by Lisa Myers Kitchener Waterloo Art Gallery, Kitchener, Ontario; Canada.

Programa de Itinerância da 32ª Bienal de São Paulo. SESC São José do Rio Preto, SP, Brasil.

Programa de Itinerância da 32ª Bienal de São Paulo. SESC Santos, SP, Brasil.

Survival Kit 9. Becoming an Apricot, an Apple, a Crow, a Tree, a Cockroach, a Glacier, a Plant, a Mushroom, a Shell, a Bird, Algae. Curated by Jonatan Habib Engqvist, Solvita Krese, Inga Lace. Venue: Former Faculty of Biology of the University of Latvia; Kronvalda bulvaris 4, Riga, Latvia.

Il Frammento Come Strumento. Per un'archeologia dell'effimero / Fragments as a tool. Towards an archaeology of the ephemeral. Curated by Lorenzo Bruni. Galleria Astuni, Bologna, Italy.

Sharjah Biennial 13, Tamawuj. Curated by Christine Tohme. Sharjah. UAE.

Slow Violence: Tracing the Anthropocene History. Kunsthall Charlottenborg, Copenhagen, Denmark.

Parlament der Pflanzen. daad Galerie, Berlin, Germany.

Decolonizing Nature. Curated by Lara Goldmann & Chloe Courtney. 516 ARTS, Albuquerque, USA.

Resistance After Nature. Curated by Kendra Sullivan & Dylan Gauthier. Cantor Fitzgerald Gallery, Haverford College, Haverford, Philadelphia, USA.

Um Piano na Selva (A Piano in the Jungle). Curated by Germano Dushá. Galeria Periscópio, Belo Horizonte, Brazil.

South-South: Let Me Begin Again. Curated by Renato Silva and Lara Koseff. Goodman Gallery, Cape Town, South Africa.

Alfonso Artiaco gallery celebrates its 30th Anniversary. Galleria Alfonso Artiaco, Naples, Italy.

2016

Incerteza viva [Live Uncertainty]. Curated by Jochen Volz. 32nd Bienal de São Paulo, Brazil.

The Winter of Our Discontent. Curated by Jacopo Crivelli Visconti (part of Curated By) Martin Janda Gallery, Vienna, Austria.

Obsidian Gaze. Curated by Geir Tore Holm. Geir Tore Holm, Skiptvet, Norway.

A Sense of History. Curated by Marius Babias and Kathrin Becker. The Video Art Collection of Neuer Berliner Kunstverein at Nordstern Video Art Center, Nordstern Videokunztzentrum, Gelsenkirche, Germany.

RÉSUMÉ. Associazione Culturale Carico Massimo, Livorno, Italy.

Depois do Futura. Curated by Daniela Labra. Escola de Artes Visuais do Parque Lage, Rio de Janeiro, Brazil.

2015

How to Gather? Acting in a Center in a City in the Heart of the Island of Eurasia. 6th Moscow Biennale of Contemporary Art. Curated by Bart de Baere, Defne Ayas, Nicolaus Schafhausen. Moscow, Russia.

A queda do céu. Curated by Moacir dos Anjos. Paço das Arte, São Paulo, Brasil.

The Way Things Go. A Special Curatorial Project with Rirkrit Tiravanija. An exhibition about the cultural migration of food. Curated by Rirkrit Tiravanija. Yerba Buena Center for the Arts, San Francisco, USA.

2014

We are What We Lost. Curated by Sara Giannini and Per Hüttner. Rua dos Bandeirantes, São Paulo, Brazil.

The Middle Sea / Il Mare di Mezzo. Curated by Claudia Zanfi (aMAZElab, Milan). Museo Madre, Naples, Italy.

Mapping Asia. Asia Art Archive, Hong Kong, China.

Vivre(s). Domaine départemental de Chamrande - Centre d'art contemporaine, Chamrande, France.

Alternativa 2014: Everydayness. Curated by Beatrice Josse and Aneta Szy?ak Wyspa. Institute of Art, Gdansk, Poland.

Made by Brazilians - feito por Brasileiros. Curated by Marc Pottier. Cidade Matarazzo, Sao Paulo, Brazil.

Cães sem Plumas. Curated by Moacir dos Anjos. Museu de Arte Moderna Aloisio Magalhaes, Recife, Pernambuco, Brazil.

Extinction Marathon. Organized by Hans Ulrich Obrist. Serpentine Gallery, London, UK.

8th Berlin Biennale For Contemporary Art. Curated by Juan Gaitan. Berlin, Germany..

Berlin Documentary Forum 3. New Practices across Disciplines. Curated by Hila Peleg. Haus der Kulturen der Welt, Berlin, Germany.

A Machine Desires Instructions as a Garden desires Discipline. Curated by Catalina Lozano. MARCO, Museo de Arte Contemporáneo de Vigo, Spain (traveled to: Frac Lorraine, Metz, France and Alhondiga Bilbao, Bilbao, Spain).

Mehr Licht. Galerie Michel Rein, Paris, France.

All About These... Ladies and Gentlemen. Curated by Fani Zguro in collaboration with Gallery On The Move. Gallery On The Move, DOCVA Viafarini, Milan, Italy (traveled to traveled 2014 to: Co-Pilot, Istanbul, Turkey; National Gallery of Arts, Tirana, Albania; Soma Mexico DF, Mexico; Studio Arte Gallery, Bucharest, Romania).

2013

Le Pont. Curated by Thierry Ollat. Le Musée d'Art Contemporain de Marseille (MAC), Marseille, France.

Sakahàn: International Indigenous Art. Curated by Greg Hill, Candice Hopkins and Christine Lalonde. National Gallery of Canada, Ottawa, Canada.

Second Sight. Curated by Deirdre McKenna. Stills Centre for Photography, Edinburgh, Scotland.

Vertiges et Mythes du Périurbain / The Exurban's Vertigo and Myths. Curated by Irene Aristizabal. Le Forum Vies à la Maison Rouge, Paris, France.

2012

Cinema Perigoso, Divino, Maravilhoso. Museu da Imagem e do Som, Sao Paulo, Brazil.

Modern Monsters / Death and Life of Fiction. Taipei Biennale 2012. Curated by Anselm Franke. Taipei, Taiwan.

dOCUMENTA 13. Curated by Carolyn Christov-Bakargiev. Kassel, Germany.

Forte Piano: Le forme del suono. Curated by Achille Bonito Oliva. Auditorium Parco della Musica di Roma, Fondazione Musica per Roma, Italy.

Intense Proximité. La Triennale, Paris. Curated by Okwui Enwezor, associated curators Mélanie Bouteloup, Abdellah Karroum, Émilie Renard, Claire Staebler. Paris, France.

Alves' work was shown at Bétonsalon – Centre d'art et de recherche, Paris. Bétonsalon was one of the associated venue of La Triennale 2012, the show was titled Tropicomania: the social life of plants, and was curated by Mélanie Bouteloup and Anna Colin.

Number Three. From home to the factory. Works from the Centre national des arts plastiques France. Curated by Pascal Beausse and Pascal Cassagnau. La Virreina - Centre de la Image, Barcelona, Spain.

Heimatkunde, 30 Künstler blicken auf Deutschland. Jewish Museum, Berlin, Germany.

2011

Garden Marathon. Organized by Hans Ulrich Obrist. Serpentine Gallery, London, UK.

Other Possible Worlds. Proposals on this Side of Utopia / Entwürfe diesseits von Utopia. NGBK Berlin, Germany.

¿TIERRA DE NADIE? / No Man's Land? Curated by Catalina Lozano. Centre Cultural Montehermoso, Vitoria-Gasteiz, Spain.

Close Encounters: The Next 500 Years International Exhibition of Contemporary Indigenous Art. Curated by Candice Hopkins, Steve Loft, Lee-Ann Martin, Jenny Western. Plug In - Institute of Contemporary Art, Winnipeg, Manitoba, Canada.

Léger tremblement du paysage. Centre culturel Salvador Allende de Neuilly-sur-Marne, France.

Ground Level, Hayward Touring Curatorial Open II. Curated by Kit Hammonds. John Hansard Gallery, Southampton, UK.

2010

Critical Fetishes. Curated by Cuauhtémoc Medina. Centro de Arte 2 de Mayo, Madrid, Spain.

29th Sao Paulo Biennial – There is always a Cup of Sea to sail in. Curated by Moacir dos Anjos and Agnaldo Farias. São Paulo, Brazil.

Strange Comfort (Afforded by the Profession). Curated by Adam Szymczyc and co-curated by Salvatore Lacagnina. Swiss Cultural Institute, Rome and Kunsthalle Basel.

The World in Your Hand. Curated by Miya Yoshida. Kunsthaus Dresden, Germany.

SuperEco. Curated by Angelo Capasso, Emanuela Nobile Mino and Edicola Notte. Aranciera Dell'ex Semenzaio Di San Sisto, Rome, Italy.

Da sopra, giù nel fossato. Curated by Achille Bonito Oliva. Castello Svevo, Bari, Italy.

En miroir, Projections sur le Folklore. Crac, Alsace, France.

2009

The Spectacle of the Everyday, 10th Biennale de Lyon. Curated by Hou Hanru. La Sucrière, Lyon, France.

Consumer. Palais de Tokyo, Paris, France.

Artworks that ideas can buy – A Project by Cesare Pietroiusti. Curated by Cesare Pietroiusti. Wilkinson Gallery, London, UK.

Everything has a name, or the potential to be named. Curated by Catalina Lozano and Anna Colin. Gasworks, London, UK.

Less/Express. Curated by Federica Bueti. American Academy in Rome, Italy.

Camere 7: Paths of lightness and feathery promises / Sentieri di leggerezza e promesse piumate. Maria Thereza Alves, Gülsün Karamustafa, Cesare Pietroiusti. RAM radioartemobile, Rome, Italy.

Weltall Erde Mensch | Space, Earth, Wo/Men. In the Age of Atom Smasher and Space Tourism. Curated by Tely Büchner and Silke Optiz. ACC Galerie Weimar, Germany.

2008

3rd Guangzhou Triennale - Farewell to Post-Colonialism. Curated by Sarat Maharaj. Guangzhou, China.

Manifesta 7. Curated by Adam Budak (co-curated by Anselm Franke and Hila Peleg). Trento, Italy.

Greenwashing. Curated by Ilaria Bonacossa, Max Andrews and Mariana Cànepa Luna. Fondazione Sandretto Re Rebaudengo, Turin, Italy.

A Stake in the Mud, A Hole in the Reel. Land Art's Expanded Field: 1968–2008. Curated by Mariana Canepa Luna and Max Andrews. Museo Tamayo, Mexico City, Mexico.

Affinata – Arte in Cantina. Curated by Mario Lamorgese. Castello di Torre in Pietra, Fiumicino (Roma), Italy.

Prague Biennale 2008. Curated by Pascal Beausse. Prague, Czech Republic.

2007

A Global Multitude in the Rotonde. Curated by Hou Hanru. Luxembourg, France.

Port City: On Mobility and Exchange. Curated by Tom Trevor, associated curator Claudia Zanfi (aMAZElab, Milan). Arnolfini Gallery, Bristol, UK (traveled to: John Hansard Gallery, Southampton and A Foundation, Stanley Dock, Liverpool)

Portraits. Galerie Michel Rein, Paris, France.

2006

QUAUHNAHUAC. Die Gerade ist eine Utopie. Curated by Adam Szymczyc. Kunsthalle Basel, Switzerland.

Invisible Landscapes – Three PhD Projects from the Malmö Art Academy at Lund Konsthall.

Curated by Miya Yoshida. Kunsthalle, Lund, Norway.

Public Art. A Jubilee Exhibition: Public Art in Lower Austria – 10 Years of the Law for the Promotion of Culture. St. Poelten, Austria.

Wherever We Go – Art, Identity, Cultures in Transit / Ovunque andiamo – Arte, identità, culture in transito. Curated by Hou Hanru and Gabi Scardi. Pac - Padiglione D'Arte

Contemporanea, Milano, Italy (traveled to: Walter & McBean Galleries, San Francisco Art Institute, USA)

2005

Precisely Here, Sort of. (Efterarsudstilling) Charlottenborgs Museum, Copenhagen, Denmark.

Displaced. Interaktionen/Interventionen im öffentlichen Raum. Curated by Kathrin Becker. Neuer Berliner Kunstverein, Berlin, Germany.

The American West. Curated by Jimmie Durham and Richard William Hill. Compton Verney, Warwickshire UK.

Emergency Biennale. Curated by Evelyne Jouanno. Chechnya and Palais Tokyo, Paris, France.

Circa Berlin. Curated by Simon Sheikh, Elisabeth Delin Hansen. Nikolaj – Contemporary Art Center, Copenhagen, Denmark.

2004

Hortus. Botany and Empire / Seeds of Change: Exeter/Topsham. SpaceX, Exeter, UK.

Hortus. Botany and Empire / Seeds of Change: Liverpool. Liverpool Biennial. Curated by Tom Trevor. Old Haymarket / National Wildflower Centre, Liverpool, UK.

Tätig Sein. Zur Ökonomisierung der Kultur und Kulturalisierung der Ökonomie. Curated by Franziska Lesák, Petra Reichensperger, Manuela Schöpp, Annette Wellhausen and Kalli Wellhausen. NGBK, Berlin, Germany.

2003

2nd Echigo Tsumari Art Triennial. Curated by Fram Kitagawa. Matsunoyama, Echigo-Tsumari Region, Japan.

L'universel? Dialogue avec Senghor / Universalism at Stake. Dialogues with Senhor. Curated by Marie-Thérèse Champesme. Joal-Fadiouth, Sénégal (traveled to: Université Cheikh Anta Diop, Dakar; Fort des Dunes, Leffrinckoucke; Culturgest, Lisbon; Spacex, Exeter)

Future. Art Space, Sydney, Australia.

Salon des Refusés. Curated by Roberto Pinto. Fondazione Bevilacqua La Masa, Palazzetto Tito, Venice, Italy.

Rest in Space. Curated by Steffi Goldmann & Inghild Karlsen. Kunstneres Hus, Oslo, Norway (traveled to Bethanien, Berlin)

2002

Zugewinngemeinschaft, 5. Werkleitz Biennale. Tornitz / Werkleitz, Germany.

Edito – Inedito. Zerynthia, Paliano, Italy.

Een raadsel voor Zoersel. Curated by Edith Doove. Zoersel, Belgium.

2001

4FREE – Art, Politics, Science & esthetic survival strategies. Curated by Waling Boers. Büro Friedrich, Berlin, Germany

Empathy: Beyond the Horizon. Curated by Marketta Seppälä. Taide Museo, Pori, Finland.

Markers. (Banner event in Venice). Curated by Ryszard Wasko. Official public event of 49. Venice Biennial, Italy.

2000

Lustwarande / Pleasure Garden. Curated by Chris Driessen and Marianne Brouwer. Fundament Foundation – Art Projects in Public Space, Tilburg, Netherlands.

La Ville, Le Jardin, La Memoire. Curated by Carolyn Christov-Bakargiev. Villa Medici, Rome, Italy.

Insite. (Duo with Diego Gutierrez) USA and Mexico.

Construction in Process VII - This Earth is a Flower. Curated by Ryszard Wasko. The International Artists' Museum, Bydgoszcz (Bromberg), Poland.

Heimat Kunst – Ein Projekt zur kulturellen Vielfalt in Deutschland in 10 deutschen Städten.

Curated by Michael Thoss and Sabine Vogel. Haus der Kulturen der Welt, Berlin, Germany.

1999

Invisible City. Marres – Centre For Contemporary Culture, Maastricht, Netherlands.

Jars III. Organized by Jimmie Durham. Kunstcentrum, Sittard, Netherlands.

1998

Aux armes... etcaetera. Curated by Dirk Snauwaert and Ulrich Wilmes. Künstlerwerkstatt Lothringer Strasse, Munich, Germany.

1997

Perceptions nomades // espaces urbains: 1ère. Les Ateliers d'Artistes de la Ville de Marseille (Office de la Culture de Marseille), Marseilles, France.

RLBQ = (Reposer la bonne Question). Interface M.M.M., Marseille, France.

1996

Entering. Inclusion/Exclusion. Steirischer Herbst 96. Curated by Peter Weibel. Künstlerhaus Graz, Austria.

1995

Urban Experience / Open Stad / Parcours d'Etapes. Beurs Schouwburg, Brussels, Belgium.

Le Mur de Paris. (Duo with Jimmie Durham) Curated by Hou Hanru, Evelyne Jouanno, Cristina Ricupero and Caroline Schneider. Public performance and exhibition in the shops of Paris, France.

Time Festival. Ghent, Belgium.

1994

Jonge Kunst uit Mexico. Curated by Bart de Baere and Piet Vanrobaeys. Hasselt, Belgium.

Beelden Buiten. Curated by Bart de Baere and Piet Vanrobaeys. Tielt, Belgium.

Tetoonstelling. Galerie CD / Christine de Ketelaere, Tielt, Belgium.

Calma. Temistocles 44, Mexico City, Mexico.

1993

In Transit. Curated by France Morin, Kostas Gounis and John Jeffries. The New Museum of Contemporary Art, New York, USA.

1992

Barra / Barre. (Duo with Lyne Lapointe) Curated by Maria Thereza Alves. On the banks of the Paraguay River on the border between Bolivia and Brazil.

Edge Bienale 92. Curated by Rob la Frenais, Jon Bewly and Tracey Warr. Madrid and London, UK.

Si Colón supiera... . Curated by Olivier Debroise and Cuauhtémoc Medina. Museo de Monterrey, Mexico.

Ante América. Regarding America. Curated by Gerardo Mosquera, Carolina Ponce de León and Rachel Weiss. Biblioteca Luis-Ángel Arango, Bogotá, Colombia (traveled to Museo Alejandro Otero, Caracas; Queens Museum, New York; Centro Cultural de la Raza, San Diego; Yerbabuena Center for the Arts, San Francisco; Spencer Museum, University of Kansas, Lawrence; Museo de Arte y Diseño Contemporáneo, San José)

1991

Savage. (Duo with Jimmie Durham) Museum Van Hedendaasge Kunst, Gent, Belgium.

1990

The Intimate Museum. curated by Fred Wilson. Bronx Council on the Arts, New York, USA.

Savoir Faire, Savoir Vivre, Savoir Etre. Centre International d'Art Contemporain, Montreal, Canada.

A Bordo. 1er. Aniversario La Estación Gallery, Cuernavaca, Mexico.

El Grito. La Estación Gallery, Cuernavaca, Mexico.

Morelos – Fotografía. Centro Cultural Universitario, Cuernavaca, Morelos, Mexico.

1986

SELF-Portraits. Curated by Corinne Jennings and Jo Overstreet. Kenkeleba House, New York, USA.

2nd Bienale de la Habana. Curated by Lilian Yanes and the team at the Wilfredo Lam Center, which included Gerardo Mosquera. Museo Nacional de Bellas Artes, Havana, Cuba.

The Ego Show (Self Portraits by Anybody). Minor Injury Gallery, New York, USA.

Isolation and Identity: Maria Thereza Alves, Hu-rial Fyu, Pat Mercada, Jorge Tacla. Minor Injury Gallery, New York, USA.

Ruins of Revolution. Minor Injury Gallery, New York, USA.

1985

Dimensions in Dissent. Curated by Corinne Jennings and Jo Overstreet. Kenkeleba House Gallery, New York, USA.

Myth and History at Work: Central American Art Today. Organized by Maria Thereza Alves, Daniel Flores y Ascencio, Lucy Lippard, Marcia Smith and Brian Wallis. Museum of Contemporary Hispanic Art, New York, USA.

Photopoetics: Bradley Conger, Maria Thereza Alves, Robert Schlatter, Paul Sternglass. The Houghton Gallery (Cooper Union), New York, USA.

1983

Fotografia. Museo Nacional de Belas Artes (Sala Bernadelli), Rio de Janeiro, Brazil.

Photography/Xerography. Pinnacle Gallery, Rochester, New York, USA.

1982

Group Material presents: !Luchar! An Exhibition for the People of Central America. Curated by Group Material. Taller Latinoamericano (The Latin American Workshop Inc.), New York, USA.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	วีรชัย ชื่นจันทร์แดง
วัน เดือน ปี เกิด	8 มิถุนายน 2520
สถานที่เกิด	นครราชสีมา
วุฒิการศึกษา	ปริญญาตรี
ที่อยู่ปัจจุบัน	3003 ถ.สีบสริ ซ.47/3 ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา 30000

